МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ,
МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ПРОБЛЕМИ СЕМАНТИКИ, ПРАГМАТИКИ ТА КОГНІТИВНОЇ ЛІНГВІСТИКИ

Випуск 20

Збірник наукових праць

Київ – 2011

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ,
МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ПРОБЛЕМИ СЕМАНТИКИ, ПРАГМАТИКИ ТА КОГНІТИВНОЇ ЛІНГВІСТИКИ

Випуск 20

Збірник наукових праць

Київ – 2011

ББК 81я43

П78

УДК 800

Відповідальний редактор –
доктор філологічних наук, професор **Корбозерова Н.М.**
Відповідальний секретар –
кандидат філологічних наук, доцент **Орличенко О.В.**
Редакційна колегія:
доктор філологічних наук, професор **Гетьман З.О.**
доктор філологічних наук, професор **Гуйванюк Н.В.**
доктор філологічних наук, професор **Жайворонок А.О.**
доктор філологічних наук, професор **Карабан В.І.**
доктор філологічних наук, професор **Кочерган М.П.**
доктор філологічних наук, професор **Крючков Г.Г.**
доктор філологічних наук, професор **Ставицька Л.О.**
доктор філологічних наук, професор **Старикова О.М.**
доктор філологічних наук, професор **Стеріополо О.І.**
доктор філологічних наук, професор **Чередниченко О.І.**
доктор філологічних наук, професор **Швачко С.О.**
доктор філологічних наук, професор **Шумарова Н.П.**

Друкується за рішенням Вченої ради Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (протокол № 3 від 21 жовтня 2011 року).

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу мовної інформації.
Серія КВ №7411 від 09.06.2003р.

Фахове видання з філологічних наук.
Бюлетень ВАК України №3 від 2010 року.
Перелік №174.

Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики : зб. наук. пр. /
П78 М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка / відп. ред. Н. М. Корбозерова. – К. : Логос, 2002–2011.
Вип. 20 / відп. ред. Н. М. Корбозерова. – К. : Логос, 2011. – 593 с. – Бібліограф. в кінці ст.

Збірник вміщує статті, в яких досліджуються актуальні проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики.

Розраховано на широке коло філологів, викладачів вузів, докторантів, аспірантів та пошукувачів.

ББК 81я43

© **Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2011**

АНДРІЙЧЕНКО Ю. В.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ҐЕНДЕРНА МАРКОВАНІСТЬ ОДИНИЦЬ МОВИ

Статтю присвячено мовному аналізу ґендерної маркованості одиниць мови. В сучасній лінгвістиці інтенсивно розвивається нова дослідницька парадигма, яка спирається на принцип антропоцентризму у вивченні мовних явищ. Важливе значення при дослідженні людини у мові отримують індивідуальні характеристики мовної особистості, до найважливіших з них належить ґендер, який визначає соціальну, культурну і когнітивну орієнтацію індивіда у світі.
Ключові слова: ґендер, текст, комунікація, мовні стереотипи.

Статья посвящена языковому анализу гендерной маркированности единиц языка. В современной лингвистике интенсивно развивается новая исследовательская парадигма, которая базируется на принципе антропоцентризма в изучении языковых явлений. Важное значении при исследовании человека в языке получают индивидуальные характеристики языковой личности, к самым важным из них относится гендер, который определяет социальную, культурную и когнитивную ориентацию индивида в мире.
Ключевые слова: гендер, текст, коммуникация, языковые стереотипы.

The article is sanctified to the language analysis by gender's markers units of language. In modern linguistics a new research paradigm that is based on principle of anthropocentrism in the study of the language phenomena develops intensively. Important value at research of man in a language get individual descriptions of language personality, to most important gender belongs from them, that determines social, cultural and cognitive orientation in the world.
Key words: gender, text, communication, language stereotype.

Мета. У даній статті здійснюється аналіз ґендерної маркованості одиниць мови на прикладі текстів художніх творів.

Актуальність обраної теми дослідження зумовлена аналізом стану ґендерних студій у сучасному українському мовознавстві виразно демонструє, що лише незначна кількість робіт присвячена кросскультурним дослідженням. Частіше за все вони являють собою порівняльний аналіз одного певного концепту на підґрунті двох мов. Проблемі функціонування ґендерних стереотипів в межах мовних картин світу приділяється не достатньо уваги. Практично досі не існує фундаментальних комплексних досліджень з метою систематизації проблеми, яка пов'язана з особливостями прояву ґендерних стереотипів в іспанській мові. Таким чином, незважаючи на пильну увагу лінгвістів до проблеми ґендерних відносин в мовному просторі, які зумовлені кросскультурною взаємодією, необхідність систематизування ґендерних особливостей в латиноамериканських картинах світу є очевидною. Звертання до фразеологічних одиниць, які представлені у

© Андрійченко Ю. В.

різних картинах світу в межах національної мовної картини світу, дозволяє визначити як ціннісні ґендерні пріоритети нації в цілому, так і ціннісні установки окремих соціальних груп.

Об'єктом дослідження є іспаномовні тексти художніх творів латиноамериканських авторів.

Предметом дослідження є ґендерно маркована лексика: ґендерні стереотипи, реалізовані у мові, ґендерно марковані метафоричні одиниці з ґендерним компонентом як основні функціональні одиниці ґендерної мовної картини світу, вилучені методом суцільної вибірки з текстів художніх творів латиноамериканських авторів.

Пріоритет "людського фактору" стимулював розвиток нових лінгвістичних дисциплін, спрямованих на вивчення всіх аспектів мовленнєвої діяльності і того, як людина представлена в мові. Однією з таких галузей стала ґендерна лінгвістика, яка має на меті дослідити соціальну стать людини. Сьогодення, згідно з думкою О. І. Горошко і А. В. Кіріліної, лінгвістична ґендерологія отримала статус самостійного лінгвістичного напрямку [1; 2].

До 1960-х рр. психічні або поведінкові властивості, котрі ймовірно відрізняють чоловіків від жінок, називали статевими властивостями або відмінностями. У сучасному розумінні термін ґендер був уведений у науковий обіг американським психоаналітиком Робертом Столлером наприкінці 60-х років XX ст. – він запропонував використовувати для позначення соціальних і культурних аспектів статі поняття ґендер, яке до того використовувалося тільки для позначення граматичного роду. У найширшому розумінні ґендер можна визначити як змодельовану суспільством та підтримувану соціальними інститутами систему цінностей, норм і характеристик чоловічої й жіночої поведінки, стилю життя та способу мислення, ролей та відносин жінок і чоловіків, набутих ними як особистостями в процесі соціалізації, що насамперед визначається соціальним, політичним, економічним і культурним контекстами буття й фіксує уявлення про жінку і чоловіка залежно від їх статі [3:5]. Ґендер є досить складним поняттям, оскільки розкриває багатоаспектний зміст явища. У науковій літературі воно вживається в кількох значеннях:

- Ґендер як соціо-рольова й культурна інтерпретація рис особистості та моделей поведінки чоловіка і жінки, на відміну від біологічної;

© *Андрійченко Ю. В.*

- Ґендер як набуття соціальності індивідами, що народилися в біологічних категоріях жіночої або чоловічої статей;
- Ґендер як політика рівних прав і можливостей чоловіків та жінок, а також діяльність зі створення механізмів щодо її реалізації [3:6].

До найбільш актуальних питань подальшого дослідження ґендера у лінгвістиці належать дві групи проблем. Першу групу складають питання, які зосереджуються на виявленні лінгвістичної значущості ґендерного підходу у мовознавстві. Друга група проблем охоплює питання, які спрямовані на встановлення ролі екстралінгвістичної реальності в процесах мовного конструювання ґендеру і їхньої динаміки [1].

Саме до другої групи проблем належать функціонування ґендерних стереотипів і вплив екстралінгвістичних факторів на їхні формування і рух. Ґендерні стереотипи в нашому дослідженні розглядатимуться в зв'язку з латиноамериканськими мовними картинами світу.

Дослідження ґендеру у мовознавстві ґрунтується на лінгвістичних принципах аналізу:

1. Ґендер позиціонується у мові і є параметром змінної інтенсивності в комунікативному спілкуванні.
2. Культурно-символічний характер ґендера зумовлює виникнення ґендерної метафори, яка функціонує таким же самим чином, як і інші види метафор.
3. Дослідженню ґендерного аспекту відповідних мовних особливостей передує їхній аналіз як одиниць мови.
4. Для вивчення ґендерних аспектів мови і комунікації вживаються лінгвістичні методи. Оскільки лінгвістика містить у собі різноманітні галузі (психолінгвістику, соціолінгвістику, лінгвокультурологію та ін.), використовуються методи цих напрямків.

Крім того, лінгвістична ґендерологія – це новий науковий напрямок, якому притаманні специфічні риси будь-якого нового напрямку, а саме, недостатня розробка понятійного апарату і категорій. Нова наукова дисципліна лише знаходиться в процесі вироблення власних, притаманних лише їй методів і прийомів дослідження. Разом з тим, вчені використовують головним чином методи аналізу, які розроблені для лінгвістичних студій, але, використовують і дані інших

© *Андрійченко Ю. В.*

наукових дисциплін. Одним із суттєвих факторів вивчення ґендерних аспектів мови і комунікації сьогодні є подолання прямолінійної інтерпретації ґендера. Лінгвістичне дослідження конструювання жіночості і мужності повинно враховувати специфіку об'єкта, яким у мовознавстві є мова. Значну складність являє собою не лише детальний опис можливостей системи мови для вираження ґендерного концепта, але лише й той факт, що такий опис не повинен ігнорувати особливості мовного знака, в якому взаємодіють чотири типи сутностей: 1) категорії дійсного світу; 2) розумові категорії, які притаманні логіці і психології людського пізнання; 3) прагматичні фактори, тобто те, що пов'язано з мета спрямованим використанням мови у людській діяльності; 4) відношення між знаками – одиницями мовної системи. Таким чином, повинна бути узгоджена загальна для багатьох гуманітарних дисциплін концепція ґендера і відповідно теорія мови.

Вивчення художніх текстів в ґендерному аспекті розпочалось в США в 1960–1970-і роки. У феміністичному літературному критицизмі визначають два напрямки – французький і англо-американський. Англо-американський напрямок розглядає творчість жінок як відображення специфічного (соціокультурного і особистого) жіночого досвіду і орієнтується у своїх дослідженнях на соціально-історичні і політичні проблеми: намагається зробити суттєвими зв'язки між літературними і соціокультурними фактами. Французький напрямок бере до уваги філософсько-мовні проблеми: зв'язок свідомості і мови, дискурсу і суб'єкта. Але визнання особливого засобу жіночого буття в світі і відповідних йому творчих репрезентацій є загальним для всіх напрямків феміністської літературної критики.

У центрі постмодерністських теорій знаходиться теза про недоступність реальності для людського розуміння поза структурою мови: світ, який ми сприймаємо, насправді, лише є мовний образ, збудований соціально і лінгвістично. Усі поняття, у тому числі й стать, є завжди результатом мовної практики. Під впливом постмодерністських концепцій про "смерть суб'єкта" теоретики французького літературного критицизму стверджують, що оскільки жіночій творчій досвід завжди був заборонений у традиційній культурі як той, що не несе безпосередньої користі і тому позбавлений своєї мови вираження, жіноча суб'єктивність ніколи не може бути точно визначена і зафіксована в культурі. Жіноче має своє вираження не в

© *Андрійченко Ю. В.*

реальності, а в *ефекті написання*. При цьому, оскільки кожна людина, на думку Е. Сіксу, містить в собі риси обох статей, *жіночий стиль* не залежить від біологічної статі автора і може бути характерним так само і для автора-чоловіка [4:275–291].

Англо-американський напрямок феміністського літературного критицизму (Елен Шоуолтер, Елен Моерс, Джудіт Феттерлі, Андрієна Річ), розглядає творчість жінок за ознакою біологічного ґендерного авторства. Англо-американські дослідники вивчали створення соціальної історії жіночої літератури (окремо від чоловічої), виявлення унікальної жіночої літературної традиції (тобто взаємовплив жінок-письменниць, жіночу літературно-емоційну текстову комунікацію), розробку нових інтерпретативних стратегій, стратегій читання, які ґрунтуються саме на жіночій точці зору. Однією з таких новітніх концепцій читання є концепція *читання як переусвідомлення* Аннет Колодни. Чоловік-читач, на думку, дослідниці, *загубиться* у книзі, яку написала жінка, серед незнайомих йому символічних систем, які складають жіночий досвід, він буде відкидати ці системи як не декодовані або тривіальні. Саме нездатністю чоловіка-читача неупереджено ставитись до жіночого авторства феміністки пояснюють витіснення жіночих текстів з літературного канону великої літератури. Звідти головне завдання англо-американського напрямку: переглянути сталі канони і естетичні критерії.

В цілому ґендерні дослідження – як теоретичні, так і практичні – є створінням західної науки. В Україні на сьогоднішній день вони знаходяться на стадії узагальнення і трансляції західного досвіду. Ґендений аналіз, який увійшов у філологію із соціальних наук, може слугувати дослідницьким інструментом для інтерпретації тексту художнього твору.

Незважаючи на те, що проблема ґендеру привертає пильну увагу лінгвістів і майже в кожному з фундаментальних досліджень тексту існує вказівка на важливість студіювання його ґендерного аспекту, ґендерні стереотипи залишаються поки що не дослідженими науковцями. Вивчення ґендерних стереотипів привернуло пильну увагу таких дослідників як А. В. Кіріліна, В. О. Нікольська та ін. Дослідження здійснювались як на матеріалі однієї мови, так і у порівняльному аспекті. Досліджуючи ґендерні стереотипи, мовознавці, у більшості випадків, розглядають їх у статичному прояві.

© Андрійченко Ю. В.

Ґендерні дослідження в мовознавстві з'явились нещодавно, у 70–80-і роки минулого століття. Основоположною роботою цього напрямку стало дослідження Р. Лакофф, в якому автор вказувала на антропоцентричний порядок мови і певну збитковість образу жінки в мовній картині світу [5]. На сьогоднішній день можемо говорити про становлення ґендерної лінгвістики. Її методологічне і теоретичне підґрунтя формується в працях А. П. Мартинюк, О. І. Горошко, Р. К. Потаповой, В. В. Потапова, А. В. Кіріліной, І. І. Халєєвой та ін. Дослідження дискурсивних практик чоловіків і жінок дає уявлення про ґендерні мовні стереотипи і стереотипи мовленнєвої поведінки, що склалися.

Ґендерний стереотип розуміється у сучасній науці як культурно і соціально зумовлені думки про якості, атрибути і норми поведінки представників обох статей [1:63]. Вивчення особливостей мови чоловіків і жінок потребує створення комплексної моделі їхньої мовленнєвої поведінки. Ґендерні дослідження посіли вагоме місце у мовознавстві, отримали статус самостійного лінгвістичного напрямку і потребують не лише розробки теоретичних концепцій, але й акумулювання і обробки великої кількості фактичного матеріалу.

Ґендерні стереотипи мають свій прояв на всіх рівнях мови, але при їхньому дослідженні мовознавці частіше за все звертаються до фразеологічного фонду мови. Це відбувається тому, що фразеологічні одиниці є джерелом збереження інформації і формування стереотипів взагалі і ґендерних стереотипів зокрема [6:13–14]. Крім того, фразеологічний фонд активно реагує на зміни, які відбуваються у соціально-економічному житті суспільства. У фразеологічному фонді відображається рух культури: створення, перебудова і руйнування предметів, ідей, зміна одних цінностей іншими а також їхнє існування. В мовній картині світу незмінно знаходяться ґендерні домінанти свідомості, яки значною мірою впливають на спосіб членування дійсності. Тому вивчення мовних картин світу в межах ґендерної парадигми набуває особливу актуальність.

Ґендерна картина світу має в собі все різноманіття репрезентацій ґендерних відношень і уявлень. Ґендерна мовна картина світу – це вербалізована форма ґендерної картини світу, її глибинний прошарок, сукупність знань і уявлень про світ, світосприйняття, підґрунтя якої складає функціонування ґендерних стереотипів, які виражені в мовній формі.

© Андрійченко Ю. В.

Таким чином, зафіксовані в мові ґендерні стереотипи складають макрокомпонент ґендерної мовної картини світу. Цими макрокомпонентами є ґендерно марковані, а також метафоричні одиниці з ґендерним компонентом. Універсальні ґендерні стереотипи створюють підґрунтя універсальної ґендерної мовної картини світу, яка є зрозумілою для більшості населення Землі. Репрезентація в мові універсальних ґендерних стереотипів зазвичай не є складною проблемою при міжмовній передачі. Національно специфічні ґендерні стереотипи складають основу формування етнокультурної ґендерної мовної культури світу. Виникнення, утворення і функціонування ґендерних стереотипів пояснюється існуючими відмінностями чоловічих і жіночих соціальних ролей. Дослідження чоловічих і жіночих особливостей мовленнєвої діяльності в ґендерній мовній картині світу дозволяє твердити, що між чоловічою і жіночою мовою, як письмовою, так і усною, існують певні відмінності, які дозволяють говорити про існування цілої системи факторів, що впливають на ці відмінності і зумовлюють їх.

Перспективи дослідження. Останнім часом картина динамічно змінювалась. Проблема полягає в тому, що ці зміни відбуваються нерівномірно в різних культурах і в різних мовних системах, по-різному сприймаються представниками різних лінгвокультур і по-різному інтерпретуються в мовній етнокультурній свідомості. Звідси постає очевидною необхідність вивчення ґендерних стереотипів в межах однієї культури. В країнах Латинської Америки расовий фактор в міжособистісних відносинах традиційно відіграє дуже важливу роль. Тому, є доцільним дослідити еволюцію ґендерних категорій саме на латиноамериканському матеріалі.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Кирилина А. В.* Гендер: лингвистические аспекты / Алла Викторовна Кирилина. – М. : Изд-во “Институт социологии РАН”, 1999. – 180 с. 2. *Горошко Е. И.* Языковое сознание : тендерная парадигма Текст / Елена Ивановна Горошко. – М. ; Харьков : ИД “ИНЖЭК”, 2003. – 440 с. 3. *Горностай П. П.* Основи теорії тендеру : [навч. посібник] / Павло Петрович Горностай. – К. : “К.І.С.”, 2004. – 536 с. 4. *Гендерная* теория и искусство. Антология : 1970–2000 / Л. М. Бредихина, К. Дипуэлл. – М. : Росспэн, 2005. – 592 с. 5. *Лакофф Р.* Язык и место женщины / Робин Лакофф // Введение в гендерные исследования / под ред. С. В. Жеребкина. – Харьков : ХЦГИ, 2001 ; СПб. : Алетея, 2001. – Ч. II : Хрестоматия. – С. 784–798. 6. *Телия В. Н.* Основные постулаты лингвокультурологии / В. Н. Телия // Материалы II Международн. конф. [“Филология и культура”], (Тамбов, 1999). – Тамбов : Изд-во ТГУ им. Г. Р. Державина, 1999. – Ч. 3. – С. 14–15.

© Андрійченко Ю. В.

АСМУКОВИЧ І. В.
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ГІПЕРО-ГІПОНІМІЯ В АВІАЦІЙНІЙ ТЕРМІНОСИСТЕМІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У статті вивчається сутність лексико-семантичної категорії гіперо-гіпонімії, аналізується характер семантичної організації авіаційної терміносистеми англійської мови, визначаються способи утворення родо-видових відношень, особливості структури гіперонімів і гіпонімів.
Ключові слова: англійська авіаційна термінологія, терміносистема, гіперо-гіпонімічні відношення, гіперонім, гіпонім, типи опозицій.

В статье изучается сущность лексико-семантической категории гиперо-гипонимии, анализируется характер семантической организации авиационной терминологии английского языка, определяются способы выражения родо-видовых отношений, особенности структуры гиперонимов и гипонимов.
Ключевые слова: английская авиационная терминология, терминосистема, гиперо-гипонимические отношения, гипероним, гипоним, типы оппозиций.

In the article the essence of lexical semantic category of hyper-hyponymy is studied, the character of the semantic organization of the English aviation terminological system is analysed, the kinds of creation of subsumption relations and the peculiarities of the structure of hyperonyms and hyponyms are clarified.
Keywords: English aviation terminology, term system, hyper-hyponymic relations, hyperonym, hyponym, the types of oppositions.

Системний підхід до мови – одна з характерних рис сучасних лінгвістичних досліджень. Положення про те, що мова є системою, було сформульовано ще Фердинандом де Соссюром [1]. Польовий підхід до вивчення лексичних одиниць мови робить можливим проникнення в глибину семантичних взаємозв’язків лексем, з’ясування ієрархічних взаємозалежностей концептів, що вони виражають. Дослідження парадигматичних зв’язків дозволяє встановити системну взаємозалежність термінів у термінологічному полі, що, в свою чергу, веде до встановлення внутрішньої, глибинної структури самого термінополя.

Актуальність дослідження гіперо-гіпонімічних відношень мовних одиниць у термінологічному полі обумовлюється тим, що гіперо-гіпонімія як самостійна лексико-семантична категорія відіграє дуже важливу роль систематизатора лексичних систем національних мов узагалі і термінологічних підсистем зокрема. Гіперо-гіпонімію у термінології на матеріалі різних мов вивчали Б. М. Головін, Т. Л. Канделакі, О. А. Коновалова, І. М. Кочан, Д. С. Лотте,

© Асмукович І. В.

Г. П. Мацюк, Н. Руколянська, Т. І. Панько та багато інших. У нашому дослідженні категорія гіперо-гіпонімії вивчається на матеріалі авіаційної терміносистеми сучасної англійської мови. Такий аналіз, на нашу думку, поглибить розуміння причин появи та особливостей функціонування різних засобів вираження тотожного чи близького значення в науковій мові та сприятиме розв'язанню нагальних потреб сьогоденної лексикографічної практики, насамперед, у галузі термінологічної лексикографії та стандартизації науково-технічної термінології.

Об'єкт дослідження є англійська авіаційна термінологія.

Предмет дослідження є гіперо-гіпонімічні відношення в авіаційній терміносистемі англійської мови.

Мета дослідження полягає у вивченні сутності лексико-семантичної категорії гіперо-гіпонімії та особливостей її реалізації в авіаційній термінологічній системі сучасної англійської мови.

Авіаційна терміносистема являє собою сукупність термінів, які співвідносяться понятійною системою авіаційної галузі, знаходяться у взаємозв'язку та взаємодії, підлягають свідомому регулюванню та впорядкуванню. Спеціальна термінологія авіації розглядається нами як множина, всі елементи якої організовані в систему, і саме ці відношення зумовлюють позицію кожного елемента в системі англійської авіаційної термінології.

Терміни, як відомо, відбивають взаємозв'язки явищ і речей, що позначаються ними, і це може бути досягнуто правильною класифікацією дійсності, яка термінується, на основі родових та видових явищ. Це означає, що наявність термінів, які об'єднуються за підвидовими ознаками, припускає наявність термінів, які об'єднуються за видовими ознаками, а існування останніх, у свою чергу, визначається наявністю родових термінів, тобто елементи зв'язані відношеннями включення чи гіпонімічними відношеннями [4:79]. При гіпонімічній організації суттєвим є те, що кожний вищий клас складається з меншої кількості одиниць з більшим обсягом значення. Оскільки основою семантики терміна, його лексичного значення служить поняття, що ним виражається, яке не існує ізольовано від системи понять, що формуються професійно спрямованим мисленням у певній сфері діяльності, то за основу класифікації термінів для виявлення структури

© Асмукович І. В.

термінології галузі можуть бути взяті їх логіко-поняттєві зв'язки та відношення.

Всі терміни в термінологічному полі "Авіація" пов'язані між собою родо-видовим, або гіперо-гіпонімічним, зв'язком. Такий тип зв'язку виникає, коли ми маємо справу з лексичними одиницями, які об'єднані однією категоріальною семою, внаслідок чого одне поняття співвідноситься з іншим, яке є більш широким у семантичному плані й називає більшу кількість денотатів. Поняття, яке знаходиться вище за рангом у системі польової ієрархії, вважається гіперонімом, поняття ж йому підлегле й більш вузьке у семантичному плані – гіпонімом [9].

Такі відношення всередині поля, так само, як й інший вид відношень – синонімічний, базуються на подібності, однак у гіперо-гіпонімічних відношеннях центральним аспектом є подібність всередині одного класу денотатів. Гіпонімія базується на принципі включення одного класу понять в інший, і відмінною характеристикою її від синонімії є й те, що, вибудовуючи зв'язок "гіперонім-гіпонім", ми не маємо на меті замінити одне поняття іншим, схожим на нього еквівалентом, а шукаємо шляхи включення одного денотата в інший [9:108]. Однак при цьому багато рівнів такого узагальнення мають більшу кількість підвидів, кожен з яких може мати різноманітну лексичну реалізацію. Справа в тім, що багато підвидів стають більш прототиповими, ніж їх гіперонім, вид, що стоїть вище за рангом в ієрархічній системі. Гіпонімічні відношення, як правило, нестабільні й багатомірні, оскільки багато в чому залежать від контексту й тих способів, за допомогою яких реалізуються відношення всередині поля.

Гіпонімія, на думку Дж. Лайонза, є "фундаментальними парадигматичними смисловими відношеннями, за допомогою яких сконструйований словниковий склад мови" [10:478]. Асиметрія ж гіперо-гіпонімічних відношень закладена у самій структурі гіпонімії (підпорядкованість) та гіперонімії (панування) [11]. У семантичному відношенні гіпонім і гіперонім знаходяться у привативній опозиції типу А – не А, де гіперонім – немаркований член, а гіпонім – маркований ознакою, що конкретизує значення гіпероніма. Така опозиція є привативною на користь родової номінації, до якої повністю включається видова як основа для порівняння, оскільки експліцитним показником родових відношень у лексиці вважається можливість родових слів вживатися замість видових, а не навпаки" [11:36]. Ті семи,

© *Асмукович І. В.*

які є реальними у семантичній структурі гіпонімів, напр., *аеробус* “пасажирський літак, розрахований на велику кількість людей” [18:18], потенційно містяться у семантичній структурі гіпероніма, адже *літак* може бути потенційно пасажирським / вантажним / військовим та ін. У семантичній структурі гіпероніма вони лише конкретизуються. Відповідно, логічно і семантично гіпонім включається у семантичний об’єм гіпероніма.

З парадигматичної точки зору гіпоніми характеризуються двома видами протиставлення: 1) протиставлення родового (гіперонімічного) і кожного видового (гіпонімічного) значення за відсутністю (наявністю) розрізнювального компонента; 2) протиставлення одне одному всіх видових значень за змістом розрізнювального компонента значень [7:192].

У гипонімічній моделі зв’язок, що встановлюється між об’єктами, визначається як відношення включення ознаки, або екзистенція родової подібності і видових відмінностей, що відповідає перифразам “ДЕЩО-Х *є* ДЕЩО-Y”; “ознака ДЕЩО-Х *є ознака* ДЕЩО-Y” (характерні ознаки ДЕЩО-Х і ДЕЩО-Y подібні). Наприклад: *літак є засобом пересування; ознака засобу пересування є ознака літака*.

Согіпоніми, на відміну від родо-видових, реалізують еквіполентну позицію, а власне зону перетину утворює інтегральна сема (гіперсема). Гіперо-гіпонімія близька до синонімії. Її навіть називають квазісинонімією, але на відміну від синонімії, яка допускає двосторонню заміну в тексті (першого синоніма на другий і навпаки), у гіперо-гіпонімії можлива тільки одностороння заміна – заміна гіпоніма на гіперонім [12:207]. Наприклад: *Він купив літак. – Він купив повітряний засіб пересування*. Протилежна заміна тут неможлива, оскільки повітряним засобом пересування можуть бути не тільки літаки, а й дирижаблі, автожири, гелікоптери та інші. Значення гіпоніма є складнішим, ніж значення гіпероніма, а представлений ним клас предметів – вужчим. Гіпоніми включають у себе зміст гіпероніма і протиставляються один одному певними семами. Наприклад, гіпонімами до гіпероніма ***flight*** будуть такі конституенти досліджуваного термінологічного поля: *air-breathing flight* (політ літального апарату (ЛА) з атмосферним двигуном [19:21]), *air-refueled flight* (політ з дозаправкою в повітрі [19:30]), *all-attitude flight* (політ без обмежень на кутове положення літального апарата [19:34]), *altimeter*

© Асмукович І. В.

flight, altimeter-controlled flight (політ з управлінням за даними висотоміра [19:36]), *altitude flight* (висотний політ [19:36]), *balanced flight* (політ на балансувальному режимі [19:55]).

Д. С. Лотте виділяє такі "основні правила поділу понять, які перебувають у родо-видових відношеннях: 1) підстава поділу (тобто ознака, за якою відбувається поділ обсягу поняття) повинна лишатися однією й тією самою під час утворення будь-якого видового поняття; 2) обсяги видових понять повинні вичерпувати обсяг родового поняття" [6:29]. Оскільки гіперонімом може бути поняття, схарактеризоване з різних боків, конкретизоване за різними критеріями, гіпоніми групуємо не в одне велике родо-видове утворення, а на основі одного гіпероніма утворюємо кілька гіперо-гіпонімічних груп на підставі різних розрізнювальних класифікаційних ознак, кожна з яких є підставою поділу родового поняття на видові, і слугує об'єднувальним чинником групи.

Розгляньмо особливості прояву гіперо-гіпонімічних відношень у складі термінологічного поля "Aviation" на прикладі мікрополя "Aircraft".

Семантичний аналіз лексем англійської мови, які репрезентують поняття повітряного засобу пересування, довів, що спільне для елементів мікрополя "Aircraft" поняття у найбільш "чистому" вигляді представлено в архілексемі *aircraft*. Вона є домінантою та ідентифікатором мікрополя, оскільки поняття, нею зафіксоване, тією чи іншою мірою представлено у дефініціях усіх представників мікрополя.

Досліджуючи семантичну структуру лексеми *aircraft*, виходимо з розуміння дефініції слова як семантичного еквівалента його значення. При цьому окремі слова в дефініціях даної лексеми та її синонімах слугують експлікаторами сем, які в своїй ієрархічній сукупності і складають значення, що витлумачується [13; 14].

У семантиці аналізованої лексеми міститься загальна **родова** сема "повітряний засіб пересування". Усі інші видові семи слугують для конкретизації значення лексеми.

Aircraft *– (повітряний засіб пересування) a plane or other vehicle that can fly* [20:29].

Отже, враховуючи те, що архілексемою мікрополя виступає дифузна широкозначна одиниця, яка вказує на денотативну належність аналізованих слів, констатуємо виконання лексемою *aircraft* ролі

© Асмукович І. В.

гіпероніму щодо всіх інших синонімічних їй та один одному номінантів повітряних засобів пересування.

Компонентний аналіз номінантів повітряних засобів пересування дозволив встановити набір диференційних семантичних елементів, які додаючись до архісеми формують значення іменників на позначення повітряних засобів пересування. Серед них виділяємо семи, що вказують на:

1) функціональне призначення (напр., ***cargo airplane*** *– an aircraft that carries goods* [20:564]; ***airbus*** *– a large plane that carries a lot of people for short distances* [20:28]; ***amphibian*** *– a vehicle that is able to move on land, water and to fly* [20:40]);

2) сферу використання (напр., ***troop-carrier*** *– an aircraft used for carrying soldiers* [20:1546]; ***fighter*** *– a small, fast military plane that can destroy other planes* [20:517]);

3) конструкційні особливості ПЗП (напр., ***airship*** *– a large aircraft that has no wings, is filled with gas to make it float, and has an engine* [20:30]; ***jet*** *– an aircraft with jet engine* [20:759]) тощо.

Мікрополе "Aircraft" має у своєму складі спільну (інтегральну) ознаку, яка об'єднує всі одиниці поля. Така ознака називається архісемою і виражається лексемою з узагальненим значенням, у нашому дослідженні – це "повітряний засіб пересування". Кожна окрема одиниця мікрополя відрізняється від інших хоча б однією диференційною ознакою. Наприклад, ***delta-wing aircraft*** (*літальний апарат з трикутним крилом* [19:137]), ***scissor-wing aircraft*** (*літак з поворотним крилом* [19:236]) і ***mid-wing aircraft*** (*середньоплан, ЛА із середнім розташуванням крила* [19:205]) різняться диференційною ознакою **"особливості розташування та конструкції крила"**; ***multibody aircraft*** (*багатофюзеляжний ЛА* [19:208]), ***narrow-bodied aircraft*** (*вузькофюзеляжний літак* [19:209]), ***wide-body aircraft*** (*широкофюзеляжний літак* [19:271]) – ознакою **"особливості фюзеляжу**"; ***gas turbine-powered aircraft*** (*літальний апарат з газотурбінним двигуном* [19:163]), ***hydrocarbon-fueled aircraft*** (*літальний апарат з двигуном на вуглеводневому паливі* [19:172]), ***light-powered aircraft*** (*літальний апарат з двигуном на світловий енергії* [19:193]), ***turboprop aircraft*** (*літак з турбогвинтовим двигуном* [19:260]) – ознакою **"особливості двигуна та вид палива, що використовує ЛА**"; ***short takeoff and vertical landing aircraft*** (*літак*

короткого зльоту і вертикальної посадки [19:238]), ***VTOL aircraft*** (*літак вертикального зльоту і посадки* [19:269]), ***STOL aircraft*** (*літак короткого зльоту і посадки* [19:245]), ***CTOL aircraft*** (*літак звичайного зльоту і посадки* [19:129]) – ознакою **"особливості зльоту та посадки**"; ***canard-configured aircraft*** (*літальний апарат аеродинамічної балансувальної системи "качка"* [19:79]), ***tailless aircraft*** (*літак аеродинамічної балансувальної схеми "безхвістка"* [19:251]), ***conventionally tailed aircraft*** (*літальний апарат нормальної аеродинамічної балансувальної схеми* [19:116]) – ознакою **"особливості аеродинамічної схеми ЛА**" тощо.

Наявність гіперо-гіпонімічих відношень у термінологічному полі "Aviation" являє собою аналізовану термінологію як ієрархічну систему. У мікрополях з домінантними родовими поняттями виокремлюються номінації з одним, двома, трьома і чотирма рівнями підпорядкування (напр., поняття ***military aircraft*** *"літальний апарат військової авіації"* буде родовим та, відповідно, гіперонімом до ***aircraft carrier*** *"авіаносець"*, яке, в свою чергу, є гіперонімом до ***escort aircraft carrier*** *"ескортний авіаносець"*).

Гіперо-гіпонімічні зв'язки у досліджуваній термінології мають різноманітний арсенал формальних засобів вираження. Аналіз свідчить, що прикметники, дієприкметники й іменники з прийменниками (або без них) використовуються як лексичні засоби вираження гіперо-гіпонімічних відношень. У складених термінах-гіпонімах диференціювальна ознака, яка розрізнює ці одиниці, уводиться означенням до опорного компонента, внаслідок чого спостерігається звуження значення [15].

О. О. Реформатський уважав, що означальні конструкції є більш термінологічними, ніж додаткові конструкції внаслідок своєї номінативності. Означальні конструкції спрощують засоби розширення значення термінів, що є досить важливим для розкриття тлумачення номінативності термінів [16:46–54].

Дослідження показує, що головними функціями гіпонімів у термінологічних системах різних галузей науки і техніки є систематизація термінів і тлумачення значень. М. В. Лисякова зазначає, що ці функції реалізуються в термінології в двох прийомах, таких як узагальнення, тобто звернення до родового поняття, і конкретизація за допомогою ознаки видової відмінності [17:17].

© Асмукович І. В.

Таким чином, можна зробити висновок, що гіпонімічні відношення належать до найуніверсальніших, найфундаментальніших парадигматичних відношень, за допомогою яких може бути структурований як словниковий склад національної мови в цілому, так і його спеціальна, тобто термінологічна, лексика. Гіперо-гіпонімічні відношення слугують універсальним способом тематичної організації авіаційної термінологічної системи, організовуючи цю терміносистему як ієрархію термінів різних рівнів узагальнення.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Соссюр Ф. де.* Курс общей лингвистики / Фердинанд де Соссюр ; [ред. : Ш. Балли и А. Сеше ; пер. с фр. А. Сухотина]. – Екатеринбург : Изд-во Уральск. ун-та, 1999. – 432 с. 2. *Головин Б. Н.* Лингвистические основы учения о терминах / Б. Н. Головин, Р. Ю. Кобрин. – М. : Высшая школа, 1987. – 104 с. 3. *Канделаки Т. Л.* Семантика и мотивированость терминов / Т. Л. Канделаки. – М. : Наука, 1977. – 167 с. 4. *Коновалова Е. А.* Гипер-гипонимия в экономической терминологии / Е. А. Коновалова // Филологические студии. – Симферополь, 2001. – № 2. – С. 79–85. 5. *Кочан І.* Динаміка і кодифікація термінів з міжнародними компонентами у сучасній українській мові : [монографія] / І. Кочан. – Львів : Видав. центр ЛНУ імені Івана Фанка, 2004. – 519 с. 6. *Лотте Д. С.* Основы построения научно-технической терминологии. Вопросы теории и методики / Д. С. Лотте. – М. : Изд-во АН СССР, 1961. – 149 с. 7. *Панько Т. І.* Українське термінознавство : [підручник] / [Т. І. Панько, І. М. Кочан, Г. П. Мацюк]. – Львів : Світ, 1994. – 216 с. 8. *Руколянська Н.* Гіперо-гіпонімічні відношення в термінології кримінально-процесуального права / Н. Руколянська // Українська термінологія і сучасність : зб. наук. праць. – К. : КНЕУ, 2007. – Вип. VII. – С. 118–120. 9. *Cruse D.* Lexical Semantics / D. Cruse. – Cambridge : Cambridge Univ. Press, 1986. – 246 p. 10. *Лайонз Дж.* Лингвистическая семантика : Введение / Дж Лайонз. – М. : Языки славянской культуры, 2003. – 400 с. 11. *Денисенко В. Н.* Теория семантического поля : тексты, вопросы, комментарии / В. Н. Денисенко. – М. : Изд-во РУДН, 2006. – 88 с. 12. *Кочерган М. П.* Загальне мовознавство / М. П. Кочерган. – К. : Академія, 1999. – 288 с. 13. *Croft W.* Cognitive Linguistics / W. Croft, D. A. Cruse. – Cambridge : Cambridge Univ. Press, 2004. – 356 p. 14. *Karimova G. O.* Hyperlexemic Grouping of Words as a Way of Representation of the Systemic Organization of Lexical Units / G. O. Karimova. – Tartu : Tartu Univ. Press, 1989. – 234 p. 15. *Павлова О. І.* Музична термінологія англійської, французької, російської та української мов у сфері функціювання / О. І. Павлова // Вісник Нац. ун-ту "Львівська політехніка". – 2009. – № 648. – С. 125–130. 16. *Реформатский А. А.* Введение в языковедение / А. А. Реформатский. – [4-е изд.]. – М. : Просвещение, 1967. – 542 с. 17. *Лысякова М. В.* Гипонимия в русском языке : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. филол. наук : спец. 10.02.01 "Русский язык" / М. В. Лысякова. — М., 1986. – 24 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

18. *Універсальний* словник української мови / [під ред. З. Й. Куньч]. – Тернопіль : Навчальна книга–Богдан, 2005. – 848 с. 19. *Девнина Е. Н.* Новый англо-русский и русско-английский авиационный словарь / Е. Н. Девнина ; [под. ред. акад. И. И. Павловца]. – М. : Живой язык, 2008. – 544 с. 20. *Longman* Dictionary of Contemporary English / ed. by A. Gadsby. – Barcelona : Longman dictionaries, 1995. – 1668 p.

© Асмукович І. В.

АФАНАСЬЄВА О. М.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

СТРАТЕГІЇ НАУКОВОГО ДИСКУРСУ
(на матеріалі французької політології)

У статті досліджуються авторські стратегії в сучасному французькому політологічному дискурсі та визначаються їх прагмакомунікативні особливості.
Ключові слова: автор, стратегія, французький політологічний дискурс.

В статье исследуются авторские стратегии в современном французском политологическом дискурсе и определяются их прагмакоммуникативные особенности.
Ключевые слова: автор, стратегия, французский политологический дискурс.

The article deals with author's strategies in French discourse of political science and their pragmatic and communicative peculiarities.
Key words: author, strategy, French discourse of political science.

Актуальність обраної проблеми зумовлено тим, що вивчення прагмакомунікативної організації дискурсу політології, зокрема авторських стратегій, є одним із важливих компонентів комплексних досліджень дискурсу суспільно-політичних наук.

Метою статті є виявлення основних авторських стратегій у французькому політологічному дискурсі та опис їх прагмакомунікативних особливостей.

Об'єктом аналізу є стратегії автора у дискурсі французької політології.

Предметом дослідження є прагмакомунікативні характеристики стратегій автора у сучасному французькому політологічному дискурсі.

Наукову новизну проведеного дослідження зумовлено тим, що визначення основних стратегій автора у французькому політологічному дискурсі та дослідження їх прагмакомунікативних особливостей не були предметом спеціального дослідження.

У дослідженнях, присвячених лінгвопрагматичній організації наукового дискурсу, значну увагу приділено визначенню його мети, дослідницької та комунікативної настанов (див. роботи О. М. Ільченко, В. І. Карасика, М. П. Котюрової, В. Б. Кашкіна, Р. С. Алікаєва, Г. О. Болдирєввої, К. Гіланда, Ф. Растьє, С. Пуда, К. Флотум та ін.). Ці аспекти складають образ дискурсивного актора

© Афанасьєва О. М.

та визначають його стратегії в даному типі дискурсу. Проблема комунікативних стратегій є однією з найбільш актуальних і дискутованих у сучасній лінгвопрагматиці й розглядається в численних працях вітчизняних та зарубіжних учених (О. С. Іссерс, А. Д. Бєлова, В. І. Карасик, Г. Г. Почепцов, Дж. Гамперц, У. Віндліх, П. Шародо та ін.). Сутність стратегії досліджується в параметрах планування / реалізації, мети / дії. Так, з погляду О. С. Іссерс, мовленнєва стратегія включає планування процесу мовленнєвої комунікації в залежності від конкретних умов спілкування й особистостей комунікантів, а також реалізацію цього плану. Це комплекс мовленнєвих дій, спрямованих на досягнення комунікативної мети [1:54]. А Г. Г. Почепцов уважає, що завданням стратегії є утримання точки теперішнього і точки майбутнього одночасно [2:9].

Мовознавці досліджують організацію стратегії мовця як ієрархію проміжних і підпорядкованих цілей, реалізація яких веде до досягнення кінцевої мети (П. Банж); як модульну структуру, яка включає: інтеракційний та референційний модулі, які відносяться до ситуаційної складової; ієрархічний, який відноситься до текстової складової; синтаксичний та лексичний модулі, які відносяться до мовної складової (Женевська школа). Аналізуються умови ефективності обраної стратегії, які включають комунікативну компетенцію мовця, принцип стратегічної когерентності та процес інтерпретації, заснований на конверсаційних інференціях (Дж. Гамперц). У такій перспективі дискурсивна стратегія визначається як складний дискурсивний ієрархічно та секвенційно організований процес, який породжено комбінацією модульних інформацій, які мають праксеологічне і текстове походження, з інформацією, пов’язаною з аналізом комунікативних цілей дискурсивних продукцій, реалізованих у специфічній інтерактивній ситуації [3:18–28, 64].

Значну увагу науковців присвячено проблемі типології стратегій. Так, А. Д. Бєлова розрізняє комунікативні та риторичні, або дискурсивні, стратегії [4:136–137]. О. Дюкро та Ж.-К. Анкомбр певним чином ототожнюють стратегії та аргументацію і виділяють стратегії продукування та інтерпретації, пов’язуючи їх з явищем поліфонії,

© *Афанасьєва О. М.*

а Ж.-М. Адам підходить до проблеми дискурсивних стратегій з погляду секвенційної організації тексту, розмежовуючи оповідну, описову, пояснювальну та діалогічну стратегії [3:28–33]. П. Шародо пропонує розрізняти три групи комунікативних стратегій: легітимації, які визначають правоздатність мовця на мовленнєвий акт, його авторитетність тощо; зацікавлення (“каптації”), спрямовані на зваблення чи переконання партнера по комунікації шляхом застосування стратегій полеміки чи драматизації; достовірності. Учений розглядає пари концептів *контракт / стратегія, мовлення / дія, структура / суб’єкт, уявлення / ідентичність*, як ключові поняття мовленнєвої взаємодії [5:549]. Багато досліджень присвячено також аналізу стратегій певного типу дискурсу. Часто об’єктом такого аналізу стають стратегії політичного дискурсу (див. праці учених напрямку критичного дискурс-аналізу, таких як Т. ван Дейк, Н. Феаклу, Р. Водак та ін.).

У своїх розвідках сучасні дослідники звертаються зокрема і до проблеми стратегій наукового дискурсу. Ці стратегії зумовлено, у першу чергу, метою й функціями комунікантів, їх відносинами. До цілей наукового викладу відносять такі: 1) визначити проблемну ситуацію і виділити предмет дослідження, 2) проаналізувати історію питання, 3) сформулювати гіпотезу і мету дослідження, 4) обґрунтувати вибір методів і матеріалу дослідження, 5) побудувати теоретичну модель предмета дослідження, 6) викласти результати спостережень та експерименту, 7) прокоментувати й обговорити результати дослідження, 8) дати експертну оцінку проведеному дослідженню, 9) визначити галузь практичного застосування отриманих результатів, 10) викласти отримані результати у формі, прийнятній для спеціалістів і неспеціалістів (студентів і широкої публіки) [6]. Інший підхід представлено у визначенні стратегій цього типу дискурсу на основі аналізу структури авторизації наукового твору. У такій площині О. М. Гніздечко розрізняє стратегії авторитарної та неавторитарної мовної особистості [7].

У ширшій історичній епістеміко-дискурсивній перспективі розглядає стратегії теоретичної дискурсії В. І. Тюпа, який виділяє як першу в плані історичного розвитку ейдетичну або онтологічну стратегію, за якою слідує критична, або евристична, тоді як сучасну

© *Афанасьєва О. М.*

теоретичну дискурсію побудовано, з погляду науковця, на проективній стратегії, яка, на відміну від дивергентного спрямування теоретичного критицизму, є конвергентною стратегією "діалогу згоди", за М. М. Бахтіним [8:44–45].

Аналіз сучасних теоретичних підходів до сутності поняття стратегії та її типів, а також результати лінгвопрагматичного дослідження дискурсу французької політології дозволили нам визначити основні комунікативно-дискурсивні стратегії, характерні для цього типу дискурсу. Ми обрали термін "комунікативно-дикурсивні стратегії" для позначення складноє єдності епістеміко-дискурсивних та власне комунікативних настанов автора. До таких стратегій автора політологічного твору ми відносимо групи стратегій *проблематизації, епістемізації, модалізації* та *семантизації* наукового викладу.

Характерним для французького політологічного дискурсу є побудова складної розгалуженої комунікативно-дискурсивної перспективи, де визначальну роль відіграють стратегії *епістемізації* та *модалізації*. Семантичним осередком епістемізації викладу є передусім загальнонаукові терміни. Дослідники виділили у французькому науковому дискурсі 21 такий термін, а саме: *analyse, analyser, approche, catégorisation, concept, conceptuel, discussion, donnée, étude, étudier, exemple, hypothèse, interprétation, notion, objectif, observation, observer, problématique, problème, recherche, système* [9:151–180]. Ці терміни лежать в основі колоквіальних стереотипних структурно-семантичних рамок наукового викладу. Ядром цих вузлів є епістемічні метаконцепти або класифікатори типу *théorie, hypothèse, conception, modèle, méthode,* та (мета)релятори, які їх квантифікують (*aspect, objet, type, caractéristique, spécificité, etc*.). Логічними операціями наукового викладу є операції дедукції, індукції, аналізу, синтезу, а також типові для наукового доведення стратегії аргументації (див. праці А.Д.Бєлової, О. А. Івіна, Ж.-П. Бронкара, Ф. Растьє та ін.).

Водночас між предметом, який аналізується, автором та адресатом вибудовується складна *модальна* призма, яка спрямовує інтерпретацію повідомлення у річище певної множинності смислів. Дослідження різних аспектів модальності привертає значну увагу науковців. Сучасні дослідники розрізняють логічні і семантичні

© *Афанасьєва О. М.*

модальності, відносячи до останніх онтичні, вердиктивні, алетичні, епістемічні, деонтичні, оптативні, евалюативні, семіотичні [10:141–142], виділяють інтерсуб'єктивну модальність [11:215]. З іншого боку, протиставляються модуси сенсорного плану, до яких належать модуси чуттєвого сприйняття: бачити, чути, відчувати, помічати тощо, та модуси ментального плану, до яких відносять: 1) опінію: думати, вважати, вірити, уявляти, здаватися; 2) сумнів і припущення: сумнівно, можливо, може бути; 3) істиннісну оцінку: правда, брехня, вірно, невірно, неможливо, неймовірно, не може бути; 4) знання: знати, бути відомим; 5) незнання, приховування, байдужість: не знати, невідомо, таємниця, секрет, все одно, не суттєво, важко сказати, ще не вирішено, не беруся судити; 6) загальну аксіологічну оцінку: добре, погано. До емотивного плану належать модуси емоційного стану та відношення: сумно, жаль, радісно, гидко. До волютивного плану належать модуси: 1) бажання та волевиявлення: хотіти, вимагати, наказано; 2) необхідності: необхідно, треба [12:411; 13:177].

У площині дослідження наукового дискурсу такі дослідники, як Е. Вендлер, Н. К. Рябцева, В. Г. Гак та ін. зосереджують свою увагу на аналізі та класифікації дієслів ментальної дії, які є необхідною складовою цього типу дискурсу. В. Г. Гак виділяє ситуацію ментального процесу, пізнання, збереження пізнаного, співвіднесення фактів за їх ознаками, виявлення причинно-наслідкових зв'язків, ступінь адекватності дійсності, часовий аспект, характеристику [14:23–26]. Е. Вендлер виділяє такі класи ментальних перформативів: апрехенсиви і путативи, які співвідносяться з експозитивами; рекогнітиви та ассесетиви, які співвідносяться з вердиктивами; резолютиви та конативи, які співвідносяться з комісивами; ремісиви та емотиви, які співвідносяться з бехабітивами; інквізитиви, які співвідносяться з інтерогативами [цит. за 15:67]. Зі свого боку, Н. К. Рябцева пропонує таку класифікацію дієслів ментальної дії, іллокутивною метою яких є зміна ментального простору: 1) іллокутивні або власне перформативні; 2) власне ментальні; 3) "світопороджувальні"; 4) перцептивні; 5) "семіотичні"; 6) фазисні; 7) "фізичні" [там само: 64–68]. Дослідниця виділяє наступні функції ментальних перформативів: вони є авторефлексивними, метатекстовими,

© *Афанасьєва О. М.*

каузальними, сприяють структуруванню тексту і вводять суб'єкта пізнання [там само: 65–66]. Р. Віон, зі свого боку, наголошує на ролі модалізаторів у комунікативному, поліфонічному структуруванні дискурсу, зокрема наукового та політичного [16].

У французькому політологічному дискурсі розбудова модальної перспективи відбувається за допомогою модальних операторів епістемічного (певність, сумнів, вірогідність), алетичного (можливість, неможливість), деонтичного (належно, неналежно), аксіологічного планів (добре, погано тощо). Предметні зв'язки замінюються предикатами мисленнєвої діяльності (*considérer, envisager, penser, croire, attirer l'attention, se concentrer,* etc.), які нерідко превалюють у дискурсі французької політології. Важливу роль відіграють також предикати розуміння, тлумачення, які переводять міркування в площину множинності інтерпретацій, особливого погляду в авторських концепціях. Особливу роль відіграють інтенсифікатори (*important)*, які зазвичай привносять певну емоційну складову: *s'étonner, être surpris*, etc. Зустрічаємо також оцінну модальність, наприклад, у визначенні ролі певного ученого чи значущості його теорії, наприклад: "*Descartes est, ici, une figure centrale et inaugurale*" [17:18]. Оцінна модальність набуває особливого значення в яскраво виражених полемічних текстах.

Нерідко спостерігається також складна епістеміко-модальна настанова, яка відстороняє автора, "убезпечує" його від більш чи менш категоричних суджень, як у наступному уривку, де нами виділені оператори такого хеджингу: "*La théorie des comportements politiques semble depuis une vingtaine d'années ne plus pouvoir se défaire des raisonnements que structure un débat recurrent*" [18/2002/52/2–3: 129]. Таким чином, автор виступає у ролі прихованого критика чи медіатора. При цьому часто накладаються специфічні епістемічні рамки, такі як заперечення, альтернативність, питальність, умовність, обмеження, поступка. Така стратегія *хеджингу* є за своєю сутністю епістеміко-модальною, тобто належить до обох вище аналізованих груп стратегій – епістемізації та модалізації. У цілому, проведений в рамках даного дослідження аналіз показав, що в сучасному французькому політологічному дискурсі домінують такі стратегії епістеміко-модального плану, як стратегії вираження *невизначеності, непевності, неоднозначності,*

© *Афанасьєва О. М.*

можливості, відносності, бажання, наміру, які спрямовують повідомлення у відповідне комунікативно-дискурсивне річище.

Аналіз сучасного французького політологічного дискурсу показав також надзвичайно важливу роль стратегії *проблематизації*, основними семантичними та риторико-аргументативними осередками якої є відповідна металексика типу *problème, problématisation, question, questionnement, interrogation*. Таким чином, проблемне спрямування політологічного твору виражається через розбудову відповідної епістемічної мережі, організованої за допомогою опорних концептуально-семантичних вузлів, а їх основним семантичним оператором виступає метаконцепт *problème,* який розкривається через складну реляційну мережу (мета)реляторів, які стають виразниками основної комунікативної стратегії проблематизації, виводячи міркування у русло полеміки, дискусії, пошуку. Їх семантика окреслює процес міркування як пошуку, сприйняття, розуміння, інтерпретації (*chercher, quête, concevoir, voir, entendre, comprendre, interpréter, rejeter*), дебатів, полеміки (*débat, polémique, discussion, critique*). Визначальної ролі набуває при цьому семантика складності, труднощів, протиріччя, яка стає одним із основних аргументів постановки під сумнів, невизначеності, неможливості дати остаточну відповідь, знайти єдине рішення. Дискурсивне конструювання вектора проблематизації відбувається також за допомогою епістемічної модальності питання, постановки під сумнів, невизначеності (*question, questionnement, interrogation, doute, incertitude, confusion, hésitation, etc.*), при цьому традиційні аргументи вірогідності та доказовості найчастіше ставляться під сумнів чи заперечуються. Важливу роль відіграють також питальні конструкції, які нерідко утворюють складні “каскадні” структури. Інтерогативи слугують засобом організації полеміки, постановки під сумнів поглядів іншого автора чи усталених уявлень, суспільної думки, як приводу до надання іншого смислового навантаження певному концепту чи висуненню власної теорії.

Цікавим матеріалом для дослідження стратегій проблематизації послужили заголовки статей часопису RFSP від початку заснування цього часопису (1951 р.) до 2008 р. Так, основними тематичними осередками тут виступають лексеми на позначення: політики, її видів; держави та її інститутів; політичних режимів; суспільно-

© Афанасьєва О. М.

політичних груп та акторів політичного життя; політичних концепцій та їх авторів. Власне проблематизація відбувається шляхом:

1. встановлення певних відношень;
2. виділення предметно-атрибутивного та функціонального аспекту;
3. накладання часово-просторових обмежень;
4. аспектуалізації;
5. уведення епістемічних та жанрових маркерів типу *problème, reflexion, étude, remarques, analyse, histoire, note introductive, esquisse, bilan*.

Базовими структурами є такі :

- X et Y (проблема як відношення): "*Les nationalismes asiatiques et l'Occident*" [18/1951/1:1-2];
- A de X (певний аспект проблеми): "*Les institutions de la Ve République*" [18/1959/9:1];
- (A de) X dans Z (проблема як явище чи його аспект у певних обмежувальних, часто часово-просторових рамках, які можуть розвиватись у складніші і, з часом, стають усе розлогішими, нерідко структуруються за допомогою крапок та двокрапок, дужок, що сприяє конкретизації проблеми та накладання на об'єкт дослідження певних обмежень: "*Les grains et la grandeur: les origines économiques de la politique européenne du général de Gaulle*" [18/1999/49:4–5]; "*Action publique sous dépendance. Conditions et effets du changement de paradigme dans la lutte contre la délinquance asociée à la drogue en Europe*" [18/1999/49:6]; "*Autorégulation, intervention étatique, mise en réseau : les transformations de l' État social en Europe (les cas du VIH/sida, de l'abus d'alcool et des droges illégales)*" [18/1999/49:3].

З часом зростає кількість питальних конструкцій, що посилює стратегію проблематизації: "*Vers le régime présidentiel?*" [18/1964/14:1]; "*Les quinze pays de l'Union: une consultation de* "*seconde ordre*"*?*" [18/1999/49:4–5]; з'являються нові проблемні осередки, наприклад, *représentation, image*: "*Représentations sociales, controverses et débats dans la conduite des politiques publiques*" [18/1992/42:2]; посилюється позначення процесуальності шляхом вживання іменників на *-isation* : "*Entre production et institutionnalisation des idées. La réforme de la Politique agricole*

commune" [18/2000/50:2]. Епістемічний вектор проблематизації у заголовках може виражатися когнітивною метафорою ПОШУКУ ШЛЯХУ, зокрема у формулі *en quête de* ... – алюзії до назви твору М. Пруста "*A la recherche du temps perdu*".

Навіть в енциклопедичному політологічному словнику плюралізм думки набуває справжнього поліфонічного вираження, адже фактично статтю словника побудовано як своєрідну дискусію, де полемізують вчені, доктрини, що належать до різних епох, галузей науки, наукових напрямів та шкіл. Таким чином, чітко простежується стратегія проблематизації в розкритті концепту, підкреслюється неможливість його однозначної інтерпретації, дискусійність, що позначається такими маркерами, як *se demander, interrogation, débat, polémique,* питальними конструкціями, наприклад: "*L'histoire politique de l'Occident est traversée par un conflit de légitimité quant à l'autorité supérieure: celle du souverain politique ou du souverain religieux ?*" [17:19]. З цією метою широко використовуються епістемічні маркери, такі як *suivre, estimer, soutenir, inviter, décider, chercher, inscrire, soumettre, promouvoir, accentuer, analyser, comparer, souligner, opposer, renvoyer, définir, insister, rappeler, conduire, distinguer, noter, préconiser, dénoncer, invoquer, soutenir, justifier, proposer, considérer, s'en réclamer,* які позначають власне інтерпретаційну канву статті. Концепт чи явище розглядаються в площині теорії (*théorie, théorisation*), гіпотези (*hypothèse*), моделі (*modèles*), ілюзій (*illusions*), уявлень (*représentations*), ідеологій (*idéologies*). Їх тлумачення відбувається в певних модальних рамках, найчастіше з використанням маркерів епістемічної модальності, як-от кондиціонал, модальні прислівники типу *évidemment, peut-être*: "*Le régime ainsi fondé relèverait du totalitarisme, plus que de l'autoritarisme*" [ibid., p. 20].

Стратегії *семантизації* полягають у спрямуванні наукового пошуку до власне мовної складової аналізованого поняття. Нерідко йдеться про історичні, типологічні чи порівняльні дослідження тих чи інших політологічних понять. Тут можна зустріти значну кількість грецьких, латинських та інших іншомовних термінів, до первісного значення яких звертається автор. Крім того, однією з характерних рис сучасного французького політологічного дискурсу є звернення до етимологічних основ базових термінів з метою

поглибленого тлумачення їх значення, а також пошуку шляхів відродження первісного значення, повернення до внутрішньої форми, ресемантизації. Таким чином, у багатьох випадках спостерігається фактично переведення поняттєвого статусу терміна до статусу концепту. У цій групі стратегій семантизації наукового викладу важливу роль відіграють стратегії *дефініювання* та лінгвопрагматичні засоби їх реалізації, аналізу яких присвячено окрема публікація автора [19].

Приклади *етимологізації*, яка є однією з основних стратегій цієї групи, знаходимо в різних дискурсивних регістрах (науково-пошуковому, науково-педагогічному, науково-популярному) та різних дискурсивних жанрах. Проте найчастіше йдеться про наукові жанри, зокрема енциклопедично-довідкові. Цікавим у цьому плані є приклад помилкової етимології терміна "politique", який наводить М.Маффезолі, спираючись на дослідження Й. Хейзинги: "… *que des auteurs français du Moyen Age faisaient dériver de polus et d'un prétendu mot grec icos, gardien. La politique était dès lors le "gardien de la pluralité*" [20:44]. Така стратегія, яка спрямовує виклад до концептуально-семантичного аналізу базових понять, нерідко набуває розлогих форм і слугує для дефініювання, окреслення смислових меж, ресемантизації тих чи інших концептів. Почасти вищезазначені стратегії утворюють своєрідний стратегічний вузол, як у наступному уривку, де визначальну роль відіграють модалізація, проблематизація та семантизація досліджуваного поняття: "*Le vocabulaire est, dans les principales langues occidentales, également incertain. En français, nous parlons de "classe dirigeante", "d'élite" (parfois d'élite sociale et d'élite politique), de "classe politique". Le concept de classe st équivoqie : a-t-il le même sens dans l'expression "classe dirigeante" que dans l'expression "classe ouvrière" ? Est-il bon de parler de "classe politique" même si l'on retient la notion de classe dirigeante ? En anglais, sociologues et journalistes, eux aussi, emploient divers mots ou expressions : "ruling class", "power elite", "elite", sans compter une notion proprement anglaise, celle d'"establishment" (qui commence d'ailleurs à faire fortune outre-Atlantique, au moins à New York et sur la côte Est)"* [18/1965/15/I:7].

Таким чином, в результаті проведеного дослідження було виявлено та описано основні групи комунікативно-дискурсивних

стратегій французького політологічного дискурсу, а саме стратегій епістемізації, модалізації, проблематизації, семантизації та основні лінгвопрагматичні засоби їх реалізації. **Перспективи** подальших досліджень вбачаємо в поглибленому вивченні стратегій, які входять до цих груп, та відповідних тактик.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Иссерс О. С.* Коммуникативные стратегии и тактики русской речи / Оксана Сергеевна Иссерс. – М. : Изд-во ЛКИ, 2008. – 288 с. 2. *Почепцов Г. Г.* Стратегия. Инструментарий по управлению будущим / Георгий Георгиевич Почепцов. – М. : Релф-бук, К. : Ваклер, 2005. – 384 с. 3. *Simunic Z.* Une approche modulaire des stratégies discursives du journalisme politique: thèse pour obtenir le grade de docteur : sciences du langage / Zrinka Simunic. – Genève, 2004. – 404 p. 4. *Бєлова А. Д.* Комунікативні стратегії і тактики: підходи до вивчення / Алла Дмитрівна Бєлова // Наукові записки. – 2004. – Т. 13. – С. 134–39. 5. *Dictionnaire* d'analyse du discours / [sous la dir. de P. Charaudeau et D. Maingueneau]. – P. : Editions du Seuil, 2002. – 662 p. 6. *Карасик В. И.* О типах дискурса / Владимир Ильич Карасик // Языковая личность: институциональный и персональный дискурс : сб. науч. трудов. – Волгоград : Перемена, 2000. – С. 5–20. 7. *Гніздечко О. М.* Авторизація наукового дискурсу: комунікативно-прагматичний аспект (на матеріалі англомовних статей сучасних європейських та американських лінгвістів) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови" / Оксана Миколаївна Гніздечко. – К., 2005. – 20 с. 8. *Тюпа В. И.* Коммуникативные стратегии теоретического дискурса / Валерий Игоревич Тюпа // Критика и семиотика. – 2006. – Вып. 10. – С. 36–45. 9. *Rastier F.* Pour une sémantique des textes théoriques / François Rastier // Revue de sémantique et de pragmatique. – 2005. – № 17. – P. 151–180. 10. *Hébert L.* Introduction à la sémantique des textes / Louis Hébert. – P. : Honoré Champion, 2001. – 232 p. 11. *Vion R.* Modalités, modalisations et activités langagières / Robert Vion // Marges linguistiques. – 2001. – № 2. – P. 209–231. 12. *Арутюнова Н. Д.* Язык и мир человека / Нина Давидовна Арутюнова. – М. : Языки русской культуры, 1999. – 896 с. 13. *Смущинська І. В.* Суб'єктивна модальність французької прози: монографія / Ірина Вікторівна Смущинська. – К. : Видав.-поліграф. центр "Київський університет", 2001. – 255 с. 14. *Гак В. Г.* Пространство мысли (Опыт систематизации слов ментального поля) / Владимир Григорьевич Гак // Логический анализ язика. Ментальные действия. – М. : Наука, 1993. – С. 22–29. 15. *Рябцева Н. К.* Мысль как действие, или риторика рассуждения / Надежда Константиновна Рябцева // Логический анализ языка. Модели действия. – М. : Наука, 1992. – С. 60–69. 16. *Vion R.* Dimensions énonciative, discursive et dialogique de la modalisation / Robert Vion // Estudos lingüísticos. – 2007. – Vol. 8. – № 15. – P. 193–224. 17. *Colas D.* Dictionnaire de la pensée politique : auteurs, œuvres, notions / Dominique Colas. – P. : Larousse, 1997. – 295 p. 18. *Revue* française de science politique. 19. *Афанасьєва О. М.* Типологія дефініційних структур у дискурсі сучасної французької політології / Ольга Миколаївна Аафнасьєва // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики : зб. наук. праць / відп. ред. Ніна Миколаївна Корбозерова. – К. : Логос, 2009. – Вип. 15. – С. 28–37. 20. *Maffesoli M.* La transfiguration du politique. La tribalisation du monde postmoderne / Michel Maffesoli. – P. : La table Ronde, 2002. – XX, 307 p.

© Афанасьєва О. М.

БАГРАТІОН-МУХРАНСЬКА К. В.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ДО ПИТАННЯ ПРО АНТИНОМІЮ КАЗКОВОЇ ТА РЕАЛЬНОЇ ТОПОНІМІЇ У БАЛАДАХ ПРО ТОМАСА РИМАЧА ТА ТЕМА ЛІНА
(на матеріалі творчості В. Скотта)

Статтю присвячено короткому лінгвістичному аналізу казкової та реальної топонімії у баладах про Томаса Римача та Тема Ліна в художніх текстах Вальтера Скотта. Питання дослідження антиномії "історія-вигадка" на матеріалі трансформованої літературній творчості є цікавою темою для вивчення. З'ясування взаємодії елементів триєдності – "фольклор–література–історія" як типового явища, притаманного багатьом культурам, все більше входить до наукового обігу, відкриває нові можливості для глибинного розуміння менталітету та загальноєвропейських цінностей.

Ключові слова: художній текст, казкова та реальна топонімії, Томас Римач, Тем Лін, літературна творчість.

Статья посвящена короткому лингвистическому анализу сказочной и реальной топонимии в балладах о Томасе Рифмаче и Тэме Лине в художественных текстах Вальтера Скотта. Вопрос исследования антиномии "история-выдумка" на материале трансформированного, литературного творчества является интересной темой для изучения. Выяснение взаимодействия элементов триединства – "фольклор–литература–история" как типичного явления, присущего многим культурам, все более входит в научный оборот, открывает новые возможности для глубокого понимания менталитета и общеевропейских ценностей.

Ключевые слова: художественный текст, сказочная и реальная топонимии, Томас Римач, Тэм Лин, литературное творчество.

The article is dedicated to the short linguistic analysis of fictional and real toponymy in ballads about Thomas the Rhymer and Tem Lin in literary heritage of Walter Scott. The research of "history-fiction" antinomy, done on the basis of artist's literary works, reflects "folklore–literature–history" triumvirate as and opens the new scientific horizons for deeper mentality and European values understanding.

Key words: literary text, fictional and real toponymy, Tem Lin, Thomas the Rhymer, literary creativity.

Мета. Враховуючи важливість проблеми розуміння художнього тексту, у даній статті здійснюється лінгвістичний аналіз казкової та реальної топонімії у баладах про Томаса Римача та Тема Ліна в художніх текстах Вальтера Скотта.

Актуальність. Поєднання фольклору та історії є домінуючим елементом у творчості таких відомих і, на перший погляд, досконально вивчених письменників як Вальтер Скотт. З'ясування взаємодії елементів триєдності "фольклор–література–історія" як типового явища, притаманного багатьом культурам, все більше входить до наукового обігу. Воно втілилося у дослідженнях А. Аклан, П. Будівського, О. Веселовського,

© Багратіон-Мухранська К. В.

М. Пазяка, Б. Путілова, І. Франка та багатьох інших дослідників. Герої, події, казкова топонімія пізнього епосу органічно поєднуються із реальними історичними фактами і тому дуже часто претендують на беззаперечну історичну достовірність. Події, що відбуваються у пізньому епосі, одночасно реальні і умовні. Тому дослідник Б. Путілов у своїй книжці "Героїчний епос та дійсність" стверджує, що зрозуміти справжній зміст і значення персонажів та подій можна лише піддавши твори реально-біографічному та лінгвістичному компаративному аналізу [1]. Впродовж століть світ пізнає Шотландію крізь призму їх творчого світосприйняття і вносить вагомий вклад у розуміння менталітету та ствердження загальноєвропейських цінностей.

Об'єктом дослідження статті є обрані художні твори видатного шотландського письменника Вальтера Скотта. Готичні сюжети і мотиви, які можна зустріти в поемах письменника майже не мають національної специфіки. Однак Скотт майстерно забарвлює ці доволі нейтральні сюжети національним та місцевим колоритом. Тому він передусім локалізує дію. Ця локалізація є не лише топографічною, оскільки описи місцевості у багатьох випадках передбачають розвиток сюжету. Намагаючись якомога майстерніше наслідувати старовинну поезію. "Пісні менестрелів шотландського прикордоння" (1802 р.) містили коментарі в основному історичного та культурологічного змісту і увібрали всі типи балад, з якими Вальтер Скотт ознайомився під час дослідження "Пам'яток старої англійської поезії" (1765). Це були балади побутові, любовні, про розбійників, на фантастичну тематику, історичні, а також твори сучасників письменника.Таким чином вони були не лише народними, а й авторськими. Але всі вони лише готували читача до сприйняття дійсної перлини творчості В. Скотта – балади "Томас Римач". В основу сюжету було покладено шотландські фольклорні джерела про відомого барда, який мав ще ім'я Томас з Ерсилдуна, та про багатьох казкових створінь: ельфів, фей та інших традиційних персонажів європейської народної творчості. *"Творчість Томаса Римача слугувала джерелом натхнення для багатьох відомих бардів, що жили після нього. Доказом цього може слугувати той факт, що через багато років, уже у XIV–XV сторіччях такі менестрелі, як Барбор (1316–1395), Уїнтаун, Генрі Менестрель або Гаррі Сліпий (середина XV століття), Роберт Хенрісон (1425–1495), Уільям Данбар (1460–1520), Гевін Даглас (1474–1522) залюбки вдавалися до переказів пророцтв Лермонта, чим завжди викликали зацікавлення осіб королівської крові, при*

© Багратіон-Мухранська К. В.

дворі яких вони жили і співали усе своє життя" [2]. Незважаючи на легендарний, часом фантастичний ореол, який огортає Томаса Римача, це була реальна історична постать. За свідченнями багатьох істориків та архівних документів він жив приблизно між 1220 та 1297 роками, переживши двох великих шотландських королів: Олександра II (1214–1249 рр.) та його наступника Олександра III, який правив з 1249 до 1286 року. Тому цілком можливо, що Томас був насправді свідком багатьох дуже значущих історичних подій. Постать Олександра III цікава тим, що він завершував династію Дункелд, яка була при владі з 1034 до 1040 року. Після незначної перерви ця династія знову повернулася до влади в особі сина Дункана I Малколма III Канмора, який процарював до 1093 року. Загалом історія цієї династії складає 228 років. Через трагічний збіг обставин саме Олександру III судилося стати останнім геллом на шотландському престолі, а, отже, разом з ним минала ціла епоха в історії країни. Римач співав при дворі цього короля і, за легендами, нібито передрік йому день його трагічної загибелі. Великий бард та пророк був, до того ж, знатним землевласником. Згідно із старовинними шотландськими переказами, він жив у високій Башті Ерлів, побудованій Ерлами Марчами, потім Лордами Ерсилдунськими коло поселення Ерсилдун, округ Мерс, графство Бервік, яке колись слугувало резиденцією шотландським королям. Про це свідчать хартії, що були видані абатству Мельроз у день його заснування і були підписані шотландськими королями у 1163 році [3].Саме через назву поселення, до речі, Томаса називали Ерсилдун, Пізніше, завдяки надзвичайному поетичному дару, він отримав ще одне прізвисько – Римач.

Повертаючись до питання використання топонімічних данних у "Томасі Римачі", окрім знакового містечка Беннокберн та моста через ріку Твід, письменник згадує безверхий і старий кам'яний хрест, що часто зустрічається у фольклорних творах і котрий, за легендою, повинен був сховати під собою гори саксонських тіл, тобто автор також збагачує їх атрибутами, характерними для суто фольклорного простору. Дослідження, яке будо зроблене нами у 2007 році довело,що Томас Римач та Тем Лін могли мати спільний історичний прототип,а відтак балади, які були їм прсвячені, мають спільну топоніміку. [4]. Якщо вірити дослідникам шотландської народної творчості, Вальтеру Скотту прислужилися принаймні 39 головних версій балад власне про Тема Ліна. Причому назва казкових та реальних топонімій дуже часто збігаються. Проаналізувавши 33 з них, ми прийшли до таких цікавих результатів:

Таблиця 1

Географічна назва	Номер балади
Каттерхау	1, 2, 8, 9, 12, 14, 17, 20, 24
Каттершау	15, 29, 31
Каттерхолл	16, 17, 25
Каттеріс-ха	5, 28
Каттеріс-Вууд	7, 11, 23
Ліс Ловців	19, 21
Честеровський ліс	4, 26
Ліс Частер	6, 30
Кертонха	3, 32
Кірк Ярд	6, 27
Маріінські ліси	22, 33
Болотяні ліси	10

Що стосується місця дії обох балад, вони також схожі, а у варіанті № 6 балади "Тем Лін" та балад "Томас Римач" взагалі співпадають. Цікавий факт: ліс Каттерхау також є реальним географічним місцем і знаходиться якраз між річками Ярроу та Еттрік, тобто там, де знаходяться згадані нами магічні кола та Смальгольмський замок.Треба також зазначити те, що у пізніших версіях балади поруч із Каттерхау з'являється певне місце, де Дженет чекає на Тема Ліна і де згідно із фольклорними пам'ятками також з'являлися феї та ельфи:

Таблиця 2

Географічна назва	Номер балади
Блекдинг Кросс	8, 25, 29
Блексток	5, 28
Честерівський міст	12, 30
Кріксміск	6, 26
Придорожній хрест	1, 2, 7, 9, 10, 11, 14, 15, 16, 17, 18, 20, 22, 24, 31
Старий міст через ріку	19, 21, 22
Великий хрест	4, 27, 32
Райдз кросс	4, 33[5].

Необхідно зауважити, що поняття простору і часу у фольклорних та літературних творах суттєво відрізняються від поняття історичного часу. Так, зокрема, ті зразки народних балад, які розглядаються у дослідженні ,

яскраво ілюструють специфіку хронотопу фольклорних текстів. Історичні події, місця та персонажі трансформуються відповідно до міфологічного часопростору, який завжди замкнутий як "річ-у-собі", і розвивається за власними законами, на які історичні події та персонажі мають лише опосередкований вплив, як це спостерігається і в українських героїчних баладах (наприклад, "Про козака Голоту", "Пісня про Байду", "Дума про Самійла Кішку" та ін.) [5].

Перспективи дослідження. Топонімічні твори представляють надзвичайно великий і різноманітний за тематичним наповненням, поетичним вираженням пласт, який охоплює сферу народних знань. Збором і поширенням зразків топонімічної народної прози займалось чимало науковців. Леся Українка писала про потребу знати "пахощі епохи", які виразно вчуваються у перлинах народної творчості [6]. У кожному Українському та Шотландському селі можна почути оповіді про місця, у назвах яких зберігся відбиток історії. Вивчення власних географічних назв сприяє висвітленню важливих явищ історії народу та його мови, забезпечить ширше використання цих даних в навчально-виховній роботі, може бути цікавим для роботи державних органів та організацій по картографуванню, спонукає до підготовки та укладання топонімічних словників, довідників, атласів і т. п. Проведене нами дослідження дозволяє поглибити вивчення міфосвідомісті, як специфічної архетипічної системи,що може використовуватися як базовий інформаційно-свідомісний рівень з метою розуміння реального та відображеного факту (пізнання міфологічного світу силою уяви, як вищої функції розуму). Адже головна причина неефективної інформаційної розгерметизації етнічної свідомості полягає у слабкому процесі створення інформаційного елітарного емоційно-свідомісного горизонту, орієнтації етнічних індивідуальностей на духовні центри інших етнічних систем. Усім цим негативним впливам протиставив свою фольклористичну та літературну діяльність Вальтер Скотт.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Путилов Б. Н.* Героический эпос и действительность / Б. Н. Путилов. – Л. : Наука, 1988. – 223 с. 2. *Alexander J.H. and Hewitt D.* Scott and his Influence / H. J. Alexandr, D. Hewit // The Papers of the Aberdeen Scott Conference ["Aberdeen: Association for Scottish Literary Studies"]. – 1983. – 467 с. 3. *Evans T. M.* English and Scottish glimpses – W. Scott and Robert Burns / T. M. Evans. – Glasgo : Penguin Books, 1986. – 341 с. 4. *Багратіон-Мухранська К. В.* Фольклорні джерела творчості Роберта Бернса та Вальтера Скотта у контексті антиномії "історія-вигадка" : дис. … канд. філол. наук : 10.01.07 / Каріна Володимирівна Багратіон-Мухранська ; Київськ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. – К., 2007. – 185 с. 5. *Плісецький М.* Українські народні думи : Сюжети і образи / М. Плісецький. – К. : Кобза, 1994. – 363 с. 6. *Булашев Г.* Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях / Г. Булашев. – К. : Довіра, 1993. – 414 с.

© Багратіон-Мухранська К. В.

БАРТАШЕВА Г .І.
Харківський національний університет
імені Василя Назаровича Каразіна

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНА ГРУПА НОМІНАЦІЙ НЕВЕРБАЛЬНОГО КОМУНІКАТИВНОГО КОМПОНЕНТУ “ПОГЛЯД”

Статтю присвячено аналізу особливостей застосування спеціальних та неспеціальних одиниць англійської мови, що утворюють лексико-семантичну групу номінацій невербального комунікативного компоненту “погляд”, у відповідності до його динамічних та статичних характеристик.
Ключові слова: лексико-семантична група, невербальний комунікативний компонент “погляд”, номінація.

Статья посвящена анализу особенностей использования специальных и неспециальных единиц английского языка, составляющих лексико-семантическую группу номинаций невербального коммуникативного компонента “взгляд”, в соответствии с его динамическими и статическими характеристиками.
Ключевые слова: лексико-семантическая группа, невербальный коммуникативный компонент “взгляд”, номинация.

The article deals with the analysis of the peculiarities of employing specific and non-specific units of the English language, constituting lexico-semantic group of nominations of the nonverbal communicative component “gaze”, in compliance with its dynamic and static characteristics.
Key words: lexico-semantic group, nomination, nonverbal communicative component “gaze”.

Спрямованість сучасної лінгвістики на вивчення взаємозв’язку компонентів різних знакових систем у мовленнєвій діяльності висуває на перший план питання дослідження мовної інтерпретації конкретних невербальних виявів. Відображення невербальних компонентів у мові, “міжсеміотичний переклад рухів тіла мовними знаками” [1:378], під час якого створюються номінації невербальних компонентів, є однією з центральних проблем невербальної семіотики. Нове осмислення проблем номінації окремих компонентів невербальної поведінки з позицій комунікативно-функціонального підходу зумовило **актуальність** нашого звернення до аналізу специфіки мовного позначення невербального комунікативного компоненту “погляд”. **Мета** цього дослідження полягає у виявленні особливостей номінації погляду з огляду на роль прагматичного фактора у виборі ознак, які лежать в основі такої номінації.

© Барташева Г .І.

Об'єктом дослідження слугують мовні засоби вираження невербального компонента комунікації "погляд" в сучасній англійській мові; **предметом** – лексико-семантичні та комунікативно-функціональні характеристики номінацій погляду. **Матеріалом** дослідження слугували приклади номінацій невербального компонента "погляд", отримані методом суцільної вибірки зі словників різних типів а також текстів художніх творів англійських та американських письменників XX–XXI сторіччя. Наукова новизна роботи полягає у виділенні основних мовних одиниць позначення та опису погляду відповідно до його змісту та комунікативно-прагматичних особливостей застосування.

З огляду на зміст у процесі комунікації поняття "погляд" може передавати інформацію *статичного* та *динамічного* характеру [2]. До *статичних*, тобто постійних характеристик погляду відносимо фізіологічні якості очей мовця: їхній колір, розмір та форму. Такі номінації погляду, що містять інформацію статичного характеру та передають особливості фізичних параметрів очей, є *дескриптивними.* Власне, статична інформація, яка міститься у дескриптивних номінаціях, характеризує погляд лише опосередковано – на перший план тут виступає не комунікативне значення зорової поведінки, а опис зовнішності мовця. Аналіз інформації, що міститься у дескриптивних лексичних одиницях опису погляду, не дозволяє розкрити комунікативно-функціональні особливості застосування погляду у деякій комунікативній ситуації.

До *динамічних* характеристик погляду відносимо інформацію про комунікативно значущу візуальну діяльність індивіда у процесі інтеракції. Динамічна інформація є безпосередньо комунікативно значущою, бо дозволяє комуніканту адекватно сприймати вербальні та невербальні повідомлення співбесідника та регулювати хід процесу спілкування у відповідності до них. Лексичні одиниці, що відображають комунікативно-релевантні характеристики особистості мовця та / або характеризують його погляд з точки зору функціонального навантаження у комунікативному процесі, є *індексальними* номінаціями невербального комунікативного компоненту "погляд".

Розгляд проблеми передачі невербальної поведінки засобами мови показав, що загальновживані, прагматично засвоєні

© Барташева Г.І.

невербальні компоненти комунікації характеризуються максимальною соціальною значущістю і тому вербалізуються за допомогою значної кількості одиниць [3]. Як невід'ємна та надважлива частина комунікативного процесу погляд, що містить та передає розмаїття повідомлень про індивіда (інформацію статичного та переважно динамічного характеру), має широкий спектр мовних засобів його позначення. Мовні засоби опису погляду на підставі наявності тісного семантичного зв'язку, який виявляється в їх синонімічних відношеннях, об'єднуються в *лексико-семантичну групу* номінацій невербального комунікативного компоненту "погляд".

У групі лексичних засобів опису невербального компоненту "погляд" виділяються ядерні ("лексичний каркас") та периферійні одиниці. "Лексичний каркас" – це спеціальні лексичні одиниці, що утворюють ядро семантичного поля "погляд" та мають 1) високу частотність вживання для опису візуальної поведінки мовця та 2) високу потенційну здатність комбінуватися з іншими неспеціальними лексичними одиницями для досягнення виразності опису невербального компоненту "погляд". Серед досліджуваних номінацій центральне місце займають дієслова зорової активності мовця як різновиду активності у комунікативній діяльності. До ***ядерних дієслів*** відносимо загальновживані дієслова на позначення візуальної поведінки: *to gaze*, *to glance*, *to look*, *to stare*. До ***іменників ядерної зони*** належать найуживаніші іменники, що мають єдине первинне значення погляду або його компонентів: *gaze*, *glance*, *eye*, *look, stare*.

Номінативне поле зорової поведінки неоднорідне тому, що містить як прямі номінації її компонентів, які створюють ядро номінативного поля, так і номінації її окремих когнітивних елементів, розкриваючи поняття погляду в різних комунікативних ситуаціях і створюючи периферію поля номінацій зорової активності мовця. ***До периферійних дієслів*** відносяться синонімічні ядерним дієслова, значення яких на позначення погляду зафіксовано в тлумачних словниках, але які номінують тільки певні відтінки та особливості погляду, тобто надають інформацію динамічного характеру: *to affront*, *to blink*, *to contemplate*, *to frown*, *to gape*, *to gawk*, to *glare*, *to glimpse, to gloat*, *to glower*, *to goggle*, *to lamp*, *to leer*,

to ogle, *to peep*, *to peer*, *to scowl*, *to squint*, *to twinkle*. Серед ***іменників периферійної зони*** семантичного поля зорової поведінки виділяються: *cast*, *eyebeam, eye-wink*, *frown*, *glare*, *glower*, *goggle*, *lamps, lights, windows* (poet.), *leer*, *ogle*, *peek*, *peep*, *scowl*, *squint*. У комунікативній зоровій поведінці важливу роль відіграють також вії та повіки *eyelashes*, *eye winker*, *eaves* (поет.), *eyelids / lids*, що здатні надати додаткової виразності очам та сприяти передаванню змісту комунікативного повідомлення.

Переважно ядерні та деякі периферійні дієслова формують фразові дієслова зафіксовані в спеціальних словниках фразових дієслів. Найбільш розповсюдженими англійськими фразовими дієсловами, що позначають погляд, є: *to blink at* – закривати очі на, *to look through smb / smth* – дивитися крізь когось / переглядати щось, *look down / up* – дивитися вниз / вгору, *look back* – озиратися, *look out* – виглядати, визирати, *look over* – оглядати, переглядати, *to look round* – оглядатися навкруги, *look upon* – роздивлятися, *to look on* – спостерігати, *take a look at* – поглянути на, *to peek out* – визирати, *to peek in* – заглядати, *to peep out* – виглядати, *to cast up* – піднімати очі, *to peer at /in / through* – вдивлятися, *to gaze at / on / upon* – вдивлятися, *to glance over* – швидко переглянути, *to gloat over / upon* – пожирати очима, *to gape on / upon* – вирячитися на, *to frown at / on / upon* – дивитися з осудом, *to stare upon* – дивитися пильно, видивлятися, витріщати очі, *to stare down* – знітити поглядом.

До лексико-семантичної групи номінацій невербального компоненту "погляд" належать сталі словосполучення типу ***Verb+Noun*** з неспеціальними дієсловами абстрагованого значення та ядерними спеціальними іменниками, що позначають погляд. В словниках зафіксовано велику кількість таких виразів, що описують: 1) напрям погляду та 2) спосіб здійснення зорової активності під час спілкування. Наприклад, *to direct one's eyes to* – спрямувати погляд на, *to shift one's gaze to* – перевести погляд на, *to catch smb's eye* – перехопити погляд, *to steal a look* – подивитися нишком, *to drop / lower one's eyes* – опустити очі долу, *to lift / raise one's eyes* – підняти очі, *to lay / set one's eyes on* – подивитись на, *to roll one's eyes* – поводити очима, *to throw / to cast/ to dart a glance* – кинути погляд, *to fix one's eyes* – прикувати погляд, *to meet one's*

eyes – зустрітися поглядом, *to revert the eyes* – поглянути назад, *to cast an angry look at* – сердито поглянути, *to glance at the clock / to look at the time* – поглянути на годинник, *to look at oneself in a looking-glass* – дивитися у дзеркало, *to screw up one's eyes* – примружувати очі, *to goggle eyes* – витріщати очі, *to cast down one's eyes* – опустити очі, *to narrow one's eyes* – примружити очі, *to twinkle one's eyes* – моргати очима, *to turn one's eyes (away)* – відвести очі, *to avert one's gaze* – відвертати погляд.

Незважаючи на досить широкий спектр спеціальних мовних засобів передачі погляду, нездатність даних номінацій забезпечити відображення всіх нюансів значення зорової поведінки а також конкретних комунікативно-прагматичних особливостей її застосування у певній комунікативній ситуації зумовлює необхідність виникнення засобів номінації погляду мовленнєвого плану. На рівні номінацій ступінь деталізованості, розгорнутості вербальної репрезентації невербального компоненту знаходиться у прямій залежності від ступеню його важливості у ситуації спілкування, що описується. Чим більш значущою є невербальна дія для розгортання комунікативного процесу, тим більш розгорнуту мовну репрезентацію вона отримує. Йдеться про номінації, що містять динамічну інформацію, важливу для розуміння ходу комунікативного процесу, – індексальні.

Так, основними конструкціями, що застосовуються для опису динамічних характеристик погляду, є 1) ***V+ADV*** (дієслівно-прислівникові словосполучення) та 2) ***ADJ+N*** *(прикметниково-іменникові словосполучення)*.

1. У номінативних дієслівно-прислівникових словосполученнях саме прислівник виконує важливу роль, характеризуючи погляд з точки зору його динамічного змісту та підкреслюючи справжнє функціональне навантаження візуальної поведінки мовця. У словосполученнях типу *Verb+Adverb* прислівник може відображати:

- ***емоції та почуття*** комуніканта: *1) радість: look cheerfully, merrily; 2) відчай, нещастя: look miserably; 3) тривожність, занепокоєння: look anxiously; 4) жах, страх: stare feverishly; 5) лють, злість: stare fiercely; 6) жадібність: stare greedily; 7) зацікавленість: look curiously; 8) серйозність: stare gravely,*

© Барташева Г.І.

sternly; 9) задумливість: look thoughtfully, wistfully; 10) сором'язливість: glance shyly, covertly, look askance / askew / awry / asquint, to look sideways;

- ***інтенціональну спрямованість**: stare searchingly; look directly, to glance imploringly, to glare accusingly, to glance meaningfully, etc.*

2. У прикметниково-іменникових словосполученнях зазвичай спостерігається застосування спеціальних ядерних іменників (*eyes, look, glance*) у поєднанні з широким спектром прикметників-епітетів, що також характеризують погляд з точки зору емотивної або інтенціональної складової комунікативної дії. Деякі епітети, які постійно використовуються для позначення погляду та його компонентів, разом з ядерними іменниками створюють сталі вирази, що з часом стають фразеологічними одиницями і закріплюються в мові і словниках. Наприклад, *covetous eyes* – завидющі очі, *bright eyes* – живі очі, *dull eyes* – мутні очі, *piercing eyes* – пронизливі очі, *goggle / bulging eyes* – рачачі очі, *running eyes* – сльозаві очі, *bloodshot eyes* – налиті кров'ю, збуджені очі, *an astonished look* – здивований погляд, *an amorous glance* – закоханий погляд, *a stony look* – пильний погляд, *an intent gaze* – уважний погляд, *a stern / severe look* – суворий погляд, *a feverish glare* – гарячкуватий вогонь в очах, *a fleeting / passing glance* – погляд мигцем, *a quizzical glance* – лукавий погляд, *a glassy stare* – скляний погляд, *a knowing glance* – розуміючий погляд, *a frozen / icy stare* – крижаний погляд, *a perplexed look* – розгублений погляд, *a keen / sharp eye* – гостре око, *a good / true eye* – вірне око, *a naked / unaided eye* – неозброєне око, *an eagle eye* – орлине око (зір), *anxious eyes* – занепокоєний погляд, *bedroom eyes* – спокусливий погляд, *curious / prying eyes* – допитливий погляд, *a jaundiced eye* – ворожий погляд, *a raving / wandering eye* – блукаючий погляд, *a suspicious eye* – підозрілий погляд, *languorous eyes* – томливий погляд, *a baleful look / stare* – злісний, похмурий погляд, *a blank / vacant look* – відсутній, незацікавлений погляд, *a close / hard look, an intense / steady / unblinking gaze* – пильний погляд, *a come-hither look* – манливий погляд, *a penetrating look* – проникливий, гострий погляд, *a grim look* – жахаючий погляд, *a hungry look* – голодний погляд, *a pleading look* – благаючий погляд, *a provocative look* –

© Барташева Г.І.

зухвалий, провокуючий погляд, *a puzzled look* – спантеличений погляд, *a rapt look* – захоплений погляд, *a sinister look* – нещасний, похмурий погляд, *a troubled look* – неспокійний погляд, *a disapproving look* – засуджуючий погляд, *an eloquent look* – виразний погляд, *an inquiring / searching look / glance* – допитливий погляд, *a pensive / thoughtful look* – сумний, задумливий погляд, *a wistful gaze* – мрійливий, задумливий погляд, *a covert glance* – погляд нишком, *a sidelong glance* – погляд убік або косий погляд, *a sullen look* – похмурий погляд.

Епітети як продуктивний та розповсюджений стилістичний засіб опису погляду входять переважно до індексальних номінацій невербального комунікативного компоненту "погляд" та можуть застосовуватись на позначення: *1) здивування: a surprised look, surprised eyes; 2) нерішучості: disconcerting stare; 3) заклопотаності, занепокоєння: a puzzled look, troubled eyes, questioning glance; 4) доброти, щирості: a hearty look; 5) злості, безжалісності, a ruthless stare, a cruel look, 6) страху, переляку: a scared look, wild startled eyes; 7) суму, відчаю, похмурого настрою: heavy eyes, gloomy eyes, grave, sad eyes, a sulky look; 8) обурення, образи: a resentful glance; 9) задумливості, мрійливості: a wistful look, a reflective look, dreamy languorous eyes; 10) хитрості, підступності: treacherous eyes; 11) доброзичливості: frank eyes, a velvet look; 12) жадібності: greedy eyes.*

Серед інших стилістичних прийомів, що використовуються в художньому тексті для передачі погляду, продуктивними є порівняння як індивідуально-авторські утворення, які надають образності та динамічності опису візуальної поведінки мовця. Наприклад: *His hands were clenched, and the pupils of his eyes were like disks of blue fire* [6:167]; *Holmes's eyes, as he gazed at him, contracted and lightened until they were like two menacing points of steel; Holmes looked at him thoughtfully like a master chess-player who meditates his crowning move* [4:53,195]; *He shut his eyes, for an instant, than he gave her a long look as though to impress on his mind the picture of her* [5:77].

Аналіз мовного матеріалу дозволив також виділити серед стилістично маркованих вербалізацій погляду фразеологічні

одиниці, які характеризуються усталеністю (*to look with eyes filled with tears,* to *take one's gaze off smb., to stare with all eyes, etc.*).

Цікаво відзначити, що в англомовній художній літературі для зображення різних відтінків зорової поведінки мовця часто використовуються різноманітні номінації ***посмішки*** (***smile, grin, beam, chuckle, etc.***). Як невербальний компонент спілкування посмішка відіграє важливу роль у комунікативно значущій поведінці співрозмовників. Знаходячись у тісному семантичному взаємозв'язку з поглядом, посмішка може виявити справжні почуття й наміри, емоційний та психічний стан комуніканта в процесі спілкування. Під час спілкування посмішка у погляді здатна перетворити вороже ставлення співбесідників на прихильне, і навпаки, створити несприятливі умови для спілкування, навіть викликати відразу у співрозмовника або поставити його у неприємне становище. Така значущість посмішки у комунікативному процесі відображається у номінаціях зорової поведінки мовця, де опис посмішки переплітається з вербальним відображенням погляду. Наприклад, *a smile flickered in his eyes; his eyes kept the mocking smile; she looked at him with a gay smile in her lovely eyes; looks up with a secret smile; it was a slow smile, starting and sometimes ending in the eyes* [5]. Дослідження взаємозв'язку посмішки та погляду як у їх функціональній взаємодії у комунікативному процесі, так і на рівні номінацій цих невербальних комунікативних компонентів становить **перспективу** подальшого дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Мечковская Н. Б.* На семиотическом перекрестке : мотивы движения тела в невербальной коммуникации, в языке и метаязыке / Нина Борисовна Мечковская // Логический анализ языка. Языки динамического мира. – Дубна : Междунар. ун-т природы, общества и человека "Дубна", 1999. – С. 376–393. 2. *Солощук Л. В.* Невербальные компоненты коммуникации и дискурс / Людмила Васильевна Солощук // Вісник Харківськ. нац. ун-ту ім В. Н. Каразіна. – 2001. – № 567. – С. 209–212. 3.*Янова О. А.* Номінативно-комунікативний аспект позначення усмішки як компонента невербальної поведінки (на матеріалі сучасної англійської мови) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови" / Ольга Анатоліївна Янова ; Київськ. нац. лінгв. ун-т. – К., 2001. – 19 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

4. *Doyle A. C.* The Casebook of Sherlock Holmes / Arthur Conan Doyle. – L. : Penguin Books, 1973. – 256 p. 5. *Maugham W. S.* The Moon and Sixpence / William Somerset Maugham. – L. : William Heinemann, 1978. – 263 p. 6. *Wilde O.* The Picture of Dorian Gray / Oscar Wilde. – L. : Penguin Classics, 1986. – 234 p.

© Барташева Г .І.

БОЛОТНА Т. М.
Національний авіаційний університет

ДО ПРОБЛЕМИ ЛІНГВОКРАЇНОЗНАВЧОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ВИКЛАДАЧА ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У статті йдеться про роль фонових знань як основної передумови адекватного спілкування між комунікантами, що належать до різних лінгвокультурних спільнот. Особлива увага приділяється проблемі класифікації реалій – лексиці з національно-культурним компонентом семантики.
Ключові слова: фонові знання, іншомовна культура, лінгвокраєзнавча теорія, лінгвістичний компонент, міжкультурна комунікація.

Статья посвящена исследованию роли фонових знаний как основной предпосылки адекватного общения между коммуникантами, пренадлежащими к различным лингвокультурным общностям. Особое внимание уделяется проблеме классификации реалий – лексике с национально-культурным компонентом семантики.
Ключевые слова: фоновые знания, иноязычная культура, лингвострановедческая теория, межкультурная коммуникация.

The article is devoted to the role of background knowledge as a major requisite for adequate communication between speakers belonging to different linguistic and cultural communities. The emphasis is also placed on the problem of classification of realia – vocabulary containing national and cultural component.
Key words: background knowledge, foreign culture, theory of linguistic and local history, linguistic element, intercultural communication.

Актуальність дослідження визначається загальною спрямованістю сучасних педагогічних та методичних досліджень до проблеми коригування цілей та оновлення змісту навчання іноземній мові у вузах. На сучасному етапі вирішальне значення набуває той факт, що викладач повинен володіти іноземною мовою як засобом міжкультурної комунікації, що передбачає необхідність формування у нього лінгвокраїнознавчої компетенції, яка є невід'ємною частиною професійно-комунікативної компетенції.

Наукова новизна полягає в дослідженні літератури з проблем міжкультурної комунікації, яка дозволяє виділити знання та вміння, які складають сутність лінгвокраїнознавчої компетенції.

Мета цієї статті полягає в дослідженні лексики з національно-культурним компонентом семантики, яка є лінгвістичним компонентом лінгвокраїнознавчої компетенції викладача іноземної мови.

Об'єктом дослідження є лінгвокраїнознавча компетенція викладача іноземної мови.

© Болотна Т. М.

Предметом дослідження є фонові знання (реалії), наявність яких є основною передумовою для адекватного спілкування, коли комуніканти належать до різних лінгвокультурних спільнот.

Теоретичне значення роботи визначається тим, що основу лінгвокраїнознавчої компетенції викладача іноземної мови, на наш погляд, складають фонові знання типового освіченого представника британської лінгвокультурної спільності. Словник лінгвістичних термінів дає таке визначення фонових знань: "Фонове знання − background knowledge − обопільне знання реалій мовцем і слухачем, що є основою мовного спілкування" [1:498].

Наявність загальних знань є основною передумовою для адекватного спілкування, коли комуніканти належать до різних лінгвокультурних спільнот. У ході навчання студенти повинні засвоїти певний обсяг фонових знань, який у сучасній методиці визначається як "фреймова пресу позиція" [2:7]. Фреймову, або когнітивну, пресупозиція розглядають як одиницю, що лежить в основі фонових знань інокультурной спільності, "як невербальний компонент комунікації, як суму умов, що передує власне мовному висловлюванню, і є національно-специфічним індикатором інокультурного спілкування" [3:312].

Основу фреймової пресупозиції становить концепт як якась абстрактна схема, в якій закладений операційний механізм когнітивного пізнання [2]. Представляється, що фрейми як когнітивні структури є способом організації фонових знань. Введення фрейму в організацію навчального матеріалу забезпечує цілеспрямовану поетапну побудову когнітивної системи вторинної культурно-мовної особистості, максимально відкритою до міжкультурної взаємодії [4].

Спроби описати фонові знання типового носія мови, що вивчається і культури неодноразово робилися як у зарубіжних, так і у вітчизняних дослідженнях. Так, широко відома концепція "культурної грамотності", розроблена професором англійської мови Віргінського університету Е. Д. Хиршем, який, провівши масштабні дослідження, визначив обсяг знань, що входить в обов'язковий мінімум культурної грамотності американців. Автором був складений словник культурної грамотності, куди увійшли основні відомості зі світової та американської історії, літератури і культури. Однак цей словник призначений саме для американців, і в ньому практично повністю відсутні географічні назви,

© Болотна Т. М.

реалії побуту і норми поведінки, що важливо для іноземця, який вивчає американський варіант англійської мови.

В. П. Фурманова виділяє такі розділи фонових знань, якими має оволодіти "культурно-мовна" особистість для успішного спілкування в ситуаціях міжкультурної комунікації: 1) історико-культурне тло, що включає відомості про культуру суспільства в процесі його історичного розвитку; 2) соціокультурне тло, 3) етнокультурне тло, що включає інформацію про побут, традиції, свята, 4) семіотичне тло, що містить інформацію про символіку, позначеннях, особливості іншомовного оточення [2].

Одна з найпростіших та найзручніших моделей, призначених для аналізу специфіки іншомовної культури, була запропонована Х. Хамерлі. Дослідник виділяє: 1) інформаційну (або фактичну) культуру (знання з історії, географії, загальні відомості, якими володіє типовий представник товариства), 2) культуру поведінки (особливості взаємин у суспільстві, норми, цінності, розмовні формули, мова рухів тіла), 3) традиційну культуру з "великої літери" (художні цінності) [5].

Описані вище та подібні до них моделі можуть служити хорошою основою для залучення студентів до іншої картини світу.

Як відомо, лінгвокраїнознавчі викладання іноземних мов, що ставить своєю метою вивчення мови одночасно з вивченням культури, ґрунтується на використанні однієї з соціальних функцій мови – кумулятивної. У цій функції мова виступає сполучною ланкою між поколіннями, сховищем і засобом передачі позамовного колективного досвіду, тому що мова не тільки відображає сучасну культуру, а й фіксує її попередній стан. Кумулятивна функція властива всім мовним одиницям, проте найбільш яскраво вона проявляється в області лексики – у словах, фразеологізмах, афоризмах [6]. Згідно з цією точкою зору, у семантичній структурі номінативних одиниць мови присутній екстралінгвістичні зміст, який прямо і безпосередньо відображає національну культуру, яка обслуговується мовою. Ця частина значення слова, висхідна до історії, географії, традицій, фольклору – інакше кажучи, до культури країни, називається національно-культурним компонентом, а номінативні одиниці мови, що містять такий компонент, прийнято називати лексикою з національно-культурним компонентом семантики.

Аналіз основних положень лінгвокраїнознавчої теорії слова дозволяє зробити висновок, що неможливо домогтися адекватного взаєморозуміння

© Болотна Т. М.

між комунікантами в ситуаціях міжкультурної комунікації без знання лексики з національно-культурним компонентом семантики. Таким чином, у навчальних цілях необхідно виділити лінгвістичний компонент лінгвокраїнознавчої компетенції, куди увійдуть лексичні одиниці, які найяскравіше відображають культуру країни мови, що вивчається.

Проблема добору та класифікації лексики з національно-культурним компонентом тісно пов'язана з проблемою реалій. Термін "реалія" використовується в лінгвістиці, літературознавстві, перекладознавстві та лінгвокраїнознавстві. Незважаючи на досить широке застосування, у дослідницькій літературі немає чітких критеріїв визначення реалії. Існує двояке розуміння даного явища: реалія-предмет як поняття, явище, характерне для історії, культури, укладу життя того чи іншого народу і не зустрічається в іншого народу; і реалія-слово, тобто мовні одиниці, що позначають такі явища, предмети і поняття , а також прислів'я, афоризми та фразеологізми.

Дуже цікавою є точка зору В. П. Конецької, яка розглядає реалії не лише як особливі предмети об'єктивної реальності, але як особливі референти – елементи об'єктивної реальності, відбиті у свідомості, тобто предмети думки, з якими пов'язана певна мовне відповідність [7]. З цієї позиції виділяються три основні групи британської культурно-генетичної спільноти в зіставленні з російською: 1) універсалії – референти, тотожні за своїм істотним і другорядними ознаками в культурах, що порівнюються (сонце, вода, повітря), 2) квазіреалії – референти, тотожні за своїми істотним ознаками, але різняться за другорядними (grant – стипендія, Teachers 'Training College – педагогічний інститут); 3) власне реалії – референти, які за своїми істотними і другорядними ознаками є унікальними, властивими лише одній із культур, які зіставляються.

Різні підходи до трактування реалій, відсутність чіткого визначення цього поняття призвели до виникнення великої кількості термінів, які використовуються для позначення схожих з реаліями явищ. Найчастіше зустрічаються терміни "безеквівалентна лексика", "фонові слова", "національно марковані слова", "екзотизми", "варваризми", "лакуни". Найбільш вдалими для позначення культурно маркованих лексичних одиниць нам представляються терміни "безеквівалентна" і "фонова" лексика, тому що вони широко відомі в методичній літературі і повною мірою розкривають сутність поняття. У лінгвокраїнознавстві під безеквівалентной лексикою розуміються лексичні одиниці, план

© *Болотна Т. М.*

вираження яких неможливо зіставити з будь-якими іншомовними лексичними поняттями. До фонової лексики відносять слова з неповноеквівалентністю фонів [2].

Видається логічним розмежувати поняття реалії, безеквівалентної та фонової лексики. Слідом за В. П. Конецькою ми схильні розглядати реалії як референти, а не як просто предмети об'єктивної реальності чи слова, що позначають такі предмети. Якщо розглянути класифікацію реалій, запропоновану В. П. Конецькою, у світлі лінгвокраїнознавчої теорії, то мовним виразом універсалій буде еквівалентна лексика, квазіреалій – фонова лексика, власне реалії будуть виражені без еквівалентною лексикою.

На нашу думку, в лінгвокраїнознавчий мінімум доцільно включити не лише фонові і безеквівалентні лексичні одиниці, але і конотативну, а також ономастичну лексику (топоніми та антропоніми), тобто все те, що може сприяти вдосконаленню лексичної сторони мовної діяльності викладачів іноземної мови. У зв'язку з настільки великим мовним матеріалом виникає необхідність класифікувати його з метою організації змісту навчання.

Більшість дослідників групують реалії, беручи за основу екстралінгвістичні фактори – тематичні асоціації. Слідом за Г. Д. Томахіним ми вважаємо за доцільне виділяти географічні, культурно-історичні, суспільно-політичні і етнографічні реалії [8].

Аналіз літератури з проблем міжкультурної комунікації дозволяє виділити знання та вміння, які складають сутність лінгвокраїнознавчої компетенції.

Під лінгвокраїнознавчою компетенцією неаутентично мовної особистості ми розуміємо здатність здійснювати міжкультурну комунікацію, що базується на знаннях лексичних одиниць з національно-культурним компонентом семантики і уміннях адекватного їх застосування в ситуаціях міжкультурного спілкування, а також уміннях використовувати фонові знання для досягнення взаєморозуміння в ситуаціях опосередкованого і безпосереднього міжкультурного спілкування .

Сформувавши у студентів названі вище знання та вміння лінгвокраїнознавчої компетенції, ми забезпечимо їх комунікативну компетенцію в ситуаціях міжкультурної комунікації. У межах професійно

© *Болотна Т. М.*

спрямованого навчання іноземної мови необхідно сформувати лінгвокраїнознавчу компетенцію викладача іноземної мови.

Для вирішення даної задачі, на наш погляд, необхідно розглянути в міжкультурному аспекті функціональну педагогічну діяльність викладача іноземної мови та методичні вміння, що забезпечують реалізацію тієї чи іншої функції. Як відомо, структура професійно-педагогічної діяльності викладача складається з двох груп функцій. До цілеспрямованих в першу чергу відносять комунікативно-навчальну, розвиваючу і виховну функції. Операційно-структурні функції включають гностичну, конструктивно-планувальну та організаційну.

Дослідники, що займаються вивченням функціональної структури педагогічної діяльності викладача, відзначають провідну роль комунікативно-навчальної функції і виділяють у ній інформаційно-орієнтований, мотиваційно-стимулюючий та контрольно-корегуючий компоненти.

Інформаційно-орієнтований компонент комунікативно-навчальної функції забезпечується такими уміннями:

- Орієнтувати студентів щодо зв’язку між мовою і культурою країни, мова якої досліджується, особливостями прояву національної специфіки в соціокультурній поведінці її представників;

- Орієнтувати студентів щодо рис подібності та відмінності в культурах рідної і чужої країн.

Мотиваційно-стимулюючий компонент включає вміння створити у студентів внутрішню потребу користуватися іноземною мовою як засобом спілкування в ситуаціях опосередкованої й безпосередньої міжкультурної комунікації:

а) шляхом залучення автентичних матеріалів (текстів, віршів, пісень, відеоматеріалів та ін) у процес вивчення мови;

б) шляхом використання активних форм навчання (проблемних завдань, рольових ігор соціокультурної спрямованості), що сприяють більш ефективному засвоєнню особливостей іншомовної культури;

в) шляхом залучення студентів до різних видів позакласної роботи (культурно-країнознавчі вікторини та конкурси, листування з іноземними друзями та ін), який спрямований на вирішення конкретних завдань акультурації.

Контрольно-корегуючий компонент базується на таких методичних уміннях:

© Болотна Т. М.

- виділяти цілі, форми, види та об'єкти контролю при оволодінні іноземною мовою як засобом міжкультурного спілкування;
- планувати і здійснювати поточний, навчальний і підсумковий контроль мовних навичок і вмінь студентів з метою виявлення рівня володіння іноземною мовою як засобом міжкультурного спілкування.

Розвиваюча та виховна функції реалізуються за допомогою таких умінь:

- шляхом використання автентичних матеріалів у навчальному процесі, розширювати кругозір, розвивати пам'ять, уяву, інтелектуальні здібності студентів, формувати у них вміння аналізувати і виділяти подібні та відмінні риси в рідній і досліджуваній культурах;
- формувати у студентів уміння самостійно пізнавати незнайому культуру, використовуючи лінгвокраїнознавчі словники, різноманітну довідкову літературу, засоби масової інформації;
- виховувати студентів в дусі поваги, симпатії до народу-носія мови, що вивчається, а також його соціокультурних цінностей;
- виховувати в учнів глибоку повагу до національних традицій, звичаїв, культурних надбань рідної країни.

Гностична функція реалізується через уміння:

- аналізувати навчальний матеріал, засоби навчання з точки зору представленості в них відомостей про культуру країни, що вивчається і їх використання в навчальному процесі;
- передбачити можливі випадки прояву лінгвокраєзнавчої та соціокультурної інтерференції у мовленнєвій діяльності студентів;
- на основі зіставлення національно-культурних особливостей двох лінгвокультурних спільнот визначати найбільш важкі для засвоєння факти і явища дійсності.

Методичні вміння, що забезпечують конструктивно-планувальну функцію, виглядають так:

- проводити відбір, методичну обробку автентичних матеріалів з урахуванням інтересів студентів і розподіляти дані матеріали по етапах навчання;
- вибирати найбільш ефективні прийоми і способи ознайомлення студентів з культурою країни, мова якої досліджується;
- готувати, підбирати, використовувати різні засоби наочності з метою семантизації тих чи інших реалій.

© Болотна Т. М.

Організаційна функція реалізується на базі умінь вибирати оптимальні способи організації своєї діяльності та діяльності студентів з метою найбільш ефективного засвоєння фактів іншомовної культури.

На нашу думку, сформульовані вище професійні вміння являють собою дидактичний компонент лінгвокультурної компетенції викладача іноземної мови.

Висновки. Таким чином, аналіз етнопсихолінгвістичного, лінгвістичного та дидактичного аспектів проблеми дозволяє припустити, що лінгвокраїнознавчі компетенції викладача іноземної мови є компонентом його професійно-комунікативної компетенції і включає у свою структуру:

1. основні фонові знання типового освіченного представника досліджуваної лінгвокультурної спільності, а також вміння використовувати фонові знання для досягнення взаєморозуміння в ситуаціях опосередкованого і безпосереднього міжкультурного спілкування;

2. знання лексичних одиниць з національно-культурним компонентом значення і вміння адекватно їх застосовувати в ситуаціях міжкультурної комунікації;

3. комплекс професійно-педагогічних умінь, що дозволяють найбільш ефективно навчати іноземній мові як засобу міжкультурного спілкування.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Ахманова О. С.* Словарь лингвистических терминов / Ольга Сергеевна Ахманова. – [2-е изд.]. – М. : Советская энциклопедия, 1969. 2. *Фурманова В. П.* Межкультурная коммуникация и лингвокультуроведение в теории и практике обучения иностранным языкам / Валентина Павловна Фурманова. – Изд-во Мордовск. ун-та, 1993. 3. *Халеева И. И.* Некоторые проблемы обучения межкультурной коммуникации на основе когнітивного похода / Ирина Ивановна Халеева // Психолингвистика и межкультурные взаимоотношения. – М. : Ин-т языкознания, 1991. 4. *Астафурова Т. Н.* Стратегии коммуникативного поведения в профессионально-значимых ситуаціях межкультурного общения (лингвистический и дидактический аспеккты) : автореф. дис. на соискание учен. степени доктора пед. наук : спец. 13.00.08 “Теория и методика профессионального образования”/ Татьяна Николаевна Астафурова. – М., 1997. 5. *Hammerly H.* Synthesis in second language teaching / Hector Hammerly. – Second Language Publication, 1982. 6. *Верещагин Е. М.* Язык и культура: Лингвострановедение в преподавании руського язика как иностранного / Евгений Михайлович Верещагин, Виталий Григорьевич Костомаров. – М. : Рус. яз., 1990. 7. *Конецкая В. П.* Лексико-семантическая характеристика языковых реалий: Великобритания: лингвострановедческий словарь / Валентина Петровна Конецкая. – М., 1980. 8. *Томахин Г. Д.* Реалии-американизмы : [пособ. по страновед.] / Геннадий Дмитриевич Томахин. – М. : Высш. шк, 1988. 9. *Воробьева Е. И.* Профессионально направленое формирование лингвострановедческой компетенции : немецкое отделение, 4–5 курсы : дис. … канд. пед. наук : 13.00.02 / Елена Ивановна Воробьева. – СПб., 1999.

© Болотна Т. М.

БОНДАР Л. А.
Криворізький національний університет

ПРИСЛІВНИКИ ЯК ОСОБЛИВА ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНА ГРУПА В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Статтю присвячено вивченню прислівників у англійській мові. Проведено аналіз прислівника на словотворчому, семантичному, морфологічному і синтаксичному рівнях, тобто впроваджено комплексний підхід до вивчення цієї частини мови.
Ключові слова: прислівники, лексичні, семантичні особливості, група.

Статья посвящена изучению наречий в английском языке. Проведён анализ наречия на словообразовательном, семантическом, морфологическом и синтаксическом уровнях, т.е. внедрён комплексный подход к изучению данной части речи.
Ключевые слова: наречия, лексические, семантические особенности, группа.

The article deals with the study of adverbs in the English language. The category of adverb has been analyzed on the word-formative, semantic, morphological and syntactical levels, i.e. the complex approach to the study of this part of speech has been implemented.
Key words: adverbs, lexical, semantic features, group.

У сучасній лінгвістиці спостерігається значний інтерес до дослідження мовних одиниць (К. С. Бриковський, О. В. Василенко, З. М. Вердієва, І. Б. Даценко, О. Л. Зайцева, О. С. Кубрякова, А. Е. Левицький, Т. О. Романова, С. М. Смірнов та ін.).

Прислівник є однією з маловивчених частин мови, незважаючи на те що з давніх пір привертає увагу дослідників. Прислівники були й залишаються предметом уваги зарубіжних та вітчизняних учених у плані встановлення їх категоріального статусу (О. Брошняк, Ю. В. Громик, Є. Ю. Жарких, Дж. Керм, І. В. Корунець, О. Р. Курилас, О. В. Мироненко, М. Перрот, Г. Г. Почепцов, О. І. Смирницький, Ч. Фріз, Л. В. Щерба); дослідження лексико-семантичних особливостей (Г. В. Мірошниченко, Н. Г. Смірнова, Г. Шпітцбарт); опису семантико-синтаксичних та власне функціональних характеристик (А. Д. Бєлова, І. К. Галаншина, Н. Б. Гвішіані, О. Л. Зайцева, Р. Кверк, Л. М. Коцюк, А. Е. Левицький, Н. І. Лопатюк, В. Г. Павлов, О. І. Смирницький, Н. Г. Смірнова, Т. С. Чупріна, Н. І. Лопатюк А. Лєрер, Т. МакАртур, А. Міттвох).

Недослідженими залишаються особливості функціонування прислівників у сучасній англійській та українській мовах. Подальшого

© Бондар Л. А.

удосконалення потребують також методи її дослідження.

Актуальність обраної теми визначається загальною спрямованістю сучасних лінгвістичних праць на окреслення мовних засобів, об'єднаних спільними функціями, на систематизацію лексики, в тому числі англійської, на виявлення принципів організації різних груп лексики та особливостей їх функціонування в різностильових текстах, яке охоплює вживаність (частоту), граматичну та лексичну сполучуваність мовних явищ. Вирішення цих питань сприятиме комплексному вивченню системних та функціональних ознак одиниць, що досліджуються.

Мета статті полягає у встановленні лексико-семантичної структури англійських прислівників, розкрити особливості функціонування прислівників в англомовних прозових текстах.

Об'єкт дослідження становлять лексичні та семантичні особливості прислівників різних розрядів.

Предметом дослідження є прислівники як особлива лексико-семантична група.

Новизна роботи полягає в тому, що вперше досліджувані прислівники розглядаються з урахуванням дихотомії "мова – мовлення" шляхом використання комплексної методики аналізу мовних одиниць: визначення семантичної структури слова; вивчення зв'язків між її елементами з урахуванням частоти вживання; встановлення особливостей функціонування прислівників в англійських прозових текстах.

Перш за все проаналізуємо декілька визначень прислівника, які дають відомі лінгвісти: **"**The adverb is a part of speech which expresses some circumstances that attend an action or state, or points out some characteristic features of an action or a quality.

"The function of the adverb is that of an adverbial modifier. An adverb may modify verbs (verbals), words of the category of state, adjectives, and adverbs" [1:210].

"The adverb is defined as a word expressing either property of an action, or property of another property, or circumstances in which an action occurs" [2:30].

"The adverb in English and Ukrainian is an indeclinable notional expressing the quality or state of an action, the circumstances in the action proceeds, or a degree of some other quality" [3:248].

Під терміном "прислівник" об'єднується велика кількість різноманітних одиниць. Вказуючи на надзвичайно високу

© *Бондар Л. А.*

гетерогенність та поліфункціональність прислівників, деякі дослідники (Л. В. Щерба, Р. Кверк, М. Перрот та ін.) сумніваються в самій можливості залучення до одного класу всіх мовних форм, які традиційно визначаються як прислівники.

Г. Глісон наголошує на тому, що прислівник в англійській мові являє собою різнорідну масу слів, які важко об'єднати в одну категорію, адже одні одиниці цього класу реалізують лише частину властивостей, притаманних прислівнику згідно з визначенням, в той час як інші не тільки повністю відповідають визначенню, але й проявляють цілий ряд додаткових ознак. На думку Б. А. Ільіша, визначення прислівника на основі його значення дає можливість відрізнити прислівник від того, що не є прислівником.

Прислівники – це змішаний клас слів, який не легко визначити. Деякі прислівники нагадують займенники, e. g. *here, there, then, where.* Деякі мають схожість з прийменниками, e. g. *about, since, in, before, over.* Для інших, джерелом є прикметники, e. g. *kindly, sickly, poorly.* Прислівники мають різноманітні лексичні значення і відрізняються один від одного своєю структурою і роллю в реченні. За структурою прислівники можуть бути окремим словами (e. g. *fast, well, clearly, somehow, nowhere, sideways, southward(s), etc.*), або фразами (e. g. *at last, all along, at first, in front, from above, since then, till later, for once, the day after tomorrow, all of a sudden, as a result,* etc.).

Більшість прислівників слугують визначенням дієсловам, прикметникам та іншим прислівникам у реченні. Деякі прислівники визначають цілі речення, які виражають оцінку до сказаного в реченні або до його змісту. Згідно їх значенню, прислівники поділяють на наступні групи: adverbs of time *(today, tomorrow, soon,* etc.*)*; adverbs of repetition or frequency *(often, seldom, ever, never, sometimes,* etc.*)*; adverbs of place and direction *(inside, outside, here, there, backward, upstairs,* etc.*)*; adverbs of cause and consequence *(therefore, consequently, accordingly,* etc.*)*; adverbs of manner *(kindly, quickly, hard,* etc.); adverbs of degree, measure and quantity *(very, enough, half)* [3:211].

Англійські та українські прислівники в цілому мають спільні морфологічні ознаки, відмінності ж виявляються в конкретних проявах цих ознак в кожній з мов. Спільною морфологічною ознакою англійських та українських прислівників є незмінність їх форми (виняток становлять якісні прислівники, які в обох мовах можуть змінюватись за ступенями

порівняння, проте кількість їх по відношенню до решти відносно невелика). Але ця спільна їх ознака значно виразніше виявляється в українській мові, як мові синтетичній, на фоні багатої парадигматики інших повнозначних частин мови, ніж в англійській, що характеризується значно вищим ступенем аналітизму і де різноманітність форм властива в основному дієслову.

За морфологічними ознаками головним та продуктивним суфіксом прислівників в англійській мові є суфікс -1y, який утворює прислівники від інших частин мови, переважно від прикметників *(slow-slowly, tired-tiredly, right-rightly).* Прислівники на -ly відносяться до лексико-граматичного розряду якісних прислівників, що представляють різноманітні окремі види загального значення якості. Крім -ly існують також суфікси з обмеженим поширенням: -ways, -wards, -wise *(crossways, clockwise, afterwards).*

Велика увага у вивченні зазначених мовних одиниць на сучасному етапі приділяється дослідженню їх функціональних характеристик. Так, з точки зору семантико-функціонального варіювання функціями якісних прислівників визначаються синтаксичні функції адвербіального означення, обставини, модального вставного слова (В. Г. Павлов).

За словами Корунець І. В. деякі українські прислівники не мають своїх англійських еквівалентів: по-моєму, по-твоєму, по-нашему, по-вашему, по-своєму [3:225].

Характерними префіксами англійських прислівників є префікс a- *(away, apart).* Специфічний набір перетворених прислівників сформовано за допомогою зміни основи прикметників, таких як: *fast, late, hard, high.*

Зовсім іншої природи є прийменниково-прислівникові елементи які, займаючи позицію після дієслова, формують семантичне об'єднання з ним. Об'єднані з цими елементами, дієслова в широкому розумінні схильні до систематичного посилення їх семантичної функції: *to give – to give up* [4:225].

Багатоскладові та більшість двоскладових англійських прислівників утворюють ступені порівняння аналітичним способом за допомогою прислівників more та most: comfortable – more comfortable – most comfortable. Двоскладові прислівники з суфіксом -1y можуть мати паралельно дві форми ступенів порівняння – як синтетичну, так і аналітичну, *quickly, quicker, quickest; more quickly, most quickly* [5:240].

Здатність прислівників виступати в функції "якісного означення" або обставинного відношення зумовила існування в англійській мові

© Бондар Л. А.

двох семантико-синтаксичних класів прислівників: якісно-означальних та обставинних. Серед якісно-означальних прислівників розрізняють якісні прислівники, що характеризують дію, стан або ознаку із суто якісного боку: *to run quickly* та означальні прислівники, що характеризують дію чи ознаку, але не з якісного боку, а дають відносну характеристику: *to work together.*

За семантикою до якісно-означальних прислівників прилягають прислівники ступеня або міри вияву ознаки. Вони поділяються на такі групи:

- прислівники вищого ступеня: *very, quite, greatly, perfectly;*
- прислівники надмірного ступеня: *too, awfully, tremendously;*
- прислівники непередбаченого ступеня: *surprisingly, astonishingly;*
- прислівники середнього ступеня: *fairly, comparatively, rather;*
- прислівники нижчого ступеня: *slightly, a little, a bit;*
- прислівники приблизного ступеня: *almost, nearly;*
- прислівники оптимального ступеня: *enough, sufficiently*;
- прислівники недосконалого ступеня: *unbearably;*
- прислівники найменшого ступеня: *hardly, scarcely.*

Своєрідністю вживання відзначаються прислівники *very, too, so, how.* Вони виступають самостійно для позначення прикметника або прислівника: *very interesting, so glad, too fast.*

Якісно-означальні прислівники, так само як і прислівники ступеня або міри виконують функції обставинного означення, вказуючи на ознаку дії чи іншої ознаки: *looked at the types carefully looking for cuts or stone bruises.*

Серед обставинних прислівників в англійській мові виділяються прислівники часу, місця, причини і мети.

Прислівники часу можуть мати конкретне темпоральне значення *(today, tomorrow)* і абстрактне, неозначене *(soon, lately, now, always, often).*

В англійській мові спостерігається залежність між семантикою прислівника часу і його місцем у реченні. Так, прислівники неозначеного часу в більшості випадків стоять безпосередньо перед дієсловом, що має просту форму: *usually go to the institute at eight o'clock; he always comes here early.*

Проте ті самі прислівники неозначеного часу стоять після дієслова to be, після першого дієслова в складних дієслівних формах та після модального дієслова: *He is never late for the lectures; she has just been asked*

© Бондар Л. А.

about it; I can always see you after my work. Прислівники неозначеного часу *lately, before, recently* та інші стоять, як правило, в кінці речення: *I have not been there lately, We have not read this book before.* Прислівники із значеннями конкретного часу стоять на початку або в кінці речення.

Проаналізуймо декілька прикладів прислівників в англомовних прозових текстах: If the material is spread *directly* on the belt in them, their thermal efficiency will be high, and their operation will be continuous (Якщо матеріал, розташувався прямо на ремені, їх термічна продуктивність буде високою та їх процес буде тривалим).

У цьому реченні прислівником є слово *directly*. Означальний, похідний прислівник *directly* є прислівником способу дії. Його місце після присудка перед додатком, звичайно він є пов'язаним з дієсловом. Морфологічною ознакою англійських та українських прислівників можна вважати властивий їм інвентар особливих морфем. Характерною ознакою великої групи англійських прислівників виступає суфікс *-1y*, який утворює прислівники від інших частин мови: *direct (прикметник) – directly (прислівник)*.

Особливістю морфологічного складу прислівників є співвіднесеність їх з усіма частинами мови. Ця співвіднесеність вказує на їх походження як класу адвербіальних (придієслівних) слів.

На відміну від інших самостійних частин мови прислівник не змінюється ні за числами, ні за відмінами, ні за відмінками, не має також ознак роду. Прислівник не має свого лексичного значення.

Лексичне значення прислівника зумовлене лексичним значенням тих частин мови, від яких він утворюється. Синтаксична роль прислівника, який ми аналізуємо – обставина, спосіб творення – суфіксальний.

Більшість двоскладових англійських прислівників утворюють ступені порівняння аналітичним способом: more *directly* та the most *directly*. Взагалі здатність мати ступені порівняння тісно пов'язана з семантикою прислівника. Як в англійській, так і в українській мові прислівники, співвідносні з прикметниками, які за своїм лексичним значенням вказують на ознаку, що змінюється за ступенями, можуть, як і відповідні прикметники, утворювати ступені порівняння. В обох мовах це, в основному, якісні прислівники.

Виражати ознаку, якій властиво змінюватись за ступенями, здатні також деякі прислівники міри та ступеня вияву означення і обставинні. В такому випадку вони утворюють ступені порівняння: *much – most, little –*

© Бондар Л. А.

less – least, often – oftener – oftenest, early – earlier – earliest, late – later – latest, укр. *багато – більше – найбільше, мало – менше – найменше, часто – частіше – найчастіше, рано – раніше – найраніше, пізно – пізніше – найпізніше.*

In answer to Winterbourne's enquiries his friend narrated that the little American prettier *now* than *ever* (У відповідь на розпитування Уїнтерборна приятель пояснив, що чарівна американка зараз ще чарівніша, ніж завжди).

У цьому реченні прислівником є слова *now і неозначений ever,* які є прислівниками з конкретною темпоральною семантикою.

В обох мовах ці прислівники виконують в реченні синтаксичну функцію обставини. За критерієм сполучуваності проглядаємо здатність прислівника сполучатися з прикметником, прислівник стоїть безпосередньо після нього.

Потрібно зазначити, що спільною морфологічною ознакою англійського та українського прислівника є незмінність його форми.

Завдяки здатності таких прислівників виступати у функції "обставинного відношення" вони належать в англійській та українській мовах до обставинного семантико-синтаксичного класу.

Щодо ономасіологічного підходу, то варто зазначити, що англійський прислівник повністю відрізняється від українського за своєю структурою.

Висновки. Отже, цю статтю присвячено дослідженню лексико-семантичних властивостей прислівників.

Прислівники були й залишаються предметом уваги зарубіжних та вітчизняних учених у плані встановлення їх категоріального статусу; дослідження лексико-семантичних особливостей; опису семантико-синтаксичних та власне функціональних характеристик.

Ми розглянули різні за значенням групи прислівників; описали способи утворення ступенів порівняння та специфічні структурні типи прислівників, розкрити особливості функціонування прислівників в англомовних прозових текстах.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Каушанская В. Л.* Грамматика английского языка / В. Л. Каушанская. – Л. : Просвещение, 1984. – 322 с. 2. *Бармина Л. А.* Теоретическая грамматика английского языка / Л. А. Бармина. – Урал : УРАО, 1997. – 132 с. 3. *Корунець І. В.* Порівняльна типологія англійської та української мов / І. В. Корунець. – Вінниця : "Нова Книга", 2003. – 464 с. 4. *Блох М. Я.* Теоретические основы грамматики / М. Я. Блох. – М. : Просвещение, 1986. – 382 с. 5. *Жлуктенко Ю. О.* Порівняльні дослідження з граматики англійської, української та російської мов / Ю. О. Жлуктенко. – К. : Наукова думка, 1981. – 354 с.

© Бондар Л. А.

БОЦМАН А. В.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ТРИГОНАЛЬНА АПРОКСИМАЦІЙНО-АСИМПОТИЧНА МОДЕЛЬ ПОРІВНЯННЯ ГЕРМАНСЬКИХ МОВ

Стаття пов'язана з проблемою створення ефективної моделі аналізу мовних явищ германських мов. У мовному аспекті окреслюється пангерманський тригон і мікротригональна модель. Найефективнішою є медіальна тригональна модель, яка позбавлена як гіперузагальнення, так і ультрадеталізованого занурення.

Ключові слова: германські мови, тригональна модель порівняння, англо-саксонська, фризька, нижньосаксонська, нідерландська мови.

Статья связана с проблемой создания эффективной модели анализа лингвистических явлений германских языков. В лингвистическом аспекте очерчивается пангерманский тригон и микротригональная модель. Самой эффективной представляется медиальная тригональная модель, которая лишена как гиперобобщения, так и ультрадетального погружения.

Ключевые слова: германские языки, тригональная модель сравнения, англо-саксонский, фризский, нижнесаксонский, нидерландский языки.

The article is connected with the problem of creating the effective model of analysis for Germanic language linguistic phenomena. Within the linguistic aspect the trigon pan-Germanic and microtrigon models are drawn. The most effective is the intermediate thriangular model which has neither hypergeneralisation nor ultradetailed penetration.

Key words: Germanis languages, trigon model of comparison, Anglo-Saxon, Frisian, Low Saxon, Dutch.

Постанова проблеми та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Реконструкція давніх мов є однією із складніших лінгвістичних проблем, яка потребує для розв'язання не лише залучення об'ємного мовного матеріалу, але і використання принципів дослідження, які є найефективнішими у процесі отримання достовірних результатів. Реконструкція прадавніх процесів, виявлення специфіки їх архітектоніки має велике значення для розуміння змін, що відбуваються у сучасних мовах. Одним із результативних реконструкційних шляхів є порівняння споріднених мов. Це дозволяє не лише визначити домінантні мовні форми у межах однієї мовної групи (підгрупи), але і виокремити найзагальніші форми, які функціонують у мовній родині.

В історичній германістиці панує традиція порівняння східних, західних і північних мов. Це мало місце не лише у лінгвістичних працях младограматиків [1], але і у працях середини двадцятого сторіччя [2]. Ця тенденція зберігається і у двадцять першому столітті як у

© Боцман А. В.

фонологічних працях [3], так і у дослідженні синтаксису германських мов [4]. Такі традиції укладаються у модель, яку можна окреслити великим пангерманським тригоном, верхівками котрого слугують східногерманські мови, південногерманські (західногерманські) а також північногермаські. Спільногерманська (протогерманська) мова набуває тригональних обрисів.

Але таке окреслення є доволі узагальненим. Альтернативним варіантом пангерманському тригону виступає парентальний мікротригон, коли, наприклад, давньоанглійська мова розглядається в аспекті діалектів давніх англів, ютів і саксів [5; 6]. За наявності доволі полярних підходів у германістиці поза увагою залишається медіальна сфера, яка позбавлена як дещо суперузагальнюючих підходів, так і занадто дріб'язкового, прискіпливого пошуку мікрофлуктуацій, які іноді є настільки малосуттєвими, що їх важко тлумачити однозначно.

Зв'язок цієї проблеми з науковими та практичними завданнями полягає у спробі виокремити медіальний підхід, який би дозволив ефективніше здійснювати дослідження в історико-лінгвістичному аспекті з метою повнішої реконструкції відповідних мовних форм і процесів. Окреслення кордонів медіального підходу дозволить чіткіше здійснити селекцію мовного матеріалу з метою подальшої реконструкції розвитку, зокрема, германських претерито-презентних дієслів.

Постанова завдання (цілі статті). Уточнення, удосконалення і поглиблення ефективності тригонального принципу порівняння германських мов в аспекті реконструкції процесів розвитку мовних форм (зокрема, претерито-презентних дієслів) є основним завданням цієї статті.

Актуальність дослідження полягає у тому, що пошук шляхів дослідження і реконструкції мовних форм на медіальному рівні є доволі складним завданням, яке потребує аналізу не лише мовного матеріалу, але і даних історичної науки, результатів археологічних розвідок.

Наукова новизна поданого матеріалу полягає у тому, що здійснюється спроба окреслити шляхи медіального підходу до виявлення специфіки розвитку граматичних форм, відмежовуючись як від гіперузагальнюючих підходів пангерманського охоплення наявних лінгвістичних фактів, так і від ультрамікродеталізованого дослідження, коли за стосами незначних лінгвістичних флуктуаційних, варіативних змін важко помітити основні тенденції розвитку.

© Боцман А. В.

Об'єктом дослідження є історичні, археологічні відомості, що пов'язані з народами, племенами – носіями давніх германських мов, діалектів, говірок; а також лінгвістичні відомості, які були зафіксовані у відповідні історичні періоди.

Предметом дослідження є тригональний принцип історичного порівняння германських мов у медіальному наближенні з метою виявлення характерних закономірностей розвитку граматичних форм, зокрема претерито-презентних дієслів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історико-порівняльні дослідження германських мов традиційно прийнято здійснювати у тригональному порівнянні східногерманських (готських) джерел, північногерманських (давньоісландських) та західногерманських (давньоанглійських) писемних пам'яток. Традиційно готські біблійні тексти прийнято пов'язувати з четвертим сторіччям [7:2], наголошуючи на датах життя перекладача біблійних текстів, готського аріанського єпископа Улфіли [7:195]. При цьому побутує думка, що рукописи готської Біблії, які дійшли до нашого часу, були написані в Італії приблизно у 500 р. н. е. [7:196]. В історичній германістиці готські джерела розглядаються як найдавніші.

Перші скандинавські написи датують третім-четвертим сторіччями, пізніші пам'ятки датуються серединою одинадцятого сторіччя [7:2]. Серед західногерманських мов найчисленнішими пам'ятками репрезентована давньоанглійська мова, найдавніші джерела датуються сьомим сторіччям [7:3]. Фризькі пам'ятки датуються чотирнадцятим сторіччям, давньосаксонські джерела (йдеться про континентальних саксів), які іноді називаються нижньонімецькими, датуються дев'ятим сторіччям. Нижньофранкські, що також називаються давньонижньофранкськими або давньоголандськими, датуються 1200 роком [7:2–3].

Але такі порівняння не завжди враховують дійсний стан речей. В лінгвістичні науці і досі панує думка про те, що найдавнішими об'ємними германськими джерелами є переклад євангельських текстів, які були здійснені готським єпископом-аріанином Улфілою. Догматичною є впевненість не лише щодо авторства Улфіли, але і щодо того, що рукописи V ст. зберегли у недоторканості мову IV ст. Все це і досі панує у дослідженнях готської Біблії. Ця догма була підтримана завдяки праці Вреде [8], який вважав правдоподібнішим "існування суто

© *Боцман А. В.*

механічного переписування текстів". Але його праця була написана заради спростування доволі аргументованого твердження. що з'явилося у 1874 році, в якому Беценбергер (Bezzenberger "Die A Reihe im Gotische"), не заперечуючи авторства первісного перекладу Улфіли, довів, що текст готської Біблії – це текст конкретного періоду, а саме періоду панування готів у Італії від 439 до 553 р.; мова біблійних текстів є мовою VI ст. [9:33–34]. Такі факти дозволяють зробити припущення про те, що між готськими та давньоанглійськими пам'ятками є різниця лише у сто років. Це змушує замислитися про обережне і помірковане порівняння зафіксованих граматичних форм та пошук можливих відповідностей. Але цим питанням не завершуються суперечності, що мають місце в історичній лінгвістиці.

Найсуперечливішим залишається і досі питання про генетичну єдність західногерманських племен. Ще О. Бремер ставив це під сумнів. "Діалектичні особливості, котрі визначаються нами специфічними для західногерманської, як доведено, виникали або принаймні розповсюджилися в діалектах цієї групи лише на початку нової ери. Таким чином, та єдність, котра відновлюється лінгвістичною наукою, не є споконвічною, навпаки, споконвічним було існування декількох діалектів, котрі лише пізніше змилися у свого роду єдність, лише тому, що яка-небудь особливість, первісно властива лише одному з діалектів, отримала розповсюдження в інших, або через те, що нові явища відразу проникали в інші діалекти" [10:809–810].

О. Бремер виходить з первинної самостійності англофризької та німецької у відповідності до поділу, прийнятому в науці того часу, і вважає, що між ними було те, що можна назвати контактним розвитком.

Наступним етапом справедливої критики прямолінійних схем прамовної теорії, з її традиційною реконструкцією "родовідного дерева" германських мов, було повне заперечення "примари" (Phantom) західногерманської племінної та мовної єдності – концепція, котру найпослідовніше намагався обґрунтувати Ф. Маурер. Доводячи наявність особливо тісного історичного і мовного зв'язку між північними та приельбськими германцями (ермінонами, майбутніми носіями південнонімецьких діалектів, алеманського і баварського), Маурер доволі сумарно розглядає 12 ознак мовної спільності західних германців, котрі висувалися його попередниками, і приходить до висновку, що вони або мають хибний характер, або не є сумісними

© Боцман А. В.

новоутвореннями, або не є специфічними для західногерманської, або належать до пізнішого часу (як західногерманське подовження приголосних, що репрезентує найчіткішу і найширшу за своїм лексичним охопленням мовну ознаку західногерманської єдності [11:68–69].

До точки зору Маурера в обережній формі приєднався У. Шварц. Він вважає "приморську" (тобто інгвеонську) говірку (das Nordseegermanische) "самостійного германською мовою", вважаючи разом з тим, що "було б краще", вслід за Маузером, відкинути старе поняття "західногерманської, якщо під ним розуміється мовна єдність, що існувала з давніх давен" [12:269].

Аналізуючи принципи порівняння мов необхідно зазначити, що у порівняльній граматиці германських мов і досі конкурують дві класифікації: традиційна, абстрактна і статистична, що ґрунтується на механічному співставленні найдавніших писемних пам'яток цих мов з виниклими на їх основі сучасними національними мовами (та їх основними говірками), і нова, історична і динамічна, що склалася з результатів застосування методів сучасної лінгвістичної географії до племенних діалектів давніх германців [13:9–10]. На традиційній класифікації побудована граматика германських мов В. Штрайтберга [14:13–15], класичного представника младограматичного напрямку. Характерно, що її відтворюють без будь-яких виправлень і Г. Хірт [15:20–25], новатор у галузі порівняльної грамматики, і наступний за ним американець Е. Прокошем [16:14–22]. Г. Красс згадує про зв'язки між давньогерманськими діалектами, визначеними німецькою діалектографією, але з "практичних міркувань" він також дотримується традиційної схеми [17:25–26]. Ця класифікація побудована за принципом "родовідного дерева", зображує складний мовний розвиток від давньогерманських писемних діалектів до сучасних національних мов за механічним принципом послідовної диференціації на "гілки" та "гілочки" і репрезентує абстрактну схему, що не відповідає ні історичним фактам, ні даним сучасної лінгвістичної науки. Сліпе використання "жорсткого" конструкту родовідного дерева германських мов унеможливлює здійснити процес реалістичної реконструкції мовних форм на певному історичному етапі, а помилкове твердження щодо часового співвіднесення готських сакральних текстів змушує обережно ставитися до мовного матеріалу, репрезентованого у цих рукописах.

© Боцман А. В.

У цьому плані і використання пангерманського великого тригонального принципу порівняння мов потребує поміркованого та обережного ставлення.

Виклад основного матеріалу. Спроба здійснити реконструкцію певних мовних явищ (наприклад, відслідкувати розвиток претеритопрезентних дієслів з їх поступовим перетворенням у модальні та допоміжні дієслова) потребує критичного осмислення наявного інвентаря і традицій, які існують у порівняльно-історичній лінгвістиці германських мов. У цьому плані дослідження англійських претеритопрезентних дієслів, які сформували найбільшу групу у порівнянні з іншими германськими мовами [18:265–272], а також набули широкого функціонування в сучасній англійській мові, виглядає доволі цікавим. Але порівняння давньоанглійських джерел з готськими та скандинавськими виглядає дещо "примарно", тоді як порівняння діалектних варіантів давньоанглійської (фактично англосаксонської на той час) може бути віддзеркаленням процесів мовних контактів давньогерманських племен, які сформували у подальшому англійську націю, у період їх співіснування на континенті, до їх переселення на Британські острови. Сама по собі англосаксонська мова (з огляду на її мультискладовість) може розглядатися у першому наближенні як апроксимація до формування домінуючої мови Британських островів. Перехід до медіальної моделі порівняння мов уможливить підвищити ефективність пошуку форм для подальшої реалістичнішої реконструкції. Не слід забувати, що апроксимація окресленої моделі не може бути абсолютною. Навряд чи можна здійснити реконструкцію мовних явищ повністю, з усіма деталями й особливостями. Тому апроксимація є не абсолютною, а асимптотичною, тобто такою, яка ніколи не досягне остаточного рівня відтворення (реконструкції). Ґрунтуючись на уніфікованій схемі Р. Келера, Ю. Б. Корякова [19:16] 500 р. до н. е. можна визначити умовним початковим етапом, від якого ідентифікується спільногерманська мова в системі індоєвропейських мов. На межі 250 р. до н. е. самоідентифікується північногерманська мова, у період між 100 р. до н. е. та Різдвом Христовим виокремлюється південногерманська (західногерманська) мова. До цього ж періоду, але трохи пізніше, належить виокремлення з північногерманської мови східногерманської мови. У 250 р. н. е. ідентифікується спільноскандинавська мова, а також три групи західногерманських мов:

© *Боцман А. В.*

ермінонська, іствеонська, інгвеонська. Існування готської мови, як окремої гілки східногерманських мов, датується приблизно 300 р. н. е. Остготська мова зникає приблизно у 700 р. н. е., вестготська – у 900 р. н. е. Кримськоготська мова поступово починає виходити з ужитку після 1500 р., а у 1700 р. зникає остаточно.

Після 250 р. н. е. диференціюються мови давніх саксів, давніх англів, давніх ютів, давніх фризів. Після 500 р. н. е. мова давніх саксів розпадається на дві гілки. Частина саксів мігрує на Британські острови. Континентальна давньосаксонська мова потрапляє до іствеонської групи, поступово формуючи нижньонімецький діалект. Після 500 р. н. е. формується давньоанглійська (англосаксонська) мова, утворюється британський діалектний тригон (внутрішньобританська тригональна мікромодель, вершини якої утворені давньосаксонською мовою та мовами давніх англів і ютів). У 700 р. н. е. давньофризька мова теж залучається як складник давньоанглійської мови. Тригональна модель набуває обрисів тетрагону, але ці обриси не є чіткими, бо вплив фризької мови на англійську навряд чи був суттєвим.

На зламі 1100 р. н. е. давньонижньофранкські діалекти іствеонської групи формують середньонідерландську мову, а також входять як складники до нижньонімецького діалекту. Середньонідерландська мова перебувала під впливом фризької мови до 1250 р. н. е.

Іствеонська та інгвеонська групи західногерманської мови мають спільну межу (грань дотику), яка формується шляхом перетину (переплітіння) мови континентальних саксів, яка перейшла до іствеонської групи, з мовою британських саксів, яка була одним із складників давньоанглійської мови. Між розгалуженнями мови давніх саксів знаходяться як нідерландська мова, що належить до іствеонської групи, так і фризька мова, яка належить до іствеонської групи.

Наявність такого мовного перетину свідчить про можливий взаємний вплив та спорідненість нижньонімецьких діалектів (у які трансформувалася давньосаксонська мова під впливом давньонижньофранкських діалектів), нідерландської, фризької та англійської мов.

Питання про спільність походження західногерманських племен та про їх давні переселення у першому тисячолітті до нашої ери не може бути хоч якось певно розв’язане на підставі даних сучасної історії та археології. Але характерно, що в етногенетичному міфі, записаному у

© Боцман А. В.

Гацита (кінець І ст. н.е.) з п’яти основних груп германців, котрі названі у плінія, лише три, а саме інгвеони, істеони та ермінони, пов’язують себе із спільним предком – народженим землею богом Туісто та його сином Манном (Germania, cap. 2, § 2). Міф цей показує, що кожна з цих трьох племенних груп, визнаючи своє родство з двома іншими, шанувала свого особливого божественного предка. Між тим культові союзи на даній сходинці суспільного розвитку пов’язані із союзами племен і зазвичай свідчать про спільність походження принаймні основного ядра такого союзу, а відповідно, є опосередкованим свідченням існування спільного діалекту у кожного з них. Ще менше є підстав ставити, вслід за Маурером, під сумнів історичну єдність цих трьох основних західногерманських племен та їх діалектів. Наявність об’єднуючого їх етногенетичного міфа, що розповідає про їх спільне походження, є доволі важливим свідченням, якщо не на користь їхньої реальної генетичної спільності, то принаймні на користь того, що у першому сторіччі нашої ери вона сприймалася як така на основі давніх міфів культових об’єднань, а міфи ці, за оповіданням Тацита, були закріплені у “стародавніх піснях” (antiqua carmina), котрі “були у них єдиним видом пам’яті (про минуле) і аналів” і в котрих вони прославляли “походження народу і (його) родоначальника” (“originem gentis conditorumque” – Germania, cap. 2, § 2).

Стосовно мови, не торкаючись суперечливого питання про генетичну (“прамовну”) спільність західногерманської, що важко довести за всіх обставин, необхідно принаймні визнати наявність тіснішого контактного розвитку, мовного спілкування та обміну між сусідніми племенами західної Німеччини, близько спорідненими за походженням та мовою, на підставі тісних історичних і культурних зв’язків і взаємодій між ними, як учасниками тих же культових і військових племенних союзів і пересувань у пошуках нової осілості, що не виключає, безумовно, можливості подібних же, але менш інтенсивних зв’язків з північними германцями по той бік протоки [20:151–152].

На початку нашої ери давні германці на обмеженій території свого розселення складали ще тісно між собою зв’язану групу близько споріднених племен, що розмовляли на близьких діалектах однієї мови, між носіями котрих можливо було безпосереднє мовне спілкування. Диференціація германських племенних діалектів у процесі територіального розходження споріднених племен супроводжувалася

© *Боцман А. В.*

взаємодією і зближенням у результаті мирних стосунків і військових зіткнень у рамках племенних союзів (германських Groszstämme), що сформувалися вже у I–III ст. н. е., і які зіграли вирішальну роль в епоху великого переселення народів. До складу цих військових об'єднань входили разом із близько спорідненими і віддаленішими за своїм родством германські племена, а іноді, і племена зовсім не германського походження. Народності формувалися на завойованих територіях з іншомовним населенням, що підпало під германізацію. До складу цих народностей, у межах феодальної держави, що формується, входили різні за своїм походженням племена: так, під владою франків (іствеонів) у державі Меровінгів і Каролінгів об'єдналися алемани, баварці (ермінони), а потім і сакси (інгвеони). Разом з тим об'єднуючі тенденції всередині мови народності супроводжувалися новою мовною диференціацією за феодальними територіями і новими процесами наближення в результаті економічних, політичних і культурних зв'язків і стосунків між територіями і особливо (в результаті) зростання міст зі змішаним складом населення і більшою рухомістю населення. Економічне, політичне, культурне обособлення вело до обособлення мови (Нідерланди, Швейцарія, Шотландія); в залежності від конкретних історичних умов цей процес в одних випадках призвів зрештою до утворення самостійної національної мови на базі групи територіальних (у минулому племенних) діалектів (нідерландська мова на нижньофранкській основі з елементами фризької у її голандському різновиді); в інших випадках діалектна і навіть національна диференціація не призвела до розриву єдності спільної літературної мови, не зважаючи на потенціальні можливості такого розриву (німецька Швейцарія, Шотландія). Виокремлені мовні території (Нідерланди, Швейцарія, Люксембург – для німецької мови, Шотландія – для англійської) за звичай вважаються районами реліктів (архаїзмів) у результаті ізоляції від новоутворень тієї мовної області, з котрої вони виокремилися. Насправді вони демонструють численні місцеві новоутворення, що теж обмежені їх власною територією, і що не отримали широкого розповсюдження [21:545].

Протилежний випадок репрезентує розвиток нижньонімецької мови. Мова давніх саксів (давньосаксонська), до їх насильницького включення до варварської імперії Карла Великого, була самостійною племінною говіркою (інгвеонською) з різко вираженими особливостями

© *Боцман А. В.*

фонетичного і граматичного характеру, що споріднює її з англосаксонською і фризькою значно більше, ніж з верхньонімецькою. В результаті консолідації німецької народності, а потім німецької нації потенції її самостійного розвитку, що виявилися дуже яскраво у XIV–XV ст., у період підйому ганзейського союзу північнонімецьких міст, не отримали подальшого розвитку, і нижньонімецька, як, до речі, і залишки фризької в Німеччині, поступово перетворилися у групу північних діалектів німецької мови (Plattdeutsch).

Нарешті, утворення національних мов у результаті "концентрації діалектів, що обумовлено економічною і політичною концентрацією" [21:545], супроводжувалося ще складнішим процесом мовної інтеграції, взаємодії і змішування різних територіальних діалектів. Основою загальнонаціональної мови стає діалект головного економічного, політичного і культурного центра країни (Лондон в Англії), або провідної у тих же аспектах феодальної території (змішаний за своїм походженням колоніальний діалект "саксонських земель" у Німеччині).

Таким чином замість спрощеної і прямолінійної схеми абстрактної класифікації груп споріднених мові діалектів як "гілок" і "гілочок" родовідного дерева реальна їхня історія вимальовується як складна картина взаємодії і змішування, що обумовлена конкретними соціально-історичними відносинами, історією народів-носіїв мови.

Для відновлення ранніх, найдостовірніших етапів процесу взаємодії германських племенних діалектів необхідне по-перше узгодження даних мови із свідченнями історії: свідоцтвами античних істориків, матеріалами археології (у тих кордонах, нажаль, які не завжди дотримуються, у котрих німі археологічні пам'ятки можуть свідчити про племенні і мовні відносини). З лінгвістичної точки зору стародавні писемні пам'ятки германських мов, відносно пізні і часто однобічні за своєю жанровою специфікою, можуть бути доповнені вивченням частково значно ранніх германських запозичень у мовах сусідніх народів (фінських, балтійських, слов'янських тощо), германських власних імен і запозичених слів у творах античних і ранніх середньовічних авторів, германських глос у середньовічних латинських пам'ятках і подібних нелітературних матеріалах.

При цьому завдання дослідження полягає не в тому, щоб розглядати той або інший писемний діалект як монолітне ціле, в його фонетичній і граматичній системі, як ізольовану "гілку" або "гілочку"

© *Боцман А. В.*

родовідного дерева, а у максимальному розшаруванні свідчень писемної пам'ятки, що дозволяє на підставі суперечностей писемної традиції відтворити динаміку мовного розвитку, складні процеси діалектної диференціації та інтеграції, взаємодії та змішуванні, які породжені соціально-історичними відносинами. Методологічним зразком такого розслідування є дослідження давньосаксонської мови, яке виявило її справжню інгвеонську основу під пізнішими нашаруваннями франкських впливів [20:126–129]. Необхідно врахувати і те, що мала місце давня генетична спільність між давньоскандинавською (за виключенням готської) і західногерманськими говірками, що виникла у результаті контактного спілкування, яке тривало через вузькі протоки і острови Ютландського архіпелагу (у пізніший період, вже після уходу готів, і до переселення англів і саксів до Британії, з I до V ст. н. е.) [20:131]. Доля континентальної нижньосаксонської мови була пов'язана із впливом франкської мови з поступовим перетворенням мови континентальних саксів на нижньонімецький діалект німецької мови (це відбувалося з IX до XVI ст.) [20:161].

З іншого боку, помилковим є об'єднання нижньофранкського з нижньосаксонським на підставі негативної ознаки відсутності перебоя у цих діалектах. Якщо нижньофранкський історично пов'язаний з іншими групами франкських діалектів, то нижньосаксонський – діалект континентальних саксів, у минулому був об'єднаний з фризьким та англосаксонським (давньоанглійським) діалектами. Вони утворюють інгвеонську племенну групу західно германських діалектів, тоді як франкський діалект є істеонським, а баварський і алеманський (разом з лангобардським – ермінонським, у відповідності із самоназвами західно германських племенних союзів, що засвідчені у Плінія і Тацита [20:145–146].

Обриси медіального тригону починають окреслюватися, коли йдеться про так звані "інгвеонізми", тобто про ті спільні ознаки (ізоглоси), котрі об'єднують інгвеонську групу західногерманських мов (фризьку, англосаксонську, давньосаксонську). В давньосаксонській мові інгвеонізми були частково перекриті шляхом взаємодії з істеонською в результаті розповсюдження саксів з території їх колишньої осідлості на узбережжі Північного моря на схід від гирла Ельби на первісно істеонські території від Ельби до Везера у бік Рейна. Інгвеонізми перекриваються також і пізнішими, інтенсивнішими

© *Боцман А. В.*

франкськими впливами (насильницьке включення до франкської держави Каролінгів, з кінця VIII ст., та подальші культурні зв'язки з верхньонімецькою територією). Давньосаксонська об'єднується з іншими інгвеонськими говірками (англосаксонською, фризькою) цілим рядом яскраво виражених фонетичних і граматичних ознак (їх налічуються 10). Діалектографічне розшарування писемних пам'яток відновлює споконвічні зв'язки давньосаксонської з іншими інгвеонськими говірками, що були перекриті (франкськими) нашаруваннями [20:145–149].

Доволі примарні, первинні обриси медіального тригону у межах західногерманських мов можна помітити вже при аналізі історичних хронік, літописів. У давніх історичних джерелах (британський церковний письменник Гільдас, нар. біля 500 р.) германці називаються Saxones. Папа Григорій Великий і грецький історик Прокопій (жив у середині VI ст.) називають їх Angli. Також серед мешканців Британії Прокопій називає фризів. На материку була поширена назва Angli, очевидно, з метою диференціації острівних і континентальних саксів, котрих Беда називає vetuli Saxones, а король Альфред – Eald – seaxnan "давніми саксами". Подвійною назвою (Angli – Saxones "англо-сакси") першим починає користуватися у другій половині VIII ст. історик лангобардів Павло Диякон [5:12]. Сакси і англи згадуються серед континентальних германських племен. Але Тацит не називає саксів, перелічуючи германські племена у своєму творі "Germania". Назва "сакси" вперше згадується Птолемеєм у середині II ст., вони мешкали на території сучасного Гольштейна. В III ст. Saxones ("саксами") і Franci ("франками") римляни називають германські племена, що грабували береги Галії та Британіх. В III ст. берегова територія під назвою Litus Saxonicum (per Galliam, per Britanniam), що потерпала від набігів цих племен, підпорядковується особливим військовим командирам (comites). Ймовірно, що ця назва, подібно до назв "франки", "алемани", була дана лише одному із племенних союзів, що виникли у II ст., члени котрого, прямуючи на захід, включали до своїх лав або витісняли інші племена (наприклад, хавків – chauci), або підкоряли їх собі (наприклад, фризів). Переселення на Британські острови мало відбуватися або з первісної батьківщини, тобто з сучасного Гольштейна і сусідньої області між гирлами Ельби та Везера (район Штаде), або з областей, що лежать далі

© Боцман А. В.

на захід. Зараз вважають за ймовірніше, що переселення відбувалося із східних районів, що знаходяться у гирлах Ельби та Везера.

Розселення саксів по материку відбувається лише в VI–VII ст. Область їх розселення тягнулася від Ейдера на північ, від лінії, що проходила приблизно від Кіля до Лауенбурга, вздовж Ельби, Заале на схід, і від лінії, що проходила до Ольпе. На заході кордон цієї області проходив через Ельберфельд, Есен, Бохольт, Апельдорн до Рейдер-Зе, за виключенням тих місць на узбережжі, де мешкали фрізи. Але ця велика територія у мовному плані не була гомогенною. Там жили племена, які нещодавно були підкорені саксами або приєдналися до них. Важко судити, чи був поштовхом для переселення той факт, що у Байє та гирлі Дуали були поселення саксів, що згадувалися ще Григорієм Турським. Вони могли бути лише укріпленими пунктами морських піратів, що зустрічалися пізніше у норманів [5:13].

Англи (Angli) згадуються вже у Тацита (Германія, гл. 40), але він не вказує точно місце їхнього поселення. Принаймні вони належали до племен, що мешкали вздовж нижньої течії Ельби, поряд з котрими він їх перелічує. За Бедою вони походили з країни Angulus (д. анг. Angul), що розташовувалася між територіями саксів і ютів. Етельуерд, англійський граф, що написав біля 1000 р. хроніку латинською мовою, додає, що столицею цієї території був Шлезвіг. І дійсно, ще і досі місцевість між затоками Шлей і Фленсбург зветься Ангельн. Крім того, словниковий склад англійських діалектів на відміну від всієї Англії має більше спільного з північногерманськими мовами; це дозволяє зробити припущення, що спочатку англи жили на березі Балтійського моря [5:14].

Стосовно фризів відомо, що вони згадувалися як мешканці Британії Прокопієм. Але не зрозуміло, чи переселялися вони численними згуртованими об’єднаннями. Деякі топоніми Англії, наприклад: Фестон, Фристонс, Фресінгфільд у графстві Суфолк, а також Фризінгем у Кенті свідчать, що у цих місцевостях мешкали фризи. Ймовірним здається, що фризів розглядали як чужинців і відповідно до цього називали їх поселення. Але давність цих назв не з’ясована, тлумачення деяких з них сумнівне [5:15].

Окреслюючи межі медіального тригону доречно дотримуватися думки, що поділ германських мов на північні, східні і західні відповідає первісним територіям розселення давніх германських племен [5:60].

© *Боцман А. В.*

Серед західногерманських мов англо-фризька группа помітно відрізняється від німецької (давньосаксонської, давньонижньофранкської, давньоверхньонімецької). При аналізі спільних англо-фризьких особливостей необхідно врахувати, що у наявності немає ранніх фризьких пам'яток (найдавніші рукописи датуються XIII ст.), тому фризька мова здебільшого демонструє вищий ступінь розвитку, ніж давньоанглійська, що відома за давнішими пам'ятками [5:72–73]. У розвитку фризької мови і деяких давньоанглійських діалектів є багато спільних рис, зокрема в кентському діалекті і фризькій мові [5:76]. Доречно зазначити, що не всі суттєві відмінності давньосаксонської мови від саксонських діалектів давньоанглійської мови можна пояснити особливими шляхами розвитку цих мов через їхнє раннє розмежування. Деякі відмінності намагаються поясними, з одного боку, тим, що населення на материку засвоїло саксонську прамову, близьку до англо-фризької, а з іншого – вплив давньоверхньонімецької. Але у першу чергу необхідно врахувати, що відома давньосаксонська мова не була однорідною в діалектичному аспекті, а пам'ятки, що збереглися, були частіше написані в землях, які стали саксонськими пізніше, а не у місцях первинного поселення саксів. Нічого не відомо про первинну мову континентальних саксів, можливо, що на фрми "Геліанда" вплинув франкський діалект. У деяких дрібних сансонських пам'ятках зустрічаються форми, які є ближчими до фризької [5:78].

Завершуючи окреслення медіального західногерманського тригону необхідно згадати ще про один складник, який посідає дифузну позицію, маючи багато спільного як з англійською, фризькою, так і нижньонімецькою мовою. Йдеться про нідерландську мову. Специфіка її позиції віддзеркалена навіть у її назві. У 1482 р. вперше вживається назва "нідерландська мова", після 1540 р. ця назва трапляється все частіше. Приблизно у цей же час з нею починає конкурувати позначення "нижньонімецька" (Nederduitsch), що поступово виходить з ужитку протягом XIX ст. Нідерландська мова належить до західної підгрупи германських мов. Вона сформувалася у середині віка на ґрунті племенних діалектів салічних франків (західного варіанта давньонижньофранкської мови) у процесі складної взаємодії з діалектами фризьких і саксонських племен. У сучасній нідерландській мові виокремлюють 6 діалектних груп, з яких північно-східна (саксонські діалекти) розглядається як перехідна між нідерландською

© *Боцман А. В.*

мовою і нижньонімецькими ареалами [22:275–276]. Специфічна позиція нідерландської мови може полягати у тому, що вона виявляє чіткі зв'язки з фризькою та нижньонімецькою (саксонською). Західні діалекти фризької мови тривалий час знаходилися у взаємодії з нідерландською мовою [23:335]. Протягом всієї осяжної історії свого розвитку фризька мова контактувала з нідерландською, численні діалекти котрої (у першу чергу північно-західні) сформувалися на фризькому субстраті. Морфологія фризької мови до тепер лише зовсім трохи відрізняється від морфології тих нідерландських діалектів, що мали спільні кордони з фризьким ареалом. По суті змішаний (фризько-франкський) характер мають північноголандські діалекти [23:335–336].

Стосовно діалектної варіативності німецької мови необхідно зазначити, що на північному заході відсутній чіткий кордон з нідерландською мовою; і навпаки, діалектні кордони німецької і фризької є визначенішими [24:217]. Нижньонімецька мова не виходить з ужитку. В 1919 р. були опрацьовані засади нижньонімецької орфографії. З 1935 р. нижньонімецька діалектна лексика вживається в шкільних посібниках, церкві, театрі (нижньонімецький шверинський театр) [24:265]. Серед західних нижньонімецьких діалектів диференціюють нижньофранкський і нижньосаксонський. Нижньофранкський має особливу позицію: він розповсюджений в області північніше Дюссельдорфа і утворює перехідну зону між діалектами Бельгії, Нідерландів і Німеччини. Нижньосаксонський діалект розпадається на вестфальський, остфальський та північно саксонський [24:266].

Висновки та перспективи подальших розвідок. Наведене вище свідчить про тісніший зв'язок мовних діалектів західногерманських мов, які утворюють чітко окреслений тригон, вершинами якого слугують англійська (англо-фризько-саксонська) мова, фризька мова (яка утворює ланцюг вздовж узбережжя Північного моря від Фрисландії до Ютландії), нижньонімецька (давньосаксонська) мова. Доволі проміжну позицію посідає нідерландська мова, яка тяжіє до фризької та нижньонімецької. Тому її позицію у тригональній моделі можна визначити як дифузну, коливальну (осциляційну). Відповідно і окреслений тригон не є рівнобічним, а має викривлену структуру. З іншого боку нідерландська мова може розглядатися як така, що виходить з тригональної площини, здіймаючись над компланарною структурою, перетворюючи її на викривлений тетраедр з дифузною рухливою вершиною.

© Боцман А. В.

Окреслений тетраедр (поліедр) являє собою рухливий динамічний конструкт, оскільки кожний з його мовних складників пройшов різні стадії внутрішньоструктурних змін. Питання про внутрішньоструктурні зміни, що обумовлені зовнішнім впливом (стосовно історії англійської мови), залишається відкритим. У свій час було висунуте припущення, що скандинавський вплив на англійську мову спричинив швидкий розпад флективної системи та її заміну аналітичними конструкціями: ідентичність або схожість коренів у багатьох давньоанглійських і скандинавських словах при відмінності у закінченнях призвело до прагнення відкинути закінчення, що заважали взаєморозумінню між англосаксами і скандинавами, і замінювати флективні засоби виразу граматичних відносин аналітичними.

Але відомо, що більш-менш різко виражена тенденція до розвитку аналітизма притаманна всім германським мовам і прослідковується, порівняно із спільноіндоєвропейською граматичною системою, навіть в реконструйованій протогерманській мові. Скандинавський (можливо також французький) вплив міг у кращому випадку лише прискорити процес, стимули котрого лежать всередині самої граматичної системи давньоанглійського і – ширше – спільногерманського мовного типу [25:48].

Використання медіальної тригональної моделі, яка дислокується між пангерманським тригоном (вершинами котрого є східногерманські, західногерманські та північногерманські мови) та мікротригоном, вершинами якого є діалекти англійської мови: південно-західний (саксонський), північний (англійський) та кентський (ютський) дозволяє чіткіше виявити як спільні структурні компоненти, так і прослідкувати зміни, які відбувалися у континентальних і острівних діалектах.

У цьому плані здається доволі перспективним проаналізувати розвиток модальних дієслів. У германських мовах модальність реалізується не лише у системі способів, вона може репрезентуватися деякими частками або сполученнями модальних дієслів з інфінітивом. Ці констркуції не парадигматизовані, а в кожній германській мові вживаються різні модальні дієслова (до них іноді приєднується дієслово “дозволяти”). Найархаїчніший, малочисельний і структурно замкнений розряд складають претерито-презентні дієслова (репрезентовані переважно модальними дієсловами) [19:36–37]. Вони відіграли значну роль зокрема у розвитку футуральних часових форм. Це потребує подальшого

© *Боцман А. В.*

дослідження, оскільки саме формування аналітичного фут урума є прикладом максимальної десемантизації претерито-презентних дієслів.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Helfenstein J.* A comparative grammar of the Teutonic languages / J. Helfenstein. – London : Macmillan and Co, 1870. – 527 p. 2. *Задорожний Б. М.* Порівняльна фонетика і морфологія готської мови / Б. М. Задорожний. – Львів : Вид-во Львівськ. ун-ту, 1960. – 298 с. 3. *Васько Р. В.* Давньогерманський консонантизм: парадигматика і синтагматика/ Роман Володимирович Васько. – К. : Видав. центр Київськ. нац. лінгвіст. ун-т, 2006. – 304 с. 4. *Буніятова І. Р.* Еволюція гіпотаксису в германських мовах (IV–XIIIст.) / Ізабелла Рафаїлівна Буніятова. – К. : Видав. центр Київськ. нац. лінгвіст. ун-ту, 2003. – 327 с. 5. *Бруннер К.* История английского языка / Карл Бруннер. – М. : Изд-во Иностр. лит-ры, 1955. – Т. I. – 324 с. 6. *Бруннер К.* История английского языка / Карл Бруннер. – М. : Изд-во Иностр. лит-ры, 1956. – Т. II. – 392 с. 7. *Wright J.* Grammar of the Gothic language and the gospel of St. Mark selections from the other gospels and the second epistle to Timothy with notes and glossary /J. Wright. – Oxford : The Clarendon Press, 1981. – 384 p. 8. *Wrede F.* Über die Sprache die Sprache der Ostgoten in Italien / F. Wrede // Quellen und Forschungen zur Sprach – und Culturgeschichte der germanischen Völker. – Strassburg, 1890. – Bd. 68. – S. 74–98. 9. *Гухман М. М.* Происхождение строя готського глагола / Мирра Моисеевна Гухман. – М. : Изд-во Акад. наук СССР, 1940. – 154 с. 10 *Bremer O.* Ethnographie der germanischen Stämme / O. Bremer // Grundriss der germanischen Philologie. – Strassburg, 1900. – Bd. 3. – S. 808–873. 11. *Maurer F.* Nordgermanen und Alemannen / F. Maurer // Studien zur germanischen und frühdeutscher Sprachgeschichte, Stammes-und Volks kunde. – [3-te Aufl.]. – Bern ; München, 1952.– S. 64–115. 12. *Schwarz E.* Goten, Nordgermanen, Angelsachsen / E. Schwarz// Studien zur Ausgliederung der germanischen Sprachen. – Bern ; München, 1951. – Bd. 4. – S. 247–270. 13. *Жирмунский В. М.* Сравнительно-историческая грамматика и диалектология / В. М. Жирмунский // Материалы первой науч. сессии по вопросам герм. языкознания. – М. : Изд-во АНСССР, 1959. – С. 5–35. 14. *Streitberg W.* Urgermanische Grammatik. Einführung in das verleichende Studium der atgermanischen Dialekte / W. Streitberg. – Heidelberg, 1896. – 472 S. 15. *Hirt H.* Handbuch des Urgermanischen / H. Hirt. – Heidelberg, 1931. – Bd. I. – 298 S. 16. *Прокош Э.* Сравнительная грамматика германских языков / Э. Прокош. – М. : Изд-во иностр. лит-ры, 1954. – 379 с. 17. *Krahe H.* Germanische Sprachwissenschaft / H. Krahe // Einleitung und Lautlehre. Sammlung Göschen. – Berlin, 1956. – Bd. 238. – S. 18–32. 18. *Смирницкий А. И.* Древнеанглийский язык / А. И. Смирницкий. – М. : Изд-во лит. на иностр. яз., 1955. – 318 с. 19. *Топорова Т. В.* Германскин языки / Т. В. Топорова // Языки мира : Германские языки. Кельтские языки / ред. кол. т. : Н. И. Семенюк, В. Г. Калыгин, О. И. Романова. – М. : Academia, 2000. – С. 13–43. 20. *Сравнительная* грамматика германских языков : [в 5 т.] / [под. ред. : М. М. Гухман, В. М. Жирмунского, Э. А. Макаева, В. Н. Ярцевой]. – М. : Изд-во АН СССР, 1962. – Т. 1 : Германские языки и вопросы индоевропейской ареальной лингвистики. – 204 с. 22. *Жирмунский В. М.* Немецкая диалектология / В. М. Жирмунский. – М.–Л. : Изд-во АН СССР, 1956. – 620 с. 23. *Миронов С. А.* Нидерландский язык / [С. А. Миронов, А. Л. Зеленецкий, Н. В. Иванова] // Языки мира: Германские языки. Кельтские языки / [ред. кол. т. : Н. Н. Семенюк, В. П. Калыгин, О. И. Романова]. – М. : Academia, 2000. – С. 274–299. 24. *Иванова Н. В.* Фризский язык / Н. В. Иванова, А. Л. Зеленецкий // Языки мира: Германские языки. Кельтские языки / [ред. кол. т. : Н. Н. Семенюк, В. П. Калыгин, О. И. Романова]. – М. : Academia, 2000. – С. 335–349. 25. *Абрамов Б. А.* Немецкий язык / Б. А. Абрамов, Н. Н. Семенюк // Языки мира : Германские язики. Кельтские языки / [ред. кол. т. : Н. Н. Семенюк, В. П. Калыгин, О. И. Романова]. – М. : Academia, 2000. – С. 216–274. 26. *Бархударов Л. С.* Английский язык/ [Л. С. Бархударов, Е. Г. Беляевская, Б. А. Загорулько и др.] //Языки мира : Германские языки. Кельтские языки / [ред. кол. т. : Н. Н. Семенюк, В. П. Калыгин, О. И. Романова]. – М. : Academia, 2000. – С. 43–87.

© Боцман А. В.

БУБЛИК Т. Є.
Львівський національний університет імені Івана Франка

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ SOCIETY У МЕДИТАТИВНИХ ПРИТЧАХ Е. де МЕЛЛО

Статтю присвячено вивченню засобів вербалізації концепту SOCIETY у текстах медитативних притч. Досліджено особливості фреймової структури цього концепту, його понятійний, ціннісний та образний компоненти. Відповідно до отриманих результатів подано загальну модель концепту.
Ключові слова: концепт SOCIETY, фрейм, слот, понятійний компонент, ціннісний компонент, образний компонент.

Статья посвящена изучению средств вербализации концепта SOCIETY в текстах медитативних притч. Исследованы особенности фреймовой структуры данного концепта, его понятийный, оценочный и образный компоненты. В соответствии с полученными данными представлена общая модель концепта.
Ключевые слова: концепт SOCIETY, фрейм, слот, понятийный компонент, оценочный компонент, образный компонент.

The article focuses on the means of verbalization of the concept SOCIETY in meditative stories. The peculiarities of the frame structure as well as concept, evaluation and image components of the concept in question are investigated. Due to the acquired data the general concept model is presented.
Key words: concept SOCIETY, frame, slot, concept component, evaluation component, image component.

Метою нашого дослідження є вивчення та аналіз структури концепту SOCIETY та засобів його реалізації в межах концептуальної картини медитативних притч. **Об'єкт** дослідження складає вищезазначений концепт, вербалізований у текстах медитативних притч Е. де Мелло. **Предмет** вивчення – засоби об'єктивації концепту SOCIETY у досліджуваних нами творах. **Матеріалом** дослідження слугують фрагменти, що вербалізують концепт SOCIETY (40 фрагментів), отримані шляхом суцільної вибірки із текстів медитативних притч "Awareness" та "The Way to Love" Е. де Мелло. Оскільки реалізація концептів є багатоаспектною та різноплановою, то вивчення та аналіз окремих концептів, а в перспективі і всієї концептосфери (термін Ліхачова Д. С. [1:498]) медитативних притч Е. де Мелло, доповнить та розширить сферу досліджень когнітивної лінгвістики, що і визначає **актуальність** та **наукову новизну** даного дослідження.

© Бублик Т. Є.

Вивчення мовної картини світу у її взаємозв'язках та переходах визначає необхідність лінгвістичного аналізу таких одиниць, як концепти. Пріоритетний методологічний напрям сучасного мовознавства – антропоцентризм – набуває нового змісту: носію мови відводиться роль активного творця смислу, а власне уявлення про мову як вербальну репрезентацію готового знання, що є інструментом комунікації-обміну інформацією, замінюється тлумаченням мови як знаряддя регуляції поведінки людини, що має знакову природу [2:1]. Саме концепти і постають основними носіями змісту, які актуалізуються за допомогою мовних одиниць, і виникають в процесі когнітивної діяльності людини, коли вона, пізнаючи світ, обробляє, узагальнює, зіставляє та систематизує отримані результати, формуючи, відповідно, концептуальну картину світу.

Оскільки дослідження концептів відбувається на різних рівнях, а саме: культурологічному (Степанов С. Ю., Зусман В. Г.), лінгвокультурологічному (Карасик В. І., Приходько А. М.), семантико-когнітивному (Кубрякова О. С., Бабушкін А. П.), тощо, відповідно існує і багато визначень цього поняття. Найбільш прийнятним, в межах запропонованого дослідження, видається нам визначення концепту, запропоноване Пименовою М. В. "Концепт – це певне уявлення про фрагмент світу або частину такого фрагменту, що має складну структуру, яка виражена різними групами ознак і реалізується за допомогою різноманітних мовних засобів. Концептуальна ознака об'єктивується в усталеній і довільній формах поєднань відповідних мовних одиниць – репрезентантів концепту. Концепт відображає категоріальні і ціннісні характеристики знань про певні фрагменти світу. Структура концепту відображає функціонально-важливі ознаки відповідної культури" [3:46].

Аналізований нами концепт має важливе смислове значення у загальній концептуальній картині медитативних притч, оскільки є однією з ланок у розкритті задуму автора і реалізації його мети. Визначальна позиція Е. де Мелло ґрунтується на переконанні, що людина щаслива і досконала вже і зараз такою, як вона є. Проте правила, закони, цінності, тощо, нав'язані ззовні, створюють суттєві перешкоди для щасливого і повноцінного життя. Власне таке переконання обумовлює і визначає концептуальну схему медитативних притч.

© Бублик Т. Є.

Розглядаючи концепт SOCIETY у когнітивному аспекті, потрібно з'ясувати, яке концептуальне навантаження має відповідне поняття у зазначених творах. Особливості взаємодії особи, з однієї сторони, та суспільства з іншої, дають можливість виокремити ключові характеристики даного поняття. Отримані результати можна подати у вигляді фреймової структури, яка є концептуальною за своєю природою. Вона не є частиною тексту, а швидше, частиною знання, яким володіє адресант і адресат тексту [4:65].

Послуговуючись дослідженням С. А. Жаботинської, спробуємо представити концепт SOCIETY у вигляді міжфреймового утворення, що об'єднує п'ять базових фреймів, а саме: предметний, таксономічний, посесивний, акціональний і компаративний. На думку дослідниці, мовні значення, а також їх фрагменти, структуруються на основі п'яти базових фреймів, що мають свої модифікації і демонструють найзагальніші принципи категоризації і організації вербалізованої інформації онтологічного плану про предмети матеріального світу, їх властивості і реляції [5:16–24].

Відповідно до типу фрейму характеризуємо концепт за його кількісними, якісними, буттєвими, локативними та темпоральними параметрами (предметний фрейм), з позицій дій, що ним виконуються (акціональний фрейм), за його таксономічними і посесивними характеристиками (таксономічний і посесивний фрейми), а також за його участю у міжпросторових зв'язках подібності, що найчастіше реалізуються на рівні метафори (компаративний фрейм). Структурно фрейми організовані за допомогою слотів, що є взаємозалежні і взаємопов'язані.

Аналізуючи концепт SOCIETY слід зазначити, що він реалізується на рівні лексем, які входять в асоціативне поле цього концепту як складові частини суспільства, а саме RELIGION, CULTURE, PAST EXPERIENCES, TRADITION, PARENTS, оскільки усі ці поняття мають загальні ознаки, реалізуються в однакових міжфреймових утвореннях (за допомогою одних і тих же слотів) і розглядаються автором як певний "загальний генератор" спотвореного уявлення про дійсність.

Загальну структуру предметного фрейму концепту SOCIETY представляємо у вигляді слотів (див. Таблицю 1):

© Бублик Т. Є.

Таблиця 1

Предметний фрейм концепту SOCIETY

[СУСПІЛЬСТВО *є* ТАКЕ (якість)]	dangerous, different
[СУСПІЛЬСТВО *є* СТІЛЬКИ (кількість)]	–
[СУСПІЛЬСТВО *існує* ТАК (спосіб буття)]	–
[СУСПІЛЬСТВО *існує* ТАМ / ТОДІ (місце і час)]	among people (Hindus, Christians, Muslims)

That's the trouble with religion, if you don't watch out. … The danger of what religion can do is very nicely brought out in a story told by Cardinal Martini, the Archbishop of Milan [6:65]. – **dangerous.**

How come you like things that I don't like? Because your culture is different from mine. Your upbringing is different from mine [6:117]. – **different.**

I'm sorry to say that everywhere I go I find Muslims who use their religion, their worship, and their Koran to distract themselves from this task. And the same applies to Hindus and Christians [6:132]. – ***існує*** **among people.**

Як бачимо з прикладів слоти [СУСПІЛЬСТВО *є* СТІЛЬКИ (кількість)] та [СУСПІЛЬСТВО *існує* ТАК (спосіб буття)] не є актуалізовані, оскільки не мають важливого значення для розкриття змісту концепту. Аналогічну ситуацію спостерігаємо у структурі акціонального фрейму, де текстову реалізацію отримують лише три слоти з п'яти (див. Таблицю 2).

Таблиця 2

Акціональний фрейм концепту SOCIETY

[СУСПІЛЬСТВО (агенс) *діє на* ХТОСЬ (пациенс)]	person
[СУСПІЛЬСТВО (агенс) *діє для* ЩОСЬ (мета)]	to make a person controllable
[СУСПІЛЬСТВО (агенс) *діє з* ЩОСЬ (інструмент)]	–
[СУСПІЛЬСТВО (агенс) *діє для* ХТОСЬ (бенефіціант)]	–
[СУСПІЛЬСТВО (каузатор) *творить* ХТОСЬ / ЩОСЬ (результат)]	distorted perceptions, assumptions, criteria, pride, unhappiness

© Бублик Т. Є.

The dropping of the control that society exercises over you; a control whose tentacles have penetrated to the very roots of your being, so that to drop it is to tear yourself apart [8:138]. *... they were invented by your society and your culture* to make you controllable [7:27]. – ***діє на*** **person.**

It is the only model we were given – to be happy. We weren't given any other model. Our culture, our society, and, I'm sorry to say, even our religion gave us no other model [6:136]. – **distorted perceptions.**

These things come and go. These things depend on the criteria society establishes [6:75]. – **criteria.**

... your society and your culture taught you to believe that you would not be happy without certain persons and certain things [7:20]. – **unhappiness.**

Суспільство як агенс намагається всіляко контролювати особу (пацієнс), відповідно для цього і створює хибні переконання, припущення, критерії, спотворюючи уявлення про світ та дійсність загалом. Таким чином, роль суспільства є абсолютно негативною, що й прослідковується у текстовій актуалізації таксономічного фрейму (слот [СУСПІЛЬСТВО *є* ХТОСЬ (роль)]). Якщо у традиційному розумінні суспільство – це чітке утворення, що закладає певні цінності і критерії, то в нашому випадку суспільство постає як поганий вчитель, брехун, який вводить людину в оману і з чиїх тенет дуже важко вирватись (*teacher (a bad one), idol creator, liar, polluter*).

Instead your society, your culture, which put these layers into your mind in the first place, has educated you to not even notice them, to go to sleep and let other people – the experts; your politicians, your cultural and religious leaders – do your thinking for you [6:62]. – **teacher (a bad one).**

That fear that if you allow the discontent to be, it will turn into a raging passion that will grip you and cause you to revolt against everything that your culture and your religion hold dear; against the whole way of thinking and feeling and perceiving the world that they have brainwashed you into accepting [7:165]. – **idol creator.**

It sprang from a lie that your society and your culture have told you, or a lie that you have told yourself, namely, that without this or the other, without this person or the other, you can't be happy [6:51]. – **liar.**

© Бублик Т. Є.

Happiness is the natural state of little children. To whom the kingdom belongs until they have been polluted and contaminated by the stupidity of society and culture [6:78]. – **polluter.**

Посесивний фрейм у нашому дослідженні концепту SOCIETY відсутній. Компаративний фрейм (слот [СУСПІЛЬСТВО (референт) *є як би* ХТОСЬ/ЩОСЬ (корелят)]) реалізується на рівні метонімічних та метафоричних асоціацій, що розкривають викривлену природу суспільства як такого (*inanimate (with roots)/ animate creature (with eyes, tentacles), trap*). Тобто, усі загальноприйняті засади існування суспільства, релігії, тощо, лише віддаляють особу від щастя та справжніх цінностей.

The child is stamped with his own culture; it's steeped in its own literature. It looks at the world through the eyes of its culture. Tear away the tentacles of society that have enveloped and suffocated your being [6:172]. – **animate creature.**

Now if you want to wear your culture the way you wear your clothes, that's fine [6:131]. *You must tear away from your being the roots of society that have penetrated to the marrow* [7:140]. – **inanimate creature.**

Your programming is so strong and the pressure of society so intense that you are literally trapped into perceiving the world in this distorted kind of way [7:5]. – **trap.**

Кожен концепт є трикомпонентним, що включає ціннісний, образний (емоційно-чуттєвий та образно-метафоричний) і понятійний, або актуальний компонент, який зберігається у вербальній словоформі у свідомості. Два інші компоненти (ціннісний та образний) невербальні, їх можна описати та інтерпретувати [8:133].

Понятійний аспект концепту – це його мовне вираження, дефініція в межах певного концептуального ряду. Так у тлумачному словнику Longman: Dictionary of Contemporary English значення лексеми **society** трактується наступним чином: "*people in general, considered in relation to the laws, organizations etc that make it possible for them to live together; a particular large group of people who share laws, organizations, customs etc"* [9]. Понятійна сторона певним чином реалізується і в досліджуваному нами концепті в тому значенні, що суспільство – це утворення людей, об'єднаних в рамках відповідних законів, звичаїв, тощо. Проте важливого значення набувають асоціативно-образний та ціннісний компоненти, які власне і

© Бублик Т. Є.

розкривають сутність суспільства, як такого, що не організовує, а своїми порядками та правилами шкодить особі, створюючи хибні уявлення та припущення, що перекривають дорогу до щастя. Асоціативно-образний компонент реалізується на рівні метонімічних та метафоричних переносів, де суспільство розглядається як певна істота з очима, щупальцями, що душать особу і не дають повноцінно жити, як пастка, потрапивши в яку, особа сприймає світ і себе в ньому спотворено і неправильно. Сполучуваність слів відповідного лексичного ряду ─ **society, culture, religion, parents, past experiences, tradition** ─ з прикметниками *good, bad, rotten, infected, stupid, manipulative, putrid* свідчить про якісний аспект концепту, що має здебільшого негативну конотацію.

Отримані дані дають можливість змоделювати концепт SOCIETY у такому вигляді: *Суспільство небезпечне і спотворене, яке хоче контролювати особу, створюючи хибні уявлення і переконання, вчить її бачити все спотворено і неправильно.*

У даному дослідженні проаналізовано міжфреймову структуру концепту SOCIETY, його понятійне, якісне та асоціативно-образне наповнення у текстах медитативних притч Е. де Мелло. В **перспективі** дослідження передбачає аналіз інших концептів, що сумарно репрезентують концептуальну схему медитативних притч.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Лихачев Д. С.* Заметки о русском / Д. С. Лихачев // Избранное : Великое наследие; Заметки о русском. – СПб. : Logos, 1997. – С. 281–558. 2. *Мартинюк А. П.* Концепт із позиції інтегративної теорії мови. Філологічні трактати / Алла Петрівна Мартинюк. – Суми, 2009. – Т. 1, № 2. – С. 101–107. 3. *Попова З. Д.* Семантико-когнитивное направление в российской лингвистике / З. Д. Попова, И. А. Стернин // Respectus Philologicus / гл. ред. Э. Лассан. – Вильнюс, 2006. – № 10 (15). – С. 43–51. 4. *Филмор Ч.* Фреймы и семантика понимания / Ч. Филмор // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс, 1988. – Вып. XXIII : Когнитивные аспекты языка. – С. 53–92. 5. *Жаботинська С. А.* Концептуальний анализ: типы фреймов // Вісник ЧДУ. – Серія : "Філологічні науки".– Черкаси, 1998. – Вип. II. – С. 12–25. 8. *Крюкова Г. А.* Концепт. Определение обьема содержания понятия. Языкознание. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : ftp://lib.herzen.spb.ru/text/kryukova_10_59_128_135.pdf

ДОВІДНИКИ

9. Longman English Dictionary Online [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ldoceonline.com/Society-topic/

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

6. *De Mello A.* Awareness / Anthony de Mello. – N.Y. : Doubleday, 1992. – 185 p. 7. *De Mello A.* The way to love: the last meditations of Anthony de Mello / Anthony de Mello. – N.Y. : Doubleday, 1995. – 196 p.

© Бублик Т. Є.

БУЦЬ Ж. В.
Київський національний лінгвістичний університет

НЕВЕРБАЛЬНІ ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТЕКСТОВОГО КОНЦЕПТУ *ЖІНОЧНІСТЬ* У КОМУНІКАТИВНОМУ ПРОСТОРІ ФРАНЦУЗЬКИХ СОЦІАЛЬНО-ПОБУТОВИХ РОМАНІВ XIX – XX СТОЛІТЬ

У статті представлено аналіз комунікативного простору французьких соціально-побутових романів XIX–XX століть з огляду на реалізацію текстового концепту ЖІНОЧНІСТЬ. Особлива увага приділяється мімічним, зоровим, проксемічним і фонаційним сигнали, що імплікують у концептуальному просторі творів ґендерно-спрямований текстовий концепт.

Ключові слова: комунікативний простір, текстовий концепт ЖІНОЧНІСТЬ, невербальні засоби, французький соціально-побутовий роман.

В статье проанализировано коммуникативное пространство французских социально-бытовых романов XIX–XX веков в связи с реализацией текстового концепта ЖЕНСТВЕННОСТЬ. Особое внимание обращается на мимические, визуальные, проксематические и голосовые сигналы, которые имплицируют в концептуальном пространстве произведений текстовой концепт гендерной направленности.

Ключевые слова: коммуникативное пространство, текстовой концепт ЖЕНСТВЕННОСТЬ, невербальные средства, французский социально-бытовой роман.

This article deals with the communicative space of French social and life novels of the XIX – XX centuries taking into consideration the textual concept FEMININITY's realization. The special attention pays at various signs: mimic, visual, vocal and areal which introduce the gender textual concept into the novels.

Key words: communicative space, textual concept FEMININITY, nonverbal means, French social and life novel.

Актуальність статті зумовлена загальним спрямуванням сучасних лінгвістичних досліджень на комунікативну функцію мови. Розвиток когнітивно-комунікативної парадигми сучасної лінгвістики надає можливість розглядати концепти на дискурсивному рівні й представляти їх як функціональні одиниці. На сьогодення вітчизняні науковці все частіше звертаються саме до прагматичного аспекту у дослідженнях з когнітивної лінгвопоетики [1–6].

Художній твір останнім часом набуває дискурсивного характеру, що передбачає його розуміння як складного комунікативного явища [7:196–197]. У реальному спілкуванні люди не обмежені використанням виключно мовних кодів, вони

© Буць Ж. В.

обмінюються інформацією за допомогою інших засобів – жестів, міміки, постав тіла, запахів, одягу тощо, і тому у комунікативній лінгвістиці особливе місце займають невербальні знаки спілкування [8:143; 9:58–59].

Мета статті полягає у виявленні невербальних засобів реалізації текстового концепту ЖІНОЧНІСТЬ у комунікативному просторі французьких соціально-побутових романів XIX – XX століть.

Об'єктом дослідження є мімічні, зорові, проксемічні й фонаційні сигнали, які імплікують ґендерно-спрямований текстовий концепт у комунікативному просторі французьких соціально-побутових романів двох століть.

Предметом дослідження є текстовий концепт ЖІНОЧНІСТЬ.

Матеріалом дослідження було обрано твори французьких письменників, що належать до різновиду реалістичного романного жанру, оскільки саме вони мають характер соціально-побутового роману [10; 11]. Отже, ілюстративним матеріалом слугували твори Ф. Стендаля " Le Rouge et le Noir ", О. де Бальзака " Eugénie Grandet ", Г. Флобера " Madame Bovary ", Е. Золя " Thérèse Raquin ", Е. Гонкура " La Faustin ", Ф. Моріака " Thérèse Desqueyroux ", Ф. Еріа " Famille Boussardel " і Б. Клавеля " Le Tonnerre de Dieu (qui m'emporte) ". **Наукова новизна** статті полягає у тому, що вперше зосереджена увага на розгляді невербальних засобів реалізації ґендерно-спрямованого текстового концепту (далі ТК) у французьких соціально-побутових романах. Особливої значущості набуває діахронічний ракурс розгортання ТК ЖІНОЧНІСТЬ у досліджуваних творах.

Праці сучасних лінгвістів, що фокусуються на аналізі "мови у дії" (термін В. Ф. Велівченко) [12:35], висвітлюють єдність мовного і позамовного планів та особливості їх взаємозв'язку. Невербальні сигнали спрямовують комунікацію за допомогою різноманітних засобів (жестів, наголосів тощо), роблять смислові наголоси і підсилюють висловлювання через його жестове дублювання, створюють контекст, вказують на статус мовця, замінюють слова і речення.

Невербальний канал спрямовано на трансляцію емоційних станів співрозмовників [13:47–48], а представниці жіночої статі є

© Буць Ж. В.

найбільш чуттєвими, тому у комунікативному просторі французьких соціально-побутових романів XIX–XX століть в реалізації ТК ЖІНОЧНІСТЬ та його структурних складників переважають саме невербальні засоби.

Існують різні типології невербальних засобів спілкування, в залежності від сенсорних систем, якими вони відтворюються й сприймаються [9:59–60]. Але майже в усіх класифікаціях невербальних комунікативних знаків присутні кінесика (жести, міміка), проксеміка (пози, положення комунікантів відносно один до одного), фонація (невербальні знаки, що мають звучання) [9:61–66; 14:196–203].

Кінесика є одним із найпоширеніших засобів невербального спілкування, який вагомо впливає на його перебіг. Кінестетичними сигналами вважаються жести, міміка, постава. Ці сигнали можуть бути як свідомими (контрольованими), так і підсвідомими (неконтрольованими) [9:61]. У нашому дослідженні найпоширенішою є друга група кінестетичних знаків, оскільки саме вони віддзеркалюють емоційний стан людини.

Н. І. Формановська виокремлює комунікативний і некомунікативний жести. До останнього російська дослідниця відносить фізіологічний чи ритмічний жести [14:198]. У концептуальному просторі французьких соціально-побутових романів XIX–XX століть як один із структурних складників ТК ЖІНОЧНІСТЬ актуалізується ТК ЗРАДА, який реалізується не лише комунікативними жестами:

“*[…] sa soeur, la figure allumée de colère et de chambertin, et levée tout debout, les mains appuyées sur la table, lançait à son amant […]. Puis la femme battit l’air de ses bras, et des crispations nerveuses coururent ondulantes le long de tous ses membres*” [16:77].

Героїня твору Е. Гонкура “ La Faustin ”, дізнавшись про зраду коханого чоловіка, не в силах стримувати гнів, який має фізіологічний прояв (*figure allumée de colère* – “лице, що палало від гніву”; *des crispations nerveuses coururent ondulantes le long de tous ses membres* – “від нервового сіпання колихалися її кінцівки”). Знервований стан жінки підкреслено комунікативними жестами. Вона встала (*levée tout debout*), щоб виказати своє зверхнє ставлення до огидного їй чоловіка, оперлася руками на стіл (*les mains appuyées*

© Буць Ж. В.

sur la table) задля підтримки, оскільки була обурена і вражена поведінкою коханого. І, щоб виказати справжні емоції зрадженої жінки, почала руками бити у повітрі (*battit l'air de ses bras*).

А інша представниця жіноцтва, Тереза Ракен з однойменного твору Е. Золя, відчувала гострі емоції зраджуючи не коханого чоловіка: "*Thérèse respirait fortement, elle serrait son amant à pleins bras, elle se vengeait, et ses narines minces et souples avaient de petits battements nerveux*" [17:52]. Глибоке дихання (*respirait fortement*) вказує на фізіологічний чинник емоційного стану жінки, а ніздрі, що знервовано здіймалися (*ses narines avaient de petits battements nerveux*) лише підкреслюють її негативне ставлення до чоловіка – помсту (*se vengeait*).

Жести у спілкуванні несуть різноманітну інформацію, яка неодмінно пов'язана з емоційними станами комунікантів [9:64]. Представниці жіноцтва є чуттєвими створіннями, тому реалізація ТК структурних компонентів ТК ЖІНОЧНІСТЬ за допомогою кінестетичних сигналів у комунікативному просторі французьких соціально-побутових романів XIX–XX століть представлена найбільш широко. Кінеми імплікують у досліджуваних творах ТК СТРАХ, ЖЕРТОВНІСТЬ, СТРАЖДАННЯ і БАЙДУЖІСТЬ.

Одна з головних героїнь роману Б. Клавеля " Le Tonnerre de Dieu (qui m'emporte) " Сімона відчуває нестриманий страх, йдучи вночі по лісу у незнайомій місцевості: "*J'ai dû serrer sa main plus fort car il m'a demandé si j'avais peur. J'ai répondu que non, mais je crois bien qu'en réalité j'avais un peu peur*" [18:17]. Дівчина сильніше стискає (*serrer sa main plus fort*) руку Брасака, який супроводжує її. Таким чином Сімона начебто підтверджує думку чоловіка про те, що їй моторошно (*j'avais un peu peur*). Отже, жест стискання руки імплікує у художньому просторі ТК СТРАХ.

У структурі розгортання ТК ЖІНОЧНІСТЬ у концептуальному просторі французьких соціально-побутових романів XIX–XX століть актуалізується ТК ЖЕРТОВНІСТЬ, який у комунікативних ситуаціях реалізується за допомогою жестів.

Так, наприклад, інша представниця слабкої статі у творі Б. Клавеля " Le Tonnerre de Dieu (qui m'emporte) " заміжня жінка Марія повністю підкорена чоловікові, що імпліцитно виражено в її жестах: "*Timidement la femme s'est avancée. Elle avait joint ses*

© Буць Ж. В.

grosses mains sur son ventre et se tortillait les doigts […]" [18:38]. Не в змозі протистояти Брасаку, Марія покірливо сприймає присутність молодої дівчині у своєму будинку. Емоційний стан жінки відтворено за допомогою жестів: склала руки (*avait joint ses grosses mains*) і стискала пальці (*se tortillait les doigts*). Ці кінеми відтворюють рухи при молитвах, що імплікує у концептуальному просторі роману ТК ЖЕРТОВНІСТЬ.

Найбільш емоційно-експлітивними є страждання представниць жіноцтва. ТК СТРАЖДАННЯ у комунікативному просторі досліджуваних творів реалізовано ін естетичними сигналами:

1) "*Thérèse eut un geste d'inquiétude. […] les lèvres pincées, ne répondit pas […]*" [17:186].

2) "*Thérèse se détourne pour que l'ennemi ne voie pas sa figure décomposée. […] Impossible de protester; elle étouffe*" [19:8].

Страждання головних героїнь романів Е. Золя " Thérèse Raquin " (1) і Ф. Моріака " Thérèse Desqueyroux " (2) мають різні коріння, але у комунікативному просторі ілюстративного матеріалу мають вираження у жестах. Тереза Ракен з однойменного твору Е. Золя (1) відчуває ненависть до чоловіка, який спричиняє їй як фізичного, так й морального болю. Вона настільки виснажена стосунками з цією людиною, що на репліку Лорана про те, що він кидає роботу і потребує коштів, жінка нічого не говорить, а лише схвильованим жестом (*un geste d'inquiétude*) і зціпивши губи (*les lèvres pincées*) виказує свій емоційний стан.

Тереза Декейру з однойменного роману Ф. Моріака (2) страждає одночасно від подружньої байдужості й від почуттів провини за скоєну спробу вбивства чоловіка. Тому при розмові з Бернаром жінка відвертається (*se détourne*), щоб не виказати свій емоційний стан спотвореним обличчям (*figure décomposée*). А, відчуваючи провину за скоєний злочин і не в змозі заперечити (*Impossible de protester*) аргументам чоловіка, Тереза задихається (*étouffe*), що також спричиняє певні страждання.

У концептуальному просторі французьких соціально-побутових романів XIX–XX століть у структурі розгортання ТК ЖІНОЧНІСТЬ актуалізується ТК БАЙДУЖІСТЬ. Здебільшого в досліджуваних творах свою байдужість жінки проявляли по відношенню до чоловіків. Ема, головна героїня роману Г. Флобера

© Буць Ж. В.

“ Madame Bovary ” усім своїм виглядом і жестами виказує толерантність до розмови Шарля Боварі про їх подружні стосунки: “*Emma l’écoutait la tête basse, et tout en remuant, avec la pointe de son pied, des copeaux par terre.*

Mais, à cette phrase :

– Est-ce que nos destinées maintenant ne sont pas communes.

– Eh non ! répondit-elle. Vous le savez bien. C’est impossible.

Elle se leva pour partir. […]

Elle remua la tête en signe d’assentiment ; puis, un quart d’heure après […]” [20:179–181].

У наведеному фрагменті жінка слухає чоловіка опустивши голову (*l’écoutait la tête basse*), що свідчить про незацікавленість проблемою спілкування. До того ж Ема своєю поведінкою підкреслює наскільки їй байдуже усе, що стосується їх подружжя. Вона зайнята іншою справою – ногою перебирає стружку на землі (*en remuant des copeaux par terre*), аби якнайшвидше закінчити нецікаву їй розмову, Ема встає, щоб піти (*se leva pour partir*). На спонукання Шарля до комунікативного акту дружина хитає головою (*remua la tête*) і лише за чверть часу (*un quart d’heure après*) намагається відповісти чоловікові.

Мову поглядів виокремлюють із мімічних знаків у зв’язку з особо важливим значенням цього засобу і компоненту невербальної комунікації [14:205]. За виразом погляду співрозмовник намагається зрозуміти ступінь відвертості, емоційний стан партнера тощо. Структурні складники ТК ЖІНОЧНІСТЬ такі як ГОСПОДАРКА, ОБМЕЖЕНА СВОБОДА, ЖЕРТОВНІСТЬ у комунікативному просторі французьких соціально-побутових романів XIX–XX століть реалізовано мімічними засобами.

“*Dans le regard qu’elle fit courir autour de la table, elle s’aperçut que sa tante Louis avais devant elle, comme les autres convives, une assiette de bisque. Or, madame Louis, atteinte d’entérite chronique, se trouvait alors en crise, et Amélie, le matin, avait rappelé qu’on devait lui préparer un consommé de volaille. Un coup d’oeil sévère au maître d’hôtel rompu à cette télégraphie : le domestique comprit, donna l’ordre […] Cet incident acheva de rasseoir madame Boussardel dans son rôle*” [21:463–464].

© Буць Ж. В.

У наведеному фрагменті один із жіночих персонажів твору Ф. Ерiа “ Famille Boussardel ”, Амелі Бусардель, під час вечері лише поглядом демонструє своє положення господарки, яка має слідкувати за усім, що відбувається за столом (*le regard qu’elle fit courir autour de la table* – “поглядом вона окинула увесь стіл”). Помітивши невиконання вказівок, молода жінка суворим виразом очей (*Un coup d’oeil sévère*) вказує на помилки, і цей жест добре розуміє слуга, який відразу виправляє їх (*le domestique comprit, donna l’ordre*). Саме така мовчазна комунікативна поведінка сприяла тому, що молода пані Бусардель зміцнила свої позиції господарки (*Cet incident acheva de rasseoir madame Boussardel dans son rôle*).

Перебуваючи у шлюбі представниці жіноцтва у французькому суспільстві XIX століття відчували обмеження свободи, що у концептуальному просторі соціально-побутових романів імплікує ТК ОБМЕЖЕНА СВОБОДА. Приклад реалізації цього ТК ми знаходимо у фрагменті з твору О. де Бальзака “ Eugénie Grandet ”: “– *Je ne vois point de partis pour elle à Saumur, répondit madame Grandet en regardant son mari d’un air timide qui, vu son âge, annonçait l’entière servitude conjugale sous laquelle gémissait la pauvre femme*” [22:18]. При обговоренні кандидатур для чоловіка своєї доньки пані Гранде наважується відповісти, що немає належної партії, але при цьому несміливо позирає на пана Гранде (*en regardant son mari d’un air timide*), і її погляд виказує повне подружнє рабство, від якого потерпала нещасна жінка (*annonçait l’entière servitude conjugale sous laquelle gémissait la pauvre femme*).

Повна підпорядкованість чоловікам (як фінансова, так і правова) представницями слабкої статі у французькому суспільстві, зокрема у XIX столітті, сприймалась як жертовність. Одним із структурних компонентів розгортання ТК ЖІНОЧНІСТЬ у досліджуваних творах є ТК ЖЕРТОВНІСТЬ.

“– *Si ton père s’aperçoit de quelque chose, dit madame Grandet, il est capable de nous battre.*

– *Eh! bien, il nous battra, nous recevrons ses coups à genoux.*

Madame Grandet leva les yeux au ciel, pour toute réponse [...]” [22:58].

У наведеному фрагменті пані Гранде схвильована, що її чоловік довідається про те, що Євгенія віддала без його відома

© Буць Ж. В.

заощадження і побоюється побиттів паном Гранде. А на намір доньки сприйняти усе покірливо, на колінах (*à genoux*), вона лише поглядом до неба (*leva les yeux au ciel*) погоджується й готова принести себе у жертву.

Важливе значення для комунікативної ситуації має простір, у межах якого знаходяться комуніканти [9:65]. Проксеміка досліджує положення співрозмовників у просторі, їх розміщення відносно один одного. Розрізняють: а) зону інтимного спілкування (найбільш близьке розташування), б) зону особистісного спілкування, в) зону соціального спілкування і г) зону публічного спілкування (найбільш далеке розташування) [14:204]. ТК ПРИСТРАСТЬ і МАТЕРИНСТВО як структурні складники ТК ЖІНОЧНІСТЬ у комунікативному просторі французьких соціально-побутових романів XIX–XX століть актуалізуються у просторових відносинах між персонажами.

Так, наприклад, при зустрічі зі своїм коханцем мадам де Реналь, героїня твору Ф. Стендаля “ Le Rouge et le Noir ”, кидається в обійми Жюльена (*se précipita dans ses bras*), тим самим порушуючи інтимну зону молодого чоловіка, що у концептуальному просторі роману імплікує ТК ПРИСТРАСТЬ: “*Mme de Rênal s’élança vers lui et se précipita dans ses bras*” [23:299].

Стан емоційної й просторової близькості притаманний стосункам між батьками і дітьми. Одним з структурних складників ТК ЖІНОЧНІСТЬ є ТК МАТЕРИНСТВО, який у комунікативних ситуаціях досліджуваних творів реалізується за допомогою проксемічних сигналів: “*Madame Grandet, au cou de laquelle Eugénie sauta pour l’embrasser avec cette vive effusion de coeur que nous cause un chagrin secret [...]*” [22:55]. Жіночі персонажі роману О. де Бальзака “ Eugénie Grandet ” відчувають особливу близькість один до одного, особливо у моменти, коли їх об’єднують спільні таємниці. Свою любов до матері Євгенія виражає саме долаючи зону інтимного спілкування, кидаючись їй на шию (*Eugénie sauta au cou*). А посилює емоційний стан жінок подвійне порушення відстані – донька щиро й палко цілує пані Гранде (*l’embrasser avec cette vive effusion de coeur*).

Різноманітною за значенням є фонація. Інтонаційні й тембровані модуляції, ступінь гучності і швидкість мовлення, паузація, мовчання, придих, які пов’язані з емоційним станом, а

© Буць Ж. В.

також інші компоненти, що мають звукове вираження можуть бути комунікативно значущими [14:206].

Серед фонаційних сигналів реалізації структурних складників ТК ЖІНОЧНІСТЬ у комунікативному просторі французьких соціально-побутових романів XIX–XX століть особливого значення набувають тембровані модуляції, які відтворюють емоційний стан персонажів. Найбільш емоційно насиченими у досліджуваному матеріалі є відчуття пристрасті і страху, що віднаходять імпліцитне вираження у ТК ПРИСТРАСТЬ і СТРАХ.

Героїня твору Г. Флобера “ Madame Bovary ” чинить опір ласкам коханця, але фонаційні сигнали, які подає Ема (*petits rires sonores* – “дзвінкий сміх”) демонструють приємні відчуття молодої жінки, що у концептуальному просторі роману імплікує ТК ПРИСТРАСТЬ: “– *Mais vous êtes fou ! ah ! vous êtes fou ! disait-elle avec de petits rires sonores, tandis que les baisers se multipliaient*” [20:259].

А представниця жіноцтва у романі Ф. Моріака “ Thérèse Desqueyroux ” Сімона, скута страхом (*Prise de panique*) не змогла розмовляти, а лише бурмотіла (*balbutie*): “*Prise de panique, Thérèse balbutie […]*” [19:6].

Таким чином, аналіз ілюстративного матеріалу надає можливість виявити мімічні, проксемічні, зорові й фонаційні компоненти реалізації ТК ЖІНОЧНІСТЬ у комунікативному просторі французьких соціально-побутових романів XIX–XX століть, що зумовлено особливою емоційною природою представниць жіночої статі.

Перспективним для подальшого дослідження функціонування ТК ЖІНОЧНІСТЬ у комунікативному просторі французьких соціально-побутових романів XIX–XX століть, видається, на нашу думку, аналіз і класифікація комунікативних актів.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Андрієвська В. В.* Концепт АНТИЛЮДИНА у французькій драматургії абсурдизму: структура, семантика, прагматика : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.05 “Романські мови” / Андрієвська Вікторія Валеріївна ; Київськ. нац. лінгв. ун-т. – К., 2010. – 20 с. 2. *Буцикіна Н. Є.* Лінгвокогнітивний і комунікативний аспекти внутрішнього мовлення персонажів (на матеріалі художньої прози Ф. Моріака) : дис. … канд. філол. наук : 10.02.05 / Буцикіна Надія Євгенівна; Київськ. нац. лінгв. ун-т. – К., 2004. – 256 с. 3. *Дорош О. О.* Лінгвокогнітивний і комунікативний аспекти авторського жіночого мовлення в романах Маргеріт Дюрас : дис. … канд. філол. наук :

© *Буць Ж. В.*

10.02.05 / Дорош Ольга Олександрівна ; Київськ. лінгв. ун-т. – К., 2006. – 206 с. 4. *Істоміна О. М.* Лінгвальне втілення концепту СПОЖИВАННЯ у французькому соціально-критичному романі другої половини XX століття : дис. … канд. філол. наук : 10.02.05 / Істоміна Олена Миколаївна ; Київськ. нац. лінгв. ун-т. – К., 2010. – 264 с. 5. *Ізотова Н. П.* Текстовий концепт ШЛЯХ ДО СЛАВИ в англомовних біографічних романах XX століття: семантико-когнітивний та наративний аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови" / Ізотова Наталя Павлівна ; Київськ. нац. лінгв. ун-т. – К., 2009 – 20 с. 6. *Савчук Р. І.* Оповідний простір художньої прози Ф. Саган: лінгвокогнітивний та комунікативний аспекти : дис. … канд. філол. наук : 10.02.05 / Савчук Руслана Іванівна ; Київськ. нац. лінгв. ун-т. – К., 2009. – 296 с. 7. *Фомичёва Ж. Е.* О концептуальном анализе языкового воплощения постмодернистской иронии / Жанна Евгеньевна Фомичева // Концептуальный анализ языка: современные направления исследования : сб. науч. тр. / отв. ред. Е. С. Кубрякова. – М.–Калуга : ИП Кошелев А. Б. (Изд-во "Эйдос"), 2007. – С. 196–203. 8. *Стернин И. А.* Введение в речевое воздействие / Иосиф Абрамович Стернин. – Воронеж : ИД "Кварта", 2001. – 252 с. 9. *Бацевич Ф. С.* Основи комунікативної лінгвістики / Флорій Сергійович Бацевич. – К. : ВЦ "Академія", 2004. – 344 с. 10. *Ржевская Н. Ф.* Гюстав Флобер [Электронный ресурс] / Наталья Федоровна Ржевская // Французская литература второй половины XIX в. – С. 7–31. – Режим доступу : www.franklang.ru 12. *Велівченко В. Ф.* Конверсативні імплікатури як комунікативно-прагматичний механізм вираження емоцій мовця (на прикладі сучасного англомовного художнього діалогічного тексту) / Валентина Федорівна Велівченко // Вісник Черкаськ. нац. ун-ту. – Серія "Філологічні науки". – Вип. 140. – Черкаси, 2008. – С. 35–47. 13. *Шаховский В. И.* Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка : [монография] / Виктор Иванович Шаховский. – М. : Либроком, 2008. – 208 с. 14. *Формановская Н. И.* Речевое взаимодействие. Коммуникация и прагматика / Наталья Ивановна Формановская. – М. : ИКАР, 2007. – 480 с.

ДОВІДНИКИ

15. *Литературная* энциклопедия : [в 11-ти т.] [Електронний ресурс]. – М. : Советская энциклопедия, 1929–1939. – Режим доступу : http://feb-web.ru/feb/litenc/encyclop/

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

16. *Goncourt E.* de. La Faustin [Електронний ресурс] / Edmond de Goncourt. – P. : Bibliothèque – Charpentier, 1903. – 343 p. – Режим доступу : http://www.booksbooksbooks.ru/ 17. *Zola E.* Thérèse Raquin / Emile Zola. – P. : Pocket, 2005. – 278 p. 18. *Clavel B.* Le Tonnerre de Dieu [qui m'emporte] / Bernard Clavel. – M. : Tsitadel, 2001. – 144 p. 19. *Mauriac F.* Thérèse Desqueyroux / François Mauriac. – P. : Le Livre de Poche, 1998. – 89 p. 20. *Flaubert G.* Madame Bovary / Gustave Flaubert. – M. : Editions en langues étrangères, 1958. – 382 p. 21. *Hériat P.* Famille Boussardel / Philippe Hériat. – P : Gallimard, 1944. – 499 p. 22. *Balzac O. de.* Eugénie Grandet / Onoré de Balzac. – P : Les classiques de Poche, 1972. – 168 p. 23. *Stendhal (Henry Beyle).* Le Rouge et le Noir : Chronique du XIX siècle [Електронний ресурс] / Stendhal (Henry Beyle). – P. : Michel Lévy frères, 1854. – 690 p. – Режим доступу : http://www.booksbooksbooks.ru/

© Буць Ж. В.

ВЕНГРЕНІВСЬКА М. А.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ЩОБ НЕ РОЗМИНУТИСЯ З ДИВОМ
(спроба визначення ще однієї одиниці перекладу)

Статтю присвячено обґрунтуванню необхідності виділення нової одиниці перекладу на всіх рівнях в світлі найновіших доробків в галузі перекладознавства та лінгвістики тексту.
Ключові слова: одиниця перекладу, рівні еквівалентності, месідж, реципієнт, предметний світ.

Статья посвящена обоснованию необходимости выделения новой единицы перевода на всех уровнях в свете последних изысканий в области переводоведения и лингвистики текста.
Ключевые слова: текст, перевод, единицы перевода, уровни эквивалентности, единицы перевода.

This article deals with the necessity of the definition of the new translation's unity.
Key words: text, translation, translation's unity.

До написання даної статті спонукало прочитане в старому підручнику з літературно-художньої критики: "*К сожалению, ещё не достаточно изучённым вопросом методологии критического анализа является соотношение конкретно-исторического и вечного, непреходящего в искусстве, того, что связывают с аксиологическим, ценностным уровнем рассмотрения искусства*" [1:88]. Автори розглядають повчальний та унікальний в своєму роді досвід С. Семанова, який прискіпливо вивчав історичні джерела і 1977 р. опублікував книжку ""Тихий Дон" − литература и история", в якій відтворив біографії героїв − не образи, а саме біографії: де, коли, що робив той чи інший герой і з якою точністю вписані факти його життя в мережу справжніх подій, назв населених пунктів, реальних історичних діячів. Але, довівши достовірність життєвих фактів, сам С. Семанов залишився таким самим далеким від розуміння художньої правди роману, як і до початку свого дослідження, адже складання біографій героїв не може замінити сприйняття образів, так само, як хімічний аналіз бетону нічого не скаже про красу споруди, в кращому випадку підтвердить її міцність:

"*В изысканиях С. Семанова исчезло главное − масштабность художественного осмысления действительности и в конечном*

© Венгренівська М. А.

счёте осмысление чуда искусства. А чудо как раз и заключается в том, что Шолохову удалось вписать в реальную жизнь вымышленный хутор Татарский и семью Мелеховых, добиваясь великого художественного обобщения, художественной масштабности. Книга С. Семанова прошла, так сказать, мимо чуда" [1:89].

На жаль, і досі повз велике диво перекладу проходять перекладознавці, захопившись статтями для статтей, дисертаціями для дисертацій, язик не повертається це назвати "наукою для науки", бо має місце імітація науки, яка прикривається дедалі гучнішою термінологією. До цього часу нічого нового не внесено до традиційної схеми відправник-перекладач-отримувач. Під відправником розуміється автор, доповідач, текст тощо, під отримувачем слухач, читач та ін.. Досі ніхто не зумів збагнути увесь той такий "легкий" і такий складний процес, який відбувається десь там у перекладача (у голові?), в результаті якого можемо отримати справжнє диво мовою, на яку перекладається месідж відправника, а можемо й нічого не отримати, якусь "кашу-розмазню", на яку, як це не парадоксально, знаходяться свої споживачі (і вельми задоволені) − кожна птиця знайде свого Гриця. Тому, на нашу думку, у наведеній вище класичній схемі, яка десятиріччями як аксіома мандрує по всіх перекладознавчих публікаціях, сталим може вважатися лише месідж. Тут набагато складніша ситуація, ніж у випадку з "Тихим Доном" Шолохова, коли критик напряму "співпрацює" з автором. Перекладачів сталого месіджу (особливо, якщо він на паперових носіях) може бути чимало (множинність, варіативність перекладів) [2:93−97], і то лише ідеалістські побажання, аби перекладач (образ узагальнений!) був непомітний, прозорий як скло (вочевидь, кришталево чистий, ерудований, освічений і т.п.), причому абсолютно не враховується, що це жива людина, яка в різні моменти не те що свого життя, а року, доби може по-різному сприймати один і той самий текст і, звичайно, по-різному його відтворювати, адже по-різному сприймає один і той самий художній твір читач, який перечитує його кілька разів. Тобто не останню роль в перекладі відіграє фізичний і психо-емоційний стан перекладача (адже він не машина, а навіть комп'ютер дозволяє собі варіативність у перекладах), як, до речі, і

© Венгренівська М. А.

реципієнтів. Адже за певних умов навіть виразні ляпи сприймаються не відразу. Тому відому схему можна було б зобразити таким чином:

месідж
↓↓↓
перекладач
↓↓↓↓↓
реципієнт

Або:

Месідж} перекладачі} реципієнти

Тому лише з точки зору психології перекладу могли б бути виправдані роботи на кшалт тих дисертацій, які автоматично наводять (хоча б у додатку)по 8−13 перекладів одного і того ж твору П. Верлена різними українськими авторами (після прочитання підряд усієї тієї маси перекладів вже не хочеться жодної поезії, поняття неповторності, душі твору нівелюється). Свого часу ми ризикнули припустити, що, прийнявши "мовленнєвий код"перекладача, поза віддаленістю у просторі і часі, реципієнт сприймає, домислює, уявляє саме потрібний "предметний світ тексту", і, як при усному перекладі це відбувається з самим перекладачем, не обов'язково це сприйняття оформлюється відразу словами, певно, йде якесь сприйняття на предметно-образному рівні, яке потім "дооформлюється" власними словами реципієнта, чи конотаціями, які можуть не співпадати з словами чи вкладеними в них конотаціями перекладача, тобто відбувається своєрідний "переклад у перекладі", який є складовою варіативності перекладів [2:97], як, до речі, роботу самого перекладача можна сприймати як "творчість у творенні месіджу". Хоча, зауважимо відразу, бідолашні ті реципієнти, навіть науковці, яким відразу для порівняння пропонується вісім і більше, нехай і ненайгірших перекладів, нехай і вельми гарного твору. Ота невід'ємна категорія перекладу, "домислювання перекладу", стосується не лише реципієнта, а й самого перекладача. Наприклад, у перекладі "Паризької Комуни" В. Бронєвського у М. Рильського "*Пер-Ляшез і розквітлі каштани* ... [3:113]", а в російському перекладі М. Живова

© *Венгренівська М. А.*

“*На кладбище Пер-Ляшез каштаны зелены ...* [4:58]”. Розквітлі каштани невід’ємний романтичний символ-атрибут сучасного М. Рильському старого Києва (на жаль, тепер майже зниклий), тому він воліє окремо винести пояснення того, що Пер-Ляшез − цвинтар у Парижі і акцентувати увагу на буянні весни, життя і краси в цвітові каштанів, а російський перекладач вбачає в каштанах тільки зелені дерева, зелень дерев кладовища, сумну зелень (адже зелений колір − один з символів потойбічного світу), тому й наголошує на тому, що Пер-Ляшез – кладовище. За ним вочевидь не стоять багаті конотації “каштану”, відомі киянам. Звісно, на ці конотації не можуть не накладатися конотації, пов’язані з “каштаном”, у розумінні поляків (В. Бронєвський – поляк)та французів, для останніх вони більш пов’язані з їстівними, а не кінськими, як для українців, каштанами. Зрозуміло, що М. Рильський у своєму перекладі, свідомо чи підсвідомо, позбутися “київського бачення” каштанів не може: “*В трёхуровневой структуре художественной формы (предметный мир, речь, композиция), по-видимому, наиболее глубоким источником многозначности является не словесная иносказательность (эпитеты, метафорика, перифрастический стиль, при всей их прихотливости, в сущности, разъясняют концепцию автора, манифестируют его ценности)и не композиция, которая почти всецело во власти художника, “заостряет” его мысль. Порождает разночтение прежде всего предметный мир произведения: персонажи, за которыми нужно увидеть характеры; сюжет, за которым стоит конфлікт ... Создавая предметный мир произведения, писатель менее всего свободен от действительности. Темный же в языковом плане стиль ... часто сочетается с концептуальной однозначностью* [цит. за 2:96−97]”. Отой таки “предметний світ” ми ризикнемо пов’язати з “душею” месіджу і саме “душу” зробити одиницею перекладу, бо без неї втрачають сенс усі з досі запропонованих одиниць перекладу аж до тексту. Саме “душа” включає і поняття ритму образу, і його звукопис: “Пер-Ляшез і розквітлі каштани …” − мирний шелест молодого листя … − аж ніяк не випадкове співпадіння шиплячих! Порівняємо з звуковим образом київської зими з власної поезії М. Рильського:

© Венгренівська М. А.

Як не любити зими
сніжно-синьої
На Україні моїй,
Саду старого в пухнастому інеї;
Сивих, веселих завій? [3:7]

Можливо, й не всім зараз зрозумілий образ на тлі міста-монстра з брудними кучугурами чи то снігу, чи льоду, чи ще чого вздовж тяжких вищерблених тротуарів серед залізяччя машин.

Свій "предметний світ" мають і далекі від художніх тексти. Яскравим прикладом для того може бути, на перший погляд, надзвичайно суха стаття молодого канадського етнолога Ж. -Н. Де Сюрмона, переповнена датами, назвами радіостанцій та виконавців франкомовного радіо Квебеку та Монреалю, починаючи з 20-х років минулого сторіччя [5]. За тим сухим (надто сухим!)переліком фактичного матеріалу не кожний пересічний читач (навіть редактори українського перекладу)можуть вловити "душу" тієї статті. А вона дуже цікава, бо, виявляється, французьку мову сучасної європейської Франції у франкомовних регіонах Канади почали розуміти лише з 50-60-х років XX ст. Історично побутувала та, яка розвивалася на основі французької мови, принесеної французькими колоністами ще у XVIII ст. Ця "душа" тексту аж ніяк не зміниться від того, чи записати назви давно зниклих (ще в 20-ті, 30-ті, 40-і, 50-і роки минулого сторіччя)франкомовних квебекських та монреальських радіостанцій, які транслювали виступи місцевих франкомовних виконавців місцевого ж фольклору, латинськими скороченнями (на кшталт відомої CNN), чи, як того вимагали редактори українського перекладу, розшифрували усі ті скорочення (не факт, що сьогодні і в Канаді хтось може їх розшифрувати).

Зараз з'явилися неймовірні можливості публікувати результати наукових (у тому числі перекладознавчих)досліджень.

Як тут не згадати вірш Я. Ріцоса, який свого часу дуже сподобався українському перекладачеві-поетові, М. Москаленку (як він колись сам сказав авторові цієї статті):

© Венгренівська М. А.

Самотній плуг
Все було впорядковане, надійне,добре обмірковане,
Можна сказати, навіть людяне.
Відігравали свою роль і народні зібрання;
захищала справедливість Афіна;
присутня, хоч і незрима завжди,
провіщала вона зібрання Ареопагу;і коли голоси
розділилися порівну, тоді чаша правосуддя
схилялася в бік звинувачуваного.
Добрі дні ми прожили…
Здається і звучить химерно все:
таке було, чи не було,−а якщо
нам це привиділось тільки, – якщо спогад про все це,
що так часто спливає в дощових осінніх сутінках,
його спотворив?
Як ми святкували початок
польових робіт, схилений пастир,
проводячи першу борозну біля підніжжя Акрополю,
промовляв гарні слова:
“Ніколи в хлібі й воді не відмовляй нікому.
Ніколи невірного шляху не вказуй тому, хто тебе питає.
Мертвого без поховання
не лишай ніколи. Не вбивай вола, що тягне плуг. ”−
Гарні, воістину, слова – та лише слова, − а насправді
в ті часи, як і тепер,
вогонь попелить посіви сусіда і затоплює їх вода,
а віл з червоними стрічками забитий
кипить в казані злодія.
Тільки плуг, зовсім самотній(можливо навіть ним править
невидима рука),
ще оре незасіяне поле, вкрите рожами та дикими лілеями
[6:98−99].

Усе, здавалося б, “чудово впорядковане”, тільки Михайло Москаленко не дочекався серед вельми наукових перекладознавчих студій не лише гідної оцінки свого неперсічного поетичного перекладацького доробку, який ставить його в один ранг з

© Венгренівська М. А.

найвидатнішими українськими поетами-перекладачами XX ст., серед яких і М. Рильський, а й, бодай, професійної рецензії на свій переклад [7:19−29]. З посереднього школярського розбору молодого науковця Бець Н. О. навіть незрозуміло чим М. Москаленко "завинив" перед "єдністю змісту й форми" віршованої прози Сен-Жон Перса в своєму перекладі. До речі в статті [7:19−29] навіть не згадується, що Сен-Жон Перс писав віршованою прозою. Можливо, дослідниця Бець Н. О. цього й не помітила. Натомість, кілька рядків суцільних цифр (1−2−3, які повторюються)мають, вочевидь, довести "єдність тих змісту і форми". Але ж давно вже ніхто не заперечує необхідності збереження тієї єдності! Хоча, якби взяти за одиницю пропоновану нами "душу"твору, можливо, було б над чим поміркувати. Ніхто не зможе заперечувати, що наведені нижче українські переклади віршу "Гранати" П. Валері, виконані М. Москаленком та М. Терещенком, зберігають єдність і форми, і змісту (ми навмисне наводимо переклад римованої поезії, а не віршованої прози), але є в кожному з них щось таке, що творить його неповторність і оригінальність, і про більшу співзвучність П. Валері в цих перекладах має свідчити щось глибше, ніж формальна "єдність форми (формальної ж) і змісту" (формального ж):

Les grenades
Dures grenades entr'ouvertes
Cédant à l'excès de vos grains,
Je crois voir les fronts souverains
Eclatés de leurs découvertes!
Si les soleils par vous subis,
Ô grenades entre-bâillées,
Vous ont fait d'orgueil travaillées
Claquer des cloisons de rubis,

Et que si l'or sec de l'écorce
A la demande d'une force
Crève en gemmes rouges de jus,

© Венгренівська М. А.

Cette lumineuse rupture
Fait rêver une âme que j'eus
De sa secrète architecture [7:210]

У перекладі М. Терещенка:

Гранати
Тверді гранати пів розкриті,
Тягнусь до ваших зерен я,–
В них бачу чола гордовиті,
Де сяйво відкриттів сія!

Коли сонця, закриті вами,
Плоди гранатових долин,
Велять вам, гордим до нестями,
Зерняток стиснути в рубін,–

І золото кори сухої
Під тиском сили наливної
Розкриє гем червоних сік,–

Розрив цей сонячно-безжурний –
Душі моєї мрійний крик
Пізнать секрет архітектурний [8:324].

Гранати
Розтріснуті тверді гранати,
Цих зерен вистиглих запас–
Як чола мудрих здатні враз
Набутком творчим вибухати!

Якщо сонця – пломінна лють!–
Гранати, мучені й донині
Зусиллям власної гордині,
Тривкі рубіни ваші тнуть,

Якщо покров позолотілий
Як це й велять глибинні сили
Пробризне соком, – в мить таку

По щедрості цього нестриму
Душа наснить свою тонку
Архітектоніку незриму [7:211].

Можна було б, звісно, чіплятися до семантики окремих слів-образів, але загалом і змісту, й форми єдність відтворена в обох перекладах. Хоча, якщо врахуємо невеличку біографічну довідку, яку наводить в "Сузір'ї" М. Терещенко [8:323], ми схильні вважати, що поезія П. Валері "співзвучніша" перекладацькій душі М. Москаленка:

"*Поль Валері був яскравим виразником суб'єктивного ідеалізму у французькій поезії. Спочатку виступав як поет у групі символістів (а скількох символістів переклав М. Москаленко!–*

© Венгренівська М. А.

прим. автора статті), об'єднаних навколо Малларме. Дійшовши до декадентських крайнощів у поетичній творчості, Валері майже на двадцять років відійшов від поетичних виступів. І тільки в 1917 р. вийшла збірка його нових віршів "Молода парка". У ній, як і в пізнішій збірці "Чари" та в поемі "Морський цвинтар", яскраво виявилася властива Валері формалістична абстрактність і ускладненість поетичних образів. У публіцистичних і критичних виступах Валері виявив себе як представник суб'єктивного ідеалізму і формалістської "чистої поезії". Його твори звичайно виходили обмеженими тиражами і користувались певною увагою у вузьких реакційних буржуазних колах".

Не менш стисло і влучно М. Терещенко пише і про Сен-Жон Перса:

"*Вірші та поеми Сен-Жон Перса написані ритмічною прозою, пройнятою високою поетичністю і щирим гуманізмом*" [8:386].

Можливо, і творчий доробок М. Москаленка заслуговує на такий самий стислий, влучний, простий і водночас глибокий перекладознавчий аналіз, а не безпорадне довільне тицяння. До речі, "туманні образи" сонета П. Валері лишилися "туманними" для обох майстрів українського поетичного перекладу.

Чи не відразу за статтею Бець Н., у тій бо ж збірці "Проблеми семантики слова, речення та тексту" опубліковано і статтю Єсипович К. П. "Концептуальна природа змісту образу "чарівного" у французькій народній казці" [9:126−131]. Тут вже немає жодних прикладів. Вражає наукоподібне пакування слів:

"*Текстовий концепт відбиває знання комунікантів про світ, які виявляються в семантиці тексту, де структура ментального об'єкту не представлення як така, а описується через систему внутрішньотекстових зв'язків ... Текстовим концептом є кодоване мовленнєво-розумове утворення змістового плану, яке зумовлене багато смисловою напруженістю художнього тексту та характеризується надкатегоріальністю й імітує сукупність ознакових рис художнього твору*" [9:130]. Тут вже слова вбрані не в "кунтушики", як ми колись писали, на них костюми від "Армані" і роз'їжджають вони, як мінімум, на самих дорогих автомобілях. Якось і не дуже застосуєш такий аналіз до наших зайчиків у "сірячках":

© Венгренівська М. А.

Сидить зайчик під липкою,
Сіє муку калиткою.
Ведмідь каже: "На хліб? На хліб?"–
Зайчик вушками – тріп та тріп [10:20].

Біг заєць по льоду,
Рвав траву лободу.
Що набрав –
то й пучок,
Мій, мій сірячок [10:21].

Можна, звісно, переказати і В. Проппа, і О. Потебню (з його "внутрішньою формою слова", яку вважають праобразом концепта [9:130]), і О. Кагановську, і багато, багато інших авторів, намагатися застосовувати сказане щодо художнього твору фольклорного, тільки з того всього не вийде ні чарівних образів, ні чарівної мови народної казки, лічилочки та ін.. Висновок Н. Єсипович про те, що "метаобраз чарівного"має концептуальну природу, що він "*забезпечує глобальну семантичну зв'язність текстів французьких народних казок й формулює їх змістову цілісність*", що він, "*маючи концептуальну природу, розглядається як концепція світу, створена в тексті казки за аналогією із реальним світом*" [9:131] змушує ще раз пригадати епізод з бабусею головного героя роману Р. Бредбері "Кульбабкове вино", яка готувала чудові страви в розбитих запітнілих окулярах на кухні, де панував повний безлад, і не змогла нічого путнього приготувати, коли їй купили нові окуляри й навели на кухні ідеальний лад. Чи варто й тут, і таким чином ще раз доводити те, що не потребує жодного доведення – зв'язність і змістову цілісність текстів казок! "Душі" як одиниці для перекладу цитованої статті ми якраз у ній і не зауважили: народний (раз казка народна), можливо, й не дуже письменний оповідач якимсь чином створює той концепт, який дає "глобальну семантичну зв'язність казки і формулює її змістову цілісність" … А як він його створює, той концепт? Це те саме риторичне запитання, яке не можуть вирішити й перекладознавці: як відбувається переклад десь у мозку перекладача. Зв'язність і цілісність тексту дає саме та "душа", яку можна виокремити як одиницю перекладу. Адже не секрет, що є "закручені" тексти, в яких годі доскіпатися якоїсь логічної думки, що напрочуд яскраво виражається, якщо взятися їх перекладати. Адже якщо концепт розуміти як підкатегорію інформативності, конденсоване втілення змісту тексту, що витікає з авторського замислу, інтерпретованого

адресатом [11:324], не факт, що всі адресати "чарівне" (в авторському замислі)інтерпретуватимуть як "чарівне". Якщо розглядати концепт як поняття у філософії мови, антропоцентричній лінгвістиці, соціолінгвістиці, лексичній та ситуативній семантиці, як ідеальний об'єкт, образ, оперативну одиницю ментального лексикону, пам'яті, в якій втілилися певні культурно зумовлені уявлення носія мови про світ, як поняття, що в мові має певне ім'я, яке є втіленням смислів, якими оперує людина в процесі мислення [12:221], то, чим більше, особливості концепту "чарівного" у французьких народних казках мали б бути подані у порівнянні з концептами "чарівного" в казках інших народів і підкріплені показовими прикладами. Це ж стосується і розуміння концепту когнітивною лінгвістикою як одиниці ментальних або психічних ресурсів свідомості й тієї інформаційної структури, яка відображає знання й досвід людини, як оперативна змістова одиниця пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи й мови мозку (lingua mentalis), усієї картини світу, відображеної в мозку людини, як відомості про те, що індивід знає, припускає, думає, уявляє про об'єкти світу [13:365].

З огляду на такі визначення, надзвичайно цікавим і показовим є приклад "концентрату" чарівної казки, лічилочки, у якої є авторка, дворічна француженка Віолен:

Il y a un ours dans le ciel
qui remue sa sousoupe
au caramel
avec un couteau [14:183].

В одному реченні сконцентрована ціла казка з образами, які кожний реципієнт може домислювати собі довільно, ще навіть на довербальному рівні, як, певно, маленька авторка: речення будь-якої миті може розгорнутися, як пружинка, це справжній праобраз кумулятивної казки. Усе ж не концепт казковості, а як ми дозволили колись собі винести на захист положення про те, що слово семантично неоднорідне до входження його до тексту казки і в самому її тексті (це засвідчив структурно-семантичний та функціонально-семантичний аналіз слова в казковому тексті), де воно реалізує змісти, які накладає на нього сама система казкового жанру, тобто "прирощення" змісту не метафоричного, як це часто

© Венгренівська М. А.

уявляють, а, навпаки, предметного. Метафоричність, як постійна складова казкового тексту, "намагнічує" кожне слово, яке потрапляє в її поле, але не перетворює його на метафору. Лише власне казкове слово є носієм семи "казковість" і має яскраво виражену подвійну структуру, поєднуючи в одному понятті реальне та нереальне. Таку ж структуру мають і "випереджувальні деталі", які є сигналами "казковості" [15:21]. Причому ті деталі можуть міститися і в самому слові (концепт за Ф. де Соссюром), наприклад, змії з українських народних казок, яких усі схильні (хибно) перекладати англійською як "snake", хоча це самі, що не на є, "dragon". "Концептуалізація заради концептуалізації" особливо в перекладознавстві аж ніяк не розвиває науку про переклад, навпаки, особливо тепер, коли молоді науковці почали, хай і незграбно, цікавитися персоналіями перекладачів, вочевидь треба ще щось додати до одиниці перекладу, щоб зуміти не пройти повз диво.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Баранов В. И.* Литературно-художественная критика / [Баранов В. И., Бочаров А. Г., Суровцев Ю. И.]. − М. : ВШ, 1982. – 207 с. 2. *Венгренівська М. А.* Множинність чи варіативність перекладів / М. А. Венгренівська // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики / відп. ред. Ніна Миколаївна Корбозерова. – К. : КНУ, 2007. – Вип. 11. – С. 93−97. 3. *Рильський М. Т.* Зимові записи / М. Т. Рильський. − К. : Радянський письменник, 1964. – 123 с. 4. *Венгренівська М. А.* Нариси з теорії та практики редагування перекладних текстів і порівняльної стилістики / М. А. Венгренівська. − К. : Видав.-поліграф. центр "Київський університет", 2008. – С. 559. 5. *Де Сюрмон Ж. -Н.* L'impact de la radiophonie commerciale sur la poésie vocale québécoise / Ж.-Н. де Сюрмон // Зарубіжна етнологія. Етнологія Канади. – К. : Етнос, 2011. – С. 63−81. 6. *Ріцос Я.* Поезії / Я. Ріцос. − К. : Дніпро, 1979. – 202 с. 7. *Бець Н. О.* Відтворення художньої єдності "форма-зміст"у перекладацькій творчості Михайла Москаленка (на матеріалі перекладу поезії Сен-Жон Перса "На свято дитинства") / Н. О. Бець // Проблеми семантики слова, речення та тексту / відп. ред. Ніна Миколаївна Корбозерова. – К. : Видав. центр КНЛУ, 2011. – Вип. 26. − С. 19−29. 7. *Поль Валері.* Поезії / Поль Валері. − К. : Юніверс, 2005. – 246 с. 8. *Сузір'я* французької поезії. − К. : Дніпро, 1967. – Т. 2. – 426 с. 9. *Єсипович К. П.* Концептуальна природа змісту образу "чарівного" у французькій народній казці / К. П. Єсипович // Проблеми семантики слова, речення та тексту / відп. ред. Ніна Миколаївна Корбозерова. − К. : Видав. центр КНЛУ, 2011. – Вип. 26. − С. 126−131. 10. *Їхав* лис через ліс. − К. : Веселка, 1984. – 24 с. 11. *Селиванова Е. А.* Основы лингвистической теории текста и коммуникации / Е. А. Селиванова. − К. : Брама, 2004. – 335 с. 12. *Бацевич Ф. С.* Філософія мови. Історія лінгвофілософських вчень / Ф. С. Бацевич. − К. : Видав. центр "Академія", 2008. – 239 с. 13. *Кочерган М. П.* Основи зіставного мовознавства / М. П. Кочерган. − К. : Видав. центр "Академія", 2006. – 423 с. 14. *L'enfant*, la poésie. – P., janvier−mars 1973. − № 28−29– 190 p. 15. *Венгреновская М. А.* Лингвостилистические вопросы перевода на французький, язык русской и украинской сказки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.05 "Романські мови" // М. А. Венгреновская, Киевск. гос. ун-т. – К., 1981. – 23 с.

© Венгренівська М. А.

ВИШНЕВСЬКА С. В.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

СТРИЖНЕВИЙ ФЛОРИСТИЧНИЙ КОМПОНЕНТ У ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЯХ

У статті розглядаються лексико-семантичні та граматичні особливості стрижневого флористичного компоненту та його роль у формуванні фразеологічної одиниці.
Ключові слова: фразеологічна одиниця, стрижневий компонент, флористичний компонент.

В статье рассматриваются лексико-семантические и грамматические особенности стержневого флористического компонента и его роль в формировании фразеологической единицы.
Ключевые слова: фразеологическая единица, стержневой компонент флористический компонент.

The article deals with the lexical, semantic and grammatical peculiarities of the principal floristic component and its role in the formation of an idiom.
Key words: idiom, principal component, floristic component.

Мета дослідження – виявлення й систематизація фразеологізмів зі стрижневим флористичним компонентом в українській та італійській мовах та аналіз їхніх лексико-семантичних особливостей, враховуючи національно-культурну специфіку.

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю пошуку шляхів перекладу фразеологічних одиниць з флористичним компонентом, які, складаючи значний пласт в ідіоматичному багатстві мови, ще не були предметом спеціального вивчення у мовознавстві з урахуванням особливостей стрижневого компоненту. Також слід зауважити, що неминучий розвиток лінгвістичної науки та удосконалення адекватного методологічного інструментарію потребує поступового розширення її меж, і тому на сучасному етапі особливої актуальності набувають дослідження, які охоплюють окремі аспекти фразеології, а особливо такі як фразеологізми з флористичним компонентом.

Об'єктом дослідження в даній статті стали фразеологічні одиниці зі стрижневим флористичним компонентом.

Фразеологічне багатство мови було й залишається предметом вивчення та обговорення вітчизняних та зарубіжних лінгвістів протягом багатьох років. У фразеологічний склад мови зазвичай включають

© Вишневська С. В.

досить різнорідні одиниці, залежно від більш широкого або більш вузького розуміння цього терміну. З огляду на це важливо виокремити поняття фразеологічної одиниці.

Фразеологічна одиниця – усталений зворот, стійке поєднання слів, що виступає в мові як єдиний, неподільний і цілісний за значенням вислів [1:576].

На думку О. В. Куніна, фразеологізм – стійке сполучення лексем з повністю або частково переосмисленим значенням [2:58].

За визначенням лінгвіста і мовознавця О. В. Черданцевої, фразеологізм – це одиниця певною мірою еквівалентна слову, точніше певне поєднання лексичних та граматичних значень, що не існують самостійно, поза межами даного поєднання [3:46].

Зіставивши подані визначення, можна констатувати, що основними ознаками фразеологічної одиниці є мовна стійкість та семантична цілісність. Мовознавець О. В. Черданцева наголошує на подібності фразеологічної одиниці до слова, яка проявляється у набутті власного нового значення. О. В. Кунін допускає, що фразеологічна одиниця може мати частково переосмислене значення. На нашу думку, це пов’язано з багатокомпонентністю, вторинністю та образною вмотивованістю фразеологічних одиниць, що дозволяє їм набувати частково переосмисленого значення стрижневого компоненту фразеологізму. Разом з тим фразеологізм отримує нове значення, притаманне лише йому. Враховуючи, що стрижневим компонентом є основний елемент фразеологізму за своїми лексико-семантичними та граматичними ознаками, наведемо приклад.

Значення фразеологізму *la palma della vittoria* – пальма першості, що означає перевагу, першість у чомусь, тісно пов’язане з символікою слова “пальма”, стрижневим флористичним компонентом фразеологізму. Грецьке слово “пальма” прийшло до давньоруської мови з латинської і символізувало нагороду, знак перемоги [3:115]. Отже, фразеологізм *la palma della vittoria* має власне нове значення (перевага, першість), яке він отримав шляхом переосмислення подібного значення слова “пальма” (нагорода).

Фразеологічні одиниці утворюються в мовленні і відображають ті явища і предмети, що безпосередньо оточують людей. Люди, в свою чергу, надають їм тих чи інших характеристик, включаючи ознаки, пов’язані з рослинними образами. Отже, цілком закономірно, що у деяких

© *Вишневська С. В.*

фразеологізмах, які увиразнюють, емоційно забарвлюють образність в мовленні, саме флористичний компонент є складовою частиною.

Одні і ті ж явища у кожної культурної спільноти можуть викликати різні асоціації і образи. Виходячи з цього стрижневий флористичний компонент фразеологізму зазвичай відтворюється або еквівалентами без флористичного компоненту, або відповідником, який асоціативно більше притаманний тому чи іншому народу. Такий процес обумовлено культурними надбаннями, традиціями та звичаями, які кожен народ плекав протягом багатьох років. Наведемо приклади, коли стрижневий флористичний компонент відтворюється іншим словом-компонентом, що збігається з національними уявленнями або українського, або італійського народів:

da venditore di pere cotte – простіше, ніж варений буряк (відбувається підбір схожого еквіваленту – в італійській вживається компонент *груша*, а в українській – *буряк*; це найвірогідніше пов'язано з українським звичаєм варити з цукрових буряків горілку);

domenica delle Palme – Вербна неділя (релігійне свято, в італійській мові релігійне значення надається саме *пальмі*, а в українській – *вербі*);

rosso come un peperone – червоний, як буряк (у цьому випадку в українській вживається овоч, тому що і в італійський маємо справу з овочем, а саме *перцем*);

tremare come una canna – тремтіти, як осика (в італійській вживається *очерет*, а в українській *осика*, адже саме осика символізує трепет перед нечистою силою).

Слід відзначити, що стрижневий компонент фразеологізму може повністю зберігатись, але це можливо лише тоді, коли увесь фразеологізм відтворюється майже повністю ідентично, і коли обидві мови італійська та українська запозичили цей фразеологічний зворот з інших мов (найчастіше класичних). Наведемо приклади:

testa di cavolo – капустяна голова;

nascere come i funghi – рости як гриби після дощу;

cercare un ago nel pagliaio – шукати голку у стозі сіна.

Варто підкреслити, що в італійській мові як і в українській спостерігається тенденція до збагачення лексичного запасу за рахунок внутрішніх ресурсів [4:134]. Аналізуючи фразеологізми за їх компонентами, особливо це стосується фразеологізмів з флористичним компонентом, ми, з одного боку глибоко проникаємо у значення цього

© Вишневська С. В.

слова-компоненту, а з іншого – з'ясовуємо, які нові значення може отримати дане слово у нових контекстах. Таким чином, наприклад, у словниковій статті *"cavolo" (капуста)* словник Дзінгареллі, не зазначаючи переносного значення, дає лише вирази із цим словом. У словнику Девото – Олі, вже подається переносне значення слова: *дрібниця, нічого не варта річ* [4:118]. Це значення без сумніву випливає із значення фразеологізмів, таких як:

non me ne importa un cavolo – не має жодного значення;

non valere un cavolo – копійки щербатої не вартий, не вартий дірки від бублика;

entrarci come il cavolo a merenda – не мати жодного стосунку до справи; бути ні до ладу, ні до прикладу.

Особливе місце серед фразеологізмів зі стрижневим флористичним компонентом займають фразеологічні одиниці національні, пов'язані зі звичаями та традиціями народу. Таким чином, наприклад, італійський фразеологізм *legar le vigne con le salsicce*, що буквально можна перекласти *перев'язувати виноградну лозу сосисками*, але означає *жити в достатку* передає національний колорит і вказує на розвиток винної справи в Італії. Тоді як його відповідник в українській мові *жити, як мед пити* вказує на розвиток бджільництва в Україні, що характерно для нашої нації більше, ніж виноробство. Такий же процес можна простежити у фразеологізмах: *questa vigna non fa uva – з цього дива не буде пива*, що означає *з цього нічого не вийде* та *fare la politica del carciofo*, що означає *не хвататись за все одразу, робити щось по частинам*. Останній фразеологізм передає особливість використання артишоку, з якого італійці у страву використовують лише нижню частину.

Слова, що виступають у ролі компонентів фразеологізму, перш за все втрачають зв'язок з денотатом, точніше з тією об'єктивною реальністю, яку вони позначають [5:139]. Так, наприклад, між словосполученнями *raccogliere i frutti (збирати фрукти, врожай фруктів)* і *raccogliere i frutti (пожинати плоди)* існує різниця в тому, що у першому випадку іменник *frutti* має денотативну сему "фруктовий врожай", а в іншому – "наслідки праці, діяльності".

Пояснюється такий процес, мабуть, тим, що будучи непрямою номінацією, фразеологізм, позначаючи ту чи іншу ситуацію, використовує готові мовні знаки (слова) не в прямому їх значенні і навіть не у переносному, а найвірогідніше у зв'язку з тими асоціаціями,

© Вишневська С. В.

які вони можуть викликами у мовця і слухача у певній ситуації. Проаналізувавши це, можна констатувати, що у фразеологізмах на перше місце виходять конотативні семи стрижневих компонентів, вияв яких може допомогти зрозуміти значення фразеологізму в цілому і передбачити можливість розвитку нових значень. Таким чином, наприклад, фразеологізм *alto papavero* (особа, що вирізняється серед інших), пов'язаний, як вказує Черданцева Т. З., з епізодом, описаним у Тіта Лівія, отримав своє основне значення тому, що високі маки, виокремлюються на фоні інших і є гарною ціллю [4:122]. В епізоді вказано, що син Тарквінія, який був одним з наймогутніших людей ворожого Риму міста, направив до батька посланця з проханням поради. Тарквіній замість відповіді запросив посланця на прогулянку у сад і палицею зітнув усі високі маки. Посланець нічого не второпав, але син зрозумів натяк батька і ліквідував усіх показних, визначних мешканців міста. Звідси випливає значення фразеологізму.

Іноді фразеологізм *alto papavero* перекладають як *махровий*, що має підґрунтя, адже махрова квітка маку вирізняється серед інших. Підтвердженням цьому є вислів *alti papaveri fascisti* – махрові фашисти, а також в українській літературі вираз *махрове міщанство* [4:81]. Згодом виник інший фразеологізм *grande (grosso) papavero*, який використовується зі значенням *велике цабе*. Появу цього фразеологізму можна було спрогнозувати, адже слово *papavero* (мак) розширило своє образне значення і отримало сему *обличчя*.

Необхідно зауважити, що фразеологічні одиниці, які формують фразеологічні моделі, мають більш загальний характер і, позначаючи вищу чи нижчу ступінь вираження, вони тим не менш відрізняються експресивністю [5:62]. Так, наприклад, стрижневий флористичний компонент *fiore – квітка, цвітіння* залежно від граматичної конструкції має два фразеологічно обумовлені значення:

а) "найвищий ступінь чогось";

б) "поверхня, верхня частина".

З цим словом у значенні "а" формуються фразеологізми відповідно до таких моделей:

1) *un fiore di* + іменник, що позначає людську характеристику. Наприклад, *un fiore di gentiluomo – справжній джентльмен*, *un fiore di birbone – страшенний негідник*;

© Вишневська С. В.

2) *(il) fiore di* + іменник, що позначає сукупність. Наприклад, *fiore di letteratura – вибране*, *кращі твори*, *il fiore della società* – вершки суспільства. Слід зазначити, що в останньому прикладі в українській мові компоненту *fiore* є еквівалентом слово *вершки*. Є вірогідність того, що переклад фразеологізму *il fiore della società* як *вершки суспільства* походить від італійського *fiore di latte – вершки.*

У значенні "б" формуються фразеологізми відповідно до такої моделі: *a fior di* + обмежене коло іменників. Наприклад, *a fior d'acqua – на поверхні води*, *a fior di terra – здіймаючись над землею*, *a fior di pelle – на поверхні шкіри*.

Отже, стрижневі флористичні компоненти фразеологізму посідають одне з основних місць у формуванні значення фразеологічної одиниці. Образи денотативних специфічних сем слова допомагають виявити ті асоціації, які вони можуть викликати, і дозволяють знайти можливі семи слова, що приймають участь у творенні фразеологічної одиниці. Тому при перекладі найкращим способом є використання відповідних стрижневих компонентів, які дійсно існують у мові, на яку робиться переклад, і які пов'язані з певними традиціями та уявленнями народу, мова якого перекладається.

Перспективи дослідження. Проведене дослідження дозволяє поглибити вивчення особливостей фразеологічної одиниці зі стрижневим флористичним компонентом та допомогти у розкритті окремих теоретичних питань фразеології, в аналізі й теоретичному осмисленні складної у функціонально-семантичному відношенні мікросистеми італійської мови – флористичної фразеології.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Великий тлумачний* словник української мови / [упоряд. Т. В. Ковальова]. – Харків : Фоліо, 2005. – 767 с. 2. *Кунин А. В.* Курс фразеологии современного английского языка : [учебник] / Александр Владимирович Кунин. – [2-е изд., испр.] – М. : Феникс, 1986. – 381 с. 3. *Черданцева Т. З.* Язык и его образы. Очерки по итальянской фразеологии : [учебн. пособ. для ин-тов и фак-тов иностр. яз.] / Тамара Захаровна Черданцева. – М. : Междунар. отношения, 1977. – 167 с. 4. *Черданцева Т. З.* Очерки по лексикологии итальянского языка : [учебн. пособ. для ин-тов и фак-тов иностр. яз.] / Тамара Захаровна Черданцева. – М. : Высш. Школа, 1982. – 184 с. 5. *Авксентьєв Л. Г.* Семантична структура фразеологічних одиниць сучасної української мови та особливості її формування / Леонід Григорович Авксентьєв // Мовознавство. – 1987. – № 1. – С. 43–46.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

6. *Radicchi S.* In Italia: modi di dire ed espressioni idiomatiche / Sandra Radicchi. – [3-e ed.] – Roma, 1985. – 199 p.

© Вишневська С. В.

ВОЛОСЕНКО І. В.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

МОВНІ ОСОБЛИВОСТІ МОЛОДІЖНИХ БЛОГІВ У НІМЕЦЬКОМОВНОМУ ІНТЕРНЕТ-ДИСКУРСІ

Статтю присвячено дослідженню молодіжного блогового спілкування у німецькомовному інтернет-дискурсі. Розкрито лінгвокультурну феноменальність мови блогерів у галузі культуротворчості, що розглянуто в контексті медійних трансформацій мовної свідомості сучасної молоді. Виокремлено лінгвокультурні аспекти вивчення цих трансформацій (технічні, постмодерністські, меморіальні).

Ключові слова: молодіжні блоги, молодіжна мова, інтернет-дискурс, медійна культуро творчість.

Статья посвящена исследованию молодежного блогового общения в немецкоязычном интернет-дискурсе. Раскрыта лингвокультурная феноменальность языка блогеров в области культуротворчества, что рассмотрено в контексте медиальных трансформаций языкового сознания современной молодежи. Выделены лингвокультурные аспекты изучения данных трансформаций (технические, постмодернистские, мемориальные).

Ключевые слова: молодежный блог, молодежный язык, интернет-дискурс, медиальное культуротворчество.

The article is based on investigation study of youth blogs on the German internet discourse. There are investigated the linguistic and cultural phenomena of the language of blogers in the field of culture and creativity in media. It's considered in the context of media transformation of linguistic consciousness of modern youth. There are determined linguistic and cultural aspects of technical, post-modernist and memorial transformations in blogs.

Keywords: youth blog, youth language, Internet discourse, culture and creativity in media.

Мета статті полягає у дослідженні лінгвокультурної ролі та значення німецькомовних блогів у дискурсі молоді.

Наукова новизна статті полягає у визначенні основних лінгвістичних тенденцій розвитку німецькомовних блогів з позицій діяльнісного підходу.

Об'єктом статті є молодіжні блоги у галузі культуротворчості та тенденції їхнього розвитку у інтернет-дискурсі.

Предметом статті є лінгвальні та екстралінгвальні характеристики молодіжних блогів.

Актуальність дослідження пов'язана з розвитком та систематизацією нових знань про молодіжну блогову комунікацію. Актуальність дослідження також полягає у необхідності визначити

© Волосенко І. В.

лінгвокультурну сутність німецькомовних молодіжних блогів, а також переосмислити роль блогової комунікації у лінгвістиці й суспільних науках загалом.

Сучасні блоги міцно увійшли в життя молоді. Так, одна 26-річна німкеня С. Болц писала у своєму віртуальному щоденнику, що він став її головним другом, якому вона може довірити всі свої таємниці. На її думку, віртуальний щоденник дає можливість відбити цілий світ нових почуттів та інтимних думок, які вона навчилася передавати та захищати різноманітними Інтернет-засобами. Сфера молодіжних блогів стала яскравим прикладом перетину культурних цінностей та технічних факторів. Умовно можемо говорити про становлення в молодіжній блогосфері нової технокультури, яка має свої культурні змісти, функціональні та практичні ідеали, ідеологічні настанови та цінності.

У сучасній лінгвістиці німецькомовної блогової комунікації чимало уваги приділено ефективним способам інтерактивної взаємодії у різних сферах людської діяльності, що насамперед пов’язано з ікононічним поворотом у сучасних гуманітарних науках [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9]. Під блогами, як правило, розуміють щоденники подій в мережі інтернет, які репрезентовано у хронологічному порядку та які регулярно актуалізуються. Друковані щоденники відрізняють від блогів через те, що в останніх поєднані мультимедійні компоненти – відео-, аудіозаписи, фотографії. Автори блогів не тільки фіксують автобіографічні події, а й беруть участь в діяльності численних інтернет-спільнот, які використовують інформаційні, корпоративні, подієві та інші типи блогів.

Поширення комунікації у блогосфері німецькомовної молоді завдячує істотній ролі постійно оновлюваних електронних засобів комунікації. Активною формою транслювання інформації є гіпертексти. Під цим терміном розуміємо текст, який містить дискретні одиниці зображення й звуку, що активно і синхронно взаємодіють з вербальною семіотичною системою. Поряд із терміном “гіпертекст” також використовуються поняття креалізованого та телематичного тексту, які відображають співзалежність між засобами зв’язку та комп’ютерною технікою. Відмінність креолізованих текстів від друкованих полягає в таких

© Волосенко І. В.

характеристиках, як ефемерність, багатовимірна просторова (нелінійна) організація тексту, спонтанність багатьох значень, децентрована структура, легка видозмінюваність обсягів гіпертексту, гетероглосія, діалогічність, відсутність безперервності, інтерактивний характер [10:23; 11:18; 12:101].

Основні *характеристики* блогів репрезентують себе у формі тексту:

- з обов'язковими іконічними компонентами (репрезентаційні або довідкові матеріали на веб-сайтах блогерів) і з факультативними елементами (повідомлення, форуми). Значний корпус блогів, які виключають використання іконічних засобів, крім базових елементів веб-сторінки, становлять дискусійні або декларативні тексти;
- з естетичними компонентами і тексти з іконічними компонентами раціонального змісту, наприклад, схеми або таблиці (інформаційні повідомлення).

Специфікою публічних блогів є поєднання вербальної частини та іконічної частини (фотографії або графіка). Поширені моделі таких текстів містять такі компоненти: молодіжні символи, основний вербальний текст + додатки, які можуть (відповідно до комунікативної мети) комбінувати вербальні та іконічні елементи.

Важливу роль в житті молодих німецьких блогерів займають культурні теми. Уміння вербально та іконічно кодувати чи декодувати інформацію (лексичними, синтаксичними, паралінгвістичними засобами) сприяє культурному порозумінню в галузі молодіжного спілкування.

Багатовимірна іконічність й аудіовізуальність у молодіжних культурних блогах кардинально змінюють природу розуміння мовно-культурних феноменів.

Так, у блоговій комунікації на культурні теми формуються нові дискурсивні практики. До таких практик належать: електронна база культурно-історичних даних, відеоконференції, дискусійні чати, електронні інформаційні оголошення.

Комунікація у блогах відбувається завдяки спрощенню викладу інформації, ускладненню візуальних ефектів, а на технологічному рівні – завдяки вдосконаленню гіпертекстової

© Волосенко І. В.

репрезентації даних та мультимедійного характеру спілкування взагалі. Активізація цих процесів дає можливість говорити про експансію відеообразів, які у більшості висловлювань з культурним змістом несуть сугестивне навантаження. Важлива ознака сугестивності культурно орієнтованих гіпертекстів полягає в розвитку ідеї на тлі символічних, авторитетних або колективних образів із використанням мови пропаганди, що ілюструє заклик до молоді на сайті німецького молодіжного електронного журналу “Spinxx”:

Eure Ideen sind gefragt: neue spinxx Webseite spinxx.de bald noch größer, schöner und eraktiv Lange herbeigesehnt, ist es nun endlich weit: spinxx.de wird neu! Noch mehr Inhalte, neue öglichkeiten und interaktiv, damit künftig auch sere Leser/innen mitreden können. Für die staltung der neuen Webseite brauchen wir euch d eure guten Ideen! Bitte schreibt uns: Was gefällt uch an spinxx.de bisher besonders gut? Und welche zusätzlichen Funktionen und Inhalte wünscht ihr euch für das neue spinxx.de? Wir haben auch neue Blogs. Schreib uns per Email, wir veröffentlichen deine Meinung hier! [15].

В основі заклику до молоді лежить ідея удосконалити електронний журнал, який закликає молодь до творчого спілкування, щоб збагатити журнал новими темами та брати участь у нових блогах на сайті цього молодіжного видання.

Експресивну функцію маніфестації пошуку ідей підсилює відповідний символічний акт у формі намальованої карикатури з піднесеним до гори пальцем, над яким розташовано увімкнену лампочку. На тлі мовних значень суб’єктивної модальності, високої оцінки можливості знайти ідею, заклику “вкласти ідеї” – образ людини з піднесеним до гори пальцем створює асоціативний ефект непримушеного запрошення до продуктивної дискусії.

Віртуальний вимір німецькомовної молодіжної блогосфери характеризується як новий дискурсивний тип, оскільки він має

особисту дискурсивну практику. З віртуальним молодіжним дискурсом пов'язані також нові механізми знакопородження, що безумовно впливає на формування нового типу віртуальної ідентичності, у тому числі ідентичності блогера в галузі культуротворчості. Віртуальний вимір сприяє значним комунікативним змінам, зокрема комунікативній асиміляції багатьох молодіжних культур. Так, Ж. Ліотар зауважує: "За такої глобальної зміни природа знання не може залишатися незмінною. Знання може проходити іншими каналами і залишатися операційним лише за умови його конвертації у певні одиниці інформації. Отже, ми можемо припустити, що все неперекладовне у виявленому знанні буде відкинуте. А напрями нових досліджень підпорядковуватимуться умовам відтворення можливих результатів мовою машин" [13]. Це означає, що культурні уявлення традиції еволюціонують на нових комунікативних просторах. До основних характеристик цього типу належать:

- у технокультурному аспекті – усе те, що використовують у комп'ютерній мережі, зокрема провадження культурних практик, презентація культурних проектів, трансляція проблем молоді;
- у постдискурсивному аспекті – використання телекомунікаційних систем для створення віртуальних фікцій, наприклад – *virtuelle Jugendprovokationen*. Щоправда, фіктивність цих явищ має відносний характер, адже самі операції відбуваються лише з елементами "фікції". Таким чином, маніпулюючи реальністю, віртуальний дискурс має магічну силу перетворювати своїх комунікантів з глядачів на користувачів. Віртуальний дискурс породжує нові реалії: через нього "виникають" віртуальні ательє, в яких можна змінити свою соціальну або гендерну ідентичність. Усі вони також є окремими віртуальними галузями блогового молодіжного спілкування.

Другою важливою функцією блогової комунікації є мнемонічна функція. Мережа комп'ютерних технологій у молодіжному дискурсі перетворилася на своєрідну метапам'ять. Віртуальне середовище розглядається як "живе" динамічне утворення, як середовище мовного існування людини та її мовно-культурного світу [14:13].

© *Волосенко І. В.*

Усі ці типи діяльності репрезентовані в сучасній блогосфері німецької молоді, – це насамперед:

1. віртуальні форуми для широкоформатного обговорення різноманітних тем молодіжного життя;

2. інформаційні сайти з блогами, на яких репрезентовано новини із життя молоді;

3. інтерактивне спілкування малого формату в чатах або в режимі телефонного інтернет-зв'язку;

4. віртуальні ігри.

Спілкування в блогах не має обмежень у віртуальному просторі і є поширеним в німецькомовному інтернеті, ніж в Україні. Більшість блогових повідомлень мають репрезентативний характер (репрезентація та обговорення теми, виступи) та дискусійну природу (дискусії на репрезентовані теми). До важливих характеристик блогової комунікації відносимо: необмежену кількість учасників (студентів, викладачів, громадських діячів), спонтанне підключення до дискусії в будь-який час, широкі можливості пошуку за гіпертекстової структури електронних документів, вільний доступ до електронних ресурсів.

Так, інформаційні молодіжні блоги мають на меті інформувати молодь про події їхнього життя. При вивченні мовної специфіки інформаційних повідомлень блогів перспективним напрямом дослідження стає аналіз комунікативної специфіки цих повідомлень, зокрема текстів студентської, мистецької або публіцистичної спрямованості.

Так, у молодіжних блогах також широко розповсюджені різноманітні форми чатової комунікації, які репрезентовано насамперед такими IRC (Internet Relay Chat), Instant-Messenger; Webchats та Online-Chats. Чатова комунікація є різновидом спонтанної розмови, яка має свої фонетичні та сленгові особливості, характеризується широким використанням емоційно забарвленої лексики, скорочень, коміксів, слухових сигналів тощо.

Німецькомовні молодіжні блоги містять широкий корпус текстів, які також презентують різноманітні навчальні ігри для школярів та студентів. Роль центру керування й контролю за правилами ділової гри бере на себе комп'ютерна програма, яку умовно можна назвати "віртуальним учителем". Віртуальний

© Волосенко І. В.

учитель пильнує кожну ігрову ситуацію, а саме оцінює, коригує й тлумачить дії гравців. Віртуальні ігри дають можливість молоді вчитися розв'язувати складні завдання; знімати конфлікти при обговоренні складних ситуацій; планувати дії на перспективу тощо.

Серед **перспективних** напрямів дослідження блогової комунікації молоді є дослідження інтертекстуальності блогових текстів, зокрема аналіз міжтекстових референцій – лінгвальних й екстралінгвальних, а також моделювання типів мовленнєвої взаємодії між комунікантами, комунікантами й комп'ютером.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Ainetter S.* Blogs – literarische Aspekte eines neuen Mediums: eine Analyse am Beispiel des Weblogs Miagolare / S. Ainetter. – Berlin : Lit, 2006. – 100 S. 2. *Alby T.* Professionell bloggen mit WordPress : [Plugins, Blog, Template Tags, Themes, Funktionen, Installation, Sidebar, RSS, Widgets, Sicherheit, Statistiken] / T. Alby. – München : Hanser, 2008. – 297 S. 3. *Bartel R.* Blogs für alle – das Weblog-Kompendium / R. Bartel. – Baar : Smart Books, 2008. – 220 S. 4. *Kehle M.* Matthias Kehles Lyrik-Blog: der Karlsruher Schriftsteller und Journalist über Dichter und Gedichte [Elektronische Ressource] / M. Kehle. – Karlsruhe : Kehle, 2008. 5. *Krenz N.* Geschlechterunterschiede im Web 2.0: am Beispiel der Blogszene [Elektronische Ressource] / N. Krenz. – 2010. 6. *Langenfeld I.–R.* Die Welt bloggt: Tagebuch und Weblogs im Vergleich / I.–R. Langenfeld. – Marburg : Tectum-Verl., 2008. – 169 S. 7. *Lovink G.* Zero Comments: Elemente einer kritischen Internetkultur / G. Lovink. – Bielefeld : Transcript, 2008. – 326 S. 8. *Puschmann C.* The corporate blog as an emerging genre of computer-mediated communication: features, constraints, discourse situation / C. Puschmann. – Göttingen : Univ.-Verl. Göttingen, 2010. – 168 S. 9. *Seeber T.* Weblogs – die 5. Gewalt? Eine empirische Untersuchung zum emanzipatorischen Mediengebrauch von Weblogs / T. Seeber. – Boizenburg : Hülsbusch, 2008. – 128 S. 10. *Асмус Н. Г.* Лингвистические особенности виртуального коммуникативного пространства : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19 / Н. Г. Асмус. – Челябинск, 2005. – 266 с. 11. *Негуторов В. В.* Гипертекст как феномен современного общества : дис. ... канд. филос. наук : 09.00.11 / В. В. Негуторов. – Краснодар, 2003. – 151 с. 12. *Ryan M.* Cyberspace, Virtuality and the Text / M. Ryan // Cyberspace Textuality. Computer Technology and Literacy Theory. – 1999. – P. 78–107. 13. *Лиотар Ж.-Ф.* Состояние постмодерна / Ж.-Ф. Лиотар. – М. : Ин-т эксперим. социол. – СПб. : Алетейя, 1998. – 289 с. 14. *Гаспаров Б. М.* Язык, память, образ: Лингвистика языкового существования / Б. М. Гаспаров. – М., 1996. – 324 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

15. *Özdemir S.* Redakteurin der Spinxx-Redaktion [Електронний ресурс] / S. Özdemir. – Köln : Gelsenkirchen, 07.11.11. – Режим доступу : http://www.spinxx.de/aktionen/umfrage.php

© Волосенко І. В.

ГЕЙКО Т. М.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

МОВНО-КУЛЬТУРНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У статті репрезентовано спільні онтологічні риси мови та культури, розглянуто трансформації культурної парадигми кінця XX – початку XXI ст., визначено основні характеристики та роль глобалізації як універсальної рушійної сили у динаміці сучасних соціальних процесів.
Ключові слова: мова, культура, глобалізація, мовна взаємодія, міжкультурна комунікація.

В статье изучены общие онтологические черты языка и культуры, рассмотрены трансформации культурной парадигмы конца XX – начала XXI в.в., определены основные характеристики и роль глобализации как основной движущей силы в динамике современных социальных процессов.
Ключевые слова: язык, культура, глобализация, языковое взаимодействие, межкультурная коммуникация.

The article presents common ontological characteristics of the language and culture, studies the transformations of the cultural paradigm in XX–XXI c., defines the principles and the role of globalization as a determining factor in modern social dynamics.
Key words: language, culture, globalization, language interaction, cross-cultural communication.

Актуальність роботи зумовлена постійним інтересом дослідників до розмаїтого феномена мовно-культурної взаємодії, прагненням визначити основні критерії та принципи цих відносин, з'ясувати роль глобалізації та її вплив на парадигму культури та мови, мовно-культурну комунікацію.

Метою роботи – визначити спільні онтологічні риси мови і культури, характер їх взаємодії, дослідити основні зрушення у культурній парадигмі XX–XXI ст., означити універсалістські тенденції глобалізації як позитивні зрушення соціальної динаміки.

Об'єкт дослідження – основи взаємодії мови та культури у світлі глобалізацій них трансформацій.

Предмет дослідження – універсальне та способи його вираження у мовно-культурній комунікації.

© Гейко Т. М.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що в ній зроблено спробу висвітлити феномен глобалізації через призму культурно-мовної взаємодії, підкреслити її позитивне спрямування на консолідацію через універсальне.

Загальновизнано, що між мовою і культурою існує тісний іманентний зв'язок, їм властиві спільні онтологічні характеристики: обидві є виявом образних репрезентацій та інтерпретацій, мають динамічну соціальну природу з певною типологією, виконують функції соціальної інтеграції, організації, пізнання, комунікації, валорізації, самоідентифікації людини. Розглянемо найбільш суттєві моменти мовно-культурної парадигми, що визначають розвиток людської думки у XX ст. Перш за все зупинимося на трактуванні поняття "культура".

У світі існує чимало наукових дефініцій культури. Загалом це поняття тлумачиться як умоглядна категорія, що відзначає певний клас явищ у суспільному житті людей, певний аспект їх спільного існування. Культура (від лат. – обробка, виховання, освіта, розвиток, шанування) – сукупність штучних порядків і об'єктів, створених людьми на додаток до природних, завчених форм людської поведінки та діяльності, набутих знань, образів самопізнання та символічних позначень довколишнього світу [1]. Отже, культура є світ творчих новацій – способів і результатів пізнання, інтелектуальних і образних рефлексій буття та його практичного перетворення. Одна з основних соціальних функцій культури полягає у розв'язанні завдань із здійснення соціальної комунікації між людьми, символічного позначення предметів, явищ і процесів довколишнього світу, продукуванні мов і способів обміну інформацією, трансляції соціального досвіду, втіленого у формах і традиціях (вербальних і невербальних текстах). У зв'язку з цим культура є основним змістом усіх видів комунікації між людьми та формує особливості мов і "культурних кодів"; рефлектується й інтерпретується в "культурних текстах" філософії, релігії, соціальних і гуманітарних наук, літератури та мистецтва, громадської думки, права й ідеології, звичаїв і ритуалів тощо; передається від покоління до покоління [2].

© Гейко Т. М.

Спільна онтологія культури і мови виявляється у їх динамічній природі. Так, у динаміці культури можна вирізнити декілька основних типів феноменів: по-перше, культурогенез – породження нових форм культури та їх інтеграція в соціальну практику, істотну роль тут відіграє індивідуальний творчий пошук в інтелектуальній, технічній, мистецькій сферах. По-друге, наслідування традицій – процеси трансляції між поколіннями та відтворення, а також відмирання вже інтегрованих у соціальну практику явищ. По-третє, дифузія культури – процеси просторово-часового розповсюдження зразків культури, їх запозичення та вкорінення у нові. По-четверте, трансформація форм культури – процеси їх модернізації, прогресивного розвитку або деградації. По-п’яте, реінтеграція форм культури – процеси зміни змістових і символічних характеристик форм і зв’язків між ними. По-шосте, системна трансформація культури – процеси історичної мінливості. І нарешті, ще однією важливою властивістю культури є її функціонування в якості підґрунтя для самоідентифікації суспільства та його членів, усвідомлення колективом і його суб’єктами свого групового й індивідуального (у групі) Я, маркування себе самобутніми формами своєї культури, розрізнення “своїх” і “чужих” за ознаками культури тощо [2; 3].

Широта та розмаїтість феноменів культури потребує більш чіткої її дефініції. Отже, ми розуміємо культуру як надбання духовного та матеріального досвіду і практики людини, що втілюється у мистецтві (у вищому елітарному розумінні) та його низових формах, властивих масовій свідомості, є найвищим виявом образних рефлексій та інтерпретацій і разом з тим сприяє людській комунікації, соціалізації та самоідентифікації.

Слід зазначити, що структурі та типології культури XX–XXI ст. з огляду на протиборство тенденцій до універсалізації та самовираження зникають або маргіналізуються види, типи, жанри мистецтва, які раніше відігравали істотну роль. Виникають радикально нові типи художнього вираження: технічні види мистецтв (кіно, пізніше дігітальні мистецтва), фундаментальні наукові теорії, що докорінно змінюють художнє мислення і філософування.

© Гейко Т. М.

XX ст. вирізняється також поміж інших історичних епох появою масової культури. Дана культура значно відрізняється від попередніх низових форм тим, що вона спирається на досягнення найсучаснішої технології навіть більшою мірою, ніж елітарні форми мистецтва XX ст. Крім того, масова культура (поп-музика, шоу-бізнес, розважальна кінопродукція, мода, бульварна і жовта преса тощо) широко використовує потужний арсенал психології, менеджменту тощо. Вона є унікальною як мистецтво маніпулювання елементарними "долюдськими" реакціями та імпульсами мас людей, використовуючи рафіновані досягнення науки і технології.

В останні два-три десятиріччя ми стали свідками унікального переплетіння гігантських за масштабами процесів і явищ, які можна назвати епохальними подіями з точки зору їхніх наслідків для всієї світової спільноти. Глибокі зміни в геополітичних структурах і трансформації соціально-політичних систем дають підстави говорити про завершення одного історичного періоду і перехід сучасного світу на якісно нову стадію свого розвитку. Масштабність і всеосяжність процесів, що відбуваються у світі, вказують на глобальний характер перетворень, що дає підстави говорити про глобалізацію суспільства і всіх сфер життя. Отже, глобалізація тлумачиться як перетворення світового простору на єдину зону, де без перепон пересуваються капітали, товари, послуги, де вільно поширюються ідеї та пересуваються їх носії, стимулюючи та відшліфовуючи взаємодію сучасних інститутів. На зміну євроцентричному світу з домінуючими параметрами західної раціоналістичної цивілізації приходить нова всепланетарна цивілізація на засадах органічної єдності та непорушності світової спільноти, з одного боку, диверсифікації та плюралізму центрів, народів, культур, релігій тощо, з іншого. Глобалізація, таким чином, сприяє утворенню міжнародного культурно-інформаційного поля.

Отже, трансформаційні процеси глобалізації даються взнаки не тільки в економічній, політичній чи правовій сферах суспільного життя, але й яскраво виявляються в культурі, в таких її галузях,
як-от, мистецтво, наука, освіта, виховання тощо. Деякі вчені

© Гейко Т. М.

вважають, що глобалізація суспільства визначається саме перевагою культури над економікою і політикою [4], оскільки в культурі соціальні відносини максимально символізовані, тому можуть здійснюватися без прив'язки до конкретної території [5].

Глобалізація явно збільшує насиченість "інформаційного потоку", дає шанс різним культурам вирватися за рамки своєї етнічної або національної обмеженості, набути динаміку власного розвитку. Завдяки телекомунікаціям, мас-медіа та комп'ютерам електричний струм наче розширює центральну нервову систему до утворення "глобальних обіймів", де все взаємопов'язано, внаслідок чого формується так зване "глобальне село" [6]. Поява планетарних ЗМІ корелює з тенденцією формування транснаціональної масової культури, специфічною рисою і відправним пунктом якої Ж.-Ф. Ліотар назвав еклектизм [7]. Транснаціональну маскультуру характеризує розповсюдження стандартних символів, естетичних і звичаєвих зразків глобальними мережами ЗМІ, як-от, CNN і MTV, та входження у повсякденне життя елементів екзотичних культур, наприклад, символіки буддизму, моди на латиноамериканські танці, східної гастрономії. Це зумовило появу культурних гібридів, що парадоксально поєднують цінності, символи та звичаї західної маскультури й етнічних, регіональних традиційних культур. У результаті розповсюдження транснаціональної маскультури та культурних гібридів виникає феномен мультикультуралізму, коли на території національної держави співіснує декілька різних культур, що зумовлює не поглинання, не ієрархію, а плюралізм культурних традицій. Таким чином, очевидний контраст між старим (до середини XX ст.) і новим (з другої половини XX ст.) типами культури, які характеризуються, відповідно, "закритістю" – принцип монокультуралізму та "відкритістю" – принцип мультикультуралізму.

Загалом, головною проблемою, яка пронизує всю культуру XX – початку XXI ст. і визначає її типологію, є прагнення поєднати між собою високе, майже культове ставлення до культури і культурності з радикальним і систематичним негативізмом відносоно культури і культурності. Отже, культура XX – початку XXI ст. постає як результат своєрідних і дивних комбінацій двох центральних парадигм епохи – неконтрольованих

© Гейко Т. М.

позалюдських реалій і цінностей високорозвиненої цивілізації, що хоче звільнитися від антропно-цивілізаційних ланцюгів задля виходу в біокосмічні простори, у виміри, табуйовані раніше розумом і мораллю. Революційні науки і технології, з одного боку, утверджують досягнення антропної культури, а з іншого, піддають сумніву гуманістичні мірки і цінності. Так, прагнення до парадигматичної амбівалентності, інакше кажучи, намагання реалізувати себе водночас в якості "культури" і "природи", набуває певного нав'язливо-насильницького характеру в мистецтві другої половини XX – початку XXI ст.

Отже, глобалізація зумовлює всесвітній всеосяжний характер, що його набувають соціальні, економічні, політичні, культурні та мовні зв'язки. Вона являє собою не один процес, а комплексну сукупність процесів, які діють суперечливо, іноді конфронтаційно. Вона реструктуризує способи нашого існування у світі, до того ж на глибинному рівні. Світ постає як "єдине соціокультурне місце" [11], що означає однаковість умов і характеру соціальних взаємодій в будь-якому куточку світу. Світ "стискається", позбавляється подрібнення на специфічні зони соціальним простором. а базове просторово-фізикалістське тлумачення глобалізації поступається місцем метафорі непросторовості, детериторизації, нематеріальності, символічності. Можна сказати, що вона виконує інтеграційну функцію у широкій площині, здійснюючи консолідацію різних сфер людської діяльності: науки, освіти, політики, мистецтва, вона є квінтесенцією історичних трансформацій. Це результат багатовікових якісних змін не тільки у суспільному розвитку, але й у системі "суспільство – природа", що визначає саме інтеграційний характер феномена глобалізації. Останнім десятиріччям унаочнилася єдність світу і спільність проблем: всепланетне людство стало дедалі реальнішою формою існування людини взагалі.

Слід наголосити, що всеосяжність глобалізації неможна зводити лише до негативних наслідків, спираючись на тезу про уніфікацію-нівеляцію культурних світів, про космополітизм і "кочування" [8] ідентичності, що руйнує базові цінності національних культур, призводить до експансії американської масової культури як культури-лідера [9; 10]. Очевидно і те, що

© Гейко Т. М.

глобалізація сприяє формуванню уявлення про взаємопов'язаний світ, де існування різних народів і культур є можливим лише за умов культурного плюралізму. Оскільки, на думку Робертсона [11], глобальне постає через локальне, вивчення культури, соціальної структури і мов країн світу, а разом з тим володіння основами міжкультурної комунікації є основними координатами орієнтації у глобалізованому просторі. Отже, глобальне суспільство – це всепланетна система співпраці і співіснування соціумів і культур.

Таким чином, особливістю мовно-культурного розвитку за доби глобалізації є формування інформаційного суспільства, однорідних засобів масової інформації, мультикультурного мистецтва, поп культури тощо, символом і синонімом чого став Інтернет. Розповсюдження медійних та віртуальних технологій викликано почасти намаганням компенсувати за допомогою комп'ютерних симуляцій дефіцит соціальної реальності, чому чималою мірою сприяє глобалізація з її десакралізацією, символічністю, дифузністю соціального простору.

ЛІТЕРАТУРА

1.*Бычков В. В.* XX век : предельные метаморфозы культуры / В.В. Бычков, Л.С. Бычкова // Полигнозис. – 2000. – № 2. – С. 63–76. – № 3. – С. 67–85. 2.*Орлова Э. А.* Культурная (социальная) антропология : [учеб. пособие для вузов] / Эльна Александровна Орлова. – М. : Академический Проспект, 2004. – 480 с. – (Gaudeamus). 3. *Флиер А. Я.* Социальные основания массовой культуры / Андрей Яковлевич Флиер // Культурология для культурологов : [учеб. пособ. для магистр., аспир., доктор., соискат., препод. культуролог]. – М. : Академический проспект, 2000. – С 370–391. 4. *Appadurai A.* Modernity at Large : Cultural Dimensions of Globalization / Arjun Appadurai. – Minneapolis : University of Minnesota Press, 1996. – 224 p. 5. *Waters M.J.* Globalization : Sources and Effects on National State and Societies / Meyer John Waters // International Sociology. – 2000. – Vol. 15. – № 2. – P. 232–248. 6. *McLuhan M.* War and Peace in the Global Village / Marshall McLuhan, Quentin Fiore. – New York : Bantam, 1997. – 192 p. 7. *Lyotard J-F.* La condition postmoderne. Rapport sur le savoir / Jean-François Lyotard. – Paris : Editions de Minuit, 1979. – 160 p. 8. *Аттали Ж.* На пороге нового тысячелетия / Жак Аттали ; [пер. с англ.]. – М. : Междунар. отношенияя, 1993. – 135 с. 9. *Бжезинський З.* Велика шахівниця. Американська першість та її стратегічні імперативи / Збигнев Казимеж Бжезинський ; [пер. з англ.]. – Львів–Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2000. – 236 с. 10. *Гобозов И. А.* Глобализация, стандартизация и шоу / Иван Аршакович Гобозов // Философия и общество. – 2002. – № 3. – С. 116–132. 11. *Robertson R.* Globalization : Social Theory and Global Culture / Roland Robertson. – London : Sage, 1992. – 205 p.

© Гейко Т. М.

ГОНЧАРУК Д. Д.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ОЦІННІ НАЗВИ ОСІБ В ІТАЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ: СЛОВОТВІРНА ТА СЕМАНТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Висвітлено словотвірні та семантичні характеристики оцінних назв осіб в італійській та українській мовах. Наведено приклади еквівалентів та проаналізовано особливості емоційно-експресивних відтінків. Виокремлено різницю між зменшено-пестливими та збільшено-згрубілими суфіксами.

Ключові слова: оцінні назви осіб, зменшено-пестливі, збільшено-згрубілі суфікси.

Освещены словообразовательные и семантические характеристики оценочных названий лиц в итальянском и украинском языках. Приведены примеры эквивалентов и проанализированы особенности эмоционально-экспрессивных оттенков. Выделена разница между уменшительно-ласкательными и увеличительно-уничтожительными суффиксами.

Ключевые слова: оценочные названия лиц, уменшительно-ласкательные, увеличительно-уничтожительные суффиксы.

The word building and semantic characteristics of evaluative names of persons in the Italian and Ukrainian languages are ascertained and peculiarities of emotionally-expressive nuances are analyzed. The difference between the diminishingly codling and the increasingly coarse suffixes is clarified.

Key words: evaluative names of persons; the diminishingly codling, the increasingly coarse suffixes.

Мета полягає у дослідженні та порівнянні семантичного та словотвірного аналізу групи оцінних назв – іменників на позначення осіб в італійській та українській мовах.

Актуальність теми полягає в тому, що оцінні назви осіб в італійській та українській мовах не були предметом окремого порівняльного аналізу.

Результати роботи можуть бути використані в підготовці курсів з порівняльної лексикології та порівняльної граматики.

Об'єктом дослідження є оцінні назви осіб в італійській та українській мовах, а також їхня словотвірна та семантична характеристика.

Предметом дослідження є порівняння оцінних назв осіб.

Мова є основним засобом людського спілкування. Крім своєї головної, комунікативної функції, вона виконує також додаткову – емоційну, експресивну. Неповторний світ інтелекту, почуттів та емоцій, волі людини є невидимим для інших. І тільки мова надає найбільше

© Гончарук Д. Д.

можливостей розкрити їх для інших людей, вплинути силою своїх переконань чи почуттів. Однією з таких можливостей є оцінні назви осіб – пестливі та згрубілі форми іменників.

Група емоційно-експресивної лексики визначається, обмежуючись кількома категоріями слів. До складу цієї лексики належать слова, які вже в своєму значенні містять позитивну чи негативну оцінність і називають відчуття, настрої, процеси *(нудьга, сум, жаль, досада, кохання, ласка, краса, втіха, розкіш, щебетати, пестити)*.

До емоційно-експресивних належать також слова, в яких оцінність виражається не лексично, а граматично, тобто суфіксами чи префіксами емоційної (суб'єктивної) оцінки *(сонечко, голівка, матінка, очиці, батечко, братик)*. Частина слів української мови не має постійного емоційного забарвлення, а набуває його залежно від того, в якому контексті і з якою метою вживається (неабияку роль тут відіграє вимова, інтонація, місце їх у реченні).

Найстійкішою і найвиразнішою є емоційність, пов'язана з походженням слова або з місцем переважного вживання.

У системі словотвору іменників – назв осіб – значне місце займає підсистема демінутивності – аугментативності, що включає в себе відіменникові словотвірні типи з суфіксами, які несуть в собі семантику суб'єктивної оцінки. Причому якщо в системі назв неістот ті ж самі іменникові суфікси передають значення реальної, об'єктивної зменшеності або збільшеності в поєднанні з оцінними відтінками, то в назвах осіб вони, як правило, є носіями власне оцінної семантики [1]. Це є наслідком тривалого розвитку категорії зменшеності – збільшеності, що історично сформувалася на основі вираження реальних ознак предметів – малого або великого розміру, обсягу, зросту, віку, ваги, форм, малої насиченості і таке інше. Для її вираження використовуються зменшено-емоційні суфікси та суфікси збільшеності, які, приєднуючись до твірної основи, надають новоутвореному слову відтінків здрібнілості, ласкавого ставлення особи, голублення, пестливості або збільшеності, зневажливості, згрубілості й аж до лайливості.

Серед іменників із суфіксами суб'єктивної оцінки можна виділити дві великі групи: назви зі значенням збільшеності переважно з негативною оцінкою і назви із значенням зменшеності переважно з

© *Гончарук Д. Д.*

позитивною оцінкою. У кожній із цих груп наявні лексеми з частковими значеннями.

Назви осіб завжди мають оцінну семантику, а тому не належать до власне зменшених або збільшених імен [2]. Тобто зменшено-емоційні назви осіб (демінутиви) мають переважно позитивне емоційне забарвлення, але залежно від контекстуального оточення можуть втрачати значення позитивної оцінки й набувати відтінків зневажливого, іронічного або й саркастичного ставлення – *людинка, подруженька, синочок.*

Крім того, іменники з відтінками збільшеності й суб'єктивної оцінки згрубілості, негативного ставлення за певних умов втрачають негативне забарвлення, позначаючи при цьому відтінки фамільярності, дружнього ставлення, доброзичливої жартівливості – *замазура, хлопчище, дівчисько.*

В італійській лінгвістиці існує поняття *"alterazione"* – зміна, перекручування, викривлення, що означає часткову модель суфіксації, з якою початкове значення слова не змінюється в цілому, а лише в деяких аспектах (кількість, якість, судження мовця). Так, наприклад, слово *donna – жінка* має змінні форми: *donnetta*; *donnona*; *donnaccola; donnaccia; donnacchera*. Таке явище відіграє основну роль для вираження сприйняття, тобто емоційного налаштування й особистого відчуття та розуміння того, хто говорить.

Пестливі слова в італійській мові можуть утворюватись за допомогою суфіксів: – ino: *mamma – mammina;* –etto: *donna – donnetta;* –ello: *rondine – rondinella*; –uccio або ж –uzzo: *avvocato – avvocatuccio;* –otto: *giovane – giovanotto;* –acchiotto: *lupo – lupacchiotto.*

В українській мові такими суфіксами є: –к-о *(матко)*, –ок *(дружок)*, –ик *(карасик)*, –ець *(братець)*, –иц'-(а) *(сестриця),* –ичк-а *(молодичка),* –инк-а *(дівчинка),* –очк-а, –ечк-а, –очок, –ечок *(невісточка, донечка, синочок),* –оньк-а, –еньк-а *(дівчинонька, бабусенька),* –ун' –(а) *(матуня),* –ус'-(а) *(матуся);* похідні –усеньк-а, –унечк-а, –уньчик, –усечк-а *(бабусенька, матунечка, татуньчик, бабусечка)* та інші.

Виходячи з цього, можна вивести певні закономірні еквіваленти при відтворенні італійських суфіксів українською мовою. Так, наприклад, суфікс –ino в українській мові частіше матиме відповідники:

© Гончарук Д. Д.

–ус, –ик, –к: *mamma – mammina, мама – мамуся; topo – topolino, миша – мишка.*

Італійський суфікс –etto відповідає українським –ок, –к, –ик, –ен: *donna – donnetta, жінка – жіночка; zia –zietta*, *тітка – тітонька; orso – orsetto, ведмідь – ведмедик.*

Яскраво помітно, що в італійській мові суфікс додається до основи, не змінюючи її буквений склад, а от в українській мові поєднання суфікса супроводжується морфологічним чергуванням задньоязикового *к* з шиплячим *ч*: *вовк – вовченя,* або *г* з *ж*: *внук – внучок, друг – дружок.* А також чергування голосних *і* та *е*: *ведмідь – ведмедик.*

Італійський суфікс –ello частіше відповідає –ечк, –очк, а також рідше –ц, –ок: *rondine – rondinella, ластівка – ластівочка; asino – asinello, віслюк – віслючок.*

Влучним еквівалентом суфікса –uccio – слід вважати суфікс –ик: *cavallo – cavalluccio, к**і**нь – к**о**ник.*

У свою чергу суфікс – ик в українській мові розрізняється за семантичними відтінками пестливості *(коханчик, женчик),* зменшено-пестливості *(лейтенантик, вівчарик),* зменшено-зневажливості *(інтелігентик, музикантик)*. Частіше вживається з пестливим характером, ніжності та симпатії: *братик, котик.* А також перед суфіксом –ик відбуваються чергування ець/ч *(купець – купчик, молодець – молодчик), (жнець – женчик, швець – шевчик),* а також і/о.

–otto має еквіваленти –ок та –ець: *giovane – giovanotto, юнак – юначок.*

Суфікс –otto вказує також на назви малих тварин: *aquila – aquilotto, орел – орленя; lepre – leprotto, заєць – зайченя; passero – passerotto, горобець – горобеня*.

В українській мові відповідним суфіксом для позначення тварин, малих за віком, є –ен- і синонімічні –атк-, –ятк-, –енятк- у лексемах типу *слоненятко, каченятко, їжаченя.*

–acchiotto: *lupo – lupacchiotto, вовк – вовча, вовченятко; volpe – volpacchiotto, лис – лисенятко*.

Очевидно, що цей суфікс в італійській мові не входить до синонімічного ряду разом із –otto, на відміну від їхніх українських аналогів.

© Гончарук Д. Д.

Значення пестливості посилюється в утвореннях із суфіксом –ичк-а, поєднуючись із семантикою зменшеності, наприклад*: сестричка, sorellina.* Цей формант надає пестливого (рідше зменшено-пестливого значення) також тим словам з суфіксом –иц-я, які такого значення не виражають *(vedova – vedovella, вдовиця – вдовичка, черниця – черничка, monacca – monacella)*. Крім значення пестливості, прихильності, слова із цим суфіксом у певних контекстах можуть виражати такі відтінки, як гордість, захоплення, замилування: *моя сестричка, mia sorellina; гарна пташечка, uccellino bello.*

Категорії слів зі збільшено-згрубілим відтінком виражаються суфіксами: –one: *donna – donnona, ladro – ladrone*; –acchione: *frate – fratacchione;* –accio: ragazzo – *ragazzaccio; vecchio – vecchiaccio, дід – дідуган;* –astro: *medico – medicastro*.

В українській мові оцінні назви осіб зі збільшено-згрубілим відтінком утворюються за невеликою кількістю типів, причому лише один з них є продуктивним – з суфіксом –ищ-е. Інші, такі як –иськ-о; –ак-а (–як-а); –уг-а (–юг-а) та форманти –иськ-о; –ан є менш вживаними: (*морозище, деревище, юрмище – юрмисько)*. Як засіб вираження збільшеності й зневажливості поряд з –ищ-е використовується словотворчий формант –иськ-о, який має синонімічне значення *(парубчище – парубчисько, юрмище – юрмисько, друзяка, звір – звірюка, бандит – бандюга)*.

Слова з відтінком зневажливості частіше вживають у розмовно-побутовому, публіцистичному та художньому стилях, як в українській так і в італійській мовах.

Помітно закономірність у тому, що суфікс –one відповідає українським –ищ, –иськ, які творять деривати із семантикою збільшеності: *mamma – mammona; zucca – zuccone.*

Українські аналоги теж можуть позначати позитивні та негативні відтінки: *хлопчище, дружище; бабисько, дідисько.*

В італійській мові суфікс –one комбінується з іншими суфіксами для посилення значення: *uomo – omaccio – omaccione; pazzo – pazzerello – pazzerellone.* В українській мові теж є таке явище: *дівча – дівчина – дівчинка – дівчиночка – дівчинонька.* А також, характерне чергування перед суфіксом –ищ-е г/ж, х/ш, к/ч, ц/ч *(хлопець – хлопчище, дівка – дівчище).*

© *Гончарук Д. Д.*

Суфікс –one має властивість перетворювати прикметник на іменник: *pigro – pigrone, лінивий – ледар –ледащо – ледацюга; buono – bonaccione, добрий – добряк.* А от у слові *ragazzo (хлопець)* суфікс –one може викликати часткову зміну значення: *ragazzone – grande ragazzo (хлопчище)* та інше – зі зменшеним відтінком *ragazzo bonario (простодушна людина).*

–acchione має іронічну конотацію і може відтворюватись по-різному і не завжди за допомогою суфікса: *frate – fratacchione, монах – монашище ; volpe – volpacchione, лис – старий лис .*

Італійський суфікс –astro вказує на зневажливе ставлення мовця до особи: *medico – medicastro, лікар –лікарюга; poeta – poetastro, поет – рифмач, віршомаз;* очевидно, що похідне слово має зовсім іншу основу, ніж початкове, на відміну від італійського ***poet****a* – ***poet****astro.*

Оцінні лексеми служать засобом вираження авторського ставлення до зображуваного, передаючи почуття, відчуття людини, особливості її світосприйняття. Очевидно, що вміле їх використання робить мову багатою, різнобарвною, емоційно насиченою.

Перспективи дослідження. Інформація може служити корисним матеріалом для подальших аналізів, спостережень та досліджень при вивченні морфології, зокрема іменника та його лексико-граматичних значень, дериватології, а особливо суфіксального способу словотворення, суфіксів із оцінним значенням.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Сагач Г. М.* Емоційні суфікси іменників на позначення позитивної суб'єктивної оцінки / Галина Михайлівна Сагач // Українська мова та література в школі. – 1975. – № 12. – С. 24–30. 2. *Вихованець І. Р.* Граматика української мови : [посібник] / Іван Романович Вихованець. – К., 2003. – 328 с. 3. *Городенська К. Г.* Словотвірна структура слова (відіменні деривати) / Катерина Григорівна Городенська. – К., 2001. – 200 с. 4. *Журавльова Н. М.* Емоційно-експресивне суфіксальне словотворення іменників у мові українських народних ліричних пісень / Наталя Михайлівна Журавльова // Дослідження з словотвору та лексикології. – К., 1995. – С. 61–64. 5. *Сікорська З. С.* Іменники з суфіксами суб'єктивної оцінки в сучасній українській мові / Зінаїда Степанівна Сікорська // Мовознавство. – 2004. – № 6. – С. 13–23. 6. *Словник труднощів української мови* / [Гринчишин Д. Г., Капелюшний А. О., Пазяк О. М. та ін. ; за ред. Єрмоленко С. Я.]. – К., 1989. – 336 с. 7. *Український* правопис. – [4-е вид., випр. і доп.]. – К., 1993. – 288 с. 8. *Ющук І. П.* Практикум з правопису української мови / Іван Пилипович Ющук. – [3-є вид.] – К, 2000. – 254 с. 9. *Dardano M.* Grammatica italiana con nozioni di linguista / Maurizio Dardano // La formazione delle parole. La suffissazione. – [3-d ed.]. – Bologna : Zanichelli, 2007. – 825 p. 10. *Dizionario della lingua italiana* / G. Devoto, G. C. Oli. – Firenze : Le Monnier, 2005. – 3188 p. 11. *Dardano M.* Grammatica italiana modulare / Maurizio Dardano. – Bologna : Zanichelli, 2006. – 532 p. 12. *Trifone P.* Grammatica italiana di base / Pietro Trifone. – Bologna : Zanichelli, 2005. – 336 p.

© Гончарук Д. Д.

ДАНИЛІНА С. Ю.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

СКЛАДОВІ ПАРОДІЙНОСТІ ДИСКУРСУ МАС-МЕДІА У ПЕРЕКЛАДІ

(на матеріалі перекладів роману Чака Паланіка "Рент: Усна біографія Бастера Кейсі" українською і російською мовами)

У статті розглядаються прийоми пародіювання дискурсу мас-медіа у постмодерному романі Чака Паланіка і шляхи адекватної передачі авторської інтенції у перекладі. Зроблено спробу зіставити переклади роману українською і російською мовами, аби наочніше продемонструвати перекладацькі рішення (описовий переклад, адаптація, перекладацькі трансформації тощо) і пояснити їхню обґрунтованість.
Ключові слова: переклад, пародійність, дискурс мас-медіа, Чак Паланік, інтенція.

В статье рассматриваются приемы пародирования дискурса масс-медиа в постмодернистском романе Чака Паланика и пути адекватной передачи авторской интенции в переводе. Делается попытка сопоставить украинский и русский переводы романа, чтобы нагляднее продемонстрировать переводческие решения (описательный перевод, адаптация, переводческие трансформации и т.д.) и объяснить их обоснованность.
Ключевые слова: перевод, пародийность, дискурс масс-медиа, Чак Паланик, интенция.

The article focuses on the means of parodying the mass media discourse in a postmodern novel by Chuck Palahniuk and the ways of an adequate rendering of the author's intent in translation. An attempt is made to compare the Ukrainian and Russian translations of the novel to examine the translators' techniques (descriptive translation, adaptation, translation transformations, etc.) and explain the reasons for their use.
Key words: translation, parody, mass media discourse, Chuk Palahniuk, author's intent.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю вивчення пародійної домінанти як основного структуротворчого принципу побудови романів Чака Паланіка для її адекватного відтворення у перекладі. Широке визнання Паланіка як одного з найпопулярніших сучасних американських письменників призвело до появи багатьох перекладів його творів, але комплексного дослідження пародійної домінанти творчості Паланіка в українському перекладознавстві на сьогодні не існує. Наше дослідження має стати у пригоді перекладачам майбутніх творів автора, адже саме через адекватні переклади широкий загал українського читацтва матиме змогу познайомитися з творчістю цього відомого сучасного автора.

Метою цієї статті є розглянути прийоми пародіювання Паланіком дискурсу мас-медіа у романі "Рент: Усна біографія Бастера Кейсі"

© Даниліна С. Ю.

(надалі – "Рент") і дослідити шляхи відтворення цього дискурсу в перекладах роману українською та російською мовами.

Об'єктом дослідження є пародійність дискурсу мас-медіа у романі Чака Паланіка "Рент: Усна біографія Бастера Кейсі".

Предметом дослідження виступають засоби відтворення пародійного дискурсу мас-медіа в перекладах роману українською та російською мовами.

Матеріалом дослідження слугує роман Чака Паланіка "Рент:Усна біографія Бастера Кейсі" в оригіналі та перекладах українською та російською мовами.

Завданням дослідження є з'ясувати і порівняти перекладацькі стратегії щодо передачі авторської інтенції у перекладах роману українською та російською мовами та визначити, які з них виявляються найбільш вдалими.

Наукова новизна роботи полягає у спробі визначення прийомів, до яких вдається Паланік для створення пародійності дискурсу мас-медіа, та їхньому дослідженні у перекладознавчому аспекті.

Переклад романів американського письменника Чака Паланіка – процес трудомісткий і непростий. Серед труднощів, що виникають на шляху перекладача, можна відмітити належне відтворення ідіолектів персонажів, що характеризуються індивідуальною інтонацією та наявністю специфічних лексико-граматичних структур, неологізмів, що їх вживає автор для побудови нової художньої реальності на зразок творів наукової фантастики, ідіостилю самого автора, з типовими короткими реченнями і перевагою дієслів тощо.

З багатьох дефініцій "дискурсу", які наразі існують, для цілей даної статті ми користуватимемося визначенням Н. Д. Арутюнової, що детермінує дискурс як "зв'язний текст у сукупності з екстралінгвістичними, прагматичними, соціокультурними, психологічними та іншими факторами", тобто як "мовлення, занурене у життя" [1:136].

Дискурс мас-медіа і реклами − один з основних об'єктів сатиричного зображення у романній прозі Паланіка, тому важливим завданням для перекладача стає адекватне відтворення іронічної або навіть саркастичної інтонації автора, впізнання текстів, що пародіюються, здатність зрозуміти алюзії автора, іншими словами збереження інформації, що її називає І. Р. Гальперін "змістовно-концептуальною" [2:27], яка виступає контентотворчим фактором і

© Даниліна С. Ю.

стосується основної ідеї, задуму тексту [3:30], його "глибинним змістом", а відтак є найбільш цінним для перекладача.

У романі "Рент" уособленням дискурсу мас-медіа є ведуча радіопередачі автоновин Tina Something. Псевдонім дівчини можна вважати прикладом "промовистого" імені. На нашу думку, обравши його, дівчина хоче продемонструвати, що розуміє, наскільки неважливою є особистість "повідомлювача новин» для аудиторії, отже у даному випадку, прізвище виконує експресивну функцію, у ньому відчутна іронія, ніби сама ведуча чує, як її слухачі, кажучи про неї, говорять щось на кшталт: "А, ну це та казала, ну, Тіна як там її …".

За словами Фадєєвої та Полонської, "художній твір – це особлива сфера функціонування реалій, зокрема, авторських номінацій", а їхня передача у перекладі "має величезне значення як для збереження стилістики тексту оригіналу, так і для передачі його інформативної, змістовної складової" [4:1]. Оскільки автор вдається до значущих імен, насамперед для закодування певної інформації про героя, тому й завданням перекладача стає "не згубити цю інформацію і водночас не позбавити імен іноземного звучання" [5:455]. Якщо ж не вдається надати значущому імені природного звучання, то, як радить Г. Кочур, "значення важливіше, тому ім'я все-таки потрібно перекладати" [5:455].

Саме так і зробила авторка українського перекладу Вікторія Наріжна, передавши псевдонім Тіни як "Тіна Щосьтам", що, на нашу думку, відповідає авторській інтенції.

У перекладі російською мовою Катерина Мартинкевич називає героїню "Тина Самсинг", тобто передає номінацію зі збереженням форми, вдаючись до транскрибування імені . Цей варіант нам видається не найвдалішим, оскільки здогадатися, що мав на увазі автор зможуть хіба що ті читачі, які розмовляють англійською. Для інших псевдонім Тіни, скоріш за все, скидатиметься на корейське чи китайське прізвище. На нашу думку, кращим рішенням було б наблизити ім'я до природного англомовного звучання, при цьому зберігаючи його значення. Як можливий варіант можна було б запропонувати "Тина Тыктоу / Незнамоктоу" за аналогією з "Defoe, Monroe" або ж навіть варіант написання "НикТоу", який нагадує прізвища "McEnroe, MacRae".

Тіна Щосьтам веде передачу Graphic Traffic про автомобільні аварії на DRVR (акронім driver radio). Обидві перекладачки назвали радіостанцію "Авторадіо", що є найпростішим і найкращим варіантом,

а ось назву передачі було відтворено по-різному. У назві є два аспекти, що потрібно було б відтворити у перекладі: 1) рима – адже римовані назви часто використовуються у дискурсі мас-медіа, аби привернути увагу і краще запам'ятатися аудиторії. За словами Л. Павлюк, "формально-атрактивні прийоми (ритмізація і рими)" є одним з елементів структурного інструментарію у побудові назв текстів у мас-медіа [6:286]; 2) назва програми містить семи "дорожній рух" і "яскраве, чітке зображення" і не має жодної негативної конотації, таким чином контрастуючи з її змістом, де журналістка розповідає про трагічні автомобільні аварії у найдрібніших натуралістичних деталях.

В перекладі роману українською мовою назва звучить як "Небозі в дорозі", з одного боку, перекладачка зберегла риму, з іншого, додала песимістичної або ж іронічної інтонації, якої не було в оригіналі. Однак, оскільки збережено і дорожню тему, і риму, то такий переклад можна вважати прийнятним.

У російському перекладі назву передано як "Дорожные картинки", де збережено смислове навантаження і нейтральну тональність, але втрачено риму. Ми можемо запропонувати варіант "Выкрутасы на трассе", який видається більш вдалим, оскільки у ньому збережено риму, і, крім того, така назва передачі давала б зрозуміти слухачам, що їх повідомлятимуть про якісь нетривіальні, особливі автоновини.

Основною темою програми Тіни Щосьтам є повідомлення про аварії на автошляхах, про які вона розповідає з притаманною їй іронією й глузуванням, незважаючи на доволі сумні обставини, що їх вона спостерігає. На нашу думку, саме такі інтонації репортерки є одним з прикладів пародіювання Паланіком дискурсу мас-медіа, де, з одного боку, звичайною справою для жовтої преси є не лише повідомляти аудиторію про нещасні випадки і трагедії, передусім з життя відомих осіб, але й робити це беззастережно й цинічно. З іншого ж боку, зміст і форма передачі разюче контрастує з гіпертрофовано політкоректним дискурсом офіційних західних мас-медіа, за спостереженнями Южакової, з "установкою на толерантність масово-інформаційного дискурсу США" [7:6]. Актуалізуючи визначення Ю. М. Тинянова, за словами якого пародійні тексти спрямовуються на явища сучасної літератури або ж на сучасне ставлення до старих явищ [8:294], можна сказати, що об'єктом пародіювання може стати будь-який сучасний дискурс і його певні стилістичні особливості.

© Даниліна С. Ю.

Зокрема, у романі "Рент" для створення пародійного ефекту застосовуються такі прийоми:

1) Підкреслюється структурованість сучасних радіопередач, для яких характерними є певні елементи будови (початок, який би легко впізнавався слухачами, повторення значущих слів, заключний коментар, типове прощання). На думку дослідників, структура тексту мас-медіа послідовно відображає тенденцію збереження стандарту. Так, Т. А. ван Дейк вважає, що структура медіа-тексту не може бути довільною, а є "результатом журналістської діяльності, що склалася у певних інституційних умовах соціальної та професійної практики" [9:230].
2) Детально описуються аварії та отримані травми;
3) Використовуються специфічні лексичні засоби, характерні для радіомовлення (напр.,імперативи, прямі звернення і т.ін);
4) Прикметники та прислівники-інтенсифікатори додають мовленню іронічного звучання;
5) Суб'єктивно-оцінна лексика поєднується з офіційно-відстороненими термінами, що надає висловлюванню іронічного або саркастичного звучання;
6) Пародіюються типові для радіомовлення форми спілкування з аудиторією (конкурси, телефонний зв'язок під час прямого ефіру та інше).

Одним з яскравих прикладів дискурсу мас-медіа, як його бачить Паланік, є перша поява Тіни на сторінках роману, де йдеться про зіткнення, що призвело до смерті водіїв:

"Slow down and stretch your neck for a good long look at a two-car fatal accident in the left-most lane" [10:8].

Імперативні конструкції та контрастивність (у цьому випадку, прикметників *good* і *fatal*) є характерними для репортажів Тіни, тому важливо відтворити їх у перекладі:

"Скиньте швидкість і витягніть шию подалі, щоб як слід роздивитися фатальне зіткнення двох авто у крайньому лівому ряді" [11:13].

Контрастивне поєднання позитивно й негативно забарвленої лексики призводить до іронічності звучання висловлювань Тіни. Хоча інтонацію збережено, в українському тексті можна було б замінити *як*

слід на *гарненько* для створення більш виразного контрастивного ефекту.

"Притормозите и вы, вытяните шею, чтобы хорошенько рассмотреть на дальней левой полосе аварию со смертельным исходом" [12:15].

У російському перекладі не зовсім звично звучить *дальняя левая полоса*, нам здається, що і для російського варіанту варто було б перекласти *left-most lane* як *крайний левый ряд*. А зворот *притормозите и вы* звучить надто пишномовно для радіорепортажу.

Однак, у цілому, вважаємо, що в обох випадках перекладачі впоралися з належною передачею інтонації героїні.

Показовим є також опис Тіною травм, що їх отримали водії внаслідок аварії. Деталізовані описи згаданих травм на фоні бадьорої інтонації ведучої мають, насамперед, шокувати читача, змусити його відчути відсторонено-іронічний тон без тіні співчуття, а також замислитися над етичними нормами суспільства, зображеного Паланіком.

"The coupe's driver was a scorching twenty-four-year old female, blonde-slash-green with a textbook fracture-slash-dislocation of her spine at the atlantooccipital joint and complete transection of the spinal cord" [10:8].

Заслуговує на увагу те, яким чином Тіна подає інформацію – стисло, але вживаючи медичну термінологію для назв травм. Слово *slash* у даному випадку використовується для відтворення форми подання інформації в офіційних документах, коли, скажімо, зовнішність людини не описується повними реченнями, а вказуються лише значущі слова. Наприклад, *blond/green* у паспорті означає колір волосся й очей. Оскільки для пересічного українського читача таке формулювання було б малозрозумілим, перекладачка українського тексту вдалася до описового перекладу, який видається цілком адекватним у цьому випадку. Крім того, Вікторія Наріжна відтворює й деталізований опис травм, отриманих дівчиною, тому інтенцію автора вдається передати без викривлень:

"Водієм купе виявилася темпераментна двадцятичотирирічна особа жіночої статі: волосся світле, очі зелені, з хрестоматійним зміщеним переламом хребта в області атлантопотиличного суглобу та повним поперечним розривом спинного мозку" [11:13].

Перекладачка російського тексту зберегла буквальну форму оригіналу, як результат у першому випадку припустилася змістової помилки, а у другому текст звучить неприродно:

"За рулем была знойная девица двадцати четырех лет от роду, со светлыми-тире-зелеными волосами и с классическим случаем перелома-тире-вывиха позвоночника в области атланто-затылочного сочленения при полном разрыве спинного мезга" [12:15].

Крім того, в оригіналі Тіна описує водія як *24-year-old female*, у термінології, що застосовується для об'єктивно-відсторонених повідомлень. У поєднанні з епітетом *scorching* знов відчуваємо саркастичну інтонацію Тіни, збережену в українському варіанті та практично загублену в російському.

У дискурсі Тіни важливу роль відіграють прикметники і прислівники-інтенсифікатори, що набувають додаткового семантичного навантаження та іронічності, насамперед за рахунок їхнього парадоксального сполучення з прикметниками протилежного змісту, або ж слововживання, неочікуване у подібних ситуаціях:

"Fancy words for whiplash so bad it snaps your neck" [10:8]. – *"Усе це кумедні словечки, які значать, що кимось смикнуло так добре, аж шия кракнула"* [11:13]. – *"Если выразиться проще, с переломом шеи"* [12:15]. (Бачимо, що у російському перекладі загублено контрастивний ефект).

A sweet ride (описуючи машину, що потрапила у аварію − *класна тачка – классная тачка* (в обох випадках переклад зазнає конкретизації, оскільки слова оригіналу і перекладу знаходяться у гіперо-гіпонімічних відносинах).

"The Monaco was T-boned by a Continental Mark IV that's really worth crying over" [10:108]. – *"Монако" зазнав бічного зіткнення з "Лінкольн Континентал Марк IV", який і справді вартий галасу навколо нього"* [11:133]. – *"В "Монако" врезался "Континентал-Марк IV", и это действительно очень печально"* [12:111]. (Тіна описує чергову аварію, та її засмучує не смерть водія, а те, що таке гарне авто зазнало пошкоджень. Український переклад видається більш виразним і влучним).

"<…>pericardium—that tough little bag that holds your heart" [10:149] (Тіна пояснює слухачам травми водія) – *"<…>пошкоджень перикарду – того маленького мішечка, що тримає серце"* [11:186].

(хоча в українському перекладі випускається прикметник *tough*, у цілому іронічну інтонацію Тіни збережено) – *"<…>разрывы перикардия – твердого мешочка, в котором содержится серце"* [12:153]. (У російському перекладі іронія практично не відчувається, *твердый* − не найкращий відповідник для *tough* у цьому випадку, де більш адекватним був би сленговий прикметник *крутой* або *нехилый*. Дієслово *содержится* за своєю валентністю також не пасує до *мешочка*).

"Here's a quick look at the rollover<… >" [10:149]. – *"Коротенька інформація щодо аварії<…>"* [11:186] (збережено розмовну інтонацію Тіни за допомогою зменшувального суфіксу) – *"Краткая сводка последних событий вокруг перевернутой машины<… >"* [12:153] (невдалий переклад через надмірну формалізацію, текст звучить неприродно).

Говорячи про структурованість повідомлень Тіни, варто відмітити повторення значущих слів, характерне для сучасного радіомовлення, упізнаваний початок і типове завершення репортажів з вказанням імені ведучого, назви і слогану передачі.

Оскільки Тіна веде передачу для тих, хто любить розглядати автомобільні аварії, основна група дієслів, що ними користується ведуча, є синонімами дієслова *дивитися*, що диференціюються Тіною за конотативними ознаками. *Look, watch, see, note, rubberneck, gape, gawk*, а також віддієслівні іменники: *rubberneck, gaper, lookout, looky-lou*. Хоча ані в українському, ані у російському перекладах авторки не знайшли відповідної кількості дієслів зі значенням *дивитися* у кожному випадку було застосовано або ж словникові відповідники *(витріщатися, погляньте, будьте пильні – рассмотреть, обратить внимание, следить, зевака*), або ж перекладацьку трансформацію рекатегоризації: *(витягніть шию, вытяните шею*), де відтворено обидві семи *rubberneck* еквівалентним словосполученням.

На початку передачі Тіна найчастіше вказує місце, де трапилася аварія, отже цікаво подивитися, яким чином у перекладі відтворюються топоніми: *"if you're eastbound on the Meadows Bypass through the Richmond area"*[10:8] – *"якщо ви рухаєтесь на схід по об'їзній Медоуз в околицях Річмонда"* [11:13] (перекладачка вдається до описового перекладу, транскрипції власних географічних назв і адаптації) – *"если вы сейчас под Ричмондом и направляетесь на восток, к Мэдоузскому*

объезду” [12:15] (у російському перекладі також застосовується описова трансформація *направляетесь на восток* і адаптація *под Ричмондом*, яка, на нашу думку, звучить надто “одомашнено”); “*westbound at Milepost 67, on the City Center Thruway*” [10:14] – “*«якщо ви рухаєтесь в західному напрямку швидкісною трасою Сіті Центр, то на шістдесят сьомому кілометрі*<…>” [11:20] (в українському перекладі авторка вдається до транскодування (транскрипції+транслітерації) назви *City Center* і адаптації реалії *Milepost*. Хоча й 67-ма міля шосе – не те ж саме, що 67-й кілометр, такою неточністю можна знехтувати, адже вона не є важливою для сюжету) – “<…>*на правой полосе западного шоссе из центра города. Все произошло у дорожной пометки номер шестьдесят сем*” [12:21] (перекладачка знов вдається до стратегії одомашнення і описового перекладу реалій, які не існують у цільовій мові).

Завершується передача типовими для дискурсу радіопередач фразами на зразок: *Reporting for Graphic Traffic, this is Tina Something*; *I’m Tina Something with your DRVR Rubberneck Report*; *This is the DRVR Graphic Traffic Report.* Як українські, так і російські відповідники можна вважати цілком ситуативно адекватними: *Спеціально для передачі “Небозі в дорозі” Тіна Щосьтам; з вами Тіна Щосьтам і ваш “Звіт від Зіваки”; репортаж для передачі “Небозі в дорозі” на АВТО-Радіо, з вами Тіна Щосьтам. – Репортаж вела Тина Самсинг; Я – Тина Самсинг с отчетом для зевак на “Авторадио”, С вами была передача “Дорожные картинки” на Авторадио*.

Подеколи Тіна додає на прощання слоган програми: *We Know Why You Rubberneck* (в оригіналі збережено навіть стиль написання слоганів англійською мовою, де усі значущі слова починаються з великої літери) – *Ми знаємо, чого ви витріщаєтесь! – Мы знаем, что нужно зевакам* (вважаємо, що і тут перекладачками збережено авторську інтенцію).

Серед форм спілкування радіоведучих з аудиторією, що їх пародіює Паланік, можна відзначити пародію на популярні на радіо конкурси “Відгадай пісню” – оскільки спеціалізацією Тіни є фатальні аварії, її слухачі мають відгадати назву пісні, під яку загинули пасажири.

“One last report from the boys in the meat wagon, regarding the fatality rollover on the 213: The song they died hearing was “My Sharona”

by The Knack. And that makes Brian Lambson our newest Death Song winner. Brian, if you're listening, call in the next hour to accept your prize" [10:152].

Вікторія Наріжна адекватно відтворює мовлення героїні з урахуванням стандартів, що вже склалися в україномовному середовищі для номінування переможців всіляких конкурсів у ЗМІ, вдаючись до прийому транскодування, безпосередньо перекладу власних назв і трансформації додавання:

"Останнє повідомлення від хлопців зі "швидкої" щодо фатальної аварії на 213й: пісня, під яку померли пасажири, була "Моя Шарона" гурту "Кнак". І в результаті Брайан Ламбсон стає нашим новим переможцем конкурсу "Смертельна пісня". Брайане, якщо Ви нас слухаєте, зателефонуйте протягом години, щоб забрати свій приз" [11:189].

Цікаво, що, всупереч традиції, що склалася для передачі назв пісень і груп, перекладачка не зберігає латинське написання назви пісні і гурту (хоча це реальна група і надзвичайно популярний хіт 1979 року, який і досі є легковпізнаваним у США).

Тактики Катерини Мартинкевич є доволі схожими, за виключенням того, що назву групи транскрибовано як "Нэк" і більш неформального звертання на "ти" до слухача (яке видається більш реалістичним для мовлення Тіни):

"*Последнее сообщение от ребят из "скорой" по смертельной аварии на двести тринадцатом ... Смерть наступила под песню "Моя Шарона" группы "Нэк". Это значит, что победителем конкурса "Песня смерти" становится Брайан Лэмбсон. Брайан, если ты нас слушаешь, позвони на студию в течение часа, чтобы получить свой приз"* [12:156].

Виходячи з наведених вище прикладів, можна твердити, що адекватність перекладу творів Паланіка неможлива без розуміння, насамперед, глибинного, змістовно-концептуального плану його тексту. Для романів письменника характерними є прийоми, типові для постмодерної прози, одним з яких є пародіювання дискурсів сучасного світу, гра з читачем, випробування останнього на відчуття іронічних інтонацій автора. Прослідкувавши інтенційність автора щодо вибору певних лексико-стилістичних засобів у побудові дискурсу мас-медіа у романі "Рент", можна прогнозувати його очікування стосовно реакцій

читача, і таким чином побачити, наскільки успішно ці лінгвопрагматичні параметри було відображено у перекладі. Хоча авторки українського і російського текстів вдаються до схожих тактик створення текстів цільової мови (словникові та ситуативні відповідники, описовий переклад, адаптація, використання перекладацьких трансформацій тощо), адекватність кожного рішення можна оцінити лише у конкретному випадку. У ході дослідження стає ясним, що український переклад роману є більш вдалим, оскільки Вікторія Наріжна не лише знаходить адекватні варіанти відтворення авторської інтенції, а й, вочевидь, покладається на тонку перекладацьку інтуїцію, що робить український переклад влучнішим і яскравішим за російський.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Арутюнова Н .Д.* Дискурс / Нина Давидовна Арутюнова // Лингвистический энциклопедический словарь / гл. ред. В. Н. Ярцева. – М. : Сов. Энциклопедия, 1990. – С. 136–137. 2. *Гальперин И. Р.* Текст как объект лингвистического исследования / Илья Романович Гальперин. – М. : Наука, 1981. – 144 с. 3. *Иванова С. В.* Политический медиа-дискурс в фокусе лингвокультурологии / С. В. Иванова // Политическая лингвистика. – Екатеринбург, 2008. – Вып. 1 (24). – С. 29–33. 4. *Фадєєва О. В.* Текстотворча функція авторських номінацій у художньому перекладі [Електронний ресурс] / О. В. Фадєєва, Т. В. Полонська. − Режим доступу : http://www.confcontact.com/2008oktInet_tezi/iy_fadeeva.htm 5. *Пехник Г. В.* Власні назви крізь призму перекладацьких поглядів Григорія Кочура / Г. В. Пехник // Філологічні науки. Мовознавство. – 2009. – № 6. – С. 454–456. 6. *Павлюк Л. С.* Заголовок у дискурсі мас-медіа: семантико-змістові риси і функціонально-структурні типи / Л. С. Павлюк // Телевізійна й радіожурналістика. – Львів, 2010. – Вип. 9, ч. 2. – С. 285–293. 7. *Южакова Ю. В.* Толерантность массово-информационного дискурса идеологической направленности: автореферат дис. на соиск. учен. степ. канд. филол. наук : спец. 10.02.19 “Теория языка” / Юлия Владимировна Южакова ; Челябинск. гос. ун-т. – Челябинск, 2007. – 26 с. 8. *Тынянов Ю. Н.* О пародии / Юрий Николаевич Тынянов // Поэтика. История литературы. Кино. – М. : Наука, 1977. – С. 284–309. 9. *Дейк ван Т. А.* Язык. Познание. Коммуникация / Тён Адрианус ван Дейк ; [пер. с англ.]. – М. : Прогресс, 1989. – 312 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

10. *Palahniuk C.* Rant: an oral biography of Buster Casey / Chuck Palahniuk. – N. Y. : Anchor Books, 2008. – 319 p. 11. *Палагнюк Ч.* Рент: Усна біографія Бастера Кейсі / Чак Палагнюк ; [пер. з англ. В. Наріжної]. – Харків : Фоліо, 2008. – 383 с. 12. *Паланик Ч.* Рэнт : Биография Бастера Кейси / Чак Паланик ; [пер. с англ. Е. Мартинкевич]. – М. : “АСТ МОСКВА”, 2009. – 317 с.

© Даниліна С. Ю.

ДЕЛЬ ҐАУДІО С.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

СЛОВ'ЯНІЗМИ В ІТАЛІЙСЬКІЙ МОВІ

У статті розглядаються слов'янізми у лексиці італійської мови. Також трактується спосіб проникнення запозичень і частково тлумачиться їх етимологія та ступінь адаптація до італійської морфонологічної системи.
Ключові слова: італійська мова, слов'янські запозичення, лексика, мовні контакти.

В статье рассматриваются славянизмы в лексике итальянского языка и способ проникновения заимствований. Также трактуется этимология и степень адаптации этих слов к морфологической системе итальянского языка.
Ключевые слова: итальянский язык, славянские заимствования, лексика, языковые контакты.

The article illustrates the most widespread Slavisms in Italian. It also provides an etymological commentary and, in some cases, discusses the degree of adaption of specific Slavic loan-words to the Italian morphological system.
Key words: Italian, Slavic loan-words, lexis, language contacts.

Виходячи з того, що поняття "запозичення" та критерії класифікації запозичень є загальновідомими, можна стверджувати, що слов'янських запозичень в італійській мові відносно не багато. Зауважимо, що термін "запозичення" протягом досить тривалого часу належить до міжнародної лінгвістичної термінології; пор.: франц. "emprunts, mots d'emprunt"; італ. "prestiti; imprestiti"; іспан. "prestamos"; англ. "loanwords"; нім. "Lehnwörter"; рос. "заимствованные слова" тощо. Див.: [1:194; 2:97–101; 3:271].

Переважна більшість іноземних слів в італійській мові походить із західноєвропейських мов, особливо з романських та германських. Нагадаємо, що суперстрат германських мов почався відносно рано [3:283–289].

Також відомо, що спочатку французька мова (переважно у XIX ст.), пізніше, англійська (особливо протягом XX ст.), меншою мірою іспанська та німецька мови, безпосередньо або опосередковано, надали багато нових запозичень в італійську. Зауважимо, що численні сучасні англіцизми та галліцизми належать до інтернаціоналізмів і вживаються на глобальному рівні; тут йдеться переважно про нові реалії (у цій статті ми не розглядаємо роль класичних мов – грецької та латинської – у формуванні міжнародної термінології та інтернаціоналізмів, наприклад, терміни інформатики

© Дель Ґаудіо С.

“*file, computer, software, scanner*” тощо, або терміни у галузі моди, політики та жіночих журналів (італ. *cronaca rosa*) і як франц. “*prêt à porter*”; англ. “*gossip; briefing*” тощо.

На поширення англійських термінів з розповсюджених західноєвропейських мов впливає також той факт, що система італійської освіти, через очевидні геополітичні та економічні чинники (та історично-соціальні упередження зі сторони народу), віддає перевагу вивченню західноєвропейських мов: передусім, англійської, потім іспанської, французької та німецької. Тому усвідомлення таких слів є простішим для звичайного італійського мовця. Також зазначимо, що знання слов’янських мов та культур обмежене вузьким колом або сферою діяльності споживачів. Як правило, до цього кола належать діячі культурних асоціацій, філологічно-лінгвістичної сфери і тому, вони менш відомі більшості італійських мовців.

Крім того, вважаємо, що слов’янські лексичні запозичення, особливо із східно- та південнослов’янських мов, можуть легко адаптуватися у морфонологічній системі італійської мови. Адже з індоєвропеїстики відомо, що існувала первісна близькість доісторичних груп італьських племен та протослов’ян. Тому цілком можливо, що стародавній індоєвропейський субстрат частково зблизився з фонетичними рисами обох мовних груп, і таким чином ці риси більш здатні до адаптування в італійській морфонологічній системі [4:90–91].

Історичні мовні контакти між слов’янськими та італійськими (взагалі, романськими) наріччями існують довше тисячоліття, тобто з того періоду, коли різні слов’янські народності почали жити в осілих поселеннях.

Італійські діалекти, особливо наріччя східних областей, наприклад, Венето, Фріулі-Венеція-Джулія і т. ін., безумовно зберігають ознаки лексичних, і можливо, структурних запозичень слов’янського походження, особливо із сербської, хорватської та словенської мов.

Також відомо, що декілька південно-італійських областей, таких як Молізе, були заселені більш ніж п’ятсот років тому мешканцями хорватського (слов’янського) походження. Безперечно, мовні контакти в цій ситуації спричинили послаблення автентичного хорватського наріччя на користь синтаксичних конструкцій та

гібридних лексем, в яких вплив італійської та діалектної (місцевої) мови є очевидним. З іншого боку, декілька південно-італійських діалектів,наприклад, неаполітанський (і сам молізанський), засвоїли певні лексеми молізансько – хорватського походження. Детальніше про молізансько-хорватьску мову, можна подивитися В. Бреу [5:339–354].

Проте, італійська літературна мова має обмежену кількість слов'янських запозичень. Останні слова увійшли до складу італійської лексики протягом XIX та XX ст., внаслідок комерційних і культурних відносин між італійськими державами (до 1859 р.) і пізніше, – Італією та кількома слов'янськими країнами, – наприклад, Російською Імперією спочатку, пізніше СРСР, Польщею, Чехословаччиною та колишньою Югославією.

Культурні контакти також зростали внаслідок етнологічних студій та дослідницьких подорожей до безкрайніх просторів євроазіатської Росії і через розповсюдження перекладів творів російської художньої літератури. Завдяки цим перекладам увійшли в різні європейські мови, і в італійську в тому числі, слова, які означали географічні та фольклорні назви, звичаї, реалії повсякденного життя й побутові речі, що були невідомі для більшої частини європейського населення. Підкреслюємо, що численні слов'янізми в італійській мові є результатом посередництва письмових джерел.

Іноді слов'янські слова запозичувалися італійською мовою через посередництво інших європейських мов тих країн, які були розташовані на кордоні зі слов'янськими країнами або які мали (Франція), або мають (Австрія, Німеччина, Фінляндія та ін.) з ними інтенсивні політико-комерційні контакти.

Комерційні відносини між Італією та певними слов'янськими країнами є так само тривалими; натомість, італійська мова була головним чином мовою – донором, ніж реціпієнтом. Звичайно, останнім часом завдяки глобалізаційним процесам розвиваються різноманітні відносини зі слов'янськими країнами; проте, сучасні контакти часто продовжуються через посередництво англійської мови і, меншою мірою, російської. Інтенсифікацію сучасних контактів із українською мовою можна розглядати окремо, оскільки вони в основному стосуються величезної української діаспори в Італії та

адаптація, перш за все, італійських лексем до української мови [6:70–81], ніж навпаки.

Можна припустити, що з другої половини 90-х років XX ст. почалося поступове проникнення в італійську, принаймні на усному рівні, українських лексем, які переважно стосуються топоніміки: ***L'viv*** (Львів) або ***Lvov*** (в його російському варіанті), ***Kreščatik*** тощо; але й таких реалій як ***grivna*** (гривня) і ***boršč*** [7:364]. Нагадаємо, що фонеми /х/ та /г/ не є характерними для італійської мови, і навіть якщо італійці чують *Хрещатик* або *гривня,* вони передають ці назви все одно як *(К)ре(ш)атик* або *(г)ривн(а)*.

Сам топонім "***Ucraina***" (Україна), ще на початку 90-х років XX ст., був невідомий для більшості італійців. У мовній свідомості людей ця історично-географічна територія Європи вважалася просто "південною" частиною Росії. Ще варто додати, що самі українці ввели в італійську мову емфатичну вимову топоніму 'Ucr**à**ina', з наголосом на <à>, хоч італійським славістам було добре відомо, що наголос падає на <ì>: Укра**ї**на. Цікаво зазначити, що форма Укра**а**їна, є більш поширеною в Італії, незважаючи на те, що ще недавно нормативний словник італійської мови, рекомендував першу форму як більш правильну. Взагалі, можна стверджувати, що зі слов'янських мов італійська запозичила так звані *prestiti di necessità*, тобто "необхідні запозичення". Тобто, коли певна мова запозичує з іншої слова + референти (поняття): ідею, об'єкт тощо [8:567].

Наведемо перелік запозичень із слов'янських мов з коментарями:

СХІДНОСЛОВ'ЯНСЬКІ МОВИ

Можна підтвердити, що переважна більшість запозичень зі східнослов'янських мов, увійшла в італійську через посередництво російської мови. Лише останнім часом найновіші етимологічні словники починають відрізняти слова російського походження від українського, наприклад, ***boršč*** (борщ).

РОСІЙСЬКА МОВА

Щодо російської мови, можна стверджувати, що Росія до XIX ст. не мала значного впливу на європейські мови. До вжитку увійшли лише поодинокі слова, здебільшого через опис подорожей, що стосувалися російського побуту і звичаїв, наприклад: **zar** (1657, Vimina); **boiari** (XVI ст.), **steppa** (1773, Buffon); **rubli** (до 1764 року,

F. Algarotti); **copechi** (1657, Vimina). Щодо запозичень з російської мов, які через посередництво російської мови увійшли в італійську, також див.: Le parole straniere [9:157–161]. Звернімо увагу на те, що дата у круглих дужках вказує на рік, коли певний термін був вперше зареєстрований у письмових джерелах.

За даними етимологічних словників маємо:

Boiàr(d)o (пор.: рос. *боярин,* можливо із турецької *bai* (= багатий) + персидський суфікс – ar) російський дворянин, поміщик царської епохи [10:148];

Copèco (пор.: рос. *копейка*, ймовірно із тюркських мов) російська монета, 1/100 рубля [7:393]. Можна додати, що "копійка" є також розмінною монетою України – одна сота гривні, а також деяких країн СНД;

Rubli (пор.: рос. *рубль)* 'грошова одиниця Росії, поділена на 100 копійок' [7:1416];

Steppa (пор.: рос. *степ,* через французьку *steppe*,1678) – великий безлісий, вкритий трав'янистою рослинністю, рівнинний простір у зоні сухого клімату [9:158].

Протягом XIX та у перші роки XX століть ввійшло в італійську мову дещо більше слів, які стосувалися реалій, традицій, звичаїв та умов проживання у російських регіонах. Однак, складно визначити точну дату первісного вживання таких термінів; ймовірно, через брак специфічних лексикографічних досліджень. На думку певних авторів, навіть якщо нові слова адаптувалися до фонологічної та морфологічної систем італійської мови, вони все ж зберігали свій 'екзотичний' характер. Також не можемо точно визначити, в якій мірі впливали на розповсюдження таких термінів переклади російських художніх творів. Натомість, можна стверджувати, що з другої половини XIX ст. до перших років XX ст., в італійську мову увійшли наступні слова:

Balalaica – (пор.: рос. *балалайка,* 1836) – музичний інструмент, який має форму гітари, характерний для півдня Росії [10:168];

Bylina / bilina – (пор.: рос. *былина,* 1913) – народна пісня російського середньовіччя [11:402]. Цікаво, що "староруська" епічна пісня-сказання про героїчні подвиги богатирів і знаменні події з життя народу так само стосується історичного епосу українців, але поки що відоме як російське запозичення. Це можна пояснити

періодом вживання запозичення: початок XX століття, коли знання про українську культуру в Італії були обмежені;

Cernozem – (пор.: рос. *чернозем*, 1892) – це тип чорного та родючого ґрунту поширеного в південно-центральній Росії. Ще раз наведемо приклад реалії, яка є типовою для українських земель і тлумачиться лише як російське слово [9:159].

Dacia – (пор.: рос. *дача*, 1892) – літній будинок для відпочинку за містом; маленький "російський" заміський будинок, [10:428];

Isba – (< рос. *изба*, 1895, запозичення з однієї германської мови **stuba*, пор.: нім. Stube) це сільський будинок в степу [10:824];

Matriosca / matrioska – (пор.: рос. *матрешка,* можливо із латинської '*matrona'*, XX ст.) лялька в традиційному костюмі, типова для російського фольклору, яка монтується подібно до китайських ящиків [11:1642];

Mougic – (пор.: рос. *мужик*, 1863–66) фермер. Див.: Le parole straniere [9:158];

Pogrom – (пор.: рос. *погром*, 1908) – антисемітське народне повстання [11:2059];

Samovar – (пор.: рос. *самовар*, 1867) – металева, своєрідна за формою, посудина для кип'ятіння води з топкою всередині, що наповнюється для приготування чаю [11:2438];

Taiga – (пор.: рос. *тайга*, можливо із турецько-татарських мов; не виключається посередництво французької мови, 1963) – смуга важко прохідних хвойних лісів, що займає великі простори на широких сибірських територіях. Додамо, що наголос в італійській мові падає на перший склад на відміно від російської [10:1657];

Tundra – (пор.: рос. *тундра*; (1895) із саамської мови *tundar, tuoddar 'гора' duoddar 'mons spatiosus ubi nullae sunt arbores'* або через фінську) – це рослинне утворення, яке в основному складається з мохів та лишайників, характерне для холодних регіонів [10:1751];

Troica / troika – (пор. рос.: *тройка,* 1905) – позначає сьогодні не тільки культурну реалію у вигляді кінної тріади, а й керівництво Європейського Союзу, яке складається з трьох членів [2:101]. Також див.: [11:2965];

Vodka – (пор.: рос. *водка,* російська лексема, зменшувальна від "вода", індоєвропейського походження, 1908) це напій із зернового

спирту, приготовлений шляхом дистиляції зерна, розповсюджений особливо у Росії [11:3081];

Zar – (пор.: рос. *царь*) імперський титул, що використовувався в Болгарії та Росії до революції (XVII ст.), [11:3104], < рос. "цар"; титул був прийнятий у 1547 році Іваном IV (до цього використовувався у Болгарії, починаючи з часів правління Семіона, 917:болг. *цар*) < лат. *Cāesar*, через готську мову *Kàisar*. Пор.: похідні слова: *zarina, zarévič*.

Написання протягом тривалого часу було неоднозначне: *czar – zar*. Цікаво, що лексема, яка спочатку увійшла в старослов'янську мову із латинської мови ***'caesar'*,** була знову запозичена романськими мовами за слов'янським посередництвом.

РАННІЙ РАДЯНСЬКИЙ ПЕРІОД (1917–1945)

Більш споріднена та однорідна група слів, які стосуються політичного та соціального дискурсу державного упорядкування Радянського Союзу, проникла з російської у європейські мови після Жовтневої революції 1917 року. Пригадаймо:

Apparato (пор.: рос. *аппарат,* 1929, Togliatti) – об'єднання керівників партії. В українській термінології, це слово визначається як "слово мігрант" [9:158].

Bolscevico (пор.: рос. *большевик*) – послідовник більшовизму, член більшовицької партії; комуніст; представник лівих сил, попередником яких була російська соціал-демократична партія; протилежне до ***menscevico*** (меньшевик) [10:150]. Сьогодні ці слова вживаються лише в певних історично-політичних контекстах; ***menscevico*** вважається застарілим словом.

Intellighenzia (пор.: рос. *интеллигенция*) – об'єднання інтелектуалів нації; термін спочатку описує освічений буржуазний клас царської Росії (XIX ст.); пізніше це слово увібрало полемічну конотацію проти освічених кіл, що дотримувалося "лівих" політичних поглядів [9:159].

Інші **типові радянські запозичення**, які частково зберігають фоно-морфологію російської мови, наступні:

Kolchoz (пор.: рос. *колхоз*); **Kombinat** (пор.: рос. *комбинат*); **Presidium** (пор.: рос. *президиум* (1923) і звичайно, **Sovièt** (пор.: рос. *совет* (1917). Вище згадані запозичення мають історично-політичну конотацію, вони вживаються лише в певних контекстах і мають застарілий характер. Додамо, що деякі запозичення були також

первісними латинізмами, які ввійшли в російську мову за посередництвом німецької, наприклад, *kombinat, presidium* і тому, вони не є власне слов'янізмами. Детальніше, див.: *Le parole straniere* [9:159].

Stacanovismo / Stakhanovismo – придумана система для збільшення продуктивності праці. Термін походить від прізвища шахтаря 'Стаханов', який протягом 1935 р., встановлював рекорд видобутку вугілля [7:1600]. В італійській мові цей термін у виразі "essere o fare lo stacanovista" ("робити, або бути стахановцем") набув специфічної конотації, тобто означає людину, яка готова працювати у будь-яких умовах без належного дотримання трудового кодексу і прав людини.

СЕРЕДНІЙ РАДЯНСЬКИЙ ПЕРІОД (1950-1980)

Після війни розповсюджувалися наступні терміни:

Agit-prop – (< рос. *отдел агитации и пропаганды*, 1951) член активіст італійської комуністичної партії [9:159];

Cremlino – (пор.: рос. мова *Кремль,*1964) спочатку місцеперебування центрального уряду; пізніше радянського уряду та похідні слова, наприклад "cremlinologo" тощо [11:730]**;**

Culto della personalità – (пор.: рос. *культ личности*, 1956, Corriere della sera) надмірна похвала індивідуума як бездоганної особистості. Термін спочатку було використано, щоб засудити методи сталінізму [11:159].

Gulag – (пор.: рос. *гулаг*, абревіатура: Главное управление исправительно-трудових лагерей, 1974, А. Солженицын; термін існував уже в 1934–1956 рр.(при НКВС): радянський табір покарання [9:160];

Kalashnikov – (пор.: рос. *калашников)* радянський автомат [11:1488];

Nomenclatura / Nomenklatura – (пор.: рос. *номенклатура,* < лат. nomenclatura(m) керівний клас колишнього Радянського Союзу [10:67];

Samizdat – (пор.: рос. *самиздат*, 1970, R. Roura) таємне, самостійне видавництво для поновлення та кругообігу заборонених цензурою документів [9:160];

Partigiano – (пор.: рос. *партизан*) також представляє так званий "зворотній італьянізм", або згідно з українською термінологією,

“слово мігрант”. Італійський прикметник “partigiano”, XVI ст., що означав “чоловіка, який підтримує, захищає когось, щось, стоїть на чиємусь боці”, поширювався по всій Європі через французьку мову.

На початку XIX ст. (за Наполеона) через семантичне розширення конотації цього слова, *партизан* починає означати бійців, які підтримують регулярну армію. У другій світовій війні це поняття набуває сучасного значення і стає міжнародним терміном [9:160].

Sputnik (пор.: рос. *спутник,* 1957) – перший запущений у космос із дослідницькою метою снаряд із Радянського Союзу, взагалі штучний супутник [7:1597];

Cosmonauta (пор.: рос. *космонавт* (1961) – той, хто здійснює польоти в космічному просторі; син. *Astronauta* (*астронавт*) [11:717]. Ще одне складне новоутворення греко-латинського походження.

ПІЗНІЙ РАДЯНСЬКИЙ (Горбачовський) ПЕРІОД (1987–1991)

Perestrojka / perestroika (пор.: рос. *перестройка* 1987) радикальна реорганізація економічної та політичної системи Радянського Союзу, організована М. С. Горбачевим, Генеральним секретарем КПРС з 1985 по 1991 [11:1991];

Glasnost (< старост. *глас*, 1986) прозорість, чіткість у соціальних та політичних стосунках; публічність інформації; одне з ключових слів реформізму Горбачева [11:1233];

На основі розглянутих запозичень, можна стверджувати, що повністю адаптувалися до фонологічної й морфологічної системи італійської мови слова жіночого роду із закінченням на –а, наприклад, *balalaica, tundra, steppa*; чоловічого роду з нульовим закінченням і з додаванням італійського –о, наприклад, *apparato, bolscevico, Cremlino* тощо, і, звичайно, первісні зворотні латинізми та італьянізми: *presidium; partigiano*. Випадок семантично-структурної кальки – вираз *culto della personalità*. Проте, конотація лексем як *taiga, vod(k)a* вказує на країну походження**.** Інші терміни, такі як *sputnik, glasnost, perestrojka* асоціюються через їх орфографію та фоно-морфологію із радянською (російською) культурою 80-х років XX ст. Сьогодні вони не є актуальними і мають книжно-історичний характер [2:100].

СЕРБСЬКА І ХОРВАТСЬКА МОВИ:

Bano – (< сербсько-хорватської мови *ban*, 1919) губернатор провінції в придунайських державах, особливо в Угорщині до другої світової війни [11:286];

Crucco – (пор.: сербсько-хорватська *kruh = хліб,* 1947) назва, якою італійські солдати під час другої світової війни називали мешканців південної Югославії; пізніше назва німецьких солдатів; сьогодні це зневажливий синонім для німця [11:747];

Dinaro – (пор.: сербсько-хорват. *Dinar < візантійської мови* Dēnàrion, ē > і; в свою чергу < латинської ‘denarius’) ‘грошова одиниця Югославії та інших країн’ [7:467];

Jugoslavo – (пор.: сербсько-хорват**.** та південнослов’янських мов = *південний слов’янин*), антропонім [10:833];

Stravizzo – (пор.: сербсько-хорват. *zdravica ‘тост’*, через венеціанський діалект, XVII ст.), традиційний щорічний банкет при Академії делла Круска (Accademia della Crusca). Помилково італійці асоціюють це слово з “vizio”, тобто пороття [11:2776];

Vampiro – (пор.: сербсько-хорват. *vampir*, через французьку мову *vampire* // XVIII ст.), [11:3018].

Із слів сербсько-хорватського походження лише антропонім *Jugoslavo* і *bano* можуть ще нагадувати слов’янське походження; хоча обидві назви є інтегрованими в італійську морфологічну систему.

СЛОВЕНСЬКА МОВА

Dolina – (< словенської мови ‘*dol*’ = *долина,* 1873) *карстові пустоти* – (результат ерозії породи із вапняку), що утворюються через води, які фільтрують через тріщинки, або обвалення таких порід, внаслідок плавлення вапняку через підземні води [11:906]. Щодо *dolina*, важко усвідомити форму іноземного походження.

ПОЛЬСЬКА МОВА

Babà – (< польської мови *baba*, пор.: укр. *баба*, через французьку *babà*, 1854) солодкий шматок ніжного дріжджового тіста, зроблений з борошна, дріжджів, яєць, цукру та ізюму, промочений ще гарячим ромом або бренді [11:268];

Cosacco – (< польської мови *kozak, < турецької kazak* = кочовик; XVI ст.) лицарський солдат (або солдат кавалерії) російського війська, призовник із козацького населення [11:715]. Слід зазначити, що слово “козак” є характерним, особливо для українських земель, й

увійшло в італійську за посередництвом польської мови, оскільки в той час українські землі входили до складу польсько-литовської держави. Також цікавим є факт, що донедавна більшість італійців асоціювали козака як вихідця з Росії;

Mazurka – (< польської мови *mazurka*), тип танцю, типовий для пол. Області '*Mazur'* [7:951];

Sciabola – (< польської мови *szabla*, XVII ст.), холодна зброя тощо [11:2498];

Повністю інтегровані в систему італійської мови є *sciabola, cosacco, babà*. Останнє для більшості мовців, асоціюються з регіональною "неаполітанською" стравою.

ЧЕСЬКА МОВА

Calesse – (< чеської мови *kolesa*, посередництвом німецької та французької мов, пор.: франц. *calèche,* XVII ст.) легка карета з двома колесами, яку тягне кінь [11:418];

Polka – (<чеської мови *polka = полька;* назва танцю як ознака симпатії до пригноблених поляків, XIX ст.) – танець із Богеми, швидкий і розмірений, популярний аж до початку XX ст. [7:1218];

Robot, пор.: *робот*. Загальновідоме слово у всіх європейських мовах дотепер. Втім, лише обмежене коло італійців знає слов'янське походження цього слова. Переважна більшість мовців схильна навіть приписувати це слово англійській мові. Термін був неологізмом, який придумав чеський письменник Karel Čapek (1890–1938), щоб позначити автоматичних роботів, які були персонажами його драми R.U.R. (написаної у 1920 р.). Очевидно, що основа цього слова має слов'янське походження. Також відомо, що в багатьох слов'янських мовах, це слово означає "роботу"; пор.: російську, українську та білоруську мови. В чеській мові ця лексема означає "примусову роботу, тяжку роботу". Термін увійшов у наукове мовлення, коли Азімов (науковець-письменник) створив в англійській мові похідній термін "*robotics*" > ital. *robotica* [11:2394].

Лексеми *robot* і *polka* не повністю адаптовано до італійської системи, і тому вони сприймаються як слова іншомовного походження.

Отже, кількість запозичених слів зі слов'янських мов у літературній (стандартній) італійській мові, на відміну від італійських наріч та діалектів, є відносно невеликою. Також зазначимо, що через

історичні чинники та мовні контакти, особливо між деякими італійськими регіонами та слов'янськими країнами і народами, північно-східні діалекти, наприклад, венеціанський, мають значну кількість слов'янізмів.

Сучасні контакти, внаслідок масової імміграції певних слов'янських народів до Італії (мається на увазі, передусім, українська діаспора), представляють своєрідну ситуацію, яка не була розглянута, а лише згадана у цій статті. Також очевидно, що більшість слов'янізмів увійшли в італійську мову протягом XIX та XX ст., в основному за посередництвом російської мови і культури. Можна додати, що XIX століття було періодом поширення географічних та етнологічних студій, завдяки яким західна Європа дізналась про певні реалії Євро-Азії, наприклад, флору, фауну та фольклор.

Натомість, ранні запозичення (XVI–XVII ст.) прийшли в італійську переважно з польської та південнослов'янських мов, меншою мірою з російської. Це не складно пояснити, якщо згадати про тісні культурно-історичні контакти між Італією та Польщею та про географічну близькість і комерційні відносини між південнослов'янськими країнами та італійськими державами. Загалом, можна стверджувати, що переважна більшість слов'янізмів інтегрована в морфологічну систему італійської мови; і лише деякі терміни сприймаються італійськими мовцями як екзотизми або слова іноземного походження.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Українська* мова : [енциклопедія] / під. ред. О. Тараненко. – К., 2004. 2. *Чередниченко О. І.* Про мову і переклад / Олександр Іванович Чередниченко. – К., 2007. 3. *Tagliavini C*. Le origini delle lingue neolatine / C. Tagliavini. – Bologna, 1982. 4. *Борщевський С. В*. Характерні особливості давніх субстратів латинської мови / С. В. Борщевський // Мовознавство. – 2010. – № 1. – С. 253–289. 5. *Breu W*. Romanisches Adstrat im Molisenslavischen / W. Breu // Die Welt der Slaven. – 1998. – № 43. – S. 339–354. 6. *Дель Гаудио С*. Итальянизмы в речи русских и украинских эмигрантов: социальные и лингвистические аспекты / С. Дель Гаудио // Лексика и лексикография. – 2009. – С. 70–81. 7. *Dizionario* Etimologico della Lingua Italiana / di Manlio Cortelazzo e Paolo Zolli. – Bologna, 2008. 8. *Dardano M.* La Nuova Grammatica della lingua italiana / M. *Dardano, P. Trifone*. – Bologna, 2007. 9. *Le Parole* straniere. Francesismi, Anglicismi, Iberismi, Germanismi, Slavismi, Orientalismi, Esotismi / a cura di Flavia Ursini ; con una present. di Manlio Cortelazzo. – [2-a ed.]. – Bologna, 1991. 10. *Dizionario* Etimologico. – [1-a ed.]. – Rusconi Libri. – Santarcangelo di R. (Rn), 2003. 11. *Dizionario* Devoto Oli della Lingua Italiana / a cura di Luca Serianni e Maurizio Trifone. – Firenze, 2004.

© Дель Ґаудіо С.

ДМИТРУК О. В.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

КОМПЛЕКСНЕ ЗАСТОСУВАННЯ МАНІПУЛЯТИВНИХ СТРАТЕГІЙ І ТАКТИК В АНГЛОМОВНИХ ЗМІ, ЩО ОСВІТЛЮЮТЬ ПОДІЇ В ЛІВІЇ

Статтю присвячено дослідженню мовних засобів, що використовуються англомовними мас медіа для маніпулювання свідомістю адресата при описі подій у Лівії з метою формування позитивного ставлення до участі західних країн у військових подіях.
Ключові слова: маніпулятивна стратегії й тактики, масова свідомість, вербальні й невербальні засоби маніпуляції, оцінне значення, політичний дискурс.

Статья посвящена исследованию языковых средств, используемых англоязычными масс-медиа для манипулирования сознанием адресата при описании событий в Ливии с целью формирования положительного отношения к участию западных стран в военных действиях.
Ключевые слова: манипулятивные стратегии и тактики, массовое сознание, вербальные и невербальные средства манипуляции, оценочное значение, политический дискурс.

The article looks into the language means used by the English language mass media to manipulate the addressee's mind when enlightening the events in Libya in order to evoke positive attitude to the Western countries' participation in military operations.
Key words: manipulative strategies and tactics, mass consciousness, verbal and non-verbal means of manipulation, evaluative meaning, political discourse.

Сучасні мас медіа використовують маніпулятивні прийоми і тактики для впливу на масову свідомість в інтересах правлячих кіл, і в час світової економічної кризи, коли боротьба за утримання та збереження влади і майнових ресурсів виходить на перший план, маніпуляції масовою свідомістю набувають все більшого масштабу. Це зумовлює **актуальність дослідження** маніпулятивних стратегій і тактик в англомовних мас медіа з лінгвістичної точки зору, особливо якщо взяти до уваги той факт, що об'єктивне повідомлення інформації, вільне від будь-якої інтерпретації та оцінки, неможливе, оскільки вже сам вибір мовних засобів передбачає ставлення суб'єкта до змісту інформації [1:130]. Зокрема це стосується подій на Близькому Сході, які з втручанням західних союзників у військові дії в Лівії набули особливого значення. Політична еліта західних країн, які брали безпосередню участь у наступу в Лівії, намагалися з одного боку захистити свої фінансові інтереси, а з другого боку

© Дмитрук О. В.

забезпечити собі підтримку електорату, щоб залишитися при владі [2:114].

Оскільки йдеться про виправдання війни, яка, безперечно, призведе до загибелі як військового, так і мирного населення, масової підтримки можна досягнути переважним чином за допомогою впливу на свідомість аудиторії маніпулятивними засобами.

Метою даного дослідження є визначення низки конкретних прийомів, які використовуються для маніпулювання свідомістю в сучасних англомовних ЗМІ, та прослідкувати, як вони вживаються у комплексі стратегій і тактик для формування цілісної картини подій на Близькому Сході.

Об'єктом дослідження є гіпертексти сучасних англомовних ЗМІ, які містять як вербальні, так і невербальні маніпулятивні стратегії й тактики.

Предметом дослідження виступають вербальні засоби та невербальні засоби, які застосовуються для маніпуляції свідомістю адресата.

На особливу увагу заслуговують статті в Інтернет виданнях, що виступають **матеріалом дослідження**, через їх своєчасність, доступність, мультимедійність й інтерактивність.

Наукова новизна дослідження полягає у розгляді маніпуляції свідомістю, яка має місце при освітленні подій у Лівії, зокрема ролі західних країн, як комунікативного явища.

При аналізі матеріалів Інтернет видань важливу роль відіграють заголовки статей, які виступають першим чинником формування сприйняття тексту статті читачем. Заголовок – це компонент тексту, який з одного боку, обмежує текст, а з іншого, наділяє його завершеністю [3:137]. Заголовок виконує низку функцій, серед яких виділяють номінативну, інформативну, графічно-видільну, рекламну, оцінно-експресивну, атрактивну та інші [4:26–44]. В газетному заголовку зосереджена вся дійсність та всі найважливіші пункти повідомлення в легкій та стиснутій формі. Заголовки та підзаголовки статей Інтернет видань розміщуються на головній сторінці видання, що робить їх більш важливими у порівнянні з друкованими виданнями, оскільки завдяки ним читач приймає рішення, чи варто йому читати статтю повністю.

© Дмитрук О. В.

Освітлюючи промови президента США щодо необхідності рішучих дій, щоб відсторонити Муамара Каддафі від влади, видання *The Washington Post* подає заголовок статті таким чином, щоб одразу розставити акценти відповідним чином: *Obama: U.S. had responsibility to act in Libya* [13:28.03.11]. Вживання двох особових іменників поряд допомагають об'єднати президента країни і власне країну в одне ціле, що додає ваги рішенням голови держави, обмежує негативне сприйняття рішень Барака Обами, оскільки він включається до "свого кола" американськими читачами. Включення до "свого кола" в даному випадку ґрунтується (що особливо важливо для політичного дискурсу) на різниці у світосприйнятті, ідеології, мисленні. Боротьба за владу і дискурсивна полеміка, що відображає її, обумовлюють формування на значеннєвому рівні політичного дискурсу стійкої конструкції "Ми – Вони", що виступає в якості особливої універсалії політичного дискурсу та такої, що специфічно відображає об'єктивно існуюче протистояння різних соціальних груп за допомогою створення максимально позитивної репрезентації власної політики суб'єкта дискурсу на тлі негативного образу його політичного опонента [5:203–204].

Заголовок даної статті ілюструє вживання тактики інклюзивності в межах стратегії групової ідентифікації. В заголовку також використовується лексема *responsibility*, яка тлумачиться як *something that you ought to do because it is morally or socially right* [6], тобто залучається конотативний аспект значення слова. В такий спосіб підкреслюється виправданість наступу союзників на Лівію.

У подібний спосіб інформацію подає також видання *The USA Today*: *Obama cites 'responsibility' of U.S. in Libya intervention* [14:29.03.11]. Для порівняння варто навести заголовок статті, яку розмістило видання *The Guardian*, оскільки він має нейтральний характер: *Barack Obama's address on Libya* [15:29.03.11].

Заголовок іншої статті, розташованій на сайті видання *The Washington Times*, апелює до емоцій адресата: *Rebels say Gadhafi uses rape as fear tactic in war* [16:29.03.11]. Іменник *rape* має різко негативне значення, викликає неприємні асоціації: *the crime of forcing someone to have sex, especially by using violence* [6]. Однак джерело такої інформації, згідно з текстом статті, – самі повстанці, і немає жодних задокументованих свідчень правдивості таких

© Дмитрук О. В.

звинувачень. Формулювання заголовку статті є прикладом тактики фабрикації фактів, що використовується в рамках маніпулятивної стратегії викривлення інформації. Заслуговує на увагу й фотографія, яка ілюструє статтю, оскільки вона жодним чином не може слугувати доказом правдивості слів повстанців й фактично не має прямого відношення до тексту статті. У підпису біля фотографії також фактично переказуються чутки.

Libyan rebels watch shelling near Bin Jawaad, east of Col. Moammar Gadhafi's hometown of Sirte. Rebels say loyalist forces rape to terrorize opponents of Col. Gadhafi's regime. Almost all of the victims of sexual assault who have gone to hospitals have said they were attacked by the regime's soldiers.

В подібний спосіб західні ЗМІ фабрикували й інші міфи про Каддафі: про авіацію Каддафі, яка бомбардує мирні міста, про артилерію Каддафі, яка в упор розстрілює мирні демонстрації, про 50 тисяч африканських найманців, які влаштували терор проти лівійців тощо. Ця інформація згодом не знайшла документального підтвердження, однак допомогла сформувати думку про необхідність захисту населення Лівії.

Для позначення власне військових дій в Лівії вживаються евфемізми, основне завдання яких полягає у зменшенні негативних емоцій у адресата при сприйнятті інформації про війну. Розповсюджені такі номінативні одиниці як *mission, operation, military intervention, military action* (більш нейтральне), *clashes, conflict: British MPs back Libya mission* [17:22.03.11]. Підмінюючи конкретні номінації мас медіа знімають гостроту й екстраординарність ситуації, вуалюють проблемні ділянки суспільного життя [7:46]. Таким чином, західні ЗМІ вдаються до маніпулятивної тактики перенесення в межах стратегії ухиляння від істини.

Образний опис подій, що формує в свідомості читача яскраві картини, є особливо ефективним із залученням базових почуттів,

наприклад, страху. Яскравий приклад – опис жахів війни, коли окремі деталі кривавих подій подаються з художньою майстерністю, що виходить за межі традиційного публіцистичного стилю. Стаття, розміщена на веб-сайті видання *The Guardian*, описує поточний стан подій у країні і має таку назву: *Libyan rebels encounter fierce fighting and 'dirty tricks' from Gaddafi's troops* [15:28.03.11]. Прикметник, який вживається у дескриптивній функції, має яскраве емоційне забарвлення, і більше підходить для вживання в текстах художнього стилю. Це також стосується словосполучення *dirty tricks*, яке настільки очевидно суперечить загальноприйнятим нормам викладу матеріалу у серйозних мас медійних виданнях, що його взято у лапки.

У першому абзаці статті описується, в чому саме полягає "брудна хитрість", після чого окремим абзацом подано таке речення: *Several of the rebels were wounded, including one whose left arm was hanging by a string of flesh*. Жахаюча образність викликає сильні негативні емоції, за рахунок чого формується негативне ставлення до лівійців, що беруть участь у воєнних діях на боці Муамара Каддафі.

В останньому абзаці статті автор цитує слова одного з повстанців: "*Gaddafi will be gone before the end of the week. We thank Sarkozy and Cameron for getting rid of him. Their friends in Libya will always remember them."* Слова подяки й згадка про дружбу апелюють до притаманного людині бажання належати до єдності інших індивідуумів, тобто адресат залучається до "свого кола". В такий спосіб реалізується тактика інклюзивності в межах стратегії групової ідентифікації.

В цілому, заголовок статті, перший та останній абзаци, де використовуються маніпулятивні стратегії, метою яких є формування негативного ставлення до Муамара Каддафі та позитивного ставлення до втручання коаліційних сил у повстання у Лівії, є прикладом застосування стратегії структурування за принципом релевантності. Завдяки особливості людського мозку краще запам'ятовувати початок і кінець повідомлення, відомій як *bathtub effect*, автор статті робить акцент на позитивному боці втручання коаліції.

© Дмитрук О. В.

У подібний спосіб побудовано й іншу статтю під назвою *Gaddafi will retake Misrata in days without Nato help, say rebels* [15:18.04.11]. Заголовок статті закликає сили НАТО рішуче втрутитися найближчим часом, перший абзац статті підтримує цю думку: *Forces loyal to Muammar Gaddafi could retake Misrata within days unless Nato steps up its military intervention to assist the besieged rebels, according to an opposition spokesman inside the shell-battered city*. Власне текст статті містить жахливі описи життя повстанців та мирних жителів у місті: *Some of those who have managed to flee described terror and wretched conditions in the city.* "*In Misrata, people are just waiting for their time to die.*" Останній абзац знову повертається до початку статті: *The rebel opposition felt* "*disappointed and let down by Nato*". Отже, стратегія структурування за принципом релевантності посідає досить вагоме місце серед інших стратегій маніпуляції свідомістю завдяки її схематичному характеру й відносній простоті вживання.

Однією з найдієвіших тактик маніпуляції свідомістю є тактика повторення, яку дослідники називають методом несумлінної пропаганди [8:240]. Вона широко застосовується англомовними мас медіа в контексті військових дій в Лівії, повторюючи інформацію про те, що перемога повстанців і коаліційних сил неминуча, і це лише питання часу. Так, у статті, розміщеній у виданні *The Guardian*, ця думка повторюється декілька разів у різних частинах тексту: *1) The surge in the number of attacks on targets in Tripoli, which follows the incorporation of attack helicopters into Nato's mission at the weekend, is a clear attempt to end the military stalemate on the ground and hasten Gaddafi's exit. 2) But the rebels, described as* "*bastards*" *in Gaddafi's television broadcast, are making very slow progress towards Tripoli, where the regime still has a tight grip on the population. 3) The US president, Barack Obama, said on Tuesday that the operation was progressing well, and that it was* "*just a matter of time before Gaddafi goes*" [15:8.06.11]. Схожим чином прийом повторення цієї інформації використовується й іншими виданнями: *Merkel told reporters:* "*Gaddafi needs to step down and he will step down.*" [18:7.06.11]*; WASHINGTON – Opposition forces in Libya have made gains in the east and west and Moammar Gadhafi's regime is weakening, Leon Panetta said Thursday, telling senators that the rebel leaders could maintain*

© Дмитрук О. В.

continuity in the country if the current rulers are ousted [13:9.06.11]*; Nuland and other officials accompanying Clinton to Abu Dhabi said the time had come to look at the next phase of the Libya situation – what replaces the despotic Gadhafi regime* [14:9.06.11]. В останньому прикладі використовується дейктичний елемент, що зсуває фокус сприйняття з поточної ситуації, яка склалася не на користь коаліції, на можливе майбутнє, яке у статті замальовується у "рожевих кольорах". Статус мовців, чиї слова цитують видання, надає висловлюванням додаткової ваги, що посилює маніпулятивний ефект. Причина вживання прийому повторення, що є складовою стратегії викривлення інформації, полягає в тому, що повторення впливає на підсвідоме адресата, який не усвідомлює цього факту. При цьому чим частіше використовується цей прийом стосовно конкретної інформації, яка навіюється адресату, тим сильніше вона викарбовується в його підсвідомому.

Частина західних мас медіа намагається подати події в Лівії як такі, які матимуть позитивні наслідки для світової спільноти найближчим часом. З цією метою використовується стратегія викривлення інформації. Наприклад, видання *The Washington Post* у статті під назвою *US, allies look to, plan for post-Gadhafi era in Libya* подає наступну інформацію: *The officials, including U.S. Secretary of State Hillary Rodham Clinton, hope to boost support for the Libyan opposition, which has been seeking broad international recognition and financial support with mixed results* [13:9.06.11]. У статті не розкривається зміст висловлювання, що міститься наприкінці речення. Фактично серед 28 країн-союзників, які є членами НАТО, станом на початок червня лише 14 підтримували ведення військових дій на території Лівії й готові були забезпечити їхню фінансову підтримку [9].

Значна кількість західних видань регулярно наголошує на тому, що кількість жертв бомбардувань у Лівії, що проводяться військовими НАТО, не можна перевірити, тому цифри, які подають офіційні представники уряду Каддафі, однозначно є перебільшенням. Наприклад, у статті видання *The Wall Street Journal* наводяться такі дані: *Libya's government says more than 700 civilians have been killed and more than 4,000 wounded in NATO airstrikes. But officials haven't shown foreign reporters in Tripoli evidence of large*

© Дмитрук О. В.

numbers of civilian casualties [19:7.06.11]. Маніпуляція цифрами, що стосуються кількості жертв військових операцій, є типовою при освітленні таких подій. Числа є знаковою системою, що справляє надзвичайне враження як на свідомість, так і на уяву. Магія числа полягає в тому, що воно, на відміну від слова, чи метафори, має авторитет точності й неупередженості [10:451]. Завдяки наведенню конкретних чисел формується відповідне сприйняття читачем масштабу операції та її наслідків. У випадку подій у Лівії слід зазначити, що удари з повітря завдаються лише авіаційними силами НАТО, в той час як армія Каддафі не має змоги відповісти на них в адекватний спосіб. Зрозуміло, що кількість жертв ударів з повітря серед населення Лівії (військових та цивільних) не підлягає порівнянню з кількістю жертв наземних сутичок. Щоб відвернути увагу адресата від цього факту західні мас медіа й вдаються до маніпулятивної тактики применшення, спростовуючи будь-які кількісні дані щодо загиблих внаслідок бомбардувань. Такий підхід цілком узгоджується з результатами досліджень сучасними лінгвістами комунікативних стратегій, які стверджують, що при зображенні військових США найуживанішою є конвенція, що реалізується узгодженням та виправданням дій американських військових, виходом із існуючої конфліктної ситуації. [11:225], тобто фактично військові НАТО не визнають той факт, що повітряні удари по Лівії завдають значної шкоди цивільному населенню та будівлям. Тактика применшення реалізується в межах стратегії викривлення інформації, що підкреслюється також назвою даної статті: *Libya's PR Efforts Are Falling Short*. Використання лексеми *PR* у даному випадку робить будь-які заяви щодо кількості жертв серед лівійців несерйозними, бутафорськими, такими, що сприймаються як черговий трюк спеціалістів з піару.

Після смерті Каддафі англомовні мас медіа підсумовують результати подій в Лівії, порівнюючи їх з іншими військовими операціями, в яких США брали участь протягом останніх років. У статті, присвяченій цій темі, критикується політика попередників Барака Обами й звеличується його підхід: *We are witnessing an evolution in the American way of war* [15:21.10.11]. Тактика інклюзивності, що наскрізно використовується автором у тексті статті, забезпечує згоду адресата, в той час як лексема *evolution*

© *Дмитрук О. В.*

підкреслює позитивний розвиток американського способу ведення військових дій. В такий спосіб автор статті намагається вселити думку, що участь Сполучених Штатів у війні є не тільки звичною справою, але й їхнім обов'язком для забезпечення демократії у світі. Інші видання висловлюють подібну думку: *But with Colonel Qaddafi joining the lengthening list of tyrants and terrorists dispatched during the Obama presidency, even critics conceded a success for Mr. Obama's approach to war — one that relies on collective, rather than unilateral, action; on surgical strikes rather than massive troop deployments* [20:20.10.11]. Вживання лексем *tyrants* й *terrorists* забезпечують підтримку адресата щодо необхідності боротьби з ними, а надання негативної думки, яка заперечується, закріплюють ефект впливу.

Військові дії в Лівії безперечно викликають асоціації з подіями в Іраку. Іракську кампанію навряд чи можна назвати успішною з точки зору її сприйняття громадськістю, оскільки незважаючи на масштабну мас медійну пропаганду необхідності й виправданості військового вторгнення в Ірак, в кінцевому рахунку ставлення до подій в Іраку було переважним чином негативним. Цього разу ЗМІ з більшою обережністю представляють події в Лівії. На відміну від військових дій в Іраку, які висвітлювалися переважною більшістю мас медіа з позиції життєвої необхідності для західного світу покласти край тиранії в Іраку та знайти зброю масового знищення, події в Лівії та місце західних країн в цих подіях висвітлюються з різних позицій, що стає предметом обговорення [12]. ЗМІ відкрито визнають, що на даному етапі іде інформаційна війна.

Отже, для успішного впровадження маніпулятивних стратегій і тактик західними мас медіа у питанні подій в Лівії маніпуляція повинна бути тонкою й ледь помітною, а прийоми, які використовуються для впливу на свідомість читача, повинні бути максимально дієвими. Аналіз матеріалів, присвячених цій теми, показав, що ЗМІ послуговуються так би мовити глобальними, всеохоплюючими стратегіями, щоб досягти максимального ефекту. Таким чином, маніпуляції в першу чергу здійснюються на структурному рівні тексту, тобто залучається заголовок й підзаголовок через їх імплікативний потенціал й здатність формувати перше враження до нових перипетій у Лівії. Власне тексти статей відрізняються загальною спрямованістю до

© *Дмитрук О. В.*

оптимістичного представлення подій, зсувом фокусу в бік майбутнього, яке представляється виключно у виграшному світлі. В текстах статей переважає використання стратегії викривлення інформації з відповідним набором тактик, оскільки дана стратегія є найбільш всеосяжною.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Боярко Г. В.* ЗМІ: Засіб подання інформації чи маніпуляції? / Г. В. Боярко, Г. П. Проценко // Мовні і концептуальні картини світу / відп. ред. Олександр Іванович Чередниченко. – К. : Видав. Дім Дмитра Бураго, 2009. – Вип. 26, ч. 1. – С. 129–133. 2. *Rozina G.* The Use of Language in Political Rhetoric: Linguistic Manipulation / Gunta Rozina, Indra Karapetjana // SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi. – May 2009. – P. 111–122. 3. *Шевченко Н. В.* Основы лингвистики текста / Н. В. Шевченко. – Саратов : Изд-во Саратовск. пед. ин-та, 2000. – 156 с. 4. *Лазарева Э. А.* Заголовок в газете / Э. А. Лазарева. – Свердловск : Изд-во Уральск. ун-та, 1989. – 84 с. 5. *Матковська М.* Категорії "своє – чуже" та "ми – вони" в англомовному політичному дискурсі / М. Матковська // Наукові записки. – Серія : "Філологічні науки". – 2010. – Вип. 89 (5). – С. 202–206. 6. *Longman* Dictionary of Contemporary English fifth edition DVD-ROM [Електронний ресурс] / Pearson Education Limited. – 2009. – [5-th ed.]. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM) ; 12 см. – Назва з контейнера. 7. *Быкова О. Н.* Опыт классификации приёмов речевого манипулирования в текстах СМИ / О. Н. Быкова // Речевое общение : Вестник Российской риторической ассоциации. – Красноярск. гос. ун-т, 2000. – Вып. 1 (9). – С. 42–53. 8. *Лебон Г.* Психология народов и масс / Г. Лебон. – СПб. : "Макет", 1995. – 316 с. 9. *Генсек* НАТО призывает союзников активнее поддерживать операцию в Ливии [Електронний ресурс] / Война и мир. – Режим доступу : http://www.warandpeace.ru/ru/news/view/58764. 10. *Кара-Мурза С.* Манипуляция сознанием / С. Кара-Мурза – М. : ЭКСМО-Пресс, 2002. – 833 с. 11. *Лисичкіна І. О.* Відтворення іміджу військових при перекладі (на матеріалі інтернет-повідомлень про військових США та України) / І. О. Лисичкіна // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики / відп. ред. Ніна Миколаївна Корбозерова. – К. : Логос, 2009. – Вип. 15. – С. 231–238. 12. *Greenslade R.* Where do newspapers stand on the no-fly zone? [Електронний ресурс] / Roy Greenslade // Greenslade Blog. – Режим доступу : http://www.guardian.co.uk/media/greenslade/2011/mar/21/national-newspapers-libya.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

13. *The Washington Post* [Електронний ресурс] – Режим доступу : www.washingtonpost.com. 14. *The USA Today* [Електронний ресурс] – Режим доступу : www.usatoday.com. 15. *The Guardian* [Електронний ресурс] – Режим доступу : www.guardian.co.uk. 16. *The Washington Times* [Електронний ресурс] – Режим доступу : www.washingtontimes.com. 17. *Euronews* [Електронний ресурс] – Режим доступу : www.euronews.net. 18. *Reuters* [Електронний ресурс] – Режим доступу : www.reuters.com. 19. *The Wall Street Journal* [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://europe.wsj.com/home-page. 20. *The New York Times* [Електронний ресурс] – Режим доступу : www.nytimes.com.

© *Дмитрук О. В.*

ДОВГУН І. М.
Київський національний лінгвістичний університет

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ МОРФОНОЛОГІЧНОЇ ТЕОРІЇ

Статтю присвячено історичному огляду основних лінгвістичних досліджень, пов'язаних із поняттям морфонології.
Ключові слова: морфонологія, морфофонеміка, морфонологічне чергування.

Статья посвящена историческому обзору основных лингвистических исследований понятия морфонологии.
Ключевые слова: морфонология, морфофонемика, морфонологическое чередование.

The article is dedicated to the historical survey of the main linguistic investigations relating to the notion of morphonology.
Key words: morphonology, morphophonemics, morphonological alternation.

Постановка наукової проблеми та її значення. Проблема визначення предмета, об'єкта та завдань морфонології в системі мови, а також виокремлення її власних одиниць займає чільне місце в наукових дослідженнях не одного покоління науковців, проте до сьогодні не втрачає своєї актуальності й потребує вичерпних тлумачень окремих своїх аспектів. Реферування літератури зі згаданої проблематики підтверджує наші думки про те, що поняття "морфонологія" вітчизняні та зарубіжні дослідники інтерпретують неоднаково.

Метою нашої статті є короткий історичний огляд різних лінгвістичних досліджень, пов'язаних із поняттям морфонології, що внесе зрозумілість у теперішні трактування цього терміна. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі **завдання**: ознайомитися з основними лінгвістичними здобутками у розвитку морфонологічної теорії та представити їх у даній роботі.

Виклад основного матеріалу. Витоки морфонології знаходимо у ранніх класичних вченнях давньоіндійських граматистів про закони *sandhi*, *guna* і *vrddhi*. Відомий представник класичних граматичних традицій Паніні виділяв абстрактні основні форми, які він називав *sthānin* ("*having a place*", "*original*"), які, підпорядковуючись правилам морфонологічних чергувань і внутрішнім *sandhi*, перетворювались у реальні морфи новоутворених слів, такі заміщення автор називав *ādesa* ("*substitute*") [1:9]. Таким чином, здобуток вченого полягає у створенні формальної й

© Довгун І. М.

технічної метамови як описового засобу та в адекватному аналізі *sandhi* – чергування фонем на межі слів і на морфемних швах.

Варто зазначити, що індійський граматист був першим, хто спробував охарактеризувати явище *ablaut*, яке він представив законами *guna* (“*secondary quality*”) і *vrddhi* (“*increase*”) [1:10]. Отже, результатами досліджень Паніні є встановлення детальних правил чергування як одного зі способів утворення різних граматичних форм, адже закони *guna* і *vrddhi* вказують на чергування фонем у кореневих морфемах відповідно до морфонологічних правил.

Міцне підґрунтя для розвитку теорії морфонології заклали арабські граматисти, які, будучи досвідченими фонетистами, особливу увагу приділяли морфологічним явищам, тому їх фонетичне вчення було тісно пов’язане з граматикою. Дослідники описали систему консонантних коренів і вокалічних альтернацій. Таке чергування голосних фонем сигналізувало про певні граматичні відношення, що стало згодом центром уваги європейської теорії про морфонологію, в той час як лексичне значення передавалося консонантними коренями [1:11–12].

Думки про чергування, пов’язані з морфологічними функціями фонем, досить ґрунтовно описав І. О. Бодуен де Куртене. Ввівши поняття традиційної альтернації та кореляції й охарактеризувавши останнє як співвіднесеність семасіологічних і морфологічних розходжень з альтернаціями фонем, дослідник підкреслив важливість морфонологічних чергувань у мові [2:301]. Вчений зазначає, що кореляти відіграють у морфології таку саму роль, як і словотворчі морфеми, а саме, для розрізнення морфологічних категорій. [2:301]. Хоча І. О. Бодуен де Куртене не оформив своє вчення в окрему лінгвістичну науку, можемо справедливо вважати його основоположником загальної теорії морфонологічних альтернацій, адже він перший вказав на обов’язковість ідентифікації фонем з опорою на морфологічний критерій.

Пізніше один із найвизначніших представників Празького лінгвістичного гуртка, М. С. Трубецькой, взявши за основу теорію І. О. Бодуена де Куртене, спробував визначити границі й завдання морфонології, а також встановити місце нової лінгвістичної науки в системі мови. Предметом морфонології він вважав морфологічне використання фонологічних засобів мови і сформулював три завдання морфонології. На думку вченого, морфонологія як сполучна ланка між морфологією і фонологією повинна складатися з трьох розділів: 1) теорія

© Довгун І. М.

фонологічної структури морфем різних типів; 2) теорія комбінаторних звукових змін, які відбуваються в окремих морфемах як наслідок сполучення морфем; 3) теорія звукових чергувань, які виконують морфологічну функцію [3:305–308]. Празький науковець був першим, хто найповніше описав морфонологію конкретної мови в синхронії. У роботі "Морфонологічна система російської мови" автор представив два типи альтернацій в синхронії, а саме комбінаторні й вільні морфемні альтернації, розглядаючи їх у словозміні та словотворі [4]. Заслуга вченого полягає також у тому, що він підкреслив значення морфонології для типології мов, адже встановлення мовних типів з морфонологічних позицій дасть можливість створення раціональної типологічної класифікації всіх мов [3:118].

Важливий внесок у становлення морфонології як науки та загального розуміння альтернацій знаходимо в працях видатних американських лінгвістів-дескриптивістів. Так, В. Д. Уітні, який продовжував ідеї класичних граматичних традицій, досліджував корені санскриту й описував правила фонетичних змін, яким вони піддавалися при переході в словоформи [1:39–41]. Проте вченому не вдалося показати справжнє значення індійської граматичної науки для загального розвитку теорії про мову, оскільки він вважав лінгвістику сучасною наукою з історичною основою, що ускладнило його розуміння діахронічних і синхронічних процесів. Хоча його теорія важлива для становлення морфонології в плані історичному, та все-таки вона не стала основою для наступних досліджень із цієї проблематики.

Варта уваги заслуга Ф. Боаса, що зумів чітко виокремити неавтоматичні чергування звуків, які він називав "*etymological*" [1:42], від інших типів, коли писав про фонетичний вплив елемента основи на її суфікс завдяки певним етимологічним чинникам. Елізія ініціальної фонеми суфікса, на його думку, відбувається не лише в силу певних фонетичних причин і тому має бути предметом обговорення в термінах суфіксів і пояснюватися завдяки певним етимологічним процесам [1:42]. Проте дослідник не розмежовував такі фонетичні процеси як відповідність звуків у діалектах, альтернації, звукові зсуви.

Наслідуючи вчення Ф. Боаса, його учень Е. Сепір представив класифікацію внутрішніх фонетичних змін ("*internal changes*"), які він розглядає як граматичні процеси. Вчений наводить приклади консонантних змін, взяті з англійської мови, типу *book-s* і *bag-s*, де /s/ у

© *Довгун І. М.*

першому випадку та /z/ у другому не наділені функціональним значенням, тому він відносить їх до зовнішніх, механічних чергувань (“*external, mechanical changes*”), які спричинені приголосною, що передує їм. Такі альтернації є подібними до тих, що відбуваються у словах (*a) house* і (*to) house*, але в даному випадку ще наявна інша важлива граматична функція, а саме, перехід іменника в дієслово. Саме тому дослідник відносить два типи чергувань до різних психічних категорій і останню консонантну модифікацію вважає граматичним процесом [1:43–45]. Отже, Е. Сепір намагався показати справжню цінність взаємодії фонетичних і граматичних явищ у дослідженні мови та довести, що певні фонетичні процеси через аналогію і звукові зміни можуть вважатися граматичними.

Важливими є спостереження Е. Сепіра щодо альтернацій у його наступних працях, до яких згодом зверталися представники Празького лінгвістичного гуртка. Зокрема, американський лінгвіст доводить, що в англійських словах на зразок *wife* : *wives, sheath* : *to sheathe, breat* : *to breathe, mouse* : *to mouse* наявні морфологічні альтернації, які допомагають надати звукам /f/, /θ/, /s/ відношення інтуїтивної моделі до їх дзвінких корелятів /v/, /ð/, /z/ відповідно. Таке відношення відрізняється від аналогічної моделі /p/,/ t/, /k/ : /b/, /d/, /g/ в англійській мові, де /f/ є ближчою до /v/, аніж /p/ до /b/ [5:42]. В кінцевому результаті вчений вказує на те, що фонетично ідентичні форми можуть набувати різних морфофонемних репрезентацій [5:227–229]. Проте Е. Сепіру не вдалося звести свої погляди щодо проблеми альтернацій і морфонології в єдину морфонологічну теорію.

Л. Блумфільд спробував представити свою класифікацію альтернацій, різницю між якими можна описати в термінах фонетичної модифікації. Дослідник подає приклади з англійської мови, а саме, *glass* : *glasses*, *pen* : *pens*, *book* : *books*, де /iz/ з’являється після шиплячих, свистячих і аффрикат, /z/ – після інших дзвінких і всіх голосних фонем, /s/ – після інших глухих. На думку вченого, різниця між даними альтернантами може бути описана в термінах фонетичної модифікації, тому він називає їх фонетичними. Оскільки дистрибуція даних альтернантів відбувається відповідно до певних мовних властивостей даної форми, то таку альтернацію дослідник називає регулярною, а також автоматичною, бо вона обумовлена фонематичною ознакою. Л. Блумфільд вважає, що регулярні альтернації відіграють важливу роль в морфології, але не кожне таке чергування є фонетичним або автоматичним. Якщо

будь-яка альтернація обумовлена не фонетичними, а граматичними особливостями, то вона називається граматичною [6:210–211].

Таким чином, на становлення морфонології як науки особливо вплинули ідеї М. С. Трубецького та Л. Блумфільда, які зуміли закласти міцний фундамент для подальших досліджень морфонологічних чергувань. Проте їхні спостереження піддавалися неодноразовій критиці представниками як вітчизняних, так і зарубіжних лінгвістичних шкіл, яка породжувала різні думки щодо предмета, завдання, місця морфонологічної теорії в системі мови, та щодо виділення її власних одиниць.

Важливо зазначити, що продовжувачі ідей Л. Блумфільда називали теорію морфофонеміка, а М. С. Трубецького – морфонологія. Друге та третє завдання морфонологічної теорії, які були запропоновані празьким лінгвістом, здебільшого були предметом розгляду в морфофонеміці американськими лінгвістами. Так, морфофонемна наука описує фонемні модифікації в морфологічно похідних словах і словоформах. Наприклад, англійське дієслово (*to*) *house* /hauz/ утворене від іменника (*a*) *house* /haus/ за допомогою морфофонемного одзвінчення [7:2].

Системна розробка морфонологічної проблематики починається з кінця 60-их – середини 80-их рр. XX століття. Головне заперечення ідей М. С. Трубецького, яке висунули празькі лінгвісти, полягало в тому, що морфонологія не має власної чітко визначеної області дослідження. Три її завдання, які були запропоновані творцем морфонологічної теорії, породжували суперечку, оскільки представники Празького гуртка "*kombinatorische Morphemveränderung*" (комбінаторні чергування) відносили до фонології, тому що такі чергування є справою нейтралізації, а "*freie Morphemveränderung*" (вільні чергування) виконують морфологічну сигніфікативну функцію, тому є предметом обговорення в морфології [1:57].

В. Скалічка заперечує ідею І. О. Бодуена де Куртене щодо неподільності морфеми та виділяє сему як найменшу мовну одиницю, що наділена значенням, і яку не можна розділити на менші значущі елементи; вона виражається безперервною послідовністю фонем, а також наділена смисловою основою, в той час як морфема – формальною [8:122]. Погляди вченого щодо семи та морфеми заклали основу для його власної інтерпретації морфонологічних завдань, а саме: до першого завдання він відносить вчення про фонологічну структуру сем, до другого – вчення про невизначеність їх фонологічних структур і до останнього – вчення про

© Довгун І. М.

функціональне використання невизначеності сем (внутрішня флексія, інфіксація) [9:148].

Е. А. Макаєв і О. С. Кубрякова теж ставлять під сумнів останні два розділи морфонологічної теорії, запропоновані празьким науковцем. Натомість вони вважають, що морфонологія вивчає всі випадки значущого чергування фонем у морфемах, коли саме варіювання виступає як засіб передачі інформації, і пропонують розділити морфонологію на два самостійних розділи: вчення про звукове оформлення морфем різних типів для виявлення спільних рис одного типу морфем у їх розрізненні від інших і вчення про звукове оформлення морфеми як окремої структурної одиниці для визначення ознак, що об'єднують морфи однієї морфеми в разі їх фонологічної нетотожності. Проте вчені визнають заслугу М. С. Трубецького, який обрав предметом вивчення в рамках морфонології фонологічні засоби, релевантні лише для структури морфеми [10:87–119]. Ми підтримуємо думку Е. А. Макаєва й О. С. Кубрякової, що морфонологія вивчає усі типи чергувань, пов'язаних із морфологічною інформацією.

О. О. Реформатський також не визнає другий і третій розділи морфонології, сформульовані М. С. Трубецьким. Натомість вчений пропонує аналізувати варіанти морфем або чергування фонем, що не є фонологічно обумовленими, та традиційні альтернації, а внутрішню флексію відводити до завдань морфології [11:408–409].

З моменту становлення морфонології як окремої лінгвістичної дисципліни одні вчені намагалися розкрити якомога повніше загальнотеоретичні питання морфонологічних явищ, визначити їх суть й окреслити межі досліджуваних фактів у мовній системі (В. Б. Касевич [12], О. О. Реформатський [11]), інші дослідники намагалися детально описати морфонологічні системи конкретних мов (Г. Аронсон [13], О. С. Кубрякова та Ю. Г Панкрац [14]).

Варто зазначити, що такі дослідження значно розширили предмет морфонологічної науки за рахунок впровадження нових фактів. Так, Г. Аронсон описав усі можливі морфонологічні альтернації у болгарській мові та проаналізував їх з урахуванням граматичних категорій, для посилення яких вони вживаються, і флексій, які вони супроводжують, у словозміні, при цьому провів порівняльний аналіз морфонології болгарської та російської мов. Базою для аналізу морфонологічних чергувань вченому слугувала основна форма, в якій міститься найбільше інформації, і яку він записував за допомогою морфонологічної

© Довгун І. М.

транскрипції. Щоправда такий запис не відрізняється в нього від власне фонологічного, за винятком оформлення морфемних границь і чергування голосних з нулем звука [13].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, питання формальної організації та модифікації варіантів морфем цікавило не одне покоління дослідників, продовжує воно бути перспективним і тепер, тому проблема морфонологічних явищ залишається невід'ємним складником в описі будь-якої мови.

Підсумовуючи, можна зазначити, що дослідження в області морфонології сприяють більш точному опису особливостей однієї мови у порівнянні з іншими та встановленню подібностей і відмінностей у їх фонологічних, морфонологічних і морфологічних системах, а, отже, уможливлюють створення раціональної типологічної класифікації мов світу та дають загальну характеристику кожної окремої мови. Морфонологічні чергування виступають додатковим або основним засобами вираження певного граматичного значення і тим відкривають можливість внесення коректив у синхронний опис граматики будь-якої мови, що досліджується.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Kilbury J. K.* The Development of Morphophonemic Theory / James K. Kilbury. – Amsterdam : John Benjamins B. V., 1976. – 156 p. 2. *Бодуэн де Куртенэ И. А.* Опыт теории фонетических альтернаций / Иван Александрович Бодуэн де Куртенэ // Избранные труды по общему языкознанию : в 2 т. – М. : АН СССР, 1963. – Т. 1. – С. 265–347. 3. *Trubetzkoy N. S.* Principles of Phonology / N. S. Trubetzkoy : [transl. by Christiane A. M. Baltaxe]. – Berkeley, Los Angeles : University of California Press, 1969. – 344 p. 4. *Трубецкой Н. С.* Морфонологическая система русского языка / Николай Сергеевич Трубецкой // Избранные труды по филологии. – М. : Прогресс, 1987. – С. 67–143. 5. *Sapir E.* Selected Writings in Language, Culture, and Personality / Edward Sapir ; [ed. by David G. Mandelbaum]. – Berkeley and Los Angeles : University of California Press, 1985. – 620 p. 6. *Bloomfield L.* Language / Leonard Bloomfield. – L. : The University of Chicago Press, 1984. – 569 p. 7. *Dressler U. W.* Morphonology : the dynamic of derivation / Wolfgan Ulrich Dressler. – USA. : Karoma Publishers, 1985. – 439 p. 8. *Скаличка В.* Асимметричный дуализм языковых единиц / Владимир Скаличка // Пражский лингвистический кружок : сб. статей / сост. Н. А. Кондрашова. – М. : Прогресс, 1967. – С. 119–127. 9. *Скаличка В.* О грамматике венгерского языка / Владимир Скаличка // Пражский лингвистический кружок : сб. статей / сост. Н. А. Кондрашова. – М. : Прогресс, 1967. – С. 128–195. 10. *Макаев Э. А.* О статусе морфонологии и единицах ее описания / Энвер Ахмедович Макаев, Елена Самойловна Кубрякова // Единицы разных уровней грамматического строя языка и их взаимодействие. – М. : Наука, 1969. – С. 87–119. 11. *Реформатский А. А.* О соотношении фонетики и грамматики (морфологии) / Александр Александрович Реформатский // Из истории отечественной фонологии. – М. : Наука, 1970. – С. 398–421. 12. *Касевич В. Б.* Морфонология / Вадим Борисович Касевич. – Л. : ЛГУ, 1986. – 161 с. 13. *Аронсон Г.* Морфонология болгарського словоизменения / Г. Аронсон ; [пер. с англ. Т. В. Попова, Н. Г. Обушенкова]. – М. : Прогресс, 1974. – 261 с. 14. *Кубрякова Е. С.* Морфонология в описании языков / Елена Самойловна Кубрякова, Юрий Генрихович Панкрац. – М. : Наука, 1983. – 119 с.

© Довгун І. М.

ЄВЧУК А. М., ЗАДОРОЖНА І. П.
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ДОСЛІДЖЕННЯ ЗВ'ЯЗКУ МІЖ ДОВЖИНОЮ ПОЛІСЕМАНТИЧНИХ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ ТА КІЛЬКІСТЮ ЇХ ЗНАЧЕНЬ
(на матеріалі німецької мови)

Статтю присвячено визначенню середньої довжини багатозначної фразеологічної одиниці та дослідженню зв'язку між довжиною полісемантичних фразеологічних одиниць та кількістю їх значень на основі даних "Німецько-українського фразеологічного словника" В. І. Гаврися, О. П. Пророченко та "Німецько-російського фразеологічного словника" Л. Е. Біновича, М. М. Грішина.
Ключові слова: полісемія, багатозначна фразеологічна одиниця, середня довжина фразеологічної одиниці.

Статья посвящена определению средней длины многозначной фразеологической единицы и исследованию связи между длиной полисемантических фразеологических единиц и количеством их значений на основе данных "Немецко-украинского фразеологического словаря" В. И. Гаврыся, О. П. Пророченко и "Немецко-русского фразеологического словаря" Л. Э.Биновича, Н. Н. Гришина.
Ключевые слова: полисемия, многозначная фразеологическая единица, средняя длина фразеологической единицы.

The article is devoted to the identification of a medium length of polysemantic phraseological unit and the investigation of connection between the length of polysemantic phraseological units and the quantity of their meanings based on German-Ukrainian dictionary of phraseological units by Gavrys V. I., Prorochenko O. P. and on German-Russian phraseological dictionary by Binovych L. E. and Grishyn N. N.
Key words: polysemy, polysemantic phraseological unit, medium length of phraseological unit.

Актуальні питання дослідження зв'язку між довжиною фразеологічної одиниці (далі ФО) та кількістю її значень неодноразово розглядалися відомими лінгвістами [1:93–94; 2:60; 3:166], які вважають, що процес збагачення ФО новими значеннями залежить багато в чому від структури ФО [2:166–167]. Так, у зв'язку з цим О. В. Кунін зазначав, що між довжиною фразеологізму та розгалуженістю його смислової структури є певний зв'язок [1:93–94]. Слід зауважити, що подібна тенденція спостерігається також і серед лексичних одиниць, що певною мірою свідчить про деяку подібність слова і ФО. Так, наприклад, В. В. Дребет, досліджуючи прикметники німецької мови встановив, що звичайні прикметники мають в середньому найбільшу кількість значень, в той час як складені – найнижчу (наприклад,

© Євчук А. М., Задорожна І. П.

прикметник “blind” має у словнику Москальської О. І. 12 значень) [8:30].

Отже **об’єктом** нашого дослідження є німецькомовні багатозначні ФО, відібрані методом суцільної вибірки з фразеологічних словників [4; 5], а **предметом** їх кількісні характеристики (довжина та кількість значень).

Мета дослідження – виявити, якої довжини ФО схильні до полісемії, визначити середню довжину німецькомовної багатозначної ФО, проаналізувати зв’язок між довжиною полісемантичних ФО та кількістю їх значень.

Матеріалом дослідження є багатозначні ФО з “Німецько-українського фразеологічного словника” В. І. Гаврися, О. П. Пророченко та “Німецько-російського фразеологічного словника” Л. Е. Біновича, М. М.Грішина.

Наукова новизна дослідження полягає у використанні кількісно-якісних характеристик ФО для визначення зв’язку між довжиною німецькомовної багатозначної ФО та кількістю її значень.

Попередньо слід зазначити, що хоча словом у складі багатозначної ФО ми вважаємо (за багатьма мовознавцями [6:58; 9:167; 10:32]) будь-яку лексичну одиницю крім відокремлюваного префікса, тобто поєднання графем, яке відділяється від графічних одиниць такого самого виду двома пропусками (знаки пунктуації при цьому не враховуються), цілком зрозуміло, що це не є визначенням саме терміна “слово”. Тому у нашому дослідженні ми використовуємо більш нейтральне позначення – “компонент”.

Щоб визначити, які за довжиною ФО схильні до полісемії, ми проаналізували 1051 багатозначну ФО із фразеологічних словників німецької мови [4; 5] та виявили, що найбільша кількість ФО (437 багатозначні ФО) має 3 компоненти – (41,7 %), 4 компоненти мають у своєму складі 291 багатозначна ФО – (27,6 %), 186 багатозначних ФО нараховують у своєму складі 2 компоненти – (17,7 %), 89 полісемантичних ФО складаються з 5 компонентів – (8,5 %), 35 багатозначних ФО нараховують 6 компонентів – (3,3 %), 9 багатозначних ФО утворені з 7 компонентів – (0,9 %), 4 багатозначних ФО складаються з 8 компонентів – (0,4 %). Отримані результати відобиті в таблиці 1 (див. табл. 1)

© Євчук А. М., Задорожна І. П.

Таблиця 1

Довжина полісемантичних ФО

Кількість компонентів	Кількість ФО	%	Приклади
2	186	17,7	*zu Befehl!; Bescheid wissen; Besitz ergreifen; Besorgungen machen; Donnerwache haben (або stehen); Dunst kriegen; Ehre einlegen* та ін.
3	437	41,7	*vor Anker liegen; es kommt darauf an; einen Anschluss erreichen; Aug(e) in Aug(e); ein wahres Babel; ein Bett teilen; auf die Dauer* та ін.
4	291	27,6	*zu den Akten legen; in tausend Ängsten schweben; in den April schicken; auf die Beine bringen; auf den ersten Blick; in die Brüche gehen* та ін.
5	89	8,5	*wie aus dem Boden gewachsen; das ist billig wie Brombeeren; mit allem Drum und Dran; auf du und du stehen (або sein); das ist ein trauriges Kapitel* та ін.
6	35	3,3	*ich denk', mich kratzt (або laust) der Affe; einen Knüppel zwischen die Beine werfen; das Blut schoss (або stieg) in den Kopf; festen Boden unter den Füßen haben; alles, was drum und dran ist;* та ін.
7	9	0,9	*du kannst mir den Buckel runter rutschen; gegen sein eigen Fleisch und Blut sein; wieder festen Boden unter die Füße bekommen; da (або hier) ist die Welt mit Brettern vernagelt* та ін.
8	4	0,4	*wo er hinhaut (або hinschlägt), da wächst kein Gras mehr; das will (або geht) mir nicht in den Kopf hinein* та ін.
Всього	1051	100	

© Євчук А. М., Задорожна І. П.

На графіку 1 наочно відображено зв'язок між кількістю компонентів у багатозначних ФО та кількістю цих ФО (див. графік 1).

Графік 1

Зв'язок між довжиною полісемантичних ФО та їхньою кількістю

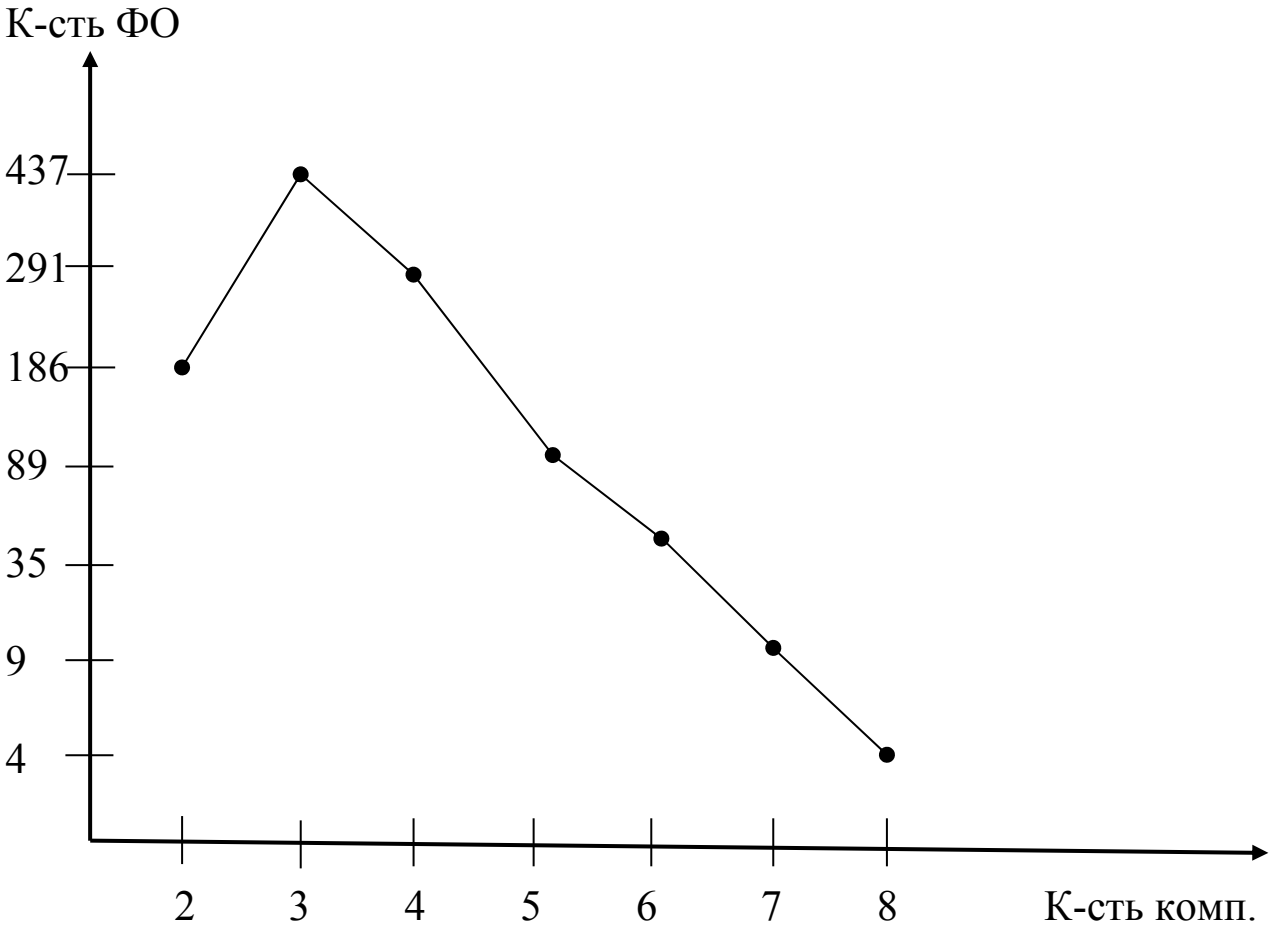

Як видно з таблиці 1 та графіка 1, максимально схильні до полісемії 3-компонентні ФО, зі зростанням кількості компонентів (починаючи з чотирьох компонентів) схильність ФО до набуття нових значень знижується. Слід зазначити, що найбільш багатозначна німецькомовна ФО (8 значень) *j-d ist weg* є двокомпонентною.

Для того щоб визначити середню довжину німецькомовної багатозначної ФО ми поділили кількість компонентів усіх багатозначних ФО (3596) на кількість багатозначних ФО (1051) і отримали середню довжину – 3,42 компоненти.

У результаті проведеного дослідження ми також встановили, що переважна кількість багатозначних ФО 393 (37,4 %) складається з

© Євчук А. М., Задорожна І. П.

3 компонентів і має 2 значення, 254 багатозначних ФО (24,4 %) має 4 компоненти і також 2 значення, 154 багатозначні ФО (14,6 %) складаються з 2 компонентів і мають 2 значення, 86 багатозначних ФО (8,17 %) складаються з 5 компонентів і мають також 2 значення (див. табл. 2), що пов'язано з тим, що більшість багатозначних ФО мають саме по 2 значення (відповідно до наших попередніх підрахунків [7:39–40] – кількість двозначних ФО у словнику [5] складає 88 % серед усіх багатозначних ФО).

Таблиця 2

Довжина багатозначних ФО та кількість їх значень

К-ть комп.	К-ть значень	К-ть ФО	%	Приклади
2	2	154	14,5	*allein dastehen; Appel machen; Absolution erteilen; hat ausgekämpft; Besitzt ergreifen (або nehmen); Bruch liefern; fahrendes Volk; Feuer fangen; Käse machen* та ін.
2	3	20	0,2	*eins (або was) draufkriegen; mit Nachdruck; über Nacht; Rechnung tragen* та ін.
2	4	10	0,95	*Bescheid wissen; hinüber sein; fertig sein; durch sein; kleine Fische* та ін.
2	5	1	0,09	*fertig werden*
2	8	1	0,09	*j-d ist weg*
3	2	393	37,37	*geht der Atem aus; zu Boden schlagen; eine wandelnde Chronik; guter Dinge sein; doppelt und dreifach; in der Drehe; dickes Blut haben* та ін.
3	3	34	3,2	*in Anspruch nehmen; auf Draht sein; vor der Nase; ein Bein stellen; ein harter Brocken* та ін.

© Євчук А. М., Задорожна І. П.

3	4	8	0,76	*die Arche Noach(s);(j-n) hat es erwischt; alles in allem* та ін.
3	5	2	0,2	*ins Blaue hinein; im Auge behalten.*
4	2	254	24	*das graue Elend kriegen; in die Arme laufen; Mensch, ärgere dich nicht!; auf der Erde bleiben; bis Ende der Welt; in die Luft gehen* та ін.
4	3	34	3,2	*sich (D) eine Blöße geben; die Fahne von etw. hochhalten; auf Heller und Pfenning; auf den Leib rücken; aus dem Leim gehen* та ін.
4	4	2	0,2	*aus den Latschen kippen* та ін.
4	5	1	0,09	*auf die Beine bringen.*
5	2	86	8,2	*mehre Eisen im Feuer haben; in Acht und Bahn sein; unter Dach und Fach sein; auf du und du stehen; einen Nagel im Kopfe haben; einen auf der Pfanne haben* та ін.
5	3	3	0,3	*mit (D)in dieselbe (або in die gleiche) Kerbe hauen (або schlagen); wieder auf die Beine kommen* та ін.
6	2	34	3,2	*bei (D) ist nicht viel zu holen; keinen Mumm in den Knochen haben; nur eine Nummer unter vielen sein; etw. geht (або dauert) bis in die aschgrauen Pechhütten* та ін.

6	3	1	0,09	*nicht ganz auf der Höhe sein*
7	2	9	0,9	*Hilf dir selbst, dann hilft dir Gott!, den hat den Esel im Galopp verloren* та ін.
8	2	4	0,4	*jeder kann (або soll, muss) nach seiner (eigenen) Fasson selig werden; von seinen eigenen Schmalz leben wie ein Dachs* та ін.
Всього:		1051	100	

З таблиці 2 видно, що ФО з 2, 3, 4 компонентами можуть мати від 2 до 5 значень (а двокомпонентна *j-d ist weg* навіть 8 значень). Серед ФО з більшою кількістю компонентів (від 5 до 6) навіть тризначних мало, а серед 7–8 компонентних зафіксовано лише декілька двозначних ФО, тобто очевидно, що із зростанням довжини, кількість значень зменшується.

На діаграмі 1 наочно відображено часткові дані табл. 2

Діаграма 1

Довжина багатозначних ФО та кількість їх значень

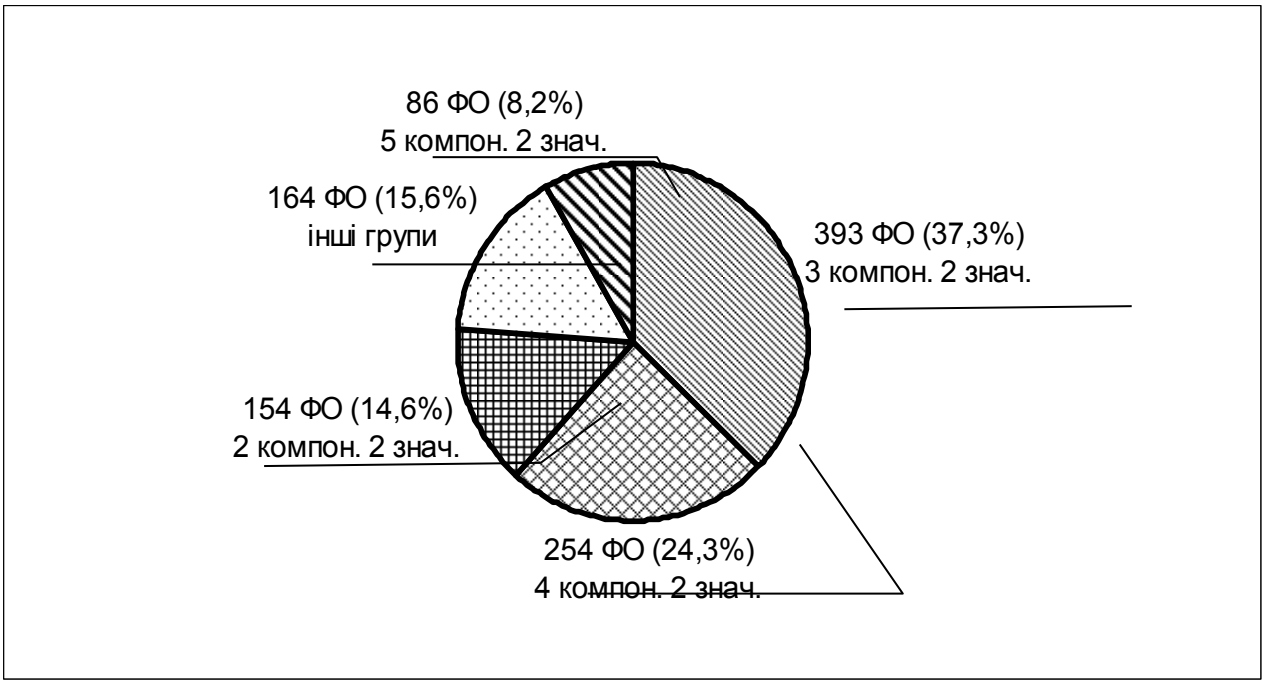

© Євчук А. М., Задорожна І. П.

З діаграми 1 видно, що 1) переважають полісемантичні ФО з 2 значеннями і різною кількістю компонентів; 2) найбільшою є кількість двозначних ФО з 3 компонентами, що пов'язано із тим, що більшість полісемантичних ФО є саме двозначними, а трикомпонентні ФО складають більшість серед полісемантичних ФО німецької мови (як доведено вище).

Отже, проведений аналіз німецькомовних багатозначних ФО дозволяє констатувати:

1. Середня довжина німецькомовної полісемантичної ФО складає 3,42 компоненти.
2. Найбільш схильні до розвитку полісемії саме трикомпонентні ФО (41,7 % усіх досліджуваних багатозначних ФО).
3. Із зростанням кількості компонентів (довжини) ФО схильність до набуття нових значень спадає.
4. Серед полісемантичних ФО з різною кількістю компонентів переважають ФО з 2 значеннями.
5. Найбільшою (37,4 %) є кількість у німецькій фразеології двозначних трикомпонентних ФО.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Кунин А. В.* О фразеологической номинации / Александр Владимирович Кунин // Сб. науч. тр. Московск. гос. пед. ин-та иностр. яз. им. М. Тореза. – 1983. – Вып. 211. – С. 88–100. 2. *Назарян А. Г.* О полисемии в сфере фразеологии / Арманд Гранатович Назарян // Сб. науч. тр. ун-ту дружбы народов им. П. Лумумбы. – М., 1980. – С. 53–60. 3. *Школяренко В. І.* Розвиток багатозначності фразеологічних одиниць (на матеріалі фразесемантичного поля "розумова діяльність") / Володимир Іванович Школяренко // Вісник Запорізьк. держ. ун-ту. – 2001. – № 4. – С. 166–169. 4. *Немецко-русский* фразеологический словарь / сост. : Л. Э. Бинович, Н. Н. Гришин. – М. : Русский язык, 1975. – 656 с. 5. *Німецько-український* фразеологічний словник : [у 2 т.] / уклад. : В. І. Гаврись, О. П. Пророченко. – К. : Рад. школа, 1981. – 798 с. 6. *Бойко Ю. П.* Варіативність авторського дискурсу при реалізації довжини гіпотактичних структур / Юрій Павлович Бойко // Наук. збірник Чернівецьк. нац. ун-ту. – Чернівці : Рута, 2004. – Вип. 213 : Германська філологія. – С. 57–68. 7. *Євчук А. М.* Деякі кількісні характеристики полісемантичних фразеологізмів у німецькій мові / Андрій Миколайович Євчук // Наук. вісник Волинськ. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. – Серія : "Філологічні науки: мовознавство". – Луцьк, 2011. – № 6, ч. 1. – С. 39–42. 8. *Drebet V.* Morphologische Faktoren bei der Polysemie der deutschen Adjektive / [V. Drebet, V. Lewizki, D. Cherubim] // Наук. збірник Чернівецьк. нац. ун-ту. – Чернівці : Рута, 1996. – Вип. 1 : Германська філологія. – С. 29–32. 9. *Best K.–H.* Wie viele Wörter enthalten Sätze im Deutschen: Häufigkeitsverteilungen in Texten / Karl–Heinz Best – Göttingen : Peust und Gutschmidt, 2001. – S. 167–199. 10. *Eggers H.* Deutsche Sprache im 20. Jhr. / Hans Eggers – München : Piper, 1973. – S. 32–44.

© Євчук А. М., Задорожна І. П.

ЄСИПЕНКО Н. Г.
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

КОНЦЕПТ “ПРИВАТНІСТЬ” ТА ШЛЯХИ ЙОГО ВЕРБАЛІЗАЦІЇ В ТЕКСТІ

У статті розглядається вербалізація культурного концепту “privacy” у творах британської та американської літератури XVIII–XX століть. Визначається поняттєва основа концепту та відслідковуються лексичні особливості відтворення концепту в часовому, культурному й ґендерному аспектах. Робляться висновки про специфічні характеристики англосаксонської культури, що фіксуються на рівні культурного концепту, в якому відтворено семантичні особливості культурних смислів, що досить чітко виражено в художньому мовленні за допомогою їх найменування й опису.

Ключові слова: культурний концепт, вербалізація, поняттєва основа, прецедентний текст.

В статье рассматривается вербализация культурного концепта “privacy” в произведениях британской и американской литературы XVIII–XX веков. Определяется понятийное основание концепта и отслеживаются лексические особенности отражения концепта во временном, культурном и гендерном аспектах. Делаются выводы о специфических характеристиках англосаксонской культуры, что фиксируются на уровне культурного концепта, в котором отображаются семантические особенности культурных смыслов, выраженных достаточно чётко в художественной речи с помощью их номинации и описания.

Ключевые слова: культурный концепт, вербализация, понятийное основание, прецедентный текст.

The article deals with the verbalization of the cultural concept “privacy” in the novels of British and American literature of the XVIII–XX centuries. The notional basis of the concept is established, lexical peculiarities of the concept reflection in the time period, cultural and gender aspects are traced. The conclusions are drawn about the Anglo-Saxon culture features, which are fixed in the cultural concept by means of semantic realization of cultural notions that are vividly conveyed in the fiction discourse with the help of their nomination and description.

Key words: cultural concept, verbalization, notional basis, precedent text.

Актуальність теми нашого дослідження визначається необхідністю вивчення динаміки об’єктивації мовленнєвомисленнєвих структур культурноспецифічного характеру, під якими ми розуміємо концепти, з точки зору їх реалізації в авторському художньому мовленні. Особлива роль у цьому процесі належить специфіці експлікації культурного концепту в різних часових епохах, у різних варіантах англосаксонської культури (британській та американській), у гендерному сприйнятті ментального утворення “приватність” і його

© Єсипенко Н. Г.

вираження в чоловічому й жіночому авторському мовленні. **Предметом** дослідження є особливості вербальної репрезентації концепту “privacy”, його когнітивно-семантичні ознаки, що розглядаються з точки зору актуалізації концепту в авторській свідомості письменника як представника культурної спільноти. Таким чином, **мета** дослідження – аналіз лексикалізації концепту “privacy” у прецедентних художніх текстах з урахуванням синонімічного ряду лексеми privacy. Для досягнення мети слід виконати наступні **завдання**: визначити поняття прецедентного тексту і його ролі в культурі спільноти; виявити лексичні репрезентанти концепту в тканині художніх творів; провести порівняльний аналіз кількісних даних вживання лексем на позначення концепту в часовому, культурному та гендерному зрізах. **Матеріалом** дослідження слугували 17 тлумачних англомовних словників і 36 художніх творів британської й американської літератур XVIII–XX століть. Проаналізуємо спочатку визначення тексту в світлі антропоцентричного та когнітивного підходів сучасної лінгвістики. На думку М. Ф. Алефіренко, текст – це мовленнєвомисленнєве утворення подійного характеру, що утворюється на сукупній основі прагматичних, соціокультурних, психологічних, паралінгвістичних та інших факторів. Концептоутворюючі можливості дискурсу (тексту) зумовлюються самою його природою: утворення дискурсу, зазвичай, концентрується навколо певного узагальненого поняття, в результаті чого формується смисловий контекст, що включає в себе інформацію про суб’єк(ти) мовного мислення, об’єкти, обставини і просторово-часові координати [1:248]. Такої ж думки В. З. Демьянков: “дискурс, концентруючись навкруги певного опорного концепту, утворює загальний мовленнєвомисленнєий контекст, що включає в себе інформацію про суб’єк(ти), об’єкти, обставини, про часові координати. Базовими структурними елементами дискурсу (тексту) постають: а) події, їх учасники, перформативна інформація; б) не події (обставини, що супроводжують події, фонова інформація, оцінка події)” [2:121]. Своє розуміння письмового тексту пропонує Є. Ф. Тарасов: “письмовий текст – це додаткова знакова у відомій формі штучна форма існування предметної дійсності; форма – що є зручною для

збереження і трансляції в часі і просторі" [6:146]. Далі автор зауважує, що "сприйняття письмового тексту – це не скільки сприйняття власне тексту, скільки спосіб опосередковано (текстом) сприймати <… > всі процеси і явища, що стоять за текстом" [6:146].

Про зв'язок тексту й культури говорить О. О. Залевська, стверджуючи, що текст "існує" в культурі. Саме колективне знання задає ті орієнтири, відповідно з якими продуцент (автор) тексту надає останньому певну структуру, що відповідає прийнятим культурним вимогам до мовного оформлення змісту тексту [3:312]. В. Н. Телія, А. В. Дорошенко до базових пластів культури також відносять художньо-літературні тексти різних історичних періодів і жанрів, "що є взірцями напрямів у мистецтві або належать відомим письменникам" [7:214].

Ю. М. Караулов вперше ввів термін "прецедентні тексти" в наукову практику. Він запропонував наступне їх визначення: "1) значущі для тієї чи іншої особистості в пізнавальному чи емоційному відношеннях; 2) ті, що мають надподійний характер, тобто, добре відомі широкому оточенню цієї особистості, включаючи її попередників і сучасників; 3) звернення до яких відновлюється неодноразово в дискурсі цієї мовної особистості" [5:105]. З огляду на таке розуміння прецедентного тексту, дібрані нами твори відповідають зазначеним Ю. М. Карауловим характеристикам і трактуються нами як прецедентні. Концепти, що виражаються у прецедентних текстах, які є елементами культурного надбання народу, в свою чергу теж культурно марковані і допомагають виявити культурно специфічні ознаки певного ментального утворення. Для того, щоб з'ясувати, які культурні особливості приховані в концепті "privacy", слід визначити його поняттєву основу, що визначається при аналізі словникових дефініцій.

Аналіз тлумачень дозволив виокремити 8 значень, що є спільними у словникових статях: the state of being away from public attention (стан перебування поза уваги громадськості); the state of being alone, seclusion (стан перебування на однині / усамітнення); secrecy (таємничість / секретність); freedom from unauthorized intrusion one's right to privacy (свобода від втручання); a place of seclusion (місце усамітнення / приватне помешкання); intimacy

(інтимність); the state of being concealed (стан прихованості); a private or personal matter (приватна / особиста справа).

Аналіз синонімів теж підтвердив переважання значення усамітнення, секретності, приховування: secrecy, isolation, seclusion, concealment, solitude, retreat, separation, retirement, sequestration, separateness, aloofness, disapproving loneliness, secrets and secretiveness, privateness, hiddenness, covertness, bosom, confidentiality, hiding.

Наступним кроком дослідження є виявлення фактичного вираження концепту "privacy" у художніх творах. Після того, як автор підібрав когнітивну структуру (події, явища, культурний феномен), на неї накладається структура зі сфери мовної свідомості, що отримала назву вербальної сітки. Вербальна сітка теж вибіркова: струкрутні зв'язки між елементами є досить гнучкі. Вербальна сітка певною мірою залежить від взаємодії двох структур: когнітивної і дискуривної. Перша, підживлюючись фантомами замислу, намагається подолати супротив вербального матеріалу (бо когнітивні елементи значно ширші за значення слова), а вербальна сітка, обтяжена денотативними зв'язками, намагається розмістити когнітивні смисли в прокрустове ложе відомих мові моделей і схем [1:63]. Серед лексичних засобів, що об'єктивують концепт "privacy", нами досліджено іменник privacy (ім'я концепту), прикметник private й іменники визначеного синонімічного ряду. Методом суцільної вибірки з текстів було отримано 1641 лексему на позначення концепту; найбільшим показник мовних одиниць виявився у творах XIX століття – 682 лексеми, меншим у творах XVIII століття – 585 лексем, у романах XX століття досліджуваний концепт є найменш актуальним – 374 лексичні одиниці (див. табл. 1). Проте сама лексема privacy найчастотнішою є в творах XX століття (23 одиниці), в творах XIX століття – 10 одиниць, а в текстах XVIII століття відслідковуємо лише 4 випадки вживання імені концепту. Таке значне розходження у вживанні лексеми "privacy" пояснюється розвитком понятєвої бази концепту, адже у XVIII столітті цей концепт у творах розкривається переважно у значенні таємності й усамітнення.

© Єсипенко Н. Г.

Таблиця 1

Кількісний розподіл лексичних одиниць на позначення концепту у творах

	твори XX століття													твори XIX століття												твори XVIII століття											
	американська літ-ра						британська літ-ра							американська літ-ра					британська літ							американська літ-ра						британська літ-ра					
	жін.дискурс			чол.дискурс			жін.дискурс			чол.дискурс				жін.дискурс			чол.дискурс		жін.дискурс			чол.дискурс				жін.	чол.дискурс					жін.	чол.дискурс				
	George Eliot "Silas Marner"	Harriet Beecher Stowe "Uncle Tom's Cabin"	Maria Susanna Cummins "The Lamplighter"	Nathaniel Hawthorne "The Scarlet Letter"	Henry James "The Europeans"	Jack London "Martin Eden"	Ch. Bronte "Jane Eyre"	Jane Austin "Pride and Prejudice"	Mary Shelly "Frankenstein"	Charles Dickenss "Great Expectations"	Oscar Wilde "The Picture of Dorian Grey"	W.Collins "The Woman in White"	**Всього**	Gertrude Stein "Three Lives"	Nelle Harper Lee "To Kill the Mockingbird"	Toni Morrison "The Bluest Eye"	Ernest Hemingwa	F.S. Fitzgerald "Tender is the Night"	Sinclair Lewis "Main Street"	Iris Murdoch "The Italian Gir"l	Muriel Spark "Momento Morie"	Virginia Woolf "To the Lighthouse"	D.H.Lawrence "The Rainbow"	James Joyce "Ulysses"	Somerset Maugham "The Moon and Sixpence"	**Всього**	Catherine Sedwick "The Travellers. A Tale	Susanna Haswell Rowson "Charlotte Temple"	S. Woodworth "The Champions of Freedom	Charles Brockden Brown "Wieland"	Royall Tylor "Alegire Captive"	George Tucker "A Voyage to Moon"	Ann Radcliffe "The Mysteries of Udolpho"	Daniel Defoe "Robinson Crusoe"	Jonathan Swift "Gulliver's Travels"	Henry Fielding "Tom Jones"	Oliver Goldsmith "The Vicar of Wakefield"	L. Sterne " Life and Opinion of Tristan Shandy"	**Всього**
Privacy	3		2	3	1							1	**10**		1	2		2	4	1	3	4	4	1	1	**23**						1	3					**4**
Aloofness																1		1	2							**4**												
Concealment	2	2	2	1			3	2	1	1		8	**22**							1	1	1				**3**		2	1	8			6			4			**21**
Intimacy	1		2	9		3	1	10	1	2	2	6	**37**			4	2	1	5		1	4	28	2	1	**48**		2	1	2		3	3			15	2		**28**
Isolation	3						3						**6**		1	2			2		1	2		1		**9**												
Loneliness	3		3	1		4	6			1		5	**23**			3	5	6	8			2	4	1	2	**31**				2			5						**7**
Private	1	8	7	6	4	5	11	11	1	22	5	55	**136**		7	10		11	5	2	16	8	7	35	6	**107**	1	1	17	1	13	6	22	4	19	31	5	15	**135**
Retirement			2	1	3		5	2	1	2		4	**20**								1				2	**3**			1	1	1		7		1	5			**16**
Retreat		4	2				6		8	2	1	3	**26**					2	1	2			5	5		**15**				7		4	10	6		4			**31**
Seclusion	1	1		5	1		1	1	1	3		7	**21**						3				1	1		**5**				3		4	5						**12**
Secrecy	1			3			4	10		4	1	2	**25**							1	1	1	1	1		**5**	1		2	7			13	1		9		2	**35**
Secret	6		13	22	3	5	17	4	13	25	27	97	**232**	5	3	11		7	1	2	4	3	21	21	11	**89**	1	1	6	5	4	20	31	2	12	65	9	16	**172**
Separation	1	2	9		1		13	8	1	6	1	9	**51**										1	3	1	**5**		2	2	4	2	9	20			6	2		**47**
Solitude	6	1	2	5	2		25	3	15	3	1	10	**73**			1			2	4		9	1	2		**19**	1	2	7	13		1	37	1	1	7	7		**77**
Secretiveness																		1								**1**												
Separateness																2				1			4			**7**												
Sequestration																									1	**1**												
Всього	**28**	**18**	**44**	**56**	**15**	**17**	**95**	**51**	**42**	**71**	**38**	**207**	**682**	**5**	**12**	**36**	**7**	**31**	**33**	**14**	**28**	**34**	**77**	**73**	**25**	**375**	**4**	**10**	**37**	**53**	**20**	**48**	**162**	**14**	**33**	**146**	**25**	**33**	**585**

© *Єсипенко Н. Г.*

"*Astonished–not so much at the marriage, as at the secrecy with which it had been concluded, and the agitation with which it was announced, Emily, at length, attributed the privacy to the wish of Montoni, rather than of her aunt*" (Ann Radcliffe "The Mysteries of Udolpho").

"*I entreated to know if she was satisfied with my apology; repeated that I had not meant to intrude on her privacy. She mildly replied that she was*" (George Tucker "A Voyage to Moon").

Поняттєве наповнення концепту "privacy" у XIX столітті розширюється наступними значеннями:

свобода від втручання: "*Aaron turned back up the village, while Silas and Eppie went on up the lonely sheltered lane. "O daddy!" she began, when they were in privacy, clasping and squeezing Silas's arm, and skipping round to give him an energetic kiss.*" (George Eliot "Silas Marner"); приватне помешкання: "*She actually said "mate" for "meat", "appen" for "perhaps", and "oss" for "horse", which, to young ladies living in good Lytherly society, who habitually said 'orse, even in domestic privacy, and only said 'appen on the right occasions, was necessarily shocking.*" (George Eliot "Silas Marner"); стан перебування на однині: "*In addition to the fact that the old gentleman disliked young men as a class, and that Willie had intruded upon the privacy in which he was indulging, there was the bitter recollection ...*" (Maria Susanna Cummins "The Lamplighter"); власність, одноосібне володіння: "*Although the privacy of her own room was pleasing to Gertrude's feelings, pity for poor Fanny induced her to invite her frequently to come and sit with her, ... share Gertrude's retirement, read her books, and feel confident of her friendship ...*" (Maria Susanna Cummins "The Lamplighter").

Поняттєва гама "privacy" у творах XX століття характеризується включенням нових смислових відтінків до структури концепту:

особиста територія: "*As he flumped into bed he yawned, and casually stated: "Well, you'll have plenty of privacy when we build a new house.*" (Sinclair Lewis "Main Street"); усамітнення: "*Control yourself, Nicole!" "I never expected you to love me–it was too late–only don't come in the bathroom, the only place I can go for privacy, dragging spreads with red blood on them and asking me to fix them.*" (F. S. Fitzgerald "Tender is the Night"); особиста справа: "*At the least they have distributed the weight of these problematical questions to a larger constituency, and justified the public exposure of a privacy.*" (Toni Morrison "The Bluest Eye"); перебування без уваги сторонніх: "*Everything in it was exquisite. In delicious privacy, the two*

girls made tea, and then they talked. Ursula need not be home till about ten o'clock." (D. H. Lawrence "The Rainbow"); свобода дій: "*Mrs. Pettigrew lit a cigarette and slowly blew the smoke in Charmian's face. "No one's interfering with your privacy," Godfrey muttered. "And freedom," said Charmian. "I shall have freedom at the nursing home to entertain whom I please …* " (Muriel Spark "Momento Morie").

Аналіз вживання синонімів у художніх текстах трьох століть показав, що найрізноманітніший синонімічний ряд характерний для творів XX століття (16 синонімів), 11 синонімів у творах XIX століття і 10 синонімів – у текстах XVIII століття. Найчастотнішими лексемами, що репрезентують концепт "privacy" у романах XX століття, є private (107), secret (89), intimacy (48), loneliness (38), privacy (23); у творах XIX століття домінантними є secret (232), private (136), solitude (73), separation (51), intimacy (37); автори XVIII століття надавали перевагу лексемам secret (172), private (135), solitude (77), separation (47), secrecy (35). Спільними для романів трьох століть є такі частотні лексеми, як private і secret; лексеми solitude й separation є актуальними для творів XVIII і XIX століть.

Актуальність концепту "privacy" виявляється різною не тільки в часовому аспекті, а також в міжкультурному. У текстах британської літератури трьох проаналізованих століть частота лексикалізації концепту "privacy" є вищою у порівнянні об'єктивації цього концепту в творах американських письменників: британські твори – 413 лексем (XVIII ст.), 207 лексем (XIX ст.), 251 лексема (XX ст.); американські твори – 172 лексем (XVIII ст.), 178 лексем (XIX ст.), 123 лексеми (XX ст.). Для представників британського суспільства проблема приватності впродовж трьох століть посідала вище місце в ієрархії цінностей, ніж в американській спільноті. Приватність для британців – це, перш за все, спосіб забезпечення внутрішнього психічного балансу, що тісно пов'язується з поняттям особистості. Приватність відіграє визначальну роль в самореалізації особистості й регуляції її відношень з довколишнім світом. Для представників американської культури властиво дотримуватися жорстких правил дистанції, не заходити на приватну територію, не втручатися в приватні справи. Для обох культур способами виявлення приватності (її порушення і захисту) є наступні характеристики:

фізичні (зорові, слухові, нюхові і тактильні): "*I would have given much to be a disembodied spirit so that I could see them in the privacy of the*

studio and hear what they talked about" (Somerset Maugham "The Moon and Sixpence"); ситуативні (обставини спілкування, дистанція спілкування): "*But though Mrs. Miller did not refrain from a short expostulation in private at their first meeting, yet the occasion of his being summoned downstairs that morning was of a more agreeable kind ...*" (Henry Fielding "The History of Tom Jones"); особистісні (характеристики учасників спілкування): "*There was somewhat of privacy, too, in the manner of Orsino's visits, which had never before occurred, and which excited not only surprise, but some degree of alarm in Emily's mind, who had unwillingly discovered much of his character when he had most endeavoured to disguise it ...*" (Ann Radcliffe "The Mysteries of Udolpho"); міжособистісні порушення (характеристики взаємовідношень): "*Lydia – the humiliation, the misery, she was bringing on them all – soon swallowed up every private care; and covering her face with her handkerchief, Elizabeth was soon lost to every thing else ...*" (Jane Austin "Pride and Prejudice").

Аналіз об'єктивації концепту "privacy" з позиції чоловічого і жіночого авторського мовлення засвідчив значну перевагу вираження цього концепту саме у чоловічому дискурсі впродовж усіх досліджуваних часових періодів. З 12 творів XIX століття шість належать перу авторів-чоловіків і шість – авторів-жінок. Такий же добір творів характерний і для XX століття. Проте частка лексем, що виражають приватність, у британських романах авторів-чоловіків майже двічі більша, ніж у творах авторів-жінок. У XIX столітті: чоловічий дискурс – 316 лексем на позначення концепту, а жіночий – 188 мовних одиниць; у XX столітті: чоловічий дискурс – 175 слів, а жіночий – 76 лексем. У творах американської літератури лексикалізація концепту набула майже однокових частотних характеристик: для романів XIX століття розподіл лексем у чоловічому і жіночому дискурсі складає 88 і 90 мовних одиниць відповідно; 71 (чоловічий дискурс) та 52 (жіночий дискурс) лексеми у творах XX століття. Для авторів-жінок приватність у XX столітті чітко асоціюється з самотністю (solitude), приховуванням (concealment) й ізольованістю (isolation), в той час, як для чоловіків приватність – це самотність (loneliness), таємниця (secret) й інтимність (intimacy). У жіночому дискурсі XIX століття приватність співвідноситься з розлукою (separation), усамітненням (solitude) і приховуванням (concealment), при хистом / віддаленим місцем (retreat), у чоловічому дискурсі – з таємницею (secret), відстороненням (seclusion). У жіночому розумінні приватність

© Єсипенко Н. Г.

пов'язується з різними аспектами людських стосунків і носить більш емотивний характер, а для чоловіків приватність – це те, що зберігається в таємниці.

Проведене дослідження дозволяє зробити певні **висновки**. Специфічні характеристики англосаксонської культури фіксуються на рівні культурних концептів, що постають змістовними ментальними сутностями, які репрезентують семантичні особливості культурних смислів і досить чітко виражаються в художньому мовленні за допомогою їх найменування й опису. Здатність культурного концепту відтворювати у своїй понятєвій структурі національно-культурні особливості носіїв мови може розглядатися як його основна функціональна ознака. Концепт "privacy", як один із основних культурних концептів британців й американців, втілює ціннісні домінанти, що лежать в основі розуміння світу і ролі людини в ньому, виражає моральні орієнтири людини в суспільстві. Мовні засоби є основним способом об'єктивації концепту, передають ціннісні преференції й установки двох культурних спільнот. Лексеми транслюють концептуальну сутність приватності, виражають відмінності й подібності при актуалізації концепту з точки зору культурного досвіду автора твору. "Privacy" відіграє більш значущу роль у житті британського суспільства, проте цей концепт володіє яскраво вираженим культурно специфічним характером і є функціонально важливим для обох англосаксонських культур.

Перспективним є подальше дослідження моделей комбінаторики лексеми "privacy" на лексико-семантичному й фразеологічному рівнях для виявлення асоціативно-образних ознак досліджуваного концепту.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Алефиренко Н. Ф.* "Живое" слово: Проблемы функциональной лексикологии : монография / Николай Федорович Алефиренко. – М. : Флинта : Наука, 2009. – 344 с. 2. *Демьянков В. З.* "Событие" в семантике, прагматике и в координатах интерпретации текста / В. З. Демьянков. – М. : Изд-во АН ССС, 1983. – Серия : "Литература и языки". – № 4. – 203 с. 3. *Залевская А. А.* Психолингвистические исследования. Слово. Текст: Избранные труды / Александра Александровна Залевская. – М. : Гнозис, 2005. – 543 с. 4. *Карасик В. И.* Языковые ключи / Владимир Ильич Карасик. – М. : Гнозис, 2009. – 406 с. 5. *Караулов Ю. Н.* Роль прецедентных текстов в структуре и функционировании язика личности / Ю. Н. Караулов // Доклады советской делегации на VI конгрессе МА ПРЯЛ ["Научные традиции и новые направления в преподавании русского языка и литературы"], (Москва, 1986). – М. : Русские языки, 1986. – С. 105–126. 6. *Тарасов Е. Ф.* Тенденции развития психолингвистики: Монография / Е. Ф. Тарасов. – М. : Наука, 1987. – 168 с. 7. *Язык.* Культура. Общение / глав. ред. С. Тер-Минасова. – М. : Гнозис, 2008. – 540 с.

© Єсипенко Н. Г.

ЖОВТА Н. М.
Уманський національний педагогічний університет імені Павла Тичини

ДАВНЬОУКРАЇНСЬКЕ ЯЗИЧНИЦТВО В МОВІ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ КАЗКИ

Основною проблемою дослідження є розгляд мови української чарівної казки в аспекті реконструкції давньослов'янської язичницької міфології.
Ключові слова: мова української чарівної казки, язичницька міфологія.

Основной проблемой исследования является рассмотрение языка украинской волшебной сказки в аспекте реконструкции древнеславянской языческой мифологии.
Ключевые слова: язык украинской народной сказки, языческая мифология.

The major concern of the research is the language of Ukrainian fairy tales as a material of the reconstruction of Slavic pre-Christian mythology.
Key words: the language of Ukrainian fairy tales, pre-Christian mythology.

Актуальність дослідження. Мовно-образний світ казки традиційно розглядають у контексті проблематики фольклористики і лінгвофольклористики, художнього стилю мовлення тощо. Однак ми вважаємо перспективним і актуальним також розгляд казкової образності (йдеться передусім про чарівні або героїко-фантастичні казки) та її мовного віддзеркалення в аспекті інтерпретації казки як "ослабленого", "редукованого", десакралізованого варіанту міфу. Такий аспект покликає бачити в мові, сюжеті, мотивах і образності казки втілення більш або менш виявлених реліктових ознак міфу, рефлексів міфологічної ідеології, психології та сакрального мовлення.

Новизна дослідження полягає в узагальненні відомостей про вираження міфологічних образів у казковому фольклорі і мові казки.

Об'єкт дослідження – мовно-образна система української народної чарівної, або героїко-фантастичної, казки.

Предмет дослідження – віддзеркалення в мові української народної чарівної казки міфологічної ідеології давньослов'янського язичництва.

Мета дослідження – визначити основні аспекти вираження міфологічної образності в мові української героїко-фантастичної казки.

На наш погляд, потребує лінгвістичної уваги передусім проблема співвідношення концептуальних і мовних картин світу міфу і казки.

© Жовта Н. М.

Міфологічна картина світу, міфологічний світогляд як цілісна універсальна ідеологія архаїчного суспільства не раз ставали предметом дослідження у фольклористиці, філософії, культурології та інших науках (Я. Грімм, М. Мюллер, О. М. Афанасьєв, Е. Трейлор, Дж. Дж. Фрезер, Е. Кассірер, М. Я. Марр, І. Г. Франк-Каменецький, О. М. Фрейденберг, Л. Леві-Брюль, К. Леві-Стросс, Ж. Дюмезіль, О. Ф. Лосєв, Б. О. Рибаков, І. М. Дьяконов, В. В. Іванов, В. М. Топоров та ін.).

Було запропоновано декілька напрямків дослідження сутності міфу – на основі визначення логіки його оповіді (Я. Е. Голосовкер), структури (Ж. Дюмезіль, К. Леві-Стросс, В. В. Іванов, В. М. Топоров), психології (Е. Кассірер), історичних джерел образів, мотивів та сюжетів (Б. О. Рибаков), компаративного підходу у двох його різновидах – теорії запозичень (О. М. Веселовський) і порівняльно-історичного дослідження (Я. Грімм, Ж. Дюмезіль, В. В. Іванов, В. М. Топоров) тощо.

Успіхи порівняльно-історичного мовознавства мали наслідком відтворення духовної культури, зокрема й міфології, реконструйованих прамов – праслов'янської, прагерманської, праіндоіранської, праіндоєвропейської в цілому. Одна, на жаль, незважаючи на велику кількість публікацій з багатьох часткових проблем, узагальнюючих лінгвістичних праць із праслов'янської міфології, а тим паче праіндоєвропейської, досі не було підготовано.

Казку традиційно визначають як ослаблени й варіант міфу, міф, у який з часом перестали вірити або який був запозичений у сусіднього народу лише як оповідь (М. І. Стеблін-Каменський). На наш погляд, межа між міфом і чарівною (героїко-фантастичною) казкою видається надзвичайно нечіткою, хисткою й умовною. "Історичні корені чарівної казки" В. Я. Проппа з таким самим успіхом можна було би назвати "Історичними коренями міфу", тоді як значна частина оповідей, традиційно означуваних як міфи (скажімо, давньогрецькі) може бути названа казками (так, мандри Одіссея нерідно розглядають як казкові – див. публікації І. І. Толстого, В. М. Жирмунського та ін.).

Яскравим прикладом виступає язичницька ідеологія Київської Русі. Попри згадки про Перуна, Велеса, Дажбога, Сварога, Трояна, Мокошу в текстах, дослідники ні в давньоруських текстах, ані у фольклорі практично не виявили жодного **сюжету** чи навіть **мотиву**, пов'язаного з переліченими персонажами (за дуже незначними винятками: Перун може когось покарати блискавкою; наречений зустрічається з Дажбогом, а

© Жовта Н. М.

Всеслав із рисами образу чарівного вовка перетинає Дажбогові дорогу та ін.). Усе це свідчить про названих персонажів як об'єктів **культу**, а не фігурантів **міфу**. Численні персонажі найкраще відомого язичницького пантеону балтійських слов'ян (Свентовит, Радегаст, Прове та ін.) так само відомі в контексті культу, а не міфу.

Структуралістські реконструкції В. В. Іванова і В. М. Топорова є саме реконструкціями. З другого боку, балканський матеріал пропонує паралелі до східнослов'янського язичництва, відомого з літописів та полемічної літератури, саме у формі казок (найбільш промовистий приклад – казки про Трояна). Такі паралелі можна віднайти й усередині самих східнослов'янських традицій. Для прикладу, образ чарівного вовка в літописах і "Слові о полку Ігоревім" (у зв'язку з образами билинного Вольха, Всеслава Полоцького, Боняка, Бояна, Ігоря, Овлура) мало чим відрізняється від образу чарівного вовка-помічника (шаманістичної тварини) народної казки. Вольх Всеславич давньоруських билин виступає об'єктом порівняння зі змієм – вогненним вовком південнослов'янського фольклору.

На основі всього сказаного може бути запропонований висновок про те, що і народна чарівна (героїко-фантастична) казка, і архаїчна билина (на зразок билин про Вольха і Вольгу, Василія Буслаєва, Садка, Святогора, Добриню і змія) виступають формами збереження і передання саме міфу з його образами, мотивами та сюжетами. Казка про Івасика-Телесика або билина про Святогора (пор. давно запропоновані паралелі для неї в давньоєгипетському міфі про Осиріса) являють собою міф аж ніяк не меншою мірою, ніж пізні записи давньогрецьких міфів на зразок "Міфологічної бібліотеки" Аполлодора або "Міфів" Гігіна. Звідси випливає наступний висновок про те, що порівняння образів, мотивів і сюжетів слов'янських казок із широким залученням лінгвістичних (передусім ономастичних і формульних) свідчень може дати можливість робити певні припущення про героїв і мотиви праслов'янської казки (як сегмента духовної культури носіїв праслов'янської мови), що мало чим відрізнялася по суті під праслов'янського міфу. Деякі казкові герої можуть сягати навіть праіндоєвропейської мовно-культурної доби.

Потребує якнайретельнішого уточнення роль слов'янського казкового матеріалу в реконструкції праслов'янської міфології і язичницької міфології окремих слов'янських народів.

© Жовта Н. М.

Енциклопедія "Мифы народов мира" за ред. С. О. Токарєва і "Мифологический словарь" за ред. Є. М. Мелетинського включають до індексу персонажів **східнослов'янської міфології** 38 образів [1:695], серед яких:

1) 16 належать до т. з. "нижчої міфології" й відомі з побутових легенд (*анчутка, асилки, банник, домовик, злидні, кикимора, коргоруші* "помічники домовика"*, лісовик*1*, лихо, мавки, нечиста сила, польовик*), деякі з них пов'язані з контекстом апокрифічних книжних легенд (*п'ятниця, спориш*), окремі згадуються ще в давньоруський період (*берегині, Карна і Желя* – розглядається як один колективний образ);

2) 4 іменують персоніфіковані обряди (*Авсень, Кострома, Коструб*о*нька, Купала*) і значною мірою примикають до розглянутих у попередньому пункті персонажів "нижчої міфології";

3) 3 являють собою легендарних персонажів давньоруського літописання та художньої літератури (*Боян, Кий, Либідь*);

4) 7 виступали об'єктами давньоруських язичницьких вірцувань і культів і такому контексті згадувані в літописах, житіях, антиязичницькій полемічній літературі (*Дажбог, Див, Дий*2, *Мокоша, Переплут, Семаргл, Стрибог*);

5) 3 репрезентують героїв казок (*Жар-птиця, Кощій Безсмертний*) і билин (*Соловій-розбійник*, що виступає персонажем і окремих казок).

Індекс персонажів **слов'янської міфології** [1:702] включає 106 образів, серед яких принаймні 3 (*Баба-яга, Жар-птиця, Кощій Безсмертний*) є казковими і 2 (*Альоша Попович, Соловій Розбійник*) билинними.

Цитовані покажчики не охоплюють усіх образів, репрезентованих у досліджуваних енциклопедичних виданнях, – у них наявні також статті про Іллю Муромця, Добриню Никитича, Святогора та ін., котрі розглядаються як міфологічні персонажі й виступають об'єктами порівняння з іншими міфологічними персонажами.

Усе сказане свідчить на користь казки, а так само билини як потужного джерела для реконструкції міфологічних образів, мотивів та сюжетів.

---

1 Російські найменування персонажів заміняємо їх точними українськими відповідниками за їх наявності, наприклад, *леший – лісовик*.

2 Виступає суто книжним персонажем, породженим у процесі перекладу грецьких текстів.

© Жовта Н. М.

На наш погляд, протиставлення слов'янського міфу і казки (за сучасного стану збереження джерел наших знань про давнє язичництво) не має достатніх підстав. Казка разом із билиною, твором календарно-обрядової поезії виступають формами, в яких до нас дійшли стародавні міфологічні образи та мотиви. Адже міф, як і фольклорний твір, існує лише у вигляді набору форм і варіантів, що було засвідчено вже для давньогрецької міфології (різні варіанти міфів в епосах Гомера і Гесіода, драмах Есхіла, Софокла й Евріпіда, міфологічних енциклопедіях Аполлодора і Гігіна), на східнослов'янському матеріалі, для прикладу, – билина київського циклу про Іллю Муромця і Соловія-розбійника і записана на Київщині казка про Соловія-розбійника.

Об'єктом нашого дальшого дослідження виступатиме передусім міф у формі казки (а саме мовне віддзеркалення його сутності в цілому й окремих його особливостей), однак із залученням для порівняння й інших форм фіксації більш або менш трансформованого міфу.

Висновки. Таким чином, є підстави зробити декілька висновків. Казка як жанр не протиставляється міфові, а виступає тільки його формою поряд із билиною, твором календарної поезії, замовлянням, загадкою та ін. Або через брак джерел, або через специфіку міфологічного осмислення світу відомості про сюжети або принаймні мотиви, пов'язані з головними божествами давньоруського язичництва Перуном, Велесом, Дажбогом, Мокошею не збереглися (частково це може пояснюватися тим, що образи на зразок Хорса, Симаргла були запозичені, очевидно, тільки як об'єкти культів із певною традицією зображення, але без відповідних текстів, тоді як в іранській традиції їхні прототипи починаючи від авестійських образів персоніфікованого й наділеного моральними характеристиками Сонця Хварно чарівного птаха Шьєна Мерега мають значний міфологічний контекст). Казковий матеріал може виступати об'єктом міфологічних інтерпретацій і реконструкцій, зокрема й лінгвістичних, лінгвофольклористичних, лінгвокультурологічних.

Перспективи дослідження полягають у визначенні ролі мови українських героїко-фантастичних казок у реконструкції давньоукраїнської язичницької міфології на ономастичному рівні.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Мифологический словарь* / гл. ред. Е. М. Мелетинский. – М. : Советская энциклопедия, 1991. – 736 с.

© Жовта Н. М.

ЗАЛЄСНОВА О. В.
Київський національний лінгвістичний університет

ОСОБЛИВОСТІ ГРАМАТИЧНОГО ЯВИЩА СТАНУ ДІЄСЛІВ СУЧАСНОЇ ІСПАНСЬКОЇ МОВИ

У статті йдеться про особливості граматичного явища стану дієслів сучасної іспанської мови як функціонально-семантичної категорії, за допомогою якої можна визначити ставлення мовця до представленого факту об'єктивної дійсності.

Ключові слова: стан, об'єкт, суб'єкт, дія, конституенти функціонально-семантичного поля стану.

В статье идет речь об особенностях грамматического явления залога глаголов современного испанского языка как функционально-семантической категории, благодаря которой можно определить отношение говорящего к представленному факту объективной действительности.

Ключевые слова: залог, объект, субъект, действие, конституенты функционально-семантического поля залога.

The article deals with the peculiarities of the grammatical phenomenon of voice as functional-semantic category in the modern Spanish. Due to this category it is possible to define the speaker's attitude to the facts of objective reality.

Key words: voice, object, subject, action, constituents of the functional-semantic field of voice.

Актуальність роботи зумовлена інтересом в лінгвістиці до проблеми співвіднесення віртуальної системи мови та актуальної системи мовлення, а також відсутністю в іспаністиці комплексного дослідження категорії стану.

Мета роботи полягає у дослідженні категорії стану в сучасній іспанській мові.

Предмет дослідження складають конституенти функціонально-семантичного поля стану сучасної іспанської мови.

Об'єктом аналізу в даній роботі стали мовленнєві засоби вираження поняттєвої відповідності "суб'єкт – дія – об'єкт" в межах категорії стану сучасної іспанської мови.

Наукова новизна полягає у дослідженні функціонування конституентів функціонально-семантичного поля стану сучасної іспанської мови.

Категорія стану відноситься до числа найбільш дискусійних категорій індоєвропейських мов. Спірними залишаються питання її семантики, кількості форм стану, взаємоперетворюваності активних і пасивних

© Залєснова О. В.

конструкцій, їх співвіднесеності за семантикою та функціональним призначенням, дискутується навіть питання її статусу у граматиці.

Поняттям "категорія стану" визначаються певні граматичні, лексичні, лексико-граматичні та синтаксичні явища у їх поєднанні. З цього випливає, що стан трактується або як морфологічна категорія (традиційна трактовка стану), або як лексична, яка поєднує семантичні групи дієслів за одним загальним значенням, або як синтаксична, яка тісно пов'язана з будовою речення.

Існує велика кількість наукових праць, пов'язаних з теоретичною розробкою поняття стану, дослідники різних мов розглядають це питання базуючись на різних методологічних засадах, завдяки чому виникає багато теорій щодо граматичного змісту категорії стану, та думок, стосовно кількості форм стану та їх якісної характеристики.

У системи опозицій за станом кожної конкретної мови за звичаєм входить морфологічно вихідна форма активу (основний стан) та морфологічно похідні форми інших станів: пасивного, середнього, зворотного, взаємного, спонукального тощо, причому кількість форм стану у різних мовах різними граматистами визначається неоднаково, але центральною опозицією категорії стану прийнято вважати опозицію актив – пасив.

За визначенням О. В. Бондарка, стан – це граматична категорія, яка утворюється опозицією таких рядів граматичних форм, значення яких відрізняються семантичною інтерпретацією однієї й тієї ж поняттєвої відповідності "суб'єкт – поняття дії – об'єкт". Це пояснюється різницею спрямованості дієслівної ознаки у напрямку її носія, що зумовлюється розбіжностями у відповідності між поняттєвими категоріями суб'єкта і об'єкта, з одного боку, та членами речення – з іншого.

Традиційний погляд пов'язує аналіз категорії стану з вивченням характеру відношення учасників ситуації до дії, яка виражена у предикаті [1]. Цей погляд звичайно виходить з порівняння тричленних конструкцій у активі та пасиві, в яких, як прийнято вважати, представлені одні й ті ж суб'єктно-об'єктні відношення. Обидві конструкції (пасивна та активна) пов'язані між собою тим, що відображають у своїх формах ту ж саму реальну дію щодо того ж реального об'єкта цієї дії. Однак відносини між дією та об'єктом представлені у кожному випадку по-різному: у дієслова в пасивному

© Залєснова О. В.

стані його відношення до об'єкта входить до його предикативного відношення до суб'єкта-підмета, в той час як у дієслова в активному стані, навпаки – до окремого члена речення (додатка). Самостійно виражене відношення до об'єкта підкреслює в активній конструкції цілеспрямованість дії та підвищує його значення для змісту всього речення в цілому, а поєднання цих двох відношень у пасивній конструкції, навпаки, більше виділяє саму дію.

На цій розбіжності і будується протиставлення пасивного та активного станів. За допомогою вказівки на різний зміст цього відношення, можна охарактеризувати кожний із станів. Так, активний стан виражає відношення дії до суб'єкта, який сам виробляє дію; пасивний – до суб'єкта, на який ця дія спрямована; середній – до суб'єкта, у якому або з яким ця дія відбувається.

Аналіз різних поглядів вчених на категорію стану переконує, що ця категорія, її функціонування в мовленні, є одним з нерозв'язаних складних питань граматики, сутність якого визначається по-різному, що зумовлює виділення різної кількості форм стану. Зокрема, дослідник граматики французької мови, В. Г. Гак визначає стан як лексико-граматичну категорію, яка позначає відношення між суб'єктом і об'єктом дії, і виділяє в плані змісту такі значення стану: $A \rightarrow \varnothing$ – середній стан (дія зосереджена в самому суб'єкті); $A \rightarrow B$ – активний стан (дія спрямована від суб'єкта на об'єкт); $A \leftarrow B$ – пасивний стан (підмет є реальним об'єктом дії); $A \leftarrow \varnothing$ – зворотний стан (об'єктом дії є сам суб'єкт); $A \leftrightarrow B$ – взаємний стан (спільна дія суб'єктів, яка переходить з одного на другий); $A \rightarrow B \rightarrow$ – каузативний стан (суб'єкт спонукає об'єкт до дії); $\varnothing \rightarrow A$ – безособовий стан (суб'єкт є об'єктом безсуб'єктної дії) [2:219].

Як зазначає В. Г. Гак, у системі станів розвинута асиметрія: одне й те саме значення може передаватися різними формами, тоді як одна й та ж форма може мати різні значення. Наприклад, в іспанській мові середні, зворотні та взаємні значення стану передаються зворотними дієсловами у формі активного стану, тобто за допомогою зворотного займенника *se (me,te,se,nos,os)*. Пасивне значення передається як дієприкметниковою конструкцією, так і сполученням зворотного займенника третьої особи *se* і дієслова у формі активного стану.

Сучасні лінгвісти мають різні погляди щодо існування граматичної категорії стану в іспанській мові. Що стосується іспанських граматистів, то серед них існує два підходи під час дослідження даної категорії:

формальний, тобто структурний (якщо немає власної форми, то немає і категорії) та семантичний (якщо є значення, то кожна мова обирає свої способи його вираження). Але метод аналізу це не єдине, що їх відрізняє, справа в тому, що для прихильників семантичного трактування немає сумнівів у статусі стану як граматичної категорії, вони лише не мають єдиної думки щодо визнання стану синтаксичною або морфологічною категорією. В той час як прихильники структурного підходу переконані, що дана категорія не визначена, оскільки вона не представлена опозицією синтетичних форм дієслова та вважають пасивні конструкції перифрастичними утвореннями (*conjugaciones perifrásticas*) або дієслівними виразами (*frases verbales*), тобто конструкціями, що утворені за допомогою службового дієслова та вербоїда, у даному випадку – дієприкметника.

В зв'язку з плюралізмом підходів до вивчення такого граматичного явища як стан, існують різні інтерпретації категорії стану в сучасній іспанській мові:

1. Стан – це граматична категорія, що представлена опозицією трьох форм стану – активного (*voz activa*), пасивного *(voz pasiva*) та середнього (*voz media o neutra*). Прихильники цієї концепції – Х. М. Гарсія Мігель [3:307–343]; Х. Х. Гомес Асенсіо [4:340] виходять із грецької моделі категорії стану.

2. Стан – це граматична категорія, що представлена опозицією двох форм – активної та пасивної (при цьому займенникова форма не є специфічною формою стану, а розподіляється між активом і пасивом). Такої точки зору дотримуються дослідники, які беруть за основу латинську модель категорії стану, до них належать: С. Ернандес Алонсо [5:108], М. Кріадо де Валь [6:142–143]та інші.

3. Серед прихильників опозиції двох форм стану є такі, що вважають протиставлення активного та середнього станів більш доречним, ніж опозицію актив – пасив, наприклад Д. Коен [7:95].

Кожний з авторів по-різному розподіляє дієслова в межах станів. Наприклад, Ф. Ласаро Карретер [8:238–239] залишає поза середнім станом зворотні конструкції *lavarse, levantarse.* Х. А. Перес-Ріоха, навпаки, включає зворотні форми дієслів до середнього стану [9:329], цю думку поділяють також М. Мольо [10:83], Х. Алсіна Франч і Х. Блекуа [11:912–916], хоча й визнають той факт, що зворотні конструкції мають однакову структуру (сполучення дієслова із

© Залєснова О. В.

зворотним займенником), але відрізняються за значеннями, які можуть бути власне-зворотними та зворотно-середніми, залежно від типу дієслова та лексичного розряду суб'єкта (істота чи неістота).

4. Категорія стану представлена опозицією п'яти станів – активного, пасивного, середнього, зворотного (*voz refleja*) та взаємного (*voz recíproca*). Такої думки дотримуються О. К. Васильєва-Шведе, Г. В. Степанов [12:166], Є. В. Литвиненко [13:123].

5. Стан – це синтаксична категорія, оскільки ні пасивна, ні займенникова форми не є специфічними морфологічними формами дієслова. Відношення між суб'єктом та об'єктом (суб'єктно-об'єктні трансформації) повинні досліджуватись лише у сфері синтаксису – таку думку висловлюють Н. Д. Арутюнова [14]; М. Алонсо [15]; Ф. Карраско [16] та інші.

На наш погляд, доцільно, виходячи із розуміння категорії стану як такої, що відображає в мовленні семантичну інтерпретацію поняттєвої відповідності "суб'єкт – дія – об'єкт", виділити в межах категорії стану в сучасній іспанській мові шість станів – активний, пасивний, середній, зворотний, взаємний та каузативний – і відповідно до цього шість форм стану, які можуть бути синтетичними формами дієслів (активний стан), аналітичними конструкціями або сполученням зворотного займенника і дієслів у формі активного стану (пасивний, зворотний, середній і взаємний стани) та сполученням декількох дієслів (каузативний стан).

Своєрідність категорії стану полягає в тому, що вона пов'язана не з одним, а принаймні з двома рівнями мови – морфологічним та синтаксичним, що береться до уваги під час морфосинтаксичного підходу до його визначення.

Однак, адекватний опис стану можливий лише за умови врахування також і лексичного рівня, що виявляє семантику дієслівної лексеми, оскільки простежується взаємопроникнення морфології, синтаксису і лексикології і між ними не може бути чітко окресленої межі. Парадигма станів кожного дієслова визначається його лексичним значенням, в свою чергу різні форми стану дієслів базуються на їх різних лексико-семантичних класах.

Під час дослідження проблеми категорії стану, стає необхідним більш детальне вивчення семантичного плану опозицій форм стану, природи їх значень, більш поглиблений теоретичний підхід, який

© Залєснова О. В.

прямує не від форми до функції, а від функціонально-семантичного аспекту до формально-граматичного.

Категорія стану в системі "координат" функціональної граматики відноситься до тих категорій, за допомогою яких визначається ставлення мовця до факту об'єктивної дійсності, що передається висловленням шляхом зміни співвідношення між елементами семантичного та синтаксичного рівнів мови.

Необхідно розрізняти стан як граматичну категорію та більш широке поле стану. Поняття поля стану було запропоноване О. В. Бондарком, який вважає, що введення цього поняття в науковий обіг може сприяти тому, що виділення граматичних елементів стану об'єднається з аналізом їх зв'язку зі словотворчими, лексико-семантичними та лексико-синтаксичними явищами, що відносяться до тієї ж семантичної сфери [17:20]. О. В. Бондарко визначив поле стану як "ФСП, яке утворюється взаємодією різноманітних мовних засобів, що слугують для вираження мовної семантичної інтерпретації відношення дії до суб'єкта та об'єкта"[18:27].

Категорія стану в системі сучасної іспанської мови яскраво виявляє свою складну природу. Відношення між пасивними та активними формами далеко не завжди прямі, повної кореляції тут немає. Граматичні форми активного і пасивного стану іспанського дієслова становлять опозицію: відображаючи ті самі відношення між суб'єктом та об'єктом, вони по-різному членують дійсність. Морфологічне вираження опозиції "активний стан – пасивний стан" парадигматичними формами дієслова не вичерпує потенційних можливостей мови виразити пасивну участь суб'єкта в дії.

Опозиція активного і пасивного станів є основною опозицією, двома полюсами поля стану в сучасній іспанській мові. А інші форми стану (середня, зворотна, взаємна, каузативна) знаходяться на периферії і розташовуються між цими двома ядерними станами. Названі стани є перехідними елементами поля, оскільки кожний з них в тій чи іншій мірі наділений ознаками активної або пасивної семи.

Представляючи категорію стану у вигляді функціонально-семантичного поля враховується той факт, що для характеристики цієї категорії релевантні ознаки трьох рівнів мовної системи – морфологічного, синтаксичного та лексичного, що дає підставу

© Залєснова О. В.

визначати стан як категорію міжрівневого порядку, яка об'єднує різні мовні рівні та пристосовує їх до умов конкретної ситуації.

Висновки та подальші перспективи досліджень. Дослідження категорії стану з позицій теорії функціонально-семантичного поля, показало, що ФСП стану іспанської мови має двополярну структуру. Полюсами поля стану є дві форми – активна і пасивна, які становлять основну опозицію категорії стану. Інші форми стану – середня, зворотна, взаємна та каузативна займають проміжну позицію в межах ФСП стану. Такий підхід до розгляду категорії стану, який базується на аналізі реального функціонування різних форм стану, дає підстави визначити стан як міжрівневу функціонально-семантичну категорію, за допомогою якої реалізуються в мовленні різні варіанти поняттєвої відповідності суб'єкт – дія – об'єкт.

Для **подальшого** дослідження цікавим видається більш детальне вивчення зворотного, взаємного, середнього та каузативного станів іспанської мови у плані зіставлення їх структурно-семантичних і комунікативно-прагматичних особливостей.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Бондарко А. В*. Теория значения и трактовка категории залога / Александр Владимирович Бондарко // Проблемы теории грамматического залога. – Л. : Ин-т языкознания, 1978. – С. 43–49. 2. *Гак В. Г.* Теоретическая грамматика французского языка. Морфология / Владимир Григорьевич Гак. – М. : Высш.школа, 1986. – 220 с. 3. *García-Miguel J. M.* La voz media en español: las construcciones pronominales con verbos primitivos / José Varía García Miguel // Verba. – 1985. – № 12. – P. 307–343. 4. *Gómez Asencio J. J.* Gramática y categorías verbales en la tradición española (1771–1847) / José Jesus Gómez Asencio. – Salamanca : Ed.Univer.de Salamanca, 1981. – 352 p. 5. *Hernández Alonso C.* Nueva sintaxis de la lengua española / César Hernández Alonso. – Madrid : Colegio, 1994. – 320 p. 6. *Criado de Val M.* Gramática española / Manuel Criado de Val. – Madrid : SAETA, 1973. – 618 p. 7. *Cohen D.* El aspecto verbal / David Cohen. – Madrid : Sintesis, 1998. – 294 p. 8. *Lázaro Carreter F*. Estudios de lingüística / Fernando Lázaro Carreter. – Barcelona: Crítica, 1980. – 251 p. 9. *Pérez-Rioja J. A.* Gramática de la lengua española / José Antonio Pérez-Rioja. – Madrid : Tecnos, 1971. – 521 p. 10. *Molho M.* Sistemática del verbo español / Maurice Molho. – Madrid : Gredos, 1973. – 763 p. 11. *Alcina Franch J.* Gramática española / José Alcina Franch, José Manuel Blecua. – Barcelona : Ariel, S.A., 1994. – 1274 p. 12. *Васильева-Шведе О. К.* Теоретическая грамматика испанского языка. Морфология и синтаксис частей речи / Ольга Константиновна Васильева-Шведе, Георгий Владимирович Степанов. – М. : Высш.школа, 1990. – 300 с. 13. *Литвиненко Е. В.* Грамматика испанского языка / Евгения Владимировна Литвиненко. – К. : Изд-во Вища школа при Киевск. гос. ун-те, 1976. – 266 с. 14. *Арутюнова Н. Д.* О синтаксической сочетаемости слов в испанском языке / Нина Давидовна Арутюнова // Филологические науки. – 1962. – № 2. – С. 31–40. 15. *Alonso M*. Evolución sintáctica del español. Sintaxis histórica del español desde el iberorromano hasta nuestros días / Martín Alonso. – Madrid : Aguilar S.A., 1962. – 387 p. 16. *Carrasco F.* Sobre el formante de la "voz pasiva" en español / Felipe Carrasco // RsEL. – 1973. – № 3 – P. 333–341. 17. *Бондарко А. В.* Теория морфологических категорий / Александр Владимирович Бондарко. – Л. : Наука, 1976. – 255 с. 18. *Бондарко А. В.* К теории поля в грамматике – залог и залоговость / Александр Владимирович Бондарко // Вопросы языкознания. – 1972. – № 3 – С. 20–35.

© Залєснова О. В.

ІВАНЧЕНКО В. О.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ЛІНГВОКОГНІТИВНИЙ АСПЕКТ ПРЕДСТАВЛЕННЯ ВИНА В ІНФОРМАЦІЙНИХ ПОВІДОМЛЕННЯХ РЕКЛАМНОГО ЗМІСТУ
(на матеріалі французької мови)

У статті йдеться про особливості представлення вина в інформаційних повідомленнях рекламного змісту за допомогою використання національних образів, фреймів. Вино зображено як символ багатовікових традицій, асоціюється із землею, на якій було вирощено виноград, з особливостями характеру виноробів та зі стравами, з якими споживається вино.
Ключові слова: вино, реклама, символ, традиції, національна ідентифікація, гастрономія.

В статье идет речь об особенностях представления вина в информационных сообщениях рекламного содержания при помощи использования национальных образов, фреймов. Вино изображается как символ многовековых традиций, ассоциируется с особенностями характера виноделов и с блюдами, с которыми употребляется вино.
Ключевые слова: вино, реклама, символ, традиции, национальная идентификация, гастрономия.

The article deals with peculiarities of presentation of wine at information messages of advertising content with the help of the use of national images, frames. The wine is presented as a symbol of centuries-old traditions, it is associated with peculiarities of characters of wine-makers and with dishes it is taken with.
Key words: wine, advertising, symbol, traditions, national identity, gastronomy.

У різних мовах існують лінгвоспецифічні позначення об’єктів матеріальної культури, особливим чином це стосується назв страв чи напоїв. Наявність такої лексики безпосередньо пов’язано з гастрономічними традиціями носіїв відповідних мов. Слова з культуроспецифічними значеннями відображають та передають не лише спосіб життя, характерний для певного суспільства, але й образ мислення.

Актуальність дослідження визначається тим, що аналіз представлення вина в інформативних текстах рекламного змісту відбиває багатовікові традиції у культурі споживання вина у Франції, а також дає можливість прослідкувати за трансформаціями у даній сфері, що пов’язано зі змінами образу життя сучасних французів. Вино розглядається як один з компонентів, який зберігає

© Іванченко В. О.

цілісність французької нації та є елементом приналежності до певної соціальної групи.

Мета дослідження полягає в аналізі представлення вина в рекламних текстах друкованих видань.

Предмет дослідження – інформативні тексти рекламного змісту. **Об'єктом** дослідження є представлення вина у мас-медіа.

Матеріалом дослідження слугує періодичний тематичний журнал *La revue du vin de France.*

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в ньому вперше проводиться аналіз рекламних текстів для представлення вина.

Культура виноробства Франції має давню історію свого розвитку і представляє інтерес для лінгвістичного дослідження. Споживання вина у Франції є не просто елементом культури, воно вкорінене в різні аспекти поняття "нація", серед яких виділяють психологічні, територіальні, культурні, історичні, політичні та ін [1]. Вино є продуктом "культури", адже даний напій сприймається як одна з основ французької ідентифікації. Підтвердженням цього служать численні вирази, починаючи з середньовіччя та закінчуючи сьогоденням. Вино асоціюється з соціальною товариськістю, друзями та гарним проведенням часу в приємній компанії: *boire un pot*; *il y a deux choses qui gagnent à veillir, le bon vin et les amis*; *le bon vin réjouit le cœur de l'homme*. У важкі історичні часи вино та збір винограду символізували батьківщину та її настрій *(vin triste* під час Другої світової війни*)* та ін.

Проте, як і будь-які національні традиції, культура споживання вина змінюється відповідно до змін у соціальному житті, економічній сфері, державному регулюванню тощо. Сучасне суспільство здебільшого зорієнтовано на споживання, а в епоху правління інформаційних технологій саме мас-медіа є одним з чинників, який формує нові цінності. У випадку культури споживання вина, доцільніше говорити про двосторонній аспект його представлення. З одного боку, мас-медіа відображають зміни у соціальному житті суспільства, ціннісних орієнтирах тощо. Однак, іноді саме інформативні тексти рекламного змісту формують культуру, нав'язуючи споживачеві нову манеру поводження, нові потреби. Старі, добре відомі концептуальні структури набувають

© Іванченко В. О.

нового значення, однак внутрішня організація концептуальних категорій залишається незмінною.

Зв'язок між національною ідентифікацією французів та вином є надзвичайно складним та багатогранним. З одного боку, існує політичний аспект даної культури, де держава виступає гарантом якості вина та встановлює регіональну ієрархію вин з контролем справжньості походження *(Appellation d'Origine Contrôlée)* та рядом інших вимог. З іншого боку, вино постає як неодмінна складова культурної самоідентифікації французької нації, невід'ємний елемент соціального життя французів. Ролан Барт у статті *"Вино та молоко"* у праці *"Міфології"* говорить про вино як про елемент соціальної належності до французької нації: "Тут повною мірою спрацьовує принцип універсальності в тому значенні, що всякого невіруючого у вино суспільство називає хворим, немічним чи збочинцем; воно його не розуміє (в обох значеннях – "не розуміє" та "не приймає до себе"). І напроти, всякому, хто п'є вино, видається грамота про соціальну інтеграцію; вміння пити складає особливу національну навичку, яка класифікує француза, доводить одночасно його "питтєві" можливості, самоконтроль та товариськість" [2:21]. Ритуал споживання вина є невід'ємною частиною більшості соціально значущих подій та свят, і незнання правил дотримання цих традицій означає виключення із групи: "Для старшого покоління виховання охоплювало не лише передачу вірувань, цінностей та певних навичок, однак також і навчання особливим вмінням та обов'язкам. Жінки отримували вказівки щодо приготування їжі від матерів, у той час як чоловіків навчали "вмінню пити" їхні батьки" [1:28]. Через споживання вина людина демонструє свою належність та співвідносить себе з ідентифікаційними концептами того, що означає бути представником французької нації.

Вино, як продукт національної гордості, часто ідентифікує французьку націю з уявною спільнотою. Як зазначає М. Демосьє, проголошення нероздільної Франції Третьою Республікою вимагало створення образу єдиного народу, де були б спільні герої, пам'ятки культури, мова, історія, фольклор, а також образи, моделі матеріальної єдності такі, як національні костюми, національні страви, тварина, як символ держави тощо. Вино стало чудовим

засобом уніфікації, оскільки незважаючи на те, що кожен регіон має відмінності, загальна культура споживанні вина створила образ спільності: “Шампанське та трендові назви вина пропонували споживачам відчуття цілісності. Перед лицем труднощів нового соціального світу кінця XIX століття окремі споживачі почувалися слабкими та незахищеними, вічні традиції шампанського надали змогу знову відчути впевненість, адже підтримували найвищі стандарти спілкування і, таким чином, зміцнювали відчуття належності до цивілізованої спільноти окремої особи” [1:24]. Створивши образ національної ідентичності у споживанні шампанського, виробники і досі задіюють маркетингові стратегії, за допомогою яких вино зображається як національний продукт та символ багатовікових традицій виноробства.

Винятковість продукту, представлення певної марки шампанського як найкращого з ряду аналогічної продукції створюється за допомогою залучення лексики на позначення найвищої міри досконалості: *excellence, créateur d’excellence*:

Champagne Pol Royer. Depuis 1849, Excellence et Indépendance [7:37];

Champagne Duval-Leroy. Créateur d’Excellence depuis 1859 [8:63];

Вино є продуктом перцептивного сприйняття, що складає певні труднощі у підборі лексики для його опису. Виробники часто підкреслюють винятковість якостей продукту, наголошуючи на тому, що навіть слів не існує для того, щоб описати досконаліть даного шампанського:

Champagne Brut Sélect de Venoge. Il est souvent difficile de décrier l’exellence ... Et pourtant si simple de la laisser parler d’elle-même [7:151].

Використання образів національної ідентичності стали звичними для виробників вина інших регіонів. Наприклад, винороби Бургундії, використовуючи місцевий фольклор, часто репрезентують свій продукт як символ вічного селянства. Вина регіону Бордо часто подають як найкращі та найбільш відомі в світі: *Mouton Cadet, première margue de Bordeaux A.O.C. dans le monde* [7:21].

© Іванченко В. О.

Зазначення років існування певного винного дому або наголошення на його багатовіковій історії також несе додаткову позитивну оцінку даного продукту та підкреслює дотримання багатовікових традицій у виробництві вина. Людям притаманно відчувати ностальгію за "старими часами", що служить чудовим засобом для рекламістів викликати довіру у споживача: *Champagne Gosset Aÿ – 1589. La plus ancienne Maison de Vins de la Champagne* [7:144].

Досить часто відмінні чи виняткові якості вина представлено як наслідок вирощення виноградників на певній території. На перший план виходить поняття *terroir*, яке у прямому значення означає "сукупність ґрунтів, які використовуються за численними призначеннями сільською спільнотою" [3]. Проте, у французькій мовній свідомості *terroir* виходить за межі суто фізичних особливостей певних типів ґрунту та несе додаткове, конотативне навантаження: позначення особливості цієї місцевості, її традиції, культуру. Таким чином, *terroir* асоціюється з продукцією, яка традиційно вирощується та переробляється на даній місцевості тощо. Як зазначає Б. Піво, "Терруар – це зустріч ґрунту, якому притаманний талант, іноді геніальність, завжди характерність, та винороба, не позбавленого таланту, іноді геніальності, та характерності" [4:409]. Зазвичай повідомлення рекламного змісту не переобтяжують опис геологічними особливостями ґрунту, оскільки *terroir* вже включає позитивну оцінку:

Pouilly Fumé. Domaine Saget. Quand nos Terroirs vous rélèvent leurs Secrets … [7:37];

Les Ermitages de Michel Chapoutier reflètent toute la minéralité et la force de leurs terroirs [8:123].

Виробники також звертаються до образів античності, культу Діоніса, перших виноградників на території Франції за часів Римської імперії тощо:

Issu des meilleurs raisins de la côte des blancs et de la montagne de Reims. Le champagne Henriot mûrit de longues années dans les crayères gallo-romaines de Reims [7:25];

Важливим елементом у представленні вина в рекламних цілях є апелювання до спогадів людини. Споживання вина виступає певним медіумом для пам'яті, оскільки провокує привід для

пригадування інших соціальних ситуацій, належність до певної групи тощо. М. Демосьє говорить з цього приводу: "Під час опитування про те, як вони (представники середнього класу) охарактеризували б гарне вино, у більшості французів завжди виникає потреба згадати соціальну ситуацію та її особливості. Найкращими винами виявилися ті, які вони куштували з особливими людьми" [1:33]. Останнім часом значного розвитку набула нова форма відпочинку французів – винотуризм, а саме відвідування виноробних маєтків та спілкування з її власниками. Спогади про візити до певних виробів часто зберігаються протягом тривалого часу. Зазвичай, людина здатна пригадати всіх виробників, яких вона відвідала, описуючи їхні вина та досвід спілкування з самими виробниками: їхні людські якості, час, який вони проведи разом тощо. Разом із тим виникає впевненість у тому, що продукт, виготовлений цими людьми, може бути лише високої якості.

Відчуття "знайомства" з виробником створюється за допомогою опису виноробського дому чи його володарів (часто виноробство є сімейною справою). Таке "заочне" знайомство сприяє довірі з боку споживача, адже він підсвідомо переносить якості характеру людей, виробників вина, на сам продукт. Місце розташування виноградників також обігрується та відбувається метафоричне перенесення особливостей місцевості, клімату, способу життя жителів на сам продукт:

Château Pennautier, Carcassonne. Lorderil, la famille des châteaux du Sud.

Au cœur des plus grands terroirs du sud de la France, notre signature familiale, marquée par quatre siècles d'histoire, prend racine sur les coteaux qui conjuguent la beauté des sols et la fraîcheur de l'altitude. Nos châteaux, domains et cuvées vous font découvrir, au gré des appellations et des cépages, les plus belles expressions de la Méditerranée et de son art de vivre. Puissiez-vous goûter un peu du bonheur qui est au sud Miren de Lorgeril [8:112].

У даному рекламному тексті відчувається індивідуальність, відданість сімейній справі протягом чотирьох століть. Підпис власника у кінці опису викликає більшу довіру до якості продукту.

Вино також асоціюється з безтурботним, особливим стилем життя на березі Середземного моря, до якого виникає бажання долучитися.

Вибір вина у Франції здебільшого пов'язано зі споживанням певних страв, адже у французькій гастрономічній культурі існує співвідношення якості їжі, приводу для її споживання, витонченості кухні та напоїв. Як зазначає Я. Браницька, "У свідомості французького етносу сфера кулінарії є однією з ключових складових культури, адже смакові якості страв, їхнє естетичне оформлення і, врешті-решт, позначення як одного із культурних кодів відтворюють самобутність існування народу, сукупність пріоритетів, системи цінностей, уявлень про світ, традицій та звичаїв" [5:158]. Непретензійні страви добре узгоджуються зі "скромним" вином, однак більш вишукані вимагають відповідну категорію вина [6:168]. Дбайливе ставлення французів до узгодження вина та страви підтверджується такими метафоричними позначеннями як *mariage, alliance, harmonie*, що використовуються для того, щоб викликати тонке, специфічне співвідношення між стравою та вином, адже навіть найкраще вино можна зіпсувати посередньою стравою та навпаки. Представлення вина поряд з вишуканими стравами підкреслює його винятковість та високу якість:

Nous les Bergerac! De l'Or pour couleur, sensuels avec douceur ...

Avec la douceur d'un foie gras, l'onctuosité d'un dessert ou encore à l'apéritif, les Bergerac, Saussignac, Rosette, Montravel et Monbazillac mælleux déclament leurs plus belles tirades. Jouant de notes de miel, de pêche et d'acacia, leur séduction rime avec distinction et sensualité. Les Bergerac, toujours plus haut dans le registre de la qualité [7:146].

Особливе місце в гастрономічній культурі Франції посідають сири. Як зазначає Р. Барт, вино сприймається французами як національне надбання, подібно до трьохсот шістдесяти сортів сиру [2]. Традиційно, різні сорти сиру узгоджуються з винами певного типу, а поєднання таких культурно значущих продуктів як сир та вино у рекламних цілях викликає подвійну естетичну насолоду:

Vins d'Alsace. Les Grands Blancs: "Quelle honneur d'être mis sur un tel piédestal" dit le Grand Blanc. Tous les becs fins vous diront: à

© Іванченко В. О.

l'heure de fromage, les Grands Blancs s'impose avec naturel. Pour un fromage de chèvre, choisissez la delicatessen d'un Riesling. Pour un comté, optez pour la rondeur du Tokay Pinot Gris. Et pour les forts goûts comme le munster ou le bleu, préférez la puissance du Gewurztraminer" [9:17].

Таким чином, знакова система їжі "представляє одночасно як структуру споживання й підтримування життя людини, так і її культурні уподобання, специфіку чуттєвої сфери народу, смак як етнічний феномен" [5:4]. Культуру "споживання їжі" тісно пов'язано з культурою виготовлення та споживання вина, що представляє інтерес як для дослідження культурних особливостей певного етносу, так і його використання у рекламних цілях. У часи тотальної глобалізації зв'язок між національною ідентифікацією французів та вином постає як порятунок від денаціоналізції, як показник етнічної належності. Мас-медіа подає вино як один з елементів, що зберігає цілісність французької нації. Для представлення вина у рекламних цілях широко використовуються культурні фрейми, символи, національні образи тощо. У комерційних цілях метафоричні та символічні образи зіставляються з образним сприйняттям світу, зі стереотипами, які функціонують у французькій культурі, і навіть з міфічними уявленнями.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Demossier M.* Wine Drinking Culture in France. A National Myth or a Modern Passion? / Marion Demossier // French and Francophone Studies. – Cardiff : University of Wales Press, 2010. – 236 p. 2. *Barthes R.* Fragments de Mythologies / Roland Barthes. – P. : Editions du Seuil, 1957. – 47 p. 3. *Centre* National des Resources Textuelles et Lexicales [Ressource électronique] // Le Trésor de la langue française informatisé ; Lexicographie. – Régime d'accès : http://www.cnrtl.fr/definition/terroir 4. *Pivot B.* Dictionnaire amoureux du Vin / Bernard Pivot. – Plon, 2006. 5. *Браницькі Я. В.* Гастроніми в сучасній французькій мові : когнітивно-ономасіологічний аспект : дис ... канд. філол. наук : 10.02.05 / Браницька Яніна Валентинівна ; Київськ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка. – К., 2009. – 198 с. 6. *La Grand* Larousse du vin / dir. éd. V. de Finance-Cordonnier ; [éd. : Ewa Lochet, Elisabeth Andreani, Guillaume d'Oléac d'Ourche]. – Larousse, 2010. – 528 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

7. *La Revue* du Vin de France / réd. en chef Denis Saverot. – décembre 2004 – janvier 2005. – Media Publications SA. – Mensuel. – 170 p. 8. *La Revue* du Vin de France / réd. en chef Denis Saverot. – novembre. 2010. – La RVF hors-série. – Media Publications SA. – 130 p. 9. *La Revue* du Vin de France / réd. en chef Denis Saverot. – juillet / août 2004. – Media Publications SA. – Mensuel. – 118 dp.

© Іванченко В. О.

КОВАЛЬ О. П.
Львівський державний університет фізичної культури

МЕТАФОРА ЯК ПРОДУКТИВНИЙ ЗАСІБ ВТОРИННОЇ НОМІНАЦІЇ: НА МАТЕРІАЛІ НАСТІЛЬНОГО ТЕНІСУ

У статті розглянуто метафору як продуктивний засіб вторинної номінації та проаналізовано її роль у появі нових термінів у підмові настільного тенісу. Виокремлено основні типи метафоричної номінації, та проілюстровано їх на прикладах. Аналіз термінів настільного тенісу засвідчує, що виникнення нових смислів здійснюється не лише завдяки переосмисленню загальновживаної лексики, а й використанням метафор з інших сфер, зокрема військової.

Ключові слова: вторинна номінація, термінологізація, когнітивний, номінативний, ідіоматичний.

В статье рассматривается метафора как продуктивный способ вторичной номинации проанализирована ее роль в появлении новых терминов в настольном теннисе. Выделены основные типы метафорической номинации, приведены их примеры. Анализ терминов настольного тенниса показал, что появление новых значений происходит не только путем переосмысления слов общеупотребительной лексики, но и привлечением метафор из военной сферы.

Ключевые слова: вторичная номинация, терминологизация, когнитивный, номинативный, идиоматичный.

This article deals with metaphors as an efficient method of conveying a secondary meaning. A metaphor's ability to create new terms in table tennis has been emphasized. The main types of metaphoric meanings are illustrated by examples. The attraction of military metaphors has contributed greatly to table tennis terminology.

Key words: secondary meaning, term formation, cognitive, nominative, idiomatic.

Спорт як соціальне явище посідає важливе місце у житті суспільства. Як вид комунікації спорт представлений не лише в усній формі, але й у спортивному дискурсі, репортажі періодичних видань, у навчальній літературі тощо. Передусім мова спорту як засіб комунікації представлена спортивними термінами, що становлять **об'єкт** нашого дослідження. **Предметом** дослідження є метафора як продуктивний засіб вторинної номінації та творення нових термінопонять. **Метою статті** – є вивчення ролі функціонування спортивного терміна у підмові настільного тенісу.

Спортивна термінологія була об'єктом досліджень М. Паночка, І. Янкова та О. Боровської, зокрема К. Гурєєва досліджувала спортивну термінологію у лінгвокогнітивному аспекті.

Проблему метафори вивчали: В. Н. Телія, О. С. Кубрякова, Н. Д. Арутюнова, А. Вежбицька, Дж. Лакофф, М. Блек, Дж. Серль, Н. Гудмен, Дж. Міллер, Ф. Уілрайт, Х. Ортега-і-Гассет, Е. Кассірер,

© Коваль О. П.

Е. МакКормак, Е. Ортоні, Р. Якобсон, Ю. Н. Караулов, Д. Бікертон, та інші. Вивчення термінів-метафор у системі спортивної англійської термінології настільного тенісу засвідчує його широкі термінотвірні можливості.

Так, Н. Д. Арутюнова стверджує, що "вивчення метафори дає змогу побачити ту "сировину", із якої виготовляється значення слова та терміна" [1:10]. Терміни у сфері спорту представлені словом або сполученням слів, що містять професійно окреслене поняття (дефініцію). Як стверджує В. В. Петров, "значення формується та змінюється під впливом навколишньої реальності, в якій уживаються наукові терміни, тому мова спортивної науки тісно пов'язана із загальновживаною лексикою" [2:24]. Подібної думки дотримується Виноградов В. В. Вчений зазначає, що "формування нового поняття або нового розуміння предмета здійснюється на основі попереднього мовного матеріалу" [3:164]. Спортивні терміни не відзначаються чіткою науковістю, тому часто спостерігаємо взаємопроникнення у сферу спорту слів із загальновживаної лексики та навпаки.

На думку О. В. Суперанської, "використання на позначення наукового поняття слова загальновживаної лексики називається термінологізацією, або семантичною конверсією" [4:203]. Доказом термінологізації загальновживаного слова, на думку Т. Л. Канделакі, – є "включення його в одно- або двомовний термінологічний словник , та вживання його у мові науки для висловлення спеціальних понять" [5:46]. Термінологізація є продуктивним способом у підмові настільного тенісу. В. Н. Телія вважає, що "вторинна лексична номінація – це використання уже наявних у мові номінативних засобів у новій для них функції найменування" [6:129]. У процесі формування термінів із загальновживаної лексики важливе значення має їх мотивація, що ґрунтується на асоціації. Вмотивований термін легше запам'ятовується, встановлює асоціативні зв'язки з іншими термінами [4:89]. Саме асоціація притаманна для метафори, метонімії та інших стилістичних фігур, що належать до сфери вторинної номінації.

Вчені заперечували використання метафори у науковому дискурсі, оскільки це викликало непорозуміння на фаховому рівні. Існує багато підходів до вивчення метафори від традиційного, описаного Арістотелем, що ґрунтувалось на здатності помітити подібність, до когнітивного способу, який розглядає метафору як основну розумову операцію, спосіб пізнання.

© Коваль О. П.

Як зазначає Х. Ортега-і-Гассет, "метафора – це необхідне знаряддя мислення, форма наукової думки" [цит. за Н. Д. Арутюновою, 1990:68].

В. Н. Телія називає метафору мовленнєвою [6:194]. Як зазначає Г. Н. Скляревська, мовна метафора є стихійною, закладеною в самій природі мови і досліджується в лінгвістиці як комплексна проблема, що має відношення до різних рівнів: лексикології, семасіології, теорії номінаціїї та ін. [7:31]. Таку метафору називають ще узуальною, яка у мовленні дає поштовх семантичному розвитку терміна.

Щодо метафоричної номінаціїї, В. Н. Телія виокремлює три основних типи метафори, а саме: 1) ідентифікуючу, 2) когнітивну, 3) образну. Разом ці функції дозволяють відтворити дійсність, що приводить до утворення нового поняття, появи оцінно-експресивної метафори [8:184].

Досліджуючи термінологію підмови настільного тенісу услід за вченою, простежуємо оцінні метафори, утворені на основі образності: *dead ball – "м'яч, який суперник не може відбити"; drop shot – "укорочений удар"; kill shot – "виконання атакуючого удару"; let serve – "пере подача"; smother kill – "удар по високому м'ячу"; sweet spot – "середина ракетки"*. Внутрішня форма образної метафори допомагає шляхом аналогії утворити уяву про позначуваний предмет, в той час як оцінна метафора виокремлює певну ознаку, що відображена у значенні нового поняття. Так, Г. Н. Скляревська називає символом метафори те, що входить до денотативного змісту як диференційних сем і слугує основою смислових перетворень у процесі метафоризації [7:47].

Проілюструймо такі приклади:

- *dead ball – a ball that temporarily cannot be used for the purpose of the game, usually because it has gone outside the playing area – м'яч, який тимчасово не може бути задіяний у грі, зазвичай тому що вийшов за межі ігрового поля – "м'яч, який суперник не може відбити",* де метафорично слово *dead – "мертвий, у смислі незадіяний"* [11:265] реалізує трансцендентну сему "непридатності" до подальшого використання.

У великому тенісі в описі спорядження, зокрема ракетки для гри, використовується термін:

- *dead strings – strings which have lost their tension – струни, що втратили пружність ("перерозтягнені струни")*. Наприклад: *Dead strings may also hamper a tennis player ability to generate power and pace and*

may even make their arm sore. – Перерозтягнені струни сповільнюють силу удару, швидкість гри, та втомлюють руку гравця.

Скажімо в Інтернет-виданні газети *Bleacher report,* повідомлялось, що на змаганнях Australian Open, М. Шарапова помітила дивне місце на корті, від якого не відбивався м'яч, таке місце відоме в англійській мові як *dead spot.*

➢ *Dead spot* – це термін, започаткований у радіоелектроніці. У настільному тенісі він означає, *"місце від якого не відбивається м'яч"*. Як бачимо, у наведених вище прикладах *dead* реалізує спільну для усіх сему "непридатності" до подальшого використання.

➢ *drop shot – a shot in which the ball drops abruptly to the ground just after passing over the net – удар, у якому м'яч падає на землю одразу за сіткою.* Саме слово *drop, узагальнене значення якого "крапати", "падати"* [11:327] є вмотивованим і дає уявлення про виконання удару, відомого у настільному тенісі, як *"укорочений",* розрахований на те, що суперник не зможе його відбити.

➢ *kill shot – a stroke in which a player aims to win the point using the maximum possible power – удар, у якому гравець намагається здобути очко сильно вдаряючи по м'ячу – "виконання нападаючого удару"*. У зазначеному словосполученні слова вжиті метафорично, де *kill є* вмотивованим, адже його вихідне значення є *"вбивати", "позбавляти життя", "знищувати"*. Оскільки концепт *убивати*, передбачає *"нападати, атакувати когось, позбавити життя за допомогою удару"*, можемо інтерпретувати це як нищівний удар, відомий як *"завершальний удар"*. У семантиці слова *shot* зустрічаємо визначення *"постріл",* що тлумачиться як *"виліт кулі з каналу ствола вогнепальної зброї"*, спричинений вибухом порохового заряду. Саме такий смисловий "вибух" і є мотивованим у виборі слів на позначення такого удару, щоб підкреслити його силу, та нищівність.

Проаналізуймо інші приклади:

➢ *let serve – if the ball is passing over the net and touches it the serve is replayed – якщо при перельоті м'яч торкається сітки, подачу повторюють ще раз – переподача.* Використання слова *let – "дозволяти комусь щось робити"* на позначення даного поняття зумовлене тим, що у значенні цього слова є узагальнений компонент семи дозволу.

➢ *sweet spot – the centre of the racket which allows the most bounce – місце у центрі ракетки, що дозволяє зробити найсильніший відскок*

м'яча – "середина ракетки". Наведене словосполучення заслуговує на особливий аналіз, оскільки вихідне значення *sweet ("солодкий")* не є суттєвим. Таке словосполученя вжите образно, у вторинному смислі. О. С. Ахманова стверджує, що "невідповідність значення сумі смислів робить його ідіоматичним" [9:168]. Отже, є підстави вважати це словосполучення ідіоматичним.

У посібнику "Instructor's guide to table tennis" зустрічаємо словосполучення *feed the balls – "подавати м'ячі, у тренуванні з великою кількістю м'ячів" (multiball): The only disadvantage of multiball is that one person does have to feed – Одним із недоліків гри з багатьма м'ячами є те, що один гравець змушений увесь час подавати* [14:12]. Акцентуємо на тому, що саме узагальнений компонент *feed – "годувати", "живити", "постачати"* є смислотвірним у цьому випадку, оскільки у процесі тренування із багатьма м'ячами важливим є безперевна подача (живлення) м'ячів, з метою забезпечити належний результат.

Наступні обстежені у статті терміни стосуються ідентифікуючого типу метафоричної номінації, для якої характерна подібність позначуваного та образу, що виражає її внутрішню форму [8:191]. Такий тип є поєднанням дискриптивної та когнітивної функцій метафори. Ідентифікуюча функція створює аналогію, а когнітивна відповідає за нове поняття, та входження слова до основного термінологічного корпусу сфери спорту. Як стверджує Е. В. Будаєв, "метафору у сучасній когнітивістиці визначають як основну ментальну операцію, як спосіб пізнання, категоризації, концептуалізації, оцінки і пояснення світу" [10:16].

Нижче наведемо приклади на підтвердження зазначеного:

- *Chop – to hit a ball with a quick sharp downward movement of a racket or bat, often in order to give the ball backspin – удар ракеткою по м'ячу швидким, різким рухом знизу, для надання м'ячу зворотнього обертального руху – "підрізати", "підрізка"*. В Оксфордському тлумачному словнику *chop* тлумачиться, як *"розрізати щось на шматки гострим предметом"* [13:206]. Мотивом для переносу виступає різка дія гострим предметом, що подібна на швидку, дію виконану ракеткою по м'ячу. Саме сема *виконання різкого руху (удару*) є у цьому випадку смислотвірною.
- *Paddle – an alternative name for a racket – "ракетка"*. Вихідне значення слова *paddle* в Оксфордському тлумачному словнику описане як

"коротка паля із плоскою, широкою частиною на одному, або на двох її кінцях" [13:911]. Відображення якостей уже існуючого предмета, стає мотивуючим фактором у виборі даного слова на позначення ракетки у настільному тенісі, що точно відповідає такому опису. Ракетки для настільного тенісу зроблені із дерева, з короткою ручкою та пласкою широкою частиною.

➢ *Penhold – a grip in which the bat is held between thumb and forefinger, like a pen – хватка у якій ракетку тримають між великим пальцем та вказівним, як ручку – "хватка пером"*. Тут спостерігаємо "перенесення" за аналогією, як і у слові *shakehand – a grip of a bat that resembles "shaking hands" with it – хватка, подібна до потиску руки – "Європейська хватка"*.

Таким чином, український варіант перекладу не відповідає англійському, оскільки для українського варіанта мотивованим є не спосіб виконання хватки, а потиск руки як привітання, характерне для європейців, оскільки хватка у спорті поширена серед європейців.

➢ *Sandwich rubber – is a single layer of cellular rubber (known as the sponge) covered with a single outer layer of ordinary pimpled rubber (known as the topsheet), the thickness of the ordinary pimpled rubber not being more than 2mm – шар губки покритий одним верхнім шаром шипованої накладки (резини), товщина якої не перевищує 2 мм, і наклеюється на дошку ракетки – накладка типу "сандвіч"*. У цьому випадку здійснюється перенесення за подібністю. Тобто накладка за описом нагадує бутерброд.

➢ *Seed – a good player who as the result of a draw has been assigned a place in the order of playing that will avoid an encounter with another good player early in a tournament – розміщення найбільш сильних учасників турніру по позиціях турнірної сітки для того щоб запобігти їхній зустрічі між собою на початковому етапі змагань – "посіяний гравець"*. Термін обрано на позначення поняття *"посіяний гравець"* за аналогією, кидати зерно в оброблену землю, певним чином розтрушуючи та розсипаючи. Саме спосіб, у який зерно кидають у землю, і є узагальненим компонентом, оскільки гарних гравців розкидують, розсіюють по турнірній сітці. Н. д. *Ons Jabeur became the first girl from North Africa to win a junior Grand Slam title, defeating no. 5 seed Monica Puig 7–6, 6–1 in the girls' singles final. – Он Жабер перша дівчина із північної Африки, котра здобула перемогу на турнірі Великого Шолома серед юніорів над Монікою*

© Коваль О. П.

Пуіг, посіяною під номером 5, з рахункуом 7–6, 6–1 у фіналі одиночних зустрічей серед дівчат.

Аналізуючи спортивні терміни тенісу, простежуємо, що нові набуті смисли у результаті метафоричного переносу можуть бути номінативними, де план вираження представлений одним словом *(seed,chop),* зв'язаними *(racket hand, let serve),* та ідіоматичними *(sweet spot).*

Аналіз термінів настільного тенісу підтверджує, що виникнення нових смислів здійснюється не лише завдяки переосмисленню загальновживаної лексики, а й завдяки використанню метафор.

Зазначимо, що для мови спорту притаманним є використання метафор з військової сфери. Оскільки під час змагань спортсмени вступають у запеклі "війни", "баталії", здійснюють атаки та контратаки, захищаються та нападають.

Наступних кілька прикладів засвідчують висловлене:

- *Defence – the method or manoeuvres that prevent the other team from scoring – спосіб, або маневри, що перешкоджають іншій команді здобути очки – "захист";*
- *Counterdrive – a drive stroke which is played against the opponent's drive –сильний удар у відповідь на нападаючий удар – "контрудар";*
- *Attack – an attempt to defeat, or score against, an opponent in a competitive game – спроба побороти, або забити очко супернику у грі – "атака".*

Трансцендентність військового терміна у спортивний пов'язаний із семантичними "зсувами" смислового компонента у структурі. У такому випадку переосмислення відбувається за подібністю і породжує образну метафору. Терміни військової сфери, що у результаті спеціалазації набули статусу спортивних термінів, закріпились у мові, і широко використовуються у повсякденному спілкуванні.

Таким чином, військова термінологія служить для опису загальних спортивних понять: *defend ("захищати"), attack ("атакувати")* тощо, спеціальної спортивної лексики: у сподученні зі словами *ball ("м'яч"), racket ("ракетка"), deuce ("нічия")* тощо. Завдяки процесу метафоризації мова спорту поповнюється новими термінами, які відомі як дублети спортивних термінів.

Отже, можемо узагальнити, що у пропонованій статті метафора описана як продуктивний засіб вторинної номінації, що відіграє важливу

роль у лексичній номінаціїї та поповненні різних галузей науки новими поняттями. Продуктивною є роль метафори у появі нових значень, що сприяє утворенню нових слів, а в результаті метафоричного переосмислення навіть стійких сполучень слів – ідіом, які також відносимо до вторинної номінації.

Проаналізувавши роль метафори як засобу вторинної номінації у підмові настільного тенісу, доходимо наступних висновків:

- Метафоризація є апріорною у появі термінів підмови настільного тенісу. Із проаналізованих 140 термінів понад 80 % утворені шляхом метафоризації загальновживаної лексики.
- Нові значення набуті словом у результаті метафоричного переносу є номінативними, де план вираження представлений одним словом (*seed,chop),* зв'язаними *(racket hand, let serve),* та ідіоматичними *(sweet spot).*
- За своєю природою спортивна лексика подібна до військової внаслідок чого спостерігаємо проникнення військових метафор у термінологію спорту.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Арутюнова Н. Д.* Теория метафоры / вступ. ст. и сост. Нина Давидовна Арутюновой; общ.ред. Н. Д. Артюновой и М. А. Журинской. – М. : Прогресс, 1990. – 512 с. 2. *Петров В. В.* Семантика научных терминов / В. В. Петров. – Новосибирск : Наука, 1982. – 127 с. 3. *Виноградов В. В.* Основные типы лексических значений слова / В. В.Виноградов // Избранные труды. Лексикология и лексикография. – М., 1977. – С. 162–189. 4. *Суперанская А. В.* Общая терминология : Вопросы теории / [А. В. Суперанская, Н. В. Подольская, Н. В. Васильева ; отв. ред. Т. Л. Канделаки]. – М. : Наука, 1989. – 243 с. 5. *Канделаки Т. Л.* Семантика и мотивированность терминов / Т. Л. Канделаки. – М. : Наука, 1977. – 167 с. 6. *Уфимцева А. А.* Языковая номинация. Виды наименования / [А. А. Уфимцева, Э. С. Азнаурова, В. Н. Телия, Е. С. Кубрякова]. – М. : Наука, 1977. – 358 с. 7. *Скляревская Т. Н* Метафора в системе языка / Т. Н. Скляревская. – СПб. : Наука, 1993. – 150 с. 8. *Телия В. Н.* Метафоризация и ее роль в создании языковой картины мира / В. Н. Телия // Роль человеческого фактора в языке. Язык и картина мира. – М., 1988. – С. 173–203. 9. *Ахманова О. С.* Очерки по общей и русской лексикологии / О. С. Ахманова // Лингвистическое наследие XX века. – М. : Едиториал УРСС, 2004. – 296 с. 10. *Будаев Э. В.* Становление когнитивной теории метафоры / Э. В. Будаев // Лингвокульторология. – Вып. 1. – Екатеринбург, 2007. – С. 16–32. 11. *Англо-український* словник / М. І. Балла. – К. : Освіта, 1996. – Т. 1. – 752 с. ; Т. 2. – 712 с. 12. *Dictionary* of Sports and Games Terminology / Adrian Room ; ed. by Mc Farland and Company Inc. – Jefferson, North Carolina, and London, 2010 – 188 p. 13. *Oxford* Advanced Learner's Dictionary of current English / A. S. Hornby ; ed. by Sally Wehmeier. – Oxford University Press, 2000. – 1538 c.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

14. *Hodges L.* Instructor's guide to table tennis / Larry Hodges. – USA : Published by USA Table Tennis, 2000 – 35 p.

© Коваль О. П.

КОТЛЯРОВА Н. К.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ВІДТВОРЕННЯ ІТАЛІЙСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ КАЛАМБУРІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

У статті досліджено визначення понять каламбуру та гри слів в українській та італійській мовах. Розглянуто відтворення гри слів на фразеологічному рівні, проаналізовано шляхи пошуку відповідників фразеологічних каламбурів при перекладі українською мовою.
Ключові слова: гра слів, каламбур, фразеологічні каламбури, відтворення гри слів.

В статье проанализировано определение понятий каламбура и игры слов в украинском и итальянском языках. Рассмотрен перевод игры слов на фразеологическом уровне, проанализированы пути воссоздания игры слов в переводе на украинский язык.
Ключевые слова: игра слов, каламбур, фразеологические каламбуры, перевод игры слов.

The article is a research of the definition of such linguistic terms as calembour and word-play in the Ukrainian and Italian languages, examination of word-play formation, analysis of the ways of searching for equivalents while translating into Ukrainian.
Key words: word-play, calembour, phraseological word-play**,** translating of word-play.

Актуальність дослідження зумовлена широким використанням гри слів у різноманітних текстах та мовних ситуаціях, труднощами при її перекладі, неоднозначним трактуванням понять ‘‘гра слів’’ та ‘‘каламбур’’.

Метою дослідження є вивчення інформативної структури італійської гри слів у тісному зв’язку із контекстуальними характеристиками, а також встановлення найбільш адекватних відповідників та можливих шляхів відтворення гри слів українською мовою.

Об’єктом дослідження є мовностилістичні особливості та структура італійської гри слів.

Предметом дослідження є відтворення італійської гри слів на основі її структурно-змістовних та контекстуальних характеристик українською мовою.

У вітчизняній стилістиці гра слів найповніше досліджена на фонетичному та лексичному рівнях (зокрема праці І. Качуровського, дослідження парономазії української мови А. П. Критенка, Л. О. Ставицької, Г. М. Грицик, Н. Л. Дащенко та ін.), меншою

© Котлярова Н. К.

мірою – на рівні фразеології (В. С. Ващенко, В. Д. Ужченко, М. Т. Демський, В. П. Ковальов та ін.). Явище гри слів найповніше описане на матеріалах текстів художнього стилю, особливо поезії та гумористичних жанрів, меншою мірою – в мові публіцистики, а також у такому жанрі, як гумористично-сатиричні підписи під малюнками, карикатурами (О. А. Стишов, О. Г. Тодор та ін.). Останнім часом гра слів привертає увагу дослідників на матеріалі рекламних текстів (Н. Ф. Непийвода). Однак, незважаючи на достатню кількість досліджень гри слів як різновиду каламбурів, у лінгвістиці й дотепер немає єдиного розуміння сутності цих понять, що відбивається у термінологічному розмаїтті. Цей прийом називають "грою слів", "словесним дотепом", "словесним жартом". При цьому зміст цих понять та їхнє співвідношення часто трактують по-різному.

Загалом, дослідників гри слів можна поділити на дві групи. Одні трактують каламбур широко (О. В. Федоров, Н. Демурова, З. Фрейд, Е. Умберто), називаючи його словесним дотепом, інші, навпаки, ототожнюють каламбур із омонімією у комічному чи сатиричному контексті (О. С. Ахманова, А. П. Коваль, С. Влахов, С. Флорін, К. Фішер).

В італійській лінгвістиці, однак, не розмежовуються поняття “гра слів” і “каламбур”. Так, згідно визначення поняття каламбуру за словником лінгвістичних термінів видавництва Гардзанті (Garzanti), каламбур – це лексема, що вживається для позначення гри слів, мовленнєвої суперечки у широкому розумінні, а у вузькому – гри слів, в якій дві різні за значенням лексеми вимовляються однаково або майже однаково [3]. Більш того, термін “gioco di parole” (гра слів) є абсолютним синонімом таких лінгвістичних понять в італійській мові, як “doppio senso” (двозначність) та “bisenso” (каламбур, гра слів). Враховуючи вищенаведені дефініції, ми пропонуємо трактувати каламбур при відтворенні різножанрових італійських текстів українською мовою як гру слів, що за своїми функціональними характеристиками набагато ширша, ніж каламбур. Аналізуючи шляхи відтворення гри слів, варто зазначити такі етапи пошуку відповідника у мові перекладу (МП), як: *перекладність, взаємозв’язок форми та змісту*, необхідність *збереження* в мові перекладу *співвідношення між частиною та цілим*, що є властивим

© Котлярова Н. К.

тексту оригіналу. Це означає, що відтворення гри слів розглядається як процес пошуку відповідностей при перекладі.

У теоретичних працях зустрічаються різні класифікації каламбурів. Їх переклад розглядається в загальних рисах на трьох рівнях: *фонетичному (trad**u**ttore – trad**i**tore), лексичному (**moda**bolario, **pata**tiamo, **itali**amo)* та *фразеологічному*. Згідно із дослідженням С. С. Іванова "Игра слов и способы ёё создания" існують низькі та високі рівні способів відтворення гри слів. Низькі способи включають все, що може бути охоплено терміном *каламбур*. Свою назву вони отримали через те, що їх потенціал обмежується грою значень при незмінності форм. Високі рівні способів відтворення гри слів – це такі, що базуються на явищі паронімії. Вони являють собою гру значень і форм слів та мають дійсно необмежений потенціал, "оскільки відбувається "жонглювання" не лише існуючими в мові формами, але й створюються нові" [1]. До таких рівнів належать:

- Фонетичне членування слова з подальшою його трансформацією шляхом підміни фонем, схожих за звучанням, але не ідентичних. Наступний приклад ілюструє ситуацію, в якій підрозділ міліції виїхав на спецоперацію. Начальник дає наказ затриматись на місці злочину, але не вживати жодних заходів щодо затримання злодія:

(1) – Dovete aspettare! (2) – Che? (3) – Dice che dobbiamo sospettare! (1) – Ви маєте затриматись! (2) – Що він каже? (3) – Каже, що ми маємо затримати злодія! Цей приклад яскраво ілюструє обігравання значень слів *aspettare* та *sospettare*, схожих за звучанням, однак, варто пам'ятати, що відтворення гри слів залежить також і від контексту. В основі цієї гри слів лежить помилкове тлумачення висловлювання одного мовця іншим, і лише розширений контекст дозволяє зрозуміти комічний ефект гри слів.

- Членування слів на семантично-значущі елементи з подальшою їх трансформацією, заміною і створенням нових слів: *Città cosmopulita – Мегачистий мегаполіс.* Гра слів у цьому прикладі в мові оригіналу (МО) полягає у заміні голосної літери і тим самим створенні нового слова *cosmop**o**lita /cosmop**u**lita.* При перекладі цієї гри слів ми для підкреслення значущості прикметника *чистий,* за

© Котлярова Н. К.

допомогою префікса *мега-* утворили прикметник *мегачистий,* який є співзвучним з іменником *мегаполіс*.

- Заміна слів у складі фразеологізмів на співзвучні слова зі збереженням формальної структури фразеологічної одиниці (ФО). На сторінках італійського щотижневика "Chi" від 18 червня 1998 р. міститься реклама пігулок для схуднення із закликом *La forma vien mangiando – Зберігай чудову форму, не відмовляючи собі у смачненькому.* У цьому прикладі відбувається дефразеологізація італійського прислів'я. Порівняймо: *l'appetito viene mangiando* та сформована на її основі антиприказка *la forma vien mangiando*, що має чітко окреслене тематичне спрямування. При відтворенні подібної гри слів зазвичай ФО не має відповідників при перекладі, тому перекладачі часто вдаються до описового перекладу. Розгляньмо ще один приклад гри слів зі збереженням формальної структури ФО. У рекламі молочних продуктів марки "Francia" міститься перефразований вислів *Assaggiando s'impara* відомої приказки *Sbagliando s'impara – На помилках вчаться*. Українською мовою ми відтворили цей фразеологічний каламбур вільною некаламбурною формою: *Чим більше ти знайомишся з нашою продукцією, тим більше ти починаєш її цінувати*. Схематично відтворення вищенаведених прикладів гри слів можна окреслити наступним чином: *гра слів → не гра слів*, тобто гра слів перекладається виразом, у якому відсутні елементи гри слів.

- Заміна слів у складі фразеологізмів на неспівзвучні слова, що призводить до створення неологізмів. Драматург Едуардо Де Філіппі назвав свою комедію *"Le bugie con le gambe lunghe"*, взявши за основу приказку *Le bugie hanno le gambe corte – У брехні короткі ноги.* Прикладом цієї гри слів є антиприказка, яку ми відтворили української мовою, використовуючи описовий спосіб перекладу: *Брехня розповсюджується досить швидко.*

Відомий італійський комік Тотò виступив із серією програм під назвою *"Fra moglie e marito la suocera è… il dito",* перефразувавши італійське прислів'я *Tra moglie e marito non mettere il dito – Чоловік і жінка одного духа.* У цьому прикладі дієслово в наказовому способі *non mettere* замінено на словосполучення *la suocera è il dito*. Ми пропонуємо наступні варіанти перекладу: *Свекруха з тобою – нема в сім'ї покою; Свекруха в хату – сварка в*

хату; Хочеш зберегти подружнє життя – не прислуховуйся до порад свекрухи”. У перших двох варіантах перекладу ФО мови оригіналу має свій відповідник в українській традиції, третій варіант є прикладом відтворення італійської ФО описовим перекладом зі збереженням контексту МО в українському перекладі. Якщо гра слів ФО базується на ефекті несподіваності, то основою антиприказок є комічний ефект, що викликає у читача тривкі асоціації. В антиприказках використовуються різні механізми мовної гри на фонетичному, лексичному та морфологічному рівнях, а також має місце порушення стилістичної цілісності тексту.

Слід зазначити, що елементом, який забезпечує успіх гри слів, є непередбачуваність того чи іншого компоненту в ланцюзі мови, так званий ефект несподіваності [2]. Пояснюється цей ефект тим, що одночасно або послідовно читач сприймає два значення, одне з яких є неочікуваним. Ось чому автори так охоче кладуть в основу каламбурів фразеологізми, тобто стійкі словосполучення, які не створюються під час говоріння чи написання, а відтворюються у готовому вигляді: читач точно знає, який елемент слід очікувати, що робить особливо гострим ефект омани його очікувань.

Як вже зазначалося, каламбур можна побудувати на основі ФО будь-якого типу, але, перш за все, на основі образних фразеологізмів. Будь-який фразеологічний каламбур утворюється шляхом трансформації, яка руйнує форму і зміст початкової ФО. Подібна трансформація зводиться до двох видів: зміна зовнішньої форми, структури компонентів – деформації ФО; зміна внутрішньої форми, семантики – модифікації ФО. Таким чином, відбувається паралельне сприйняття як переносного, так і прямого значення компонентів ФО. Розглянемо наступні приклади: Відомий журналіст Джампаоло Панса у своїй книзі “Сплетіння” розповідає про те, як, поєднуючи політичну діяльність із бізнесом, нечесні люди заробляють великі гроші. Модифікуючи відомий італійський вираз *Meglio soli che mal accompagnati – Краще бути одному, ніж у поганому товаристві,* автор створює таку гру слів: *Meglio male accompagnati che soli*. Цю гру слів можна відтворити дослівно: *Краще бути в поганому товаристві, ніж бути одному*, однак, україномовному читачеві, на відміну від італомовного, такий переклад є незрозумілим. Тому ми пропонуємо відтворити цю гру

© Котлярова Н. К.

слів, виходячи із контексту, наступним чином: *Ворон ворону око не виклює*. Як бачимо, у випадку, коли у фразеології МП існує однаковий, або схожий образ, переклад не викликає труднощів.

Сицилійський історик Санті Корренті назвав свою працю про мафію *"Il meglio perdono è la vendetta" – "Найкращий спосіб простити – це помститися"*, перефразувавши розповсюджений вираз *La miglior vendetta è il perdono – Найкращий спосіб відомстити – це простити*. У цьому випадку переклад гри слів є дослівним зі збереженням структури ФО.

Проаналізувавши відтворення вищенаведених прикладів фразеологічних каламбурів, можна сказати, що перекладач має балансувати між вільним та буквальним перекладом, оскільки передати фразеологічний каламбур МО у каламбурній формі МП не завжди легко. У тих випадках, коли предметно-логічний зміст домінує над функціональною інформацією каламбуру або неможливо створити каламбур на частково або повністю зміненій основі, зміст гри слів передається в некаламбурній формі. Якщо ж у фразеології МП існує однаковий або схожий образ, то гра слів МО передається грою слів МП, яка може певною мірою відрізнятися від гри слів МО за формою, семантикою, текстуальним впливом. Крім того, оскільки головним завданням перекладача є не лише відтворити зміст, фонетичну форму, а й передати ефект комічного та несподіваного, не менш важливим є досконале володіння обома мовами, величезний досвід, почуття гумору, кмітливість і талант.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Иванов С. С.* Игра слов и способы её создания: смысловая и звукосмысловая игра слов / Сергей Саянович Иванов // Вестник Нижегородск. ун-та им. Н. И. Лобачевского. – 2009. – № 6 (2). – С. 227–231. 2. *Влахов С.* Непереводимое в переводе / С. Влахов ; под ред. Вл. Россельса. – М. : Междунар. отношения, 1980. – 352 с. 3. *Dizionario* con sinonimi e contrari e inserti di nomenclatura. – Milano : Garzanti Linguistica, 2003. – 2598 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

4. *Учимся играя* : [пособие по ит. яз.] / Н. Я. Рыжак ; ил. М. А. Епифановой. – М. : Астрель : АСТ, 2005. – 143 с.

© Котлярова Н. К.

КРЮЧКОВ Г. Г.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

СИМВОЛІЗАЦІЯ ФОНОГРАФІЧНОГО ПИСЬМА

Статтю присвячено використанню та взаємодії графічних засобів, літерних і нелітерних комплексів, які виконують різні функції, наприклад символів, і які використовуються у фонографічному письмі.
Ключові слова: символ, знак, емблема, літерні комплекси, графіка, орфографія.

Статья посвящена использованию и взаимодействию графических средств, литерных и нелитерных комплексов, которые выполняют разные функции, например, символов, и которые используются в фонографическом письме.
Ключевые слова: символ, знак, эмблема, литерные комплексы, графика, орфография.

The article deals with the usage and the interaction of graphical means, literal and non-literal complexes having different functions, like symbols, in phonographic writing.
Key words: symbol, sign, emblem, literal complexes, graphics, orthography.

Малюнки, фільми, реклама, фотографії, карикатури, назви книжок і статей тощо, завжди спонукають глядача чи читача до роздумів і міркувань щодо прихованого змісту будь-якої візуально-графічної інформації. Користувач завжди ставить запитання: “Що за цим приховується?”. Найчастіше читач / глядач шукає утаєне значення навіть у звичайних предметах і зображеннях. Щоб позначити таку “експресивну” якість, найчастіше користуються терміном “символічний зміст” [1:205].

Символізм графічного зображення – це невиражена значущість, зв’язок між ідентифікованою дійсністю та сферою підсвідомого. Художник, журналіст, письменник, поет, філолог виконує функцію посередника між реальним світом, суспільством і невидимим, індивідом.

Сьогодні повсюдно та не завжди виправдано вживається термін “символ”, наприклад, для опису нових знаків алфавіту. До речі, вживання нелітерних знаків і графічних зображень у повсякденному житті заважає сприймати зміст звичайного літерного письма чи символічного змісту звичайного малюнка. Наприклад, череп і / або дві перехрещені гомілкові кістки символізують смерть. На прапорі піратського судна цей малюнок позначає належність до ліги джентльменів удачі, тобто це марка, приватний знак. На електроустаткуванні він позначає небезпеку, а на аптечному флаконі – отруту, тобто виконує функцію умовного, попереджувального сигналу. Нарешті, на одязі (шкіряна куртка чи футболка) він символізує “ризик”, тобто стає повноцінним символом.

© Крючков Г. Г.

Тенденції символізувати прості, звичайні речі протидіє протилежне прагнення спростити фігуративний абсолют до звичайного знака. Але коли навіть зображення зведено до простого знака, який вирізняється єдністю концепта (поняття) та акустичного / візуального образа, його значення та його символічний потенціал залишаються повністю ідентичними. Цей перехід образу до знаку не означає спрощення рухів чи проявів, як це відбувається у письмі. Тому символічна значущість не залежить від зовнішньої формальної перфекції, а скоріше – від внутрішнього настрою індивіда надати знакові своє бачення символу.

Ф. де Соссюр наголошує на двосторонній психічній сутності лінгвістичного знаку, його довільності [2:88–89]. На відміну від знаку, символ не є цілком довільним; він не "порожній", в ньому є залишок природного зв'язку між позначеним і позначенням. Символ правосуддя – терези – не можна замінити абичим, наприклад возом [2:90].

Графічна форма слова може співпадати з сигніфікатом, але найчастіше вона набуває особливого значення, у тому числі символічного. Яскравим прикладом є система французьких орфограм – логограм, де кожне написання може бути символом. Прообраз букви "о" алфавіту та нуля є образом межі рівновіддалених точок від центру, символ межі всесвіту, суще без початку і кінця, знак Бога та вічності [3:153].

Прототип літери алфавіту "Т" є прообразом єгипетського хреста "Тау" або хреста Св. Антонія, який зображає взаємодію статичних (однієї вертикальної) та двох горизонтальних (звукових) осей Всесвіту. Він є символом духовності та небесної влади.

Прообраз літери "х" є графічним образом стилізації – "розпинання" – енергетичних взаємодій; діагоналі осьових напрямків взаємодії в квадраті, які визначають закони комплементарності та контрарності першооснов світобудови. Це – символ хреста апостола Андрія (косий хрест), якого за легендою було розп'ято на хресті у формі римської цифри "Х". Цей хрест належить до геральдики Шотландії, покровителем якої вважається святий Андрій.

Комбінаторика літер використовується для створення символічних та ідеографічних знаків. Фонографічне письмо має такі недоліки, а ідеографічне – такі переваги, що перше ніколи повністю не замінить друге, тому що все повинно мати своє символічне, образне вираження [4]. Будь-яка подія, будь-яке явище позначається словом і може мати символ, образ для позначення свого змісту чи смислу.

© Крючков Г. Г.

Як приклад, можна навести знак раннього християнства – символ, який виник у І столітті від Різдва Христова. Це – монограма Христа, яку утворено шляхом поєднання двох перших літер його імені: Х + Р. Зміна позиції літери "х", тобто її розташування перпендикулярно горизонтальній лінії, перетворювало косий хрест у звичайний грецький (квадратний) або хрест святого Георгія. Грецький хрест у християнстві символізує віру, світську та земну владу, отриману від Бога. Він тлумачиться також як графічний образ умоглядного формотворення – взаємодія осей координат: вертикальної та горизонтальної. В образологіці його розглядають як метаграфічний абстрактний знак системи бог і Бог.

Вживаний з подовженою вертикальною лінією грецький хрест перетворюється у латинський, який є найдосконалішим знаком Бога й християнства, символом символів. Він тлумачиться як трансформована ідеограма Тризуба. Це – торова взаємодія двох осей світобудови, образ людини з протягнутими вправо і вліво руками, образ страстей Христа. У комбінації з літерою "Р" та літерою "N" латинський хрест утворює наступну монограму Христа Торжествуючого, який переміг диявола, дракона, змія.

Це – символ перемоги християнства над язичництвом, поганською мудрістю.

Частина латинського хреста без верхівки – хрест Тау, або хрест святого Антонія, який репрезентує трансформацію духа в матеріальне, прокоментовано вище. Якщо замість верхівки латинського хреста графічно зображено коло, яке символізує маргінальність Всесвіту і є символом Бога та вічності, утворюється новий різновид хреста, а саме Анх (в деяких книгах Анкх [5]) – символ життя. Верхню частину Анха утворено за допомогою ієрогліфа "Р" (знак духу, третього ока, що репрезентує емісію світла та перехід людей від тонких матерій до більш реальних, матеріальних). Цей хрест використовується християнками Египта. Він є символом життя та клятви. Його покладали у руки мумій фараонів.

Комбінація літер "Х" та "Р", як невід'ємних частин монограми Христа, а також іноді літери "О", що виконувала функцію кола, в середині якого розташовували цю монограму, та літери "І" (або древка), утворювала Лабарум Костянтина.

Форма знака, утвореного шляхом комбінаторного вживання літер "Х" та "І", або косого хреста та древка – "Ж", нагадувала відому літеру найдавнішої слов'янської азбуки "живите", яка символізує життя. У давніх

© Крючков Г. Г.

графічних репрезентаціях літер кирилиці, які було розроблено Кирилом і Мефодієм, фігурують інтегровані до кожної букви малюнки. Літера “Ж” мала малюнок, у центрі якого знаходилось обличчя схоже на людину з викривленим деревом життя, справа та зліва знаходились два птахи, які летять. Обличчя людини розвертається від пащі звіра, який має корені в землі. Ноги людини також мають свої корені в землі. Дерево росте як людське серце. Усі живі істоти поєднані у єдиному безкінечному малюнку.

У фонографічному письмі символізуються не тільки слова-логограми чи літери, з яких вони складаються, а й окремі елементи літер, надрядкові та пунктуаційні знаки. Крапка як складова літери “і” чи пунктуаційний знак символізує центр, джерело життя, первинну творчу енергію та вважається квінтесенцією усіх символів. Вертикальна та горизонтальна лінії, які є складовими літер, теж розглядаються як геометричні символи [5:53–55]. Вертикаль символізує рух зверху до низу, тобто, походження людини, напрямок від духовного до матеріального, чоловіче начало. Вертикальну лінію “І” інколи називають “монадою” [5:54]. Горизонталь є символом матерії, руху із заходу на схід, з минулого у майбутнє, жіночого начала.

Великі та малі вертикальні, горизонтальні лінії у поєднанні з діагоналями, колом, овалами слугують графічним матеріалом для конструювання літер фонографічного письма, тобто вони виконують функцію абстрактних одиниць графіки – графів. У той же час, вони є необхідними елементами для утворення знаків – символів. На противагу символічному образу, який має естетичну досконаліть, знак спрощує фігуративність. Прикладом таких знаків є поєднання вертикалі та горизонталі для передачі символічного значення хреста. Віруючий мандрівник може намалювати на папері або використати дві гілки або палиці, з’єднані у формі хреста, і, не піклуючись про естетичну цінність, використовувати цей символ для молитви.

Графічні та орфографічні одиниці (графи, літери, слова, ідеограми, піктограми) відтворюють звукову будову мови та створюють власну понятійну систему. Орфограма може мати пряме, екзотеричне значення або придбану низку допоміжних, езотеричних значень, найчастіше енантіосемічних відтінків.

Езотеричність французьких орфограм віддзеркалює діалектику розвитку візуально-графічніх засобів спілкування. Вона сприяє вдосконаленню мовної системи і розширенню універсуму людини, наближає її до пізнання багатогранних явищ реального світу. Одночасно

© Крючков Г. Г.

французька графіка є невід'ємною частиною ідеального універсуму, який побудовано за образом і подобою самої людини і який існує в мислячій істоті в постійному розвитку та розширенні.

Енантіосемія орфограм (слів, ідеограм, піктограм, символів) свідчить про наявність у однієї лінгвістичної одиниці – графічного знаку – кількох значень, в тому числі екзотеричного та езотеричного. В той же час поліфонія та полісемія орфограм є характерною рисою сучасної французької графічної системи.

З іншого боку, вживані французькою орфографією нелітерні знаки (іллетрограми, ідеограми, піктограми) виконують функції літерних орфограм, тобто стають повноцінними значущими одиницями орфографіки. Вони розрізняються за допомогою відповідних графічних елементів – графем, а також із використанням таких допоміжних чинників, як форма, розмір, колір тощо. Поділ слів на графеми зводиться в принципі до визначення графематичної значимості групи букв [6].

Французька графічна система стає універсальною з точку зору існування зв'язків між літерними та нелітерними знаками. Сучасна графічна система постійно збагачується за рахунок внутрішних резервів (розвиток комбінаторних можливостей літер), а також – запозичень із різних мов, які мають різноманітні види письменності, введенням до алфавітної системи письма елементів ідеографії, ієрогліфіки, піктографії та символіки. Асиміляції нововведень сприяє відкритість і космополітичний характер французької мови. Щодо діалектики історичного розвитку писемності "від ідеографії до алфавіту", слід зазначити підсвідоме прагнення людства постійно перетворювати літери в ідеограми та навпаки.

Французька орфографія не заперечує вживання суто графематичних засобів. Французькі графічні слова можуть включати до свого складу нелітерні знаки, яку порушують їх літерну цілісність, тобто займають простір, що мала б займати літера. Навіть поділ на слова є по суті застосуванням ієрогліфічного принципу. Створення теорії нелітерних знаків письма зажди вважалось вкрай важкою справою, бо система цих знаків виникла стихійно. В основі цієї системи немає ніякої теорії. Найбільш поширеною нелітерною орфограмою є інтервал, основне призначення якого полягає у відокремленні одного графічного слова від інших. Як суто графематичний знак, що поділяє речення на слова, інтервал може також виконувати об'єднувальну функцію. Належачи до графематичних засобів французького письма, інтервал реалізує

© Крючков Г. Г.

змістовизначальну функцію. За його допомогою встановлюється лексичне та / або граматичне значення слів, словосполучень.

Вживання алфавітним письмом піктограм з метою безпосередньої передачі значень і понять підкреслює діалектику прагнення графічної форми мови відтворювати не лише її звукову будову, але також понятійну систему. Малюнок, як і літерна форма слова, може мати пряме, екзотеричне значення, або придбати низку допоміжних, інколи енантіосемічних, езотеричних відтінків.

Знаки, символи, вживані мовами з алфавітною системою письма, мають умовний характер. Лише певна група людей розуміє їх езотеричний зміст. Найчастіше людина, яка побачила символ, сприймає його як графічний знак, що натякає на існування кількох значень, або прихованого більш глибокого змісту. Полісемія цих графічних знаків часто обумовлює співіснування енантіосемічних значень у однієї орфограми-піктограми. Символ відрізняється від емблеми. Емблемою вважається, як правило, набір графічних зображень, що розглядаються і пояснюються алегорично і що розкривають послідовно ідею за ідеєю. Але символізувати ідею може і звичайний літерний текст. Без символіки неможливо зрозуміти Біблію, де кожна притча є алегорично зображеним символом.

Французька графіка завдяки своєму відкритому характеру вживає без обмежень літерні та нелітерні знаки, чим ефективно сприяє універсалізації мови. Графічні знаки, на відміну від вербальних і тактильних, більш пристосовані до передачі універсальних понять макрокосмосу, космічної мови, яка втілюється в кожній людині в мікрокосмічних структурах.

У фонографічному письмі кожен літерний знак або навіть його частина може виконувати функцію символу. Таким чином, символізм графічного зображення є притаманним будь-якому написанню – графам, графемам, орфограмам, логограмам, ідеограмам, піктограмам, які виконують подвійну функцію у звуко-буквеному письмі: фонографічну та графематичну.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Frutiger A.* L'Homme et ses signes / A. Frutiger. – P. : Atelier Perrousseaux, 2004. – 319 p. 2. *Сосюр Фердінан де.* Курс загальної лінгвістики / Фердінан де Сосюр ; [пер. з фр. А. Корнійчук, К. Тищенко]. – К. : Основа, 1998 . – 324 с. 3. *Хмелевський О.* Тризуб / О. Хмельницький. – Луцьк : Терен, 2001. – 285 с. 4. *Федоров Н.* Об идеографическом письме [Электронный ресурс] / Н. Федоров. – Режим доступа : http://kuchaknig.ru/show_book.php?book=177320 5. *Полная* энциклопедия символов / сост. В. М. Рошаль. – М. : АСТ ; СПб. : Сова, 2007. – 515 с. 6. *Крючков Г. Г.* Графеміка французької мови / Георгій Георгійович Крючков // Вісник КНЛУ. – 2009. – Серія "Філологія". – Т. 12, № 1. – С. 121–127.

© Крючков Г. Г.

КУРЧЕНКО О. О.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ПРОБЛЕМИ УЗГОДЖЕННЯ ЗА ГРАМАТИЧНОЮ КАТЕГОРІЄЮ РОДУ У СВІТЛІ ҐЕНДЕРНИХ ІННОВАЦІЙ У СУЧАСНІЙ ІСПАНСЬКІЙ МОВІ

У статті досліджуються пов'язані з антисексистськими тенденціями проблеми узгодження (та неузгодження) за граматичною категорією роду прикметників, дієприкметників, артиклів та займенників з іменниками у сучасній іспанській мові, звертається увага на умисне граматичне неузгодження, до якого вдаються заради того, аби продемонструвати та підкреслити участь жінки у суспільному житті.
Ключові слова: ґендерні інновації, узгодження за граматичною категорією роду, мова адміністративних паперів, граматичний рід, чоловічий рід, жіночий рід, сексизм.

В статье исследуются связанные с антисексистскими тенденциями проблемы согласования (и несогласования) по грамматической категории рода прилагательных, причастий, артиклей и местоимений с именами существительными в современном испанском языке, обращается внимание на намеренную грамматическую несогласованность, используемую с целью продемонстрировать и подчеркнуть участие женщины в общественной жизни.
Ключевые слова: гендерные инновации, согласование по грамматической категории рода, язык административных документов, грамматический род, мужской род, женский род, сексизм.

The article deals with related to the existing antisexist tendencies problems of concordance (and discordance) of adjectives, participles, articles and pronouns with nouns by the grammatical category of gender in the modern Spanish language, paying attention at the intentional grammatical discordance used with the purpose of showing and underlining the participation of women in the life of the society.
Key words: gender innovations, concordance by the grammatical category of gender, administrative documents language, grammatical gender, masculine gender, feminine gender, sexism.

Метою цієї статті є аналіз існуючих тенденцій узгодження (та неузгодження) за граматичною категорією роду прикметників, дієприкметників, артиклів та займенників з іменниками у сучасній іспанській мові, визначення подальших напрямків дослідження.

Актуальність обраної теми статті зумовлена суттєвими змінами, які відбуваються у питанні узгодження за граматичною категорією роду прикметників і т. д. з іменниками, особливо цікавим є умисне граматичне неузгодження, до якого вдаються заради того, аби продемонструвати та підкреслити участь жінки у суспільному житті.

© Курченко О. О.

Для філологів та перекладачів-іспаністів важливо знати, якими є, в чому полягають і чим зумовлені ці новітні мовні явища.

Об'єктом дослідження в даній статті є приклади, що підтверджують зафіксовану нами тенденцію.

Узгодження за граматичною категорією роду є однією з антисексистських тенденцій у сучасній іспанській мові. Причина цього явища полягає у суттєвих змінах в іспанському суспільстві, що почалися в останній чверті XX століття і продовжуються сьогодні – йдеться про дедалі більш активну соціальну та професійну участь жінки у повсякденному житті.

Розглядуване нами мовне явище цікаве тим, що воно часто є аграматичним (оскільки узгодження, як ми побачимо далі, часто відбувається за біологічною категорією статі, а не за граматичною категорією роду), а також і тим, що воно є відбитком стану розвитку суспільства з характерними для цього стану негативними та позитивними рисами, що є важливим об'єктом досліджень таких наук, як соціологія та психологія. Таке дослідження буде корисним і для перекладачів.

Для початку дамо визначення терміну "граматичне узгодження": це відповідність слів між собою за формальними ознаками роду та числа. Підкреслимо, саме роду, а не статі. Так, в українській мові слова "дівча", "хлоп'я" граматично належать до середнього роду (до речі, так само як і "Mädchen" у німецькій мові), але позначає молоду людську істоту жіночої та чоловічої статі відповідно. Однак, ми говоримо "гарне дівча", а не *"гарна дівча", "гарне хлоп'я", а не *"гарний хлоп'я" саме через вимоги граматичного узгодження. Згідно з загальними правилами узгодження, прикметники, дієприкметники, артиклі та певні займенники обов'язково повинні відповідати за родом і числом іменнику, до якого вони відносяться. Так само і дієслово має узгоджуватися з іменником-підметом за числом та особою.

У цій статті предметом нашого дослідження є узгодження за родом, категорією, яка є характерною в іспанській мові як для прикметника, дієприкметника, так і для артикля та займенника.

1. Прикметник

В іспанській мові прикметники, так само як і іменники, мають два роди – чоловічий та жіночий.

© Курченко О. О.

Однак, природа цієї граматичної категорії у випадку прикметників є іншою: на відміну від того, як це відбувається з іменниками, у прикметників рід не є невід'ємною характеристикою слова, оскільки він не змінює значення прикметника: закінчення, характерні для того чи іншого роду, приймаються задля узгодження з родом іменника. Таким чином, рід прикметника є виключно синтаксичною характеристикою, оскільки залежить від того, чи відноситься він до іменника чоловічого або жіночого роду, з яким має обов'язково узгоджуватися.

Іспанські прикметники, так само, як і іменники, можуть бути поділені на дві групи:

1) такі, що мають обидві форми – це ті прикметники, які закінчуються на приголосну або на голосну *-o* для чоловічого роду та на *-a* для жіночого роду, наприклад:

ЧОЛОВІЧИЙ РІД	ЖІНОЧИЙ РІД
Campeón	Campeona
Trabajador	Trabajadora
Precioso	Preciosa
Blanco	Blanca
Simpático	Simpática
Peleón	Peleona
Rico	Rica

Дієприкметники завжди мають обидві форми: ті, що закінчуються на голосну *-o*, є чоловічого роду, а ті, що на *-a*, – жіночого роду.

2) такі, що мають єдину форму для обох родів:

feliz
agradable
brillante
audaz

fenomenal
inteligente
amable
transparente

Прикметники, що мають обидві форми, а також усі дієприкметники, повинні узгоджуватися з іменником, який вони супроводжують, натомість ті, які мають єдину форму для обох родів, залишаються незмінними як у чоловічому, так і у жіночому роді.

Часто один прикметник або дієприкметник супроводжує декілька іменників. У такому випадку, якщо іменники належать до одного і того самого граматичного роду, прикметник (дієприкметник) буде вживатися у цьому роді. Якщо іменники належать до різних родів, то згідно з граматичними правилами іспанської мови прикметник (дієприкметник) має бути у множині чоловічого роду (так званого *загального чоловічого роду*) і буде охоплювати як чоловічий, так і жіночий рід.

Наприклад:
Los alumnos y alumnas aventajados *recibieron un premio.*
Mis queridos *papá, mamá y hermana.*
Alejandro, Luis y Elena fueron muy honestos.

Сьогодні відмічається у чітка тенденція уникати у певних контекстах (зокрема, в адміністративних паперах) загального чоловічого роду, з причин позамовного характеру, зазначених на початку цієї статті, вдаючись до так званого “розщеплення” прикметників (*desdoblamiento*, див. [1], [4]), незважаючи на те, що такі конструкції, хоча і не є аграматичними, можуть виявитися тавтологічними та робити текст занадто довгим. Треба зазначити, однак, що у певних випадках такі конструкції допомагають уникати подвійної інтерпретації текстів.

Приклади:
Los alumnos aventajados *y las alumnas* aventajadas *recibieron un premio.*
Mi querido *papá y mis* queridas *mamá y hermana.*

Alejandro y Luis fueron muy honestos, *y Elena fue muy* honesta.

Аргументом проти використання “розщеплення” є той факт, що повторення суперечить закону мовленнєвої економії, а також що воно створює непотрібне перевантаження текстів, тому в рамках феміністичної течії з’явилися певні дослідження, які наполягають на розмежуванні *граматичної категорії роду* та *статі* [1]. Ті, хто схиляється до такої позиції, наполягають на тому, що не слід бачити в іменниках конкретні концепти “чоловічості” та “жіночості”, і тому не треба створювати форми жіночого роду для традиційно чоловічих професій, або навпаки – форми чоловічого роду для традиційно жіночих професій. Тобто, всі іменники на позначення професій повинні мати певний граматичний рід і мають вживатися по відношенню до людей, які належать до цієї професії, незалежно від їхньої статі. Такі думки, однак, не мають широкої підтримки, і тому, як ми вже зазначали, відмічається тенденція до вживання подвійних форм прикметників, артиклів, займенників та дієприкметників. У будь-якому разі такими конструкціями радять не зловживати.

У випадках, коли перед прикметниками та дієприкметниками використовується дієслово-зв’язка, ми зафіксували три варіанти уникнення використання загального чоловічого роду:

а) вживати “розщеплений” прикметник в обох формах – чоловічого і жіночого роду.

Наприклад:

Los trabajadores y trabajadoras de esta empresa son habilidosos y habilidosas.

б) замінити прикметник синонімічним, але таким, що має єдину форму для обох родів.

Наприклад:

Los trabajadores y trabajadoras de esta empresa son hábiles.

с) ставити перед прикметником іменники без маркованої статі, такі як *persona, gente, ser humano,* тощо.

Наприклад:

Los trabajadores y trabajadoras de esta empresa son personas habilidosas.

© Курченко О. О.

2. Артикль

Згідно з правилами узгодження в іспанській мові артикль повинен набувати форму граматичного роду іменника, який він супроводжує: *el niño/ la niña, el empleado/ la empleada* тощо.

Функція артиклю є фундаментальною у випадках, коли він супроводжує іменники, що мають єдину форму для обох родів, оскільки у такому випадку саме артикль буде вказувати на рід (а іноді і на стать) іменника.

ЧОЛОВІЧИЙ РІД	ЖІНОЧИЙ РІД
El cliente	La cliente
El periodista	La periodista
El cantante	La cantante

Незважаючи на граматичне правило, згідно з яким артикль має набувати рід іменника, з яким він вживається, здобуття жінками певних професій, які до недавнього часу були для неї недоступними, створило в узусі ряд аграматичних структур, таких як *la abogado, una médico, la citada arquitecto* тощо, які свідчать про перехідний стан на шляху до створення іменника, рід якого змінюватиметься в залежності від статі особи, на позначення якої він використовується, як це вже подекуди відбувається з терміном *abogado/abogada*, але ще й досі майже не спостерігається у випадку *médico (médica)* та *arquitecto (arquitecta)*:
Mi hermana es médico.
Mi tía es arquitecto.

Так само існують випадки, в яких умисно уникають узгодження, аби запобігти асоціації іменника зі словом, яке вже має усталене значення. Так, *la secretario* вживається на позначення високої посади в адміністрації, тоді як *la secretaria* використовується на позначення посади, до службових обов'язків якої входять нескладні щоденні задачі здебільшого організаційного характеру.

© Курченко О. О.

Іменників, які мають різні значення в залежності від того, чи вони використовуються у чоловічому, чи в жіночому роді, немало. Це, наприклад, такі пари як *señorito/señorita, señor/señora, gobernante/gobernanta, hombre público/mujer pública*, *individuo/individua, verdulero/verdulera, prójimo/prójima* тощо. Майже завжди вони мають пейоративне значення у жіночому роді, і тому їх слід уникати (детальніше про це у [1]).

3. Займенник

Займенник – це частина мови, що замінює іменник у реченні. Усі розряди займенників (особові, присвійні, вказівні, неозначені, заперечні та питально-відносні) змінюються по родах в усіх своїх формах і приймають відповідне закінчення для кожного з родів, в залежності від роду (статі) іменника, який він замінює у реченні, за виключенням першої та другої особи однини особових займенників (*yo, tú*), деяких питально-відносних (*que, cual, quien)*, неозначених та заперечних (*alguien, nadie*, *cualquier)*, які мають єдину спільну форму для чоловічого та жіночого родів. Незмінюваність названих займенників за родом робить їх важливими у використанні у висловлюваннях, де стать особи, про яку згадується, не має значення.

1) *El/los que*

Використання відносного *que* разом з артиклем чоловічого роду, як в однині, так і у множині, може здатися дискримінативним, або як мінімум неоднозначним. Ми зафіксували тенденцію уникання цієї неоднозначності шляхом вживання відносного займенника *quien,* чия єдина форма для чоловічого і жіночого родів охоплює обидві статі. Також поширеною є заміна відносного займенника на узагальнюючий іменник *persona*.

Наприклад:
El que *suscribe…*
El que *lo solicite…*
Los que *no asistan…*
Los que *tengan el carné podrán pasar.*
Se dieron cuenta de que el que *parecía labrador era una mujer.*

Fuimos detrás de los que *llevaban la bandera.*

Варіанти, до яких вдаються, аби уникнути дискримінації або неоднозначності:

Quien *suscribe…*
La persona *que suscribe…*
Quien *lo solicite…*
La persona *que lo solicite …*
Quienes *no cumplan los requisitos…*
Las personas *que no cumplan los requisitos…*
Quienes *tengan el carné podrán pasar.*
Las personas *que tengan el carné podrán pasar.*
Se dieron cuenta de que quien *parecía labrador era una mujer.*
Se dieron cuenta de que la persona *que parecía labrador era una mujer.*
Fuimos detrás de quienes *llevaban la bandera.*
Fuimos detrás de las personas *que llevaban la bandera.*

2) *Uno/s, todo/s, alguno/s*

Фрази, які будуються з використанням таких займенників як *uno/s, todo/s* та *alguno/s*, можуть виявитися неоднозначними, якщо вживатимуться у чоловічому роді. Як і у попередніх випадках, мовна система дозволяє вдаватися до наступних формул уникнення неоднозначності чи дискримінації:

а) вживання узагальнюючого *persona;*
б) “розщеплення”.

Uno/s
Замість використання *uno/s* дуже часто вживається узагальнююче *persona.*

Наприклад:
Unos *opinan de una forma que a mí no me convence.*
Es difícil que uno *se acostumbre a tantas incomodidades.*
No puede uno *degradarse hasta ese punto.*
Allí uno *hace lo que quiere.*

Варіанти, до яких вдаються, аби уникнути дискримінації або неоднозначності:

Unas personas *opinan de una forma que a mí no me convence.*
Es difícil que una persona *se acostumbre a vivir con tantas incomodidades.*
No puede una persona *degradarse hasta ese punto.*
Allí una persona *hace lo que quiere.*

Todo/s

Вживання кількісного займенника *todo/s* у його узагальнюючій функції уникається, знову-таки, за допомогою розщеплення або узагальнюючого *persona.*

Наприклад**:**
Todos *tenemos sentimientos.*
Todos *los que lo hayan dicho mienten.*

Варіанти, до яких вдаються, аби уникнути дискримінації або неоднозначності:

Las personas *tenemos sentimientos/* Todos *y* todas *tenemos sentimientos.*
Las personas *que lo hayan dicho mienten.*

Alguno/s

Невизначений займенник *alguno/s* нерідко заміщується синтагмою *alguna/s persona/s* або займенник *alguien.*
Наприклад:
¿Alguno *de los presentes desea intervenir?*
Algunos *se marcharon muy tarde.*
Algunos *piensan que las cosas son fáciles.*

Варіанти, до яких вдаються, аби уникнути дискримінації або неоднозначності:

¿Alguna persona *de las presentes desea intervenir?/* ¿Alguien *de los presentes desea intervenir?*
Algunas personas *se marcharon muy tarde.*
Algunas personas *piensan que las cosas son fáciles.*

Аналізуючи усі наведені вище тенденції, ми приходимо до висновку, що заради уникнення двозначності вживання загального чоловічого роду носії іспанської мови приносять "у жертву" граматичні та стилістичні норми, що говорить про більшу важливість для сучасного іспанського соціуму ґендерної рівності, аніж граматичної і стилістичної коректності мовлення. Саме тому ми можемо стверджувати, що зміни, зафіксовані в іспанському мовленні (особливо у ґендерному аспекті), яскраво відображають соціальні зміни у суспільстві, а відтак дослідження зазначеного явища в іспанській мові є **перспективними** з точки зору лінгвокультурології, соціальної психології та соціології.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Курченко О. О.* Антисексистські тенденції мови адміністративних паперів у сучасній Іспанії / Олена Олександрівна Курченко // Мовні і концептуальні картини світу / відп. ред. Олександр Іванович Чередниченко. – К. : Видав.-поліграф. центр "Київський університет", 2010. – Вип. 32. – С. 366–372. 2. *Álvarez M.* Tipos de escritos I: Narración y descripción / M. Álvarez. – Madrid : Arco Libros, 1993. 3. *Álvarez M.* Tipos de escritos III: epistolar, administrativo y jurídico / M. Álvarez. – Madrid : Arco Libros, 1997. 4. *Ayala Castro M. C.* Manual de lenguaje administrativo no sexista / [Ayala Castro M. C., Guerrero Salazar S., Medina Guerra A. M.]. – Málaga : Asociación de Estudios Históricos Sobre la Mujer (Universidad de Málaga), Ayuntamiento de Málaga, 2002. 5. *Fernández Lagunilla M.* Género y sexo: ¿controversia científica o diálogo de sordos? // Actas de las VII Jornadas de Investigación Interdisciplinaria, Los estudios sobre la mujer: de la investigación a la docencia / Fernández Lagunilla M. – Madrid : Universidad Autónoma, 1991. – P. 319–327. 6. *Maneru A.* El género: ¿accidente gramatical o discriminación no accidental? // Actas de las VII Jornadas de Investigación Interdisciplinaria, Los estudios sobre la mujer: de la investigación a la docencia / A. Maneru. – Madrid : Universidad Autónoma, 1991. – P. 309–317. 7. *Porto Dapena J. A.* Género "arroba", neutralización masculino / femenino y síndrome antimachista / Porto Dapena J. A. // Español Actual. – Madrid, 1999. – № 72. – P. 5–14. 8. *Real Academia Española*. Diccionario de la lengua española. – Madrid : Espasa Calpe, 2001. 9. *Sau V*. Diccionario ideológico feminista / V. Sau. – Barcelona : Icaria, 1989.

© Курченко О. О.

КУШНІР О. П.
Львівський національний університет імені Івана Франка

СТРУКТУРНО-ГРАМАНИЧНІ МОДЕЛІ ІСПАНСЬКИХ ПРИСЛІВ'ЇВ І ПРИКАЗОК

Розглянуто моделі граматичної організації прислів'їв із різною та одноковою комбінаціями часових форм дієслів у двох піввіршах, розділених цезурою. Проілюстровано схему поділу структурних моделей за сполучниками та словами-зв'язками, що стоять на початку строфи.

Ключові слова: граматика, структурна модель, дієслово, цезура, часова форма, безособова форма дієслова.

Рассмотрены модели грамматической организации пословиц с разной и одинаковой комбинациями временных форм глаголов в двух полустишиях разделенных цезурой. Проиллюстрирована схема деления структурных моделей по союзам и словам-связкам, стоящим в начале строфы.

Ключевые слова: грамматика, структурная модель, глагол, цезура, временная форма, безличная форма глагола.

The model of provebs grammatical organization with different and similar combinations of tense forms of the verbs in the two hemistich separated by censure is reviewed in the article. The separation scheme of structural models for conjunctions and word-links that are situated at the beginning of the strophe is illustrated.

Key words: grammar, structural model, verb, censure, tense forme, impersonal form of the verb.

Фольклор слугує джерелом пізнання живої сутності національних традицій, предвічних духовних та моральних цінностей народу, дає змогу збагнути етнічні особливості сприйняття, мислення, спілкування.

Пареміологічні одиниці мають, у цьому розумінні, велику пізнавальну цінність, адже є осередком усталених форм розумової діяльності етносу.

Унікальність логіко-семіотичної, структурної та образної організації прислів'їв і приказок виділяє їх з-поміж інших жанрів фольклору і робить невичерпним джерелом дослідження для багатьох наук [1:14].

Предметом та **метою дослідження** стали граматико-структурні елементи іспанських пареміологічних одиниць та їх схематичний поділ за сполучниками та словами-зв'язками.

За своєю структурою прислів'я і приказки – це малі форми, які складаються із однієї строфи, смислове навантаження якої містить

© Кушнір О. П.

повчання, пораду, всезагальну норму або істину. Беручи це до уваги, безособова форма дієслова у прислів'ях є цілком закономірною та оправданою, адже містить узагальнену народну мудрість, досвід нагромаджений поколіннями.

В іспанській мові безособовість виражається 2-ою особою однини (tú): *Cría cuernos y te sacarán los ojos*; 3-ою особ. одн. (él / ella / Usted): *Con un lobo no se mata otro*; та, 3-ою особ. множ. (ellos / ellas / Ustedes): *Pacen potros como los otros*. Узагальненість також досягається вживанням інфінітиву (*Hurtar gallina y pregonar rodilla*), партиципу (*Jaula hecha, pájaro muerto*) та герундія (*Burla burlando, vase el lobo al sano*).

Найуживанішими часовими формами іспанських прислів'їв і приказок є Presente de Indicativo (*Con animal de pico, nadie se hace rico*), Imperativo Afirmativo (*Dame pan y llámame can*), Imperativo Negativo (*Quien tiene abeja, y oveja, y molino que trebeja, no te pongas con él a la conseja*), Futuro Simple (*No morirá Curro de cornada de burro*), Presente de Subjuntivo (*Yo estoy como perro con vejiga; que nunca falta un gil que me persiga*), також зустрічаємо узус Pretérito Indefinido (*En Santa María de la Calzada, cantó la gallina después de asada*), Pretérito Imperfecto de Subjuntivo (*Si Castilla fuera vaca, Rioja fuera la riñonada*) тощо.

Аналізуючи прислів'я із двома дієслівними формами (до цезури і після неї), можемо говорити про існування наступних комбінацій:

1. Presente de Indicativo // Presente de Indicativo
   Loca *es* la oveja que al lobo se *confiesa*
   Yo *mando* a mi gato y mi gato *manda* a su rabo
   Quien cabras *cría va* al juicio cada día
2. Imperativo // Presente de Indicativo
   Duerme, Juan, y *yace*, que tu asno *pace*
   Vengan ratas, que aquí *está* quien las *mata*
   Mata el puerco, en enero, si *quieres* conservarlo bueno
3. Presente de Indicativo // Imperativo
   Quien *tiene* abeja, y oveja, y molino que *trebeja*, *no te pongas* con él a la conseja
   Aldeana *es* la gallina, y *cómela* el de Sevilla

© Кушнір О. П.

4. Presente de Indicativo // Presente de Subjuntivo
   No *es* mucho que a quien te *da* la gallina entera, tú *des* una pierna de ella
   Lo que se *han* de comer los gusanos, que lo *disfruten* los cristianos
5. Presente de Subjuntivo // Presente de Indicativo
   Las donas y las palomas, aunque *salgan* con gemidos, *tornan* a sus nidos
   Aunque la mona *se vista* de seda, mona *se queda*
   Aunque la garza *vuela* muy alta, el halcón la *mata*
6. Imperativo // Imperativo
   Dame pan y *llámame* can
   Matad vacas y carneros; *dadme* un cornado de bofes
   Juega con el macaco, pero *no le tires* de la cola
7. Imperativo // Futuro Simple
   Haceos de miel, y os *comerán* las moscas
   Cría cuervos y te *sacarán* los ojos
8. Imperativo // Presente de Subjuntivo
   Guárdate de hombre que no *hable* y de perro que no *ladre*
9. Presente de Subjuntivo // Presente de Subjuntivo
   Quien *quiera* saber lo que vale un potro, que *venda* el suyo y *compre* otro
   Mujer, hasta que *para*; y la burra, hasta que *caiga*
10. Presente de Subjuntivo // infinitivo
    A quien no *sirva* para gallo, *capallo* (capallo = caparlo) [2:29]
11. Imperfecto de Subjuntivo // Imperfecto de Subjuntivo
    Otro gallo le *cantara*, si buen consejo *tomara*
12. Imperfecto de Subjuntivo // infinitivo
    Qué más *quisiera* el gato, que *lamer* el plato
13. Pretérito Indefinido // Pretérito Indefinido
    Cayó el búho entre las grajas, e *hiciéronle* migajas (hiciéronle = le hicieron) [2:104]
    Si buena cochillada me *dio*, buena pedrada *di* a su perro
    Habló el buey y *dijo* ¡mu!
    Acogí al ratón en mi agujero, y *volvióseme* heredero (volvióseme = se me volvió) [2:37]

© Кушнір О. П.

14. Pretérito Indefinido // Imperativo
    Dijo el escarabajo a sus hijos: "¡*Venid* acá, mis flores!"
15. Pretérito Indefinido // Pretérito Imperfecto
    Así *dijo* la zorra a las uvas: que no *estaban* maduras

Як бачимо, спектр комбінацій є досить широким, хоча відзначаємо валовий відсоток у вживанні теперішнього часу (5 моделей із 15) та наказового способу (6 моделей із 15).

Особливими конструкціями є:

1. Infinitivo // infinitivo
   Hurtar el puerco y *dar* los pies por Dios
   Hurtar gallina y *pregonar* rodilla
2. Participio // participio
   Alazán *tostado*, antes *muerto* que *cansado*
   Jaula *abierta*, pájaro *muerto*
3. Gerundio // gerundio
   Potro, *cayendo*; el mozo, *perdiendo* [3], оскільки використовують, до і після цезури, дієслова у невідмінюваній формі (інфінітив, партицип і герундій).

Окрім моделей з граматичним компонентом розрізняємо структурні моделі із чітко вираженою подібністю між собою, яка спостерігається завдяки наявним сполучникам та словам-зв'язкам, що стоять на початку строфи. А саме: cuando / en / al / quien / cada / más / no (ni) / por / si тощо.

Модельні структури іспанських прислів'їв із анімалістичним компонентом:

1. *А + іменник (+ прикметник) // іменник (+ прикметник)*

У комбінаціях цього типу знаходимо наступні граматичні елементи:

– без дієслівних форм:
  A buey viejo, cencerro nuevo
  A buerro muerto, cebada al rabo
  A falta de reja, culo de oveja
– із використанням наказових форм (стверджувальної та заперечної) у другій половині строфи (після цезури):

A caballo regalado, *no le mires* el diente (imperativo negativo)
A galgo viejo, *echadle* liebre, no conejo (imperativo afirmativo)
A la res vieja, *alíviale* la reja (imperativo afirmativo)

– із вживанням, після цезури, теперішнього часу:

A cada pajarillo le *gusta* su nidillo
A cada puerco le *llega* su San Martín

2. *A quien + дієслово // дієслово*, де a quien виступає безособовим зворотом:

A quien Dios quiere bien, la perra le pare lechones
A quien no mata puerco, no le dan morcilla
A quien no sirva para gallo, capallo (*capallo*: форма утворена від дієслова *capar + lo*, де *–r* переходить у *–l* для функціонування рими) [2:29]

3. *A + іменник + y + a + іменник // іменник (+ прикметник)*

Al avariento y al puerco, después de muertos
Al novio y al cochino, una vez el camino
A la mujer y a la cabra, soga larga

Граматичною особливістю цього типу прислів'їв є відсутність дієслова у першій половині строфи, і застосування вербальної форми після цезури, яка виражена:

– інфінітивом:

Al amigo y al caballo, no apretallo = Al hombre y al caballo, no apretallo (*apretallo* вживається для утворення рими *caballo* → *apretallo* заміною літери *–r* неозначеної форми (apretar) на *–l*) [2:44]
Al conejo y al villano, despedazarle a mano

– наказовим способом:

Al fraile y al cochino, no les enseñes el camino (imperativo negativo)

– теперішнім часом дійсного способу:

A la mujer y a la mula, por el pico les entra la hermosura

4. *Más + дієслово + іменник // que + іменник*

Más come la usura que la oruga
Más vale burro vivo que sabio muerto
Más vale pájaro en mano que ciento volando

5. *Aunque + іменник + дієслово // іменник + дієслово*

Aunque la garza vuela muy alta, el halcón la mata

Aunque la mona se vista de seda, mona se queda, або

Aunque + дієслово + іменник // дієслово / іменник + іменник / дієслово

Aunque manso tu sabueso, no le muerdas en el befo

Aunque muda el pelo la raposa, su natural no despoja

6. Модель *Quien + дієслово (+ іменник) // дієслово* відтворює безособову форму, виражену 3-ою особою однини (él / ella) для всіх дієслів:

Quien tiene cabras, tiene cuernos

Quien trasnocha y madruga, cabalga en buena mula

Quien pesca un pez, pescador es, або

Quien + іменник + дієслово // (іменник +) дієслово

Quien cabras cría, va a juicio cada día

Quien con lobos anda, al año aúlla

Quien bueyes ha perdido, concerros se le antojan

7. *Cuando + іменник + дієслово // іменник / дієслово + дієслово / іменник*

Cuando el gato no está, los ratones bailan

Cuando el mirlo canta, si llueve, señal de agua

Cuando el mochuelo pía, ya es de día

Cuando la zorra predica, no están los pollos seguros

Cuando marzo vuelve el rabo, no queda oveja con pelleja ni pastor deszamarrado

8. *En + місце знаходження / пора року // іменник / дієслово + дієслово / іменник*

En Castilla, el caballo lleva la silla

En los nidos de antaño, no hay pájaros hogaño

En octubre, toma los bueyes y cubre

En tiempo nevado, un ajo vale lo que un caballo

En tierra ajena, la vaca al buey cornea

9. *Por + іменник // дієслово / іменник + іменник / дієслово*

Por la boca muere el pez

Por miedo de gorriones no se dejan de sembrar cañamones

Por San Pablo y por San Pedro, la lagartija sale de su agujero

10. У прислів'ях, утворених за схемою *Ni + ... // ni + ...* , дієслово опущене (Ni burra mohína, ni mujer supina), особливо це стосується другої половини строфи (після цезури):

Ni un dedo hace mano, ni una golondrina verano

11. Основною характеристикою прислів'їв, які розпочинаються заперечною часткою *no,* є вживання після неї дієслова, що зумовлено граматичною нормою іспанської мови. Також, валова частка цієї модельної схеми містить у собі ступінь порівняння:

    No es tan fiero el león como lo pintan (tan + прикметник + como)

    No hay más chinches que la manta llena (más + іменник + que)

    No hay mejor perro que sombra de mesonero (mejor + іменник + que)

    No hay peor burla que con el asno (peor + іменник + que)

    No puede ser el cuervo más negro que sus alas (más + прикметник + que)

12. Однією із найпоширеніших моделей є прислів'я із модальною часткою *si*:

    Si en enero canta el grillo, en agosto poco triguillo (для досягнення рими від іменника trigo утворена зменшувальна форма triguillo (grillo → triguillo) [2:442]

    Si la víbora te pica, no hay remedio en la botica

Підсумковуючи, можемо зауважити, що аналіз є невичерпним, адже існує великий відсоток паремій, що лише частково або взагалі не підпорядковуються жодній структурній моделі. Однак, узагальнюючи вивчений матеріал, слід відзначити прерогативу узусу теперішнього часу, наказового способу та інфінітива серед граматичних форм дієслова. У модельно-структурних комбінаціях переважають ті, які беруть за основу використання іменника.

Перспектива подальших досліджень полягає у поглибленому та детальному аналізі особливостей утворення специфічних граматичних форм в іспанських пареміологічних одиницях, спрямованих на досягнення рими.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Коцюба З. Г.* Рефлексія побутової свідомості в різномовному провербіальному просторі (від універсального до національного) : [монографія] / З. Г. Коцюба. – Львів : ДП Видав. дім "Укрпол", 2010. – 472 с. 2. *Junceda L.* Diccionario de refranes / Luis Junceda. – Madrid : Espasa, S.A., 1998. – 598 p. 3. *Refranes* y Frases Célebres (recopilación de los refranes más conocidos). – Madrid : Universa, 2004. – 152 p.

© Кушнір О. П.

ЛЕМІШКА О. Я.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ДЖЕРЕЛА ТА СПОСОБИ УТВОРЕННЯ НЕОЛОГІЗМІВ У АНГЛОМОВНОМУ МЕДИЧНОМУ ДИСКУРСІ

У статті досліджуються основні способи та джерела поповнення словникового складу англомовного медичного дискурсу.
Ключові слова: медичний дискурс, неологізми, теорія номінації, словотвір.

В статье исследуются основные способы и источники пополнения словарного состава англоязычного медицинского дискурса.
Ключевые слова: медицинский дискурс, неологизмы, теория номинации, словообразование.

The main sources and ways of word formation in English medical discourse are investigated in this article.
Key words: medical discourse, neologisms, nomination theory, word formation.

Невпинний розвиток цивілізації, що супроводжується появою новітніх технологій, зміною етично-культурної парадигми суспільств та глобалізаційними процесами, неодмінно знаходить своє відтворення у мові, котра завше акумулює та відбиває навколишні зміни. Все нове, що з'являється у людському суспільстві, отримує назву, тобто сфери, що стрімко розвиваються, стають основним джерелом поповнення словникового складу. Однією з таких динамічних галузей є медична сфера. Розвиток медичної науки призводить до змін поняття здоров'я як такого, не кажучи вже про неологізми на позначення нових захворювань, шляхів лікування та діагностики, медичного обладнання тощо.

У 70-ті – 80-ті роки XX століття увага лінгвістів, таких як, наприклад, Г. В. Колшанский, Н. Д. Арутюнова, В. В. Виноградов, В. Г. Гак, Т. А. ван Дейк, Дж. Томас, Р. Барт, була спрямована на вивчення діяльного характеру мовної комунікації. Вчені активно досліджують процеси номінації (від лат. *nominatio* – називання) – створення мовних одиниць із номінативною функцією, які служать для іменування чи виділення фрагментів дійсності та формування відповідних понять про них у формі слів, словосполучень, фразеологізмів, речень. В результаті такого аналізу стає зрозумілим, що номінативні процеси відбивають категоріальне членування дійсності

© Лемішка О. Я.

людською свідомістю, а дослідження самих номінацій (наприклад, мотивації дериватів) допомагає виявити людське ставлення та культурно-специфічні компоненти названого концепту [1].

Оскільки медицина та сфера охорони здоров'я стають одними зі найдинамічніших у сучасному західному суспільстві внаслідок стрімкого розвитку науки, саме ці галузі опиняються найпродуктивнішими джерелами неологізмів, тобто слів, значень слова чи словосполучення, що недавно появилось в мові. Свіжість та незвичність такого слова чи словосполучення явно відчувається мовцями [2:331].

Отже, **актуальність** даної статті полягає в необхідності вивчення джерел та способів утворення неологізмів в англомовному дискурсі охорони здоров'я.

Метою статті є дослідити домінуючі джерела та словотворчі моделі поповнення словникового складу у сфері охорони здоров'я.

Об'єктом нашого дослідження є англомовний медичний дискурс сфери охорони здоров'я. **Предметом** – джерела та словотворчі моделі поповнення словникового складу англійської мови у медицині.

Наукова новизна дослідження зумовлена недостатністю вивчення джерел та способів поповнення словникового складу сучасного англійського медичного дискурсу.

У наш час одним із основ джерел неологізмів є **новітні технології**, що неодмінно просочуються в усі сфери нашого життя. Одним зі останніх трендів лікування, який з'явився у медицині завдяки технічному прогрессу, є *telemedicine*, галузь медицини, що замається лікуванням на відстані. Телемедицина є підгалуззю телематики (telematics), області інформатики, що охоплює сферу телекомунікацій. Лікарі, використовуючи інформаційні технології та технології зв'язку, можуть обмінюватись інформацією про діагноз, лікування чи запобігання хвороби на відстані. Даний термін утворений шляхом складання основ, а точніше додаванням до кореня tele іншого повноцінного слова. Такий спосіб утворення характерний для цілої низки слів у даній сфері: *telesurgery, telenursing, telepharmacy, telerehabilitation, telecardiology, telepsychiatry, teleradiology, telepathology, teledermatology, teledentistry, tele-audiology* [6].

Ще одним під-концептом телемедицини є *telehealth* – "the use of telecommunication technologies to make health and related services more

accessible to health care consumers and providers in rural, or otherwise areas with underprivileged health–care resources". Іншими словами, "телездоров'я" спрямоване на добробут та покращення здоров'я суспільства в цілому, а отже відрізняється від телемедицини тим, що має справу не лише з хворими чи пораненими, а постулює здоровий спосіб життя, дієту, фізичне виховання чи кроки запобігання актуальних захворювань [6].

Серед технологій, які використовуються в медичних цілях, можемо виділити *DICOM technology* (Digital Imaging and Communications), *teleradiology* (надсилання рентгенівських знімків за допомогою новітніх приладів, наприклад) та *IATV* (Interactive Telecision) – технологія, що дозволяє спілкуватись віч-на-віч, *eICU* (electronic Intensive Care Unit – відділ інтенсивної терапії, що дозволяє оглядати, діагностувати та пропонувати лікування пацієнтам зі віддалених куточків), *ICE* (номер швидкої допомоги запрограмований у адресну книгу мобільного телефону "in case of emergency"). Як бачимо, багато слів утворені шляхом абревіації, чи абревіації з префіксацією (*eICU*).

Інший спосіб утворення нових понять – складання слів: *trauma pod* (назва медичного пристрою, в якому робот, керований дистанційно хірургом, оперує пацієнта) та *video pill* (камера розміром з пігулку, що ковтається пацієнтом для огляду шлунково-кишкового тракту).

Поява нових технологій не лише покращила лікування, але й призвела до низки нових "техно" захворювань: *cyberchondria* (людина, котра уявляє, що у неї те чи інше захворювання, тому що її симптоми зійшлися з тими, котрі перелічені на медичному сайті в Інтернеті), *mouse wrist* (біль у зап'ясті, спричинений неправильним користуванням комп'ютерною мишкою), *gizmonotic diseases* (тип комп'ютерного вірусу, котрий є загрозою для людини у недалекому майбутньому) [7].

Тут слід зазначити, що лікування на відстані здійснюється у наш час не лише за допомогою новітніх технологій, але й "за підтримки" Вищої Сили. Йдеться про такі напрями нетрадиційної медицини, як *Distance Healing*, *Absentee Healing*, *Remote Healing* та *The Reconnection*, що спираються на можливість дистанційно працювати лікарю із пацієнтом чи пацієнтові самостійно, задіюючи канал Вищої енергії ("God, Love, The Universe or whatever you wish to name it") [8]. Слід підкреслити, що йдеться про альтернативні методи лікування. Тут не

можна не помітити заміну наукових термінів *medicine*, *medical treatment* на термін нетрадиційних методів *healing* – зцілення. Можна припустити, що *healing* імплікує властивості організму самооздоровлюватись.

Наступним джерелом словотворення у медицині можна назвати **появу нових трендів, явищ та способів лікування**, більшість з яких утворена шляхом складання слів: *beeper medicine* (медичне лікування, що базується в першу чергу на відповідях на пейджери та телефонні дзвінки швидкої допомоги); *greyhound therapy* – надання бездомному чи психічно хворому паціентові квитка на автобус в інше місто, де про нього можуть краще попіклуватись чи де напевне є відповідні заклади; *narrative medicine* – терапія, що поєднує історію хвороби, розказану пацієнтом, із традиційним лікуванням, як шлях розуміння, діагностування та лікування хвороби; *kangaroo care* – терапія, коли недоношене немовля віддають матері для тілесного контакту (skin-to-skin contact); *dirt pill* – пігулка, що містить бактерії, котрі зміцнює імунну систему алергічних та астматичних дітей, простіше кажучи, така пігулка "компенсує" чи відповідає за складом тим мікробам, котрих не вистачало дітям у дитинстві через те, що вони зростали у занадто чистих умовах; *bitter blocker* – біохімічна добавка, що зменшує здатність організму відчувати гіркоту, така добавка використовується, щоб покращити смак здорової їжі (make "healthy foods taste better"); *cancer refugee* – людина, котра змушена вирушити до району з іншою юрисдикцією у пошуках кращого лікування раку. Поширення технологій та агресивних методів лікування призвело до появи поняття *slow medicine* – лікування, що зосереджується на комфорті та заспокоєнні болю пацієнта.

Процес поповнення та / чи заміни вокабуляру значно пришвидшили **ЗМІ**, які стають джерелом утворення урбаністичного сленгу, що простежується такими онлайн виданнями як, наприклад, Urban Dictionary [9]. Так, неологізми утворюються на основі **масової культури** (особливо фільми, телебачення та інтернет) [10].

Серед таких неологізмів можна виділити **одиниці корпоративного жаргону та сленгу**: *404 moment* – нездатність знайти медичний файл пацієнта, що часто веде до помилок у призначенні ліків та курсу лікування чи до зайвих аналізів [404 error: File not found], *agnostication* – термін, що позначає даремну спробу відповісти на

запитання "Лікарю, скільки у мене залишилось часу?", *blamestorming* – зібрання заради взаємного зустрічного обвинувачення, протягом якого команда намагається розприділити провину за кричущу помилку, *disco biscuits* – екстезі чи метилендіоксиметамфетамін, наркотик, що вживається клаберами заради розваги. Часто можна почути від лікаря швидкої: "The man in cubicle 3 looks like he's taken one too many disco biscuits!"; *gork* – особа з невідомою хворобою – (акронім виразу "God only really knows"); масова зацікавленість омолоджуючими терапіями дає змогу to throw a *Botox party* – зібрання соціального характеру, на якому лікар вколює Ботокс всім присутнім для того, щоб зменшити зморшки на лиці.

Одним з найпоширеніших способів словотвору корпоративного жаргону є перехід власної назви у загальну (епоніми): *fronzie* – врівноважений та спокійний лікар, той хто схожий на персонжів з комедії Happydays; *father jack*, алюзія на діалог фінальної сцени "Кримінального чтива" Квентіна Тарантіно [Urban Dic], – спантеличений, зазвичай старшого віку пацієнт, чиї постійні вигуки та спроби вибратися з ліжка є причиною безсоння інших у палаті (герой телевізійного серіалу Father Ted, що мав звичку сидіти у кутку кімнати та кричати "Drink", "Feck", "Arse" і таке інше); *mini me* – інтерн чи студент-медик, котрий постійно прагне перевершити свого старшого колегу, але при цьому багато не говорить, що зазвичай дуже надокучає (термін походить від героя фільмів Остіна Паверса).

Наступним продуктивних способів утворення нових одиниць сленгу чи корпоративного жаргону є евфемізація. Так, наприклад сидячий спосіб життя (крайня пасивність та погане харчування), що все частіше стає причиною смерті, тепер в англомовному світі називається *sedentary death syndrome*; *previvor* – особа, у котрої немає раку, але у кого виявили доракові клітини чи генетичні мутації, що спричиняють появу раку. Такий діагноз найчастіше можуть виявити в себе *worried wealthy* заможні люди, котрі замовляють незастраховані дорогі обстеження з метою попередження того чи іншого захворювання. В Америці, котра, як відомо, є однією з найбільш уражених надлишковою вагою країн, зустрічається чимало слів на позначення жиру: *banana fold* (North Carolina) – жир під сідницями, *chubb* (North Carolina) – жир навколо колінних чашечок та *hail damage* (Minnesota) – целюліт [11].

Високі стандарти у медицині та лікування, коли емоційний стан пацієнта стоїть на першому плані, відображає поява таких термінів корпоративної культури, як *neuroethics* – моральні принципи та стандарти, котрими керуються при огляді та лікуванні мозку.

Отже, аналіз мовного матеріалу можна підсумкувати таким чином:

Основними джерелами медичного словотвору є:

1) технічний прогрес та його наслідки (DICOM technology, beeper medicine, gizmonotic disease etc);

2) новітні тренди, методи діагностики та лікування (telemedicine, distance heeling, cancer refugee etc);

3) ЗМІ та популярна культура – фільми, серіали, Інтернет (fronzie, mini me);

4) корпоративна культура, жаргон та урбаністичний сленг (disco biscuits, fronzie, mini me etc).

Щодо домінуючих способів утворення неологізмів, то згідно з нашим дослідженням, найпродуктивнішими є складання слів, епоніми та евфемізми, при чому епоніми характерні для популярної культури, корпоративного жаргону та сленгу, тоді як складання слів (їх основ чи коренів) частіше зустрічається у сфері технологічного прогресу та медичних трендів.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Антонова С. Н.* Теория номинации в свете функциональной лингвистики: деятельностный подход [Електронний ресурс] / С. Н. Антонова. – Режим доступу : http://bit.ly/vu5wKH 2. *Котелова Н. З.* Неологизмы / Н. З. Котелова // Лингвистический энциклопедический словарь. – М. : СЭ, 1990. – С. 331 3. *Арутюнова Н. Д.* Национальное сознание, язык, стиль / Н. Д. Арутюнова // Лингвистика на исходе XX века. – М., 1995. 4. *Потебня А. А.* Собрание трудов / А. А. Потебня. – М. : Лабиринт, 2000. 5. *Thomas J.* Meaning in Interaction: An Introduction to Pragmatics / J. Thomas. – London : Longman, 1995 – 345 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

6. *Telemedicine* [Електронний ресурс]: – Режим доступу : http://www.aarogya.com/insurance/telemedicine.html 7. *Man Catches* Gizmonotic Virus? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://lifeinthefastlane.com/tag/neologism/ 8. *Non-Traditional* Healing [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://bit.ly/vYbN09 9. *The Urban* Dictionary [Електронний ресурс]: – Режим доступу: http://www.urbandictionary.com 10. *Keely P. W.* Pimp my slang [Електронний ресурс] / Paul W. Keely // BMJ 2007; 335:1295. – Режим доступу : http://bit.ly/vMo6mu 11.*Noughtyisms:* the best words of the decade [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://bit.ly/8DUSLt 12. *The Word* Spy [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://bit.ly/u7ow8d 13. *Hartzband P.* New Language of Medicine [Електронний ресурс] / Pamela Hartzband, Jerome Groopman // Pallimed. – Режим доступу : http://bit.ly/oIqq3w

ЛЕСЬКО Х. С.
Львівський національний університет імені Івана Франка

КАТЕГОРІЯ ДЕМІНУТИВНОСТІ В ІСПАНСЬКІЙ МОВІ: КОНЦЕПТУАЛЬНА ТА СЕМАНТИЧНА ПРИРОДА

У статті проаналізовано концептуально-семантична природу демінутивних одиниць та місце і роль демінутивного компонента в структурі слів. Демінутиви як засоби вираження кількості виступають не самостійними складниками семантичних структур. Семи зменшуваності поєднуються з емотивним та оцінним компонентами, аксіологічний діапазон яких досить широкий та актуалізується мовленнєвою ситуацією.

Ключові слова: демінутив, демінутивізація, концептуальна природа, оцінна конотація, афективність.

В статье анализируется концептуально-семантическая природа деминутивних единиц место и роль деминутивного компонента в структуре лексемы. Деминутивы как средства выражения количества выступают не самостоятельными частями семантических структур. Семы уменьшения сочетаются с эмотивным и оценочным компонентами, аксиологический диапазон которых достаточно широк и актуализируется речевой ситуацией.

Ключевые слова: деминутив, деминутивизация, концептуальная природа, оценочная коннотация, аффективность.

The paper deals with the conceptual and semantic nature of the deminutive units and elucidates the main approaches to the study of the place and role of the deminutive component in structure of the word. The deminutives as the means of expressing quantity are presented not as independent elements of the semantic structures but are combined with emotive and evaluative components axiological diapason of which is quite wide and is updated by the speech situation.

Key words: diminutive, diminution, conceptual nature, evaluative connotation, affectivity.

Актуальність і **мета** статті зумовлені потребою дослідження концептуальної та семантичної характеристики демінутивних лексичних форм та виявлення первинного компонента у складі даних слів – дескриптивного чи емотивного. За **об`єкт** аналізу взято демінутивні суфіксальні компоненти у структурі слова.

Не зважаючи на те, що у трактатах, монографіях, посібниках з граматики, стилістики, лексикології, присвячених іспанській мові, активно досліджується проблема стилістичного функціонування демінутива та ведуться пошуки загального пояснення його природи, проте жодна з робіт не дає вичерпної відповіді на поставлені запитання. Аналізу лінгвопрагматичних параметрів вище згаданого суфіксального форманта присвячена значна кількість наукових праць таких відомих лінгвістів як А. Алонсо, Х. Монтес, Х. Касерес, Ф. Г. Ольє, Е. Косеріу, Н. Фернандес, Ф. Монхес, А. С. Оспіна, С. М. Бігорра, А. Ескера, М. Ф. Ланг, Л. Мора,

© Лесько Х. С.

С.В.Ортега, Р. Х. Куерво, М. Б. Фонтанелья, А. Бельйо, В. Дреслер, М. Вагнер, Х. Брун, Л. Серіанні, Дж. Лакофф, М. Умель та інші. Попри велику кількість робіт, чимало суперечностей викликають семантико-стилістичні та структурно-деривaційні аспекти формування та застосування демінутивних суфіксальних компонентів, лінгвокогнітивні механізми концептуалізації та аксіологізації їх семантики.

Х. Рейносо виділяє в іспанському мовознавстві дві групи дослідників з відмінними точками зору щодо функціональної природи оцінних демінутивних формантів – це *іспаністи* (А. Алонсо, Е. Нанєс, Х. М. Лопе та ін.), котрі стверджують, що вживання демінутивних суфіксів обумовлене стилістично та є однією з найхарактерніших ознак колоквіального мовлення, та *типологи* (В. Дреслер, Д. Хурафскі). Останні звертають увагу на те, що категорійне поняття демінутивності як засобу суб`єктивізації позамовної реальності властиве усім мовам. Категорія демінутивності є універсальною, закономірною з відповідними та притаманними лише певній мові структурно-інтегральними та функціональними диференційними ознаками [13:80].

До середини 30-х рр. XX ст. у іспанській лінгвістичній науці увага акцентується на концептуально-дескриптивному характері категорії демінутивності. Традиційно вважалось, що демінутивні форманти здатні виражати лише об`єктивну зменшеність, втрачаючи при тому будь-які оцінні якості та емотивно-експресивний потенціал. Проте з появою у 1935 р. праці А. Алонсо “Поняття, емоція, дія та фантазія демінутивів” відбувається злам у системі поглядів на семантичну структуру даних суфіксальних утворень. Дослідник тут наголошує на первинності та домінуванні експресивно-емотивної семи демінутивів. На його думку, зменшувальна функція демінутивів не є базовою ні в синхронному, ні діахронному аспектах. Емотивно-афективний компонент у структурі змісту демінутивної номінації є її фундаментальною характеристикою. А. Алонсо, наполягаючи на ідеї ефективності демінутивної лексеми, зазначає, що якщо основним значенням демінутива є все-таки зменшувальність, то вона виражається іншими лексичними засобами: *una cajita pequeña, una cosita de nada*.

А. Алонсо визнає згадану дескриптивну природу суфіксів зменшувальності, проте мовознавець вважає, “що вона нечасто актуалізується в усному та письмовому мовленні, і будь-яка оповідь переконає читача, що найчастіше вживання демінутива відповідає

© Лесько Х. С.

емоційній, реперезентаційній та активній сферам. Оцінна конотація є константою та домінантою семантичної структури будь-якої демінутивної форми" [1].

Запропонований А. Алонсо аналіз оцінних суфіксів посприяв комплексному та грунтовнішому дослідженню даних формантів, проте викликав чимало заперечень зі сторони мовознавців-традиціоналістів.

Ф. Лясаро Мора радикалізує ідеї А. Алонсо, вказуючи на другорядність концептуального демінутива по відношенню до афективного. Демінутивні лексеми могли б зберігати дескриптивну семантику у чистому вигляді при умові, якщо б контекст нівелював їх емотивні семи. Але оскільки останні закладені в семантичній структурі зменшувальних формантів, то зробити це неможливо [11:163]. Іншими словами, автор заперечує існування в системі іспанської мови демінутива з чисто вираженою об`єктивною семантикою.

Частково точку зору А. Алонсо поділяє Х. Монтес Хіральдо, який вважає, що "демінутив у першу чергу є символом афекту; його афективні функції є найчисленнішими у повсякденному мовленні, хоча й не бракує концептуальних". Проте лінгвіст не применшує денотативної значущості демінутивних формантів, стверджуючи, що жива мовленнєва компетенція характеризується подвійною, емотивно-раціональною, природою, якій характерне експресивне та концептуальне висловлювання. Далі він стверджує, що у мові повинні бути категорії, необхідні як для ефективного суб`єктивно-емотивного, так і об`єктивно-концептуального вираження [10].

На домінуванні ж функції об'єктивного зменшення розмірів предмета мовлення наголошує А. де Небріха у першій Кастильській граматиці (Gramática castellana, 1492 р.). А. Сулуага Оспіна також наполягає на тому, що універсальним семантичним значенням зменшувального суфіксального компонента у різних контекстуальних ситуаціях є реальна демінутивізація, котра сприяє появі додаткових конотативних значень [14:26]. М. Умель вважає таке твердження виправданим, адже, на його думку, семи *маленький* і *дорогий* є взаємопов`язаними з точки зору інтуїтивної психології мовця. Таким чином, категорія демінутивності та оцінювання виступають корелятивними сферами мовленнєвого вираження [7:201].

Для іспанського мовознавства особливе значення має гіпотеза С. Фернандеса Раміреса, згідно якої афективна семантика демінутивних суфіксів притаманна родинному стилю мовлення. Семи ж об`єктивного зменшення являються константами мови документів та текстів доктрин.

Дослідник не заперечує значущості для іспанської лінгвістики тих праць, що стосуються дослідження експресивно-емотивної семантики суфіксальних формантів, проте дотримується думки, що "ігнорування об`єктивної демінутивізації є нерозважливим" [5:187–192].

Особливої уваги заслуговують теорії Г. Ольє. Автор визнає первинність та важливість об`єктивної демінутивності та додає, що реальне зменшення не завжди породжує афективні конотації. Однак дослідивши стилістичні та морфологічні тенденції функціонування середньовічної іспанської мови, Г. Ольє визнає домінування у структурі демінутивних слів афективних конотацій. На думку Ф. Г. Ольє, демінутивна функція не повинна інтерпретуватись лише як об`єктивне зменшення розмірів предмета, але й як "послаблення інтенсивності" у випадках абстрактних номінацій, субстанцій та матеріалу [6].

Ф. Монхе заходить ще дальше у своїх висловленнях. На його думку, можна погодитись з концепцією А. Алонсо у випадку, якщо йдеться про акт мовлення, що стосується мови, то тут можуть проявлятись як дескриптивно-зменшувальна, так і конотативно-афективна семантика [11:185].

Згідно німецького лінгвіста Л. Вагнера, "коли мова йде про конкретні предмети (*un asiento, una mesa, una olla, una sartén, una escoba*), то демінутивний суфікс зберігає свою зменшувальну функцію, оскільки при їх згадуванні немає потреби вдаватись до ефективності". Проте автор зазначає, що "основна функція демінутива не виключає наявності афективних сем" [7:196].

З огляду на гетерогенну природу демінутивних формантів, Е. Косеріу зазначає, що про об`єктивну зменшуваність слід говорити при розгляді тих предметів, які їй піддаються: *casa – casita/casa pequena, bosque – bosquecito/bosque pequeño.* А якщо ж предмет мовлення відкидає реальну демінутивізацію своїх розмірів, то в даному випадку, на перший план виступає суб`єктивно-емотивна конотація: *la verdad-la verdadita, la sonrisa-la sonrisilla.* Е. Косеріу ("Принципи структурної семантики") відносить демінутивні та аугментативні форми до числа другорядних парадигматичних структур, які зберігають первинну ідею вихідної лексеми. Дослідник пропонує діалектичне вирішення проблеми, розмежовуючи "базову демінутивну функцію" та "базову афективну функцію", надаючи першій системного характеру, а другій мовленнєво-оказіонального [4:169–70].

Е. Косеріу виділяє поряд з граматичними методами вираження реального розміру об`єкта допоміжні аналітично-мовленнєві: *casita, niñito – casa pequeña, un niño pequeño*; *cochazo, ojazos – coche grande, ojos grandes* [4]. Дослідник зазначає, що існує відмінність між "прикметниковим" та "демінутивним" зменшенням, яке він детермінує як "лінгвістичне": демінутив відображає маленький предмет, в той час як "прикметникове" зменшення відображає його таким у порівнянні з іншим предметом. Автор наводить наступні приклади *nos hemos construido una casita / nos hemos construido una casa pequeña* і стверджує, що метод компаративістики неприсутній при "демінутивному" зменшенні, проте він детермінує "прикметникову" демінутивізацію. За принципом аналогії відбувається "аугментативне" та "прикметникове" збільшення.

Гіпотези Л. Вагнера та Е. Косеріу намагається спростувати С. Оспіна, згідно якого, номінації в їх конкретно-предметному втіленні збагачується афективними конотаціями краще аніж абстрактні. Аналіз конкретних номінацій базується на прагматико-оціночнім аналізі семантики лексеми, яка з легкістю піддається процесам суфіксації. Однак автор наполягає, всупереч теорії А. Алонсо про афективний характер демінутивних суфіксів, на їдеї, що "стилістичні ефекти не повинні прикривати основне граматичне поняття зменшувального суфікса". Причина, через яку конкретні предмети підлягають афективній інтерпретації полягає у їх наявності у життєвому сердовищі окремої людини, для якої вони представляють певну приховану цінність.

На думку А. Оспіни, аналітичні демінутиви *mano breve, cielo diminuto, polvo fino, pequeño caserio* на відміну від морфологічних передають дескриптивну семантику. Через ад`єктив *"cielo diminuto"* трактування позначуваної реальності є об`єктивнішим, аніж через зменшувальну лексичну форму *"cielito"*. Остання втрачає стилістичну нейтральність при актуалізації сем суб`єктивної оцінки в конкретній мовленнєвій ситуації [14].

Г. Ольє розмежовує аналітичне та морфологічне зменшення, аргументуючи це тим, шо конструкція "зменшувальний прикметник + іменникова номінація" позбавлена будь-якого експресивно-суб`єктивного навантаження. Проте можливість вживання синтетичного демінутива в аналітичній конструкції пояснюється дослідником як "експресивна інтенсифікація зменшувальності". М. Умель стверджує, що ад`єктивна оцінка носить експліцитний характер, оцінно-суфіксальна– імпліцитний, детермінований реципієнтом та мовленнєвою ситуацією [7:205].

На думку Е. Косеріу, в основі семантичної дивергенції лінгвістичної та морфологічної демінутивізації лежать два типи концептуальної оцінки: абсолютний та відносний. Перший оцінює предмет як такий, другий в процесі його порівняння з іншим предметом. Лінгвіст виділяє дві групи суфіксальних форм:

1) суфікси з маркованою кількісною семантикою, що виражають об`єктивний розмір;

2) суфікси, що передають лише оцінне суб`єктивне значення.

Суб`єктивна оцінка відображає різнобічне емоційне ставлення мовця до об`єкта мовлення, до позамовної реальності, сприяючи передачі найрізноманітніших почуттів– від симпатії та захоплення до іронії та докору. Вияву неоднорідності суб`єктивних конотацій сприяє контекстуальна ситуація. Вона відображає об`єкти без жодного відношення до їхнього розміру. Згідно з Е. Косеріу, *cinco kilitos* і *cien pesetitas* не можуть бути більше, ніж *cinco kilos, cien pesetas*. Об`єктивне зменшення у такому випадку було б позалінгвальною аномалією. Проте таким чином демінутиви підкреслюють зацікавленість мовця об`єктом мовлення [4]. На думку Л. Мори, концепти, які вживаються для позначення часу, відстані чи ваги не піддаються кількісному зменшенню, оскільки вони самі належать до інструментів редукції. Прикладом такого функціонування є похідні лексеми *minutito, kilito, pesetita* з яскраво вираженою афективною семантикою [11].

Якщо контекстуальна структура монеми поєднує дві семи “афективна оцінка” та “демінутивізація”, то домінування одного з семантичних компонентів детермінується твірною основою або контекстуальною ситуацією [7:203]. Лінгвісти погоджуються, що афективний компонент оцінних суфіксальних форм актуалізується та переважає у розмовному мовленні.

Згідно нашої точки зору, помилково розглядати демінутиви лише як експресивно-оцінні каталізатори мовленнєвої прагматики, або ж як семантично-граматичні інструменти реального зменшення якостей об`єкта. Проблема дослідження концептуальної природи даних лексичних одиниць свідчить про багатовекторність та поліаспектність їх природи у системі мови та мовлення. Ми вважаємо за доцільне представити своє бачення семантичної категоризації вище згаданих суфіксальних компонентів, в основі якої лежить корелятивність демінутивної та оцінної семи:

© Лесько Х. С.

1. реальна демінутивізація + емотивний потенціал (одночасна реалізація кількісного значення об'єктивної зменшеності та емотивного значення);
2. меліоративна та пейоративна суб`єктивна оцінка.

Поєднання двох принципів класифікації у першому пункті зумовлене тим, що сема реального зменшення поєднується з емоційними конотаціями. Адже емотивність закладена у семантичному змісті демінутива. Таким чином, денотативне та конотативне значення лексеми є невідривним одне від одного, оскільки у мовленнєвій реалізації вони нерозривно співіснують. Встановлення межі між денотацією і конотацією доцільно тільки гносеологічно, у реальній мовленнєвій комунікації раціональний та емоційний зміст невід'ємні.

Розглянуті матеріали у статті "Категорія демінутивності в іспанській мові: концептуальна та семантична природа" мають наукове, практичне та теоретичне значення, демонструють різнобічний характер демінутивних суфіксів, підкреслюють плюралізм думок стосовно семантичної характеристики лексичних форм зменшувальності в іспанській мові та неодностайність дослідників, зайнятих пошуком відповіді на питання: який же фактор є первинним у структурі демінутивів– емоційний чи раціональний? Дана проблема є провідною в аксіологіїі та часто виявляється вирішальною для протиставлення суб`єктивності та об`єктивності в теорії оцінок.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Alonso A.* Noción, emoción, acción y fantasía de los diminutivos en estudios lingüísticos. Temas españoles / Amado Alonso. – Madrid, 1967. 2. *Bello A*. Gramática de la lengua castellana / Andrés Bello. – Madrid, 1984. 3. *Cásares J.* Sufijos aminorativos en español / Julio Cásares. – Univ. de Extremadura, 2001. 4. *Coseriu E.* El hombre y su lenguaje / Eugenio Coseriu. – Madrid, 1977. 5. *Fernández Ramírez S.* A propósito de los diminutivos españoles La nueva gramática española / Salvador Fernández Ramírez. – Madrid, 1987. 6. *González Olle F*. Los infijos diminutivos en castellano medieval / Fernando González Olle. – Madrid, 1962. 7. *Hummel M.* Para la lingüística de vuestro diminutivo: los diminutivos como apreciativos / Martin Hummel // Anuario de Estudios Filológicos. – 1997. – № 20. – P. 191–210. 8. *Lázaro Mora F*. La derivación apreciativa. Gramática descriptiva de la lengua española / Fernando Lázaro Mora. – Madrid, 1999. 9. *Martin Camacho J. C.* El problema lingüístico de los interfijos españoles / Juan Carlos Martin Camacho. – Universidad de Extremadura, 2002. 10**.** *Montes Giraldo J. J.* Funciones del diminutivo en español. Ensayo de clasificación / José Joaquín Montes Giraldo. – Madrid, 1970. – 312 p. 11. *Monge F.* Los diminutivos en español / Félix Monge. – París : Librairie C. Klincksieck, 1965. 12. *Náñez Fernández E.* Amado Alonso y el diminutivo // Emilio Náñez Fernández. – Cauce1, 997–98. – № 20–21. – P. 173–182. 13. *Reynoso Noverón J.* Procesos de gramaticalización por subjetivización: el uso del diminutivo en español / Jeanett Reynoso Noverón // Selected Proceedings of the 7-th Hispanic Linguistics Symposium, ed. David Eddington, Somerville, MA: Cascadilla Proceedings Project. – 2005.– P. 79–86. 14. *Zuluaga Ospina A.* La función del diminutivo en español / Alberto Zuluaga Ospina // Thesaurus, XXV. – 1970. – P. 23–49.

© Лесько Х. С.

ЛИСЕНКО Н. Є.
Київський національний лінгвістичний університет

СПОСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ МНОЖИННОСТІ СВІТІВ У ХУДОЖНІЙ ОПОВІДІ

(на матеріалі творів сучасних французьких письменників)

Статтю присвячено аналізу специфіки функціонування феномену можливих світів в таких формах художньої оповіді, як: традиційна оповідь від 3-ї особи, моносуб'єктна оповідь від 1-ї особи, вільний непрямий дискурс, а також способів реалізації множинності світів в оповідному художньому просторі.

Ключові слова: можливий світ, множинність світів, оповідь, вільний непрямий дискурс, оповідач, персонаж.

Статья посвящена анализу специфики функционирования феномена возможных миров в таких повествовательных формах, как: традиционное повествование от 3-го лица, моносубъектное повествование от 1-го лица, свободный косвенный дискурс, а также способов реализации многомирия в повествовательном художественном пространстве.

Ключевые слова: возможный мир, многомирие, повествование, свободный косвенный дискурс, повествователь, персонаж.

The article is devoted to analysis of specifics of functioning of phenomena of possible worlds in the following narrative forms: traditional narration from the 3-rd person, monosubjective narration from the 1-st person, free indirect discourse, and also to the ways of realization of plurality of worlds in narrative art space.

Key words: possible world, plurality of worlds, narration, free indirect discourse, narrator, character.

Метою поданої статті є дослідження способів реалізації множинності світів у різних формах художньої оповіді.

Актуальність наукових розвідок такого типу зумовлена підвищеною увагою філологів до проблем відображення когнітивного досвіду людини, її ментальних процесів у мові й мовленні Питання розробки концепції можливих світів знаходяться в центрі багатьох філологічних студій порубіжжя XX–XXI століть.

Об'єктом уваги в цій статті є традиційні й нетрадиційні форми художньої оповіді, **предметом** – специфіка функціонування феномену можливих світів в оповіді від 3-ї особи, моносуб'єктній оповіді від 1-ї особи, а також у вільному непрямому дискурсі.

Матеріалом аналізу слугували уривки з творів сучасних французьких письменників М. Леві "Et si c'était vrai …" та Е.-Е. Шмітта "Oscar et la dame rose", "La Part de l'autre".

© Лисенко Н. Є.

Наукова новизна проведеного дослідження полягає в описі оповідних форм як складових гетерогенності світу художнього твору в термінах теорії семантики можливих світів.

Ще М. М. Бахтін, досліджуючи поетику Ф. М. Достоєвського, звернув увагу на те, що так звані "найнесумісніші елементи матеріалу" автора розподілені між кількома світами й кількома свідомостями. Вони подані "не в одному кругозорі, а в кількох повних і рівноцінних кругозорах, і не сам матеріал, але ці світи, ці свідомості з їхніми кругозорами сполучаються в найвищу єдність, так би мовити, другого порядку, в єдність поліфонічного роману. […] Завдяки цій різносвітовості матеріал до кінця може розвинути свою своєрідність і специфічність, не розриваючи єдності цілого та не механізуючи його. Начебто різні системи відліку об'єднуються тут у складній єдності ейнштейнівського всесвіту" [1:9].

Отже, поліфонічний твір, об'єкт численних бахтінівських студій, з його "голосами" й точками зору як "смисловими площинами" [2:280], які містять авторське й персонажне мовлення, є по суті гетерогенним художнім світом, множинність світів якого й створює його цілісність та неповторну гармонію його текстового макрокосму.

Читач, як суб'єкт, що має справу із цією світобудовою, через неповноцінність комунікативної ситуації сприйняття художнього тексту, де автор віддалений від свого висловлення, бачить останнього, тобто суб'єкта-творця світу твору, лише настільки, наскільки він там відображений. Прочитане у творі читач сприймає як повідомлене йому оповідачем [3:200–201]. Останній є особливою точкою зору [4:77], певною позицією, перспективним центром, що не завжди відбиває авторську думку й представляє його світ.

Сукупність вигаданих ситуацій із чергуванням різних типів дискурсу (оповідачів і персонажів) складає певним чином організований наративний акт – оповідь [5:31]. Таким чином, з погляду семантики можливих світів, художня оповідь є комбінацією можливих текстових світів, оповідацьких і персонажних, залучених до створення й функціонування світу літературного твору.

Ураховуючи ієрархію оповідних рівнів, розрізняють такі види оповідачів (за термінологією Ж. Женетта): 1) за опозицією рівня: в оповіді, яка введена в іншу оповідь, оповідач першої оповіді, розташований поза самою історією (дієгезисом), –

© *Лисенко Н. Є.*

екстрадієгетичний, оповідач другої, вставленої оповіді, – *інтрадієгетичний*; 2) за опозицією залежності оповідача від історії, яку він розповідає: він або є одним із персонажів цієї історії – *гомодієгетичний* оповідач, або не є її персонажем – *гетеродієгетичний* [6; див.: 4:27; 7:40].

Відповідно до названих типів оповідачів виділені такі пари оповіді: *інтрагетеродієгетична – інтрагомодієгетична*, де оповідач асоціюється з автором твору, але в першому випадку він не є учасником представленої ним історії [8:221] і, таким чином, знаходячись в умовно реальному світі художнього твору, не належить до одного світу з персонажами, а в другому – він є персонажем історії, яку викладає, тобто належить до того ж світу, що й персонажі. Для читача авторський і оповідацький світи в такому разі зливаються. *Екстрагетеродієгетична – екстрагомодієгетична* пара об'єднується оповідачем, який чітко відділяє себе від автора тексту, тільки в першому випадку він розповідає історію, в якій він сам не брав участь, а в другому є учасником представленої ним історії. Тут світ оповідача чітко відокремлюється від світу автора, що є відчутним для читача.

Якщо звузити форми оповіді до так званої традиційної та вільного непрямого дискурсу (за термінологією О. В. Падучевої), то виокремлюються такі характеристики:

- у першій, де аналогом мовця є оповідач, граматично виражений 3-ю особою, який не знаходиться в одному з персонажами світі, або персонаж, що оповідає від 1-ї (іноді 3-ї) особи, свідомість, тобто світ, оповідача є запорукою її композиційної цілісності [3:204–206; 265–266];

- у другій – персонаж, повністю або частково витісняючи оповідача, "узурпує" дейктичні та експресивно-діалогічні засоби мови художнього тексту, однак, незважаючи на це, за оповідачем, що не належить до внутрішнього світу твору, зберігаються певні позиції. Оповідач та персонаж співіснують як конкуруючі свідомості. Зв'язність такої оповіді забезпечується узгодженням голосів різних персонажів між собою та з голосом оповідача. Іноді голос персонажа важко відділити від голосу оповідача, відбувається "гра на багатоголоссі" [3:206–207; 337–352; пор.: 9:216; 10:78; 11:117].

© Лисенко Н. Є.

Отже, переводячи сказане вище в царину семантики можливих світів шляхом експлікації термінологічного ланцюжка "голос → свідомість → світ": голос персонажа або оповідача в художньому творі є маркером присутності його свідомості в тексті, що, у свою чергу, указує на його окремий світ, можна стверджувати, що в описаному вище типі оповіді відбувається "гра на множинності світів", де світи оповідача й персонажа можуть то співіснувати, то зливатися або накладатися один на одного.

Проілюструємо вищесказане на прикладах. Розглянемо уривок із роману сучасного французького письменника М. Леві «Et si c'était vrai…»:

Interne en médecine au San Francisco Mémorial Hospital, Lauren avait du prolonger sa garde bien au-dela des vingt-quatre heures habituelles [...]. Au milieu de la nuit, elle quitta le parking de l'hôpital au volant de sa Triumph, rentrant chez elle à vive allure par les rues désertes. «Je suis trop fatiguée et je roule trop vite», se répétait-elle de minute en minute, pour lutter contre l'endormissement, mais l'idée de retourner aux urgences, côté salle et non côté coulisses, suffisait en elle-même à la tenir éveillée.

Elle actionna la porte télécommandée de son garage, y gara sa vieille automobile. Passant par le corridor intérieur, elle escalada quatre à quatre les marches de l'escalier principal, et entra chez elle avec soulagement [...].

Elle enfila son manteau, caressa tendrement la tête de sa chienne, posa un baiser sur son front, et claqua la porte de la maison. Elle descendit les marches du grand escalier, passa par l'extérieur pour rejoindre le garage, et sauta presque à pieds joints dans son vieux cabriolet.

- Partie, je suis partie, se répétait-elle. Je ne peux pas y croire, c'est un vrai miracle, reste encore à ce que tu veuilles bien démarrer. Amuse-toi ne serait-ce qu'à tousser une fois, je noie ton moteur avec du sirop avant de te jeter à la casse et je te remplace par une jeune voiture tout électronique, sans starter et sans états d'âme quand il fait froid le matin, tu as bien compris, j'espère? Contact!

Il faut croire que la vieille anglaise fut très impressionnée par la conviction des propos de sa maîtresse, car son moteur se mit en route au premier tour de clé. Une belle journée s'annonçait [16:8–13].

Інтрагетеродієгетична оповідь, де оповідач не знаходиться в одному з персонажем світі й не є учасником представлених подій, дає можливість виокремити у світі оповіді зовнішній світ персонажа, за розподілом С. О. Пушміної [12], тобто локалізацію героїні в часі й просторі, її внутрішній світ – думки, почуття, відчуття, а також світ речей – старого автомобіля жінки. Зовнішній світ героїні маркований дейктиками на позначення особи (*Lauren*, *elle*), простору – місцевості й об'єктів (*San Francisco*, *Mémorial Hospital*, *salle*, *coulisses*, *le parking*, *son garage*, *chez elle, le corridor intérieur, la porte de la maison*), часу (*au-dela des vingt-quatre heures habituelles*, *au milieu de la nuit*). Мовлення героїні, звернене до самої себе (*se répétait-elle*), що містить лексеми на позначення фізичного, емоційного, ментального стану особи (*fatiguée*; *soulagement; l'idée de retourner aux urgences, côté salle et non côté coulisses*; *Je ne peux pas y croire, c'est un vrai miracle*) є маркерами внутрішнього світу героїні – жінки, утомленої від роботи, яка ледве дісталася додому й радіє нагоді від'їзду на відпочинок.

Звертання Лорен до свого автомобіля як до живої істоти, персоніфікація його в мовленні жінки за допомогою вживання дієслів у теперішньому часі сюбжонктива (Subjonctif présent) – *que tu veuilles bien démarrer*, у наказовому способі (Impératif) – *Amuse-toi,* звертання до нього не тільки з погрозами – *je noie ton moteur avec du sirop avant de te jeter à la casse et je te remplace par une jeune voiture*, а й із запитаннями – *tu as bien compris, j'espère?* – дозволяє вирізнити можливий світ речей, пов'язаний зі світом особи.

Гетеродієгетичного оповідач у традиційній оповіді від 3-ї особи належить іншому світові – альтернативній реальності, і "змушений приховувати свою присутність у світі тексту як незаконну", законно він може проявитися лише у ліричних та інших відступах, які являють собою рамку для основного тексту [13:917].

Сигналом світу оповідача є його коментар, або діалогічна реакція, за О. В. Падучевою, стосовно машини, що вводиться безособовим зворотом (***Il faut croire*** *que la vieille anglaise fut très impressionnée par la conviction des propos de sa maîtresse*), де уособлення створює певний гумористичний ефект, який підтримується дейктиком на позначення марки автомобіля – *Triumph*.

© Лисенко Н. Є.

Отже, співвідношення світів в оповіді, що ведеться від 3-ї особи може бути проілюстровано таким чином (див. рис. 1):

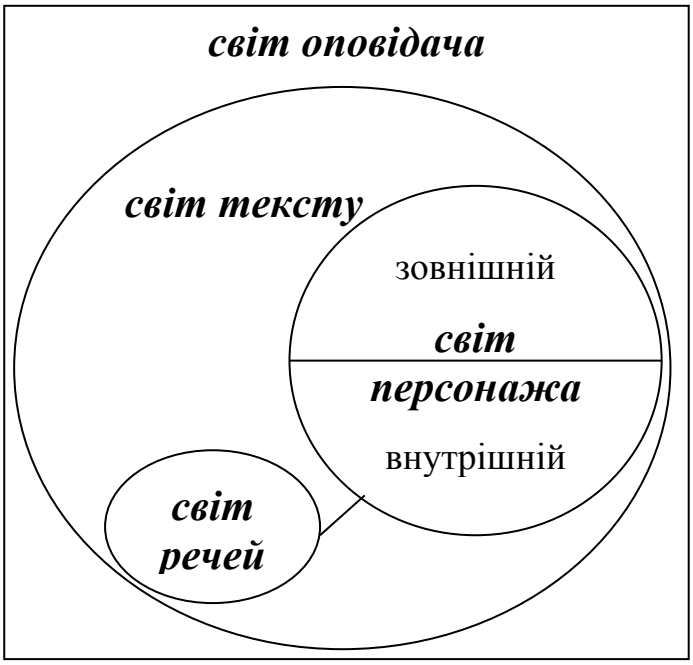

Рис. 1. **Співвідношення світів у інтрагетеродієгетичній оповіді**

Множинність світів дещо по-іншому представлена в моносуб'єктній оповіді від 1-ї особи. Розглянемо уривок із роману Е.-Е. Шмітта "Oscar et la dame rose". Твір написано у вигляді листів до Бога від десятирічного хлопчика, хворого на лейкемію. Уже сам початок роману ставить читача перед кількома світами:

Cher Dieu,

Je m'appelle Oscar, j'ai dix ans, j'ai foutu le feu au chat, au chien, à la maison (je crois même que j'ai grillé les poissons rouges) et c'est la première lettre que je t'envoie parce que jusqu'ici, à cause de mes études, j'avais pas le temps.

Je te préviens tout de suite: j'ai horreur d'écrire. Faut vraiment que je sois obligé. Parce qu'écrire c'est guirlande, pompon, risette, ruban, et cetera. Ecrire, c'est rien qu'un mensonge qui enjolive. Un truc d'adultes.

La preuve ? Tiens, prends le début de ma lettre : " Je m'appelle Oscar, j'ai dix ans, j'ai foutu le feu au chat, au chien à la maison (je crois même que j'ai grillé les poissons rouges) et c'est la première lettre que je t'envoie parce que jusqu'ici, à cause de mes études, j'avais pas le temps ", j'aurais pu aussi bien mettre: " Je m'appelle Crâne d'Œuf, j'ai l'air

d'avoir sept ans, je vis à l'hôpital à cause de mon cancer et je ne t'ai jamais adressé la parole parce que je crois même pas que tu existes. "

Seulement si j'écris ça, ça la fout mal, tu vas moins t'intéresser à moi. Or j'ai besoin que tu t'intéresses.

Ça m'arrangerait même que tu aies le temps de me rendre deux ou trois services [18:9–10].

У світі гомодієгетичного оповідача, який є головним героєм роману, розміщено світ Бога, маркером якого є звертання *Cher Dieu* та займенник 2-ї особи однини *tu* як елемент удаваного діалогу з адресатом у листуванні, а також світ хлопця, що, у свою чергу, роздвоюється на два підсвіти – світ Оскара до хвороби і світ Лисого, дитини, ураженої хворобою. Дейктичні слова на позначення особи, простору й часу вводять читача в ці світи. У першому – офіційній самопрезентації – герой – десятирічний хлопчик Оскар (*Je m'appelle Oscar, j'ai dix ans*), який бешкетує вдома (*j'ai foutu le feu au chat, au chien, à la maison (je crois même que j'ai grillé les poissons rouges)*) та посилається на брак часу для спілкування з Богом (*j'avais pas le temps*) через свою зайнятість у школі (*à cause de mes études*). У другому – він називає себе Лисим, що на вигляд має років сім (*Je m'appelle Crâne d'Œuf, j'ai l'air d'avoir sept ans*), мешкає в лікарні через рак (*je vis à l'hôpital à cause de mon cancer*) і щиро визнає, що не підозрював про існування Бога, тому й не звертався до нього (*je crois même pas que tu existes*). У даному уривку світ Лисого постає альтернативним до світу Оскара і відбиває дійсний стан речей на момент мовлення. Своєрідним "входом" до нього є форма минулого часу умовного способу (Conditionnel passé) дієслова pouvoir (*j'aurais pu aussi bien mettre*). Суб'єкт оповіді належить одночасно до цих двох світів, це одна й та ж особа – він називає себе, вживаючи дієслово в теперішньому часі (Présent de l'indicatif) – *Je m'appelle […]*.

Розглянуті світи є зовнішніми світами персонажа. Дейктики-номінації (*Oscar* і *Crâne d'Œuf*), просторові (*à la maison*, *à l'hôpital*) й часові позначення, як-от: форми дієслів минулого (Passé composé) і теперішнього часу (Présent de l'indicatif): *j'ai foutu*, *je vis*, невідповідність у визначенні віку –фактичного й на вигляд (*j'ai dix ans*, *j'ai l'air d'avoir sept ans*) – указують на певні трансформації у світі персонажа й переходу його з одного до іншого текстового світу, що відбувається в рамках його світу як оповідача (див. рис. 2):

Рис. 2. **Трансформація зовнішніх світів персонажа в межах його світу як оповідача**

Внутрішній світ героя представлений його ментальними й емоційно-чуттєвими проявами. Наявність певного сценарію у свідомості головного героя, стереотипів про поведінку людей у суспільстві породила світ, маркований підрядним реченням з умовним сполучником *si* й дієсловом, ужитим в одному з майбутніх часів – Futur immédiat: *Seulement si j'écris ça, ça la fout mal, tu vas moins t'intéresser à moi.* Цей світ, користуючись термінологією А. П. Бабушкіна [14:50], можна назвати потенційним світом, що реалізується по формулі "якщо p, то q" і відбиває такий ментально-емоційний прояв, як побоювання. Світ потреб і бажань героя – прагнення уваги й допомоги від Бога – виокремлюється через алетичні (*j'ai besoin*) й аксіологічні (*Ça m'arrangerait*) модальні маркери і вживання дієслів у теперішньому часі сюбжонктива (Subjonctif présent): *que tu t'intéresses*, *que tu aies le temps*. Причому в реченні *Ça m'arrangerait même que tu aies le temps de me rendre deux ou trois services* Subjonctif має значення Conditionnel і відбиває жадану реакцію, тобто можливий світ бажань персонажа. Сполучник *or* і прислівник *même*, елементи, які сприяють зв'язності цього тексту, пов'язують між собою і його світи, які є аксіологічними. Отже, внутрішній світ персонажа в аналізованому уривку може бути представлений таким чином (див. рис. 3):

© *Лисенко Н. Є.*

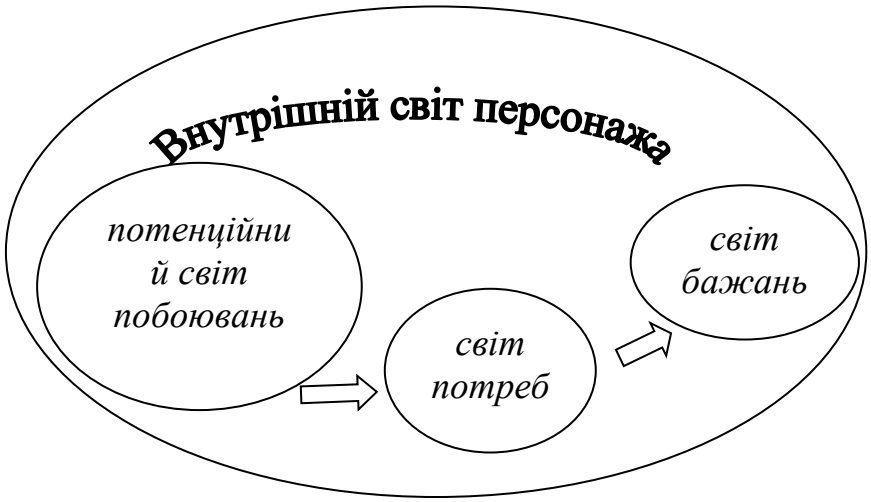

Рис. 4. **Множинність світів, що складають внутрішній світ персонажа**

Між світом дитини до і після хвороби постає світ дорослих, зображений як світ нещирості, примусу й умовностей. Він є епістемічним і відбиває знання персонажа про навколишній світ. Попереджаючи адресата про те, що не любить писати листи, а робить це тільки під примусом (*Faut vraiment que je sois obligé*), не бажаючи прикрашати реальність (*un mensonge qui enjolive*), як це роблять дорослі (*Un truc d'adultes*), на доказ хлопець ще раз наводить офіційні відомості про себе, повторюючи початок листа. Автор роману обрав свідомість дитини, як найзручнішу форму передачі глибоких філософських думок і власних відкриттів, вічних питань життя і смерті, зокрема пошуку Бога й сенсу буття, через простоту й безпосередність, з якою діти сприймають світ. Дорослі, закриваючись один від одного своїми стандартами й стереотипами, відділяють себе й від Бога, аргументуючи браком часу через певну зайнятість (*à cause de…*). Нещирість і облудність цього світу передається вживанням семантико-стилістичних синонімів *un truc – un mensonge*, перший з яких належить до розмовного стилю мовлення, а другий є стилістично нейтральним загальновживаним словом, та метафори *un mensonge qui enjolive*, утвореної поєднанням слів із негативною (*mensonge* – "-") і позитивною – *enjolive* "+") конотацією, що саме по собі є поєднанням із перетином двох світів. Епістолярні звички дорослих характеризує перелік іменників зі значенням декору: *guirlande, pompon, risette, ruban, et cetera*. Причому мається на увазі

© Лисенко Н. Є.

будь-яке прикрашання дійсності, як за допомогою різного роду матеріалів, що використовуються для оформлення святкових подій (*guirlande, pompon, ruban*), так і зміни виразу обличчя (*risette*). Лексеми *obligé*, *mensonge*, *enjolive* є словами-концептами, що слугують мовленнєвими сигналами цих можливих світів у тексті. Таким чином, світ дорослих представлено мікросвітом, або, за Новіковою Н. С. і Черемісіною Н. В. [15:42–47], стереотипною ситуацією *листування*, концептуальним ядром якої, тобто стандартом, є *прикрашування* з певним інструментарієм мовних і мовленнєвих засобів (див. рис. 4):

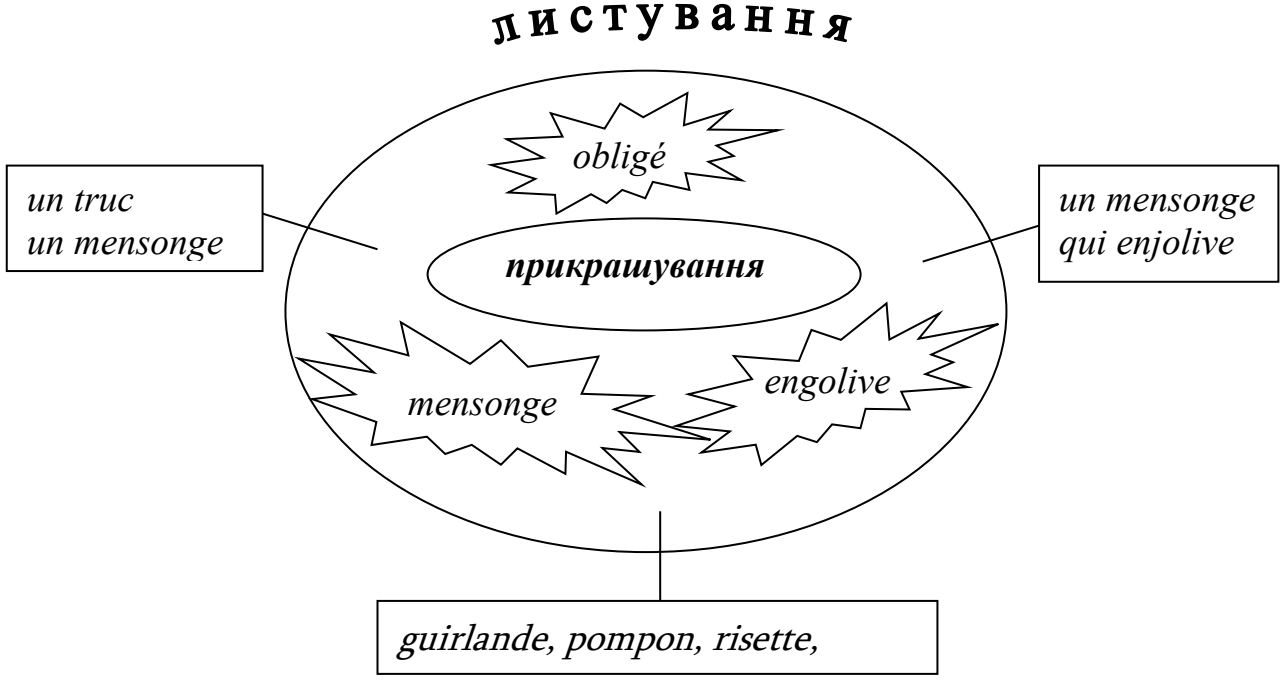

Рис. 4. **Ситуація *листування* як ситуативно-мовний мікросвіт світу дорослих**

Для вільного непрямого дискурсу найбільш характерною мовною конструкцією є невласне-пряма мова з перевагою голосу персонажа [3:206]. Оповідач, що не належить до світу тексту, частково "поступається персонажу своїм правом на мовленнєвий акт" [13:917]. Розглянемо фрагмент із роману Е.-Е. Шмітта “La Part de l’autre”:

Dans les courts moments où il se taisait, Adolf H. n’écoutait pas ses condisciples, mais songeait voluptueusement aux lettres qu’il allait écrire le lendemain: une à sa fiancée Stephanie qui n’aurait désormais plus aucune raison de se montrer si hautaine, une à sa tante Johanna qui

© Лисенко Н. Є.

n'avait jamais cru à son talent de peintre, une à son tuteur Mayrhofer qui s'était permis de lui conseiller de chercher "un vrai métier", une à sa soeur Paula, cette gamine insolente et moche pour laquelle il ne ressentait que de l'indifférence mais qui devait néanmoins réaliser quel grand homme était son frère, puis une lettre au professeur Rauber, cet imbécile qui lui mettait de mauvaises notes en dessin, au professeur Krontz aussi qui, au lycée, s'était permis de critiquer ses assemblage de couleurs, à cet instituteur de Linz qui l'avait humilié, lorsqu'il avait huit ans, en montrant à toute la classe son beau trèfle rouge à cinq feuilles ... […] ses missives seraient autant d'armes destinées à blesser tous ceux qui n'avaient pas su croire en lui. [17:15].

В аналізованому уривку дейктичні слова на позначення особи (*Adolf H.*, *il*) з одного боку є сигналами зовнішнього світу героя, а з іншого – вказівками на те, що нарація ведеться саме оповідачем, тобто є елементами оповідацього світу, як і дієслова на позначення поведінки героя (*se taisait*, *écoutait*, *songeait*, *allait écrire*), ужиті в минулому (Imparfait) і майбутньому (Futur immédiat) часі, а також оцінний прислівник *voluptueusement*. Далі дейктичні й експресивно-діалогічні засоби опиняються в распорядженні персонажа. Оцінна лексика разом із вказівними й присвійними прикметниками-дейктиками (*si hautaine*, *cette gamine insolente et moche*, *l'indifférence*, *quel grand homme*, *cet imbécile*, *cet instituteur*, *son beau trèfle*) маркує його світ. Свідомість персонажа стає домінуючою. Причому в його уяві виокремлюються сім голосів – він згадує, як поводились відносно нього його рідні й близькі люди, а також викладачі в минулому (*se montrer si hautaine*, *n'avait jamais cru à son talent de peintre*, *s'était permis de lui conseiller de chercher "un vrai métier"*, *mettait de mauvaises notes*, *s'était permis de critiquer*, *l'avait humilié*). Герой уявляє реакцію своєї нареченої (*n'aurait désormais plus aucune raison de se montrer si hautaine*) та сестри (*devait néanmoins réaliser quel grand homme était son frère*) на його листи про зарахування до Академії мистецтв. До двох експліцитних можливих сценаріїв розвитку подій можна було б додати ще п'ять імпліцтних, які мимоволі постають в уяві читача. Перелік адресатів є незавершеним, на що вказує відповідний знак пунктуації. Повторення дієслова *se permettre* в описі поведінки опікуна й одного з викладачів передає зверхнє відношення персонажа до них у світлі своєї перемоги. Звістка

про здобутки Адольфа, у його свідомості, мала б перетворити тих, хто сумнівався в здібностях художника-початківця й принижував його, на вражених (*destinées à blesser*) цією новиною, тобто перевести їх зі світу кривдників до світу переможених, а сам герой зі світу невдач переходить до світу успіху (*grand homme*).

Останнє речення через дейктики *ses missives*, *tous ceux* може бути інтерпретовано як коментар думок персонажа. Знову відчувається голос оповідача, але його важко відділити від персонажного. Оповідач не дистанціюється від героя, а начебто частково вживається в нього. Їхні світи в цьому реченні здебільшого накладаються один на одного. Отже, варіації голосів оповідача і персонажів у вільному непрямому дискурсі перетворюють "гру на багатоголоссі" на "гру на множинності світів" (див. рис. 5.):

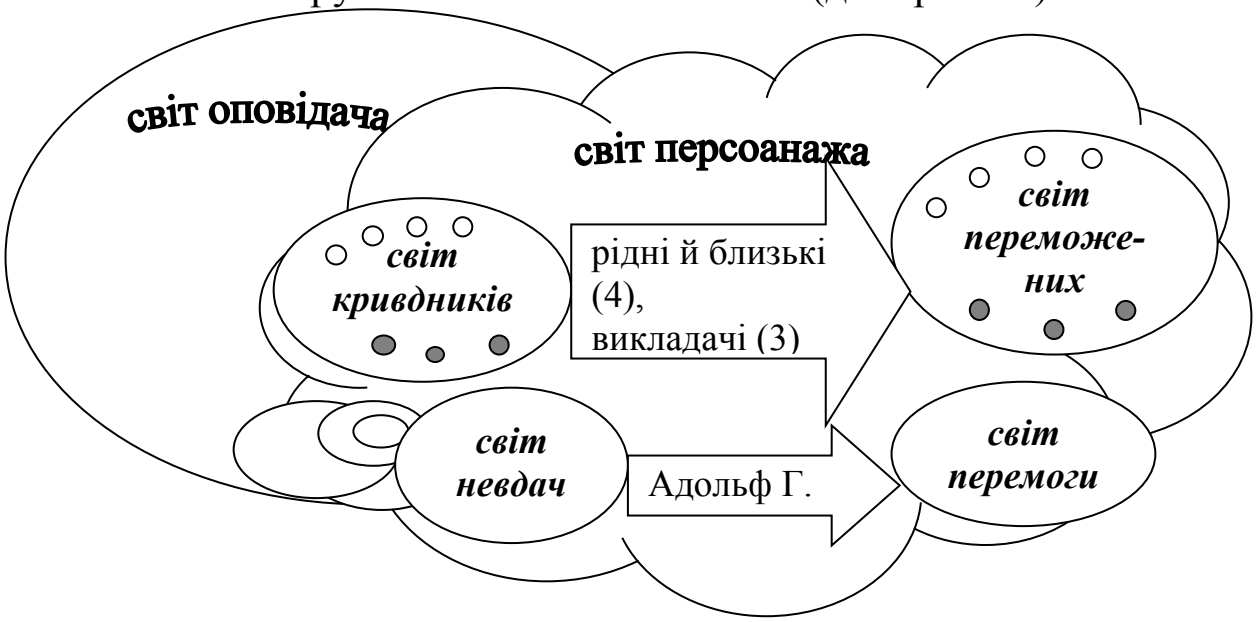

○ - світи рідних і близьких Адольфа Г.
● - світи викладачів

Рис. 5. **"Гра на множинності світів" у вільному непрямому дискурсі**

Таким чином, різні форми художньої оповіді демонструють різні моделі співвідношення світів оповідача і персонажів. Дейктичні й експресивно-діалогічні мовні засоби є маркерами можливих світів, а також елементами їх розрізнення. Множинність світів створюється

© Лисенко Н. Є.

завдяки поліфонії – множинності голосів і свідомостей – в оповідному художньому просторі.

Перспективи дослідження вбачаються в продовженні наукових пошуків щодо природи, способів функціонування, меж можливих світів у художньому тексті, а також виявленні особливостей світопородження у творах різних жанрів.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Бахтин М. М.* Проблемы поэтики Достоевского / Михаил Михайлович Бахтин. – М. – Augsburg : Im Werden-Verlag, 2002. – 167 с. 2. *Бахтин М. М.* Проблема содержания, материала и формы в словесном художественном творчестве / Михаил Михайлович Бахтин // Работы 1920-х г.г. – К. : Next, 1994. – С. 257–320. 3. *Падучева Е. В.* Семантические исследования. (Семантика времени и вида в русском языке. Семантика нарратива) / Елена Викторовна Падучева . – М. : Школа “Языки русской культуры”, 1996. – 464 с. 4. *Maingueneau D.* Eléments de linguistique pour le texte littéraire / Dominique Maingueneau. – P : Bordas, 1990. – 173 p. 5. *Lintvelt J.* Essai de typologie narrative. Le “point de vue”. Théorie et analyse / Jaap Lintvelt. – P. : Librairie José Corti, 1981. – 316 p. 6. *Genette G.* Figures III / Gérard Genette. – P. : Seuil, 1972. – 282 p. 7. *Milly J.* Poétique des textes / Jean Milly. – Tours : Nathan Université, 1992. – 314 p. 8. *Кагановська О. М.* Текстові концепції художньої прози: когнітивна та комунікативна динаміка (на матеріалі французької романістики середини ХХ сторіччя) : дис. на здобуття наук. ступеня. д-ра. філол. наук : спец. 10.02.05 “Романські мови” / Олена Марківна Кагановська ; Київськ. нац. лігвіст. ун-т. – К., 2003. – 502 с. 9. *Дымарский М. Я.* Проблемы текстообразования и художественный текст (на материале русской прозы XIX–XX вв.) / Михаил Яковлевич Дымарский. – М. : Эдиториал УРСС, 2001. – 328 с. 10.*Maingueneau D.* Instances frontières et angélisme narratif / Dominique Maingueneau // L´ancrage énonciatif des récits de fiction. Langue française. – P. : Larousse, 2000. – № 128. – P. 74–95. 11. *Буцикіна Н. Є.* Лінгвокогнітивні та комунікативні аспекти внутрішнього мовлення персонажів (на матеріалі художньої прози Ф. Моріака) : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.05 “Романські мови” / Надія Євгенівна Буцикіна ; Київськ. нац. лінгв. ун-ту. – К., 2004. – 256 с. 12. *Пушмина С. А.* Текстовое многомирие и вход в него через ворота дейксиса (на материале сопоставительного анализа текстов произведений Л. Н. Толстого “Анна Каренина” и Дж. Голсуорси “The Forsyte Saga” : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.20 "Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание" / Софья Александровна Пушмина ; Тюменск. гос. ун-т. – Тюмень, 2009. – 25 с. 13. *Падучева Е. В.* Игра со временем в первой главе романа В. Набокова "Пнин" / Елена Викторовна Падучева // Язык. Личность. Текст. Сб. статей к 70-летию Т. М. Николаевой. – М. : ЯСК, 2005. – С. 916–931. 14. *Бабушкин А. П.* “Возможные миры” в семантическом пространстве языка: [монография] / Анатолий Павлович Бабушкин. – Воронеж : Воронежск. гос. ун-т, 2001. – 86 с. 15. *Новикова Н. С.* Многомирие в реалии и общая типология языковых картин мира / Наталья Степановна Новикова // Филологические науки. – 2000. – № 1. – С. 40–49.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

16. *Levy M.* Et si c’était vrai / Marc Levy. – P. : CPI, 2009. – 252 p. 17. *Schmitt E.-E.* La Part de l’autre / Eric-Emmanuel Schmitt. – P. : Albin Michel, 2001. – 503 p. 18. *Schmitt E.-E.* Oscar et la dame rose / Eric-Emmanuel Schmitt. – P. : Albin Michel, 2007. – 99 p.

© Лисенко Н. Є.

ЛИСЕНКО К. В., НЕСТЕРЕНКО Н. М.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ФОРМУВАННЯ ФОНЕТИЧНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ НА ПЕРШОМУ КУРСІ МОВНОГО ВИШУ: МЕТОДИЧНІ ПРИЙОМИ І РЕКОМЕНДАЦІЇ

Розглянуто основні проблеми вступно-коректівного фонетичного курсу англійської мови для мовних факультетів ВИШів. Виділено основні типи вправ для подолання впливу артикуляції рідної мови на англійську. Проілюстровано вправи для розвитку фонетичного слуху та навичок аудіювання, а також логічного наголосу.

Ключові слова: інтонація, фонетика, редукція, артикуляційний устрій, вимова, фонетичний слух, низхідний та висхідний тон, інтонаційна розмітка тектсу, комунікативні вправи, логічний наголос.

Рассмотрены основные проблемы вводно-корректива курса постановки фонетики английского языка для языковых факультетов ВУЗов. Выделены основные типы упражнений для преодоления влияния артикуляции родного языка на английский. Проиллюстрированы типы упражнений для развития фонетического слуха и навыков аудирования, а также логического ударения.

Ключевые слова: интонация, фонетика, редукция, артикуляционное строение, произношение, фонетический слух, нисходящий и восходящий тоны, интонационная разметка текста, коммуникативные упражнения, логическое ударение.

In this article the basic issues of introductory- correction course of English phonetics for language departments of higher educational establishments are reviewed. The basic types of exercises to overcome the influence of native tongue articulation on the English language are worked out. The types of exercises for developing phonetic ear and skills of listening, as well as logical stress are illustrated.

Key words: intonation, phonetics, reduction, articulation basis, pronunciation, phonetic ear, falling tone, rising tone, intonation marking of text, communicative exercises, logical stress.

Багаторічний досвід роботи на кафедрі англійської філології переконує нас у тому, що найбільш насиченим, інформативним, відповідальним і у той же час цікавим і результативним є перший курс. Саме на першому курсі студенту ставлять або коригують англійську вимову, саме на першому курсі закладають всі необхідні знання про такий особливий аспект мови, як фонетика.

Спробуємо розкрити значення усіх визначень, якими ми характеризуємо роботу викладача і студента на першому курсі, а також переконати читача у тому, що фонетика – аспект особливий. Зауважимо: тут ми не випадково говоримо одночасно про роботу

© Лисенко К. В., Нестеренко Н. М.

викладача-фонетиста і студента, це по суті тандем, від злагодженості роботи котрого залежить успіх або неуспіх співробітництва.

Отже, корективний постановчий курс фонетики мовного ВИШу нам уявляється найбільш *насиченим*, оскільки крім відпрацювання настановних вправ, основної задачі студента, йому необхідно освоїти (а викладачу пояснити) багато правил, понять і явищ даного аспекта, необхідних для формування фонетичних компетенцій студента. Це, зокрема, поняття фонетичної бази і артикуляційного устрою, поняття фонеми і алофона, принципи класифікації і дефініція англійських фонем, поняття аспірації, усіченість коротких голосних, позиційної довготи голосних, редукції, асиміляції / дисиміляції, втрати вибуху та ін., це транскрибірування і інтонування фраз, це особливості англійської інтонації – основні тони і шкали, ритмічна організація англійської мови і багато іншого.

Перший курс є й найбільш *інформативним*, оскільки викладачу необхідно ознайомити студентів з усіма згаданими вище фонетичними явищами, а також проконтролювати ступінь засвоєння нового матеріалу. Відповідно студенту потрібно "перетруїти" цю інформацію і тренуватися у вимові для застосовування отриманних знань на практиці. Наведемо приклад: Студенту повідомляється, що в англійській мові, на відміну від української, ступінь редукції першого переднаголошеного голосного дуже високий, наприклад *banana*. (порівняйте з українським БАНАН). Відповідно очікується, що студент, спираючись на отримані знання, вимовить правильно такі слова, як ***a**'ccording, c**o**m'pare, f**o**r'got, st**a**'tistics, t**o**'mato,* тобто у першому переднаголошеному складі буде звучати слабкий нейтральний звук [ə]. Однак звичка україномовців майже не редукувати перший переднаголошений голосний настільки вкорінилася в їхній свідомості, що студенти спочатку говорять англійською так, як звикли українською. Порівняйте: ***а**корд, к**о**мпот, ф**а**гот, ст**а**тистика, т**о**мат*. Між тим хороше знання правила про сильну редукцію переднаголошеного голосного в англійській мові, що "підживлюється" неодноразовою вимовою цих слів, створює у мозку студентів міцні зв'язки: адже студенти не просто вимовляють такі слова, а аналізують їх, співставляючи з подібними випадками у рідній мові.

© Лисенко К. В., Нестеренко Н. М.

На самому першому занятті з коректівної фонетики англійської мови викладач розповідає студентам про фонетичну базу англійської мови (у порівнянні з фонетичною базою української мови), про артикуляційний устрій, характерний для носіїв англійської мови, про відмінності в артикуляційних укладах англійців і українців. Викладачу при цьому необхідно переконати та попередити студентів, що поки вони не засвоять артикуляційний уклад, характерний для носіїв англійської мови, жоден звук не буде вимовлений ними англійською. Студенти повинні вимовляти англійські звуки в словах лише на "тлі" англійського устрою, а для цього їм необхідно перебудувати початкове положення своїх органів мовлення (губи, кінчик язика, всю масу і задню частину язика) на англійський лад, тобто студенти повинні добре засвоїти особливості англійського артикуляційного устрою [1]. Студенти при цьому будуть відчувати незручність, але саме цього і потрібно добиватися: якщо студент відчуває себе досить комфортно при говорінні мовою, яку вивчає, він вимовляє, виходячи з устрою, характерного для його рідної мови, що в свою чергу, призводить до сильного акценту.

Надзвичайно важливо також показати студентам різницю в акцентуації в англійській та українській мовах. Це проявляється не лише в більш сильному словесному наголосі, але і в особливості вимови англійських монофтонгів – напруженість довгих і в певних позиціях усіченість коротких голосних, що надає особливий сильний, енергічний, інтенсивний характер загальному звучанню мови. Однак зауважемо, що, на думку самих британців, англійська мова звучить делікатно і злегка приглушено. Думається, що така думка про загальне звучання англійської мови складається завдяки особливостям вимови англійських голосних – слабкі дзвінкі, аспірація глухих вибухових /p/, /t/, /k/, слабкий гортанний фрікативний /h/, приглушені (не свистячі) /s/, /z/.

Отже підкреслимо ще раз: більшість англійських голосних вимовляються сильно і напружено. За нашими приблизними підрахунками, 65 – 70 % англійських слів містять саме такі голосні. Яскравий приклад цьому – чотири форми деяких англійських неправильних дієслів: *send – sent (2) – sending; build – built (2) – building.* У даних прикладах голосні /e/ та /i/ лише у першій формі дієслова представлені неусіченими варіантами, і ми вимовляємо їх

© Лисенко К. В., Нестеренко Н. М.

чітко. У всіх інших формах ці голосні усічені, при їхній вимові потрібна додаткова сильна артикуляційна енергія.

Більше уваги треба приділяти роботі над злитою вимовою англійських фраз. Слідуючи традиційній методиці, ми рекомендуємо вимовляти усі ненаголошені склади у середині фрази як енклітики, тобто вони повинні примикати до попереднього наголошеного складу і вимовлятися так, як ніби це було одне слово, що складається із двох-чотирьох складів. Наведемо приклад: в одному з підручників на одному із перших занять зустрічається фраза *‘These are ‘lemons* [4]. Ми рекомендуємо, по-перше, наочно показати кількість ритмічних груп за допомогою горизонтальних нижніх ліній-дуг, по-друге, пропонуємо спочатку вимовляти не два слова – *these are* – а одне, що складається з двох складів і має той самий наголошений голосний /i:/, як у слові *Tina’s*, наприклад. Таким чином, перше наголошене слово буде складатися вже з двох складів, де другий ненаголошений склад (в слові *Tina’s* – [əz]) вимовляється фактично за той же період часу, який необхідний для вимови одного дієслова-зв’язки *are.* Студентам, однак, здається більш привабливим вимова слова *leader,* замість *Tina’s,* оскільки у цьому слові другий (ненаголошений) склад повністю співпадає по звучанню із зредукованим дієсловом – зв’язкою *are* [ə]. У такому випадку цю вправу можна буде назвати *Nonsense exercise*. Як показує практика, це досить ефективний вид вправ, а те, що в ряді випадків фраза виходить без змісту, не повинно, на наш погляд, викликати заперечень, оскільки студенти, що володіють достатньо високим рівнем знань іноземної мови, добре усвідомлюють всю умовність довільного поєднання слів у даній вправі. Отже за допомогою *Nonsense exercise* ми досягаємо того, що студенти починають сприймати дієслова-зв’язки, допоміжні / модальні дієслова, артиклі, сполучники і ін. не як самостійні слова, які треба вимовляти чітко, без редукції, а як ненаголошену частину попереднього наголошеного слова.

Також, студенту першого курсу важливо опанувати такий вид роботи, як транскрибірування і інтонування англійських фраз. Виконуючи цю вправу, студент починає чітко уявляти собі, як насправді буде звучати та чи інша фраза, які частини мови піддаються редукції і який ступінь цієї редукції. Ця робота, крім

© Лисенко К. В., Нестеренко Н. М.

того, сприяє у якійсь мірі і розвитку аналітичного мислення, а також уваги; останнє у більшій мірі стосується інтонування, коли студенту необхідно чітко співвіднести кількість наголошених і ненаголошених складів у протранскрибованій фразі із кількістю їхнього графічного відображення на інтонограммі – мовленневих нотах.

Викладач-фонетист повинен також не випускати із поля зору і аудіювання навчального матеріалу. Під час роботи над вводнокоректівним курсом це можуть бути мінімальні пари слів, що відрізняються одна від одної фонемою, типу *p**o**t vs. p**or**t, p**e**n vs. p**a**n, lea**f** vs. lea**v**e, **b**ee vs. **p**ea, si**n** vs. si**ng**, **v**est vs. **W**est.* На більш пізньому етапі це можуть бути мінімальні пари сполучень слів: *my **tr**ain vs. migh**t** **r**ain, keep **s**ticking vs. keep**s** **t**icking, grey **ta**bby vs. Grea**t** **A**bbey* та ін. Студенти, слухаючи аутентичне мовлення, не лише більш міцно засвоюють правильні варіанти англійських фонем, а ще й готують себе як до сприйняття більш швидкого, злитого англійського мовлення, так і до аудіювання як виду роботи на заняттях з усної практики іноземної мови.

Для розвитку фнетичного слуху і для підготовки студентів до роботи на заняттях із фонетики на усіх курсах абсолютно необхідно проводити диктант *Ear training*. Пояснимо детальніше: (1) Викладач або, диктор, якщо це запис, вимовляє спочатку одне англійське слово з різними тонами. Студенти повинні ідентифікувати кожен тон. Уже на першому курсі це може бути будь-який тон, включаючи низхідний з початковим підвищенням, висхідно-низхідний, висхідний тон широкого діапазону, оскільки основна задача викладача при виконанні цієї вправи – розвинути фонетичний слух студентів. Однак ми не рекомендуємо включати у фонетичний диктант тон, що називається неповним падінням – цей тон визначається лише у *контексті* фрази, що звучить. На більш пізньому етапі фонетичний диктант може виражатися в аудіюванні коротких фраз, що складаються з однієї-двох синтагм. Задача студентів – визначити кількість синтагм, термінальний і нетермінальний тони, кількість ритмічних груп у кожній синтагмі, акцентно-мелодичний малюнок синтагм / фраз. Викладач просить студентів вимовити той чи інший тон, а також коротку фразу із заданою ним інтонацією – акцентно-мелодичним малюнком. Цей

© Лисенко К. В., Нестеренко Н. М.

вид роботи зазвичай проходить жваво і емоційно, оскільки перетворюється у своєрідну гру-змагання.

Розвитку фонетичного слуху сприяє і читання англійських текстів по заданій інтонаційній розмітці із наступним прослуховуванням записаного на плівку зразка, із порівнянням двох реалізацій і з аналізом помилок. Відзначимо, що така робота досить ефективна не лише в аудиторії, але і при виконанні студентами домашнього завдання. Однак треба дотримуватись однієї важливої умови: інтонаційна розмітка тексту повинна точно відповідати зразку, що звучить; в іншому випадку виконання такого завдання може лише нашкодити студенту – зіпсувати його мовленневий слух.

Фонетика – предмет *цікавий*. Інтерес для більшості студентів представляє, перш за все, практичний аспект: студент слухає матеріал, що звучить у запису носіїв мови, слухає викладача, добре усвідомлюючи, що при бажанні він також зможе навчитися вимовляти чисто, красиво і природньо. Старанний студент, який вміє займатися ретельно і наполегливо, досягає саме такого результату. Інтерес і бажання працювати над своєю вимовою викликає і те, що він чує сам, як із кожним новим заняттям все ближче і ближче підходить до поставленої мети, і це дає йому величезний заряд позитивних емоцій.

Потрібно відмітити, що останнім часом, на щастя для викладачів-фонетистів англійської мови і на жаль для носіїв української мови, англійські інтонаційні моделі стали все частіше звучати в українській мові, причому не лише в мові пересічних носіїв української мови (головним чином, молоді), але і в мові дикторів засобів масової інформації, особливо телебачення: часте використання категоричного англійського низхідного тону, розтягнутого, висхідного тону “що крадеться”, “модного” рівного тону навіть у кінці фінальних синтагм, американізованого (високого) низхідно-висхідного тону, використання поступово низхідної ступінчастої, скандентної, поступово висхідної і рівної шкал стало, очевидно, мало не знаком “хорошого тону” українських дикторів, а інколи і політиків. Особливо багата такими зразками мова деяких спортивних оглядачів і журналістів, які ведуть репортажі з різних точок земної кулі. Додамо до вищезгаданого: мова дикторів стала різкою, уривистою, “напористою”, а завдяки

© Лисенко К. В., Нестеренко Н. М.

частому використанню англійських низхідних тонів – і більш ритмічною, ніж еталонна мова освідчених носіїв української мови. Іншими словами: у гонитві за модою, намагаючись наслідувати Захід буквально у всьому, ми можемо втратити і красу української мови – її особливу мелодичність і плавність, її неповторність.

Ми зробили цей відступ частково для того, щоб показати, чому останнім часом викладачам стало простіше відпрацьовувати зі студентами найбільш частотні англійські інтонаційні моделі. Цьому сприяє як встановлення більш тісних контактів із носіями англійської мови, так і більш широкі можливості для аудіювання англійської мови в самих різних засобах масової інформації, у тому числі і в Інтернеті. У великій мірі цьому сприяє і мова дикторім ЗМІ.

Комунікативні вправи, а також звертання англійською мовою з використанням заданої інтонаційної моделі – чи не найжвавіший етап на заняттях із фонетики на першому курсі. При цьому студент повинен не просто використати ту чи іншу інтонаційну модель, а й використати її із урахуванням ситуації спілкування, емоційного стану і соціального статусу співбесідника, кількості співбесідників і інших факторів, що впливають на вибір інтонаційної моделі. Коротше кажучи, вже з першого курсу студентів спрямовують на необхідність враховувати екстралінгвістичні / соціальні фактори при виборі стиля вимови і відповідно того чи іншого інтонаційного зразка.

Особливу цікавість у студентів викликає робота, метою якої є прищеплення їм “смаку до інтонації”. Це можуть бути різні завдання:

(1) Викладач читає англійською мовою коротку ситуацію, у якій особливо виділяє одну фразу і дає декілька інтонаційних інтерпретацій цієї фрази. Студенти вибирають найбільш вдалий, на їхній погляд, варіант, обгрунтовуючи при цьому свій вибір.

(2) Студенти вибирають із восьми-десяти англійських прислів’їв, представлених у письмовій формі, те, при вомові якого найбільш природньо прозвучала б поступово низхідна / порушена ступінчаста шкала.

© Лисенко К. В., Нестеренко Н. М.

(3) Викладач озвучує дві реалізації однієї і тієї самої фрази. Одна із фраз (еталонний варіант) вимовлена носієм англійської мови, друга реалізація цієї ж фрази представляє собою в узагальненому варіанті інтерференційний варіант, начитаний студентами мовного ВИШу. Завданням студентів є визначити, яка з двох реалізацій була вимовлена носієм мови і яких інтонаційних помилок припускалися україномовні студенти при вимові цієї ж фрази.

Не менш цікавою і досить корисною вважаємо роботу із виявлення семантичних / логічних центрів у фразі. Викладач роздає студентам написаний короткий текст, що має у собі достатньо велику кількість фраз із нетрадиційним місцем розташування семантичних центрів, у деяких випадках з яких це може бути і логічний наголос. Задача студентів – виявити ці центри і пояснити, чому вони виділяють саме їх і чому саме ці слова / центри слід оформляти низхідним (рідше - висхідним) тоном. Ця робота в аудиторії викликає часом бурні суперечки, але важливо те, що до неї активно залучені усі студенти групи.

Як було сказано вище, студент першого курсу повинен не тільки навчитися добре вимовляти англійською слова, фрази, сполучення фраз, але ще й бути готовим обговорити будь-яке фонетичне явище в рамках курсу коректівної фонетики, а все це потребує наполегливої і ретельної роботи як з боку студента, так і з боку викладача. Тому не випадково перший курс аспекту фонетики вважається надзвичайно *відповідальним*.

Фонетика першого курсу – також аспект *особливий*. Для студента першого курсу викладач-фонетист є кимось на кшталт першого вчителя у школі. У мовних ВИШах на корекцію фонетики на першому курсі ми зазвичай відводимо 6–7 тижнів із самого початку вересня, тому вчорашній школяр, що пересів на студентську лаву, більшу частину навчального часу спочатку проводить із фонетистом. Можливо, багато в чому і завдяки цьому студент, відповідаючи на запитання, хто був його фонетистом, називає перш за все викладача, який поставив йому вимову на першому курсі.

Нарешті, фонетика першого курсу мовного ВИШу є й самим *результативним* аспектом: ніякий інший аспект мови не дає

© Лисенко К. В., Нестеренко Н. М.

студенту змогу відчути за відносно короткий строк таку величезну зміну (звичайно у хороший бік) у його знаннях; у данному випадку мова йде про фонетичну вимову. Для того, щоб студент більш яскраво побачив цю зміну у своїй вимові, ми рекомендуємо в самий перший день занять записувати на диктофон читання студентами коротких текстів, а в останній день занять давати прослуховувати студентам цей запис. Як правило це викликає бурну, здивовано-захоплену реакцію з боку студентів, що не може не надихати і викладача.

Підведемо підсумок: У загальному циклі дисциплін із практичного курсу англійської мови, корективний курс практичної фонетики першого курсу мовного ВИШу займає особливе місце. Це найбільш насичений, інформативний, відповідальний, а також і найбільш цікавий і результативний курс. Усе це ми намагалися розкрити у даній статті, паралельно висловлюючи деякі свої думки і спостереження відносно питань і положень, яких ми тут торкнулися. Сподіваємося, що кожен молодий викладач-фонетист, для якого і була по суті написана ця стаття, знайде у ній для себе щось своє, щось близьке і буде використовувати це у своїй роботі зі студентами першого курсу. Думається, що використання в учбовому процесі основних видів роботи із фонетики на першому курсі, а також запропонованих нами методичних прийомів буде у значній мірі сприяти формуванню фонетичних компетенцій студентів.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Васильев В. А., Катанская А. Р. и др.* Фонетика английского языка: Практический курс. Новое издание / В. А. Васильев, А. Р. Катанская. – М. : Высшая школа, 2009. – 373 с. 2. *Веренинова Ж. Б.* Английские гласные: эмоциональный портрет / Ж. Б. Веренинова // Английский язык в школе. – 2010. – № 1 (29). – С. 28–32. 3. *Веренинова Ж. Б.* Русский с английским акцентом или [nə v brov, ə v gla:z] / Ж. Б. Веренинова // Фонетика и фонология дискурса. – М. : ИПК МГЛУ “Рема”, 2010. – С. 205–218. 4. *Лукина Н. Д.* Практический курс фонетики английского языка / Н. Д. Лукина. – М. : АСТ : Астрель, 2003. – 270 с. 5. *Седов К. Ф.* Внутрижанровые стратегии речевого поведения “ссора”, “комплимент”, “колкость” / К. Ф. Седов // Жанры речи : межвуз. сб. статей / под ред. В. Е. Гольдина. – Саратов : Изд-во ГосУНЦ “Колледж”, 1997. – Вып. 1. – С. 188–195. 6. *Gimson A. C.* An Introduction to the Pronunciation of English / A. C. Gimson. – London : Edward Arnold, 1980. – 352 p.

© Лисенко К. В., Нестеренко Н. М.

ЛЮБЧУК Н. В.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

НІМЕЦЬКІ НЕОКОМПОЗИТИ ЯК ПРОБЛЕМА ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

У статті проаналізовано типи німецьких неокомпозит та їх особливості. Запропоновано способи відтворення неокомпозит у перекладі залежно від їхньої вмотивованості та контексту.
Ключові слова: композит, неокомпозит, детермінативний композит, відповідник, переклад, імпліцитна інформація, експлікація, декомпресія.

В статье проанализированы типы немецких неокомпозитов и их особенности. Выявлены способы передачи неокомпозитов при переводе в зависимости от их мотивированности и контекста.
Ключевые слова: композит, неокомпозит, детерминативный композит, соответствие, перевод, имплицитная информация, экспликация, декомпрессия.

The article analyzes the types of German new composite words and their peculiarities. The ways of translation of new composite words into Ukrainian depending on their motivation and context are outlined.
Key words: composite word, new composite word, determinative composite word, analogue, translation, implicit information, explication, decompression.

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю виявлення адекватних засобів відтворення німецьких неокомпозит українською мовою. Наявність великої кількості композит, які можуть бути як закріпленими у словнику, так і продукуватися в процесі мовлення, є однією з характерних рис німецької мови. Семантика деяких з них настільки ускладнена, що значення композити досить складно вивести із значень складників. За підрахунками німецьких германістів у 90-х роках XX століття у німецькій мові виникло 750 нових стрижневих слів, 68 % яких є композитами. З урахуванням активних деривaційних процесів, в які включені ці слова, кількість неологізмів збільшується на 1500 одиниць [1:155]. За останні двадцять років у німецькій мові з'явилося понад 3000 неологізмів, більшість з яких утворилися шляхом словоскладання. Загалом проблему неологізмів досить активно досліджують такі німецькі й австрійські науковці, як Д. Штеффенс [1], Ю. Шпітцмюллер [2], Т. Штробель [3], Б. Кеттеман [4], Р. Мур [5], Н. Франк [6]. Проте способи відтворення неокомпозит у перекладі, зокрема українською мовою, не досліджувалися.

© Любчук Н. В.

Метою дослідження є встановлення способів перекладу німецьких неокомпозит залежно від вмотивованості їхнього значення.

Об'єктом дослідження є німецькі неокомпозити.

Предметом – способи їх відтворення українською мовою.

Матеріалом дослідження були тексти німецькомовних ЗМІ та їх електронних версій, словники, що були видані у період з 1990 по 2008 рік, електронні довідкові джерела, наукові розвідки німецьких і австрійських лінгвістів.

Наукова новизна дослідження полягає у встановленні особливостей німецьких неокомпозит та способів їх відтворення українською мовою.

Композити німецької мови служать сильним засобом реалізації принципу мовної економії. Насамперед це явище характерне для іменників і прикметників, значно меншою мірою – для дієслів.

За способом поєднання компонентів розрізняють декілька типів композит: детермінативні композити (Determinativkomposita), синтаксичні зрощення (Zusammenbildungen), контамінацію (Kontamination, Wortkreuzung, Wortverschmelzung), редуплікацію (reduplizierende Wortbildung), копулятивні композити (Kopulativkomposita) [7:672-730].

Основним типом німецьких неокомпозит є детермінативні композити, утворені шляхом складання двох або кількох основ, остання з яких є домінуючою з семантичної точки зору. Перший компонент у таких утвореннях означає, певним чином обмежує значення другого (напр., *Audiobook – аудіокнига, spammail – спам , Mobilnetz – мережа мобільного (стільникового) зв'язку, Festnetz – мережа стаціонарного телефонного зв'язку*).

При синтаксичному зрощенні синтаксичне словосполучення служить деривaційною базою суфіксації (напр., *Handy benutzen* + *er* → *Handybenutzer* ("користувач мобільним телефоном"), *Mobilnetz betreiben* + *er* → *Mobilnetzbetreiber* ("оператор мобільного зв'язку").

Контамінація передбачає злиття двох слів та їхніх змістів в одне ціле. Тут простежуються кілька принципів поєднання слів:

1. У однієї або обох вихідних одиниць відсікається один сегмент (напр., *Baseball* + *cap* → *Basecap (бейсболка), Information*+

Entertainment → Infotainment (“подання інформації у розважальній манері”), *Joghurt + Obst → Jobst* (“йогурт з фруктовим наповнювачем”).

2. Вихідні слова мають щонайменше один спільний сегмент, який у складному слові вживається один раз (напр., *Europa + Hiroschima → Euroschima* (назва утворена на осові асоціації).

3. Комбінація принципів, названих у позиціях 1. і 2. (напр., *Johannisbeere + Stachelbeere → Jochelbeere* (“гібрид смородини і аґруса”) [за 7:678].

Редуплiковані одиниці утворюються шляхом повтору вихідної одиниці або її варіанта (напр., *sing* (від *singen*) + *sang* (Präteritum від *singen*) → *Singsang* (“тихе наспівування”).

Копулятивні композити утворюються шляхом поєднання двох слів (переважно іменників), що належать до одного семантичного поля. Предмет або явище, позначені складним словом, містять у собі ознаки обох складників (напр., *Hosenrock – спідниця-брюки*, *Spieler-Trainer – тренер-гравець*). Тут варто звернути увагу на послідовність компонентів у німецьких словах та їхніх українських відповідниках. Означальне слово стоїть у німецькій мові на першій позиції, в українській – на другій.

Як видно з прикладів, об’єднуватися у складне слово можуть як власне німецькі основи, так і запозичені, переважно англійські. Щодо можливості утворення похідних від запозичених слів серед німецьких лінгвістів точаться суперечки. Одні вважають, що утворення похідних від запозичень неможливе, інші ж стверджують, що запозичення мають підлягати нормам німецької мови, отже, утворення похідних від них – нормальне явище [2:50–51]. Практика доводить, що запозичені основи беруть активну участь у словоскладанні. Причому композити можуть запозичуватися з мови-джерела у готовому вигляді (напр., *Touchscreen – сенсорний екран*), утворюватися у німецькій мові від запозиченого словосполучення (напр., *Blind-Date* від англ. *blind date* – “зустріч з незнайомою людиною з метою встановлення партнерських стосунків”), утворюватися шляхом поєднання запозиченого і німецького слів (напр., *Take-away-Angebot* – “пропозиція страв швидкого харчування”), утворюватися шляхом поєднання англійських слів (напр., *Crashkid* – “підліток, що викрадає і розбиває автомобілі” – від англ. *crash* (“з шумом розбити, зламати, викликати аварію”), *kid* (розм.) “дитина”).

© Любчук Н. В.

Особливістю останнього способу є те, що мові, яка стала джерелом формативів, такі композити невідомі.

Що стосується семантики, яка, власне, і є визначальною при встановленні відповідників і перекладі, то на перший погляд з огляду на способи утворення складних слів може здатися, що вона вмотивована, а отже, проблем переклад не викликатиме. Проте такий висновок поспішний.

Насамперед слід наголосити, що значення псевдозапозичень (тобто композит, утворених з англійських формативів) можна встановити лише з німецьких джерел, будь-який аналіз на основі значень власне англійських слів успіху не принесе.

Решту композит варто розділити на підгрупи, можливість визначення перекладацьких відповідників у яких буде різною.

До першої підгрупи традиційно віднесемо детермінативні композити, які вже мають відповідники в українській мові (напр., *Web-cam – веб-камера*, *Digitalfernsehen – цифрове телебачення*, *Klammeraffe, Affenschwanz – собачка* (знак @).

До другої підгрупи належать одиниці, що мають досить прозору семантику, значення яких легко встановити за допомогою компонентного аналізу. Так, слово *Schwarzkonto* складається з двох компонентів: *schwarz* – “чорний”, *Konto* – “рахунок”. *Schwarz* тут ужито в переносному значенні “нелегальний”. Значення композити – “рахунок, на якому зберігаються гроші, походження й цілі, для яких вони використовуються, приховуються”. Виходячи з того, що український прикметник *чорний* також має значення “нелегальний” можна запропонувати відповідник для *Schwarzkonto – чорний рахунок*.

Проте, якщо основне слово має широкий обсяг значення, встановлення відповідника ускладнюється. Порівняймо композити *Abschminkpad*, *Wattepad*, *Kniepad*, *Schulterpad*, *Brillenpad*. Основне слово в усіх композитах – *Pad* має значення 1. “der kosmetischen Pflege dienendes kleines, meist rundes, weiches, kissenartiges Läppchen” (“маленький, переважно круглий, м’який, схожий на подушечку шматочок тканини, що служить для косметичних цілей”); 2.”Polster, das meist als Körperschutz dient”(“валик, подушка, що служить для захисту тіла”); 3.”Mauspad” (“килимок для мишки”) [8]. Означальні слова мають такі значення: *abschminken* – “знімати косметику, грим”, *Watte* –“вата”, *Knie* – “коліно”, *Schulter* – “плече”, *Brille* – “окуляри”. Отже, в

© Любчук Н. В.

Abschminkpad і *Wattepad* актуалізується перше значення слова *Pad*. В українській мові йому відповідає *косметичний диск*. Власне, це словосполучення і буде відповідником *Abschminkpad*, оскільки одним із призначень косметичного диску є зняття косметики, і переклад "косметичний диск для зняття косметики" містить надлишкову інформацію. *Wattepad* можна перекласти як *ватний диск*. Оскільки саме косметичні диски виготовляють переважно з вати, означення *ватний* виключатиме будь-які інші диски. Складніше підібрати відповідники для решти слів. У *Kniepad* і *Schulterpad* актуалізується друге значення слова *Pad*. Зрозуміло, що мова йде про якісь накладки, що служать для захисту відповідних частин тіла. Для *Kniepad* можна запропонувати відповідиник *наколінник*, оскільки його значення – "пов'язка, накладка, що носиться на коліні" [9:566] – відповідає значенню німецького слова. Інакша ситуація зі словом *наплічник*. *Наплічник* – 1. "Наплічна прикраса або частина одягу у вигляді вузької смужки на плечах. 2. Металеве покриття, яке захищало плечі воїна від ушкодження" [9:574]. Ні перше, ні друге значення не співвідносяться із значенням слова *Pad*. Отже, єдино можливим відповідником *Schulterpad* є *наплічна накладка*. Це словосполучення повністю відтворює значення німецького слова.

Якщо у наведених чотирьох слів семантика прозора і труднощі виникали лише при віднайденні українського відповідника, то у випадку з *Brillenpad* незрозуміло про які саме накладки йдеться, для захисту чого вони служать. У жодному з німецьких словників значення цього слова не наведено. У пригоді може стати його англійський відповідник *nose pad* (*on spectacles*). Отже, накладки для окулярів служать для захисту носа. Враховуючи вплив англійської мови на українську, можна припустити, що в українській мові могло б утвердитися запозичення з англійської *Pad*, через його стислість.

Наступну підгрупу становлять композити, частина значення яких виражена імпліцитно і не може бути виведена із значень складових. Як приклад можна навести композити *Raubkunst* і *Beutekunst*. Основний компонент цих слів – *Kunst* – 1. "мистецтво", 2. "твори мистецтва". Означальні компоненти *Raub* – "грабіж, викрадення", *Beute* – "трофеї". Йдеться про викрадені твори мистецтва або вивезені як трофеї. Незважаючи на те, що обидва слова виникли у 90-х роках XX століття, обидва вживаються, як правило, стосовно творів, викрадених або вивезених під час другої світової війни. Саме ця інформація і не

© Любчук Н. В.

виражена експліцитно. При перекладі вона має бути експлікована при першому згадуванні. Введення додаткової інформації зумовлює декомпресію тексту:

"Das hängt zum einen damit, dass die Archive des Bundesgerichts, das wiederholt 1945 und später im Zusammenhang mit Raubkunst angerufen wurde, noch einer Sperrfrist unterliegen ..." [10]. –

По-перше, це пов'язано з тим, що ще залишаються закритими архіви федерального суду, до якого неодноразово зверталися у 1945 році й пізніше з приводу творів мистецтва, викрадених у роки другої світової війни ...

У деяких композит семантика затемнена, невмотивована. Вивести значення композити із значень складових неможливо. Так, слово *Gegenfinanzierung* складається з двох компонентів *gegen* + *Finanzierung*. *Gegen* – це прийменник, який у складі складних слів означає зустрічність дії (напр., *Gegenaktion* – "відповідна акція", *Gegendienst* – "взаємна послуга", *Gegenschlag* – "зустрічний удар" і т. ін.). За аналогією можна було б припустити, що *Gegenfinanzierung* – це взаємне або зустрічне фінансування. Проте це поняття означає "фінансування державних видатків за рахунок скорочення видатків або підвищення податків і тарифів у інших сферах". Отже, йдеться про *фінансування шляхом перерозподілу коштів*. У цьому випадку зовнішня форма слова приховує його зміст. У перекладі варто експлікувати значення слова задля уникнення хибного його тлумачення.

В інших випадках необдумане калькування може призвести до підміни понять. Так, німецьке *Zeitkorridor* (*Zeit* ("час") + *Korridor* ("коридор") має значення 1. "чітко окреслений період, протягом якого мають бути виконані певні завдання"; 2. "встановлюваний для флексибілізації робочого часу період, у межах якого працівник може змінювати свій робочий час залежно від виробничих потреб". В українській мові поняття *часовий коридор* уживають в езотеричній літературі для позначення переходу між різними часами, епохами. Отже, використання цього словосполучення у перекладі небажане. Тут краще вдатися до додавання і перекласти *Zeitkorridor* як *коридор робочого часу*. При першому згадуванні поняття необхідні відповідні пояснення.

Трапляється, що у перекладі неможливо відтворити образність вихідного слова. Як приклад можна навести *stutenbissig* (*Stute* ("кобила") + *bissig* (1. "кусливий, злий"; 2. "злобний, злісний,

ущипливий, уїдливий"). Слово вживається лише стосовно жінок, його значення "агресивно, уїдливо висловлюватися про іншу жінку (особливо конкурентку по роботі)". У різних контекстах слово перекладатиметься по-різному, до певної міри можна зберегти його експресивність, проте не образність. Порівняймо:

"Frauen schreiben "stutenbissiger" über Frauen als Männer" [11]. – *Жінки пишуть про жінок агресивніше, ніж чоловіки.*

"Die alles bewegende Kleiderfrage artet im Brautmodeladen leicht in Streß an der Stange aus. Vor allem, wenn dann noch "Freundinnen" stutenbissige Stilberatung betreiben" [12]. –

Питання одягу, яке вирішує все, легко перетворюється в салонах для наречених у стрес біля штанги. Особливо, коли "подружки" надають ущипливі поради щодо стилю.

Відмінність відтворення одного й того самого слова у різних контекстах пояснюється стилістичним забарвленням самих контекстів. Якщо у першому прикладі лише констатовано факт, то другий має помітне емоційне забарвлення.

Не можна не звернути увагу на переклад композит, які самі стали вихідними для утворення похідних. Наведемо приклади. Дієслово *stoßlüften* означає "провітрювати приміщення протягом короткого часу з навстіж відчиненим вікном". Від нього утворився іменник *Stoßlüfter* для позначення людини, яка виконує відповідну дію. Відтворення цього іменника без контексту проблематичне. Незрозуміло, для чого утворено позначення для людини, яка провітрює приміщення протягом короткого часу, адже ця сама людина іншим разом може провітрювати його довго. Контекст підказує, що у це слово вкладається зовсім інший зміст:

"Der Kunst des richtigen Lüftens hat der gelernte Schreiner und Baubiologe Ernst Vill ein kleines Heftchen gewidmet […] Nicht nur Vill ist ein überzeugter Stoßlüfter" [13]. –

Мистецтву правильного провітрювання кваліфікований столяр і біоархітектор Ернст Вілл присвятив маленьку брошурку […] Не лише Вілл переконаний у необхідності правильного провітрювання приміщення.

У перекладі застосована лексична трансформація: позначення тривалості дії замінене на позначення необхідності її правильного виконання.

© Любчук Н. В.

Ще одним прикладом може бути слово *Kerneuropa* (дослівно: ядро Європи). Відомо, що це позначення країн-засновниць ЄС (Німеччини, Франції, Італії, країн Бенілюксу). Проте переклад його як *ядро ЄС* недоцільний, оскільки буде незрозумілим більшості носіїв української мови. Краще вдатися до описового перекладу – *країни-засновниці ЄС*. Якщо ж *Kerneuropa* виступає у складі похідної композити, наприклад *Kerneuropaidee*, описовий переклад може призвести до неправильного тлумачення значення слова: ідея країн-засновниць ЄС сприймається як ідея, що виходить від цих країн, що не відповідає змісту поняття. Отже, в цьому випадку доцільніше сказати *ідея ядра ЄС* і ввести у текст відповідні пояснення поняття *ядро ЄС*.

Вживання у реченні слова з розширеною семантикою може зумовлювати необхідність виразити у перекладі імпліцитно інформацію, яка в оригіналі виражена експліцитно. Проілюструємо це на прикладі:

"Es geht keine Lebensqualität verloren, wenn man Kleinigkeiten ändert, betonen die zwei und zeigen auf das gekippte Fenster in der Küche. Stoßlüften statt kippen lautet ihr Credo" [14]. –

Якість життя не втрачається, якщо змінити дрібниці, наголошують обоє і показують на прочинене вікно в кухні. Провітрювати приміщення недовго, але з навстіж відчиненим вікном – це їхнє кредо.

Впадає в око, що в оригіналі у другому реченні протиставляються два способи провітрювання приміщення: протягом короткого часу, але з навстіж відчиненим вікном і протягом тривалого часу, але лише трохи прочинивши вікно. Остання інформація не експлікована у перекладі, оскільки її збереження потребувало б значної декомпресії тексту. Проте протиставлення можна зрозуміти з контексту. На нього вказує слово *прочинене* у попередньому реченні.

Особливості утворення синтаксичних зрощень зумовлюють необхідність відтворювати їх за допомогою описового перекладу (напр., *Quote* ("квота") *bringen* ("приносити") + *er* → *Quotenbringer* ("той, хто / що збирає, широку глядацьку аудиторію (особливо на телебаченні) і забезпечує великі прибутки"). Переклад у контексті може бути стислішим за словникову дефініцію, оскільки частина інформації стає зрозумілою з контексту:

"Pablo wird ein Quotenbringer". Boxtrainer Ulli Wegner über Weltmeister Hernandez und Raser Abraham " [15]. –

© Любчук Н. В.

"Пабло зберe широку глядацьку аудиторію". Тренер Уллі Вегнер про чемпіона світу з боксу Гернандеца і шаленого Абрагама.

В іншому контексті це ж саме слово перекладено як "забезпечувати глядацьку аудиторію":

"Es ist zwar schön, wenn sich die Fans zum gemeinsamen Fernsehen treffen, für die Sender hat es aber einen Nachteil: Als Quotenbriger gehen sie ARD und ZDF verloren" [16]. –

Це хоча й чудово, коли фани збираються , щоб подивитися разом телевізор, проте для каналів це мінус: для ARD і ZDF вони вже не забезпечують додаткової глядацької аудиторії.

Застосована у перекладі лексична трансформація не забезпечує адекватного відтворення значення вихідного слова, оскільки йдеться не про кількість глядачів загалом, а про кількість ввімкнених телевізорів. Проте фраза "забезпечують кількість ввімкнених телевізорів" звучить кострубато, що й зумовило необхідність трансформації. Зрозуміти, що саме мав на увазі автор статті, можна з першої частини речення.

Наближений відповідник можна знайти лише для окремих одиниць, які виражають характеристики, актуальні й для носія української мови (напр., *warm duschen* + *er* → *Warmduscher* ("чоловік, якого вважають слабким і боягузом") – *слабак*).

Переважно за допомогою описового перекладу відтворюються одиниці, утворені шляхом контамінації (напр., *education* + *entertainment* → *Edutainment* – "комп'ютерні програми, призначені для навчання в ігровій формі"). Випадки, коли можливе утворення оказіонального відповідника, одиничні (напр., *Europa* + *Hiroschima* → *Euroschima* – *Євросіма*). Така ситуація пояснюється значною ускладненістю семантики подібних слів. Якщо явище, позначуване ними, неактуальне для носія української мови, відтворення поняття за допомогою стислого оказіонального відповідника буде незрозумілим для реципієнта. В інших випадках відсутність стислого відповідника зумовлена традицією слововживання в українській мові.

Аналіз німецьких неокомпозит показав, що більшість з них належать до детермінативних композит. Проте значна кількість невмотивованих одиниць, слова, частина значення яких виражена імпліцитно, псевдозапозичення, композити, вмотивованість значення яких затемнена для носіїв української мови, зумовлюють неможливість

покомпонентного відтворення вихідної одиниці у перекладі. Такі одиниці потребують експлікації значення, доповнень, уточнень, які в свою чергу призводять до декомпресії тексту. Переклад композити, вжитої як самостійне слово і як компонент похідного, може відрізнятися. Переважно описового перекладу потребують синтаксичні зрощення й композити, утворені шляхом контамінації. Лише копулятивні композити відтворюються завжди покомпонентно, причому означальне слово стоїть у німецькій мові на першому місці, в українській мові – на другому.

Загалом на часі укладення нового німецько-українського словника, до якого б увійшли неологізми, зокрема неокомпозити.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Steffens D.* Von "Aquajogging" bis "Zickenalarm". Neuer Wortschatz im Deutschen seit den 90-er Jahren im Spiegel des ersten größeren Neologismenwörterbuches / Doris Steffens // Der Sprachdienst. – 2007. – № 4. – Jg 51. – S. 146–159. 2. *Spitzmüller Jü.* Eine Frage der Einstellung? Bewertungen des Sprachwandels in Linguistik und Öffentlichkeit / Jürgen Spitzmüller // Der Sprachdienst. – 2006. – № 2–3. – Jg 50. – S. 41–54. 3. *Strobel T.* Sprachpflege, Sprachkultur, Sprachpolitik in deutschsprachigen Regionen auβerhalb Deutschlands / Thomas Strobel // Der Sprachdienst. – 2010. – № 1. – Jg 54. – S. 10–16. 4. *Kettemann B.* Anglizismen allgemein und konkret: Zahlen und Fakten / Bernhard Kettemann // Eurospeak. Der Einfluss des Englischen auf europäische Sprachen zur Jahrtausendwende. – Frankfurt am Main: Peter Lang. Europäischer Verlag der Wissenschaften, 2004. – S. 55–86. 5. *Muhr R.* Anglizismen als Problem der Linguistik und Sprachpflege in Österreich und Deustchland zu Beginn des 21. Jahrhunderts / Rudolf Muhr // Eurospeak. Der Einfluss des Englischen auf europäische Sprachen zur Jahrtausendwende. – Frankfurt am Main: Peter Lang. Europäischer Verlag der Wissenschaften, 2004. – S. 9–54. 6. *Frank N.* Wörter des Jahres 2009 / Nicola Frank // Der Sprachdienst. – 2010. – № 1. – Jg 54. – S. 1–9. 7. *Duden.* Die Grammatik. – Mannheim, Leipzig,Wien, Zürich : Dudenverlag, 2006. – Bd. 4. – 1344 S.

ДОВІДНИКИ

8. www.elexiko.de. 9. *Великий* тлумачний словник сучасної української мови / [автор, керівник проекту і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К., Ірпінь : ВТФ "Перун", 2004. – 1440 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

10. *Die Schweiz* un das Geschäft mit der Raubkunst [Електронний ресурс] / von Peter Dittmar // Die Welt. – 17. 07. 2001. – Режим доступу до статті : http://www.welt.de/print-welt/article463547/Die_Schweiz_und_das_Geschaeft_mit_der_Raubkunst.html. 11. *St. Galler Tagblatt*. – 15. 07. 1999. 12.Frankfurter Allgemeine. – 15. 09. 2003. 13. *Frankfurter* Allgemeine. – 21. 01. 1997. 14. *Regelmäßig* stoßlüften statt kippen [Електронний ресурс] // Der Standard. 04. 12. 2009. – Режим доступу до статті : http://derstandard.at/1259281270912/Regelmaessig-stosslueften-statt-kippen. 15. *Pablo* wird ein Quotenbringer [Електронний ресурс] / von Gunnar Meinhardt // Die Welt. – 04. 10. 2011. – Режим доступу до статті : http://www.welt.de/print/welt_kompakt/print_sport/article13639846/Pablo-wird-ein-Quotenbringer.html. 16.Digitale Quotenbringer [Електронний ресурс] / von Tilmann P. Gangloff // fr-online. – 17. 02. 2009. – Режим доступу до статті : http://www.fr-online.de/medien/digitale-quotenbringer.1473342.3157530.html.

© Любчук Н. В.

МАЛІКОВА О. В.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ПОЯСНЕННЯ ЯК СТРАТЕГІЯ ДИСКУРСУ ХРИСТИЯНСЬКОГО БОГОСЛОВ'Я
(на матеріалі англійської мови)

Статтю присвячено розгляду особливостей реалізації пояснення як ключової стратегії теологічного дискурсу.
Ключові слова: стратегія пояснення, теологічний дискурс, аналогія, дефініція, перефразування.

В статье рассмотрены особенности реализации пояснения как ключевой стратегии теологического дискурса.
Ключові слова: стратегия пояснения, теологический дискурс, аналогия, дефиниция, перефразирование.

The article deals with means of expressing of the strategy of explanation in theological discourse.
Key words: explanation, theological discourse, analogy, definition, paraphrase.

Англо-американський дискурс християнського богословія є продуктом діяльності англомовної дискурсивної спільноти християн – динамічного соціориторичного феномену, який утворюється відповідно до єдиних дискурсивних принципів, має спільні цілі комунікації, спільне світобачення і спільну мову – мову релігії, яка відрізняється від звичайної мови тим, що описує Божественну реальність, що передбачає знання мовного коду релігійної комунікації. Дискурс християнського богослов'я все більше популяризується та глобалізується і є невід'ємною частиною релігійної картини світу, що являє собою продукт безперервної інформаційної діяльності, у якій опредметнюється духовно-ментальна діяльність людини, спрямована на Богопізнання. Прагнення зробити виклад релігійних догматів зрозумілими для широких мас населення досягається за допомогою використання стратегії пояснення, що забезпечує адаптацію богословських понять до свідомості масової публіки. Отже, лінгвістичне осмислення християнського теологічного дискурсу як засобу спілкування, набуття, збагачення, репрезентації теологічних знань, а також відображення релігійної картини світу носіїв християнської лінгвокультури в контексті сучасності є важливим з огляду на розвиток масштабного міжкультурного діалогу на всіх рівнях християнського соціуму. Поліпшення ефективності релігійної

© Малікова О. В.

комунікації за допомогою такої мови міжнародного спілкування, як англійська, набуває сьогодні особливої актуальності. Вивчення особливостей реалізації комунікативних стратегій теологічного дискурсу, зокрема стратегії пояснення, сприяє поліпшенню ефективності релігійної комунікації, що зумовлює **актуальність** даного дослідження. **Мета** даної статті полягає у виявленні засобів реалізації комунікативної стратегії пояснення в англомовному дискурсі християнського богослов'я та здійсненні лінгвістичного аналізу їх мовної репрезентації з урахуванням поліпарадигмального характеру сучасного мовознавства, що виявляється в синтезі комунікативно-прагматичного та когнітивного підходів, чим зумовлена **новизна** даного дослідження. **Об'єктом** дослідження є *пояснення* як одна з провідних стратегій дискурсу християнського богослов'я, а **предметом** – мовні засоби її реалізації. Незважаючи на те, що комунікативні стратегії є предметом багатьох лінгвістичних досліджень, у сучасній лінгвістиці не існує єдиного розуміння стратегії і тактики спілкування. Сучасна інтерпретація поняття *стратегія* передбачає використання різних підходів: *текстового* (змістовий елемент тексту, складний мовний знак); *психологічного* – (усвідомлення ситуації в цілому, визначення напряму розвитку і організації впливу); *риторичного* – (творча реалізація плану побудови комунікативної поведінки мовця); *когнітивного* – (сукупність процедур над моделями світу учасників ситуаціїспілкування);*прагмалінгвістичного* (комплекс мовленнєвих дій, спрямованих на досягнення комунікативної мети, що охоплює планування процесу комунікації залежно від конкретних умов спілкування і мовних особистостей) [1:23]. Різноманітні підходи до визначення стратегії не суперечать, а в сукупності глибше розкривають багаторівневу та поліфункціональну природу мовленнєвого спілкування та його побудову. У межах даного дослідження визначаємо комунікативну стратегію як сукупність прийомів й методів спілкування, спрямованих на планування процесу мовлення, результатом якого є досягнення певної комунікативної мети. Спрямованість різних тактичних прийомів на досягнення конкретної комунікативної мети вибудовується в загальну стратегію комунікації, що зумовлює взаємозв'язок між комунікативною стратегією й тактикою. Стратегії безпосередньо співвідносяться з інтенціями, оскільки стратегії – це комплекс мовленнєвих дій, спрямованих на досягнення глобальної мети, яка визначається специфікою дискурсу [2:17]. Стратегії дискурсу християнського богослов'я

© *Малікова О. В.*

підкорінені цілям релігійної комунікації: залучення людини до віри, зміцнення віри в Бога, роз'яснення догматів християнського віросповідання, формування релігійного світобачення й відповідної системи цінностей, виховання й збагачення духовного розуму, сприяння духовному вдосконаленню людини за допомогою тлумачення священних християнських текстів, богословських істин і настанов церкви. Пояснювальна стратегія є провідною у даному типі дискурсу і набуває певної специфіки використання, демонструючи низку своєрідних рис і особливостей її реалізації, які потребують лінгвістичного осмислення. В основі пояснювальної стратегії полягає пояснення – процедура наведення низки висловлювань, які розтлумачують факти, контекст, й наслідки цих фактів. Пояснення і розуміння – дві взаємопов'язані процедури герменевтики. Розуміння – процедура проникнення в іншу свідомість, а пояснення – це логічна процедура, яка заснована на наведенні висловлювань про будь-який об'єкт та його властивості. Пояснення є засобом здобування нових знань, а також викриває зв'язки між різноманітними аспектами предмета, який вивчається [3]. Як стратегія, яка спрямована на полегшення розуміння й сприйняття пояснення реалызуэться за допомогою прийома контрасту, що робить пояснення біль зрозумілим, а також може будуватися за схемою: "причина-наслідок", а також за допомогою надання визначення, наведення прикладів, перефразування та аналогії. *Визначення* пов'язує два еквівалентних сегмента з точки зору значення і пояснює значення терміну, слова, фрази, символу, містить назву поняття, що визначається також низку характерних рис, які викривають властивості цього терміну. *Перефразування* відображає зміст повідомлення адресанта, тобто переказ іншими словами сфокусований на основних фактах та ідеях повідомлення. *Наведення прикладів* створює взаємозв'язок між загальною концепцією й окремим випадком. *Аналогія* – подоба, рівність відносин; подібність предметів (явищ, процесів) у яких-небудь властивостях, а також пізнання шляхом порівняння. Як ефективний засіб встановлення подібності між двома поняттями, термінами, аналогія широко використовується у теологічному дискурсі, оскільки цей різновид дискурсу насичений складними для розуміння поняттями й термінами, які потребують пояснення і тлумачення. Одним із таких понять є поняття *святості*. Питання святості завжди було вагомим для релігії і культури,

проблемою, що вийшла далеко за суто релігійні межі, не втративши при цьому первісної сакральної сутності та глибинного символічного значення. Особлива роль святості для християнства, її культуротворчий смисл, духовний вплив, відома всім. За словами християнського філософа С. Булгакова "саме існування народу виправдовується лише його праведністю, вірністю своєму покликанню і своєму служінню, "святим залишком", заради якого Бог обрав цей народ" [4:337]. Більш повним є визначення святості видатного дослідника цього питання Г. Федотова, який наголошує: "Віримо, що кожен народ має власне релігійне покликання, і, звичайно, найповніше воно здійснюється його релігійними геніями. Тут шлях для всіх, відзначений віхами героїчного подвижництва небагатьох" [4:3]. Варто наголосити, що святість має декілька найвагоміших аспектів, які, звичайно, не обмежуються суто релігійним контекстом та впливають на культурну свідомість в цілому, на ціннісне осмислення явищ дійсності. Образ святого є репрезентацією ролі сакрального в культурі та його наявності в її сфері як одного з формотворчих елементів, як абсолюту, що здатний об'єднати низку культурних явищ у цілісність та осмисленість. Такий сенс є принципово важливим і виражає головне значення святості як загальнокультурного феномену. Святість як прояв духовного стану людини можна визначити словами Ольги Мурав'ової: святість – це не відсутність гріха, це постійне його подолання. Для когнітивно-дискурсивного аналізу особливостей реалізації пояснення як стратегії, що використовується для розкриття концептуально-богословської сутності поняття *святість*, цікавим на наш погляд є тлумачення цього поняття, запропоноване професором Теології Мельбургського університету Рудольфом Отто. Визначенню цього поняття присвячена друга частина його праці "*The idea of the Holy: an inquiry into the non-rational factor in the idea of the divine and its relation to the rational*" [6]. *"Holiness" – "the holy" is a category of interpretation and valuation peculiar to the sphere of religion. It is, indeed, applied by transference to another sphere – that of Ethic. While it is complex, it contains a quite specific element or 'moment', which sets it apart from 'the Rational' in the meaning we gave to that word above, and which remains inexpressible in the sense that it completely eludes apprehension in terms of concepts. The same thing is true (to take a quite different region of experience) of the category of the beautiful.* ***Now these statements would be untrue from the outset if "the holy"*** *were merely what*

© Малікова О. В.

is meant by the word, not only in common parlance, but in philosophical and generally even in theological usage. ***The fact is we have come to use the words holy, sacred (heilig) in an entirely derivative sense, quite different from that which they originally bore****. We generally take "holy" as meaning "completely good"; it is the absolute moral attribute, denoting the consummation of moral goodness. In this sense Kant calls the will which remains unwaveringly obedient to the moral law from the motive of duty a "holy" will; here clearly we have simply the perfectly moral will. In the same way we may speak of the holiness or sanctity of Law, meaning merely that they are imperative upon conduct and universally obligatory.* ***But this common usage of the term is inaccurate.*** *It is true that all this moral significance is contained in the word "holy", but it includes in addition - as even we cannot but feel – a clear overplus of meaning,* ***and this is now our task to isolate****. Nor is this merely a later or acquired meaning; rather, 'holy', or at least the equivalent words in Latin and Greek, in Semitic and* ***other ancient languages, denoted first and foremost only this overplus****: if the ethical element was present at all, at any rate it was not original and never constituted the whole meaning of the word. Anyone who uses it to-day does undoubtedly always feel "the morally good" to be implied in "holy";* ***By means of a special term*** *we shall the better be able, first, to keep the meaning clearly apart and distinct, and second, to apprehend and classify connectedly whatever subordinate forms or stages of development it may show.* ***For this purpose I adopt a word coined from the Latin*** *numen. Omen has given us ominous, and there is no reason why from numen we should not similarly form a word "numinous". I shall speak then of a unique "numinous" category of value and of definitely "numinous" state of mind, which is always found whenever the category is applied..* ***Cannot you now realize for yourself what it is? In other words****, our "X" cannot,* ***strictly speaking****, be taught, it can only be evoked, awakened in the mind; as everything that comes "of the spirit" must be awakened.* У наведеному прикладі стратегія пояснення розгортається поступово як на мовному, так й на метамовному рівні. Автор підкреслює, що поняття святості є складним для чіткого визначення. Тому висвітлення концептуальної сутності даного поняття потребує залучення категорій, які належать іншим сферам (естетична категорія прекрасного), синонімів *(sacred)* та іншомовних термінів*(heilig, numinous).*Використання метадискурсивних маркерів *(by means of a special term; then we must add, in other words,*

strictly speaking; for this purpose I adopt a word coined from the Latin) забезпечує чітку логічно упорядковану структуру цілого тексту, а також виражають оцінку автора того чи іншого визначення *(these statements would be untrue from the outset if "the holy"; but this common usage of the term is inaccurate; but it includes in addition – as even we cannot but feel – a clear overplus of meaning, and this is now our task to isolate)*. Використання питання *Cannot you now realize for yourself what it is?* надає поясненню-міркуванню інтерактивного характеру і активізує когнітивну операцію читача-адресата щодо усвідомлення даного поняття. Автор застосовує різноманітні прийоми й тактики реалізації стратегії пояснення: контрадикторне протиставлення (*It is true that all this moral significance is contained in the word "holy", but it includes… a clear overplus of meaning*), каузацію (*Omen has given us ominous, and there is no reason why from numen we should not similarly form a word "numinous"*) визначення, які містять аксіологічні одиниці у сполученні з інтенсифікаторами *(completely good; it is the absolute moral attribute, denoting the consummation of moral goodness; the perfectly moral will),* описове визначення із залученням іншомовних термінів, які висвітлюють різні аспекти даного поняття (*a unique "numinous" category of value and of definitely "numinous" state of mind*), перефразування (*in other words*, *our "X" cannot, strictly speaking, be taught, it can only be evoked, awakened in the mind; as everything that comes "of the spirit" must be awakened*), аналогію *(like every absolutely primary and elementary datum, while it admits of being discussed, it cannot be strictly defined).*

Отже, комунікативна стратегія пояснення реалізується у теологічному дискурсі за допомогою низки прийомів, тактик схем, які реалізуються одиницями різних мовних рівнів. Перспективним вважаємо розгляд пояснення як мовленнєвого жанру теологічного дискурсу.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Дейк ван Т. А.* Мова. Пізнання. Комунікація / Т. А. ван Дейк ; [пер. с англ. ; сост. В. В. Петрова ; під ред. В. І. Герасимова]. – М. : Прогрес, 1989. – 312 с. 2. *Иссерс О. С.* Комунікативні стратегії й тактики російської мови / О. С. Иссерс. – М. : Едиториал УРСС, 2002. – 284 с. 3. *Schlenker P.* Presupposition Projection: Explanatory Strategies [Електронний ресурс] / Philippe Schlenker. – Режим доступу : http://schlenke.free.fr/PresupProi.pdf 4. *Булгаков С. Н.* Размышления о национальности / С. Н. Булгаков // Два града. Исследование о природе общественных идеалов. – СПб. : Изд-во РХГИ, 1990. – С. 332–344. 5. *Бобырева Е. В.* Релігійний дискурс: стратегії побудови й розвитку / Е. В. Бобырева. – Волгоград : Парадигма, 2006. – С. 190–200.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

6. *Otto R.* The idea of the Holy: an inquiry into the non-rational factor in the idea of the divine and its relation to the rational / Rudolf Otto. – London : Oxford university press, 1936. – 163 с.

© Малікова О. В.

МИРОНОВА Т. Ю.
Дніпропетровська державна фінансова академія

ПРО ВИПАДОК ДОСЛІДЖЕННЯ АНГЛІЙСЬКОГО ТЕКСТУ З ПРИЧИНИ ЗАГУБЛЕНОГО АВТОРСЬКОГО СМИСЛУ У ЙОГО ПЕРЕКЛАДІ ТА ІЛЮСТРАЦІЇ

Проаналізовано випадок за декількома вимірами некоректного перекладу та ілюстрування, що порушує смислову цілісність авторського тексту. Авторські параметри оригіналу допомогли у розв'язанні ускладненої текстової ситуації.

Ключові слова: смислова цілісність, смисловий збиток, текстові образи, екстралінгвістичний зміст, ілюстрація, мовні засоби, авторські параметри смислу, авторський погляд, голос, тон, дикція, динаміка.

В статье рассматривается случай смысловых потерь в переводе и иллюстрировании англоязычной авторского текста, что анализировалось по параметрам авторства, способствовавшим разрешению усложненной текстовой ситуации.

Ключевые слова: смысловая целостность, потери смысла, текстовая образность, невербальный смысл, иллюстрация, языковые средства, авторские параметры смысла, авторский взгляд, голос, тон, дикция, динамика.

The three-fold analysis of an excerpt from an author's creative writing in English, its Russian translation, and a figure from the translating counterpart have lead to the idea that the translation and illustration disregard many aspects of the original author's semantics whatever can be qualified as a loss in authorship.

Key words: complete and unified author's semantics, non-verbal imagery, text imagery, illustration / figure, author's point of view, voice, tone, diction, dynamics.

Постановка проблеми. Матеріал, який пропонується, складає певну частину у дослідженні комунікативної перспективи авторського тексту. Тут втілюється думка про цілісне бачення текстового документу, до чого ведуть певні канали авторського смислу. Звичайно у якісно зрілому авторському тексті багату, насичену, яскраву і красиву будову змісту гармонійно поєднано через особистість автора, яка незмінно присутня поміж таких класичних авторських параметрів, як: погляд, голос, тон, дикція, динаміка, життєстверджуючий смак та авторська гідність. У свою чергу, всі згадані змістові потоки природно виражено засобами мови, а прикмети лінгвістичних форм стають дотичним свідченням про смисли, які дослідникам спершу виглядають ненадійно ефемерними.

Витання авторської особистості у змісті тексту – витончене і чутливе явище, але те, що може ставати могутньою силою, коли зберігає гармонійну єдність своїх складових. Коли до зрілого тексту

© Миронова Т. Ю.

приторкується інша особистість, це позначається на його смислі і видно за авторськими параметрами, які відразу реагують на сторонні дії. Цікавою є постановка проблеми, як пізнавати і вимірювати загублений авторський смисл. Метод для такого дослідження ми вбачаємо у зіставленні англомовного авторського тексту та його перекладів.

Виклад оригіналу мовою іншого народу завжди пов'язаний із дещо делікатним або навпаки стороннім втручанням із іншої лінгвістичної і культурної стихії та комунікативних традицій. Перевірка перекладу за авторськими параметрами допомагає виявити відхилення змісту нового тексту від оригіналу, точно виявляючи зону загубленого чи підміненого смислу. Після цього настає момент перекладацької відповідальності, оскільки особливості іншої мови та мовних реальностей буває накладають певні обмеження щодо шляхів висловлення зрозумілої із авторського тексту думки.

Наш дослідницький намір полягає не в пошуках виправдань для перекладачів, а у вивченні загублених смислів авторського тексту, а накопичені знання про це, ми сподіваємось, стануть конкретним внеском у наше дослідження авторських параметрів як носіїв авторського смислу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичною базою для роботи, яку запропоновано, стали думки вченого міжнародного рівня із московської школи лінгвістики тексту Г. В. Колшанського, який розумів текст як багаторівневу комунікативну одиницю, яку слід вивчати в "единой формально-содержательной системе, однако это же единство предполагает сочетание многих свойств и сторон, которые могут служить предметом особого исследования при условии сохранения их неразрывной взаимной связи в самом объекте – языке" [1:8]. Такої позиції ми дотримуємося при аналізі конкретних текстових матеріалів, які розбираються за лексико-граматичними механізмами здійснення авторських параметрів як в оригіналі, так і в перекладі. Але дослідження лише на цьому рівні недостатньо, щоб відповісти на всі питання, пов'язані з авторською семантикою.

Простір для вивчення текстів за новими вимірами відкриває когнітивна теорія А. Маслоу, згідно із якою гуманізувалися всі дисципліни, пов'язані із людським спілкуванням. А. Маслоу не писав про лінгвістику, але його думка про самореалізацію людини, включаючи автора, стає надзвичайно важливою у дослідженні

© Миронова Т. Ю.

авторського тексту [3:290–292]. В американській освіті накопичено значний досвід у допомозі людям розуміти себе і проявляти свою особистість у життєвій справі та спілкуванні із іншими, в тому числі через тексти [4]. Із відповідних засад розгортаються дослідження авторського тексту як гнучкої та злагодженої смислової будови, в основі якої пролягає життєвий та комунікативний досвід людини, яка пише, використовуючи мову.

У такому спрямованому плині особистої духовності творця тексту, розрізняються авторські параметри, які дають досліднику основу для подальшого когнітивного вивчення текстової реальності. Для нашого наукового задуму вони стали мірилами смислу [4], який втілено оригінальним автором у тексті, та який має перейти із найменшими втратами у переклад. Про накреслений напрям та метод зіставлення оригіналів та перекладів можна зауважити, що вони показали нам свою дієздатність, оскільки ми вже випробовували авторські параметри і смисли як здійснені певними мовними механізмами, як-то: незліченність та зліченність англійських іменників, спосіб нереальної умови англійських дієслів, статичність та динамічність англійських дієслів та деякі інші питання, які було викладено в окремих публікаціях [2; всі інші в видавничій роботі].

Мета статті та її завдання. Цього разу наша стаття торкається спроби охопити аналізом авторський текст в його дійсному цілісному смисловому ефекті. Для цього ми дещо змінюємо методику дослідження, включаючи додаткові активні чинники, які притаманні текстовій реальності як оригіналу, так і перекладу. А саме, ми розглядаємо авторський текст у трикомпонентному порівнянні а) відносно завершеного англомовного уривку, б) його опублікованого подання російською мовою та в) ілюстрації із багатотомного видання перекладу цього англійського письменника.

Про ілюстрацію маємо пояснити, що кожна спроба відтворити зміст тексту у вигляді візуального образу, стає цінним свідченням про потенціал образності тексту та механізм переходу смислу. Розгляд відправних уривків англомовного тексту за авторськими параметрами запевняє у багатстві текстового смислу у порівнянні із ілюстрацією. Проте, ілюстрація має силу за законами свого мистецтва, яка або впадає в загальну дію тексту, або присутня як чужорідний додаток, який відхиляє думку від авторського текстового смислу, якому належить

© Миронова Т. Ю.

бути провідним. Таке втручання порушує гармонійність письменницької роботи, що можна назвати збитком у авторстві.

Текстовим матеріалом для спостереження за нашим первинним проектом мав стати завершений за комунікативною подією фрагмент англомовного твору "Садиба" англійського письменника Дж. Голсуорсі [7], а матеріалом зіставлення – відповідний російський переклад [6] і ілюстрація [6:96]. Під час пошуку текстових матеріалів ми стикнулися із проблемою, яка додала етапів і деякого драматизму до нашого аналізу. Ускладнена текстова ситуація розгорнулась через те, що у згаданому перекладі два уривки [6:9–17; 68–69] майже із рівними шансами відповідають відібраній ілюстрації.

Несподівані перешкоди підказували відхилити уривки і знайти дещо більш однозначне. Але віра в можливості сучасного наукового концептуального апарату привела до такої думки: У текстовій реальності не може бути колізії, яка не підлягає поясненню, опису і розв'язанню відповідно когнітивно-комунікативному розумінню авторського тексту.

Ситуація, коли у авторському тексті два уривки одночасно ілюстровано, виглядала анормальною. У текстових обставинах, які нас зацікавили, зустрілись три персони, англійський письменник, російський перекладач і російський митець, і професіоналізм кожного із них не викликав сумніву. Чи є така ситуація випадковою помилкою, тоді, хто і з яких причин прийняв хибне рішення? Не виключно, що загальне ставлення до перекладу і ілюстрування, яке могло переважати в період видання, також сприяло дивній ситуації.

Отже, на шляху до трикомпонентного зіставлення текстів і ілюстрації постає необхідність провести ретельний п'ятикомпонентний аналіз і вирішити, до якого із двох уривків перекладу дійсно належить образ від художника. Такими саме словами ми можемо назвати першу частину нашої роботи на новому етапі. Друга частина присвячена саме спершу запланованому порівняльному вивченню смислів уривка оригіналу, його перекладу й ілюстрації до них щодо гармонійності смислу чи його збитку. З причини значного обсягу матеріалу, який отримано в результаті двох частин нашого аналізу, ми змушені перенести опис результатів, які досягнуто у другій частині нашого дослідження в окрему публікацію.

© Миронова Т. Ю.

Стосовно першої частини слід виділити декілька завдань для досягнення її мети.

Англомовний уривок першого вибору і його виклад російською мовою із найбільш авторитетного російського видання письменника ми тимчасово, за комунікативною ситуацією, називаємо "*Святкова домашня вечеря*", відповідним чином помічаючи чи то оригінал [7:9–18], чи переклад [6:9–18]. Англомовний уривок другого вибору і його переклад умовно в нашій роботі з'являється як "*Зустріч у ресторані*", із позначкою про оригінал [7:68–69], чи переклад [6:76–79].

Таким чином, першим завданням у даній статті ми маємо прояснити чинники комунікативних подій "*Святкова домашня вечеря*" і "*Зустріч у ресторані*", щоб зрозуміти, у чому полягає різниця між двома фрагментами за ознаками поведінки персонажів. Друге завдання полягає у складанні індивідуальних сценаріїв активних комунікативних дій учасників цих ситуацій. Третім завданням є визначення концептів цінностей та потреб персонажів. За всім цим, називаючи це четвертим завданням, піде ілюстрація у порівнянні із здобутками трьох попередніх етапів.

1.1. Перше завдання; крок перший "*Перспектива спілкування Джорджа*" на "*Святковій домашній вечері*"

Ми визначали за оригіналом "*Святкової домашньої вечері*" як виглядають комунікативні обставини із позиції одного із її учасників, Джорджа. Для однозначного порівняння із перекладом цей крок нашої роботи ми протоколювали мовою перекладу. Скрізь подальшу реєстрацію аналізу за завданнями 1.1. – 1.8. час від часу трапляються жирні шрифти, що привертає увагу до дій персонажів, такі ж шрифти, коли вони є розрідженими, символізують ще більш важливі за смислом прагматичні елементи у спілкуванні персонажів. У тому випадку, коли ми стикалися із значними відхиленнями від оригінального смислу, використано підкреслення сумнівної ділянки російського перекладу.

Перспектива спілкування Джорджа на "Святковій домашній вечері" / оригінал *(реєстрація аналізу рос. мовою за оригіналом) Джордж**:** за обедом не получил от отца галантных обязанностей заботиться о Хеллен как о даме, поскольку его **намеренно посадили** кавалером для своей младшей сестры, но Хеллен была по другую руку, тем самым, соседкой его отцу – **слушал**, что говорила Хеллен, которая уклонилась от разговора с главой семьи, когда тот наклонился над*

*супом – **впечатлял** полнокровным, мужественным холеным лицом и лощенными волосами – **имел вид столичного**, с безукоризненным вкусом одетого, завсегдатая заведений на Пикадилли – **притворно читал**, чтобы **поднять украдкой глаза – посмотрел** на Хеллен, разговаривавшую с его отцом – **был доволен собой**, поскольку держался невозмутимо – помимо воли выказывал на лице **любовное томление** при виде красоты Хеллен – **успевал наблюдать** фигуру, гибкие движения, сочность тела, густоту, пышность и блеск волос, притягательность губ, гладкость широкого лба и скул, морскую бездонность глаз Хеллен – **выдавал тайную неспособность** сопротивляться притягательности женщины – **ощущал неуверенность** в отношениях – **слышал** ответ Хеллен о светских новостях, в котором она на стороне грешной влюбленной женщины – **нахмурился и ответил** на вопрос Хеллен, при этом **выразил неуважение к обманутому мужу** из светской истории – **слышал** мнение отца о себе и молодых людях, развлекающихся в Лондоне и удаляющихся от забот о поместьях, но имеющих, по мнению главы дома, на это право молодости – как и Хеллен, **перестал есть, переводя озабоченный взгляд** между родителями и Хеллен – **заметил сочувственный и понимающий взгляд матери.***

1.2. Перше завдання; крок другий

Перспектива спілкування Хелен на "Святковій домашній вечері" / оригінал

*(реєстрація аналізу рос. мовою за оригіналом) Хеллен: **сидела** во главе стола рядом с хозяином дома (пред букетами цветов и главными блюдами) – **выглядела** высокой, видной и женственной – она **озадачивала** своим зелено-серым взглядом – **была объектом** мнения других (которые инстинктивно ей не прощали красоту глаз, непрочное положение в жизни, для которого ее внешность выглядела чрезмерно богатым даром природы, ее уход от мужа, а также то, что она поощряла ухаживание Джорджа) – **слушала**, что хозяин дома говорил об ее отце, а больше о себе самом в сравнении с ним – **слегка отводя глаза от говорящего** – чуть **иронично размышляла, что осталось легкой улыбкой на ее полных губах** – **воспользовалась паузой – отвернулась – говорила** что-то Джорджу – **вызвала легкое неудовольствие** хозяина,*

*вынужденного сменить собеседницу – **улыбнулась** – **смело вступила в общий разговор** на тему, которая ассоциировалась с ней самой и **высказала непопулярное "греховное" мнение** о неверной жене – **открыто вызвала ответ** Джорджа на смущающую тему – **увидела** его нахмуренность и **выслушала** его насмешку над обманутым мужчиной – **вздохнула** по поводу оставленной любимой охоты, которой поинтересовался хозяин дома – общей фразой **лаконично отрицала возможность охоты** – **выслушала** о себе и Джордже, что Лондон портит молодых, уводя от поместий – **перестала есть, с улыбкой задержав взгляд на тарелке**.*

1.3. Перше завдання; крок третій: ми визначали за російським перекладом уривка *"Святкова домашня вечеря"* як виглядає комунікативна ситуація із позиції Джорджа. Для однозначного порівняння із перекладом цей крок нашої роботи ми виконували мовою перекладу.

Перспектива спілкування Джорджа на "Святковій домашній вечері" / переклад

*(реєстрація аналізу рос. мовою за перекладом) **Джордж: сидел** по правую руку от своей сестры – был среднего роста с загорелым до красноты лицом – **имел** массивную челюсть, серые глаза, твердо оч ерченный рот, темные, гладко причесанные волосы, редкие на макушке, но еще блестевшие тем особым глянцем, какой бывает только у светских молодых людей, его костюм был безупречного покроя – **оторвал глаза** от меню – украдкой **огляделся** – **гордился** своим умением владеть собой – на лице проявил странное беспокойное **томление** – **смотрел** на Хеллен, как будто против воли, и было в его взгляде что-то жалкое – невнимательно **слышал** рассказ отца о светских новостях – **слышал** "греховное" мнение Хеллен – **ответил** на ее прямой вопрос с позиции мужчины, презирающего роль обманутого мужа – **нахмурился** при этом – **выслушал** от отца порицание аморальности всех молодых – **не продолжил есть** – **не улыбался** – **переводил глаза**, горевшие обидой и страстью с отца на Хеллен, потом на мать – **увидел** ласковый кивок матери.*

1.4. Перше завдання: крок четвертий:

Перспектива спілкування Хелен на "Святковій домашній вечері" / переклад

(реєстрація аналізу рос. мовою за перекладом) ***Хеллен****: загадочная и восхитительная Миссис Белью сидела по другую руку от хозяина дома –* ***слушала*** *хозяина дома – открыто* ***искоса поглядела*** *на хозяина дома (на ее ярких, полных губах заиграла чуть заметная насмешливая улыбка) –* ***беседовала с сыном*** *хозяина (Джорджем) –* ***выглядела*** *пышной, высокой, грациозной, с нежно блестящими волосами, поднятыми высоко надо лбом (в изгибе рта проглядывала чувственность) –* ***имела*** *лицо широкое в скулах, широкий и невысокий лоб, изумительные серо-зеленые глаза, как льдинки, в темных ресницах –* ***улыбнулась и высказала*** *решительную поддержку влюбленной неверной жене, что не совпало с мнением хозяина дома и его круга –* ***прямо обратилась*** *к Джорджу о его мнении на ту же тему –* ***выслушала*** *его ответ, порицающий роль обманутого мужа –* ***выслушала*** *мнение хозяина дома обо всех легкомысленных молодых –* ***вздохнула и на вопрос об оставленной охоте сослалась на бедность*** *–* ***слушала*** *о пагубности Лондона, уводящего из поместий —* ***слушала*** *об удалившемся от дома Джордже и, что отец допускает, чтобы его молодость взяла свое –* ***сидела, глядя*** *в тарелку (легкая усмешка чуть шевелила ее губы).*

1.5. Перше завдання; крок пятий:

Перспектива спілкування Джорджа під час "Зустрічі у ресторані" / оригінал

(реєстрація аналізу рос. мовою за оригіналом) ***Джордж****:* ***сел*** *за столом лицом к стене, тем самым окружающие для него не существовали –* ***ощущал****, что дама ногой прикасается к его изысканному ботинку –* ***не хотел смотреть*** *на яркий свет – невольно* ***оказался в фокусе внимания*** *завсегдатая ресторана, посматривающего в зеркало –* ***оставался в поле зрения*** *официантов, которым пара нравилась м вместе со своей дамой* ***выглядел к восторгу окружающих*** *очень молодо и привлекательно –* ***слышал*** *смех Хеллен –* ***заметил*** *блеск ее зубов –* ***прикасался бокалом*** *к бокалу дамы –* ***ощущал*** *пенящееся вино –* ***спокойно смотрел*** *как выглядит старость уходящего одинокого, хромающего человека, который с трудом надевал пальто –* ***говорил(и) о простых вещах*** *– при каждом*

© Миронова Т. Ю.

новом бокале все более ***сиял взглядом*** *–* ***торжествовал*** *в своем счастье.*

1.6. Перше завдання; крок шостий:

Перспектива спілкування Хелен під час "Зустрічі у ресторані" / оригінал

(реєстрація аналізу рос. мовою за оригіналом) ***Хеллен****: за столом* ***сидела, обращенная*** *лицом к стене – ощущала только присутствие своего спутника – тайком* ***туфелькой искала прикосновения*** *к своему кавалеру –* ***избегала яркого света*** *–* ***откровенно счастливо смеялась*** *– прекрасным видом, но без усилий со своей стороны,* ***приковывала взгляд всех*** *окружающих –* ***встречала бокалом*** *бокал Джорджа –* ***ощущала*** *свежесть пенящегося вина –* ***говорил(и) о простых вещах*** *– ее белые* ***плечи и яркие глаза впечатляли*** *всех –* ***излучала молодость*** *–* ***знала силу своей красоты и была счастлива видеть восхищение собой****.*

1.7. Перше завдання; крок сьомий:

Перспектива спілкування Джорджа під час "Зустрічі у ресторані" / переклад

(реєстрація аналізу рос. мовою за перекладом) ***Джордж****:* ***занял(и) столик*** *в углу,* ***усевшись спиной*** *к посетителям – (во взглядах, хотя он(и) и* ***старал(и)ся соблюсти осторожность****,* ***тлел огонь****, который невозможно было загасить) –* ***стал(и) объектом*** *внимания и сочувствия улыбавшегося посетителя –* ***из-за них переглядывались****, сочувственно и насмешливо кивая друг другу, официанты –* ***соприкасался бокалом*** *с бокалом дамы – (глаза уходившего* ***поймали глаза тех двоих, взгляд старого человека выразил им сострадание****) –* ***все сидел*** *с дамой в уютном углу – (с каждым бокалом вина огонь в глазах* ***разгорался ярче)*** *–* ***болтали*** *о пустяках –* ***глаза блестели и говорили****, что было в сердце.*

1.8. Перше завдання; крок восьмий:

Перспектива спілкування Хелен під час "Зустрічі у ресторані" / переклад

(реєстрація аналізу рос. мовою за перекладом) ***Хеллен: сидела спиной*** *к посетителям – (ножка миссис Белью неслышно* ***скользнула по полу и коснулась*** *ботинка Джорджа) – (во*

взглядах, хотя он(и) и ***старались соблюсти осторожность****,* ***тлел огонь****, который невозможно было загасить) – молодостью и красотой* ***привлекла внимание и сочувствие*** *посетителя –* ***соприкасалась бокалом*** *с бокалом Джорджа –* ***вызвала воспоминания у наблюдавшего*** *посетителя своими блистательными зубками – (глаза уходившего посетителя поймали глаза дамы и ее спутника, взгляд старого человека ответил* ***состраданием****) –* ***все сидела*** *со спутником в уютном углу – с каждым бокалом вина (огонь в глазах* ***разгорался ярче****) –* ***болтали*** *о пустяках – глаза* ***блестели и говорили****, что было на сердце –* ***ослепительными плечами приковала*** *взгляд официанта –* ***милостиво взглянула*** *на услужливого официанта.*

2.1. Друге завдання; крок перший: Активна комунікативна поведінка Джорджа відрізняється у оригіналі і перекладі, що підкреслено. Курсив виділяє ділянки зусиль у спілкуванні з боку Джорджа, спрямованих на безпосередній прагматичний плив на свою знайому, що самим вагомим чином визначає його ставлення до реальності своїх відносин. Спосіб подання порівняння у колі має сенс у тому, що інформація викладена у прямокутній схемі, відразу лінійно зіставляється рядок, з одного боку, із рядком, з іншого, – ми би хотіли, щоб таке порівняння було як один об'єм із іншим.

Рис. 1, 2. **Порівняння сценарію активних дій Джорджа на "Святковій домашній вечері" за оригіналом та перекладом**

(Реєстрація аналізу рос. мовою за оригіналом «Святкова домашня вечеря)

Джордж *притворно читал, украдкой наблюдал женственность Хеллен, нахмурился о том, что вовлечен в смущающий разговор, отвечал Хеллен о своем неуважении к*

(Реєстрація аналізу рос. мовою за перекладом «Святкова домашня вечеря)

Джордж *оторвал глаза от чтения, огляделся, против воли и как-то жалко смотрел на Хеллен, нахмурился, ответил Хеллен о презренной роли обманутого мужа, переводил глаза с обидой и страстью.*

2.2. Друге завдання; крок другий: сценарій активних комунікативних дій Хелен. Активна комунікативна поведінка Хеллен відрізняється у оригіналі і перекладі, що підкреслено. Курсив виділяє ділянки комунікативних зусиль з боку Хеллен, спрямованих на безпосередній прагматичний вплив на цікавого для неї чоловіка. Звичайно така прагматична енергійність особливо вагома у формуванні стосунків.

Рис. 3, 4. **Порівняння сценарію активних дій Хеллен на "Святковій домашній вечері" за оригіналом та перекладом**

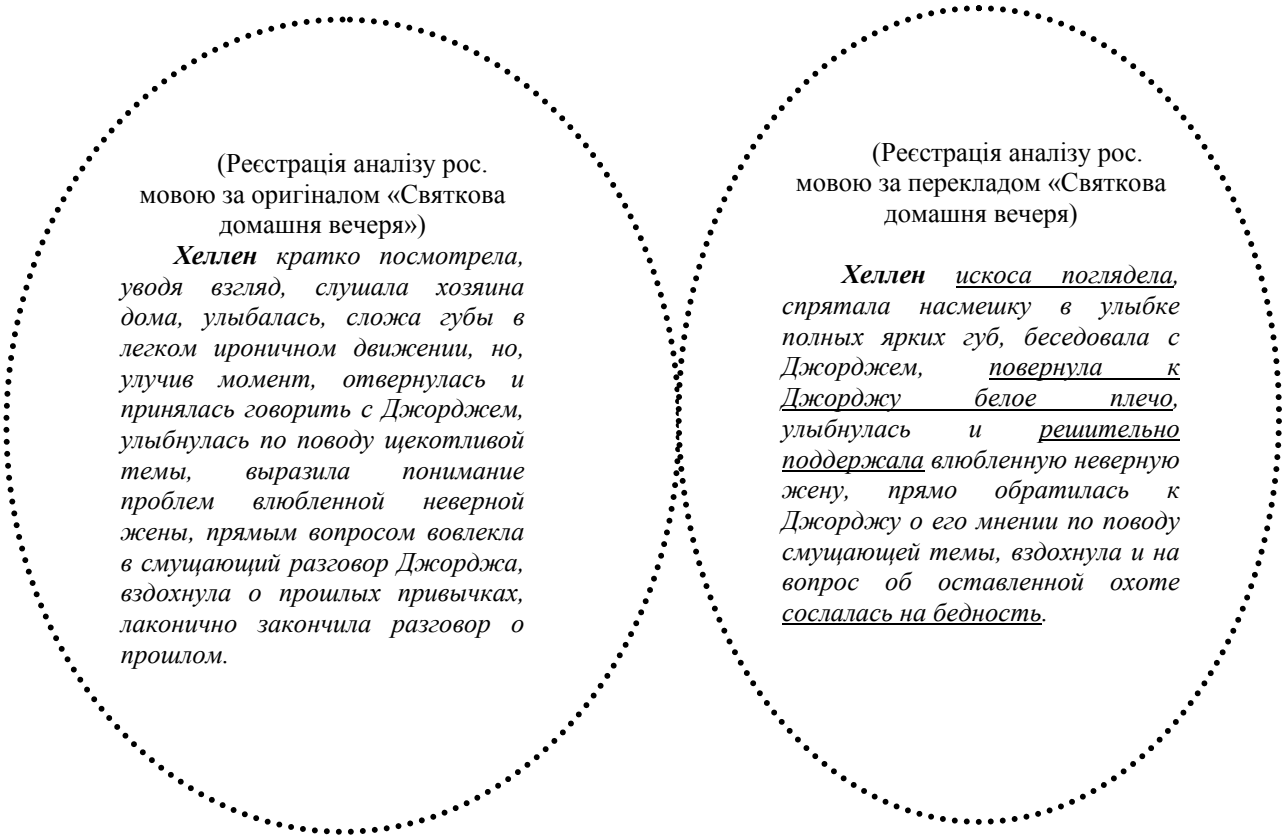

2.3. Друге завдання; крок третій: сценарій активних комунікативних дій Джорджа

Активна комунікативна поведінка Джорджа відрізняється в оригіналі і перекладі, що підкреслено. Курсив виділяє ділянки зусиль до прямого прагматичного впливу с боку Джорджа, що самим вагомим чином визначає його ставлення до змальованої реальності.

© Миронова Т. Ю.

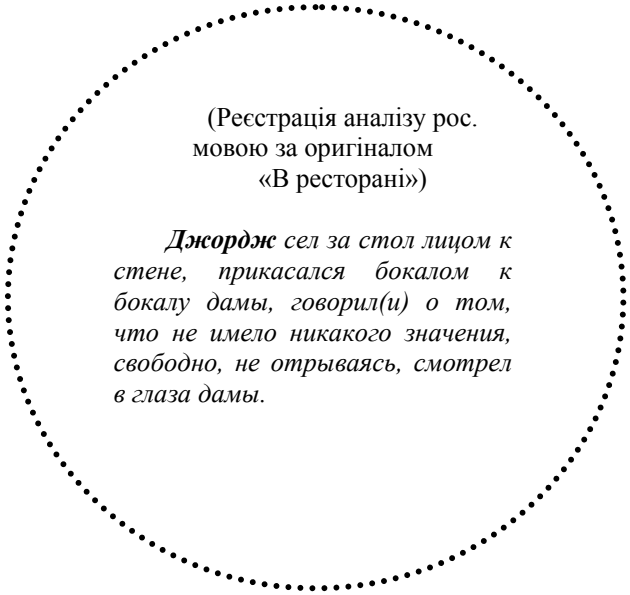

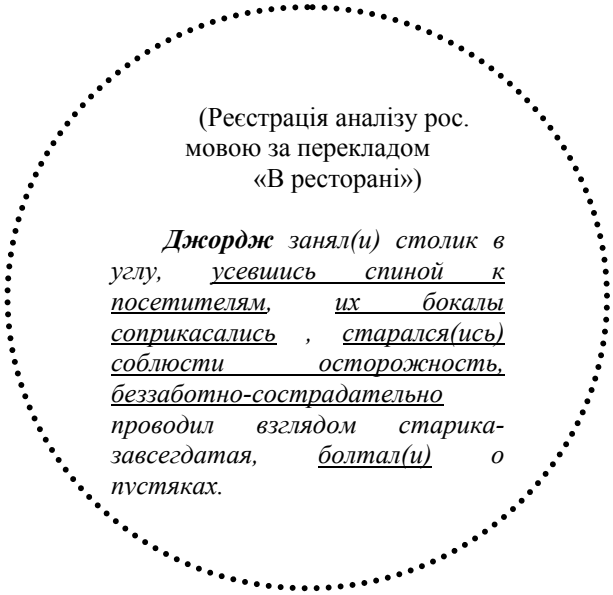

2.4. Друге завдання: крок четвертий: сценарій активних комунікативних дій Хелен.

Серед активних комунікативних вербальних та невербальних дій Хелен очевидно підкреслені смислові моменти, які відрізняють переклад від оригіналу. Курсив виділяє ділянки прямого прагматичного впливу Хелен на Джорджа. що, як правило, переважає в комунікативній ситуації.

Рис. 7, 8. **Порівняння сценарію активних дій Хелен під час "Зустрічі у ресторані" за оригіналом та перекладом**

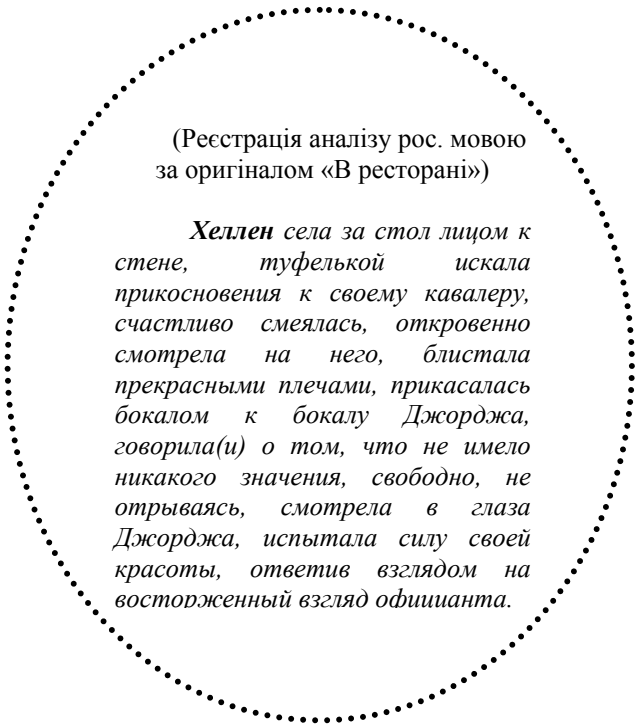

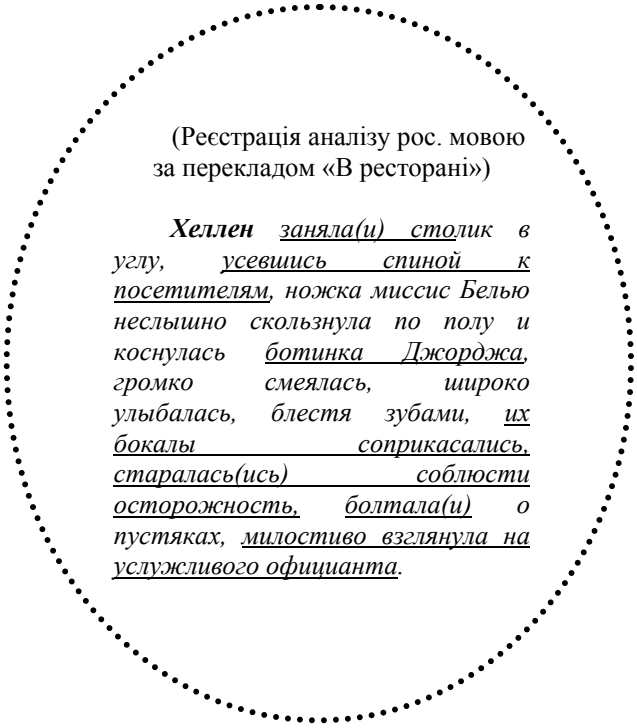

3.1. Третє завдання; крок перший: Концепти цінностей та потреб (реєстрація аналізу російською мовою за англомовним оригіналом "Святкова домашня вечеря")

Он: *сдержанность в проявлении чувств при близких и знакомых, неравнодушие к женской красоте, невозможность впадать в зависимость от женщины, дискомфорт между сыновними чувствами, приличием и притягательностью женщины.*

Она: *допускает возможность воспользоваться случаем и уклониться от разговора с уважаемым хозяином дома, не озадачиваться мнением о себе окружающих, пользуется инициативою в обращении к интересному мужчине, симпатизирует женщине, пожертвовавшей моральными приличиями ради чувств, ощущает себя вправе вовлекать интересующего ее мужчину в щекотливый разговор, не сосредотачивается на жизненных потерях.*

3.2. Третє завдання; крок другий: Концепти цінностей та потреб (реєстрація аналізу російською мовою за російським перекладом "Святкова домашня вечеря").

Он: *домашние встречи досаждают, допускает занятие наблюдать за гостями, позволяет себе выглядеть жалко при интересующей его женщине, презирает роль обманутого мужа в разговоре, допускает заметные близким людям признаки своей обиды.*

Она: *признает возможность взглядами и разговорами проявлять инициативу в отношениях с мужчиной, одобряет дерзость влюбленной неверной жены, ценит свою свободу обращаться в разговоре к интересующему ее мужчине, считает возможным обсуждать свою бедность публично.*

3.3. Третє завдання; крок третій: Концепти цінностей та потреб (реєстрація аналізу російською мовою за англомовним оригіналом "В ресторані").

Он: *потребность в уединении, желание торжественного соприкосновения бокалов, желание слышать и наблюдать как дама говорит, желание смотреть ей в глаза.*

Она: *потребность в уединении, потребность приближаться к телесному соприкосновению, желание быть смелой в отношениях, потребность в празднике, украшенном бокалами вина; потребность выразить свои чувства взглядом, откровенно смеющимся ртом, поворотом обнаженных плеч, свободно обращаясь к своему спутнику;*

© Миронова Т. Ю.

потребность быть красивой и видеть силу своей красоты в восторженных взглядах окружающих.

3.4. Третє завдання; крок четвертий: Концепти цінностей та потреб (реєстрація аналізу російською мовою за російським перекладом "В ресторані").

Он: *потребность иметь место за столом, считает возможным демонстрировать пренебрежение к окружающим, разрешает себе быть во власти вина, допускает опасения по поводу личной встречи, позволяет небрежный разговор.*

Она: *потребность иметь место за столом, считает возможным демонстрировать другим пренебрежение, допускает вольность кокетничать туфелькой под столом, разрешает себе быть во власти вина, допускает тревожность при личной встрече, участвует в небрежном и неуважительном разговоре, считает возможным бросать взгляды на официанта при своем кавалере.*

4.1. Четверте завдання; крок перший:

Рис. 9. **Порівняння комунікативної, прагматичної та концептуальної інформації, отриманої в трьох попередніх завданнях, із смислом ілюстрації**

У зіставленні смислу оригінальних уривків, яке проводилося за завданнями 1.1. – 1.8. у пошуку комунікативних ознак ситуації спілкування, через завдання 2.1 – 2.4. із сценаріями активних комунікативних дій персонажів та за завданнями 3.1. – 3.4., присвяченими набору концептів, видно, що епізоди відрізняються, і їх

змішати важко. Читаючи лише переклади, с точки зору їх сценічності, різниця зменшується, до того ж російський текст починає непокоїти нескладністю, різкістю та іншими ефектами, про що піде мова далі, зокрема у наступній публікації.

Проте, у зіставленні двох епізодів перекладу, один із яких можливо проілюстровано, за "кубовими запитаннями" рівновеликої різниці не виявлено. Такий професійний прийомом журналістів, який слугує визначенню мінімального діапазону комунікативної події, включає шість послідовних питань, а саме: Хто? – Що робить? – Де? – Коли? – Для чого? – Чому? Відповіді навели на думку про частий паралелізм між двома перекладами нашого порівняння, тобто "Святкова домашня вечеря" починає нагадувати фрагмент "В ресторані", що може бути (вважаючи на обмеження епізодів за ознаками сценографії) поясненням, чому читач російського перекладу не може вирішити, який саме епізод проілюстровано, хоча в оригінального письменника ніяких повторів та хиб змісту не помічено.

Лише ретельний аналіз англійського тексту першого розділу роману "Садиба", який називається "Гості в Уорстед Скайнесе", відтворюючи порядок розташування гостей за столом, аж до плану-схеми вітальні, а також із урахуванням певних лінгво-культурних особливостей британців часу Дж. Голсуорсі (наприклад: із якого боку сидить гість, щоб бути люб'язним до жінки, яку з ним посадили як даму із кавалером, як ведеться розмова за столом відносно хазяїна та запрошених, як п'ють вино в присутності жінки та дещо інше), стало можливим відкинути версію, що ілюстрація текстового фрагменту пов'язана з темою "зустріч за сімейною вечерею". Версія про опис епізоду "В ресторані" у такому разі має більше шансів, але багато смислів із оригіналу не підкріплюються російським художником. Остаточне рішення можливе лише після проведення аналізу за письменницькими параметрами замислу, що ми, враховуючи формат цього тексту, збираємося робити в окремій статті.

Перспективи подальших досліджень. Забігаючи попереду, щоб дати відчуття завершеності, повідомимо, що ілюстрацію буде відхилено остаточно як таку, що не відповідає замислу англійського письменника. Отже, можна стверджувати, що кольорова картинка вродливої жінки та світського добродія у 16-томному виданні російського перекладу Дж.Голсуорсі з'явилася зайвим додатком, який відволікає від

© Миронова Т. Ю.

авторського тексту. Здається сам письменник не погодився би із таким нашаруванням чужого смислу в його роботі, тим більш, що через життєве захоплення театром Дж. Голсуорсі був дуже добре обізнаним з оцінкою вигляду сцен.

Випереджаючи наступну публікацію, повідомимо, що російський переклад уривків нашого аналізу значно розчаруваного, оскільки самі важливі показники нашого дослідження, тобто авторські параметри, свідчать, що персонажі загубили багато смислів від свого творця-письменника, якому вони подобалися, яким від дещо великодушно пробачав, залишаючись їх захопленим спостерігачем і вірним співвітчизником із вихованням і смаком від "золотих вікторіанських" часів.

Підсумковуючи, російський виклад твору Дж. Голсуорсі додав до смислу персонажів англійського письменника деяких рис своїх сучасників і співвітчизників. Чому таке трапилось, чи є в цьому провина перекладача, чи загальна теорія перекладу заради легкого читання перекладеної роботи таке дозволяла, а може лінгвістичні форми іншої мови привнесли частки відмінних конотацій і зашкодили авторському смислу, загалом такі і інші питання, гадаємо, буде порушено у наступних публікаціях.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Колшанский Г. В.* Коммуникативная функция и структура языка / Г. В. Колшанский. – М. : Наука, 1984. – 175 с. 2. *Миронова Т. Ю.* Генезис англоязычного отношения к исчисляемым и неисчисляемым существительным и их функция в авторском тексте / Т. Ю. Миронова // Психологія. Мовознавство. Соціальні комунікації. – Переяслав-Хмельницький : ПП "СКД", 2011. – Вип. 8. – С. 119–126. 3. *Maslow A.* Peak Experiences in Education and Art / A. Maslow // Human Values / Joseph A. Zaitchik and Roger E. Wiehe. – N.Y. : Brown and Benchmark, 1993. – 525 p. 4. *Trimmer J. F.* Writing with a Purpose / J. F. Trimmer and J. M. McCrimmon. – Boston : Houghton Miffling Company, 1988. – 524 p. 5. *Oxford* Advanced Learners Dictionary – [7-th ed.]. – Oxford : Oxford University Press, 2008. – 1780 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

6. *Голсуорси Дж.* Усадьба / Дж. Голсуорси // Собрание починений : [в 16-ти т.]. – М. : Изд-во "Правда", библиотека "Огонек", 1962. – Т. 6. – С. 5–237. 7. *Galsworthy J.* The Country House/ J. Galsworthy. – London : Penguin Books, 1942. – 204 p.

© Миронова Т. Ю.

МИХАСІВ Т. С.
Львівський національний університет імені Івана Франка

ОБРАЗ АМЕРИКИ У ПОЕЗІЇ ЗБІРКИ УОЛТА УЇТМЕНА “ЛИСТЯ ТРАВИ”

У статті розглядаються лексичні одиниці суспільно-політичного життя людини на сторінках поетичної збірки “Листя трави” Уолта Уїтмена, що допомагають авторові створити всеосяжний образ Америки.

Будучи вжитими у ролі спеціальних слів, вони беруть участь у достовірному відтворенні реальних подій, політичного життя країни. Під впливом контексту їхня семантика може набувати емоційних, експресивних та конотативних відтінків та значень. Особливо цікавими є випадки використання лексики цього розряду як основи метафор та порівнянь, коли дані елементи, втрачаючи свої первинні значення, трансформуються у засоби художньо-естетичного зображення та допомагають повною мірою осягнути космічний розмах поетичної картини світу Уолта Уїтмена.

Ключові слова: трансценденталізм, поетична картина світу, ключові слова, метафоричний контекст.

В статье рассматриваются лексические единицы общественно-политической жизни человека на страницах поэтического сборника “Листья травы” Уолта Уитмена, которые помогают воссоздать всеобъемлющий образ Америки.

Выступая в роли специальных слов, они берут участие в достоверном воспроизведении реальных событий, политической жизни страны. Под влиянием контекста их семантика может приобретать эмоциональные, экспрессивные и коннотативные оттенки и значения. Особенно интересны случаи использования лексики этого разряда как основы метафор и сравнений, когда данные элементы, теряя свои первичные значения. трансформируются в средства художественно-эстетического изображения и помогают в полной мере постичь космический размах поэтической картины мира Уолта Уитмена

Ключевые слова: трансцендентализм, поэтическая картина мира, ключевые слова, метафорический контекст.

The article deals with the lexical units of political vocabulary in peoples’ lives in the poetry of Walt Whitman “Leaves of Grass” which help to create an all-embracing image of America.

Being used as special words, they participate in depicting real events, political life of the country. Under the influence of the context their semantics can acquire emotional, expressive and connotative colouring and meaning. Losing their denotative meaning these elements are transformed and help to fully comprehend cosmic scope of Walt Whitman’s poetic picture of the world.

Key words: transcendentalism, poetic picture of the world, key words, metaphorical context.

Нові тенденції на сучасному етапі розвитку лінгвопоетики характеризуються детальним опрацюванням проблеми мовної особистості письменників. Когнітивні поетологи акцентують увагу на стратегіях отримання інформації, втіленої в літературному творі, виявленні специфіки когнітивного стилю поетів і прозаїків,

© Михасів Т. С.

зосереджуються на визначенні способів відбиття в мові творчої особистості концептуальної картини світу.

Для такого дослідження великий інтерес становить творчість видатного американського письменника, одного із основоположників національної літератури США – Уолта Уїтмена. У ракурсі когнітивно-дискурсивної парадигми відкрились нові перспективи осмислення його творів, вивчення яких набуває все більшої значущості, як в царині лінгвокультурології, так і когнітивній лінгвістиці.

Актуальність статті визначається необхідністю вивчення найважливіших лексичних домінант у складі головних концептів твору Уолта Уїтмена "Листя трави", що сприяють усвідомленню особливостей індивідуальної картини світу митця художнього слова. **Метою** статті є розгляд ключових одиниць, їх функціонування на сторінках поезії, використання автором при створенні найважливішого образу в концептосфері поета – образу Америки, спричинений значною мірою філософією американського трансценденталізму. За **об'єкт** аналізу взято суспільно-політичну лексику збірки "Листя трави", **предмет** – ключові слова, що входять до складу даного семантичного поля. **Наукова новизна** полягає у недостатньому вивченні лексичного складу поезії Уолта Уїтмена, що слугують засобом встановлення градації концептуальних пріоритетів у світосприйнятті Уїтмена, а також виявлення ключових характеристик у концептуальній системі поета.

Відношення членів "Трансцендентального клубу" до своєї країни на перший погляд може здатися суперечливим. У ньому поєднується твердження про велике призначення Америки з суворою критикою багатьох сторін суспільного життя США. Велич території – від океану до океану та від снігів до тропіків – вже сама по собі слугує запорукою прийдешньої величі, яка зробить Америку "домом людини" [1:86]. Ця віра трансценденталістів була зумовлена подіями Американської революції і відображувала надії на перетворення у життя її ідеалів.

Одночасно трансценденталісти виступають з різкою критикою буржуазного розвитку США. За словами Емерсона, існуюча система – це система війни, конкуренції та несправедливо надбаних переваг. Не стояв осторонь цих важливих проблем і Уїтмен. Він з обуренням

© Михасів Т. С.

говорить про підміну духовних ідеалів невгамовною жагою збагачення, про знищення природи, корупцію та соціальну нерівність та взаємне відчуження людей.

Хибам буржуазної Америки він протиставляє романтичний ідеал – морально-філософську утопію, яка базується на принципах свободи особистості, любові та дружби, гармонії природи та людини.

Трансценденталісти намагалися встановити природу антигуманних, антидемократичних тенденцій у становленні буржуазно-демократичного суспільства та одночасно знайти протиотруту, виявити можливості радикальної реформи та відродження втрачених ідеалів. Звідси очевидне зміщення акцентів у художньому освоєнні національної дійсності. Тепер вже не велич природи та не своєрідність життєвого устрою різних частин країни привертають увагу поетів, прозаїків, філософів та публіцистів. Уїтмен, як і більшість трансценденталістів, скеровує свій погляд на образ людини, нового американця. У ньому шукають причину всіх причин, у тому числі й джерела трагічної трансформації демократичного суспільства. Із ним же пов'язують і надії на радикальні перетворення, здатні відродити дух істинної демократії.

Ключовим стриженем в художній картині світу У.Уїтмена є поняття демократії та осмислення історії країни як практичного втілення її ідеалів [2:327]. Митець прагнув до того, щоб бути співцем, здатним передати голоси всіх і вся – людини та природи, американців та усього людства, якому також належить піднятися до демократичних висот. Адже кожна людина, на думку Уїтмена, носить у собі ідею демократії, якій судилося втілитися в Америці [3:39].

Поняття демократії в індивідуальній поетичній картині світу поета в жодному випадку не зводиться до реальностей буржуазної парламентської республіки та практики буржуазної демократії у США. Це мрія про ідеальний суспільний устрій, де не буде місця класовій нерівності, експлуатації та бідності, що буде існувати на головних засадах демократії та свободи. Саме тому слова democracy, democratic стають ключовими у поезії У. Уїтмена, реалізуючи лейтмотив ідеального суспільства:

How the great cities appear how the ***Democratic*** *masses, turbulent, willful,*
How ***America*** *is the continent of glories, and of the triumph of*

© Михасів Т. С.

Freedom *and of the* ***Democracies****, and of the fruits of society*
And how all people, sights, combinations, the democratic masses too,
serve and how every fact serves [5:390].

Незважаючи на перевагу стилістично нейтральної лексики, даний вірш вирізняється символічним ідейним навантаженням. Об'ємний метафоричний контекст, до складу якого увійшли лексична одиниця географічної лексики America та слова суспільно-політичної лексики Democracies та Freedom '**America** is the *continent of glories… the triumph of* ***Freedom*** *and of the* ***Democracies****, and of the fruits of society…*', епітети *Democratic, turbulent, willful,* що розширюють семантичний потенціал іменника *masses,* створюють ємний образ Америки – країни-мрії, яка йде попереду усього людства, вона – урок для нього і для кожної окремої особистості. Подібна думка виражена і у наступному прикладі:

Democracy*! a throat is now inflating itself and joyfully singing.*
Ma femme! for the brood beyond us and of us,
For those who belong here and those to come, for You, O ***Democracy****.*
For you these from me, O ***Democracy****, to serve you ma femme!*
For you, for you I am trilling these songs [5:98].

Відчуття піднесеності та радісної урочистості досягається окличними реченнями-звертаннями, де семантичний профіль лексеми democracy, вжитий у синтагматичному зв'язку зі словосполученням-запозиченням ma femme, не лише збагачується, але й імплікує суб'єктивну оцінку автора, підкреслює його ставлення до демократії як до жінки, якій він присвячує усю свою поезію.

Образ узагальненості, такий властивий для поетичної картини письменника, використовується повною мірою поетом і при змалюванні ним політичного життя країни. Уїтмен виголошує себе і божественним міністром, і президентом країни. Він свято вірить у те, що будь-яка людина є особистістю, вона – не краплина у величезному океані нації, тому що вона – вільна:

Why what have you thought of yourself?
Is it you that thought the ***President*** *greater than you?*
Have you outstript the rest? are ***you*** *the* ***President****?*
I *am* ***he*** *that walks with the tender and growing night,*
I call to the earth and sea [5:41] …

© Михасів Т. С.

На рівні тексту ця думка акцентується завдяки лексичній паралелі іменника President з референтами особових займенників I, you, he (President – you – I – he). Письменник, здається, ставить читачеві питання, однак не очікує на нього відповіді, адже відповідь у нього вже є: саме він, людина світу, творить історію країни та несе відповідальність за достойне життя кожної людини.

Свою приналежність до того буремного часу, багатого на події та зміни, соціальні потрясіння, що викликали у душі поета гордість та смуток за свою країну, Уїтмен визначив наступним чином:

*New **politics**, new literatures and religions, new inventions and arts.*
*All **religion**, all solid things, arts, **governments** all that was or is.*
These, my voice announcing I will sleep no more but arise,
*You **oceans** that have been calm within me!*
*How I feel you, fathomless, stirring, preparing unprecedented **waves** and **storms*** [5:23].

Створенню семантичної глибини та виразності вірша сприяє спільний метафоричний контекст лексичних одиниць (politics, religion, governments, oceans, waves, storms), а ім'я поета постає перед нами символом національного ідеалу – великої мрії про істинну демократію. Поет заглядає у майбутнє, у нову епоху, яка вже стоїть на порозі: у життя входить нова людина, символ влади якої – всеосяжна любов. На мовному рівні ця думка помітна у наступному поетичному відтинку:

My comrade! For you to share with me greatnesses,
*The greatnesses of **Love** and **Democracy**, and the greatness of **Religion**.*
These selecting, these in hints demanded of me [5:18].

Головне смислове та емоційне навантаження уривку належить іменнику greatness, використаному у формі множини greatnesses, який можна вважати своєрідним оказіональним авторським утворенням, вжитим у стилістичній фігурі анадиплозису і який увиразнює патетичний тон лексичних одиниць Love, Democracy, Religion, викриваючи філософський підтекст, особливе авторське прагнення та завзяття за допомогою поезії створити ідеальне та демократичне американське суспільство.

Уїтмен на шляху до ідеального демократичного суспільства завжди звертався до першоджерел, людини. Американський народ є природною демократичною стихією, саме в душах американської

нації горить божественний вогонь. З особливим пафосом та гордістю говорить поет про свою приналежність до цієї сили:

These States are the amplest poem,
Here is not merely a ***nation*** *but a teeming* ***Nation*** *of* ***nations****,*
O the Pennsylvanian! the Virginian! the double Carolinian!
O all and each well-loved by me, my intrepid ***nations****!*
O I at any rate include you all with perfect love [5:21]!

Повтор окличних речень, лексема nation, підсилена епітетами teeming, intrepid nation та забарвлена поетичною метафорою 'States… the amplest poem', привносить у контекст позитивну тональність та виокреслює життєву та філософську концепцію письменника, його непереборний оптимізм та безупинне прагнення донести до читача образ ідеальної країни Америки.

Непохитна віра у неминучість перемоги демократії народжує у душі та творчості Уїтмена мажорний настрій. Цей оптимізм помітно відрізняється від трагічного світосприйняття пізніх романтиків – Мелвіла, Готорна, По та ще раз вказує на близькість автора "Листя трави" до ідей трансценденталізму [4:117]. Але вирішального значення для Уїтмена мали не теоретичні концепції, а піднесення визвольного аболіціоніського руху у країні, який з'єднав її найкращі сили, перемога над оплотом реакції – рабовласницьким табором, територіальне розширення та матеріальний прогрес США, який було досягнуто працею простих громадян країни. Все це відгукнулося у душі поета бурхливим захопленням, відчуттям радості сьогоденного та майбутнього життя:

Turn ***Libertad****, for the* ***war*** *is over,*
Libertad *and the divine average,* ***freedom*** *to every slave on the face of the earth,*
Turn to the world, the triumphs reserv'd and to come,
Then turn, and be not alarm'd ***Libertad*** *turn your undying face,*
To where the future, greater than all the past,is swiftly, surely preparing for you [5:264].

Семантична площина слова Libertad отримує додаткові семантичні відтінки за рахунок емоційно-образних компонентів-метафори *undying face,* набуваючи також рис живої істоти завдяки дієслову, що позначає рухову динаміку людини turn, вжитого автором у стилістичному повторі та дієслову be (not) alarmed, який змальовує

© Михасів Т. С.

емоційні стани, передає прагнення поета зобразити свободу в образі людини, яка із захопленням зазирає у велич майбутнього.

Особливу експресію та надзвичайну тональність Liberty, Libertad та equality помічаємо у наступному персоніфікованому контексті, де окличні речення-звертання посилюють їхнє значення:

*O **Liberty**! O mate for me! I announce uncompromising **liberty** and **equality**,*
*Young **Libertad**! Be considerate with her now and ever hot **Libertad**, for you are all,*
Bend your proud neck low for once, young Libertad [5:203]!

Індивідуальних поетичних нашарувань лексична одиниця Libertad як важливий елемент лексичного повтору, отримує також завдяки епітетам hot та young, створюючи образ свободи як молодої та вільної людини, справжнього друга Уїтмена.

Символічного звучання у художній канві поезії набуває лексема freedom (32 випадки вживання) і яка являє собою універсальний ідеал, як усього людства, так і Уїтмена зокрема. Використовуючи експресивні можливості метафори у наступному уривкові, до складу якої увійшли не лише лексема freedom, а й одиниці law та peace, підсилені прикметником stupendous, Уїтмен підкреслює думку про те, що свобода є неодмінною та беззаперечною умовою демократичного життя Америки:

Lo, where arise three peerless stars,
*To be thy natal stars my country, Ensemble, Evolution, **Freedom**, set in the sky of Law. I see **Freedom**, completely arm'd and victorious and very haughty, with **Law** on one side and **Peace** on the other,*
A stupendous trio all issuing forth against the idea of caste [5:387].

Завдяки опозиційній парі прикметників victorious з чітко вираженою позитивною конотацією та haughty з негативною семою значення семантичний профіль лексичної одиниці Freedom отримує більшої насиченості та образності. Свобода, з одного боку, сильна та недоторкана, а з іншого – пихата та гордовита, вона, безсумнівно залишається для поета священою. Це та найважливіша умова, при якій людина здатна саморозвиватися, досягати успіху у житті, бути щасливою.

У "Листях трави" ідея рівності втілена у безлічі змальованих портретів простих людей Америки. Уїтмен не поділяє їх на добрих та

поганих, чесних трудівників та злочинців, їхні індивідуальні риси стерті, але всі вони складають узагальнений образ нової людини Америки, з якою поет ототожнює себе, від імені якої він говорить:
O I see flashing that this America is only you and me,
Its power, weapons, testimony, are you and me,
Its crimes, lies, defections, are you and me,
Its Congress is you and me, the officers, capitols, armies, ships, are you and me,
Its endless gestations of new States are you and me,
Freedom, language, poems, employments, are you and me [5:285].

У наведеному прикладі спільність образів виникає завдяки імплікації тотожності референтів особових займенників you та me у ланцюжковому повторі, що допомагає Уїтменові наголосити на тому, що в основі цього людського братства лежать не лише соціально-політичні категорії, а насамперед заклик до людей любити одне одного, бути важливою часткою не лише у житті кожного окремо, але й у суспільному житті країни. Окрім того, письменник не боїться викривати хиби сучасного йому суспільства. Використання тричленного перерахування слів power – weapons – testimony, та іменників crimes – lies – defections, яким притаманна негативна сема значення, сприяє створенню контекстуальної антитези, яка інтенсифікує подані поетом діалектично протилежні образи сили та процвітання країни та її занепад, що були характерні будь-якому суспільствові.

Болісним було усвідомлення Уїтменом, що сучасна йому країна не завжди уособлює високі ідеали демократії. Це імпліцитно акцентовано за допомогою метафори, у складі якої функціонують лексеми суспільно-політичної лексики democracy та libertad:
*How **Democracy** with desperate vengeful port strides on,*
*Thunder on! stride on**, Democracy**! strike with vengeful stroke!*
*And strike up the marches of **Libertad**, marches more powerful yet,*
*And sing me before you go the song of the throes of **Democracy**.*
***Democracy**, the destin'd conqueror, yet treacherous lip-smiles everywhere* [5:274].

Ключове слово democracy, яке у наведеному прикладі вживається автором в окличних реченнях, широко сполучається з прикметниками desperate, vengeful, treacherous, іменниками throes та

© Михасів Т. С.

conqueror, які в умовах контексту несуть у собі емотивну сему негативної оцінки, персоніфікується та набуває негативного емотивного нашарування, передаючи усю палітру душевних переживань поета, його розчарування та біль.

Розчарування Уїтмена у політиці та у щирій відданості лідерів країни передає і наступний приклад:

*What a **filthy Presidentiad**! Are those really **Congressmen**?*
*Are those the **great Judges**? is that the **President**?*
Who are they as bats and night-dogs askant in the capitol?
Then I will sleep awhile yet, for I see that these States sleep, for reasons [5:227].

Додаткової образності та емотивного збагачення лексичні одиниці President, Congressmen, Judges отримують у складі порівняння "*as bats and night-dogs askant in the capitol*". Слово Presidentiad, що вживається у синтагматичному зв'язку з прикметником filthy, набуває негативного компоненту значення, який нашаровується і на значення усіх інших іменників ЛСГ. Акцентоване протиставлення у словосполученнях опозиційної пари filthy Presidentiad – great judges приводить до того, що під впливом контексту слово great втрачає свій позитивний компонент значення, а відчутне іронічне звучання передається і слову judges. На рівні змісту це веде до того, що судді постають перед нами зі своїми справжніми обличчями. Уїтмен завзято намагається знайти відповіді на хвилюючі його питання, позбутися вад сучасного життя Америки та віднайти шлях для усього людства, який приведе його до повної свободи та щасливого життя. Однак окличні та питальні речення віршованих рядків передають неприховану авторську іронію та болісне усвідомлення в марності таких спроб. Схожу думку знаходимо і в наступному вірші:

*Of the **President** with pale face asking secretly to himself,*
What will the people say at last?
*Of the **frivolous Judge** of the **corrupt Congressman**, **Governor**,*
Mayor** of such as these standing **helpless** and **exposed.
Of the envelopment of all by them, and the effusion of all from them [5:381].

Як бачимо з уривку, прикметники frivolous, corrupt, helpless, exposed, що вживаються зі словами, що позначають політичні функції, установи, посади та називають політичних діячів (president, judge, congressman, governor, mayor), мають конотації негативної

оцінки і які створюють підсилений експресивний ефект. Такий контекст спричинений засудженням автором політичної системи, що склалася в Америці, де першоджерелом були корумпованість, обман та безпорадність державної еліти країни.

На сторінках поезії зустрічаються також випадки, коли слова, що позначають політичні функції, посади та називають політичних діячів використовуються у складі стилістичних засобів, а саме розгорнутих метафор. Наприклад:

A voice from Death, solemn and strange, in all his sweep and power
I too a ***minister*** *of Deity.Yea, Death, we bow our faces, veil our eyes to thee, We mourn the old, the young untimely drawn to thee* [5:428] …

Так, у складі метафори при змалюванні Уїтменом смерті її образ персоніфікується завдяки слову *voice* та своєрідному розміщенню лексичної одиниці death з фонетично подібними прикметниками solemn та strange; змістові відтінки слова minister збагачуються завдяки слову Deity, якому притаманні стилістичні характеристики, а форма звертання до смерті, як до чогось реального та близького (yea, Death), разом з характерною для письменника епіфоричною позицією займенника thee, створюють особливе поетичне напруження та атмосферу філософських роздумів поета.

Отже, ключові лексичні одиниці, використані Уолтом Уїтменом для створення узагальненого образу Америки, широко функціонують на сторінках збірки поезії “Листя трави”. Зазвичай, естетично нейтральні, вони, однак, завдяки метафоричним контекстам та синтагматичним зв’язкам з емоційно забарвленими елементами, реалізують свій глибинний конотативний потенціал та характеризуються надзвичайною поетичною силою та особливими авторськими характеристиками.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Покровский Н. Е.* Ранняя американская философия. Пуританизм / Никита Евгениевич Покровский. – М. : Высшая школа, 1999. – 246 с. 2. *Прозоров В. Г.* Американская литература: Романтизм / Владимир Григорьевич Прозоров. – М. : Высшая школа, 1991. – С. 326–428. 3. *Преображенский В. К.* Космическое сознание Уолта Уитмена: перечитываем заново / Владимир Константинович Преображенский. – М. : Наследие, 2002. – 117 с. 4. *Reuben P.* Perspectives in American Literature. A Research and Reference Guide / Paul Reuben. – Boston : Houghton Miffling Co., 2003. – 307 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

5. *Whitman W.* Leaves of Grass / Walt Whitman. –N.Y. : Barnes and Noble Books, 1993. – 602 p.

© Михасів Т. С.

МІРОШНИК С. О.
Київський національний авіаційний університет

ОСНОВНІ ЕТАПИ ВИКОРИСТАННЯ КОМПАРАТИВНИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ ЗООНІМІВ В ІСПАНСЬКИЙ МОВІ

Статтю присвячено дослідженню характерних рис іспанських компаративних фразеологічних одиниць із зоосемічним компонентом, їхніх лексичних та семантичних особливостей, а також встановленню закономірностей функціональних змін, які супроводжують перенесення значень назв тварин, у неспоріднених мовах.
Ключові слова: компаративні фразеологічні одиниці, зоосемічний компонент, ідіома, словосполучення, ідіоматизація.

В статье определены отличительные черты испанских компаративных фразеологических единиц с зоосемическим компонентом, их лексические и семантические особенности, а также определены закономерности функциональных изменений, которые способствуют перенесению значений названий животных в неродственных языках.
Ключевые слова: фразеологическая единица, зоосемический компонент, идиома, словосочетание, идиоматизация.

The article is devoted to identifying of distinctive features of Spanish comparative idioms with zoonym components, their lexical and semantic features and also to identify functional changing which further to transference meaning of animals' names in unrelated languages.
Key words: phraseological unit, zoonym component, idiom, word combination, idiomatic expression.

Актуальність дослідження полягає, по-перше, в орієнтованості сучасних лінгвістичних досліджень на вивчення особливостей мовної концептуалізації знань та уявлень людини про довкілля, по-друге, у необхідності виявлення національної специфіки та міжмовних подібностей у семантиці лексичних одиниць в іспанський і українській мовах, по-третє, у встановленні закономірностей функціональних змін, які супроводжують перенесення значень назв тварин, у неспоріднених мовах.

Наукова новизна дослідження полягає в багатосторонньому розкритті основних властивостей компонентного складу фразеологічних одиниць, до складу яких входять зооніми.

Мета цієї статті полягає в дослідженні фразеологічних одиниць із зоосемічним компонентом.

Об'єктом дослідження є зоосемізми – переносні значення назв тварин, закріплені в системі мови, що об'єктивують в іспанській і українській мовах типізовані значення та уявлення про фауну в проекції на людину.

© Мірошник С. О.

Предметом дослідження є сутність зоонімів як компонентів фразеологічних одиниць іспанської мови. Методологічну основу дослідження складають положення лінгвокраїнознавства, лексикології, семантики, стилістики, граматики, фонетики, фразеології.

Фразеологічні одиниці представляють найбільш мальовничу й виразну частину словникового складу мови та відображають звичаї, традиції народу, згадки про його історію, фольклор. Фразеологія, як стверджують лінгвісти, є найбільш демократичною складовою словника, узятою із глибин мови народу. Фразеологічні одиниці характеризуються подвійним змістом, і значення складових слів стійкого словосполучення створюють певну картину, але фактичне значення всієї одиниці має мало, або й нічого спільного із цією картиною, створюючи цілком новий образ. Багато фразеологізмів утворилося на основі спостережень за поведінкою, зовнішнім виглядом, життям тварин. Саме це пояснює наявність у мові великої кількості фразеологічних одиниць із зоосемічним компонентом.

Вихідною передумовою лексикології як науки є твердження про те, що лексика будь-якої мови не є механічною сукупністю слів, а є певною системою, елементи якої співвідносні та взаємозв'язані, підпорядковані внутрішнім закономірностям цієї системи. Цілком природно, що з лексикологією пов'язана така лінгвістична наука, як фразеологія (від грецького phrasis – вираз, зворот, вислів і logos – вчення), що досліджує лексико-семантичну сполучуваність слів, стійкі мовні звороти, фразеологізми, однією з найважливіших властивостей яких є відтворюваність їх цілісних мовних одиниць. З огляду на це, фразеологічні одиниці аналогічні одиницям лексичним (словам), отже, і фразеологія як наука цим самим зближується з лексикологією. В. В. Єлісєєва зазначає, що, не зважаючи на те, що фразеологічні одиниці являють собою сполучення слів, вони розглядаються лінгвістами з позицій не синтаксису, як вільні сполучення, а лексикології. Причиною цього є, по-перше, те, що у вільному словосполученні можлива заміна будь-якого компоненту в рамках цієї моделі, а у фразеологічному сполученні зв'язок між компонентами жорсткий і заміна одного з них є неможливою без зруйнування смислу всієї одиниці. Інша причина, через яку фразеологічні одиниці відносяться до об'єктів лексикологічного

© *Мірошник С. О.*

дослідження, – це наявність у такого сполучення спільних рис зі словом. Як і слово, фразеологічна одиниця не утворюється в процесі мовлення з одиниць більш низького рівня, а відтворюється готовим блоком. Ця ознака вказує на те, що у фразеологічній одиниці, як і в слові, міститься єдине лексичне значення. Отже, фразеологічна одиниця являє собою не модельоване сполучення, пов'язане семантичною єдністю.

Фразеологія є порівняно молодою дисципліною. Як наука вона виникла лише на початку XX століття. Її основні поняття, обсяг проблематики та об'єкт вивчення ще остаточно не визначені. Це пояснюється передусім великою функціональною, семантичною та структурною різноманітністю тих одиниць, що сприймаються як стійкі сполуки слів. Специфіка об'єкта дослідження викликає труднощі у визначенні як місця фразеологічного рівня в ієрархії мовної структури, так і місця фразеології серед інших лінгвістичних дисциплін.

Протягом довгого періоду часу фразеологію вважали одним із розділів лексикології. Очевидно, основою для цього послужила розроблена Ш. Баллі теза про еквівалентність фразеологізму слову, а слово – основний об'єкт лексикології. В. В. Виноградов зазначає, що в системі лінгвістичних дисциплін фразеологія іноді зовсім не знаходить собі місця, але найчастіше вона розміщується поряд із лексикологією чи є її частиною [3:118]. Проте, із часом підхід до фразеології почав змінюватись. Деякі вчені висловлюють думку, що фразеологія склалася як окрема мовна галузь. Так вважають О. В. Кунін, М. М. Копиленко, З. Д. Попова та інші. А ідею про необхідність створення фразеології як самостійного розділу лінгвістичної науки обґрунтував ще в 20-х роках Є. Д. Поліванов.

Одне із дискусійних питань фразеології стосується її об'єкта. Окреслити чітко коло питань фразеології досить важко. Виділяються різні підходи вчених. Одні вважають, що фразеологи повинні вивчати тільки словосполучення. Інші розширюють сферу фразеології за рахунок прислів'їв, крилатих висловів, афоризмів та інших мовленнєвих утворень. В. В. Виноградов, І. В. Арнольд та інші вчені стверджують, що лексичні компоненти прислів'їв та фразеологічної одиниці є сталими; а значення прислів'я традиційне й

© *Мірошник С. О.*

переважно є переносним; вони уводяться в мовлення готовими [3:119].

Фразеологія має свої специфічні завдання: вивчення особливостей структури фразеологічних одиниць і механізму витворення семантичної цілісності в сполученнях слів; визначення причин їх фразеологізації; дослідження взаємовідносин фразеологічних зворотів з іншими лінгвістичними одиницями – словом, словосполученням, реченням; з'ясування історико – етимологічної основи фразеологічних одиниць, внутрішня форма яких утрачена; вивчення законів розвитку фразеологічного складу; вироблення наукової системи опрацювання різнотипних фразеологічних структур у загальномовних та спеціальних словниках тощо [1:9].

Отже, фразеологія вивчає фразеологічну систему мови в її сучасному стані та в історичному розвитку.

Фразеологія, як і будь-яка інша дисципліна, послуговується певними методами досліджень. Основні з них такі: 1. Метод семантичної ідентифікації. Цей метод використав Ш. Баллі для визначення стійкого сполучення. Метод полягає у виділенні загальної ознаки, що дає змогу (або не дає такої) замінити зворот певним словом-ідентифікатором (ідентифікатор – це, передусім, логічний еквівалент, який служить лише засобом опису явища й не є фактом мови): *estar como sardinas en lata як івасі у бочці,* і т. п. 2. Контекстологічний метод. Він був опрацьований Н. Н. Амосовою. Вона вважає, що фразеологізми слід вивчати синхронно, а при виборі методу необхідно виходити зі специфіки конкретної мови. Ознакою фразеологізму Амосова висуває контекстуальну взаємодію слів у їх сполученнях у залежності від типу контексту – змінного, де вказівний мінімум має більшу або меншу кількість варіацій у межах одного семантичного оточення, чи постійного, під яким розуміється фіксоване сполучення слів, де варіації компонентів виключені, або максимально обмежені. 3. Метод оточення. За допомогою цього метода структуру фразеологізму можна визначити як систему зв'язків між словосполученням та елементами контекстного оточення, що із цією фразеологічною одиницею пов'язані. 4. Метод фразеологічної ідентифікації. Від методу семантичної ідентифікації він відрізняється тим, що не прирівнюється до слова, як це робив

© *Мірошник С. О.*

Ш. Баллі. Теорія еквівалентності фразеологізму слову замінюється теорією співвіднесеності зі словами. Автор методу – О. В. Кунін. Крім цих у літературі розглядаються також методи: варіаційний, комплексний, фразеологічної аплікації**,** монемний, семантичного диференціала, машинного перекладу та інші [2:46].

1. Одним із дискусійних питань є термінування мовної одиниці, що є першоелементом фразеології. Серед фразеологічних термінів зустрічаються явища синонімії та полісемії. Фразеологія, ідіоматика, фраземіка виступають як синоніми в таких значеннях: 1) сукупність основних одиниць (фразеологізмів, ідіом, фразем) фразеології даної мови; 2) розділ мовознавства, що вивчає фразеологізми (ідіоми, фраземи). Разом із тим, наявність у них двох значень дозволяє характеризувати їх як полісемантичні одиниці [2:4].

Синонімічний ряд на позначення одиниці дослідження фразеології містить терміни, які мають як родове, так і видове значення. У науковій літературі співіснують найменування: ідіома, ідіоматичний вислів, стійке словосполучення, фразеологічне словосполучення, фразеологічний зворот, неподільне словосполучення, лексикалізоване словосполучення, автоматизована фраза, стійка фраза та ін. Певні терміни навіть не можна назвати термінами, настільки вони неточні. Деякі фразеологи захоплюються створенням нових термінів без достатніх на те підстав, наприклад: графічні фразеологізми, морфологічні фразеологізми, фразеолоїди і т. п. Подібна заплутаність термінології, що не має собі рівних у жодному розділі мовознавства, створює додаткові труднощі на шляху створення фразеології як лінгвістичної дисципліни [2:4]. На нашу думку, їх незручно вживати в значенні родового найменування, бо вони або звужують поняття (не всі типи фразеологічних одиниць можна окреслити назвою “словосполучення”), або мають у вжитку неоднакове розуміння, як-от “ідіома”.

Fraseología es una ciencia sobre la combinación léxica (no gramatical) de las palabras. Tal definición de la fraseología la encontramos en muchos diccionarios terminológicos y en manuales.

Bajo la composición fraseológica del idioma comprendemos el repertorio de expresiones idiomáticas fijas que se repiten en su uso y que semanticamente son más expresivas y más ricas que las palabras. Наведемо визначене порівняння, яке сформував Мартін Вівальді:

"La comparación o imagen es un procedimiento literatio que sirve para hacer comprender mejor una noción abstracta o un objeto poco conocido para pintar con fuerza una situación o simplemente para poner de relieve una idea o darle cierta gracia" [4:501].

Як бачимо, термін багатозначний. Саме ним користуються іспанські мовознавці. Англійський і французький термін "ідіома" (фр.idiome, англ. idiom) інколи вживається на позначення своєрідних рис та особливостей тієї чи іншої мови.

Отже, в умовах великої термінологічної дублентності найзручнішим найменуванням на позначення мовної одиниці, що є першоелементом фразеології, ми вважаємо термін "фразеологічна одиниця".

Т. І. Арбекова: "Фразеологічна одиниця – це сполучення слів з низьким показником комбінаторності, який зумовлений структурно-системними особливостями компонентів (чи одного з них) або особливим характером відношення словосполучення до дійсності, а також з'єднанням цих двох факторів".

Фразеологічним одиницям (далі ФО) притаманні певні особливості:

- ФО не допускає відчутних змін у порядку та складі слів за винятком граматичних змін (переважно в категорії роду та часу) або тих випадків, коли існують визначені загальновживані її варіації.
- ФО не можуть формуватись на основі помилкової аналогії (на основі ідіоми *"Como mula con collera" – "як папуга"* не можна утворити ідіому *"La mula sin collera"* в значенні *"як мулиця без хомута").*
- ФО має раз і на завжди встановлене значення.
- За винятком тих випадків, коли контекст здатен показати зміст ФО, її зміст переважно не можна вгадати.

Поняття ідіоматичності не є чітко визначеним. Деякі лінгвісти вважають, що термін ідіоматичність вимагає пояснення [4:77]. Існувала точка зору, що словосполучення, яке не підлягало дослівному перекладу, вважалося ідіоматичним. Тому, якщо ідіоматичність розглядати як основну характерну рису ФО, то одні й ті ж словосполучення іспанської мови можуть вважатись ідіоматичними тими людьми, які розмовляють українською мовою, і

неідіоматичними – тими, чия рідна мова містить аналогічні словосполучення. Наприклад, на думку українських лінгвістів, словосполучення *tomar café, tomar un refresco, etc* належать до фразеології, оскільки їх український переклад (пити чай, прохолодний напій) не має еквівалента дієслову *tomar*. А люди, що розмовляють французькою мовою, не знаходять нічого ідіоматичного в цих словосполученнях, оскільки у французькій мові існують подібні лексичні одиниці. Такий підхід до ідіоматичності Гінзбург пропонує назвати інтерлінгвістичним, оскільки він включає порівняння двох різних мов [4:77].

Термін ідіоматичність розуміють як брак мотивації з точки зору тих, для кого ця мова є рідною. Такий підхід, як наголошено, називають інтралінгвістичним [4:77]. Інакше кажучи, говорити про ідіоматичність слід у межах мови, а не поза її межами. Переосмислення значення, стійкість складу, встановлене значення є характерними особливостями фразеологічних одиниць. Один із цих факторів, а саме: часткове чи повне переосмислення значень компонентів ФО, є необхідною (хоча й недостатньою) умовою наявності в них образності. Саме завдяки цьому фактору можна говорити про образність як про характерну рису більшості фразеологізмів. *Se quedo como un gallo de marón – голий, як сокіл* (в українській мові *сокіл*, а в іспанський мові – *осетер*), *poner como un pulpo – бити, як Сидорову козу* (в українській мові – *Сидорова коза*, в іспанський – *восьминіг*), *desapareció como por encanto – як корова язиком злизала* (в іспанський мові – *зачарований*, в українській – *корова*). Створення ефекту образності досягається завдяки використанню метафори, метонімії, порівняння. *Es rojo como un cangrejo-червоний, як рак, cuando la rana críe pelo, cuando meen las gallinas-коли рак свисне*, *le diré cuántas son cinco, le enseñaré lo que es bueno-я покажу де раки зимують*. Значення багатьох ФО є певною мірою вмотивованими. Послаблення мотивації призводить до його більшої ідіоматичності. Процес ідіоматизації зоонімів пов'язаний з їхньою метафоризацією, а продукти ідіоматизації несуть знання про національну специфіку народу.

Функціональна переорієнтація в галузі виникнення ФО, тобто ідіоматизація, виступає частиною лексикалізації синтаксичної одиниці.

© *Мірошник С. О.*

Висновки. Фразеологічним одиницям характерні певні особливості: вони не допускають відчутних змін або тих випадків, коли існують визначені загальновживані їх варіації; не можуть формуватися на основі помилкової аналогії; мають раз і назавжди встановлене значення; за винятком тих випадків, коли контекст показує зміст фразеологічних одиниць, їх зміст переважно не можна вгадати, оскільки в основі процесу фразеологічної номінації лежить фразеологічне переосмислення. Найважливішими типами переосмислення є метафора та метонімія.

Подальші перспективи дослідження. Фразеологія має свої специфічні завдання, найважливішим з яких є вивчення особливостей структури фразеологічних одиниць і механізм їх творення, причини їх фразеологізації, з'ясування історико-етимологічної основи фразеологічних одиниць, законів їх розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Арутюнова Н. Д.* Истоки, проблемы и категории прагматики / Нина Давидовна Арутюнова, Елена Викторовна Падучева // Новое в зарубежной лингвистике : сб. науч. статей / сост. Нина Давидовна Арутюнова. – М. : Прогресс, 1985. – Вып. 16 : Лингвистическая прагматика. – С. 8–42. 2. *Баран Я. А.* Фразеологія у системі мови / Ярослав Андрійович Баран. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 1997. – 176 с. 3. *Виноградов В. В.* Избранные труды. Лексикология и лексикография Виктор Владимирович Виноградов. – М : Наука, 1977. – 312 с. 4. *Головко Е. Б.* Исследование наречных фразеологических оборотов испанского и английского языков / [Елена Борисовна Головко, Оксана Владимировна Фролова, Евгения Александровна Бармина] // Материалы десятой юбилейной междунар. конф. ["Высшее образование в XXI веке: Информация – Коммуникация – Мультимедиа"], (17–19 сентября 2003 г.) / отв. за вып. Аркадий Андреевич Слободянюк. – Севастополь : СевНТУ, 2003. – С. 205–209. 5. *Зернова Л. Г.* Реализация элементов структуры значения фразеологической единицы в контексте / Любовь Георгиевна Зернова // Проблемы знания языкового знака. / КГПИИЯ. – 1982. – С. 34–38.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. *Animal* Idioms [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.idiomconnection.com/animal.html#A 2. *Spanish* Idioms [Електронний ресурс]. – Режим доступу : & Idiomatic Expressions//http://www.learn-english-today.com/idioms/idioms_proverbs.html

© *Мірошник С. О.*

МОЙСЕЙ Л. Т.
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

КОНТРАСТИВНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНЦЕПТОСФЕР ЖІНОЧОГО ТА ЧОЛОВІЧОГО РОДІВ У ДАВНЬОАНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

У статті проаналізовано концептосферу жіночого роду давньоанглійської мови. Виокремлено домінантні концепти концептосфери та лексичні одиниці, що їх вербалізують. Проведено внутрішнє контрастивне дослідження концептосфер жіночого та чоловічого родів. Доведено, що домінантні концепти обох концептосфер співпадають, проте різняться своїм концептуальним ядром.
Ключові слова: давньоанглійська мова, жіночий рід, чоловічий рід, концептосфера, концепт, ядро, периферія, лексико-семантична група.

В статье исследуется концептосфера женского рода древнеанглийского языка. Выделены доминантные концепты концептосферы и лексические единицы, которые их вербализируют. Проведено внутреннее контрастивное исследование концептосфер женского и мужского родов. Доказано, что доминантные концепты двух концептосфер совпадают, но разнятся своим концептуальным ядром.
Ключевые слова: древнеанглийский язык, женский род, мужской род, концептосфера, концепт, ядро, периферия, лексико-семантическая группа.

The article deals with the conceptual system of the feminine gender in old English. The dominant concepts of the conceptual system together with the lexical units which verbalize them are singled out. Inner contrastive analysis of the masculine and feminine conceptual systems has been done. It has been proved that the dominant concepts of both conceptual systems coincide but do differ in their conceptual nucleus.
Key words: old English, feminine gender, masculine gender, conceptual sphere, concept, nucleus, periphery, lexico-semantic group.

У сучасній лінгвістиці існують різноманітні підходи до вивчення тих чи інших явищ у кожній окремій мові. За словами В. Д. Аракіна, кожна мова розвивається за своїми внутрішніми законами, тим не менш у кожній з мов продовжують діяти деякі закони, які були характерні для мови-основи. Історичний метод розглядає кожне явище – фонетичне, граматичне чи лексичне, в його історичному розвитку. Цим забезпечується точний науковий підхід до вивчення сучасного стану окремих мов [1:11–12]. Функціонування мови потрібно досліджувати як у синхронному, так і в діахронному планах, тому що знання історичних змін у мові дає змогу усвідомити як невід'ємну частину соціуму не тільки мову, але

© Мойсей Л. Т.

й сам процес пізнання. За словами І. В. Руденкової синхронному підходові не суперечить розгляд мовних явищ і процесів у їх динаміці [2:8]. Кожна мова із розвитком суспільства поповнюється, перш за все, новою лексикою. Людина починає мислити новими поняттями, які складаються у лінгвокультурні категорії. Кожному періоду розвитку суспільства притаманні свої категорії. З плином часу їхні межі розширюються або звужуються, можливе зникнення одних категорій та виникнення нових.

З. Д. Попова та Й. А. Стернін зазначають, що мислення людини невербальне, воно відбувається за допомогою універсального предметного коду. Люди мислять концептами, які є кодовані одиницями цього коду. Мова – це один із засобів доступу до свідомості людини, її концептосфери, до змісту і структури концептів як одиниць мислення. Концепт вчені трактують як приналежність свідомості людини, глобальну одиницю мислиннєвої діяльності, квант структурованого знання [3:7]. У центрі сучасних лінгвістичних досліджень є людина. “Антропоцентризм як методологічний принцип, – за словами В. В. Михайленка, – є важливим для сучасних лінгвістичних досліджень, які здійснюються в когнітивній парадигмі знань, і полягає в тому, що наукові об’єкти вивчаються, перш за все, відповідно до їх значення для людини, за їх призначенням у її життєдіяльності, за їх функціями в розвитку людської особистості” [4:22].

Актуальним є когнітивне дослідження концепту роду у історичному розвитку, оскільки категоризація світу на істоти / неістоти з подальшим поділом на він / вона / воно відбувається першочергово у свідомості людини та з плином часу змінюється завдяки зовнішнім факторам впливу.

Метою нашого дослідження є вивчення лексичних одиниць, що вербалізують концептосферу жіночого роду давньоанглійської мови та за допомогою контрастивного аналізу порівняння концептосфер чоловічого та жіночого родів.

Метод контрастивного аналізу орієнтований на встановлення подібних чи відмінних рис на синхронному зрізі у структурі порівнюваних мов. Проте ми порівнюємо концептосфери на синхронному зрізі давньоанглійської мови, застосовуючи внутрішній контрастивний аналіз.

© Мойсей Л. Т.

Об'єктом дослідження є концепт роду у давньоанглійський період.

Предметом – реконструкція концептосфери жіночого роду на основі виокремлених лексичних одиниць.

Матеріалом слугували тексти VII–поч. XI століть: Beowulf, Cædmon Hymn, The Fates of the Apostles, Juliana, Judith, Widsith, The Battle of Maldon, The Battle of Brunanburh, The Wanderer, Christ and Satan. Досягнення мети передбачає вирішення таких завдань:

- надати кількісну характеристику лексичних одиниць маркованих жіночим родом у д.а. творах;
- угрупувати лексеми, які вербалізують той чи інший концепт у лексико-семантичні групи (ЛСГ);
- виявити домінантні та периферійні концепти концептосфери жіночого роду давньоанглійського періоду;
- порівняти концептосфери чоловічого та жіночого родів досліджуваного періоду.

Кількість іменників жіночого роду, отриманих методом суцільної вибірки з д. а. текстів, складає 448, що становить 21,3 % усіх проаналізованих. Якщо у сучасній англійській мові іменники жіночого роду це ті, що несуть вказівку на жіночу стать, то в д. а. мові іменників істот, серед проаналізованих, виокремлено всього – 32. Тринадцять іменників можуть відноситись до таких, що позначають істот, якщо вони вказують на індивідів зокрема, та неістот, якщо іменник несе ознаку збірної назви, наприклад: *cneoris "generation", eorodcist "company", folcscearu "nation, division of people"* та ін. Зареєстровано один іменник, який може позначати істоту, або ж його приналежність до істот чи неістот визначається контекстом: *dugup "men"* – істота, "*manhood, troop, army"* – істота/неістота. Д.а. іменник *ben* є багатозначним, і відповідно до значення у тексті може бути зарахованим до такого, що позначає істоту або неістоту, наприклад у значенні *"prayer"* – істота, а у значенні *"petition, demand"* – неістота. Проте, навіть зарахувавши усіх до істот, кількість сягає всього 10,5 %. Всі решту марковані жіночим родом – іменники на позначення неістот.

За концептуальними ознаками ми угрупували іменники жіночого роду у відповідні лексико-семантичні групи (ЛСГ) відповідних концептів. 22 іменники є багатозначними та можуть

© Мойсей Л. Т.

відноситись до структур різних концептів, тому вони не враховані (аналіз таких іменників є у перспективі нашого дослідження). Всього нами виділено 54 концепти. Проте слід зазначити, що кількість лексем, які входять до більшості з них, невелика, що, можливо, і пояснює те, що такі концепти не є характерні жіночій концептосфері, а все ж таки притаманні чоловічій або відносяться до концептосфери середнього роду (що буде встановлено у подальшому дослідженні). За кількістю лексем, які входять до кожного концепту, ми виділили чотири домінантні. Кількість лексем такого концепту складає не менше 30. Саме таку кількість лексем ми допускали при виділенні домінантних концептів у концептосфері чоловічого роду д. а. мови (див. статтю "Концептосфера чоловічого роду давньоанглійського періоду") [5].

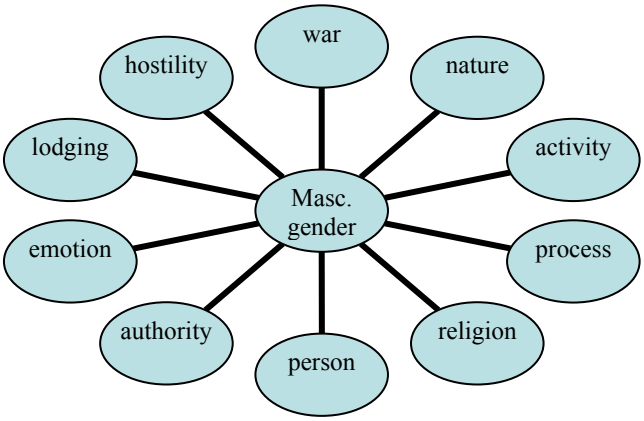

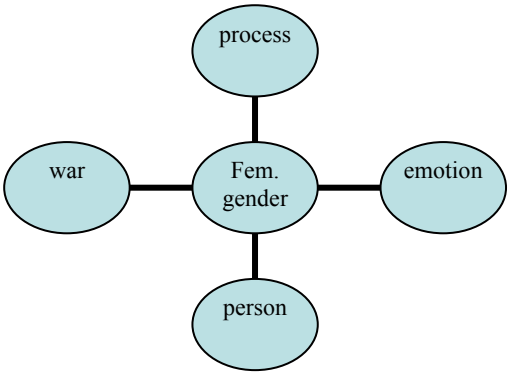

Схеми 1, 2. **Домінантні концепти концептосфер чоловічого та жіночого родів д.а. мови**

Як видно зі схем, домінантні концепти концептосфери жіночого роду є серед домінантних концептів чоловічого роду. Співпадання домінантних концептів свідчить про те, що ці чотири концепти: війни, дії, особи, емоцій були домінантними у житті давніх англійців VII–XI ст. та відображають їхню картину світу (концептосферу).

Таблиця 1

Кількісні характеристики домінантних концептів концептосфер чоловічого і жіночого родів д.а. мови

№	Концепти	іменники чоловіч. роду	іменники жін. роду	всього
1	war	138	35	173

© Мойсей Л. Т.

2	action	75	51	126
3	person	57	42	99
4	emotions	48	43	91

Як показав проведений аналіз, за кількісними характеристиками лексем, що вербалізують концепти, переважають марковані чоловічим родом, що вказує на те, що ці концепти відображали концептосферу чоловічого роду. Проте, продовжуючи наше дослідження, ми виділили ядро та периферію кожного концепту двох концептосфер. Як виявилось, вони суттєво відрізняються. Ядерною ЛСГ концепту війна, що входить до концептосфери чоловічого роду (КЧР), є ЛСГ *воїна/бійця*. Ядром цього ж концепту концептосфери жіночого роду (КЖР) є ЛСГ *військових обладунків*. ЛСГ *воїна/борця* налічує всього дві номінації у КЖР за умови, що маються на увазі учасники, а не збірна назва: *fyrd "army", herelaf "remnant of an army"*. Ця ЛСГ знаходиться на далекій периферії КЖР. Ядерна ЛСГ *військових обладунків* КЖР притаманна концепту війни КЧР проте не являється його ядром. Окрім ядерної ЛСГ концепту війни ЖКР виділяємо периферійні – це ЛСГ *війни/бою*, наприклад: *guð, sæc, beado* та ін.; ЛСГ *зброї* (всього три лексичних одиниці): *here-wæd "armour", hildenædre " arrow", incgelaf "sward"*.

Концепт дії/процесу вказує на велику активність давніх англійців, які постійно в дії, боротьбі. Щоб розмежувати принцип віднесення іменників до чоловічого чи жіночого роду, ми знову виділили ядра цього концепту. Для цього ми розділили лексеми у ЛСгрупи *позитивних*, *негативних* та *нейтральних* або *невизначених дій/процесів*. Ядро у КЧР склала ЛСГ *нейтральних дій/процесів* 42 номінації (наприклад: *ingang "entry", æðm "breath", feðelast "footstep"* та ін.) із 75 вибраних. Ядром концепту КЖР стала ЛСГ *негативних* – 22 (наприклад: *inwitrun "malicious councel", niðwracu "severe punishment", womdæd "evil deed"* та ін.) та ЛСГ *позитивних дій* (16 лексичних одиниць), наприклад: *bot "help, assistance", ellendæd "a deed of valour", freondlaðu "a friendly invitation"*. Слід зазначити, що дій, які несуть в собі позитив у КЧР всього 6. Отже, можемо стверджувати, що іменники на позначення дії, які несли в собі конотацію позитиву чи негативу маркувалися жіночим родом.

Нейтральні або невизначені іменники дії маркувалися чоловічим родом.

Іменники, які позначають особу, що не увійшли в структури інших концептів, разом із лексемами на позначення рис характеру та частин тіла складають концепт людини/особи. Ядром концепту в обох концептосферах є людина. Однак, якщо чоловічим родом переважно маркувалися іменники, які могли позначати осіб обох статей, наприклад *æglæca " wretch, miserable person", anhaga "one dwelling alone",* то серед номінацій жіночого роду виокремлено іменники, що вирізняють саме жіночу стать: *hlæfdige "lady", ides "woman", meowle "maid, damsel"* та ін. ЛСГ *риси характеру* у концептосфері жіночого роду проаналізованих творів нараховує 9 лексем, з яких 6 мають позитивну конотацію (*cyst "excellence, virtue", milts "kindness", modþracu "impetuosity"* і ін.*)* та 3 – негативну (*leasung "falseness", irgþ " sluggishness", wlenco(u) "pride, arrogance")* у той час як лексеми цієї ЛСГ чоловічої концептосфери мають виключно негативну конотацію, наприклад: *anmedla "pride,arrogance" dolgilp "foolish pride"* та ін. ЛСГ *частин тіла* нараховує 10 лексичних одиниць. Вісім – це іменники на позначення зовнішніх органів: *hand, hond "hand", eaxel "shoulder", folm " palm"*, 2- внутрішніх: *heorte "heart", ædre "artery, vein"*. Неможливо розмежувати за яким принципом вони маркувалися чоловічим чи жіночим родом, так як ЛСГ частин тіла КЧР теж нараховує 19 лексем.

Домінантним у картині світу давніх англійців є концепт емоцій / відчуттів. У концептосфері жіночого роду він займає друге місце за кількістю лексем, що його вербалізують, в той час як у чоловічій він є восьмим. У КЖР концепт структурується ЛСГ *позитивних* та ЛСГ *негативних* емоцій. Ядром є ЛСГ *позитивних емоцій*, що складається із 28 іменників, наприклад: *eadlufe "happiness of love", eðelwyn(n) "joy of a country", est " good pleasure, favour"* та ін. ЛСГ *негативних емоцій* налічує 15 номінацій, наприклад: *deaþcwalu "deadly pain, agony", fyrenþearf "dire distress", hreow "grief, sorrow"* та ін. Ядром концепту емоцій у КЧР є негативні емоції. Отже позитивні емоції маркувалися переважно жіночим родом, а негативні чоловічим. Серед позитивних емоцій/відчуттів КЖР превалюють лексичні одиниці з семантичною

© Мойсей Л. Т.

ознакою кохання, наприклад: *heahlufu "great love", frig "love, affection"*та інші. У ядерній ЛСГ негативних емоцій КЧР превалюють лексичні одиниці на позначення ненависті, наприклад: *ecghete "swordhate, hostile hate", hete "hate, enmity", nið " hatred, enmity"* ін. Як показує аналіз, ядра концептів мають протилежні семантичні значення.

Серед решти домінантних концептів, що складають концептосферу чоловічого роду, проте не є серед домінантних у КЖР знаходяться концепти природи**,** сфери діяльності**,** релігії**,** влади**,** приміщення та ворожості. У концептосфері жіночого роду всі ці концепти також представлені, проте вони знаходяться на периферії. Концепт природи КЖР характерний випадковими номінаціями, які неможливо виділити у ЛСГ. Найбільша ЛСГ, яку ми виділили за кількістю лексем (9) – це ЛСГ *природні явища*, наприклад: *ystru "darkness", yð "vawe", gled "flame, fire"* та ін. Кількість лексичних одиниць концепту сфера діяльності у КЖР складає всього 1,9 % від усіх іменників жіночого роду. Якщо людина серед номінацій чоловічого роду представлена як такою, що має певний рід занять: *brimwisa "captain", dema "judge", handþegen "servant"* та ін.; виконавець різних дій: *ar "messenger", attorsceaða "venomous destroyer", bena "petitioner"* то у КЖР вся сфера діяльності зводиться до служниці з семантичною ознакою жіночої статі: *ðignen "female servant", foregenge "femail servant", ginger "maid-servant"* та ін. Всього номінацій, що входять до цього концепту 8. Такий розподіл вказує на те, що у д. а. суспільстві будь-яка сфера діяльності, робота, виконання дій, асоціювалась з чоловіком. Жінці відводилась роль тільки хатньої служниці.

Концепт релігії представлений у КЖР 11 лексемами. Серед яких чотири позначають гріх: *syn "sin", fyrnsyn " sin of yore", godscyld " sin against a god", niðsyn "sin of violence"*, де у КЧР тільки одна номінація – *leather.* Отже, номінації гріха у д.а. мові маркувалися жіночим родом, а всі святі, бог, диявол – чоловічим.

Концепт влади не був характерним для КЖР. Всього зареєстровано три номінації: *dryhtcwen "noble queen", freawrasen " noble or royal chain, diadem", ealdorduguð "the chief nobility"*, що становить 0,7%.

© *Мойсей Л. Т.*

Сім лексем нараховує концепт приміщення (*Heall "hall, residence", fen-freoðo "asylum", gifheall "a hall in which gifts are distributed"* та ін). Ворожість, як характерна ознака концептосфери чоловічого роду, виражена всього 4 номінаціями у КЖР та складає 1 %(*fæghþ " feud, hostility", gesacu "hostility", læððu "enmity", wælfæhð " deadly feud")*. Лексеми з концептуальними ознаками ворожості чи приміщення можна вважати такими, що входили до КЧР.

Отже, у результаті проведеного аналізу, нами встановлено, що концептосфери чоловічого та жіночого родів у д. а. мові були представлені чотирма домінантними концептами, що співпадають: війни**,** дії**,** особи та емоцій**.** Домінанти концептосфер збігаються, проте різним є їхнє концептуальне ядро. Серед характерних ознак за якими давні англійці маркували іменники жіночим родом є: жіноча стать (концепт особи), емоційність, переважно позитивна (концепт емоцій та концепт дії), предмети, що є засобом для виконання будь-якої дії (концепт війни: ЛСГ військових обладунків). Решту домінантних концептів КЧР знаходяться серед близької та дальньої периферії КЖР.

Перспективою дослідження є вивчення концептосфери середнього роду та її порівняння із концептосферами чоловічого та жіночого родів задля встановлення принципів класифікації іменників за родами у д. а. мові та подальшого розвитку категорії роду в англійські мові.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Аракин В. Д.* История английского язика: [учеб. пособие] / В. Д. Аракин/ – [2-е изд.]. – М. : ФИЗМАТЛИТ, 2003. – 272 с. 2. *Руденкова И. В.* Анафорический род в его отношении к грамматическому роду и именной категории лица (на материале индоевропейских языков) : автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. филол. наук / Руденкова Ирина Вячеславовна. – Владимир, 2010. – 23 с. 3. *Попова З. Д.* Основные черты семантико-когнитивного подхода к языку / З. Д. Попова, И. А. Стернин // Антология концептов / [под. ред. В. И. Карасика, И. А. Стернина]. – М. : Гнозис, 2007. – С. 7–9. 4. *Михайленко В. В.* Рангова концептуалізація в англійській мові / В. В. Михайленко // Філологічні науки. – Чернівці : Книги, 2010. – Вип. 22, т. 2. – С. 21–25. 5. *Мойсей Л. Т.* Концептосфера чоловічого роду давньоанглійського періоду / Л. Т.Мойсей // Філологічні науки. Мовознавство. – Луцьк : Волинськ. нац. ун-т імені Лесі Українки, 2011. – № 3, ч. 1. – С. 115–120.

© Мойсей Л. Т.

НАСТЕНКО С. В., ГОЛІНЕВИЧ-КУЛІШ Ю. Б.
Київський національний лінгвістичний університет

ДОСЛІДЖЕННЯ ПОНЯТТЯ "ІДІОСТИЛЮ АВТОРА" КРІЗЬ ПРИЗМУ СУЧАСНИХ ЛІНГВІСТИЧНИХ ПАРАДИГМ

Статтю присвячено дослідженню поняття "ідіостилю автора" крізь призму сучасних лінгвістичних парадигм. Ідіостиль письменника є не лише системою засобів, якими він користується в процесі вираження своїх ідей, а і способом відображення реальності такою, якою її бачить автор, тобто від художньо-образного аналізу твору до того, з якими позамовними явищами дійсності співвідносяться ці одиниці.

Ключові слова: стиль автора, ідіостиль, лінгвостилістична домінанта, ідіолект, структура ідіостилю письменника.

Статья посвящена исследованию понятия "идиостиля автора" сквозь призму современных лингвистических парадигм. Идиостиль писателя является не только системой способов, которыми он пользуется в процессе выражения своих идей, а и способом отображения реальности такой, какой ее видит автор, то есть от художественно-образного анализа произведения до того, с какими внеязыковыми явлениями действительности соотносятся эти единицы.

Ключевые слова: стиль автора, идиостиль, лингвостилистическая доминанта, идиолект, структура идиостиля писателя.

The article as for concept research "author's idiostyle" through a prism of modern linguistic paradigms. The writer's idiostyle is not only system of ways which it uses in the course of expression of the ideas, and way of display of a reality such what it sees the author, that is from the is art-shaped analysis of product before, these units correspond with what extralanguage phenomena of the validity.

Key words: style of the author, idiostyle, linguostylistic dominant, idiolect, structure of a writer's idiostyle.

Актуальність обраної теми дослідження зумовлена необхідністю пошуку адекватних шляхів відтворення ідіостилю письменника цільовою мовою, зумовлена загальною тенденцією сучасних лінгвістичних досліджень до відходу від суто внутрішньомовного сприйняття мовного знака, до розуміння його як виразника світосприйняття носія певної етнокультурної інформації, елементи авторського бачення світу і моделювання його засобами художнього твору.

Враховуючи важливість проблеми розуміння художнього тексту, **метою** даної статті є аналіз теоретичних засад щодо вивчення ідейно-художніх домінант ідіостилю письменника.

Предметом аналізу є специфіка відтворення домінант індивідуального стилю письменника.

© Настенко С. В., Голіневич-Куліш Ю. Б.

Об'єктом дослідження статті є ідіостиль письменників крізь призму сучасних наукових лінгвістичних досліджень.

Матеріалом статті слугують джерела сучасних лінгвістів: Васильєвої Є., Галича О., Назарець В., Селіванової О. О., Перепльотчикової С. Є., Чернишової Т. О., Черевченко О. М., Морозової Н. В., Тарасової І. А.

Наукова новизна статті полягає в тому, що в ній розглянуто поняття "ідіостилю автора" з точки зору культурологічної, лінгвопоетичної та когнітивної парадигм.

Творчість будь-якого письменника є індивідуальною. З одного боку вона завжди співвідноситься з літературним жанром, з іншого ж боку, вона завжди в певній мірі виходить за рамки будь-яких літературних течій саме через специфічність неповторності автора. Ця неповторність зумовлена індивідуальністю авторського стилю, що в літературознавстві позначається терміном "ідіостиль". Дослідження мовного аспекту ідіостилю дає можливість побачити індивідуальну неповторність письменника у представленій ним вербально-естетичній картині світу, оцінити його внесок у систему вже функціонуючих словесних художніх засобів національної мови, визначити загальні закономірності й провідні тенденції розвитку літературної мови.

Стиль автора – це та сукупність особливостей творчості, яка відрізняє його твори від творів інших письменників. Сукупність зображально-виражальних засобів митця є ефективною, коли закономірно поєднується в художню мотивовану систему. Носіями стилю є елементи форми художнього твору – від композиції до мовних виразових форм. Досліджуючи стиль певного письменника, виділяють стильову домінанту. Стиль – це сукупність художніх особливостей літературного твору. В ширшому розумінні стилем також називають систему художніх засобів і прийомів у творчості окремого письменника, групи письменників (течії або напряму), цілої літературної доби [1:344].

Вивчення мови художніх творів передбачає виявлення функціональної своєрідності мови художньої літератури упродовж умовних періодів, знання про історичні закономірності розвитку літературних стилів та з'ясування складної структурної єдності засобів і форм словесного вираження художнього задуму й розвитку

© *Настенко С. В., Голіневич-Куліш Ю. Б.*

індивідуального стилю митця. Аналізуючи навіть окремі аспекти індивідуального почерку письменника в тому чи іншому жанрі художньої літератури, дослідник виявляє мовну специфіку відбору й використання мовних засобів художнього відображення реальної дійсності. У цьому розумінні поняття "стиль" визначається не в літературознавчому або лінгвістичному трактуванні, а як принцип відбору письменником засобів мови і мовленнєвих побудов у певному жанрі художнього твору.

В українському мовознавстві здійснено цілу низку студій, у яких розкриваються особливості мовної майстерності письменників (І. К. Білодід, І. Є. Грицютенко, О. Ф. Дем'яненко, С. Я. Єрмоленко, П. С. Дудик, Г. М. Колесник, А. К. Мойсієнко, Л. І. Мацько, М. Я. Плющ, Н. М. Сологуб, З. Т. Франко та ін.) [2].

Ідіостиль у широкому розумінні позначає сукупність мовних засобів, що характеризуються домінантністю та є реалізованою у дискурсі текстів, що належать одному автору [3]. В більш вузькому плані ідіостиль тісно пов'язаний з системою лінгвостилістичних засобів, характерних для творчої манери мовної особистості автора. Ідіостиль розуміється в сучасній філології як певний прояв саме рефлексії автора над мовою, що є сукупністю глибинних текстопороджуючих "констант", "домінант" художньої особистості. Поняття ідіостилю також є тісно пов'язаним з "ідіодіалектом", "семантичними іграми", "поверхневими та глибинними структурами тексту". Особливо важливим є вивчення ідіостилю в контексті поняття "мовна особистість".

Індивідуальний стиль мови відображає інтелект особистості. Специфічним є те, що інтелектуальні властивості ідіостилю чітко проявляються на структурно-мовному рівні мови, що відображає ступінь володіння мовою і на складних рівнях організації мовної особистості – лінгвокогнітивному та мотиваційному. Співвідношення саме зі складними рівнями може стати основою для диференціації близьких, але тотожних понять, таких як "ідіостиль" та "ідіодіалект". Якщо ідіодіалект вважається сукупністю структурно-мовних особливостей (стабільних характеристик), що мають місце в мові окремого носія мови, то ідіостиль – це сукупність саме повнотекстових характеристик окремої мовної особистості (індивідуальності письменника, вченого, конкретного мовця), тим не

© *Настенко С. В., Голіневич-Куліш Ю. Б.*

менш вони формуються під дією екстралінгвістичної основи – як функціонально-стильової, жанрово-стильової, так і індивідуально-стильової. У цілому, ідіолект однієї людини просто не може не бути відмінним від ідіолекту іншої. Адже у них, у кожної людини, свій ментальний лексикон, свій обсяг знань і своє сприйняття світу. Як зауважує український мовознавець С. Я. Єрмоленко щодо індивідуального стилю, то вона визначає його як сукупність мовно-виражальних засобів, які виконують естетичну функцію і вирізняють мову окремого письменника з-поміж інших. Це поняття насамперед стосується стилю майстра слова, письменника. У роботі автор підкреслює, що стиль та ідіолект є термінами абсолютно синонімічними, і зауважує, що стиль індивідуальний співвідноситься з поняттями ідіолекта та ідіостилю**,** але не ототожнює ці три терміни [4:653].

О. О. Селіванова користується лише терміном “ідіолект”, розуміючи його як індивідуальний різновид мови, що виявляється в сукупності різних ознак мовлення окремого носія мови та містить ознаки норми і узусу відповідної мови, демонструючи екземплярний рівень лінгвальної діяльності. У письмовому мовленні ідіолект виявляє риси ідіостилю [5:173].

Ідіостиль має різнорівневий (за ступенем узагальнення) інтегрований характер, тому що є посередником, проміжною ланкою між текстом і його творцем. Саме близькість з людиною обумовлює особливі труднощі в процесі вивчення ідіостилю: дуже мало простору для абстрагування від конкретного тексту та узагальнення його особливостей. Водночас ідіостиль – це стиль мовної особистості в усьому різноманітті прояву специфіки його рівнів (вербально-семантичного, когнітивного, мотиваційного) в текстопороджуючій діяльності та в структурі, семантиці і прагматиці тексту в рамках того чи іншого функціонального стилю мови. Індивідуальний стиль мислення і мови можна вивчати тільки в межах одного функціонального стилю. Дійсно, тільки в широкому психологічному контексті творчого процесу, наприклад художнього чи наукового, можна пояснити власне лінгвістичні наукові факти, отримані в результаті аналізу цілого тексту. Крім того, індивідуальний стиль автора, зокрема вченого, зазнає впливу таких позалінгвістичних факторів, як емпіричний чи теоретичний рівень

© Настенко С. В., Голіневич-Куліш Ю. Б.

розвитку галузі наукового знання, відповідні цьому рівню методи дослідження (спостереження, експеримент, класифікація, типологія, теорія та інші).

Поняття "ідіостилю" має зайняти гідне місце серед категорій когнітивної поетики. В двосторонній основі феномену ідіостилю (ментальне/мовне) когнітивна поетика акцентує увагу на ментальному аспекті його сутності, пропонуючи шлях дослідження від концептів до когнітивних структур авторської свідомості і вербальних засобів його втілення [6].

Індивідуально-художній стиль письменника становить систему мовних засобів, яка постає в результаті відбору і творчого використання насамперед лексичних і синтаксичних явищ національної мови не тільки для вираження певного змісту, але й для естетичного впливу на читача. Категорія індивідуального створюється насамперед функцією повторюваності й закономірності, яка формує естетичне організаційне ядро кожного ідіостилю. Його зорієнтованість на об'єктивно новий, нестандартний мовно-естетичний пошук, на відкритість інноваціям сприяє інтелектуалізації як мови окремого художнього твору, так і літературної мови у цілому. Засобами інтелектуалізації поетичного мовлення вважають сукупність мовних одиниць, які мають значне смислове навантаження (культурологічне, історичне, філософське, лінгвістичне тощо), зумовлене контекстним оточенням, лініями семантичних зв'язків [7].

Сучасні вчені, досліджуючи художній ідіостиль, зазначають, що його опис залежить від художньо-образного аналізу твору і від того, з якими позамовними явищами дійсності співвідносяться ці одиниці. Залежно від індивідуальної естетики слова позамовний світ набуває різних мовно-виразових форм в ідіостилі, підпорядковується естетичним законам творення і сприймання художнього тексту, через що утворюються образні словесні ряди (епітети, метафори, порівняння). Різні компоненти художнього тексту можуть сприяти функціональній активізації слів із звуковою або колірною семантикою. Звідси художній текст виявляється як система художньо-зображальних засобів – тропів, як певна стилістична структура.

Під час аналізу художньої мови творів письменника визначаються індивідуальні риси, з'ясовуються естетичні закономірності, притаманні слову в художньому мовленні взагалі. Добір мовних зображальних

© *Настенко С. В., Голіневич-Куліш Ю. Б.*

засобів та їх використання в контексті художнього твору, з'ясування естетичної функції мовного матеріалу визначають ідіостиль письменника. Так визначний мовознавець О. І. Єфімов доводить, що основним завданням аналізу словесної тканини художніх творів є визначення специфіки мови і стилю письменника, індивідуальної своєрідності його мовних засобів, у яких знаходять своє відтворення ідея і зміст твору [8:4].

Отже, структура ідіостилю письменника проявляє себе на всіх мовних рівнях: від фонетики до складнопідрядного речення, але стає особливо виразистою в лексиці та словотворі. Існує відоме поняття літературної норми, а індивідуально-авторський стиль можна визначити як порушення норм. Такі порушення бувають різними: в межах варіативності тієї ж норми; слабкі відхилення від норми, проте зі збереження узусу; порушення узуальних прикмет мови; вихід за межі літературної мови у суржик, діалект, різномовність.

Перспективами подальших розвідок у даному напрямі може слугувати детальний аналіз першотвору і виділення тих ключових елементів, відтворення яких забезпечить повний та правильний переклад оригіналу цільовою мовою.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Галич О.* Теорія літератури : [підруч. для студ. вищ. навч. закл.] / [О. Галич, В. Назарець, Є. Васильєв] ; за заг. ред. О. Галича. – К. : Либідь, 2001. – 488 с. 2. *Морозова Н. В.* Структура та семантика складного речення в ідіостилі Євгена Гуцала (на матеріалі художньої прози) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.01 "Українська мова" / Наталя Володимирівна Морозова ; НПУ ім. М. П. Драгоманова. – К., 2006. – 20 с. 3. *Чернышева Т. А.* Идиостиль в газетно-публицистическом дискурсе: на материале газеты "Известия": дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 "Русский язык" / Татьяна Александровна Чернышева ; Череповец. гос. ун-т. – Череповец, 2007. – 205 с. 4. *Єрмоленко С. Я.* Українська мова : [енциклопедія] / Світлана Яківна Єрмоленко. – К. : Укр. енциклопедія, 2004. – 675 с. 5. *Селіванова О. О.* Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : [підручник] / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава : Довкілля–К, 2008. – 712 с. 6. *Тарасова И. А*. Поэтический идиостиль в когнитивном аспекте (на материале поэзии Г. Иванова и И. Анненского) : дисс. на соискание учен. степени д-ра. филол. наук : спец. 10.02.01 "Русский язык" / Ирина Анатольевна Тарасова ; Саратов. гос. ун-т – Саратов, 2004. – 484 с. 7. *Черевченко О.М.* Ідістиль Ю. Клена у контексті інтелектуалізаторських мовних традицій українського неокласицизму : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 "Українська мова" / Олександр Миколайович Черевченко ; Київськ. ун-т імені Тараса Шевченка. – К., 2005. – 20 с. 8. *Цаленчук С.О.* Анализ языка литературных произведений : [учебник] / С. О. Цаленчук. – [1-е изд.] – Минск : БГУ, 1971. – 88 с.

© *Настенко С. В., Голіневич-Куліш Ю. Б.*

ОРЛИЧЕНКО О. В.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

МОНОЛЕКСЕМНІ ТА ПОЛІЛЕКСЕМНІ ТОПОНІМИ ЛАТИНСЬКОЇ АМЕРИКИ

У статті увага зосереджена на монолексемних та полілексемних топонімах Латинської Америки, на особливостях їх формування та інтерпретації.
Ключові слова: монолексемні та полілексемні одиниці, власне ім'я, топонім, Латинська Америка.

В статье внимание сосредоточено на монолексемніх и полилексемніх топонимах Латинской Америки, на особенностях их формирования и интерпретации.
Ключевые слова: монолексемные и полилексемные единицы, имя собственное, топоним Латинская Америка.

In this article the attention is concentrated in monolexical and polilexical toponyms of Latin America, in their formation singularity and interpretation.
Keywords: monolexical and polilexical units, proper name, toponym, Latin America.

Актуальність та **наукова новизна** роботи полягає в тому, що розглянуто особливість структури та класифікації латиноамериканських топонімів.

Специфіка творення топонімів Латинської Америки, проаналізована на основі літературних творів письменників вказаного ареалу, стала предметом лінгвістичного аналізу, а об'єктом – конкретні мовні одиниці: пелагоніми, потамоніми, лимноніми, ороніми, астіоніми, антропотопоніми тощо Латинської Америки.

Матеріал статті – приклади з довільно обраних прозових творів сучасних латиноамериканських письменників, а також окремі одинці, взяті з лексикографічних джерел, зазначених у бібліографії [див. 1, 2, 3 в списку емпіричних джерел до статті].

Найбільше розповсюдження в країнах Латиноамериканського континенту отримали односоставні топоніми, в чому легко переконатися, подивившись на карту південної півкулі. Їх інтенсивний розвиток закономірний, оскільки це один з найбільш простих засобів відображення оточуючої дійсності. Задля того, щоби упевнитися у цьому твердженні, можна порівняти топоніми декількох країн вказаного ареалу. Наприклад, Колумбії: *Caquetá* (від caquetas "какети, індійці Колумбії"), *Caldas* (від caldas "гарячі мінеральні ванни"), *Meta*

© Орличенко О. В.

(від meta "мета, фініш, ворота"); Гватемали: *Flores* (від *flor* "квітка"); Мексики: *Popocatépetl* та *Coatepec*, утворених за допомогою суфіксів -*tépetl* чи його альтернативної форми -*tepec*, який означає *"гора, на горі, в горах",* або ж *Tenochtitlán* та *Minatitlán,* утворених за допомогою суфіксів -*titlán* чи його альтернативної форми -*titla*, який означає *"місце між"* [1]; Чілі: *Talcahuano*, що походить від імені воїна і означає *tralcam wenu* < *Talcahueñu*, тобто "небо, що гримкоче" [2]. Всі ці назви, що були створені за допомогою одиниць, які спочатку не входили до розряду власних імен, так чи інакше відображають окремі ознаки пелагонімів, потамонімів, лимнонімів, гелонімів, оронімів і т. д.

Для того, щоб з'ясувати особливості формування топонімів Латинської Америки розглянемо їх з точки зору монолексемності та полілексемності, а саме: проаналізуємо компонентний склад названих одиниць, спираючись на кількісний критерій оцінки та загальний процес топонімічного словотворення.

Згідно з існуючим принципом класифікації, до групи структурно простих (монолексемних), латиноамериканських топонімів можна віднести іншомовні запозичені, оскільки вони переносяться в латиноамериканську топоніміку як готові (незмінні) форми. Наприклад: Armenia (міста у Сальвадорі та Колумбії), Florencia (колумбійське місто), Granada (нікарагуанське місто), Lepanto (одне з міст Коста-Ріки), Artemisa (кубинське місто), Piriapolis (одне з міст Уругваю). Причому це можуть бути не лише власні назви у мовах-донорах, але й будь-яке загальне ім'я, наприклад, ріка Monkey (*мавпа* англійською), що в Гватемалі.

У більшості випадків в цю групу можна включити і топоніми, створені на основі антропонімів: Levingston (гватемальське місто), Magdalena, Bolívar (колумбійські міста), David (панамська бухта), Wilches (колумбійська гавань). Окремо в цій групі треба назвати приклад використання антропоніма з означеним артиклем, який не співпадає з родом самого власного імені, а саме El Carmen, одне з міст Болівії. Ця одиниця цікава наявністю двох елементів, але перший (артикль) є службовим словом, і окрім вказівки на визначеність або невизначеність, а також роду і числа не несе лексичного навантаження. Тож географічну одиницю, створену за допомогою артиклю та іменника, можна вважати монолексемою. У той час як аналогічні одиниці (антропоніми), що включають декілька елементів, кожний з

© Орличенко О. В.

яких має своє лексичне значення, повинні бути віднесені вже до полілексем. Це топоніми, створені на основі використання імен та прізвищ або прізвища і роду занять людини, яка носить це прізвище. Наприклад, Dr. Pedro P.Peña (столиця одного з департаментів Парагваю) або Presidente Hayes (назва іншого департаменту цієї ж країни), Mariscal Estigarribia (колумбійське місто).

Простими треба вважати також перенесені до розряду топонімів прикметники, утворені за допомогою суфіксів в однині (Rabinal, Corozal, міста Гватемали та Пуерто Ріко) чи множині (Nuevitas, Куба) або без них (Antigua, гватемальське місто; Clara, уругвайське місто; Hondo, домініканське місто; Chico, парагвайська ріка), а також іменники, що включають граматичну морфему множини (Cañazas, Панама; Castillos, Уругвай; Pañuelas та Patillas, Пуерто Ріко). Перехід останніх з розряду імен називних у власні відбувається у супроводі переростання граматичного значення морфеми *–s* в лексичне значення. Форма множини прикметника чи іменника починає виражати не багаточисельність об'єктів, а особливі ознаки одного об'єкта, який переходить у статус власного імені і стає якоюсь географічною назвою. У таких випадках, незважаючи на морфологічні зміни, процес словотворення, який дозволив би говорити про складну форму топонімів, відсутній.

Так само до простих топонімів слід віднести назви, що включають прикметник Santo. Його скорочений компонент San може приєднуватись до будь-якого імені і, по суті, втрачає лексичне значення "святий", тобто проходить повну десемантизацію: San.José, San.Benito, Sta.Eulalia (гватемальські міста), San.Idelfonso (одне з міст Сальвадору). У поєднанні з ім'ям артикулоїд утворює єдине ціле, тобто комплекс, зв'язність якого у більшості випадків підкреслюється об'єднуючим наголосом на другу частину топоніму:

En San Pablo, al expulsarme de la ciudad los carabineros, me tiraron encima de un vagón de carga y me rompieron tres costillas [Roberto Arlt, La factoría de Farjalla Bill Alí].

Підтвердженням може бути і той факт, що у деяких випадках можлива контракція десемантизованого іменника з наступним найменуванням. Наприклад, Santiago – відома назва однієї чілійської провінції та її столиці чи Santurbán – гірський вузол у Колумбії.

Але коли такі словосполучення ускладнюються додатковими

елементами, топонім необхідно включати до групи полілексем, оскільки в подібних випадках уточнення як раз і служать для виокремлення із ряду подібних (синонімічних) назв: міста *San José* (Гватемала) та *San José del Guaviare* (Колумбія) або *San José de las Matas* (Домініканська Республіка), місто *San Andrés* (Гватемала) та департамент *San Andrés y Providencia* (Колумбія), острів *Santa Fe* (Еквадор) та місто *Santa Fe de Bogotá* (Колумбія).

До простих можна віднести також топоніми індійського походження (наприклад, мови науатль), побудовані з використанням морфем та суфіксів конкретної семантичної наповненості. Наприклад, *tlal- / tal-* (у перекладі *земля, місцевість*) + *-pán / -pa* (у перекладі *на, зверху*) > *Tlalpan,* топонім, який можна потрактувати як "*місцевість зверху*" [3].

При аналізі таких топонімів постає питання інтерпретації одиниць, складові частини яких мають своє власне значення. Наприклад, назва чілійського містечка *Andacollo*, що походить від стародавніх іменників мови кечуа *anta* (мідь / метал) та *coyllor* (зірка) і означає "зірка, що сяє, наче мідь", або ж перуанський топонім *Morochuco* < *muru* (плямистий) + *tsucu* (капелюх чи шапчина), що означає "поселення, жителі якого носять різнокольорові сомбреро" [4].

Саме протиріччя, яке закладене у сприйняття цих топонімів, що виникли як вільні словосполучення, допомагає пояснити можливість віднесення таких структур до простих. Доказом може служити те, що кожний з елементів подібних топонімів має вмотивованість, але лише для тих, хто знає вихідне значення окремих компонентів. У цьому випадку можна говорити про часткову десемантизацію мовної одиниці. В іншому – тобто при відсутності для мовця конкретного лексичного значення, яке стоїть за окремими елементом топоніма – можна констатувати повну десемантизацію структури, а отже відносити її до розряду монолексем.

Одна з характерних ознак латиноамериканської топоніміки полягає в тому, що в атрибутивній синтагмі може зберігатися означений артикль (однини чи множини), який, виконує роль додаткового атрибута: La Romana (Домініканська Республіка), El Sauce (Нікарагуа), Los Santos (Панама), хоча зафіксована велика кількість прикладів, в яких артикль втрачається. Порівняйте промовисту семантику назв гватемальських міст La Libertad, La Democracia,

© Орличенко О. В.

El Progreso та Exaltación (Болівія) чи Victoria (Сальвадор). Навряд чи можна якось обґрунтовано пояснити збереження чи втрату артикля в наведених топонімах. Але, як і у попередньому випадку з артикулоїдом San, можна стверджувально говорити про монолексемність (структурну чи лексичну) подібних форм.

¿Disparates? ¿No se creyó en la existencia del plesiosaurio que descubrió un inglés borracho, el único habitante del Neuquén a quien la policía no deja usar revólver por su espantosa puntería?...[Roberto Arlt, El Discurso Del Astrólogo / Los Siete Locos].

Полілексемність топонімів найбільш яскраво виявляється тоді, коли окремі ознаки та якості об'єктів передаються в назвах за допомогою двох чи більше повнозначних дистанційно розташованих елементів. Найчастіше в таких географічних назвах у якості атрибута виступають дієприкметники (Piedras Coloradas, уругвайське місто; Monte Quemado, аргентинське місто), кількісні або порядкові числівники (Cayos Siete Hermanos, домініканські острівки; Cayos Cinco Balas, кубинські острівки; Veintisiete de Abril, коста-риканське місто). Привертає до себе увагу можливість – хоча й дуже обмежена – самостійного вживання числівника у якості топоніма: Treinta y Tres (назва одного з адміністративних районів Уругваю, а також його столиці):

En su compañía he recorrido todo el sur de la provincia, Bahía Blanca, Marcos Juárez y Azul, después estuvimos en Rosario de Santa Fe, Córdoba, Río Cuarto, Villa María y Bell Ville [Roberto Arlt, La Factoría De Farjalla Bill Alí].

Наведений приклад, крім іншого демонструє той факт, що значна частина туземної топоніміки, хоча і була фонетично привабливішою, виявилася заміненою суто іспанськими назвами, хай не дуже образними, але без сумніву надзвичайно впорядкованими. Так ріки Suquía, Xanaes, Calamuchita, Chocancharagua (Аргентина) перетворилися на río Primero, río Segundo, río Tercero, río Cuarto [5].

Найбільш розповсюджений засіб утворення назв такого роду це – позначення якоїсь географічної одиниці за допомогою атрибутивної синтагми, другий компонент якої виконує описову, видільну або обмежувальну функцію (Pueblo Nuevo, Нікарагуа; Aguas Buenas, Пуерто Ріко) чи привносить розпізнавальний відтінок (Fraile Muerto, Уругвай):

Lo irónico era que ese primer encuentro haya ocurrido en esta misma estación en la que Madelo esperaba ahora, adormilado y con un descomunal dolor de cabeza, que llegara el tren que lo llevaría lejos de Piedras Altas [José Edmundo Paz Soldán Y José Sanjinés, Una Noche En Mi Medusa].

До складних структур відносяться також ойконіми (астіоніми), утворені шляхом приєднання прикметників до готових – вже існуючих в тій чи іншій функції в мові – імен (наприклад, Nueva Segovia, Нікарагуа). Це група, яка особливо помітна в системі найменувань, де широкого розвитку набуває явище топонімічної омонімії. У зв'язку з цим на мапі Латинської Америки можна побачити місто Punta Gorda, що у Гватемалі, і ріку Punta Gorda у Гондурасі; місто Unión і у Парагваї, і в Перу, міста Progreso і El Progreso, відповідно у Панамі та у Гватемалі, Bahía Negra на Кубі і Punta Negra в Перу. Цікавою у йому плані є варіативність деяких власних назв завдяки збереженню їх еволюційних форм: від латинської (наприклад, місто Sancti Espiritus, що на Кубі) і до її сучасної форми (Sierra del Espíritu Santo, що в Гондурасі).

На відміну від монолексемних топонімів їх полілексемні аналоги можуть включати більше двох компонентів в тих випадках, якщо одне означення виявляється недостатнім, або ж коли воно саме є атрибутивною синтагмою. Членування цих найменувань (тобто співвідношення тих компонентів, що визначаються, та тих, що визначають) різне. Так наприклад в топонімі Bahía de Charco Azul прикметник azul служить обставиною до іменника charco, а сполучення Charco Azul могло б самостійно функціонувати в Латиноамериканській топонімії як одне ціле, хоча у вищеназваному сполученні воно визначає іменник Bahía.

Цікавим елементом у складі полілексемних структур є колоративи, які охоплюють всю палітру від чорного до білого кольорів. Прикладом можуть бути такі: гора Caballo Blanco (у Гватемалі), місто Cabo Rojo (у Пуерто Ріко), Barrancabermeja (назва міста у Колумбії), вже названий топонім Bahía de Charco Azul, El Dorado (назва міста у Венесуелі), ріка la Plata (естуарій річок Парана й Уругвай), бухта Bahía Negra у Парагваї, хоча вони (колоративи) зустрічаються і в монолексемних топонімах (наприклад, десемантизований топонім Collipulli > Colli (collü ↔ coli, colü, тобто різнобарвний або кольоровий або темний або червонуватий) + Pulli (холм або ж гора або земля) [повторно див. 2]:

Hace media hora que salimos de San Carlos de Río Negro [Ednodio Quintero, Sombras en el agua].

A mediados de 1984, viajé al río de la Plata [Eduardo Germán Hughes Galeano, Crónica de la ciudad de Buenos Aires].

В топоніміці Латинської Америки часто задіються прийменникові словосполучення. За звичай прийменник вживається для вказівки на місцезнаходження об'єктів, тобто використовується в своєму прямому значенні, але часто до складу прийменникових найменувань може входити і артикль. Однак у його вживанні відсутня одноподібність. Порівняйте:

- іменник + прийменник de + іменник чоловічого роду в однині з артиклем: San Miguel del Padrón (Куба),
- іменник + прийменник de + іменник чоловічого роду в однині без артиклю: Pan de Azucar (Уругвай),
- іменник + прийменник de + іменник чоловічого роду у множині з артиклем: Muelle de los Bueyes (Нікарагуа), Golfo de los Mosquitos (Панама),
- іменник + прийменник de + іменник чоловічого роду у множині без артиклю: Boca de Cangrejos (Пуерто Ріко),
- іменник + прийменник de + іменник жіночого роду в однині з артиклем: Candelaria de la Frontera (Гондурас),
- іменник + прийменник de + іменник жіночого роду у множині без артиклю: Laguna de Perlas (Гондурас),
- іменник + іменник з безприйменниковим сполученням: Padre Las Casas (Домініканська республіка).

У моделях названих топонімів у препозиції часто можуть стояти такі компоненти, як *punta* (Punta del Este, Уругвай), *monte* (Monte Quemado, Аргентина), *puerto* (Puerto Viejo / Puerto Potrero / Puerto Cortés, Коста Ріка; Puerto Padre, Куба), *villa* (Villa María, Аргентина), *cabo* (Cabo Cruz, Куба) та ін.:

Julio César Puppo, llamado El Hachero, y Alfredo Gravina, se encontraron al anochecer, en un café del barrio de Villa Dolores [Eduardo Germán Hughes Galeano, Crónica De La Ciudad De Montevideo].

У назві одного з уругвайських міст Villasboas означене та означуване (іменник villas + прикметник boas вжито у множині). Цікавим в цьому топонімі є те, що близькість до Бразилії і відповідна інтерференція португальської мови впливає на вибір прикметникової

форми: boas (порт.) замість buenas (ісп.).

Особлива форма топонімів, що аналізуються, не може не вплинути на їх функціонування. Положення терміна у препозиції переносить на нього лексичне навантаження, у зв'язку з чим семантична наповненість назви стає більш вагомою та очевидною для носіїв мови. Тому за звичай найменування цієї групи опиняються у повному сенсі вмотивованими, тобто відбиваючими характерні ознаки об'єктів, що іменуються. Нагадаємо, що абсолютна відповідність семантики компонентів реальним ознакам оточуючої дійсності не завжди є обов'язковою Прикладами можуть стати нижченаведені одиниці: місто Rio Gallegos (у перекладі Ріка Галісійців), місто Bocas del Toro (у перекладі Бичачі зіви), місто Cabo Rojo (у перекладі Червоний мис), острів Caja de Muertos (у перекладі Труна небіжчиків), затока Golfo de los Mosquitos (у перекладі Мушина затока). Зазначимо, що подібне твердження справедливе і по відношенню до монолексемних астіонімів, таких, як наприклад, міста Limón (у перекладі українською "лимон"), León ("лев"), Calamar ("кальмар"), Gaviotas ("чайки"), Durazno ("персик" чи "абрикоса"), Murciélago ("летюча миша").

При розгляді топонімічних атрибутивних комплексів, другий елемент яких (прикметник) співвідноситься з іменником (наприклад, campo + alegre → Campoalegre, колумбійське місто), їх розмежування з вільними словосполученнями ґрунтується на фонетичному критерії. Доказом того, що подібні комплекси представляють собою з'єднання двох слів, служить їх акцентна побудова. Якщо порівняти вільні сполучення прикметників та іменників типу *campo alegre, río sucio* та ін., де нормою є рівномірний наголос на обох компонентах, і топоніми *Campoalegre* та *Riosucio* (колумбійські міста), з об'єднуючим ударним наголосом на другому компоненті, а у другому прикладі ще й втраті графічного наголосу на слабкій голосній *і* першого компоненту (*río – Riosucio)*, то різниця ритміко–інтонаційного малюнка стає очевидною. Таким чином, топоніми Campoalegre або Riosucio, що характеризуються поєднуючим наголосом на другому компоненті та послабленим наголосом на першому, тобто утворені на кшталт складних слів, відносяться до групи складених (полілексемних) топонімів.

Виходячи з цього, до групи складених топонімів слід відносити і назви типу Bucaramanga (Колумбія), модель яких (іменник + іменник),

хоча й не досить частотна в латиноамериканській топоніміці, на відміну від північноамериканської, все ж представлена достатньою кількістю прикладів. Такі лексичні одиниці створені шляхом поєднання двох іменників у називному відмінку в одному власному імені. Таким чином, топонім характеризується двоосновністю похідних іменників, з яких він утворений: *bucara = скелястий берег + manga = рукав чи ширина судна > Bucaramanga:*

A pesar de las regalías y la ventas de los derechos para una película, seguí al frente de Barandal republicano porque Nuria y yo decidimos comprar una casa en Cuernavaca [Juan Villoro, Madona De Guadalupe]. – Cuernavaca: es municipio y capital del estado de Morelos, México.

При визначенні їх місця в загальній топонімічній системі фонетичний критерій стає недостатнім, і з'являється необхідність застосувати морфолого–синтаксичний, оскільки другий компонент (іменник) в атрибутивній функції, співвідноситься з першим іменником у безсполучниковій формі. Незважаючи на те, що структура характеризується цільнооформленістю, топонім повинен розглядатися як складений, утворений за типом складних слів.

За таким самим принципом будуються топоніми, до складу яких входять числівники (наприклад, *Cienfuegos* < числівник *ciento* + іменник у множині *fuegos*) або дієслівні форми (наприклад, *Comasagua* < дієслово *comer* в особовій формі + іменник в однині *agua* чи *Miraflores* < дієслово *mirar* в особовій формі + іменник у множині *flores)*.

Один з найбільш розповсюджених компонентів латиноамериканських (і не лише) полілексемних топонімів є іменник "villa" ("село, селище", а при деяких назвах – "місто": *la villa de Madrid*). Кількісно вживання цього компоненту у роздільному та злитому написанні вельми високе, але в обох випадках, коли іменник "villa" знаходиться у препозиції до наступного елемента (прикметника чи власного імені, наприклад Villavisencio, Колумбія, без прийменника de), чи у випадку використання з означенням (Villa de San Antonio, Сальвадор) він має відноситися до полілексемних одиниць:

Jean Carlos Centeno nació en Villanueva (Guajira), desde muy pequeño su talento fue motivo de admiración, su voz, su inspiración y su humildad lo dieron a conocer en la región como una persona fenomenal, llena de virtudes artísticas y mucho carisma. Hoy es considerado el ídolo de

las multitudes, la voz más popular de Colombia [2].

Розглядаючи полілексемні структури не може не звернути увагу на процес субстантивації, лексикалізації словосполучень, який, як відомо, мав велике значення в ході розвитку латиноамериканського варіанту іспанської мови. Цей процес часто підтримується написанням топонімів, коли утворюються такі незвичні форми, як Sang Sang (одне з міст Нікарагуа). Граматична оформленість компонентів (яким притаманне роздільне написання) вимагає їх включення до групи складних топонімів.

Підводячи підсумок з усього вищевикладеного, можна сказати, що до монолексем латиноамериканської топоніміки треба відносити структури, які мають один складовий елемент (без урахування артиклів чи аритикулоїдів типу San). Останні не впливають на семантику ініціальної форми, а отже не розглядаються як додатковий елемент. Всі інші структури, незважаючи на специфіку морфологічної побудови (поєднання або однотипових основ або слів, що відносяться до різних граматичних категорій) мають бути віднесені до полілексем. Специфіка таких топонімів має прояв в їх звучанні (в подібності таких параметрів, як темп і наголос). В сфері топонімії орфографія не може розглядатися як провідний критерій при означенні форми найменування, тим більш, що нестійкість їх написання вельми разюча. Особливо необхідно відмітити невідповідність між злитністю написання топоніма і його віднесеністю до полілексемних одиниць або ж дистантним його написанням, але віднесеністю до монолексемних структур.

ЛІТЕРАТУРА

1. http://www.literateworld.com/spanish/2002/escritormes/oct/w01/box9.html.
2. http://www.wikilengua.org/index.php/Top%C3%B3nimos_de_Colombia
3. http://es.wikipedia.org/wiki/Toponimia_de_M%C3%A9xico.
4. http://www.huascaranperu.net/Quechua_espanol.htm.
5. http://www.monografias.com/trabajos19/toponimos-america-latina/toponimos-america-latina.shtml.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. http://www.literateworld.com/spanish/2002/escritormes/oct/w01/box9.html.
2. http://www.youtube.com/watch?v=A4N16znFXs8.
3. *Enciclopedia* Concisa Sopena. Diccionario ilustrado de la lengua Española. – V. 4. – Barcelona : Editorial Ramón Sopena, S.A., 1978.

© Орличенко О. В.

ПЕРЕВЕРЗЄВ Д. І.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ФОНЕТИЧНИЙ ВИМІР ПРОБЛЕМИ СУБСТРАТУ КОРЕЙСЬКОЇ МОВИ

Розглянуті питання віддзеркалення субстратів корейської мови на фонетичному рівні.
Ключові слова: корейська мова, фонетика, субстрат.

Рассмотрены вопросы отражения субстратов корейского языка на фонетическом уровне.
Ключевые слова: корейский язык, фонетика, субстрат.

The article focuses on the phonetic level reflection of the substrata of Korean.
Key words: the Korean language, phonetics, substratum.

Актуальність дослідження визначається необхідністю комплексного міждисциплінарного вирішення ширшої проблеми походження корейської мови у контексті походження корейського етносу.

Новизна дослідження полягає в тому, що в ньому вперше окреслено можливості застосування теорії субстрату до інтерпретації формування фонетики корейської мови.

Об'єкт дослідження – фонетичний рівень корейської мови.

Предмет дослідження – можливі прояви субстратного впливу на фонетичному рівні корейської мови.

Мета дослідження – визначення можливостей, результатів і перспектив застосування теорії субстрату до корейської мови взагалі та її фонетики зокрема.

Мовний субстрат розглядаємо як результат мовної конвергенції (взаємодії залишків переможеної мови з мовою-переможницею, на яку переходить певний етнос), що, у свою чергу, має наслідком мовну дивергенцію (утворення варіантів мови-переможниці унаслідок накладання її на різні мови-підоснови, тобто субстрати).

Проблема мовного субстрату (як нижнього шару певної мови, що становить залишок мови певного населення) виникла на рубежі XIX і XX століть на індоєвропейському матеріалі при дослідженні специфіки кожної мови (групи мов) та її відмінностей від інших. Мовознавчі дослідження в цій галузі певною мірою корелювали з історичними й міфологічними свідченнями про давніх мешканців певних територій.

© Переверзєв Д. І.

Проблемною, але дуже потрібною видається кореляція відомостей про мовні субстрати з археологічними свідченнями.

Цікаво відзначити, що теорія мовного субстрату (першими дослідниками виступили Г. І. Асколі й К. Г. Шухардт) сформувалася в межах тієї течії лінгвістичної науки, яка становила певну альтернативу порівняльно-історичному мовознавству (лінгвістичній компаративістиці) й представлена іменами, окрім названих, Й. Шмідта, І. О. Бодуена де Куртене, М. Я. Марра, Й. Карста, М. С. Трубецького, Д. В. Бубріха, К. Оштіра, Б. В. Горнунга, В. Полака, К. Боуди та ін. Розглядана теорія була розроблювана передовсім на матеріалі мов Європи, Західної Азії й Північної Африки (лише пізніше її прийоми перенесли на інші регіони й інші мовні ареали).

В українському мовознавстві дослідниками зазначеної проблематики виступають А. О. Білецький (субстрати давньогрецької мови), О. Б. Ткаченко (загальнотеоретичні питання, субстратний вплив фінно-угорських мов на слов'янські), С. В. Семчинський (субстрат в історії румунської мови), О. С. Стрижак (субстрати в ономастичному матеріалі), К. М. Тищенко (фінно-угорський субстратний вплив на мови Європи), С. В. Борщевський (доіндоєвропейські субстрати германських і романських мов), Х. В. Бура (субстрати англійської мови), Ю. Л. Мосенкіс (кавказький субстрат германських і кельтських мов, доіндоєвропейські субстрати давньогрецької і праслов'янської мов) та ін.

Субстрат у фонетиці традиційно визначають як збереження певних артикуляційних звичок при зміні мови (зміна мови не означає зміни населення!), що у побутовому слововживанні співвідноситься з поняттям «акцент». Саме у субстратних чинниках слід шукати, на наш погляд, пояснення для таких масштабних звукових явищ, як «перший германський пересув приголосних» (деякими рисами співвідносний із подібними явищами в етруській і вірменській мовах, і всі ці явища можна пояснювати впливом мов кавказького типу), умляутизація германських голосних (вірогідний фінно-угорський вплив).

Як слушно підкреслює М. О. Сиром'ятников, мови-субстрати справляють уплив ув основному на фонетичний лад мови [1:22].

Вагомість фонетичного аспекту проблеми субстрату базується на висловленій іще на початку XX століття тезі про те, що населення певної території, змінюючи свою мову на нову, не може цілковито відмовитися від власної артикуляційної бази на користь чужої. Зазначений аспект

© Переверзєв Д. І.

описується поняттям субстратної спадковості звукових законів [2:6-7]. Це поняття слід розглядати в контексті проблеми співвідношення біологічних і соціальних чинників формування мовного субстрату і мови в цілому.

А. Мейє у класичній праці "Основні особливості германської групи мов" (1917) писав про великий вплив неіндоєвропейського субстрату на германську фонетику [3:18, 22, 31–32, 43, 154]. Перший германський пересув приголосних – чи не найспецифічніша риса германських мов – був для А. Мейє навіть підставою для сумнівів в індоєвропейському походженні цих мов [4:119–120].

Існує припущення про можливі субстратні впливи на процес відкриття складів у праслов'янській мові і на формування в українській мові тяжіння до рівномірного чергування голосних і приголосних [5].

При дослідженні субстратного впливу на ту або іншу мову не слід обмежуватися, як підкреслював А. Мейє, описом змін, які вже відбулися. Такі зміни цікаві передусім остільки, оскільки вони слугують відправною точкою для наступного перебігу історії мови. А в першу чергу слід вивчати тенденції, що спрямовують мовний розвиток, рушійні сили мовних змін. Конкроетні зміни, які відбуваються в тій або іншій мові на певному етапі її існування, майже завжди виступають результатом тенденцій загального характеру. Зазначені тенденції починають діяти ще перед тим, як вони дістали в мові своє матеріальне вираження, і продовжують діяти тривалий час після того, як вони вперше виявили себе. Розглядати мови з окресленої точки зору тим цікавіше, чим істотніші перетворення, яких ці мови зазнали, і чим більше ці перетворення впливають на мовну систему в цілому [3:22].

Деякі тенденції мовної еволюції мають універсальну природу (редукція закінчень слів, зміни інтервокальних приголосних під впливом сусідніх голосних та ін.), інші є специфічними тільки для певних мов і мовних груп [3:31].

В. К. Журавльов підкреслює, що найбільш відкритими для субстратного впливу є такі сфери мови, як лексика, калькована фразеологія і фонетика, тоді як "вплив субстрату на інші рівні мови більш проблематичний" [6:170] (численні приклади субстратів різних мов і коментарі до них див.: [6:164–170]).

Залежно від більшої або меншої впливовості або стійкості особливостей субстратної мови, від особливостей взаємодії двох соціумів (того, в якому відбувається зміна мови, і того, від якої перейнята мова), вплив фонетики субстрату може бути більш або менш глибоким. У

вивченні особливостей таких контактів лінгвістика багато в чому випереджає історію й археологію, яким слід пояснити глибину відповідних соціо-етнічних процесів [2:87].

Згідно з узагальненнями О. Б. Ткаченка, фонетичні наслідки субстрат них впливів можуть виявлятися в різних явищах:

1) запозичення окремих звуків або цілих їх груп;

2) стимулювання фонетичною системою субстратної мови тих звукових процесів, які могли відбуватися в мові-спадкоємниці й самостійно;

3) поява в мові-спадкоємниці не окремих явищ, а системних фактів, що охоплюють або фонетику в цілому, або значні її галузі. Той спосіб артикуляції звуків, який виявляється у видозміні з боку носіїв іншої мови відповідно до їхніх вимовними особливостями і який узвичаєно називати іншомовним акцентом, накладає відбиток на всю фонетику засвоюваної мови в цілому [2:87-88].

Корейська мова містить низку лексичних елементів і фонетичних рис, які відрізняють її від інших алтайських. Такі елементи і риси потребують лінгвістичного пояснення за допомогою внутрішньо несуперечливої і вірогідної з погляду узгодження мовних і позамовних свідчень інтерпретаційної моделі.

На сьогодні питання про можливий субстрат або субстрати корейської мови не тільки не розв’язане, але й не поставлене. Досвід вивчення субстратного фонетичного впливу з істотними для мови наслідками наявний на матеріалі таких індоєвропейських мов, як індійські, давньогрецька, латинська, вірменська, германські, слов’янські і може бути поширений на алтайські мови.

За аналогією з диференціацією індоєвропейських мов можна припускати, що корейська мова, як і японська, не набули б таких відмінностей (зокрема й на фонетичному рівні) від континентальних алтайських, якби не зазнали тривалої й інтенсивної взаємодії з мовами, відмінними від алтайських за своєю генеалогічною належністю і структурою, зокрема фонетичною типологією.

При визначенні гіпготетичногго субстратного впливу на формування фонетичних рис корейської мови слід звернути увагу на припущуваний фонетичний субстрат близькоспорідненої й територіально сусідньої японської мови. М. О. Сиром’ятников сформулював перелік субстратних рис, якими давньояпонська мова відрізнялася від інших алтайських:

1) фонологічне нерозрізнення *r* і *l*, як і в корейській мові;

© Переверзєв Д. І.

2) відсутність дифтонгів та африкат;
3) наявність лише відкритих складів V, CV;
4) відсутність у слові збігів голосних або приголосних;
5) наявність дзвінких приголосних як особливих фонем (на відміну від айну й корейської), хоча вони й не зустрічалися на початку слова.

Серед сусідніх із японською мов переліченими фонетичними особливостями відзначаються полінезійські мови. Однак М. О. Сиром'ятников, уважаючи розселення полінезійців значно пізнішим за існування культури Дзьомон, із мовою якої він пов'язує зазначені субстратні риси, не наважується ототожними субстрат японської мови з полінезійськими мовами [1:22].

Поряд із тим М. О. Сиром'ятников розглядає структурні особливості мови айну, відмінні від японської – наявність складів структури CVC (приголосний – голосний – приголосний), поширеність *r* як початкового приголосного слова (що неможливо в японській та інших алтайських мовах). Однак водночас айнська мова поділяє з японською й корейською таку рису, як фонологічне нерозрізнення дзвінких і глухих приголосних. Дослідник припускає, що айну – мова, яка не тільки не споріднена з японською, але й не виступала в ролі мови-субстрату щодо японської [1:15–16].

На наш погляд, проблема взаємодії і взаємовпливів айнської мови не тільки з японською, але й із корейською потребує дальшого дослідження на рівні і лексики, і фонетики. М. О. Сиром'ятников диференціює відносно пізні запозичення з японської мови в айнську (з приводу питомого або запозиченого характеру деяких із них можна дискутувати) і давніші лексеми, спільні для айнської, японської, корейської й австронезійських мов [1:15–16].

Виходячи з окресленого вище, є підстави твердити, що в корейській мові вірогідніший австронезійський (а саме полінезійський) субстрат, ніж айнський, оскільки структурно-фонетичні риси корейської мови (нерозрізення дзвінких і глухих приголосних, *r* і *l*, тенденції до відкритоскладовості) в такому наборі властиві передусім австронезійським мовам полінезійської групи.

Чукотсько-камчатські мови мають низку фонетичних рис, які поєднують їх із корейською мовою й протиставляються тунгусо-маньчжурським мовам. Слід звернути увагу передусім на

1) відсутність протиставлення дзвінких і глухих приголосних і

2) наявність подвоєних приголосних.

Свідчення фонетичної типології узгоджуються з лексичними паралелями корейської й чукотсько-камчатських мов. Є підстави припускати, що принаймні деякі лексичні одиниці й типологічні риси, спільні для корейської й чукотсько-камчатських мов, можна інтерпретувати як сліди чукотсько-камчатського субстрату в корейській мові. Інтерпретувати такі паралелі саме як субстратні явища дозволяють свідчення фонетичної типології.

Висновки. Дослідження мов, які є територіально близькими до корейської, показало, що деякі з них виявляють типологічну близькість до неї на рівні фонетики. Визначені риси, які відрізняють корейську мову від близькоспоріднених інших алтайських. Так, нерозрізення дзвінких і глухих приголосних, *r* і *l*, тенденції до відкритоскладовості об'єднують корейську мову з полінезійською групою автронезійської родини, а відсутність протиставлення дзвінких і глухих приголосних і наявність подвоєних приголосних об'єднує корейську мову з чукотсько-камчатськими. Таким чином, фонетична типологія дозволяє вприпускати субстратний вплив на корейську мову з боку австронезійських і чукотсько-камчатських мов, що підтверджується і деякими лексичними паралелями.

Перспективи дослідження виявляються, зокрема, в установленні лексичних відповідностей між китайською мовою і питомою корейською лексикою, що корелюють зі спільними явищами фонетичної типології двох мов, у визначені місця лексики корейської мови в алтайсько-амеріндських порівняльних дослідженнях. Слід поставити питання про можливість інтерпретації окремих спільних типологічних, зокрема фонетичних, рис мов Східної Азії як рис мовних союзів. Варто уточнити місце корейської мови в ностратичній надродині мов. Дальшого розвитку потребують прийоми типологічної ідентифікації субстрату, відокремлення закономірностей діахронічної фонетичної типології, властивих багатьом мовним родинам, від специфічних для окремих мов фонетичних процесів.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Сыромятников Н. А.* Древнеяпонский язык / Николай Александрович Сыромятников. – М. : Восточная литература, 2002. – 176 с. 2. *Ткаченко О. Б.* Очерки теории языкового субстрата / Орест Борисович Ткаченко. – К. : Наукова думка, 1989. – 208 с. 3. *Мейе А.* Основные особенности германской группы языков / Антуан Мейе ; [пер. с фр.]. – М. : УРСС, 2010. – 168 с. 4. *Плоткин В. Я.* Гримма закон / В. Я. Плоткин // Лингвистический энциклопедический словарь / отв. ред. В. Н. Ярцева. – М. : Советская энциклопедия, 1990. – С. 119–120. 5. *Мосенкіс Ю. Л.* Українська мова у євразійському просторі: Трипільська генеза милозвучності та віддалені родинні зв'язки / Юрій Леонідович Мосенкіс. – К. : Видав. дім А+С, 2006. – 224 с. 6. *Журавлев В. К.* Внешние и внутренние факторы языковой эволюции / Владимир Константинович Журавлев. – [2-е изд., доп.]. – М. УРСС, 2004. – 336 с.

© Переверзєв Д. І.

ПИЛИПЕНКО Р. Є.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

МЕДІЙНА РОЛЬ НІМЕЦЬКИХ ДІАЛЕКТІВ

Статтю присвячено дослідженню медійної ролі німецьких діалектів. Досліджено провідні тенденції їхнього розвитку. У німецькомовному медійному просторі діалект розглядається як індикатор етномовної ідентичності та інструмент емоційного зближення суб'єктів комунікації. Дослідження діалекту дає можливість розширити лінгвістичні та міждисциплінарні уявлення про нього як про динамічний дискурсивний конструкт лінгвокультурної ідентичності людини в сучасному світі.
Ключові слова: діалект, медійний простір, ЗМІ, діалектна ідентичність.

Статья посвящена исследованию медиальной роли немецких диалектов. Исследованы ведущие тенденции медиального развития диалектов. В немецкоязычном медиальном пространстве диалект рассматривается как индикатор этноязыковой идентичности и инструмент эмоционального сближения субъектов коммуникации. Исследования диалекта позволяют расширить лингвистические и междисциплинарные представления о нём как о динамичном дискурсивном конструкте лингвокультурной идентичности человека в современном мире.
Ключевые слова: диалект, медиальное пространство, СМИ, диалектная идентичность.

The article is based on investigation study of media's role of German dialects. There are investigated their leading development trends. In the media's German space the dialect is considered as an indicator of ethnolinguistic identity of the human being and an instrument of emotional rapprochement of the subject of communication. These researches widen linguistic and interdisciplinary presentations about the dialects as a dynamic discursive construct of linguistic and cultural human identity in a global world.
Keywords: dialect, media's space, mass media, dialect identity.

Мета статті – дослідити медійну роль та значення німецьких діалектів у засобах масової інформації Німеччини.

Наукова новизна статті полягає у визначенні основних лінгвістичних тенденцій розвитку німецьких діалектів з позицій діяльнісного підходу.

Об'єктом статті є найвиразніші соціолінгвальні та лінгвокультурні тенденції розвитку сучасних німецьких діалектів у засобах масової інформації.

Предмет статті – методологічні та теоретичні принципи дослідження соціолінгвальних феноменів сучасної діалектології.

Актуальність дослідження пов'язана з розвитком та систематизацією нових діалектологічних знань про медійну роль німецьких діалектів. Актуальність дослідження також полягає у необхідності класифікувати основні функції сучасних німецьких

© Пилипенко Р. Є.

діалектів у німецькомовному медійному просторі, а також переосмислити роль діалекту в лінгвістиці й у суспільних науках загалом. Вивчення способів медійної репрезентації культурних змістів у діалектних текстах сприяє виявленню та моделюванню нових типів діалектної ідентичності мовців.

Останніми десятиліттями наука про діалектні системи, їхній зв'язок з іншими формами існування діалектної мови в ЗМІ набула нових якостей. Чимало діалектів донині залишаються засобом порозуміння та ідентифікації людини на інформаційному рівні. Діалект є феноменом етнічної самобутності мовців. У період глобального розмиття етнічних та національних меж він стає інструментом пошуку та осмислення людиною власного культурного коріння. Поняття діалекту переходить із лінгвістики в царину психології та культурології – як психолінгвокультурний феномен емоційного зближення людей у певному мовно-культурному оточенні. Зрозуміло, що таке розуміння діалектів не було чужим для лінгвістів здавна, однак пріоритети діалектології були іншими. Так, П. Візінгер зауважує, що в багатьох діалектологічних дослідженнях до кінця 60-х років минулого століття включно діалект розглядався як інструмент зближення мешканців малих регіонів – селян і ремісників [7:18]. Наступними роками, коли більшість німецьких діалектів утрачають свою вагу, їх нерідко розглядають як певний конструкт відхилення від стандартизованої мови або навіть як мовний атавізм у комунікативному просторі літературної німецької мови. Зменшення наукової ваги діалектології відбивають навчальні програми вищої школи. Якщо 50 років тому на викладання проблем діалектології в західнонімецьких університетах припадало близько 30 % обсягу мовознавчих дисциплін, то останніми роками частка діалектологічних предметів становить менш як 5 %. Утім, огляд діалектологічних джерел Німеччини дає підстави стверджувати, що дослідження діалектологічних феноменів перебуває не в стадії зникнення з навчальних програм, а в стадії переходу в інші міждисциплінарні напрями. Діалектологія трансформується насамперед у соціолінгвістику та лінгвокультурологію, а також у комп'ютерну діалектологію та діалектометрію. Діалект як об'єкт міждисциплінарних досліджень постає не як застиглий конструкт, а як складна динамічна система. Нове розуміння сутності діалекту вимагає від діалектологів вироблення методологічного апарату їхнього вивчення насамперед у контексті культурологічних дисциплін та теорії

© Пилипенко Р. Є.

дискурсу. Одним із результатів теоретико-методологічного розвитку діалектології є відхід від давньої традиції дослідження діалектів з погляду національної ідеології XIX століття, лінгвістичної картографії та соціолінгвістичного аналізу мови мешканців малих регіонів, на що була орієнтована лінгвістика більшої частини XX століття. На думку німецької дослідниці К. Ліпп, дослідження діалекту поступово виходить за межі вивчення різноманітних варіантів регіональної мови і зміщується в бік вивчення різних типів мовної ідентичності. Так, одним із перспективних напрямів К. Ліпп вважає етносоціолінгвістичне вивчення діалекту, зокрема на прикладі мовно-культурної ідентичності чоловіків і жінок у молодіжних культурах [2:63]. Тож, діалект може виступати як репрезентант міжособистісних дискурсів – сімейних, інтимних, молодіжних, які активно репрезентовано в ЗМІ. Хоча, на нашу думку, варто говорити не так про сам діалект, як про певні варіанти розмовної мови з використанням діалектних форм. Скажімо, молодь Південної Німеччини, яка переїздить до великих міст свідомо використовує у слензі діалектні елементи своїх регіонів. Цю тенденцію можна пояснити й бажанням молодих людей продемонструвати своє коріння, щоб виокремитися з мультикультурного суспільства, на яке останніми роками перетворилася Німеччина. Так, діалект є інструментом відокремлення "своїх" від "чужих", фактором збереження історичних традицій за глобалізації, засобом відновлення певних архетипів культурної пам'яті німців. Відродження низки німецьких діалектів, насамперед у молодіжних субкультурах, є явищем феноменальним. У діалектах відображено культурно-історичні (міграційні) та релігійні ознаки ідентичності багатьох соціальних груп Німеччини.

Поряд із піднесенням ролі діалекту як репрезентанта міжособистісних взаємин помітно зростає вага діалекту як репрезентанта економічної культури. Економічну функцію діалектів досліджували давно. Так, німецький економіст О. Фалк звернув увагу на цікавий анклав нижньо-саксонського міста Гослар: у мові його мешканців збережено маркери економічної культури 400-літньої давності. Навколо цього анклаву розмовляють саксонською мовою з інтонаційними та лексичними ознаками мови, властивої представникам місцевості Рудних гір, які розташовані досить далеко – на природному кордоні між Саксонією та Богемією. Це пов'язано з процесом міграції шахтарів до Центральної Німеччини, які добували срібло на території

сучасної Чехії чотири століття тому. Саме діалектна мова зберегла не тільки загальнокультурні риси певної етнічної групи німців, а й "економічний складник" їхньої діалектної ідентичності [1:17]. Кордони таких анклавів маркують не тільки географічні регіони, а й регіональні ринки праці носіїв діалектів. Отже, останніми роками йдеться про відродження інтересу до економічної складової діалектної ідентичності мовців. На розвиток діалектів впливають і сучасні міграційні процеси. Період міграції кваліфікованої робочої сили в межах Німеччини з 1966 по 2010 рік став чинником піднесення ролі діалекту. Так, за результатами вивчення причин міграції німців у межах Німеччини, які проводив нещодавно дослідницький Інститут планування праці (IZA) у Бонні, серед ключових факторів міграційних переваг залишається діалектна близькість регіону [6:3]. Чимало німців повертаються до "своїх" регіонів, у яких відбувалася їхня соціалізація, – попри загальний занепад деяких діалектів. Усе це дає змогу вбачати в діалекті інструмент мовно-культурного зближення людей у сучасних міграційних процесах.

Цікавою тенденцією розвитку діалекту в німецькомовних ЗМІ є інтеграція в діалектні континууми іноземців. У країні дедалі частіше фіксують випадки, коли іноземні громадяни, які оселяються у ФРН, користуються в пресі або в ЗМІ не тільки літературною німецькою мовою, а й регіональними діалектами місцевості, де мешкають, наприклад нижньонімецьку мову (Plattdeutsch), баварський (Bayerisch) або швабський діалекти (Schwäbisch).

У публічних засобах інформації німецькі діалекти було репрезентовано вже з кінця XVI століття. Так, у 1597 році в швейцарському журналі "Annus Christi" були надруковані матеріали мовою швейцарського діалекту. Майже через 100 років діалектні тексти було настільки поширені, що відомий німецький вчений-філолог Каспар фон Штілер писав: "Читаючі сьогоднішні газети, можна швидко помітити, хто їх написав: справжній німець чи придворний" [4:37]. З кінця XVIII століття у деяких німецьких та швейцарських газетах розвинулася традиція друкувати листи читачів, вірші та пісні мовою діалекту. Цікавим феноменом у німецькомовній пресі є також жанр фейлетону, який часто містить повідомлення про життя носіїв діалекту, сатиру, полеміку, жарти, театральну критику, емоційні роздуми тощо.

© Пилипенко Р. Є.

Важливу роль діалекту в пресі нерідко убачають у романтичному намаганні певної групи людей зберегти мову дитинства [5:86].

Німецькі діалекти стають репрезентантами друкованої та аудіовізуальної культури численних німецькомовних регіонів Західної Європи. Цьому сприяє розвиток медійної сфери, зокрема проникнення діалектів у засоби масової інформації, рекламу й політичну комунікацію. Такі процеси впливають не так на зростання корпусу текстів, написаних діалектною мовою, як на формування "новітньої діалектної літератури та поезії" [3:76]. Отже, сфера використання діалектів поширюється не тільки на міграційні групи учасників ринку, а й на діячів культури та громадського життя, які відтворюють діалектні способи передавання та збереження культурних традицій, частково або повністю зниклих із культурної пам'яті німців. Для носіїв діалекту мова їхнього спілкування містить культурні коди запам'ятовування та інтерпретації інформації про світ. Сукупність цих кодів відбиває колективну ідентичність комунікантів. Мабуть, якщо суспільство має потребу реанімувати діалекти, то "спрацьовує" культурна пам'ять про занедбані вектори культурного розвитку.

Багату інформацію про стан німецьких діалектів можна отримати з історії розвитку німецького радіо, яке почало своє віщання по всієї території Німеччини з 1924 року. Радіопрограми мовою діалектів давали можливість розширити жанрову варіативність діалектних текстів. Так, з 1937 року на Гамбургському радіо була запроваджена серія передач про спогади ветеранів 1-світової війни, які розповідали мовами нижньонімецьких діалектів. Традиції діалектного віщання зберігаються і сьогодні. Мовою нижньонімецьких діалектів (платдюч) на Півночі Німеччині активно віщають численні п'єси та серію передач "Нижньонімецька хроніка". Так, радіоканал "Бремен" створює найбільшу кількість художніх передач мовою діалекту – до 30 творів кожного року: від сатиричних вистав до трагедійних п'єс. Також "Баварське радіо" з 1954 випускає серію радіопередач мовою баварського діалекту, найвідоміші з них – "Комедійні догани". Останніми десятиліттями в Німеччині також здобули популярність радіопередачі гессенського коміка Р. Тройтеля, відомого як Бодо Бах.

Однак, якщо на радіопередачі мовою німецьких діалектів припадає до 5 % всіх радіопередач, то популярність діалектних телепередач є набагато нижчою, ніж на радіо. Розповсюдженими

жанрами діалектного телевіщання є розважальні програми та телевистави, зокрема на телеканалах Бремена, Гамбурга, Мюнхена, Ольденбургу та Відня. Також герої найвідоміших кримінальних телесеріалів "Комісар" та "Дерік" колоритно використовують різноманітні форми баварського діалекту.

Спостерігаємо медійний розвиток німецьких діалектів також у німецькомовному інтернеті. Це знаходить відбиття в онлайновій діяльності діалектних письменників, коміків та діячів мистецтв.

Пожвавлення цього інтересу до ширшого використання діалектів пов'язано зі зміною ролі діалекту в житті німецького суспільства. Як каталізатор мовно-культурної ідентичності "свого" кола комунікантів, діалект стає інструментом мовно-культурного зближення людей на території з міцними зв'язками поколінь. Діалект є матрицею мовно-культурних кодів, які характеризують простір культурної пам'яті мовців. Пошук нових орієнтирів та меж утраченої ідентичності дає змогу відтворити багатство культур минулого. Давніше можна було стверджувати, що носіїв більшості північних діалектів Німеччини репрезентують сільські та купецькі типи мовців, а носіїв південних та південно-західних діалектів ФРН – представники практично всіх соціальних прошарків. Нині спілкування між людьми розчиняється в інтернеті. Безперечно, діалектні традиції зазнають впливу сучасних медійних реальностей мистецтва, що мають і переваги (під оглядом відродження діалектів), і суттєві недоліки (через тенденцію до спрощення комунікації). Тож відповідальність діалектолога полягає в тому, щоб зрозуміти логіку медійного розвитку сучасних діалектів та передбачити його наслідки.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Falck O.* Wirtschaftspolitik in laendlichen Regionen / In: Volkswirtschaftliche Schriften № 553. – Ausgabe: 1. Auflage. – Berlin: Duncker & Humblot GmbH, 2008. – 178 S. 2. *Lipp C.* (Hrsg.). Medien populaerer Kultur: Erzaehlung, Bild und Objekt in der volkskundlichen Forschung; Rolf Wilhelm Brednich zum 60. Geburtstag / Carola Lipp. Festschrift fuer: Brednich, Rolf Wilhelm. – Frankfurt: Campus-Verl., 1995. – 492 S. 3. *Mattheier K.* (Hrsg.). Dialect and migration in a changing Europe. – Frankfurt am Main: Lang, 2000. – 244 S. 4. *Stieler K.* Zeitungs Lust und Nutz. Hagelweide G. (Hrsg.). – Ausgabe: Vollst. Neudr. der Orig.-Ausg. von 1695. – Bremen: Schünemann, 1969. – 327 S. 5. *Strassner E.* (Hrsg.). Die Sprache der ersten deutschen Wochenzeitungen im 17. Jahrhundert. – Tübingen : Niemeyer, 1996. – 357 S. 6. *Teschlade S.* Migration nach Dialekt: Ergebnisse der Wissenschaftler des Forschungsinstituts zur Zukunft der Arbeit (IZA) // In: Berliner Zeitung vom 25.03.2010. – S. 3. 7. *Wiesinger P.* Die deutsche Dialektologie zwischen Tradition und Neuansaetzen // In: Beitraege der Internationalen Dialektologentagung, Goettingen, 19. –21. Oktober 1998 / Dieter Stellmacher (Hrsg.). – Stuttgart: Steiner, 2000. – S. 15–32.

© Пилипенко Р. Є.

ПІМОНОВА Т. Г.
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

МІФОЛОГЕМИ СУБКОНЦЕПТА *WEALTH*

У статті розглянуто міфологічне трактування феномена *БАГАТСТВО* і те, як воно відтворено у вербалізованому субконцепті *WEALTH*.
Ключові слова: міфологема, концепт, концептуально-семантичний аналіз, біблеїзми, оцінність.

В статье рассматривается мифологическая трактовка феномена *БОГАТСТВО* и то, как она отражена в вербализованном субконцепте *WEALTH*.
Ключевые слова: мифологема, концепт, концептуально-семантический анализ, библеизмы, оценочность.

The article deals with the mythological interpretation of *WEALTH* phenomenon and its representation in verbalized subconcept *WEALTH*.
Key words: mythologem, concept, conceptual and semantic analysis, Biblical words, evaluation.

Актуальність обраної теми дослідження зумовлена тим, що субконцепт *WEALTH* як фрагмент концептуальної картини світу і англомовної картини світу не може бути повним без розгляду міфологічного підґрунтя аналізованого когнітивно-мовного феномена, оскільки саме міф є першою формою опанування дійсності.

Метою даної статті є аналіз міфологем, як однієї зі складових субконцепта *WEALTH*.

Предметом дослідження є узуальні, лексикографічно зареєстровані мовні одиниці, які номінують *багатство* в англійській мові.

Об'єктом дослідження виступає міфологема (оперативна одиниця аналізу), що має мовний статус слова/словосполучення, власної назви, паремії.

Матеріалом дослідження є мовні одиниці (міфологеми), що вербалізують субконцепт *WEALTH*, які були відібрані з англомовних тлумачних, енциклопедичних та перекладних словників.

Наукова новизна даного дослідження полягає в тому, що у ньому вперше було запропоноване власне трактування історичних,

© Пімонова Т. Г.

культурних, соціальних та морально-етичних, у тому числі й релігійних, передумов, що вплинули на етно-специфічне забарвлення англомовних засобів вербалізації субконцепта *WEALTH*.

Розмірковуючи про способи пізнання світу людиною, Л. А. Мосіонжник протиставляє міфологію науці і підкреслює, що "міф – це картина світу, яка сприймається людиною на рівні підсвідомості ... , міфологія оперує не поняттями, як раціональна свідомість, а образами-архетипами, які завжди незрозумілі, розмиті, важкі для аналізу" [1:100, 111]. Цим, імовірно, можна пояснити той факт, що "міф беззастережно приймається на віру, йому властиве спрощене бачення реальності і схематично-казуальне тлумачення подій" [2:352].

Саме міф, що виник на ранніх етапах історії, трактується як "перша форма засвоєння дійсності, він містить у зародку всі сфери культури, які виділилися пізніше (мораль, релігія, мистецтво та ін.)" [3:225]. Образність, що йде від міфів, відображає цінності колективної свідомості, в тому числі національно-етнічної [4:6; 5:56; 6:70].

У даній статті розглянемо міфологічне трактування феномена *БАГАТСТВО* і те, як воно відображено у вербалізованому субконцепті *WEALTH*. Для коректності процедури опису нам необхідна якась оперативна одиниця, носій міфологічно укоріненого знання про багатство, знання, що збереглося з давніх часів до наших днів і зафіксованого в сучасній англомовній картині світу. Такою оперативною одиницею є *міфологема* – "мовний носій міфу. За мовним статусом її різновидами можуть виступати текст, нарратив, висловлювання, власна назва, за характером референції – транснаціональні, національні, групові й особистісні міфологеми" [2:352].

Враховуючи матеріал нашого дослідження – глосарій *WEALTH*, виділений з лексикографічних джерел сучасної англійської мови, – мовний статус міфологеми обмежується номінативними одиницями: словосполученнями, словами, в тому числі власними назвами. Текст, нарратив і висловлювання за визначенням не може входити до матеріалу, який ми вивчаємо. За характером референції наш матеріал вписується в рамки

© Пімонова Т. Г.

національних, точніше етнічних (англомовних), іноді транснаціональних міфологем. В. А. Маслова зазначає, що "найчастіше міф згортається у *фразеологізм*, в якому можна побачити і розшифрувати етнокультурну інформацію" [7:197]. А Т. А. Сидорова уточнює, що "архаїко-міфологічні, язичницькі, християнські уявлення про світ можуть кодуватися навіть *словотворчими засобами*" [8:273] (виділено нами – Т.П.).

В. П. Руднєв вважає, що функцію міфу виконує не лише міфологія у вузькому розумінні (тобто архаїчні, античні, євангельські міфи), але й історичні перекази, побутова міфологія, історико-культурна реальність, відомі художні тексти минулого [9:185].

Корпус міфологем, зареєстрованих нашим глосарієм, охоплює біля 6 % словника. Критерієм відбору до даної підвибірки стала наявність відповідної примітки в лексикографічній статті глосарія. Половина підвибірки припадає на міфологеми біблійного походження. Друга половина – це міфологеми, що беруть початок у класичній, а точніше в грецькій, міфології, в легендах, казках, дитячому та сучасному міському фольклорі, в прецедентних авторських текстах (В. Шекспіра, Р. Кіплінга). Принагідно зазначимо, що інформація про джерело міфологеми (адреса її прототипу) в примітках відрізняється ступенем точності та деталізації. Найвищий цей ступінь у біблеїзмів, які обов'язково марковані як такі, при цьому в примітках точно вказується назва книги Біблії, номер розділу і номер вірша, звідки бере початок відповідна міфологема. Наприклад: *Joseph's coat* [*багатий одяг, почесні шати*] *(бібл. Genesis XXX VIII, 3); flesh-pots of Egypt [матеріальні блага в обмін на свободу] (бібл., Exodus XVI, 3)*. Якщо прототип міфологеми зустрічається в тексті Біблії в різних контекстах, примітка дає декілька адрес, наприклад: *a land flowing with milk and honey [країна достатку](бібл., Exodus III, 8; XIII, 5; Joshua V, 6)*.

Точність адресації "авторських" міфологем може бути такою ж або трохи меншою. Наприклад, вислів *curled darlings[гультяйська, золота молодь, багаті нероби]* має примітку *(Шекспір. вираз, "Отелло", акт I, сцена 2)*, однак близький за

© Пімонова Т. Г.

смислом вираз *a flannelled fool [багатий гульвіса]* має трохи менш точний адрес прототипу (*Р. Кіплінг "Острів'яни"*).

Небіблійні міфологеми в цілому менш точні у вказівки адреси, однак більш експлікативні в описі ситуативного контексту, в якому використовувався прототип міфологеми. Наприклад, три синонімічні вирази *cornucopia, the horn of plenty, the horn of abundance [ріг достатку, a goat's horn overflowing with fruit, flowers and grain signifying prosperity]* постачаються інформацією про походження цієї міфологеми *(from Gr. Myth.)* і детальним описом епізоду, що породив міфологему *[horn of Amalthea, the goat that suckled Zeus, which broke off and became filled with fruit]*. Вираз *Fortunate's purse* перекладається *[невичерпне багатство]* і супроводжується поясненням *(героєм популярної німецької легенди XV ст. Фортунат, якому богиня долі подарувала чарівний гаманець, який завжди повний грошей)*. Міфологема, що йде з дитячого фольклору *Tom Tiddler's ground* означає *[золоте дно, місце легкої наживи]*, її прототип описується в коментарі до статті *(старовина дитяча гра Tom Tiddler's ground, той, хто водить, (Tom Tiddler) намагається нікого не пустити до кола, в якому він стоїть. Якщо дітям вдається забігти до кола, вони співають Here we are on T.T's ground picking up gold and silver)*.

Концептуально-семантичний аналіз одиниць, що входять до підвибірки міфологем, показує, що вони наочно-чуттєво представляють досвід людського пізнання. Багатство і багате життя втілюються в образи 1) якогось *локусу* (місця достатку), 2) якогось *діяча* (персонажа, що володіє незліченними багатствами), 3) якогось *втілення* багатства, достатку (натурфакта або артефакта – джерела нескінченної благодаті).

Ці семантичні сфери можуть пересікатися, накладатися одна на одну в межах однієї міфологеми.

1. Образ *локусу* найчастіше реалізується через відсилання до деякого місця, яке реально існує, але віддалене, напр., Індія, Єгипет (нижче див. приклади № 1), або до уявного, неіснуючого місця, яке може бути, названо, напр., Кокейн, Ельдорадо, майданчика Тома Тідлера (див. № 2), або названо описово (№ 3):

(№ 1) *corn in Egypt; flesh-pots of Egypt; to shake the pagoda tree [швидко розбагатіти, особливо про колонізаторів в Індії, pagoda –*

міфіч. дерево, що приносять пагоди, старовинні індійські монети]; nabob [a person of wealth and prominence, a European who made a fortune in the Orient, esp. in India, (hist) a Governor in India under the Mogul Empire];

(№ 2) *the land of Cockaine [казкова країна достатку і неробства в середньовічних легендах] eldorado [place of great riches or fabulous opportunity. from El Dorado – a fabled city in South America rich in treasure and sought by Spanish explorers in the XVI c.], Tom Tiddler's ground*;

(№ 3) *a land flowing with milk and honey*.

2. Образ *діяча* найбільш частотний і різноманітний у реалізаціях міфологем, причому в переважній більшості випадків багатій названий власною назвою, що перетворилася в загальну. Наведемо в зв'язку з цим спостереженням висловлювання В. П. Руднєва: "Власна назва не має значення, але має смисл (внутрішню форму, етимологію). Тому власна назва тісно пов'язана з міфом" [9:110]. Пор. з тезою Н. Д. Арутюнової: "Поки власна назва не закріплена за конкретним об'єктом, вона не значима, але як тільки вона отримала свого носія, вона огортається мережею асоціацій. З назвою починають пов'язуватися різноманітні дані про номінат, враження від нього" [10:186]. О. Ю. Карпенко пропонує наочний образ гачка або вудочки, у функції яких виступають оніми, "вилучаючи з ментального лексикону необхідні фрагменти знань" [11:91]. У міфологемах функціонують як імена реальних історичних особистостей (нижче див. приклади № 1), так і міфологічні персонажі, і так само біблійні і фольклорні (див. № 2):

(№ 1) *banquet / feast of Lucullus (110–57 BC. Roman politician and general famous for his enormous wealth, luxurious lifestyle); Maecenas (?–8 BC. Roman politician patronized the arts, encouraging such poets as Horace, Virgil); as rich as Croesus (?–546 BC. The last king of Lydia 560–546 BC, his wealth was proverbial)*;

(№ 2) *Dires [a man of great wealth, персонаж бібл. притчі про багатія і Лазаря, Єв. від Луки]; Joseph's coat (bibl., Genesis XXXVII, 3), Barmecide feast [уявний достаток] (тисяча і одна ніч: багатій Бармакід запросив бідняка пообідати з ним і наказав подавати пусті підноси); Tom Tiddler's ground; Fortunatus's purse; Midas touch (міфіч. фригійський цар Мідас випросив у богів дар*

перетворювати в золото все, до чого він торкався); the life of Riley [безпечне життя](викривл. ім'я персонажа в тексті пісень поч. XX ст.).

До даної групи входять також і узагальнені, поза власної назви, вказівки на персонажа відповідного міфологічного контексту: *nabob, curled darlings, flannelled fool*.

3. Наочним, чуттєво образним *втіленням* багатства, відображеним у міфологемах, виступають натурфакти: тварини, продукти харчування: *the goose that lays golden eggs; the horn of abundance; the fat of the land; milk and honey*, а також рослини. Причому, як наполягає Т. В. Цив'ян, в т. з. міфологічному гербарії "реальність відходить вбік, рослини міфологізуються ґрунтуючись не на практичному досвіді, а виходячи з іманентної, відомої раніше, моделі світу" [12:44]. Див. наприклад, *to flourish like a green bay tree [процвітати] (бібл. Psalms XXXVII, 35); to shake the pagoda tree; one's palmy days [період процвітання] (у Др. Римі переможець отримував пальмову гілку).*

У меншій мірі властиві цій підвибірці артефактні втілення багатства: *flesh-pots, golden calf, purse, feast, loaves, coat, flannel*.

Аналізуючи міфологеми, що входять до номінативного поля *WEALTH*, не можемо не згадати їх аксіологічну складову, оскільки вона яскраво виявляє історико-культурну обумовленість конструювання субконцепта *БАГАТСТВО* в концептуальній картині світу. Більша частина міфологем мають позитивну конотацію, яка витікає з аксіоми "достаток – це добре". Лише одна третина підвибірки припадає на негативно заряджені міфологеми, серед яких невелика частина припадає на небіблійні за своїм походженням вирази (*curled darlings, flannelled fool, Barmecide feast, Midas touch)*.

Основний заряд негативної оцінності в даній підвибірці несуть біблеїзми. Причина цього полягає в широковідомій тезі про те, що християнство зародилося передовсім, як релігія бідних. "Сьогодні більшість вчених дотримуються точки зору, що в першій половині I ст. нашої ери в Галілеї діяв мандрівний "учитель" на ім'я Ісус, що середовище, з якого він походив і яке перше прийняло його проповіді, – це галілейські *бідняки*, що його проповіді звернені перш за все до бідних і знайшли найбільший відгук серед них"

[13:182] (курсив наш – Т. П.). Подібна історична підоснова пояснює позицію суб'єкта оцінки в релігійно-етичному вченні Христа відносно такого об'єкта оцінки, як матеріальне багатство. В цілому оцінка негативна і може бути яскраво проілюстрована фрагментом з послання апостола Павла Тимофію: *"The love of money is the root of all evil, and some people in their desire for it have strayed from faith and have pierced themselves with many pains"* (Timothy VI, 10). Тобто, згідно з християнським віровченням, все зло коріниться в любові до грошей, у тому, що люди, охоплені жадобою наживи, втрачають віру, тим самим наражаючи себе на великі біди. В загальномовну картину світу даний формально-смисловий контекст увійшов фрагментарно – у вигляді номінативної одиниці *the root of all evil*. Подібно іншим біблеїзмам, він у стислому, осколковому вигляді вербалізує тугий смисловий "згорток", який може розгорнутися з більшим або меншим ступенем повноти в залежності від фонових знань мовця / слухача. Однак різко негативна оцінність референтної ситуації залишається незмінною при будь-якому ступені смислового розгортання.

Прикладами подібних смислових "згортків" служать біблеїзми *corn in Egypt, to worship the golden calf, filthy lucre, mammon of unrighteousness* і т. п. Наприклад, розглянемо словосполучення *golden calf*. Воно бере свій початок зі Старого Завіту, в якому розповідається про те, що народ Ізраїлів, наслідуючи вірування єгиптян, поклонявся божеству – Бику, чиїм втіленням на горі Синай була фігура тільця (теляти), відлита з золота. Побачивши це, Мойсей засудив іудеїв за те, що ті порушили першу його заповідь "Не сотвори собі кумира", і знищив золотого ідола. Таким чином, очевидно, що в біблійному контексті словосполучення *golden calf* набуло пейоративну оцінну конотацію, тому що навіть будучи вживаним у прямому смислі [фігура тільця з золота], позначало щось недобре – несправжнього ідола, кумира.

В цілому слід підсумувати, що міфологеми-біблеїзми відрізняються від інших міфологем спрямуванням критики. Якщо загальнокультурні міфологеми засуджують дурість, марнославство, жадібність, то біблеїзми піддають критиці відмову людини від вищих духовних цінностей заради матеріальних благ, трактуючи в цьому аспекті багатство як зло та порок.

© *Пімонова Т. Г.*

Перспективи роботи ми вбачаємо у дослідженні міфологем субконцепта *POVERTY* та подальшому описанні та визначенню ролі культурно-історичних та міфологічних джерел в осмисленні англомовним етносом явищ багатства та бідності.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Мосионжник Л. А.* Человек перед лицом культуры – [2-е изд., испрв. и доп.] / Л. А. Мосионжник – Кишинёв : Высшая антропологическая школа, 2006. – 402 с. 2. *Селіванова О. О.* Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава : Довкілля, 2006. – 716 с. 3. *Грушевицкая Т. Г.* Словарь по мировой художественной культуре / [Т. Г. Грушевицкая, М. А. Гузик, А. П. Садохин ; под ред. А. П. Садохина]. – М. : Академия, 2001. – 408 с. 4. *Арутюнова Н. Д.* Метафора и дискурс / Н. Д. Арутюнова // Теория метафоры. – М. : Прогресс, 1990. – С. 5–32. 5. *Левченко О.* Фразеологічна символіка: лінгвокультурологічний аспект: монографія / О. Левченко. – Л. : ЛРІДУ НАДУ, 2005. – 352 с. 6. *Маслова В. А.* Лингвокультурология / В. А. Маслова – М. : Academia, 2001. – 202 с. 7. *Маслова В. А.* Homo Lingualis в культуре : [монография] / В. А. Маслова. – М. : Гнозис, 2007. – 320 с. 8. *Сидорова Т. А.* Словообразовательные средства кодирования концептов / Т. А. Сидорова // Международный конгресс по когнитивной лингвистике : сб. мат-лов / отв. ред. Н. Н. Болдырев. – Тамбов : Изд-во ТГУ им. Г. Р. Державина, 2006. – С. 272–274. 9. *Руднев В. П.* Словарь культуры XX века / В. П. Руднев. – М. : Аграф, 1997. – 384 с. 10. *Арутюнова Н. Д.* К проблеме функциональных типов лексического значения / Нина Давидовна Арутюнова. – Аспекты семантических исследований [отв. ред. : Н. Д. Арутюнова, А. А. Уфимцева] – М. : Наука, 1980. – С. 156–249. 11. *Карпенко О. Ю.* Проблематика когнітивної ономастики : [монографія] / О. Ю. Карпенко. – Одеса : Астропринт, 2006. – 328 с. 12. *Цивьян Т. В.* Модель мира и её лингвистические основы / Т. В. Цивьян. – [4-е изд.] – М. : Книжный дом “Либроком”, 2009. – 280 с. 13. *Історія* світової культури : [навч. посібник] / [керівн. авт. колективу Л. Т. Левчук]. – [2-е вид., перероб. і доп.]. – К. : Либідь, 1999. – 368 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

14. *Кунин А. В.* Большой англо-русский фразеологический словарь / А. В. Кунин. – [5-е изд., перераб.]. – М. : Рус. яз. – Медиа, 2005. – 1210 с. 15. *Новый* Большой англо-русский словарь : [в 3-х т.] / ред. под общ. рук. акад. Ю. Д. Апресяна. – М. : Рус. яз., 1993–1994. – Т. I. – 832 с., Т. II. – 828 с., Т. III. – 824 с. 16. *Электронный словарь* abbyy Lingvo 12. http://www.lingvo.ru. 17. *American Heritage College Dictionary.* – [3-d ed.]. – Boston–N. Y. : Houghton Mifflin Company, 2000. – 1630 p. 18. *American Heritage Dictionary* [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.bartleby.com/reference. 19. *Longman Dictionary* of English Language and Culture – Lnd : Longman Group UK limited, 1992. – 1528 p. 20. *Merriam-Webster Online* [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.merriam-webster.com. 21. *The Oxford English Reference Dictionary.* – [2-d ed.]. – Oxford : Oxford University Press, 1996. – 1765 p. 22. *Webster’s Seventh New Collegiate Dictionary*. – Massachusetts, USA : Springfield, 1986. – 1216 p.

© Пімонова Т. Г.

ПОЙНАР Л. М.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ЛІНГВОАКСІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ КОНЦЕПТІВ КИТАЙСЬКОЇ МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ

(на матеріалі фразеологізмів китайської мови чен'юй)

У статті надається обґрунтування необхідності дослідження вербалізованих у фразеологічному фонді китайської мови морально-етичних концептів у лінгвоаксіологічному аспекті, що зумовлено значною лінгвоаксіологічною маркованністю морально-етичних концептів китайського етносу.
Ключові слова: когнітивна лінгвістика, лінгвоаксіологія, ціннісна картина світу, морально-етичні концепти, фразеологізми чен'юй.

В статье предоставляется обоснование необходимости исследования вербализированных во фразеологическом фонде китайского языка морально-этических концептов в лингвоаксиологическом аспекте, что обусловлено значительной лингвоаксиологической маркированностью морально-этических концептов китайского этноса.
Ключевые слова: когнитивная лингвистика, лингвоаксиология, ценностная картина мира, морально-этические концепты, фразеологизмы ченъюй.

The article provides the substantiation of the necessity of research of the verbalized in the Chinese phraseology mental and ethical concepts in the linguoaxiological aspect, which is determined by the significant linguoaxiological marking of the Chinese ethnos` mental and ethic concepts.
Key words: cognitive linguistics, linguoaxiology, the value picture of the world, mental and ethic concepts, Chinese` idioms chengyu.

Актуальність дослідження пов'язана з розумінням та визнанням культурної домінанти мови, що розкриває традиціоналізм мислення через рефлективність морально-етичної картини світу китайського етносу.

Головною метою роботи є обґрунтування необхідності дослідження національно-значущих для китайської мовної свідомості морально-етичних концептів, що вербалізуються у фразеологічних одиницях китайської мови.

Предмет дослідження складають фразеологічні одиниці китайської мови чен'юй, що вербалізують морально-етичні концепти у китайській мові.

© Пойнар Л. М.

Об'єктом дослідження є вербалізовані у китайській мові морально-етичні концепти та аксіологічна інформація, що закладена у вербалізованих засобах їх вираження.

Матеріалом для дослідження слугують фразеологізми китайської мови чен`юй на позначення морально-етичних концептів, що були визначені шляхом суцільної вибірки з електронних словників фразеологічних одиниць китайської мови [1;2;3;4].

Наукова новизна роботи полягає у обґрунтуванні необхідності дослідження вербалізованих у фразеологічному фонді китайської мови морально-етичних концептів у лінгвоаксіологічному аспекті, що зумовлена значною лінгвоаксіологічною маркованністю морально-етичних концептів китайського етносу.

Дослідження виконане у руслі лінгвоаксіології, що являє собою сучасний напрям мовознавства, який вивчає втілення цінностей соціуму у мовній системі, мовній свідомості й тексті.

Особливі фразеологічні одиниці китайської мови є невичерпним джерелом інформації про зміст морально-етичних концептів й асоціативних зв'язків між ними у свідомості представника китайського етносу. Аксіологічний підхід сприяє встановленню ціннісних відношень окремої людини або етносу в цілому по відношенню до оточуючого світу, шляхом дослідження морально-етичних концептів. Життя людини, її поведінка, реалізація ціннісних переконань, визначається морально-етичними нормами, якими керується людина.

Концепт є аксіологічним власне у своїй сутності. Так, у центрі концепту знаходиться цінність, адже дослідження концептів сприяють пізнанню культури, а у основі культури міститься ціннісний принцип.

Фразеологічний фонд мови визначає універсальність і характерні особливості будь-якої конкретної національної картини світу. Досліджуючи саме фразеологічний фонд мови ми можемо дізнатися про побут певного народу, його звичаї, традиції, моральні настанови, світогляд тощо. Наївна картина світу етносу знаходить своє вираження у фразеологічному фонді китайської мови. Таким чином, фразеологія витупає невичерпним джерелом досліджень у різних галузях сучасної лінгвістики, зокрема у когнітивній

© Пойнар Л. М.

лінгвістиці, лінвокультурології, етнолінгвістиці, гендерній лінгвістиці тощо.

Найбільш поширеними та часто вживаними фразеологічними одиницями китайської мови є фразеологізми чен'юй, що визначаються як фразеологічні, сталі лексико-синтаксичні одиниці сучасної китайської мови, які у формі чотирислівних (у більшості випадків) ритмічних словосполучень та речень, що мають архаїзми в своєму складі, яскраво та виразно відображають різноманітні поняття реальної дійсності та процесу історичного розвитку китайського етносу.

Одним з важливих засобів вираження етнокультурних особливостей чен'юїв є їх семантика. Для чен'юїв характерна семантична монолітність, наявність образного компоненту в основі та наявність складових компонентів, що несуть в собі символічне значення. Важливою ознакою чен'юїв є образність, адже фразеологізм – це судження, виражене в певному образі. Саме образ лежить в основі фразеологізму. Переносне та фігуративне значення створюється та знаходить значну семантичну місткість на образній основі. Ступінь компресії образу впливає на ідіоматичність значення фразеологізму, підсилює його експресивність та емоційний вплив.

Для чен'юїв характерна цілісність значення, семантична монолітність. Значення чен'юя може змінюватись в процесі розвитку мови, набуваючи при йому протилежні експресивно-оціночні відтінки, тобто значення може змінитись з негативного на позитивне. Значення чен'юя не виводиться зі значень складових його компонентів, а закладене в образній складовій, що знаходиться в основі чен'юй. Фразеологічному значенню притаманна глибока семантична місткість, в його структурі значна роль надається конотаціям, тобто додатковим семантичним або стилістичним відтінкам, що виражають емоціонально-експресивне або оцінювальне забарвлення. Образний компонент, що входить до складу конотації є структурною основою фразеологічного значення [5:48].

Фразеологія – це та область, в якій найбільш яскраво виявляється національно-культурна своєрідність та особливості семантики мови [6:299]. Тобто, національно-культурна специфіка фразеологічних одиниць визначається особливостями менталітету

© Пойнар Л. М.

етносу, їх історією, культурою та традиціями. Фразеологізми китайської мови є спадщиною минулого, саме у фразеологізмах найбільш яскраво виражений національний компонент, відображена самобутність та неповторність історії та культури китайського народу. Фразеологізми характеризують назване словом поняття через образне уявлення, відображають відношення та аксіологічну оцінку через призму світосприйняття соціальної середи в якій вони використовуються.

Фразеологізм – це стале сполучення слів, що виражає цілісне значення і за функцією співвідносяться з окремим словом. Являючи собою знаки непрямого найменування, фразеологізми характеризуються «особливою лінгвокультурологічною значущістю» і традиційно знаходяться «у епіцентрі досліджень метафоричного мовленнєвого мислення» [7:3], тому що саме фразеологічні одиниці мови відрізняються можливістю «опосередковано, образно, а отже й експресивно позначати властивості соціально-психічного життя людини, а також надавати цим властивостям значущу позитивну або негативну оцінку» [8:99].

Для чен'юїв характерна цілісність значення, семантична монолітність. Значення чен'юя може змінюватись у процесі розвитку мови, набуваючи протилежних експресивно-оцінних відтінків, тобто значення може змінитись з негативного на позитивне. Значення чен'юя не виводиться зі значень складових його компонентів, а закладене в образній складовій, що знаходиться в основі чен'юй.

Способи репрезентації морально-етичних концептів у фразеологізмах китайської мови чен'юй пов'язані зі специфікою їх оцінювальної структури й змісту виражених у них цінностей. Морально-етичні концепти формуються у процесі індивідуальної оцінюючої діяльності суб'єкта, але при цьому відображають національне специфічне сприйняття проблем моральності. Фразеологічні вирази на позначення морально-етичних концептів є результатом колективної оцінюючої діяльності.

У фразеологічних одиницях на позначення морально-етичних концептів ми вбачаємо особливий тип фразеологічних одиниць у системі мови; лінгвокультурні одиниці, що репрезентують ціннісні орієнтації, які складають основу культури китайського етносу;

© Пойнар Л. М.

продукт народної творчості та одиниці, які містять у собі екстралінгвістичну інформацію. Тобто, фразеологізми одночасно належать до площин фразеології, лінгвокультурології, фольклористики й лінгвокраїнознавства, і саме тому мають досліджуватись шляхом використання синтезу підходів різних дисциплін.

Так, з позиції лінгвоаксіології концептами можна вважати поняття загального порядку, що являють собою цінності для певної культури та загальнолюдської культури взагалі. І. О. Голубовська [9] у монографії «Етнічні особливості мовних картин світу» дуже слушно торкається питання пошуку об'єктивних критеріїв аналізу культурноспецифічних категорій та відбору необхідного культурно маркованого матеріалу. Вона виділяє ряд основних принципів, яким повною мірою відповідають морально-етичні концепти, зокрема: принцип частого вживання у фразеологічних одиницях мови; принцип обов'язкової аксіологічної маркованості; їх «ключовий» характер для духовності певного лінгвокультурного ареалу.

Лінгвоаксіологічний підхід розглядає мову як засіб відображення базової системи цінностей соціума, надаючи широку інформацію для розуміння й інтерпретації мовних явищ шляхом аналізу вираження базових цінностей. Лінгвоаксіологічна проблема мовного втілення окремих базових цінностей знайшла відображення у працях Н. Д. Арутюнової (функції категорії цінності у мові) [10], В. І. Карасика (інтерпретація ціннісних концептів) [11].

Ціннісні орієнтації – найважливіші елементи внутрішньої структури особистості, що закріплені життєвим досвідом індивіда, всією сукупністю його переживань та відмежовують щось значуще, істотне для певної людини від незначущого, неістотного. Сукупність сформованих та усталених ціннісних орієнтацій утворює певну вісь свідомості, що забезпечує стійкість особистості, наступництво певного типу поведінки й діяльності, що виражається у спрямованості потреб та інтересів. Таким чином, ціннісні орієнтації виступають найважливішим фактором, що регулює й детермінує регуляцію особистості [12:764].

Цінності у житті суспільства виступають соціально-значущими орієнтирами діяльності суб'єктів, одним з факторів розгортання політичної історії. Цінності становлять фундамент культури, і

© Пойнар Л. М.

предметним полем формування цінностей є саме культура. Ці категорії невіддільні одна від одної. Культура визначається через систему цінностей та ідей, що слугують для регулювання поведінки членів даного соціуму [13:386].

Існує ряд класифікацій цінностей за певними критеріями. Варто зазначити, що за типом потреб та норм виділяються морально-етичні, утилітарно-практичні, побутові, економічні, пізнавальні, суспільно-політичні, психологічні, релігійні, естетичні цінності [14]. Ми вважаємо, що процес формування морально-етичних цінностей у певній мірі відображається підчас виникнення фразеологізму. Фразеологічні одиниці на позначення моральності є результатом певного осмислення події або явища оточуючої дійсності, з приводу якого спочатку й виникла емоційна реакція.

Явище, що типізується та узагальнюється у фразеологізмах співвідноситься с певною низкою аксіом поведінки. Саме відповідність або невідповідність даним аксіомам буде визначати знак оцінки – позитивний або негативний, але цінність ніколи не може бути нульовою, оскільки основна особливість фразеологізму полягає у відображенні саме значущий явищ дійсності [15:39]. Наприклад: daozairenwei “шлях людини залежить від неї самої”. В наведеному чен’юї втілюється аксіома відповідальності, мається на увазі твердження, що людина сама відповідає за свої дії і все у її руках. Аксіологічна оцінка, що міститься у даному фразеологізмі виражає позитивну оцінку, що виражається у образі відповідальної людини. Тобто, одночасно фразеологізм містить оцінку якості людини й спонукає до дотримання даної аксіоми.

За визначенням Карасика, аксіома поведінки є узуально-поведінковим текстом морального або утилітарного характеру, в якому виражається моральний ідеал або стереотип поведінки, постулюються базові цінності суспільства. Вимоги аксіом імпліцитні й складають частину соціокультурної компетенції носія мови [11]. Кількість аксіом, що вербалізується у фразеологізмах, є обмеженою, але мовні засоби їх об’єктивації достатньо різноманітні. Наявність фразеологічних одиниць зі схожою тематикою та змістом, але різною формою вираження, а також явища фразеологічної синонімії засвідчують дане твердження. Наведемо приклад: *dedaoduozhu* – “справедливий користується

широкою підтримкою" та *daogaowangzhong* – "високоморальна людина користується авторитетом серед людей".

Таким чином, морально-етична оцінка як феномен моральної свідомості є результатом розумового процесу, мета якого полягає у встановленні морально-етичної цінності об'єкта, індивідуальної (суб'єктивної) та суспільної (об'єктивної) значущості явища моральної діяльності.

Н. Д. Арутюнова розрізняє оцінки процесів й оцінки фактів. Під оцінкою процесів мається на увазі гедоністична оцінка, що мотивується відчуттями, її ж сублімацією виступає естетична оцінка. Під оцінкою фактів розуміється раціональна оцінка, сублімацією якої є оцінка етична [16]. Тобто, морально-етична оцінка належить до розряду аксіологічних, поряд з емоційними, релігійними, ідеологічними, політичними, естетичними оцінками.

Антропологічна спрямованість, антагонізм позитивної та негативної маркованості оцінки, її релятивність, що обумовлюється релятивністю власне аксіологічних норм, є основними властивостями морально-етичної оцінки. Саме у фразеологізмах знаходять своє відображення найбільш вкоріненні у свідомості народу цінності. Оцінне значення закладене у фразеологізмах виступає як вид когнітивної інформації, що передається через семантику слова та відтворює когнітивну структуру концепту, вираженого цим словом.

У китайській культурі позитивно оцінюються наступні морально-етичні цінності: скромність, духовна гармонія та рівновага, спокій, мовчання, гармонія, покора. Фразеологізми на позначення вищезазначених моральних цінностей мають джерелом свого походження філософію даосизму. Філософсько-релігійний напрямок даосизму та основні його принципи націлені на виховання людини. Головним принципом є збереження внутрішнього спокою "дао", що є істинним, духовним шляхом до Неба. Становлення на цей шлях визначається при триманням принципу не діяння "увей". Чен'юї, джерелом виникнення яких є даосизм, постулюють пріоритет духовних цінностей над матеріальними. Наприклад: *anpinshoudao* (букв. "задовольнятися бідністю і чітко дотримуватися істинного шляху" – "жити простим і доброчесним життям"); *ledaoanming* (букв. "радісно дотримуватись істинного

© Пойнар Л. М.

шляху і покоритися долі"). Дані фразеологізми спонукають до дотримання принципу, який вони постулюють та одночасно виражають позитивну аксіологічну оцінку по відношенню до скромних та смиренних людей.

Філософсько-релігійний напрям буддизму сприяв залученню та закріпленню у морально-етичній концептосфері китайського етносу понять милосердя, піклування про людей, милосердя. Конфуціанство сприяло розвитку системи морально-етичних цінностей нації. Духовну основу ідеальної людини, шляхетної людини "цзюнцзи" складає вчення про "Дао і де", тобто вчення про високу мораль. Культурно-значущі орієнтири, що пов'язані з конфуціанством позначають п'ять чеснот шляхетної людини за конфуціанством: "жень" – гуманність, людяність, "і" – почуття обов'язку, "чжи" – здоровий глузд, розсудливість, ритуал, відданість звичаям – "лі", довіра "сінь". шанобливе ставлення до батьків "сяо", що пов'язане з основною конфуціанською категорією обов'язку, засвоєння культури – "вень", а також справедливість, щирість, відданість. Семантика фразеологізмів, джерелом яких є конфуціанство, виражає добру природу, що дана людині від народження: розум, мудрість, шанобливість, поміркованість у почуттях.

Таким чином, ми можемо зробити висновок, що у китайській культурі цінність й сенс життя полягає у прагненні до ідеалу, самовдосконаленні. Це прагнення відбувається в ім'я держави (конфуціанство), в ім'я кращого життя у потойбічному світі (буддизм).

Згідно з результатами дослідження системи цінностей китайського народу, що було проведене у 1987-1988 рр. на території 13 провінцій Китаю Інститутом соціології Народного університету Пекіну шляхом анкетування більше ніж 1800 осіб з 14 основних особистісних якостей вісім отримали позитивну оцінку і всі вони присутні у конфуціанській системі цінностей. Зокрема, совість, відданість й шанобливість батьків, гуманність, інтелект, працьовитість й ощадливість, лицарство, дотримання середини [17:80]. Тобто, конфуціанство є антропоцентрично спрямованим філософським вченням, у центрі якого стоїть людина.

Таким чином, ми можемо прийти до висновку, що мораль є частиною суспільної свідомості етносу. У мовознавстві виокремився окремий напрям – лінгвоаксіологія, що вивчає вербалізовані засобами мови цінності та має на меті побудову ціннісної картини світу, що

відображена у мові. Фразеологізми на позначення морально-етичних концептів відображають філософію народу, мудрість попередніх поколінь. Аксіологічні оцінки, що містяться у фразеологізмах являють собою результат колективної оцінювальної діяльності. Варто зазначити, що у переважній більшості випадків, морально-етичні концепти та аксіологічні оцінки, що містяться у фразеологізмах виражаються імпліцитно. Отже, фразеологізми на позначення морального світу людини, можуть розглядатися як ціннісні судження морально-етичного характеру, що виступають як мінімальні оцінюючі тексти. Саме у фразеологізмах відображаються особливості життя, побуту й вкорінені ціннісні стереотипи. Вживання фразеологізмів характеризується авторитетністю та усталеністю оцінок й узагальнень.

ЛІТЕРАТУРА

1. http://www.chengyu.org.cn 2.http://www.chengyu123.com 3.http://chengyu.911cha.com/

4. http://www.zidiantong.com; 5. *Баранова З. И.* Моделирумые фразеологизмы в китайском языке // Исследования по китайскому языку / З. И. Баранова. – М.: Наука, 1973; 6. *Войцехович И. В*. Практическая фразеология китайського языка: [учебник] / И. В. Войцехович. – М., 2007. – 510 с:. 7. *Алефиренко Н. Ф.* Проблемы вербализации концепта: Теоретическое исследование / Николай Федорович Алефиренко – Волгоград: Перемена, 2003. – 96 с. 8.*Добрыднева Е. А*. Фразеологические средства и способы вербализации эмоциональных концептов в языке и речи // Проблемы вербализации концептов в семантике языка и текста: Материалы Междунар. симпозиума. Волгоград, 22 – 24 мая 2003 г.: В 2 ч. – Ч.1. Научные статьи / Е. А. Добриднева - Волгоград: Перемена, 2003. – 322 с. 9. *Голубовская И. А*. Этнические особенности языковых картин мира: [монография] / Ирина Александровна Голубовская. – Киев: Изд.-Полигр. Центр «Киевский университет», 2002. – 323 с. 10.*Арутюнова Н. Д.* Истоки, проблемы и категории прагматики / Нина Давыдовна Арутюнова, Елена Викторовна Падучева // Новое в зарубежной лингвистике : сб. науч. статей / сост. Нина Давидовна Арутюнова. – М.: Прогресс, 1985. – Вып. 16 : Лингвистическая прагматика. – С. 8–42. 11.*Карасик В И.* Этноспецифические концепты / В. И. Карасик // Введение в когнитивную лингвистику. – Кемерово, 2004 – 208 с. 12.Философский энциклопедический словарь / Гл. редакция: Л. Ф. Ильичёв, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалёв, В. Г. Панов — М.: Сов. Энциклопедия, 1983. – 840 с. 13.Філософія: [навчальний посібник] / Л. В. Губерський, І. Ф. Надольний, В. П. Андрущенко та ін.; За ред. І. Ф. Надольного. – [5-те вид., випр. і доп.] – К.: Вікар, 2005. – 455с. 14.*Ивин А. А.* Основания логики оценок / А. А. Ивин. - М. Изд-во Моск. гос. ун-та, 1970. – 230 с. 15.*Аммер А. В.*, Вербализация фрагмента концептосферы "морально-этические ценности" в афоризман и пословицак [Электронный ресурс]: На материале английского и русского языков Дис. ... канд. филол. наук 10.02.19 / Анна Владимировна Аммер. – М. РГБ, 2006. 16.*Арутюнова Н. Д.* Об объекте общей оценки / Нина Давыдовна Арутюнова // Вопр. языкознания. – 1985. -№3. - с. 13-24. 17.*Би Цзиньэ*, Религиозная картина мира и ее отражение во фразеологии национального языка [Электронный ресурс]: дис. ... канд. филос. наук : 09.00.13/ Би Цзиньэ. – М.: РГБ, 2005.

© Пойнар Л. М.

ПОКРОВСЬКА І. Л.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ЛЕКСИЧНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ВВІЧЛИВОСТІ ТА ПОВАГИ У ТЕКСТАХ ЕПІСТОЛЯРНОГО СТИЛЮ СУЧАСНОЇ ТУРЕЦЬКОЇ МОВИ

У статті розглянуто етикетні форми вираження ввічливого та шанобливого ставлення у листах офіційно-ділового стилю та приватного характеру. Зокрема, подано турецькомовні варіанти звертань, зачинів та заключних частин текстів епістолярного стилю, розглянуто їх комунікативну спрямованість, лексичну наповненість та національну самобутність.
Ключові слова: епістолярний стиль, категорія ввічливості, етикетні форми.

В статье рассматриваются этикетные формы выражения вежливого и уважительного отношения в письмах официально-делового стиля и частного характера. В частности, подаются турецкоязычные варианты обращений, зачинов и заключительных частей текстов эпистолярного стиля, рассматривается их коммуникативная направленность, лексическая наполняемость и национальная самобытность.
Ключевые слова: эпистолярный стиль, категория вежливости, этикетные формы.

This study examined etiquette forms of expression polite and respectful attitude in official letters, the letters of business style and personal character. In particular, there are given the Turkish traffic options, close and the outcome of texts epistolary style, considered their communicative orientation, lexical fullness and national identity.
Key words: epistolary style, the category of courtesy, etiquette forms.

Епістолярний стиль слугує для офіційного та міжособистісного спілкування у суспільстві. За визначенням Ф. С. Бацевича, спілкування виконує такі функції, як контактна, інформаційна, спонукальна, координаційна, емотивна, налагодження стосунків, впливова [1:28]. Зокрема, для забезпечення атмосфери двохсторонньої готовності передавати та сприймати інформацію, підтримувати взаємний зв'язок у процесі комунікації як на даному етапі, так і в подальших стосунках, важливим є позитивне налаштування мовців на первинному етапі, тобто забезпечення функцій контактування та налагодження взаємовідносин. Звичайно, для досягнення тієї чи іншої функції використовуються відповідні мовні засоби, які зазвичай відрізняються у мовах різних народів у залежності від відмінностей культури, етикету та сприйняття реальностей суспільного життя. Турецькі дослідники Хакан Коч та Менекше Тархан Озтопрак, визначаючи роль епістолярного стилю в повсякденному житті турецького народу, зазначають: "Як між індивідами, так між і організаціями найбільш використовуваним засобом письмової комунікації є листи" [2:36].

© Покровська І. Л.

Дослідженню текстів епістолярного стилю у турецькій лінгвістиці присвячено лише окремі невеличкі розділи у посібниках по техніці спілкування Тутара Хасана, Халіса Гьокдере, Фаіка Челіка, Мехмета Бехзата Екінджі. Дані повідомлення присвячені структурі листів та супроводжуються прикладами різнотипних листів, проте не містять характеристики мовних засобів, які активно використовуються у процесі листування. *Актуальність даного дослідження* полягає у детальному семантичному аналізі лінгвістичних форм на вираження шанобливого ставлення у текстах листування сучасної турецької мови.

Метою даної наукової розвідки є вивчення лексичних засобів вираження поваги та ввічливості у звертаннях (тур. hitap) та заключних частинах (тур. saygı ifadesi). Досягнення зазначеної мети вимагає виконання таких *завдань*, як визначення структури лексичних засобів для вираження поваги, встановлення специфіки використання звертань та заключних формулювань в залежності від стилю листа, перерахування фраз поваги у залежності від частотності їх використання. *Об'єктом* дослідження є звертання отримані шляхом суцільної вибірки з листів офіційно-ділового та приватного характеру. *Новизна* дослідження полягає в тому, що вперше в українській лінгвістичній тюркології розглядаються лексичні способи вираження поваги в епістолярному стилі сучасної турецької мови. При цьому дослідження категорії ввічливості розроблялися на матеріалі інших східних мов (корейська мова: Скрипник Ю. Д. [3]; в'єтнамська мова Мусійчук В. В.[4]), що свідчить про цікавість до даної тематики у сучасній лінгвістичній науці.

У турецькому мовознавстві листи поділяються на чотири типи: офіційні (тур. resmi mektuplar), ділові (тур. iş mektupları), літературні (тур. edebi mektuplar), приватні (тур. özel mektuplar). Для офіційних листів характерним є звертання до установи, для ділових – до особи. Слід зазначити, що деякі мовознавці виділяють три типи листів, не виділяючи в дві окремі групи літературні та приватні листи.

При звертанні до особи після слова, яке позначає повагу, використовується лише прізвище (*Sayın Taş – Шановний Таш!)* чи ім'я та прізвище *(Sayın Ahmet Taş – Шановний Ахмет Таш!*) особи, до якої адресований лист. У якості слова-виразника поваги у ділових листах використовується лексема *Sayın*, яка у зв'язку з відсутністю у турецькій мові категорії роду перекладається українською мовою, як *Шановний, Шановна, Шановні*. Після лексеми вираження поваги стоїть власне

© Покровська І. Л.

звертання: *Bay …* (укр. *Пане …*), *Bayan* (укр. *Пані …*), *Baylar ve Bayanlar* (укр. *Пані та панове!*). Інколи замість загальних звертань типу "пан", "пані" може вказуватися посада: *Sayın Müdür – Шановний директоре!, Sayın Başkan – Шановний голово!,* суспільна позиція: *Sayın Ortaklar – Шановні партнери!* [4:86]. Проте в залежності від типу діяльності звертання можуть бути і більш цілеспрямованими: *Üyemiz* (укр. *Учаснику!*), *Müşterimiz* (укр. *Клієнте!*). Досить часто вказується звання особи (*Sayın Doç. Dr. Buğra – Шановний докторе, доценте Бугро!*), посада (*Sayın Hoca Aksoy – Шановний викладач Аксой!*). У випадку, якщо з назвою посади вживається і прикметник, який слугує для вираження поваги, то він ставить безпосередньо перед самим іменем та прізвищем: *Muhasebe Müdürü Sayın Dilek Karasu'nun dikkatine* [6:50] – *Шановний головний бухгалтере Ділек Карасу!*

До вищих посадових осіб використовується шанобливе звертання *saygıdeğer*, яке українською мовою можна перекласти за допомогою таких варіантів, як *високоповажний, вельмишановний, високопоставлений.*

Інколи в ділових листах використовується лексема *dikkatine – до уваги*. Наприклад: *Sayın Nuray Sevin'in dikkatine* [5:86] – *До уваги шановної Нурай Севін, Fakülte Sekreteri Sayın Ahmet Yazgan'ın dikkatine* [5:86] – *До уваги секретаря факультету шановного Ахмета Язгана.* У цьому випадку ім'я ставиться у родовому відмінку та відділяється апострофом (тур. kesme imi).

З точки зору пунктуації слід звернути уваги на те, що на відміну від української мови, де після звертання ставиться знак оклику, у турецькій мові у цій функції виступає кома.

При використанні у ділових листах звертань до установ назва установи ставиться не в називному, а в давальному відмінку. Наприклад: *Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına* [6:57] – *Міністерству праці та соціального захисту*, проте слід зазначити, що після назви установи кома не ставиться.

Розглядаючи питання вираження поваги у приватних листах, слід зазначити, що порівняно з офіційно-діловим листуванням, можна говорити про значно більше розмаїття лексичних засобів, які активно функціонують. Зокрема, для вираження поваги використовуються такі лексеми, як *sevgili*, яка застосовується, як по відношенню до старших за віком (*Sevgili anneceğim – Люба мамо!*) і однолітків (*Sevgili arkadaşım –*

© Покровська І. Л.

Любий друже!), так і для вираження почуттів кохання (*Sevgili Semra – Кохана Семро!*). Для вираження вищої ступені почуттів прикметник *sevgili* може супроводжуватися кількісним числівником *çok* (*Çok sevgili Metin – Дуже коханий (коханий-прекоханий) Метіне!*).

Надзвичайно поширеною у неофіційному спілкуванні турецькою мовою є лексема-звертання *canım* (букв. *моя душа*), яка має дуже широкий спектр використання як у сполученні з власними іменами (*Canım Metin – Дорогий Метіне!*), так і з родовими (*Canım kızım! – Дорога донечко!; Canım kardeşim – Дорогий брате!*) та збірними звертанням (*Canım ailem – Дорога моя сім'я!*). Інколи при використанні лексеми *canım* почуття поваги може підкреслюватися і шляхом застосування пестливого афіксу *-cık* (8-ми варіантного), який використовується переважно з афіксами присвійності першої особи (*Canım anneceğim – Дорога моя мамусю!; Canım Meryemciğim – Дорога моя Мер'ємочко*!).

Крім того, з меншою ступінню поширеності застосовуються такі етикетні форми звертання, як *aziz – дорогий (Aziz dostum – Дорогий друже!), şirin – милий (Şirin kızkardeşim – Мила сестро!), güzel – прекрасний, пречудовий (Güzel babacığım – Прекрасний татусю!)*.

Після шанобливого звертання листи за звичай продовжуються ще декількома фразами ввічливості. Зокрема, розглянемо початок листа-запиту на допомогу (тур. istek mektubu örneği): *Öncelikle yanımızda olduğunuz, bizimle birlikte iyi bir dünyaya yürümek için yaptığınız destekler için teşekkür ederiz* [5:101]. *– Перш за все ми дякуємо за Вашу підтримку, спрямовані на спільні кроки до кращого майбутнього.* Проте початок такого типу не є обов'язковим для всіх офіційних листів. Зазвичай достатньо лише ввічливого звертання, щоб відразу перейти до суті справи, оскільки офіційно-діловий стиль вимагає точності та чіткості. *Sayın Bay/Bayan, Bize ulaşan 07.07.2011 tarihli teklifinizde, maalesef birim fiyatı ve teslim tarihini belirtmemişsiniz* [7:107] *– Шановний пане/пані! На жаль, у Вашій пропозиції від 07.07.2011 року, яка надійшла до нас, Ви не зазначили ціни та терміни поставок.*

У зачинах приватних листів же містяться запитання щодо самопочуття *(Hepiniz iyisinizdir inşallah? – Сподіваюся, що у Вас все добре, так?; Hasta ninemi merak ediyorum. Biraz iyileşti mi acaba? – Я хвилююся за свою хвору бабусю. Їй хоч трохи краще?; Ya küçük kızkardeşim, büyüyor mu? Konuşmaya başladı mı? Minik elleriyle yüzüme dokunmasını çok özledim – Я моя сестричка, росте? Почала розмовляти?*

© Покровська І. Л.

Я так скучила за її маленькими ручками, які торкалися мого обличчя), вибачення *(Kırdığımız zamanlar için affınızı isteriz – Ми просимо вибачення за нанесені образи)*.

Закінчуються листи за звичай також вираженням подяки та поваги, на що зазвичай виділяється декілька речень. Зокрема це може бути:

1) подяка за співпрацю: *Sizlerle her zaman çalışmaktan mutluluk duyacağımızı belirtiriz* [6:140]. *– Ми хочемо зазначити, що ми надзвичайно щасливі від можливості співпрацювати з Вами; ... sizinle çalışmaktan mutluluk duyarız* [6:143]. *– ... ми надзвичайно щасливі від співпраці з Вами.*

2) подяка за виявлену увагу, турботу, надані допомогу і підтримку: *Çalışanlarımız ve şahsım adına teşekkürlerimizi sunarız* [6:141] *– Я висловлює щиру подяку від свого імені та від імені своїх співробітників; İlgi ve yardımlardan dolayı teşekkür ederim* [6:142] *– Дякую за Вашу увагу та допомогу; Göstermiş olduğunuz ilgi ve destekten dolayı teşekkürlerimi sunarım* [2:165]. *– Висловлюємо свою подяку за увагу та підтримку, яку Ви проявили по відношенню до нас; Gösterdiğiniz ilgiye teşekkür ederiz* [2:192]. *– Дякуємо за Вашу турботу; Nazik yardımınız için şimdiden teşekkür ederiz* [7:92]. *– Наразі дякуємо за Вашу люб'язну допомогу; Nazik ilginize teşekkür ederiz* [7:99]. *– Дякуємо за Вашу люб'язну увагу;*

У деяких випадках в одному листі об'єднується подяка і за співпрацю, і за допомогу та підтримку: *Güveniniz ve ilginize teşekkür eder sizinşe iş yapmaktan mutluluk duyacağımızı belirtiriz* [8:191]. *– Ми дякуємо за Вашу довіру та увагу, з Вами дійсно надзвичайно приємно працювати.*

3) подяка з обіцянкою віддячити: *Bu yardımınıza herhangi bir zamanda karşılık vermekten memnun olacağız* [7:94]. *– Ми будемо раді віддячити Вам за надану нам допомогу;*

4) побажання успіхів партнерам: *... başarılarınızın devamını dileriz* [8:191]. *– ... бажаємо успіхів в подальшому; İşlerinizde başarılar dileriz* [6:99]. *– Бажаємо успіхів у Вашій діяльності; Sizi ve grubunuzu ağırlamaktan duyacağımız mutluluğu belirtir, iyi vakit geçirmenizi temenni ederiz* [6:131]. *– Ми виражаємо свою радість з приводу можливості прийняти Вас та Вашу групу, бажаємо Вам приємно провести час.*

5) вираження співучасті у ситуації, пов'язаних з цим засмученості та співчуття: *Siparişinizi karşılayamamaktan dolayı çok üzgünüz* [7:115]. *– Ми дуже засмучені, що не можемо виконати Ваше замовлення; Size olumlu bir cevap veremediğimiz için üzgünüz* [7:108]. *– Ми засмучені з того приводу, що не можемо дати Вам позитивну відповідь*; *Bundan dolayı çok*

üzgün olmakla beraber söz konusu değişikliklerde ısrar etmeniz halinde siparişinizi reddetmek durumunda kalacağız [7:111]. – *У випадку, якщо Ви наполягаєте на внесенні зазначених змін, ми з великим жалем змушені будемо відхилити Ваше замовлення* (у ділових листах); *Geçtiş olsun dileklerimizle* [2:167]. – *Бажаємо видужання; тримайтеся* (дана фраза використовується у листах приватного характеру у випадках хвороби або смерті рідних та близьких);

Перед ім'ям, прізвищем та підписом наприкінці листа використовуються усталені етикетні форми (тур. saygı ifadesi), які є вираженням безпосередньо поваги. Дані вирази пишуться через два рядки після закінчення основних текстів листів.

Найбільш поширеним способом закінчення ділових листів є використання лексеми *saygı* з формою множини та відповідними особовими афіксами (першої особи однини *-ım* або першої особи множини *-ımız)* з післяйменником *ile*, у результаті чого утворюються форми *Saygılarımla, Saygılarımızla – З повагою*. При офіційному спілкуванні, коли лист складається від імені установи або від імені співробітника, який представляє певну установу, необхідно використовувати форму *Saygılarımızla* (букв. *З нашою повагою*), при менш офіційному спілкуванні, наприклад у приватних ділових листах, доцільно скористатися формою *Saygılarımla* (букв. *З моєю повагою*). Значення даної форми може поглиблюватися завдяки використанню прикметників, у т.ч. в найвищому ступені порівняння: *En derin saygılarımla – З глибокою повагою*.

Синонімічними, але менш частотними за використанням в турецькій мові, у порівнянні з наведеними вище лексичними засобами є форми *Saygılar sunarım – Виражаю повагу, Saygılar sunarız – Виражаємо повагу.*

З синтаксичної точки зору між двома наведеними вище виразами відмінність полягає у тому, що після однокомпонентного вираження поваги ставиться кома, після двохкомпонентного – крапка.

У листах приватного характеру найбільш поширеними виразами шанобливого завершення листа є фрази *Selamlar (букв. привіт)у значенні привіт від… (автора листа), Sevgilerimle* (від першої особи), *Sevgilerimle* (від групи осіб) або може використовуватися форма без позначення осіб *Sevgilerle – З любов'ю.* З використанням лексеми *sevgi – любов* будуються і фрази *Sevgiyle kal, Sevgiyle kalın,* в даній фразі замість першого

© Покровська І. Л.

компонента досить часто може використовуватися і лексема *umut – надія: Umutla kal – Залишайся з надією, Umutla kalın – Залишайтеся з надією.*

У листах приватного характеру зустрічаються і прощальні вислови, які одночасно містяться в собі компоненти *selam* (укр. привіт; використовується в тому числі і при прощаннях), *sevgi* (укр. любов, кохання), *saygı* (укр. повага): *Selam, sevgi ve saygılarımı sunarım – Передаю привіт, виражаю свою любов та шану; Kucak dolusu selam ve sevgilerimi gönderiyorum – Передаю свій величезний привіт та любов.*

Якщо при прощанні передається привіт старшим за віком порівняно з адресатом особам, використовуються вирази, похідні від лексеми *el* (укр.), а якщо молодшим за віком – похідні від лексеми *göz* (укр. око): *Babaannemin ellerinden, küçük Seniha'nın gözlerinden öperim – Цілую в руки свою бабусю, а маленьку Сеніху – в очі*.

У даному дослідженні розглянуто форми ввічливості та вираження поваги в зачинах та кінцівках листів офіційного-ділового та приватного характеру. На основі етикетних форм ми фіксуємо ввічливе ставлення носіїв мови як до партнерів по роботі, так і до своїх родичів, друзів, знайомих. Даний пласт лексеми дає можливість стверджувати, що навіть найпростіші варіанти привітання та прощання утворюються у турецькій мові під впливом тих звичаїв та традицій, які панують у турецькому суспільстві. **Перспективи** подальших досліджень полягають у вивченні мовних етикетних формулювань у текстах художнього стилю у синхронічному та діахронічному розрізі.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Бацевич Ф. С.* Основи комунікативної лінгвістики Підручник / Бацевич Флорій Сергійович. – К. : Видав. центр "Академія", 2004. – 344 с. – (Серія "Альма-матер"). – Бібліогр.: с. 304-317. 2. Koç Hakan, Öztoprak Hakan Menekşe. Yazışma teknikleri. – Ankara: Seçkin, 2007. – 216 s. 3. Скрипник Ю. Д. Комунікативна категорія ввічливості в корейській мові. Автореф. дис. … к.філол.н. : спец. 10.02.13 / Скрипник Юлія Дмитрівна. – Київ, 2006. – 20 с. 4. Мусійчук В. В. Лексичні засоби вираження ввічливості у в'єтнамській мові / Мусійчук Вікторія Анатоліївна // Тези доповідей міжнародної наукової конференції XV Сходознавчі читання А. Кримського, (20-21 жовтня 2011 р.) / ред.- упорядники О.С.Мавріна, Отрощенко І.В. – К. : Видавництво Інституту сходознавства імені А.Ю.Кримського, 2011. – С 42-43.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

5. Öznur Koç. Mesleki yazışmalar. – Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2006. – 148 s. 6. Gökdere Halis. Yazışma teknikleri. – Ankara: Gazi kitabevi, 2003. – 158 s. 7. Faik Çelik, Mehmet Behzat Ekinci Firmalar ve Bankalar için Dış Ticaret Yazışmaları (Sözlük İlaveli). – İstanbul: Türkmen Kitabevi, 2010. – 287 s. 8. Tutar Hasan, Ayyıldız Ferit. Örnekleriyle mesleki yazışma ve rapor hazırlama teknikleri. – Ankara: Seçkin, 2008. – 270 s.

© Покровська І. Л.

ПОПОВА Н. М., НОВОДВОРСЬКА К. В.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ЛЕКСИЧНІ ЗАСОБИ АКТУАЛІЗАЦІЇ ПОДІЙ З ПОГЛЯДУ КОГНІТИВНОГО ПІДХОДУ
(на матеріалі іспанських періодичних видань)

Статтю присвячено дослідженню лексичних засобів актуалізації подій з позицій когнітивного підходу, серед яких найуживанішими є неологізми, запозичення, фразеологізми, а також прислівники та деякі інші частини мови.
Ключові слова: концепт, мовна картина світу, неологізм, запозичення, фразеологізм.

Статья посвящена исследованию лексических средств актуализации событий в испано-язычных печатных изданиях с точки зрения когнитологии, наиболее употребляемыми из которых оказались неологизмы, заимствования, фразеологизмы, наречия и некоторые другие части речи.
Ключевые слова: концепт, языковая картина мира, неологизм, заимствование, фразеологизм.

The article investigates lexical means of event actualization in Spanish periodicals from the cognitive point of view. The studying of relations among mental concepts and their projections into the language shows that the most effective lexical means of event actualization are neologisms, loanwords, idioms and adverbs.
Key words: concept, language world representation, neologism, loanword, idiom.

У сучасній лінгвістиці домінує антропоцентричний підхід до вивчення та дослідження явищ, подій і фактів. У рамках цього основна увага приділяється закладеним у мові практичним та культурним знанням і досвіду, що засвоєні людиною, осмислені та вербалізовані нею. Мова вивчається в тісній взаємодії з оточуючою дійсністю, суспільством, цивілізацією. Вона існує для людини, і уся мовна категоризація об’єктів та явищ зовнішнього світу орієнтована на людину. Таким чином, лексема реалізує значний обсяг інформації, і намагання вивчити питання взаємовідношення знака та значення привели лінгвістів до широкого застосування когнітивного підходу. У руслі цього напряму мова розглядається як основний когнітивний механізм людської свідомості, центр усієї когнітивної діяльності [1:32].

Актуальність дослідження зумовлюється необхідністю глибше зрозуміти взаємозв’язок окремих мовних структур зі свідомістю носіїв мови, визначити глибинний потенціал кожного

© Попова Н. М., Новодворська К. В.

мовного знаку, що в сукупності може сприяти покращенню взаєморозуміння в ході комунікації.

Наукова новизна нашого дослідження полягає, перш за все, у висвітленні зв'язків між когнітивними структурами свідомості та лексичними одиницями, за допомогою яких стає можливою актуалізація значень цих лексем у дискурсі.

Мета статті полягає у виокремленні та аналізі основних лексичних засобів актуалізації подій у газетно-публіцистичному дискурсі з погляду когнітивного підходу.

Об'єктом нашої уваги є лексичні одиниці, які сприяють оновленому, специфічному сприйняттю дискурсу його реципієнтами і створенню ефекту актуалізації.

Предметом дослідження є взаємозв'язки цих лексичних одиниць з когнітивними концептами, що існують у свідомості реципієнта, та способи їхньої реорганізації.

Матеріалом дослідження слугували тексти електронних випусків іспаномовних періодичних видань "El País" і "El Mundo".

Багато лінгвістів вивчали проблеми взаємозв'язків концептуального простору комунікантів та мовної системи. Серед них варто згадати Болдирєва М. М., Кубрякову О. С., Попову З. Д., Стерніна І. А. та інших. Однією з найважливіших проблем когнітивної лінгвістики за останні десятиліття стала проблема відображення в свідомості людини цілісної картини світу, яка фіксується мовними засобами. Картина світу "містить у собі певний образ світу, який ніколи не є його дзеркальним відображенням" [2:60]. Це одне із фундаментальних понять, які описують людське буття.

І саме мовні категорії утворюють основу цієї когнітивної інфраструктури.

Мовна картина світу – це певне бачення і конструювання світу відповідно до логіки світорозуміння. Вона є відображенням категоризуючої діяльності людини, а тому й є невід'ємною частиною її життєвого досвіду. Мова тут виступає тим матеріальним конструктором, за допомогою якого конституюється концептуальна картина світу. Як своєрідний спосіб концептуалізації дійсності мовна картина світу виникає в буденній свідомості певної лінгвокультурної спільноти і є мовним відображенням сукупності

© *Попова Н. М., Новодворська К. В.*

знань та уявлень про світ, згідно з якою мовець організовує зміст своїх висловлювань.

Людина, отримуючи досвід, трансформує його в певні концепти, які, пов'язуючись логічно між собою, утворюють концептуальну систему. Вона постійно конструюється, модифікується та уточнюється людиною. Це можна пояснити такими властивостями концепту, як здатність до мінливості у свідомості. Концепти, ставши частиною системи, потрапляють під вплив інших концептів і самі видозмінюються [3:68].

Базуючись саме на цій властивості концептосфери людини, лексичним одиницям можна надати особливого значення, відповідно їх відібравши і поєднавши певним чином. Так, окремі лексичні одиниці, потрапляючи у відповідний контекст, можуть актуалізувати значення повідомлень, тобто надати їм особливого змісту і виділити їх у свідомості адресата.

Сучасна епоха прискорила багато процесів, які знаходять своє відображення в мові. Через значну кількість інновацій, глобалізацію, розвиток інформаційних технологій та мережі Інтернет іспанська мова, як і багато інших мов, переживає "неологічний бум". Усе це відкриває нові можливості для мови: за рахунок появи неологізмів та запозичень не лише збагачується її словниковий склад, але й розширюються можливості актуалізації дискурсу завдяки використанню зв'язків, що існують між лексичною мовною системою та когнітивним простором комунікантів. Завдяки логічності концептуальної системи людини, можливості логічного переходу від одного концепту до іншого, визначення одних концептів через інші, побудови нових концептів на основі існуючих, ефективними засобами актуалізації подій в іспаномовній пресі стають неологізми: *Más de 700 millones de personas visitan el buscador a diario y comparten las animaciones* [7, 2.10.2011]. – "Пошукова система" базується на давно закріплених у мовній картині світу складових: дієслові *buscar* та суфіксові *-dor*, що утворює іменник зі значенням агента дії.

Існує велика кількість класифікацій функцій, які може виконувати нове слово в мовленні, проте найповніша, на нашу думку, розроблена російською вченою Земською О. А., яка виділяє такі функції неологізмів, як номінативна, конструктивна,

© Попова Н. М., Новодворська К. В.

компресивна, експресивна, стилістична [4:199]. Номінативна функція неологізмів є власне когнітивною і у формулюванні похідного слова користується вже існуючими в системі мови "атомами" [5:407]. Таким чином, номінація за допомогою неологізму не є окремим відображенням концепту в свідомості, а є зв'язною ланкою, що проектується на його периферійні значення, які можуть бути складовими іншого концептуального поля. Концепт, який відображається в мові у формі неологізму, не виникає ні з чого. Він ґрунтується на інших концептах, що мають свої концептуальні поля і давно існують у свідомості людини. А отже, вони викликають певні зв'язки з давно існуючими поняттями, переконаннями, емоційними переживаннями, досвідом, на основі чого людина тим чи іншим чином сприймає значення неологізму. Саме такі зв'язки сприяють актуалізації дискурсу за допомогою використання неологізму: нового на основі давно існуючого старого. Розглянемо, наприклад, поняття "*blog*". Цей неологізм надзвичайно часто зустрічається в іспаномовні пресі, хоча й з'явився недавно. Він позначає "відповідну сторінку користувача в Інтернеті": *Fernando complementa en su blog sus clases de matemáticas con reflexiones para hacer pensar a sus estudiantes* [7, 25.07.2011]. Поняття "сторінка" – місце, де користувач може записувати якусь інформацію, дані, думки тощо існує з тих пір, як з'явилися книги. Тож *blog* відображає додатково хіба що значення незвичайного місця для запису – електронного, а зрештою він відображає звичний і давно відомий людині концепт. Таким чином, неологізм викликає у свідомості поняття, пов'язані з новітніми реаліями нашого буття, актуалізуючи тим самим це значення. Таку ж роль у дискурсі відіграють і похідні лексеми: *Él es uno de los cuatro docentes, cinco alumnos y dos ex alumnos integrados en la aún incipiente comunidad blogera de la Universidad Europea de Madrid, una de las pocas que ha echado mano de la bitácora con fines educativos* [7, 25.07.2011].

Неологізми завжди асоціювалися в людській свідомості з новизною, і саме вони дозволяють за допомогою мови перенести у свідомість і вибудувати всередині існуючої концептуальної системи нові концепти, як ті, що засвоюються через фізичний досвід, так і ті, які виражають абстрактні поняття: *Pero no hay que caer en la*

© Попова Н. М., Новодворська К. В.

marquitis [7, 3.04.2004]. – "*Marquitis*" позначає нове поняття: захоплення продуктами відомої марки.

Неологізми дають можливість актуалізувати події завдяки особливостям побудови концептуальної системи у свідомості носіїв мови, серед яких такі її властивості, як мінливість і логічність.

Мінливість концептуальної системи пов'язана з тим, що людина накопичує досвід протягом певного часу. Саме завдяки цьому вона розуміє значення багатьох неологізмів, які утворюються на основі тих понять, що вже відомі людині: *Con todo, lo que resulta verdaderamente sorprendente es el caso de los videojuegos* [8, 16.10.2011].

Створюючи нове цілісне поняття на основі вже відомих окремих понять (напр.: *foto* + *protección*), неологізми легко привертають до себе увагу адресата, виділяючи і, таким чином, актуалізуючи необхідну інформацію: *Suele existir una gran fotosensibilidad, por lo que su presencia obliga a fotoprotección y prohibición de la exposición solar* [8, 17.01.2011].

Важливою особливість функціонування неологізмів у іспаномовній пресі є те, що більшість із них створюються на основі існуючих понять і, відповідно, їхнього мовного втілення. Проте, абстрактні неологізми часто виникають завдяки новим подіям і часто утворюються від певних назв, прізвищ тощо. Це, наприклад, такі слова, як *cortoplacismo, tarantinitis, atletismitis* та інші: *En este ambiente de pesimismo, sólo los tácticos cegados por el cortoplacismo, han triunfado en apariencia* [8, 5.01.2010]. *Esa chispa de hambre de triunfo que palpita también en el personaje que interpreta "Pulp Fiction", la segunda película de ese nuevo monstruo fílmico llamado Quentin Tarantino, que logró la Palma de Oro en el último festival de Cannes y ha inoculado la "tarantinitis" a buena parte del último cine* [8, 18.12.2004]. *¿De qué íbamos a morir, entonces? De atletismitis generalizada por sobredosis de tartán, por ejemplo* [7, 27.08.2001].

Такі неологізми дають можливість створити резонанс у світі, легко запам'ятовуються та часто економлять мовленнєві зусилля, оскільки сприяють утворенню нового концепту і асоціативних зв'язків у мовній картині світу на основі вже існуючих знань і досвіду.

© Попова Н. М., Новодворська К. В.

Комп'ютерна техніка й Інтернет-технології використовуються в різних сферах людської діяльності й покликані прискорити та полегшити процес комунікації. Кожна модифікація інформаційних технологій супроводжується оновленням лексичної системи мови й завдяки процесам міжмовної взаємодії, нові лексичні одиниці проникають до лексичної системи іспанської мови, створюючи нові асоціативні зв'язки: *La presidenta Dilma Rousseff anunció por primera vez la intención de Foxconn de construir la popular tableta de Apple en Brasil durante una visita oficial a China en abril* [8, 14.10.2011]. *Ambas partes aún están negociando nuevas inversiones de Foxconn, que incluyen dos nuevas fábricas para ensamblar monitores de pantalla táctil, sostuvoMercadante* [8, 14.10.2011].

Іншими дієвими засобами актуалізації подій в іспаномовній пресі є іншомовні запозичення, зокрема англіцизми: *Con Germick al timón, cinco doodlers, sólo cinco, diseñan unos 280 dibujos al año, casi uno por día, aunque apenas unos cuantos se publican globalmente* [7, 2.10.2011]. – Слово *doodle* означає "каракулі, рисочки" і є запозиченням з англійської мови.

Hace años organicé una mesa redonda con varias modelos y deseñadores en una universidad de verano, para analizar por qué una de cada diez adolescentes españolas estaba aquejada de topmodelitis.

У силу певних історичних, економічних та політичних обставин у сучасному світі чи не найважливішу роль відіграє англійська мова. Будучи мовою міжнародного спілкування в сфері бізнесу, науково-технічних досліджень, музики й кіно, комп'ютерних технологій та всесвітньої мережі Інтернет, вона не може не впливати на мови, що з нею контактують, у тому числі й на іспанську мову. Найшвидше запозичення входять у публіцистичну мову преси, яка відображає актуальні події сьогодення і, завдяки цьому, є одним з основних представників міграції слів з однієї мови до іншої [6:42].

Проте, такі англіцизми досить часто є водночас і неологізмами. Їхня форма, яка не є фонетично адаптованою до системи іспанської мови вирізняє їх з лексичного ланцюга повідомлення, чим привертає увагу.
А незвичайна форма у свідомості людини завжди пов'язується з концептом новітності, актуальності або й важливості: *Quizás nos*

pasamos de frikis [7, 2.10.2011]. – Слово *friki* є запозиченням з англійської мови, яке характеризує людину як “екстравагантну та дивну особистість”.

Проте, поряд з англіцизмами та іншими запозиченнями існують власне іспанські лексеми на позначення цих понять, але дослідження практичного матеріалу доводить, що саме англіцизми часто використовуються в іспаномовній пресі, тоді як їхні іспанські відповідники майже відсутні на сторінках газет та журналів: *Este ilustrador y diseñador de 31años, amante de cómics, es la mente que hay detrás de una de las pequeñas sonrisas de Internet: las animaciones que disfrazan el nombre de Google en días de celebración* [7, 2.10.2011]. – Слово *Internet* походить від англійського словосполучення *International net* і саме воно використовується на сторінках періодичних видань, на відміну від іспанського *Red internacional*.

Не такими поширеними, проте дієвими засобами актуалізації дискурсу іспаномовної преси є фразеологічні одиниці, оскільки вони здатні привертати увагу адресата завдяки своїй спеціальній формі, емоційному забарвленню, а також здатності викликати асоціативні зв’язки у свідомості: *La idea de dar un giro a la Fiesta Nacional surgió el año pasado, después del bochorno producido por los abucheos de parte del público durante la ceremonia de Homenaje a los Caídos* [7, 29.09.2011]. *Hasta algunos imanes, generalmente conciliadores con los regímenes locales, apremian ahora a los emires a tomar cartas en el asunto* [8, 23.08.2011].

Фразеологізми у когнітивному плані мають здатність передавати етнічні, національні й ментальні особливості певних суспільств [3:42] і, зазвичай саме в цих суспільствах ці значення мають багато ментальних асоціацій. Добре володіючи знаннями про них та їх відчуттям досить легко можна надати звичайному повідомленню певного значення, актуалізувавши ці зв’язки у свідомості адресата: *Se ha pasado como pisando huevos sobre esas figuras* [7, 18.05.2009].

Одним з найпоширеніших засобів актуалізації подій в українській мові є використання певних частин мови, зокрема часток, прислівників тощо. Проте цей засіб є дієвим і в іспанській мові, незважаючи на її аналітичний характер. Так прислівник *tan*

© Попова Н. М., Новодворська К. В.

значно підсилює характеристику об'єкту чи події, актуалізуючи її і перетворюючи на логічний центр висловлювання (рему): *Otros muchos inmigrantes asiáticos no se han mostrado tan resignados ante la mala racha que atraviesan* [8, 23.08.2011]. Таку ж роль у висловлюванні відіграють словосполучення *tanto ... como, no sólo ... sino,* а також прикметник *tal*: *Fue tal el revuelo que un blog calculó una pérdida de productividad mundial valorada en 200 millones de euros* [7, 2.10.2011].

Висновки та подальші перспективи дослідження. Отже, лексичні засоби, такі як неологізми, запозичення, фразеологічні одиниці та окремі частини мови є ефективними засобами актуалізації іспаномовного дискурсу, викликання асоціативних зв'язків у свідомості реципієнта завдяки особливостям концептуалізації людської свідомості. Дослідження такої взаємодії дає можливість виявити природу утворення концептів, а отже, глибше усвідомити механізми створення мовної картини світу кожної окремої особистості. Подальше дослідження цього питання може дати відповіді не лише на те, яким чином досягається успішна комунікативна взаємодія, але й полегшити взаєморозуміння між людьми, що належать до різних мовних і етнічних спільнот.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Степанов Ю. С.* В трехмерном пространстве языка / Юрий Сергеевич Степанов. – М. : Наука, 1985. – 334 с. 2. *Серебрянников Б. А.* О материалистическом подходе к явлениям языка / Борис Александрович Серебрянников. – М. : Высш. шк., 1988. – 319 с. 3. *Маслова В. А.* Когнитивная лингвистика : [учебн. пособие] / Валентина Авраамовна Маслова. – Минск : ТетраСистемс, 2008. – 272 с. 4. *Земская Е. А.* Язык как деятельность: Морфема. Слово. Речь / Елена Андреевна Земская. – М. : Наука, 2004. – 220 с. 5. *Кубрякова Е. С.* Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира / Елена Степановна Кубрякова. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – 560 с. 6. *Телия В. Н.* Коннотативный аспект семантики номинативных единиц / Вероника Николаевна Телия. – М. : Наука, 1986. – 143 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

7. *El país* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.elpais.es. 8. *El mundo* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.elmundo.es.

© Попова Н. М., Новодворська К. В.

ПРИГОДІЙ С. М.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

НОВІ ТЕНДЕНЦІЇ ПОЛІКРИТИКИ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ

У статті висвітлюється літературознавча полікритика, запропонована Р. С. Евансом на матеріалі оповідання А. Бірса “Випадок на мосту через Совину річку”.
Ключові слова: платонова критика, аристотелівська, горацієва, лонгінівська, феміністична критика, психоаналіз, архетипокритика, деконструкція, критика читацького відгуку.

В статье рассматривается литературоведческая поликритика, предложенная Р. С. Эвансом на материале рассказа А. Бирса “Случай на мосту через Совиную речку”.
Ключевые слова: платоновская критика, аристотелевская, горациевая, лонгиновская, феминистическая, психоанализ, архетипокритика, деконструкция, критика читетельского отзыва.

The article centers on Literary Polycriticism, suggested by R. C. Evans on the material of A. Bierce’s “An Occurrence at Owl Creek Bridge”.
Key words: Platonic Criticism, Aristotelian, Horatian, Longinian, Feminist, Psychoanalytic, Archetypal, Deconstructive, Reader-Response Criticism

Сьогодні маємо цікаві подвижки у літературознавчій полікритиці художнього твору. Раніше, на початку 1990-х років, полікритики обирали якийсь яскравий текст, давали головні тенденції його поцінування, а потім пропонували статті прихильників різних методологій, де той текст тлумачився з контрарних позицій [1]. У першій декаді XXI сторіччя полікритика змінюється: з одного боку, замість укладачів з’являються повнокровні автори, котрі самі творять різнометодологічну аналітику, а не компілюють матеріал інших [2]; з іншого, максимально мікронізується сама аналітика. Так, Р. С. Еванс поділяє оповідання А. Бірса “Випадок на мосту через Совину річку” на 38 сегментів, наводячи різні критичні оцінки кожного сегменту, що, звісно, дуже корисно для роботи зі студентами. Далі автор-укладач пропонує суперечливий коментар з приводу: художності оповідки, характеротворення, композиції, образності, сюжетики, впливу та літературних паралелей. Нарешті, Еванс розгортає пишну полікритику “Випадку …” , що ангажує 18 різнометодологічних тлумачень, написаних молодими літературознавцями [3]. Наведемо та проаналізуємо декілька з них.

© Пригодій С. М.

Платонова критика виходить з того, що автор літературного твору зчаста змішує об'єктивну реальність та суб'єктивну емотивність на користь останньої, що може спричинювати критичні закиди у непослідовності художнього малюнку. Відтак, критик-платонік може констатувати, що А. Бірс, намагаючись правдиво зобразити безцільність війни, жах страти через повішання, ввесь час підриває власну стратегію, провокуючи читача до симпатії та підключаючи театральні ефекти. Більше того, бірсова маніпуляція та обман аудиторії заохочують до екзальтації, що перешкоджає вдумливому, філософському зануренню у такі важливі проблеми, як честь, мужність, війна … Приміром, Бірс розпочинає оповідання з підкреслено об'єктивного опису приготування до страти шпигуна-південця, однак заради інтриги він приховує від читача важливі факти (ім'я та "бекграунд" присудженого до страти), натомість змальовує недоцільну почуттєву ескападу персонажа. Затримка ідентифікації Пейтона Фаркхара, занурення читача в його романтично-ірраціональний плин свідомості, коли той споглядає біг струмка під мостом, явно суперечать тій витримано-суворій стилістиці, в якій Бірс почав був писати свій твір. Замість ознайомлення читача з тим злочином, за який Пейтона збираються повісити, та висвітлення драми, що очікує рідних і близьких йому людей, Бірс раптом переключає увагу читача на галюцинацію протагоніста, де нав'язливо йдеться про годинник, що несамовито стукає. В такий спосіб художник демонструє, що він більше зацікавлений в маніпуляції свідомістю читачів, аніж у глибокому філософському висвітленні дуже важливих проблем [3:61].

Можливо, як перша проба пера такий ескіз має право на існування, яле й тут дуже важко втриматися від кардинальних питань: 1. Хіба це Платон, отже й платонова критика? 2. Хіба доречно вимагати від Художника об'єктивного звіту про страту людини? А втім, подальші критики, здається, вправніші.

Аристотелева критика вбачає у художньому творі гармонійну цілісність елементів, відтак, критик-аристотелік скоріш за все зосередиться на виявленні складної форми оповідання "Випадок на мосту через Совину річку" та взаємовідношення форми та смислу бірсового твору. Останній разюче охудожнює спроби людства віднайти універсальні істини, котрі інгерентні нашому досвіду реальності. Для аристотеліка мистецтво імітує життя і в драматичній формі висвітлює,

© Пригодій С. М.

що є дійсним і праведним. В експозиції оповідки Бірс окреслює декотрі центральні етичні проблеми – обов'зок, війна, смерть, – зображуючи байдужість солдатів-північан до страти Пейтона Фаркхара. Читач же не може не перейматися питаннями: чи ця страта виправдана, чи вона справедлива? Зроджуючи такі й інші запитання, оповідка сугестує, що універсальні проблеми можна доглибно виявляти, розглядаючи специфічні події, навіть коли події ці – фікціональні. На противагу Платону, який не довіряє мистецтву, оскільки воно схильне до обману, Аристотель вважає, що мистецтво може ставити й допомагати нам вирішувати нагальні проблеми буття й етики. У розв'язці бірсового оповідання ми бачимо оригінальне тлумачення таких одвічних дилем, як природа війни, ціна необдуманого авантюризму, небезпека самообману тощо [3:62].

Авжеж, хотілося б почути більш детально про оті "оригінальні тлумачення одвічних проблем", бо так як є, цей ескіз лишається пустопорожнім загальником.

Горацієва критика виходить з того, що художній текст покликаний або розважати, або повчати аудиторію (чи виконувати обидві функції в один і той сам час). Відтак, горацієвий критик може заперечити сумний і шокуючий фінал бірсового оповідання – якщо, звісно, сум і шок самі по собі не викликають певного задоволення, як то зчаста трапляється у трагічних та іронічних наративах. Те, як А. Бірс посилює читацький інтерес і симпатію до персонажа, котрого не лише страчують, а й грубо позбавляють Свободи зашморгом на шиї, напевне розчулить і збентежить багатьох читачів; однак інша читацька аудиторія може вподобати трагічний фінал як цілком адекватний тому типу оповідань, який обрав автор, і тому сприйняти його як задовільний, принаймні в естетичному сенсі. В обох випадках горацієвий критик заохочуватиме автора задовольнити будь-які експектації, котрі він зродив у читача своїм письмом. Водночас, оскільки горацієвист також переймається питанням цільності й вірогідності тексту, він може скоріш за все угледіти стильову неоднорідність та дисбаланс у трьох головних частинах оповідання. Перша з них виконана майже науково, із прискіпливою увагою до деталі; друга написана лаконічно, але й узагальнююче; третя, хоча й позначена(на початку й в кінці) відвертими заувагами про смерть, розгортається дрімотно й звивисто у свідомості Фаркхара. Так само, горацієвист напевно задумається над доволі

© Пригодій С. М.

розтягнутою рефлексією персонажа, висновуючи, ймовірно, що автор навмисно вдався до такого перебільшення, аби ввести читатча в оману – справді, мало хто запідозрить, що вмираюча людина спроможна на таку разюче зриму, але й екстенсивну фантазію. Водночас, горацієвий критик принципово обстоюватиме тезу, що вправні художні витвори задовольняють інтереси найширшого кола читачів; а оскільки бірсова новела незмінно користується великим успіхом у читачів та критиків впродовж довгого часу, це найпереконливіший доказ її високої художньої якості, та запорука того, що "Випадок на мосту через Совину річку" читатимуть із задоволенням наступні генерації поціновувачів красного письма [3:62].

Звичайно, можна лише вітати таку критику, хоча вона природно провокує на дискусію щодо того, чи справді художня якість твору так однозначно залежить від його популярності серед найширшого кола читачів. Якщо "так", тоді кітч завжди буде "художнішим" за класику!

Лонгінівська критика ратує за текст, який був би величним, піднесеним, високим – художньо й етично, – аби вивищувати читача до світлішого духовного рівня. Відтак, критик-лонгініст ймовірніше за все побачить у співпереживаннях читача, що спостерігає за стражданнями Фаркхара, певний спосіб духовного вивищення. "Випадок …", який можна було описати у стислій, невигадливо-реалістичній манері, Бірс навпаки трансформує у шокуюче дослідження фаркхарової свідомості, що імплікує читачеві високий смисл складності буття, і навіть натяк на безсмертя через повсякчасне переживання героєм моментів смерті. Лонгінівський критик, безсумнівно, зверне увагу на екзальтовану мову Бірса при описах загострених відчуттів протагоніста. Так, змальовуючи момент страти Фаркхара, Бірс пише: *"Encompassed in a luminous cloud, of which he was now merely the fiery heart, without material substance, he swung through unthinkable arcs of oscillation, like a vast pendulum"*. Більше того, А. Бірс зображує, як герой дістається південного берега річки так, начебто той уходить в самий рай: *"He wept with delight. He dug his fingers into the sand, threw it over himself in handfuls and audibly blessed it. It looked like diamonds, rubies, emeralds; he could think of nothing beautiful which it did not resemble. The trees upon the bank were giant garden plants, he ... inhaled the fragrance of their blooms and a strange roseate light shone through the spaces among their trunks and the wind made in their branches the music of Aeolian harps"*. На додаток до

© Пригодій С. М.

вивищуючої краси такого мовлення критик-лонгіст неодмінно наголосить і на благородних мотивах та бажаннях протагоніста: Фаркхар свято вірить у справу Півдня, віддано служить їй, переконаний, що помирає як патріот … Навіть у своїй ілюзорній втечі він демонструє любов і турботу про ближніх (*"my home, thank God, is as yet outside their lines, my wife and little ones are still beyond …"*), і, перемагаючи страшний біль, він героїчно пробивається до рідної домівки. В такий спосіб критик-лонгініст осмислює захоплюючі й трансцендентні пасажі бірсового оповідання, розкриття шляхетності Фаркхара як авторську спробу зачарувати та піднести свою аудиторію до Величного [3:63].

І все-таки художній твір – цілісний, і ми не маємо права ігнорувати те, що попри світлосяйні пасажі, художній загал тут масно фаталістичний, отже, аж ніяк не вивищуючий.

Феміністична критика природно закцентує той факт, що бірсове оповідання на загал про чоловіка у чоловічому світі. Та дещиця твору, де похапцем йдеться про фаркхарову дружину, чиє ім'я так і не згадується у тексті, слугує лише додатковим аргументом на користь того, що бірсівська оповідка репрезентує домінантно чоловічу недооцінку жіночої ролі в культурі XIX сторіччя. Коли, приміром, біля фаркхарово маєтку з'являється подорожній, і місіс "Фаркхар виглядає напрочуд щасливою з того, що може прислужитися йому своїми білими руками" – це, на думку критика-феміністи, сповна промовляє за її глибоко вкорінене чуття привілею бути служницею для чоловіка або за її радість бачити нове обличчя в жорстко окресленому, суто хатньому побутуванні, або, можливо, за її потаємне бажання стати учасницею визначної події, навіть такої, як Громадянська війна. "Білизна" її рук сугестує унормований, шляхетний стиль її життя – типовий і неодмінний для леді з Півдня США. Забажай вона якоїсь роботи (про кар'єру не могло бути й мови), якоїсь реальної участі в Громадянській війні або навіть спроби подорожувати наодинці, її суворо б осудили й не зрозуміли. Від дам того часу очікували задоволення від хатнього життя, від покладання на чоловіка й повного підкорення чоловічому авторитету. З іншого боку, критик-фемініст підкреслить, що "білі руки" місіс Фаркхар певною мірою "об'єктивізують" її, тобто означують її як об'єкт чоловічого замилування та отримання насолоди. Ідея жінки-об'єкта чоловічої втіхи демонструється також і тим, що місіс Фаркхар у

© Пригодій С. М.

Бірса зовсім позбавлена власного голосу, її ввесь час оцінюють виключно чоловіки: коли вона приносить воду солдатові, той дякує їй шляхетно (*ceremoniously*), задоволений її поведінкою, та їде своїм шляхом; коли Фаркхар бачить її у своїй фантазії, вона постає саме такою, якою він хоче її побачити – *"Looking fresh and cool and sweet she steps down from the veranda to meet him. At the bottom of the steps she stands waiting, with a smile of ineffable joy, an attitude of matchless grace and dignity"*. Розкриваючи таким чином несимпатичну гендерну дистинкцію, феміністична критика докладає зусиль до утвердження свободи та цивілізаційного поступу [3:67].

Архетипна критика насамперед розглядатиме Пейтона Фаркхара як найтиповішу, усереднену людину-фігуру, що мотивована тими самими бажаннями, передсудами, страхами, що й всі люди на землі: жах перед смертю, інстинкт повернення додому, потяг до значущої справи. Упродовж оповідання А. Бірс повсякчас використовує архетипний символ кола, щоби актуалізувати зазначені вище первні-бажання. Страх перед смертю, архетипово, символізується сповна фаркхаровою ситуацією: мотузка, що зв'язує його руки та кільцем звивається на шиї; зброя, націлена на нього; бурний ручай, що очікує на його внизу – всі ці образи ймовірніше за все спродукують подібну реакцію у більшості людей. Така образність – сковуюча, вона так чи інакше сугестує певне окільцьовування. Не лише мотузка обвиває шию та зв'язує руки Фаркхару, але й дерева у творі постають як бійниці для рушниць, з величезним дулом гармати посередині. Власне саме оповідання демонструє кільцеву композицію: воно починається на мосту і завершується сценою на мості; з іншого боку, Фаркхар на початку твору залишає рідну домівку, куди інстинктивно прагне повернутися наяву й у своїй фантазії. Обидва ці сюжетні кільця взаємоперетинаються. Додамо також, що міст, який поєднує два "ворогуючі" береги імплікує собою дію *Selbst*, що все гармонізує в цілість; а страта ворога-південця – руйнацію Selbst, що засвідчує тотальну незмогу смертної людини сягнути Самості-Цілості за земного життя [3:66–67].

Психоаналітична критика, що зацікавлена виявити підсвідомі механізми й бажання, котрі мотивують спроквола свідому поведінку людини, передусім зфокусує свою увагу на зв'язку фаркхарівського суперего (морально-свідомої частини психеї), его (раціонально-свідомій частині) та ід (несвідомому). Так, цілком очевидно, що

© Пригодій С. М.

рішення протагоніста ризикнути своїм життям заради "справи Півдня" і подальше піклування чолов'яги про добробут своєї родини – прегарна дія його суперего, дія, що напевне підказана підспудними збудниками його его, устрімленням до "повнішого життя військового", до "відзнаки", до поваги й зачарування власної дружини. Втім далі его персонажа, проявляючись у думці про можливу втечу (*"If I could free my hands, – he thought, – I might throw off the noose and spring into the stream. By diving, I could evade the bullets and, swimming vigorously, reach the bank, take to the woods and get away home"*), спонукається егоїстичними бажаннями ід до фізичного комфорту та насолод. Навіть зовнішню турботу Фаркхара про сім'ю, на думку рецензента, можна витлумачити як прояв несвідомого бажання любові до нього з боку дружини та дітей. Загалом же, несвідома думка в творі А. Бірса домінує і зрештою поглинає его та суперего протагоніста. Змальовуючи прорив Фаркхара в сферу несвідомого, автор пише: *"The intellectual part of his nature was already effaced; he had power only to feel and feeling was torment"*. В стані галюцинації герой проявляє доглибні бажання життя та свободи, що призводять до його найпотаємнішого прагнення – побачити жінку й відчути її обійми. Критик вважає, що ціль, розв'язка та фінал фантазії героя мають сексуальний присмак: *"He sees a flutter of female garments; his wife looking fresh and cool and sweet steps down from the veranda to meet him ... Ah! How beautiful she is! He springs forward with extended arms. As he is about to clasp her he feels a stunning blow upon the back of the neck ... then all is darkness and silence!"* Подібне висвітлення підсвідомого та його дії на раціональне та моральне персонажа – лише один можливий варіант психоаналізу оповідання А. Бірса "Випадок на мосту через Совину річку" [3:65].

Деконструкція, як знано, переймається невідворотніми дихотоміями, нестабільностями мови, мовлення та наратії художнього твору. Тож деконструктивіст завше розкриє, як типові структури в художньому тексті – структури на кшталт "правда – кривда", "ворог – союзник", "злодій – герой" – самодемонтуються, розмиваються й змішуються при доглибному аналізі твору. Так, Фаркхар-протагоніст портретується Бірсом з певною симпатією, хоча він конфедерат, рабовласник, людина, чий стиль життя явно суперечить моральним принципам рівноправ'я, справедливості, демократії. Однак той факт, що А. Бірс – південець, який воював на боці північан у час

© Пригодій С. М.

Громадянської війни в США, дестабілізує почасти припущення, що Фаркхар заслуговує на симпатію читача. Більше того, з'являється ще одна невизначеність: а чи існує взагалі "праведна" і "неправедна" справа в оповіданні Бірса? Чи є Фаркхар конфедератом, що твердо вірить у правоту справи Півдня, чи він просто "походив зі старого, шляхетного роду штату Алабами і вірив, що лояльність до Півдня принесе йому повніше життя та відзнаку"? Водночас, незважаючи на те, що Бірс особисто долучився до північан, він змальовує їх як бездушного ворога. Юніоністська армія (північан), зазвичай зображувана як справедлива сторона в громадянському конфлікті, захисниця свободи й рівності серед людей, очевидно не спромоглася судити Фаркхара законно й чесно: *its "liberal military code makes provisions for hanging many kinds of persons and gentlemen are not excluded"*. Подібна деконструкція "праведного" й "неправедного" проявляється в оповіданні й через дихотомію "ворог – союзник". Скажімо, лояльний до північної справи скаут, що видає себе за федераліста, обманює Фаркхара, тоді як останній приймає свого ворога як товариша, пристає на пропозицію скаута і зрештою зраджує своїй справі. Ще один демонтаж спрощеної дихотомії "правий – неправий" знаходимо при аналізі образу Фаркхара як героя і, водночас, як злодія. Бірс наділяє цей персонаж багатьма рисами, що личать героєві: "доброзичливий вигляд обличчя", доглибний патріотизм, щира любов до дружини й дітей, неначе задля того, аби викликати симпатію в читача. До того ж, автор пропонує лише фаркхарову точку зору на головну подію, відтак заохочує читача до певної суб'єктивності. Втім, Фаркхар відверто схиляється до авантюрного принципу "все виправдано в коханні та війні", є рабовласником, політиком, що адамантово обстоює відокремлення Півдня та збереження рабства – риси, які притаманні скоріше антигерою. Проте, знову-таки, розкішна ілюзія втечі, чуття поразки, жорстока смерть Фаркхара унеможливлюють сприйняти персонажа як "злодія" оповідання. Таким чином, деконструктивіст, акцентуючи подібні "неузгодженості" в тексті "Випадку …", ще раз констатує, що мова та нарація – у творі Бірса й на загал – не мають єдності й інгерентного смислу [3:70].

Критика читацького відгуку висвітлює різні реакції читача на певний текст, різноманітні індивідуальні тлумачення художнього твору, відтак його сигнифікацію. Оповідання А. Бірса провокує на вельми не

однозначні відгуки. Сучасники Громадянської війни, приміром, побачать у ньому зримі картини людського горя, руйнацію цілого регіону Сполучених Штатів .., ну, а фаркхарова страта постане для них страхітливим символом розправи над численними *"fine gentlemen"* – батьками, чоловіками, братами, яких дико й безжалісно змололи нанівець жорна війни. При цьому південець, лояльний до конфедерації, відчує в оповідці щире співчуття (автора) до фаркхарового горя і більше засмутиться від невдалої ілюзорної втечі героя, аніж читач-північанин. Південець напевно сприйме "мовчазні" та "кам'яні" обличчя вояків американської армії, що з берега спостерігають за стратою Фаркхара, як бездушні й жорстокі; тоді як північанин витлумачить їхню мовчазну серйозність як повагу й шану патріоту, що вмирає за неправедну справу. Однак сучасні читачі, що не знають емоційних травм Громадянської війни, сприйматимуть "Випадок …" більш відсторонено, покладаючись на книги, фотографії, кінофільми про давні події. Та головне, кожний читач індивідуально-емоційно поціновуватиме цей твір загалом, і його окремі пасажі зокрема. Афро-американець, наприклад, навряд чи симпатизуватиме Фаркхару, котрий обстоював рабство і торгівлю рабами; можливо він навіть відчує потаємну втіху й певний знак покари у фантазії персонажа, що обривається смертю. З іншого боку, читачі, чиї пращури не були рабами, просто звернуть увагу на "kindly expression" протагоніста і його інші позитивні риси, що підкаже їм думку про шляхетну людину, чия відданість справі привела її до фатальної згуби. Таким робом критик "читацького відгуку" поступово виявлятиме нескінченну багатоманіть інтерпретацій якогось одного тексту залежно від індивідуальних читацьких реакцій [3:68].

Отже, полікритика, запропонована Р. С. Евансом, цілком слушна, бо вможливлює нові оригінальні прочитання оповідання А. Бірса "Випадок на мосту через Совину річку". Бажано все-таки, аби ця полікритика була повнокровнішою і професійнішою – такою, приміром, як мультикритика роману Е. Вортон "Дім сміху".

ЛІТЕРАТУРА

1. *Twain M.* Adventures of Huckleberry Finn / Mark Twain // A Case Study in Critical Controversy / ed. by Gerald Graff and James Phelan. – N. Y. ; Boston : Bedford Books of St. Martin's Press, 1995. 2. Пригодій С.М., Горенко О.П. Американський романтизм. Полікритика / С. М. Пригодій, О. П. Горенко. – К. : Либідь, 2006. 3. *Ambrose Bierce's* "An Occurrence at Owl Creek Bridge" // An Annotated Critical / ed. Robert C. Evans. – Locust Hill Press, West Cornwell, CT, 2003.

© Пригодій С. М.

РАЄВСЬКА І. В.
Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова

ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ТА ЧЛЕНУВАННЯ СУБДІАЛЕКТУ МІСТА ПЕРУДЖІ

Статтю присвячено аналізу історичних передумов формування перуджийського субдіалекту та залежності цього процесу від географічного розташування області, а також від взаємодії культур багатьох народів, які зумовили мовну неоднорідність досліджуваного регіону. У статті проаналізовано вплив історичних та соціо-культурних факторів, які впливають на розвиток та зміну мовної ситуації. Також висвітлено причини складності діалектної ситуації в Умбрії з урахуванням етно-соціокультурних складових.

Ключові слова: діалект, субдіалект, регіональний різновид італійської мови-стандарту, мовний регістр, членування діалекту.

Статья посвящена анализу исторических предпосылок формирования перуджийского субдиалекта и зависимости этого процесса от географического положения области, а также от взаимодействия культур ногих народов, которые стали причиной языковой неоднородности в изучаемом регионе. В статье были проанализированы исторические, социо-культурные факторы, которые влияют на изменения в языковой ситуации. Кроме того, в статье рассмотрены причины сложившейся сложной лингвистической ситуацией в области Умбрия с учетом этно- и социокультурных составляющих.

Ключевые слова: диалект, субдиалект, региональная разновидность итальянского языка-стандарта, языковой регистр, членение диалекта.

The article focuses on studying and analysis of historical factors of the Perugian subdialect formation and links of this linguistic process with geographical location of the studied region and cultural interaction which caused inhomogenuity of the actual linguistic situation in the region. This article illustrates impact of extra linguistic factors such as historic, social and cultural development that influence the changes in language image. The reasons of the complex linguistic situation in Umbrian dialect area are specified and explained by means of emphasizing ethnic, social and cultural aspects.

Key words: dialect, subdialect, regional variety of standard language, language register, dialect boundary and segmentation.

Мета полягає у вивченні та описі історичних передумов формування перуджийського субдіалекту та залежності цього мовного процесу від географічного положення області, а також від взаємодії культур багатьох народів, які зумовили мовну неоднорідність досліджуваного регіону. Особу увагу приділено висвітленню історичних та соціо-культурних факторів, які впливають на розвиток та зміну мовної ситуації та призводять до сучасного поділу цієї лінгвістичної зони на діалектальні ареали.

Актуальність дослідження обумовлена необхідністю проводити комплексний аналіз при вивченні філологічних явищ. На сучасному етапі

© Раєвська І. В.

розвитку лінгвістичної науки вивчення діалектів неможливо проводити не зважаючи на такі чинники впливу як історичні, культурні, соціо-еконічні тощо. Розуміння процесів формування груп діалектів та їх членування на більш дрібні елементи, наприклад на субдіалекти та говірки, дає можливість прогнозувати і подальший розвиток у цієї галузі. Висновки, отримані в ході проведеного дослідження, розширюють і поглиблюють знання у сфері розробки нових критеріїв, підходів та методик вивчення діалектів у різних аспектах, та мають значення не тільки для сучасного італійського мовознавства, а й для вітчизняних досліджень з діалектології української мови з урахуванням перспективи їхнього розвитку.

Об'єктом дослідження став субдіалект міста Перуджі у взаємозв'язку з іншими субдіалектами Умбрії у історичному аспекті.

Предметом дослідження стали історичні та інші екстралінгвістичні чинники впливу на процесс членування та формування перуджійського субдіалекту серед інших субдіалектів умбрійського діалекту.

Для створення мовної картини Перуджі в контексті інших діалектів Умбрії потрібно врахувати багато аспектів екстралінгвального, зокрема історичного, характеру.

"Незважаючи на те, що Перуджа є географічним центром Апеннінського півострова, вона ніколи не була місцем перетину доріг, оскільки горбиста місцевість й Апенніни перешкоджали створенню великих шляхів між областями. Головні дороги Умбрії – Кассія, що йде в бік Орв'єто, і Фламінія, яка від Фоліньо піднімається до Апеннін, – були й залишаються досить далекими від Перуджі. Така географічна ізоляція вплинула на мовну та соціальну еволюцію [1:8]. Усе це сприяло утворенню на окресленій території особливого акценту, за яким відразу можна впізнати двісті тисяч людей, що живуть у самому центрі Італії.

Сучасна мовна зона перуджійського субдіалекту практично збігається з територією однойменної церковної єпархії 1300 року. Більше того, є багато підтверджень тому, що лінгвістичні межі цієї території збігаються з давніми прикордонними лініями.

Субдіалект Перуджі піднявся на рівень писемного в першій половині XIV століття – у найбільш квітучий і демократичний період правління гвельфів. Однак не вдається знайти чіткого підтвердження тісного зв'язку між творчістю місцевих авторів, які писали народною латиною, і проявами громадянської самосвідомості та гордості. Цей

© Раєвська І. В.

розквіт тривав протягом нетривалого часу й зник майже раптово в другій половині XIV століття разом з занепадом народного уряду. Історичні події впродовж наступних століть значно змінили перуджійський діалект. Національне об'єднання країни, поступове зменшення числа кількості неписьменних є основними причинами, які сприяли еволюції перуджійського субдіалекту.

Після об'єднання Італії в 1861 році населення міста починає поповнюватися військовими, котрі після демобілізації залишалися на службі. На мову Перуджі значний вплив мав прославлений університет, завдяки якому Перуджа протягом століть вважалася центром гуманітарних знань.

Зона поширення субдіалекту Перуджі знаходиться практично в центрі області, має майже круглу форму, але не має чітких кордонів, що є одним з критеріїв вибору терміна субдіалект. На субдіалекті говорить населення 15 комун: Корчано, Маджоне, Пассиньяно-суль-Тразімено, Туоро, Лішано Ніконе, Кастильйоне-дель-Лаго, Панікале, П'єґаро, Маршано, Дерута, Беттона, Торджано, Бастія і Вальдафаббрика. Сюди не входить комуна Перуджі з населеними пунктами Муньяно, Понте-Фельчіно, Понте Паттолі та Валельчеппі. Сьогодні. за даними перепису 2006 року на перуджійському субдіалекті розмовляють близько 200 тисяч чоловік.

Територія, на якій знаходиться Перуджа, протягом століть зазнавала різних впливів. Тому порівняно з діалектами сусідніх територій її місцева мова має свої особливості. У межах міста вже не існує субдіалекту, що зумовлено близькістю Тоскани. Навіть у другій половині XVI століття, коли в центральній Італії зміцнюються інші міста, а Перуджа ввійшла в Папську державу, ця територія все-таки не перервала своїх давніх і природних зв'язків з Тосканою. Безсумнівно, що після звільнення в 1860 році, у деяких інших італійських центрах вплив Флоренції знайшов такий же сприятливий ґрунт, як у Перуджі, що спричинило формування своєрідного мовного "комплексу неповноцінності", особливо у вищих прошарках суспільства, які орієнтувалися на тосканську мову. Тому в самому місті і в невеликих селищах стала панувати національна італійська мова, а місцева мова витіснялася [2:35–36].

До нашого часу збереглося чимало жартівливих фраз, що висміюють діалектну вимову перуджійців. В основі цих насмішок лежить, безсумнівно, відгук стародавніх досить гострих сутичок, що

© Раєвська І. В.

проходили в середньовіччі між комунами Умбрії. Згодом вибір саме Перуджі столицею області не всіма жителями був сприйнятий схвально. Але сьогодні, через більше як півтора століття після об'єднання Італії, те, що саме Перуджа є обласним центром, уже не викликає сумніву. І як наслідок колишніх перепетій, мова зберігає в собі давні вирази, які відтворюють ситуації недоброзичливого ставлення до перуджійців. Це підтверджує й той факт, що тоді, як процес мовної італізації діє на всій території Італії й сприяє мовному об'єднанню країни, в Умбрії ж у мовному відношенні Перуджа залишається в основному ізольованою – її мовою розмовляють тільки в 15 комунах, хоча більшість комун області тяжіє у своїй мові до столиці Італії – Рима.

Діалект був мовою неписьменних людей, що не знали грамоти, а ті, що вміли писати, соромилися його й не говорили ним (за рідкісним винятком, коли жартували). Діалект давніх окраїн міста був, утім, врятований численними поетами, що писали діалектом. Серед них, насамперед, згадаймо Луїджі Катанеллі – одного з найцікавіших митців XX століття в Перуджі.

Л. Катанеллі був не тільки талановитим поетом і письменником, але і філологом, що створив унікальний словник перуджійських слів, опублікований університетом Перуджі в 1970 році. Крім того, він автор першої спроби граматики перуджійської мови, яка разом з його коментарями вміщена в передмові до словника [1:6].

Особливостями перуджійського субдіалекту слід вважати його нестабільність і значну піддатлівість зазнавати впливу інших діалектів: він своїми правилами акцентування, ритмічним та інтонаційним малюнком не чинить опору впливові сильніших діалектів. Неаполітанець, тосканець або венеціанець може жити десятиліттями в оточенні іншого діалекту, і його мова не втратить своєї мелодійної лінії й певних коннотацій свого діалекту чи своєї регіональної італійської мови. Перуджієць, навпаки, через кілька місяців зазнає впливу іншого діалекту італійської мови, притаманного території, на якій він знаходиться – на півночі чи на півдні країни, що особливо часто й інтенсивно відбувається з мовою молодих перуджійців, які відбувають військову службу в інших областях.

Незважаючи на обмежене територіальне поширення, субдіалект Перуджі включає три зони, кожна з яких має свою географічну

© Раєвська І. В.

локалізацію. Перша знаходиться на просторих берегах Тибру, друга – в районі гори Теціо, а третя – у межах міських стін.

Територія першої зони охоплює перуджійські пагорби, що спускаються униз до Тибру трьома дорогами й перетинають ріку в різних місцях. Населення тут "прогресивне в економічних вимогах" [3:13], бо саме тут проводилися перші політичні демонстрації. Мешканці цієї області більш розвинуті в соціальному і культурному аспекті, мабуть, через тісні ділові контакти з іншими територіями, близькими чи далекими, з якими ця зона межує по течії Тибру. Унаслідок цього й місцевий діалект зазнав впливу інших діалектів, з носвями яких населення мало економічні та інші стосунки.

Мешканці другої зони з початку століття жили в найубогіших умовах і були неграмотними, вони займалися тільки сільським господарством. У цій ізоляції було збережено архаїчний лексичний запас, у якому чимало слів, які часто важко інтерпретувати і які мають непрозоре значення й зовнішну форму.

Нарешті, у зоні міста, третьої зони, діалект є "найбільш витонченим і вишукано перуджійським" [3:14]. Здається, що міцні стіни подвійним кільцем ревно зберегли стародавню лексику. Причин, які сприяли такій автономії діалекту міста, багато.

Протягом всього XIX століття кількість жителів міста не перевищувала 20 000. Така демографічна стабільность ясно показує, що великі пересування населення не відбувалися. Торгівля переважно була представлена двома великими сезонними ярмарками, що чергувалися щороку в центрі міста. Тут відбувалися під час обміну продуктами й товарами мануфактури контакти з народами сусідніх і далеких селищ. Типовим перуджійцем у першій половині XIX століття був ремісник, тому міський діалект зберіг чимало професіоналізмів, які називають поняття, інструменти, прийоми обробки в різних видах ремесел.

Особливо варто сказати також про дві типові для Перуджі професії – це пралі та "пісочники", оскільки в їхніх професійних жаргонах відбивався зв'язок міського діалекту з говірками, які знаходилися за межами міста. Їхня мова зв'язувала міський центр і зону Тибру, оскільки пралі ходили з міста до ріки прати одяг, а "пісочники" із давніх часів привозили пісок з ріки в місто для будівництва.

Іноді перуджійський субдіалект розділяють на дві групи: субдіалект сектору міста Перуджі (суто перуджійський) і субдіалект змішаних чи

© Раєвська І. В.

перехідних зон на його околицях. До території суто перуджійського діалекту належить комуна Перуджі, а також комуни Корчано, Маджоне, Пассіньяно суль Тразімено й Туоро з боку озера дві комуни Торджано і Дерута, і розташовані на південь від столиці. Друга лінгвістична зона починається в периферійних кварталах столиці і є досить компактною. Тільки вухо фахівця в галузі діалектної вимови може розрізнити тонкі відмінності вмовленні жителів між "перуджійськими мостами" на Тибрі, наприклад, мовлення мешканців Фраттічола Сельватіка, Сан-Мартино-ін-Кампо від мовлення жителів зони Маджоне [4:20].

Мовна ситуація Лішано Нікконе описана в нарисі Марчелло Сільвестріні, де проаналізовано діалект, поширений у зоні Умбрії на кордоні з Аретинською Тосканою, у якому вже трапляються також явища діалекту верхньої течії Тибру [5:34]. Що стосується комун Кастільоне-дель-Лаго, Панікале і П'єґаро, то вони описані А. Батинті, який досліджував другу перехідну мовну зону в Умбрії та п'яту діалектну зону в регіоні – Тразімено та П'євезе [6:12]. Три згадані вище комуни знаходяться в зоні на південь від Тразімено і мають перуджійські риси, хоча тут виявляються також і тосканські мовні явища.

Продовжуючи аналіз змішаних прикордонних мовних зон, згадаймо й про комуну Маршано, де вживається перуджійський субдіалект на території аж до ріки Несторі. За нею, на решті території, куди входить і столиця, уже починається субдіалект Тоді. Залишаються Беттона, Вальдафаббрика й Батія – комуни, що лежать по інший бік Тибру, за давньою демаркаційною адміністративною лінією між Умбрією та Етрурією романської епохи. Беттона – раннє місце етруського поселення – протягом століть була тісно пов'язана з містом Ґрифа і в мовному плані залишається ще й сьогодні перуджійською: на смузі комуни, що межує з Каннарою та Гуальдо Каттанео, відчувається вплив південно-східної зони (фоліньо-сполетинської) і трапляються різні мовні риси, невідомі в Перуджі.

Дійшовши до Бастії та Вальдафаббрики, підіймалося за течією К'яшо – давнім кордоном VI–VIII століття між територією візантійської Перуджі та лонгобардського Сполето. К'яшо й сьогодні залишається мовною межею, що розділяє навпіл територію двох комун.

У перуджійському субдіалеті змішані периферійні тосканські риси (сієнські, аретинські), а також явища, характерні для діалектів Емілії-Романьї й центрально-південних діалектів. Ці риси стосуються

© Раєвська І. В.

архаїчного діалекту, що функціонує в невеликих центрах і поступово зникає, а також регіонального різновиду національної мови.

Висновки. Складна діалектна ситуація в Умбрії пояснюється низкою причин: відсутністю єдиного лінгвістичного центру; історичним поділом території та частими завоюваннями; близькістю областей Лаціо й Тоскана, які як у минулому, так і зараз поширюють свій вплив на територію Умбрії; історичним заселенням території трьома різними народами (етрусками, осками та умбрійцями), мови яких належали до різних мовних систем (етруська – неіндоєвропейська мова, оскська-умбрська – індоєвропейська мова).

Виявлено, що тоді як процес мовної італізації діє на всій території Італії і сприяє мовному об'єднанню італійців, в Умбрії ж у мовному аспекті Перуджа залишається загалом ізольованою з виразною тенденцією до підвищення інтересу до діалекту.

Тривалий час було зневажливе ставлення до діалекту, хоча не всі його розглядають як низький рівень мовлення. Останнім часом з'явилася тенденція до відтворення та збереження діалекту: у сучасній музиці співаки часто звертаються до своїх діалектів для написання пісень, письменники нових течій пишуть твори, у яких перемішані діалект та літературна мова, у школах проводяться уроки з рідного діалекту, що сприяє його збереженню.

Незважаючи на загальнонаціональну тенденцію до мовної італізації, в області Умбрія виявлено стійку схильність до використання місцевих субдіалектів. Характерні риси територіальних діалектів так чи інакше стосуються всіх рівнів мови (фонетики, морфології, синтаксису, лексики і фразеології), а особливості соціальних діалектів охоплюють переважно лексику й фразеологію.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Ugolini F.-A.* Proposta per una ricerca intorno alle arti e ai mestieri tradizionali in Umbria / F.-A. Ugolini // Atti del convegno ["Arti e mestieri tradizionali in Umbria"], (Perugia, 3–5 giugno 1977). – Perugia, 1977. – P. 1–66. 2. *Moretti G.* Pescatori del Trasimeno / G. Moretti. – Foligno : Edizioni dell'Arquata, 1988. – 110 p. 3. *Mattesini E.* Il Diario in volgare quattrocentesco di Antonio Lotieri de Pisano notaio in Neri / E. Mattesini. – Perugia : Università degli Studi, 1985. – 226 p. –(Contributi di dialettologia umbra : – Vol. 5) 4. *Batinti A.* Per un'analisi della realtà linguistica di Perugia : Note e proposte / A. Batinti, G. Moretti // Atti del XIV Convegno di Studi Dialettali Italiani, Lecce ["Dialettologia urbana: problemi e ricerche"], (1–4 ottobre 1986). – Pisa, 1990. – P. 15–26. 5. *Silvestrini M.* Lisciano Niccone e la Val di Pierle / M. Silvestrini. – Perugia : [s.n.t.], 1981. – 159 p. 6. *Batinti A.* Il bucato nella zona di confine tra Umbria e Toscana (PG, AR, SI) / A. Batinti, C. Mancini // Quaderni dell'Atlante Lessicale Toscano. Regione Toscana. – Firenze : Cartografica, 1982. – P. 201–246.

© Раєвська І. В.

РИЖИКОВА М .Д.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЛАУДАЦІЇ В АНГЛОМОВНИХ ПАНЕГІРИКАХ

У статті розглянуто мовні засоби вираження лаудації у панегіриках відомим людям, досліджено особливості лаудації в залежності від об'єкта лаудації (соціальний статус, професійна приналежність, ґендер) та автора лаудації.
Ключові слова: панегірик, лаудативний дискурс, лаудація.

В статье рассматриваются лингвистические средства выражения лаудации в панегириках известным людям, исследуются особенности лаудации в зависимости от объекта лаудации (социальный статус, профессиональная принадлежность, гендер) и автора лаудации.
Ключевые слова: панегирик, лаудативный дискурс, лаудация.

The paper studies the linguistic means of laudation in panegyrics to famous people. The author describes the impact of social factors (status, profession, and gender) on laudation.
Key words: panegyric, laudatory discourse, laudation.

Актуальність дослідження зумовлена поворотом сучасних гуманітарних досліджень у бік людини, інтересом у лінгвістиці до позамовних чинників, що впливають на формування дискурсу, зокрема, лаудативного.

Метою дослідження був розгляд мовних засобів вираження лаудації у панегіриках відомим людям, виявлення особливостей лаудації у залежності від об'єкта лаудації і її автора.

Матеріалом дослідження було 20 панегіриків відомим людям, загальним обсягом 48 друкованих сторінок.

Предметом дослідження був англомовний панегірик, а **об'єктом** – мовні засоби висловлення лаудації у панегіриках відомим людям.

Наукова новизна роботи полягає у визначенні лінгвістичних особливостей лаудативного дискурсу на прикладі англомовних панегіриків.

Англійське слово "панегірик, хвалебне слово" ("*eulogy*") походить від грецького "добрі слова" й означає вихвальну промову або літературний твір, що висловлює похвалу людині чи речі, особливо на честь померлої людини або людини, яка пішла у відставку, а також високу похвалу та подяку [1]. Традиція

© Рижикова М .Д.

виголошувати хвалебне слово на похороні походить від римлян, які дотримувалися її, головним чином, коли йшлося про еліту. Хвалебне слово виголошувалося сином померлого або іншим близьким родичем на місцевих зборах згідно громадських й особистих ритуалів (тоді як сучасні промови виголошуються на цвинтарі під час поховання). Під час промови перелічувалися вчинки та достоїнства людини, гідні похвали, а також підкреслювалася моральність і благодійність померлого. Крім того, згадувалися досягнення і легендарні вчинки предків людини, що вказувало на зв'язок теперішнього й минулого [2]. Поступово роль і структура похвального слова змінювалися. За наших часів хвалебне слово буває різних типів, у залежності від тематики, яку мовець обирає для презентації (наприклад, хронологічна або життєва історія, слово на спеціальну тему тощо). Незалежно від типу хвалебного слова, його головна мета – розповісти про життя людини. Важливо звернути увагу не лише на життя, але й підкреслити роль померлої людини в житті інших. Мовець також має розповісти про власне ставлення до померлої людини [3].

У роботі розглядалися панегірики відомим людям, а саме: політикам (президентам, прем'єр-міністрам, сенаторам), королівським персонам, акторам, режисерам, спортсменам.

Серед спільних рис панегіриків добре відомим особистостям слід назвати згадку про роль, яку людина відіграла в житті інших, чи була вона прикладом для наслідування, чи надихала інших, чи була гарним другом, а також згадка про її доброту та скромність. Але для висловлення лаудації цим рисам мовці використовують різні мовні засоби. Наприклад, для висловлення похвали ролі, яку політики відіграли в житті інших, використовуються перелік (наприклад, "*our mentor, our model, our mom*") і метафора (наприклад, "*the symbol of the youth of our country*"), тоді як роль акторів, режисерів, спортсменів вихвалюється за допомогою епітетів (наприклад, "*favorite mentor, special lady*") і протиставлення (наприклад, " *Mickey Mantle... finally came to accept and appreciate the distinction between a role model and a hero. The fist he often was not, the second he always will be*"). Похвала висловлюється також у випадку, якщо політика вважали прикладом для наслідування. Для цього використовуються засоби модальності (наприклад, *"We must,*

© Рижикова М.Д.

and do, thank God for him, and strive to be worthy of his example"), повторів, метафори, порівняння (наприклад, "*…he was a great Englishman that he was able to speak for the English people. It was because he was a great commonwealth statesman that he was able to warm hearts and inspire courage right round the seven seas. It was because he was a great human being that, in our darkest days, he lit the lamps of hope at many firesides and released so many from the chains of despair. There has been nobody like him in our lifetimes*") і гіперболи (наприклад, "*During its delivery the reporters forgot their vocations, dropped their pens, and sat enchanted from near the beginning to quite the close*"). Спортсмена в такому випадку хвалять за допомогою порівняння (наприклад, *"We tried to crease our caps like him; keel in an imaginary on-deck circle like him; run like him, heads down, elbows up"*). Якщо людина була натхненням для інших, політика хвалять за допомогою метафори (наприклад, *"his voice rang with courage, and defiance, and hope, and rugged confidence"*), а людей, що не мали відношення до політики – через протиставлення (наприклад, "*a teacher, not just to her students, but to an entire people, instilling us all with the excitement of this journey we ride into the future*"). Особисті якості політика – доброта, скромність і те, що він був справжнім другом, хваляться за допомогою епітетів (наприклад, *"good, decent, brilliant"*), повторів (наприклад, "*...he was endowed with one of the greatest virtues that any man can have. He was endowed with humility*"), порівняння (наприклад, *"I will miss him most of all as a friend because good friends like John don't happen often in lifetime"* відповідно. Ті ж самі особисті якості спортсменів, акторів хвалять за допомогою порівняння та гіперболи (наприклад, *"Mantle was so darn good that we kids bet that even God would want his autograph"*), парцельованих конструкцій (наприклад, *"He never advertized the fact that he helped so many people in so many different ways. He never talked about his numerous acts of kindness"*), метафор (наприклад, *"He had a gift for friendship"*) та епітетів (наприклад, *"For us Marilyn was a devoted and loyal friend"*) відповідно.

Серед відмінних рис і якостей людей, яким висловлюється похвала у панегіриках, слід відзначити такі: при висловленні похвали політикам підкреслюється його/ її відмінність від інших. Багато уваги приділяється лаудації професійних якостей політиків,

серед яких надійність, красномовство, обізнаність у своїй справі, наскільки гарним політиком є людина, гідність, хоробрість, серйозність, гуманність, якості керівника, відданість країні та своїй справі, чесність, справделивість. Мовець порівнює виконання політиком своєї справи з тим, на що очікують інші (наприклад, *"…and his performance of the task, in each case, was little else than, a literal fulfillment of the public expectation"*), а також вихвалює досконале виконання справ, використовуючи метафору (наприклад, *"John's father taught us all to reach for the moon and the stars. John did that in all he did"*. Те, що померлий був простою людиною, ніби не займав високої посади, вихвалюється через протиставлення, наприклад: "*Winston Churchill was not an institution, but a man; a man of wit and chuckling humour, and penetrating understanding, not a man who spoke to us as from the mountain tops, but one who expressed the simple and enduring feelings of ordinary men and women*", *"He was a man completely without pretense as all of his friends knew"*. Висловлюється похвала також тому, що людина зробила заради країни, її внесок у розвиток держави. Наприклад, шляхом порівняння мовець асоціює народження та становлення цієї людини з народженням і становленням країни, за допомогою метафори та вживання *The Present Perfect Tense*, наприклад: *"The infant nation, and the infant child began the race of life together. For three quarters of a century they have travelled hand in hand. They have been companions ever. The nation has passed its perils, and is free, prosperous, and powerful. The child has reached his manhood, his middle age, his old age, and is dead. In all that has concerned the nation the man ever sympathised; and now the nation mourns for the man"*. Якщо людина була удостоєна нагород, це також згадується у панегіриках. Особисті якості хваляться менше, що можна пояснити тим, що для політика важливі перш за все професійні якості. Так, серед особистих рис, що хваляться у панегіриках, слід відзначити дружелюбність, оптимізм, принциповість, сміливість і любов до життя. Для висловлення похвали, окрім перелічених, використовувалися такі мовні засоби: лексичні (прислівник-інтесифікатор), граматичні (модальні засоби), синтаксичні (перелік, інверсія, відокремлення, складнопідрядні речення), риторичні засоби (літота).

Панегірики королівським особам відрізняються тим, що в них здійснюється похвала стосункам членів королівської родини з простим народом за допомогою використання епітетів (наприклад: "*… the remarkable quality of her dealings with people - her ability to make all human encounters, however fleeting, feel both special and personal*"), порівнянь і метафор (наприклад: "*Like the sun, she bathed us in her warm glow*"). Серед особистих якостей королівських осіб, що хваляться, слід відзначити гідність, хоробрість, сильний характер і почуття гумору.

Спільним у панегіриках політичним діячам і королівським особам є похвала того, ким була померла людина для інших, але в панегіриках королівським особам ця риса описується за допомогою метафори. Так, принцесу Діану називають *"the very essence of compassion, of duty, of style, of beauty", "a symbol of selfless humanity", "a standard bearer for the rights", "girl who transcended nationality", "brand of magic*".

У панегіриках акторам, режисерам і спортсменам мовець більш широко говорить про те, як людина впливала на життя інших, а також про ставлення інших до цієї людини, про те, що її любили, поважали, захоплювалися нею, відчували гордість за її вчинки. Професійні якості вихвалюються менше, висловлюється похвала лише тому, наскільки професійно людина виконувала свою роботу. Більше уваги приділено висловлюванню похвали стилю життя і особистих рис і якостей, серед яких щедрість, готовність допомогти, розум, почуття гумору, мужність. Крім того, мовець підкреслює, що людина є не лише надбанням країни, а й усього світу (через протиставлення, наприклад: *"He is not America's - he is the world's", "He belongs not to our age, but to all ages"*), а також те, що для людини важлива не слава та похвала інших, а любов та почуття інших (через повтор, наприклад: *"Mickey Mantle got from something other than misplaced and mindless celebrity worship. He got something far more meaningful. He got love. Love for what he had been, love for what he made us feel, love for the humanity and sweetness that was always there mixed in the flaws and all the pain that racked his body and his soul")*. Мовець підкреслює, що людину найкраще хвалить не похвала інших людей, а її власні вчинки. Це висловлюється за допомогою персоніфікації, протиставлення і

порівняння, наприклад: *"What we say today is only an inadequate expression of what we carry in our hearts. Words pale in the shadow of grief; they seem insufficient even to measure the brave sacrifice of those you loved and we so admired. Their truest testimony will not be in the words we speak, but in the way they led their lives and in the way they lost those lives...", "To him, ceremonies and words were less important than actions and deeds"*).

Мова панегіриків акторам, режисерам, спортсменам є емоційнішою, ніж у панегіриках політичним діячам і членам королівської родини, що пояснюється її неофіційністю. Серед мовних засобів висловлення лаудації, переважають риторичні (гіпербола, градація), а також використовуються лексичні (експресивні дієслова, прислівники, прикметники), граматичні (ступені порівняння) і синтаксичні засоби (емфатичні конструкції, еліптичні речення, уточнення).

Гендерними особливостями панегіриків є такі: у панегіриках жінкам здійснюється похвала їхньої зовнішності, тоді як в панегіриках чоловікам зовнішність не згадується. Особлива увага приділяється силі та стійкості характеру, якщо ця похвала висловлюється жінці. Для цього мовець використовує інверсію і повтор, наприклад: "*Strength, dignity and laughter -- three great gifts which we honour and celebrate today. Strength, dignity and laughter*", а також порівняння, наприклад: "*Many have done excellently, but you exceed them all*".

Панегірики від імені близьких родичів містять особисту інформацію про померлу людину. Наприклад, брат Діани висловлює похвалу її хвилюванням за інших, описує її дитячі риси та згадує її психологічну реакцію на занепокоєність, наприклад: " *...in her desire to do good for others so she could release herself from deep feelings of unworthiness of which her eating disorders were merely a symptom* ".

У панегіриках родичам згадуються, чи були вони друзями та порадниками, що висловлюється за допомогою парцельованих конструкцій (наприклад: *"He never judged me or scolded me. He always has some great advice ready for me")*, або через уживання епітета з прислівником-інтенсифікатором (наприклад: *"a very good advisor")*. Батьківські якості також хваляться за допомогою

персоніфікації і найвищого ступеня порівняння прикметників, наприклад: *"He loved us with the passion and the devotion that encompassed his life….we were the luckiest kids in the world"*, а також метафори, наприклад: "*maternal strength ... has been a precious gift and blessing*".

Отже, в панегіриках політикам висловлюється похвала їхнім професійним якостям. Серед мовних засобів переважають синтаксичні (відокремлення, інверсія, перелік, повтор) та риторичні (епітети, заперечення, метафора, протиставлення), що роблять мову образнішою. У панегіриках акторам, спортсменам, режисерам вихвалюються переважно особисті якості. Спільними мовними засобами вираження похвали є епітеті, протиставлення, метафора, порівняння, парцельовані конструкції, повтори, а серед спільних рис слід відзначити роль, яку померла людина відіграла в житті інших, чи була вона прикладом для наслідування, чи надихала інших, чи була гарним другом, а також її доброта та скромність. Відмінними лінгвістичними засобами в панегіриках є еліптичні речення та емфатичні конструкції. Мова таких панегіриків є більш емоційною, що пояснюється належністю об'єкта панегірика до певного соціального класу, що вимагає більшої офіційності та меншої емоційності. Особливостями панегіриків, що зумовлені впливом соціальних чинників, є висловлення похвали зовнішності, силі характеру, а також батьківським якостям людини.

Подальшим напрямом дослідження може бути вивчення панегіриків у діахронічному аспекті.

ЛІТЕРАТУРА

1.*Ariès, Philippe*. The Hour of Our Death / Philippe Aries. – New York: Knopf, 1981. 2.*Ochs, Donovan J.* Consolatory Rhetoric: Grief, Symbol, and Ritual in the Greco-Roman Era / Donovan J. Ochs. - Columbia: University of South Carolina Press, 1993. 3.*Gadberry, James H.* "When Is a Funeral Not a Funeral?" / James H. Gadberry. – Illness, Crisis & Loss 8, no. 2 (2000):166–180. 4.*Карасик В. И.* Язык социального статуса / В. И. Карасик. – М.: Ин-т языкознания РАН, Волгогр. гос. пед. ин-т, 1992. – 330с. 5.*Мацько Л. І.* Риторика: Навч. посіб. / О. М. Мацько, Л. І. Мацько. – [2-ге вид., стер.]. – К.: Вища шк., 2006. – 311 с. 6.*Fay, E.* Eminent Rhetoric: Language, Gender, and Cultural Tropes / E. Fay. – Bergin and Garvey Press, 1994.

© Рижикова М .Д.

РОМАНОВА Н. В.
Київський національний лінгвістичний університет

СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕМОТИВНИХ ПРИКМЕТНИКОВИХ ДЕРИВАТІВ ДАВНЬОВЕРХНЬОНІМЕЦЬКОГО ПЕРІОДУ

Стаття продовжує цикл публікацій авторки з питання семантики емотивної лексики німецької мови VIII – початку XXI століть. Тут ідеться про лексичну семантику похідних емотивних прикметників давньоверхньонімецького періоду шляхом суфіксації та префіксації. Особливу увагу звернено на зв'язок між структурними компонентами емотивних ад'єктивних дериватів: словотвірним значенням, мотивуючою основою і афіксом.

Ключові слова: емотивний прикметник, дериват, давньоверхньонімецький, суфікс, префікс, твірна основа, словотвірне значення, семантика, сема.

Статья продолжает цикл публикаций автора по вопросу семантики эмотивной лексики немецкого языка VIII – начала XXI веков. Здесь речь идёт о лексической семантике производных эмотивных прилагательных древневерхненемецкого периода путём суффиксации и префиксации. Особое внимание обращено на связь между структурними компонентами эмотивных адъективных дериватов: словообразовательным значением, мотивирующей основой и аффиксом.

Ключевые слова: эмотивное прилагательное, дериват, древневерхненемецкий, суффикс, префикс, образующая основа, словообразовательное значение, семантика, сема.

This article continues the series of publications the author on the semantic of emotional vocabulary German VIII – early XXI centuries. This refers to lexical semantics of emotional adjectives derived Old High German period by suffixes and prefixes. Particular attention is paid to the relationship between the structural components of emotional adjectival derivate: word formative value, explaining the basis and affixes.

Key words: emotional adjective derivation, Old High German, suffix, prefix, word formative value, semantics, sema.

Коло наукових проблем, які цікавлять сучасну семасіологію, охоплює не лише лексичне значення чи синтагматичні й парадигматичні відношення в лексиці, а й семантичну структуру слова, причини й види змін лексичної семантики, види вмотивованості лексем тощо [1:10].

Загалом семантичний аспект німецького словотвору досліджують із діахронічної точки зору, тобто словотворення розглядається в часовій динаміці, русі й розвитку (молодограматики: Г. Остгофф, К. Бругманн, Г. Пауль та їхні послідовники, зокрема Ф. К. Вейскопф, Е. Кельвель, В. Юнг та ін.), й синхронічного аспекту, в руслі якого дане мовне явище витлумачується як саморозвиваюча система, мінлива й гнучка (структуралісти: а) празької, б) копенгагенської, в) американської, г) англійської (оксфордівської), ґ) німецької шкіл) [2:10–59]. Визнаючи той факт, що ілюстровані точки зору, будучи нарізно взяті, не

© Романова Н. В.

забезпечують всебічний розгляд мови, пропонують застосовувати синтетичний метод, який охопив би все те найкраще, що властиве розрізненим методам і способам сучасної науки, і був би вільним від їх слабких сторін [2:60]. Саме такий підхід, на нашу думку, характеризує як радянську (М. Д. Степанова, К. А. Левковська, М. М. Гухман, В. М. Жирмунський та ін.), так і пострадянські школи, в тому числі російська (Р. З. Мурясов, Т. Х. Каде, Л. М. Борисенкова та ін.) і українська (Г. І. Артемчук, В. К. Зернова, Н. Г. Іщенко, В. Д. Каліущенко, В. В. Левицький, Л. М. Ягупова та ін.), які зробили вагомий внесок у розробку й розбудову теорії німецького словотвору. Звичайно, німецький словотвір продовжує привертати увагу германістів ілюстрованих і інших шкіл, оскільки "наукова думка невпинно прагне до більш адекватного відображення дійсності" [3:423].

Щодо словотвору німецькомовних прикметників, то йому присвячено передусім певні розділи й параграфи у фаховій навчальній літературі, в яких афіксація характеризується крізь призму історії мови, етимології, словотвірної продуктивності, частоти поширення, стилістичного забарвлення [4:330–332; 5:232–235; 6:38–39; 7:103–104; 8:113–115].

У семантичному контексті проблематика постає предметом фрагментарних вітчизняних досліджень (О. Білецька, М. Демберецька, Н. Деркевич, Н. Середа), що відтворюють деривaційні процеси сучасної німецької мови. За таких умов значення в похідних прикметниках інших періодів розвитку німецької мови, зокрема давньоверхньонімецькому (двн.), залишаються недослідженою галуззю. В зв'язку з цим **актуальності** набуває вибір теми пропонованої нижче статті. Актуальність даної наукової розвідки полягає також у загальній спрямованості сучасної семасіології на комплексний розгляд семантики слова в різні періоди його формування, становлення, функціонування на різних мовних рівнях.

На тлі сказаного **метою** студіювання є встановлення зв'язків між структурними компонентами семантики емотивних ад'єктивних дериватів двн. періоду (VIII–XI століть): словотвірним значенням, твірною основою і афіксом.

Предметом нашого вивчення є семантика похідних емотивних прикметників двн. періоду, **об'єктом** дослідження – емотивні ад'єктивні деривати двн. періоду. В статті розрізнено поняття "емотивного" як

© *Романова Н. В.*

опосередкованих мовою емоцій, “емотивних прикметників” як лексичної й граматичної категорій, “емотивних прикметникових дериватів” як результату вторинного словотворення.

Фактологічним **матеріалом** слугувала картотека, укладена авторкою на основі словника Р. Шютцейхеля [20]. Загальний обсяг вибірки становить 180 емотивних прикметників. Спеціальному аналізу піддаються 130 похідних емотивних ад’єктивів, вилучених методом суцільної вибірки із 250 сторінок.

Наукова новизна роботи визначається тим, що в ній уперше дається картина становлення семантики емотивних прикметникових дериватів двн. періоду, в якій простежуються чіткі тенденції до асиметричності та симетричності між значенням твірної основи і деривaційного елемента. Новим є розмежування словотвірного емотивного значення і значення словотвірного форманта, на основі чого виявляються особливості формування й стилістичного функціонування знаку емотивності прикметникових дериватів. Запропонована в статті типологія афіксів, що беруть участь у творенні похідних емотивних прикметників із негативним, позитивним, подвійним значеннями є також новою в сучасній теорії німецького словотвору. Така типологія дає змогу окреслити конфігурацію й смислове наповнення емотивних прикметникових дериватів і виявити деякі особливості їх стилістичної забарвленості.

Перш ніж перейти до більш детального розгляду заявленої в назві статті проблеми, коротко проаналізуємо поняття “емотивний”, “емотивні прикметники”, “емотивні прикметникові деривати”.

Якщо дефініція “емотивний” охоплює факт емоційного в мові, її одиницях і їх семантиці [9:24], то категорія “емотивні прикметники” характеризує конкретну частину мови, що служить для позначення ознак, властивостей емоцій, емоційних станів і відношень, які в об’єктивній реальності співвідносяться із предметами, явищами, особами, подіями, процесами, а не виникають самостійно [10:23]. Отже, емотивні прикметники – це емотивно марковані мовні одиниці, в семантичній структурі яких містяться семи суттєвих ознак емоцій та їх (не)градуйований знак. Градуйований знак співвідноситься фактично із критерієм модальності переживання ставлення індивіда до якостей предметів і явищ реальної чи віртуальної дійсності. Виокремлюють позитивне, негативне, нейтральне [11:122] й багатозначне ставлення [12:163], яке диференціюється у висловлюванні чи контексті [13:161–163].

© *Романова Н. В.*

Емотивні прикметникові деривати – це ті ж емотивно марковані мовні одиниці, але розглянуті як результат бінарного ад'єктивного словотворення, наділеного емотивністю. Бінарність є формально-граматичною ознакою деривата: при утворенні похідних емотивних прикметників передається емотивна або емотивна й предметно-логічна інформація про нову якість об'єкта з використанням старої матеріальної форми слів як твірної основи [14:101–103] і деривaційних елементів як модифікаторів чи операторів словотворчого процесу. Загалом афікси-модифікатори, на відміну від афіксів-операторів, не впливають на формування емотивного значення в дериваті, вони лише модифікують його [15:91–98].

Формування знака емотивності у словотворчому процесі передбачає встановлення семантичних відношень деривата із елементами, що його утворюють. Спостереження показують, що ці відношення можна розглядати у контексті симетричності та асиметричності. Під симетричністю розуміється якісна ідентичність чи рівномірність, подібність знаків емотивності сем, або груп сем елементів структури деривата та їх паралельний вплив один на одного. Асиметричність кваліфікується як якісна неідентичність чи нерівномірність, контрастність знаків емотивності сем, або груп сем елементів структури деривата та однобічний вплив один на одного: твірної основи на деривaційний елемент і навпаки. Завдяки об'єднанню загальних сем структурних елементів, як основних, так і потенційних, стає можливим утворення нового типу зв'язку між об'єктом і його мовним знаком.

Таким чином, поняття "емотивні прикметникові деривати" має сенс тільки в системі словотворення, тільки там, де можна говорити про словотвірний потенціал слів і афіксів. Ідеться не про своєрідність і розмаїття останніх, а насамперед про специфічний статус похідних емотивних прикметників, які посідають медіальне положення між простими й складними емотивними ад'єктивами, різновиди внутрішніх семантичних зв'язків у межах продуктивних і непродуктивних афіксів і твірних основ, нав'язування дериватам нових типів відношень на фоні інших похідних слів лексико-семантичної системи мови.

У масиві вибірки, як уже зазначалось, зареєстровано **130** чи 72,2 % похідних емотивних прикметників, утворених за **а)** суфіксальним типом (87 чи 48,3 %), наприклад: *antfang-**īc*** "angenehm, willkommen"; *wē-**līh*** "schrecklich, furchtbar", **б)** префіксальним (39 чи 23,7 %), наприклад: ***un-***

min(n)esam “unangenehm”; ***ant-****sāzīg* “furchterregend; ehrfurchtgebietend, verehrugswürdig”; комбінованим чи суфіксально-префіксальним (4 чи 2,2 %), наприклад: ***un****-getruob-****et*** “frei von Schrecken”. Це свідчить про те, що в цілому ряді випадків якість емоцій виражається дериватами чи вторинними найменуваннями.

З точки зору когнітивного підходу значення деривата виникає на основі зміни ситуативного ставлення людини до вихідних ознак об’єкта, переосмислення останніх згідно власних потреб, виділення нових ознак, зв’язків, функцій у пізнаному. Семантична структура емотивного деривата таким чином містить: оцінний, предметно-логічний, мотиваційно-образний, емотивний, лексичний, функціонально-стилістичний і граматичний компоненти.

За кількісними показниками основні схеми зазначених типів словотворення поділяються на три різновиди: **а)** 1. N + Suf. → Adj. (73); 2. Adj. + Suf. → Adj. (9); 3. V + Suf. → Adj. (5); **б)** 1. Präf. + Adj. → Adj. (22); 2. Präf. + N → Adj. (14); 3. Präf. + V → Adj. (3); **в)** Präf. + V + Suf. → Adj., всередині яких простежуємо: **а)** від 1 до 3 семантичних моделей, як наприклад: для суфікса *-sam*, що бере участь у творенні емотивних прикметників, релевантною є схема: N + Suf. → Adj. Принагідно зазначимо, що в лінгвістиці під семантичною моделлю розуміється семантична формула побудови слова, як типової структури, що має узагальнене лексико-категоріальне (десигнативне) значення і спроможна наповнюватися різним лексичним матеріалом [16:21]. Отже, яким би розмаїтим не був лексичний матеріал у семантичній моделі, він все рівно трансформується в дериваті в два значення: лексичне й граматичне.

Повертаючись до схеми, що утворена за допомогою суфікса *-sam*, варто продемонструвати дві її семантичні моделі: 1. $N_{pos.}$ + $Suf._{neutr.}$ $Adj._{pos.}$, наприклад: *lustsam*, *lussam* “lieblich, angenehm, begehrenswert, erfreulich” (*lust* “Lust, Begierde, Freude”). Позитивне значення похідного ад’єктива зумовлене твірною основою, що містить позитивні семи; 2. $N_{neg.}$ + $Suf._{neutr.}$ $Adj._{neg.}$, наприклад: *leidtsam*, *leit-* “verhaßt, verabscheuungswert, abscheulich; leidvoll, unheilvoll, trübselig” (*leid* “Leid, Unglück; Schmerz”). Негативне значення ад’єктивного деривата в цій моделі спричинене твірною основою, що має негативні семи; **б)** від 1 до 2 семантичних моделей, як наприклад: емотивні прикметники із вокальним префіксом *un-* утворюються за схемою: Präf. + Adj. → Adj.

© *Романова Н. В.*

Всередині схеми виділяються дві семантичні моделі: Präf.$_{neg.}$ + Adj.$_{neg.}$ Adj.$_{pos.}$, наприклад: *unsundīg*, *-sundīch* “unschuldig, sündlos, schuldlos” (*sundīg* “sündig, sündhaft; schuldig; gottlos”). Негативне значення похідного ад’єктива зумовлене негативними семами як твірної основи, так і префікса. Тут префікс *un-* є оператором знака емотивності; Präf.$_{neg.}$ + Adj.$_{pos.}$ Adj.$_{neg.}$, наприклад: *unsuoze*, *-suazi* “unfreundlich, nicht süß” (*suozi* “süß, lieblich, angenehm, mild; wohlschmeckend; wohlklingend; heilbringend, heilig; bereitwillig”). Негативне значення похідного прикметника виникає завдяки префіксу, що має негативні семи. Тобто префікс у цій моделі є також оператором; **в)** від 1 до 2 семантичних моделей, як наприклад, похідні емотивні прикметники *ungetruobet* “frei von Schrecken”, *ungeschendet* “frei von Schmach” формуються всередині семантичної моделі: Präf.$_{neg.}$ + V$_{neg.}$ + Suf.$_{neutr.}$ Adj.$_{pos.}$. Позитивне значення деривата зумовлене префіксом, що має негативні семи. Поєднання цих сем із негативними семами мотивуючої основи нейтралізується і переходить у позитивне значення. Суфікс, що має нейтральні семи модифікує й посилює позитивне значення в дериваті. У цій моделі префікс *un-* можна віднести до афіксів-операторів, а суфікс *-et* – до афіксів-модифікаторів відповідно.

У зв’язку з обсягом статті аналіз семантичних моделей всередині кожної із зазначених вище афіксальних схем не передбачається.

Дослідний матеріал показав загальну продуктивність 9 суфіксів і 22 їх варіантів: *-al* (*-il*, *-el*), *-bāre*, *-haft* (*-hafte*), *-īg* (*-īc*, *-īk*, *-g*, *-eg*, *-īh*, *-īch*, *-īgk*, *-īc(h)*, *-ic*, *-ac*, *-ig(h)*, *-īe*), *-izzi*, *-līh* (*lī(c)h*, *-līhc*, *-līc*, *-līh*, *-līch*), *-līn*, *-los* (*-lōs*, *-laos*), *-sam* у двн. прикметниковому словотворенні з емотивним значенням. При цьому найчастотнішим деривaційним елементом є суфікс *-līh* та його варіанти *lī(c)h*, *-līhc*, *-līc*, *-līh*, *-līch* (41). Проте отримані результати не співпадають із частотою поширення морфеми в письмових пам’ятках двн. періоду [17:38–39]. Це свідчить про той факт, що процес генерування мовної одиниці, її вживання й кодифікація – це не пропорційний ланцюг, а радше “стрибкоподібний”, в якому однаковою мірою беруть участь людина – мова – комунікація [14:96–97]. Отже, адекватні уявлення про термін кодифікації слова можуть бути отримані тільки в процесі розгляду названих складових в єдності й за відсутності прибільшення чи применшення одних або інших.

За загальною спрямованістю емотивного знака зазначені вище деривaційні елементи можна поділити на дві групи: **1.** суфікси та їх

варіанти, що беруть участь у творенні емотивних прикметників із негативним значенням: *-bāre* (*egebāre* “furchtbar”), *-līn* (*scamelīn* “schamhaft”), *-los* (*-lōs*, *-laos*) (*schamelos* “schamlos”), *-izzi* (*cremizzi* “traurig”); **2.** суфікси та їх варіанти, що беруть участь у творенні емотивних прикметників як із негативним, так і позитивним значенням: *-al* (*-il*, *-el*) (*forhtal* “furchtsam, ängstlich”; *sprungel* “vor Freude springen”), *-haft* (*-hafte*) (*nōthaft* “notleidend, gefangen”; *minnehaft* “liebend”)*-īg* (*-īc*, *-īk*, *-g*, *-eg*, *-īh*, *-īch*, *-īgk*, *-īc(h)*, *-ic*, *-ac*, *-ig(h)*, *-īe*) (*leidig* “betrübt”; *sālīg* “selig”), *-līh* (*lī(c)h*, *-līhc*, *-līc*, *-līh*, *-līch*) (*wunnelīh* “angenehm”; *gōriglīh* “schrecklich, jammervoll”), *-sam* (*leidsam* “verhaßt”; *minnesam* “liebevoll”), за їх здатністю виражати знак емотивності в емотивному прикметниковому дериваті – на три типи: **1.** суфікси-оператори та їх варіанти знака емотивності: *-los* (*-lōs*, *-laos*); **2.** суфікси-модифікатори та їх варіанти знака емотивності: *-al* (*-il*, *-el*), *-bāre*, *-haft*, *-isc* (*-is(g)*, *-isch*, *-esc*, *-isg*, *-(e)sg*, *-esch*, *-sg*), *-izzi*, *-līh* (*lī(c)h*, *-līhc*, *-līc*, *-līh*, *-līch*), *-līn*, *-sam*; **3.** подвійні суфікси та їх варіанти: модифікатори і оператори: *-īg* (*-īc*, *-īk*, *-g*, *-eg*, *-īh*, *-īch*, *-īgk*, *-īc(h)*, *-ic*, *-ac*, *-ig(h)*, *-īe*).

Кількісно парадигма префіксів, що бере участь у творенні емотивних прикметників, становить 7 морфем, їх варіанти – 4 відповідно: *ā-*, *ant-*, *be-*, *ge-* (*gi-*, *ke-*), *in-*, *un-* (*um-*), *<zur-> zŭr-*. Активною одиницею цього морфемного поля є префікс *un-* та його варіант *um-*. У межах вибірки зафіксовано 24 емотивні деривати.

Відповідно до характеру емотивного знака проілюстровані префікси та їх варіанти можна класифікувати на три різновиди: **1.** префікси, що беруть участь у творенні емотивних прикметників із негативним значенням: *ā-* (*ābulgi* “neidisch”), *be-* (*bewif(f)en* “unglücklich”); **2.** префікси та їх варіанти, що реалізуються в структурі емотивних прикметників із позитивною семантикою: *ge-* (*gi-*, *ke-*) (*gifago* “zufrieden”), *in-* (*insēle* “beseelt”), *zŭr-* (*zŭrlustīg* “wollustig”); **3.** префікси та їх варіанти, що зустрічаються в емотивних прикметниках як із негативним, так і позитивним значенням: *ant-* (*antsāzīg* “furchterregend”, *antphengi* “angenehm, willkommen”), *un-* (*um-*) (*unsuoze* “unfreundlich”; *unscadelīh* “schuldlos”).

Стосовно здатності виражати знак емотивності, аналізовані префікси та їх варіанти поділяються на три типи: **1.** префікси-оператори знака емотивності та їх варіанти: *ā-*, *ant-*, *be-*, *un-* (*um-*); **2.** префікси-модифікатори знака емотивності та їх варіанти: *in-*, *<zur-> zŭr-*; **3.** подвійні

префікси: оператори й модифікатори знака емотивності та їх варіанти: *ge-* (*gi-*, *ke-*).

Коли йдеться про словотвірне значення, то мається на увазі смислова структура похідної одиниці [18:220; 19:454]. Виокремлюються два основні типи співвіднесеності твірних і похідних емотивних прикметникових основ: 1) частковий (похідна основа зв'язана із мотивуючою основою лише частиною своїх значень, наприклад: *lustlīh* "freudig; ersehnt" [*lust* "Lust, Begierde; Freude"]) (128); 2) повний (похідна основа засвоює всі значення твірної, наприклад: *martyrlīh* "gemartert" [*martyr* "Märtyrer"]) (2). Як бачимо із прикладів, похідні основи можуть розширюватись шляхом переосмислення семемної структури твірної основи (1 тип), або перекатегоризації семем (2 тип).

Аналізовані мовні одиниці вживаються на позначення якостей різних емоцій та характеризуються як бінарною опозицією їх ознак (11): задоволення – невдоволення (*kemahsam – unmin(n)esam*); депресія – веселість (*leidig – gilustlīh*); соромливість – нахабність (*scamelīn – ungeschendet*); співчуття – жорстокість (*holdlīh – unblīdī*); провина – безсовісність (*sculdīg – scamelos*); тривога – спокій (*unstilli – muozeglīh*); щастя – нещастя (*gimuati*[2] *– bewif(f)en*); захоплення – насмішка (*wuntarlīh(e) – spotlīh*); зневага – шанобливість (*fersichtig – ēraftlīh*); покірність – гордість (*deolīh – fravili*); прихильність – огида (*chiminni – unwillīg*), так і окремішніми ознаками (4): страх (*grīsenlīh*); гнів (*unblīdī*); горе (*neizzeselīg*); заздрість (*ābulgi*[2]).

Загалом, частота поширення похідних емотивних прикметників на позначення негативних якостей емоцій становить 81 випадок чи 45 % вибірки, на позначення позитивних якостей – 49 чи 27,2 %. З деяким застереженням можна стверджувати, що негативні емоційні явища в житті давніх германців посідали чільне місце, були домінуючими, майже неконтрольованими, що засвідчується семантикою інтенсивності дериватів (*zornlīh* "zornig, erbittert, heftig"; *chlagelīh* "beklagenswert, leidevoll").

Таким чином, до основних семантичних особливостей емотивних прикметникових дериватів двн. періоду належать: позначення нових якостей емоцій, викристалізуваних у процесі пізнавальної діяльності; узагальнення і найменування нового типу відношень між суб'єктом і якостями об'єкта, що встановлюється між ними в процесі номінації; емотивна семантична координованість твірної основи та деривaційного

елемента, що вирізняється тернарною видозміною: вплив твірної основи на деривaційний елемент і навпаки, пропорційна участь у творенні похідного емотивного значення; вираження нових лексичних і граматичних значень, що перебувають у статусі протиставлення за способом репрезентації всередині семантичної моделі.

Предметом подальшого розгляду будуть похідні емотивні дієслова, семантика яких вказує на емоційність дії чи стану людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Левицкий В. В.* Семасиология / Левицкий В. В. – Винница : НОВА КНЫГА, 2006. – 508, [4] с. 2. *Крашенинникова Е. А.* Новое в немецкой грамматике / Крашенинникова Е. А. – М. : Просвещение, 1965. – 144 с. – (Вып. 4: Словообразование). 3. *Артемчук Г.* Історія мовознавства і деякі питання розвитку сучасної теорії німецького словотвору / Галік Артемчук // Наукові записки. – Кіровоград, 2011. – Вип. 95 (2). – С. 423 – 428. – (Серія : Філологічні науки (мовознавство)). 4. *Жирмунский В. М.* История немецкого языка : учебник [для ун-тов, пед. ин-тов иностр. языков и ф-тов иностр. языков пед. вузов] / Жирмунский В. М. – М. : Изд-во лит. на иностр. языках, 1956. – 387, [1] с. 5. *Васильева М. М.* Практическая грамматика немецкого языка : учеб. пособ. [для неязыковых вузов] / М. М. Васильева, Л. Н. Гевелинг. – М. : Высш. шк., 1963. – 254, [2] с. 6. *Зиндер Л. Р.* Историческая морфология немецкого язика : пособ. [для студ. пед. ин-тов] / Л. Р. Зиндер, Т. В. Строева. – Л. : Просвещение, 1968. – 264 с. 7. *Марфинская М. И.* Грамматика немецкого языка : учеб. пособ. [для студ. юр. вузов и ф-тов] / М. И. Марфинская, Н. И. Монахова. – М. : Юристъ, 2001. – 120 с. 8. *Левицкий В. В.* Основы сравнительной морфологии германских языков / Левицкий В. В. – Черновцы : Рута, 2004. – 127, [1] с. 9. *Шаховский В. И.* Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка : монография / Виктор Иванович Шаховский. – М. : ЛКИ, 2008. – 208 с. 10. *Романова Н. В.* Слова fern “далекий” – nah “близький” у складі фразеологізмів сучасної німецької мови / Н. В. Романова // Сучасні дослідження з іноземної філології : зб. наук. праць. – Ужгород, 2006. – Вип. 4. – С. 23 – 30. 11. *Кириленко Т. С.* Психологія: емоційна сфера особистості : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / Кириленко Т. С. – К. : Либідь, 2007. – 256 с. 12. Рейковский Я. Экспериментальная психология эмоций / Януш Рейковский ; пер. с польск. В. К. Вилюнаса. – М. : Прогресс, 1979. – 392 с. – (Общественные науки за рубежом. Философия и социология). 13. *Тропина Н. П.* Семантическая деривация: мультипарадигмальное исследование : монография / Тропина Н. П. – Херсон : ХДУ, 2003. – 336 с. 14. *Гамзюк М. В.* Емотивний компонент значення у процесі створення фразеологічних одиниць (на матеріалі німецької мови) : монографія / Микола Васильович Гамзюк. – К. : ВЦ КДЛУ, 2000. – 256 с. 15. *Приходько Г. І.* Способи вираження оцінки в сучасній англійській мові : монографія / Приходько Г. І. – Запоріжжя : ЗДУ, 2001. – 362 с. 16. *Каравашкин В. И.* Внутренняя валентность слова: теория и практика : учеб. пособ. / В. И. Каравашкин, Р. В. Ефимов. – Х. : Константа, 1999. – 112 с. 17. *Зиндер Л. Р.* Историческая морфология немецкого языка : пособ. [для студ. пед. ин-тов] / Л. Р. Зиндер, Т. В. Строева. – Л. : Просвещение, 1968. – 264 с. 18. *Кубрякова Е. С.* О словообразовательном значении и описании смысловой структуры производных суффиксального типа / Е. С. Кубрякова, З. А. Харитончик // Принципы и методы семантических исследований. – М. :Наука, 1976. – С. 202 – 233. 19. *Середа Н.* Словотвірна семантика афіксальних похідних зі значенням якості / Наталія Середа // Наукові записки. – Кіровоград, 2011. – Вип. 95 (2). – С. 451 – 456. – (Серія : Філологічні науки (мовознавство)).

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

20. *Schützeichel R.* Althochdeutsches Wörterbuch / Rudolf Schützeichel. – Tübingen : Max Niemeyer Verl., 1974. – 250 S.

© Романова Н. В.

РОМАНЧЕНКО В. І.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ УТВОРЕННЯ ТЕРМІНОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Статтю присвячено дослідженню особливостей формування термінології ЄС в німецькій, шведській та інших європейських мовах. Розглянуто та здійснено компаративний аналіз нових термінологічних одиниць мови права ЄС. Оцінено характер взаємовпливу офіційних мов ЄС на формування термінології.
Ключові слова: термінологія ЄС, багатомовність, інтеграція, калькування, запозичення, компаративний аналіз.

Статья посвящена исследованию особенностей формирования терминологии ЕС в немецком, шведском и других европейских языках. Осуществлен компаративный анализ новых терминологических единиц языка права ЕС. Дана оценка характера взаимовлияния официальных языков ЕС на формирование терминологии.
Ключевые слова: терминология ЕС, многоязычие, интеграция, калька, заимствование, компаративный анализ.

The article is dedicated to the study of the EU terminology creation peculiarities in German, Swedish and other European languages. The comparative analysis of new terminological units of EU legal language was carried out. The nature of mutual influence of official EU languages on the terminology formation is evaluated.
Key words: EU terminology, multilingualism, integration, loan translation, linguistic borrowing, comparative analysis.

Термінологія Європейського Союзу являє собою складне лінгвістичне утворення, унікальне за своєю природою завдяки поєднанню таких характеристик, як багатомовність, комплексність та інтеграційний характер.

Інтеграційний характер термінології витікає з самої природи права ЄС, що склалось в процесі розвитку європейської інтеграції.

Кожен етап розвитку інтеграційних процесів у Європі супроводжувався високим рівнем правового регулювання. Фіксація норм права, з одного боку, слугувала головним регулятором інтеграції, а з іншого – була втіленням її результатів і потреб [1:10]. Так, в ході нормотворчої діяльності поступово утворилась абсолютно нова самостійна комплексна правова система, що отримала назву право Європейського Союзу.

Як зазначають С. Ю. Кашкін та А. О. Четвериков, "право ЄС ... самостійна правова система, що виникла в результаті зусиль з побудови єдиної Європи" [2:10].

© Романченко В. І.

Ж.-Р. де Гроот описує його як "самостійну, наддержавну правову систему" і говорить про самостійну термінологію, яку Європейський Союз розвиває автономно в усіх своїх офіційних мовах [3:14].

Комплексність термінології проявляється у представленні термінологічного корпусу права ЄС одразу декількома категоріями термінологічних одиниць, серед яких:

1) вже існуючі та нові за походженням терміни, утворені внаслідок поповнення понятійної системи права ЄС новими поняттями, що є рузультатом розвитку цієї міжнародно-правової організації в умовах економічної, політичної та правової інтеграції [4:57];

2) правові терміни та термінологічна лексика інших спеціальних галузей: економіки, соціології, політології, культури тощо. Таке поєднання є очевидним, оскільки предметом правового регулювання ЄС є різноманітні сфери суспільних відносин [4:51-52].

Багатомовність полягає в тому, що термінологія ЄС побудована на мультилінгвальній лексичній основі. Відомо, що усі важливі правові тексти Євросоюзу є доступними на рідних для суб'єктів права ЄС мовах (офіційних мовах ЄС). Більш того, незалежно від мови, тексти правових актів, опубліковані в Офіційному журналі Європейського Союзу, мають однакову юридичну силу, тому правова система ЄС вважається багатомовною [2:13-14]. Термінологія як частина правової мови не формується з огляду на одну-єдину мову, а є здебільшого результатом не тільки політичних, економічних і соціальних, але й лінгвістичних компромісів [5:4]. Зв'язок між офіційними мовами Євросоюзу опосередковується саме новими термінологічними одиницями ЄС.

Метою статті є дослідження характеру впливу мультилінгвального середовища ЄС на формування власної термінології.

Об'єктом дослідження виступає термінологія ЄС, а **предметом** дослідження – нові термінологічні одиниці мови права Європейського Союзу.

Як **матеріал** дослідження використано джерела первинного та вторинного права ЄС, а також багатомовні словники термінів ЄС.

Актуальність дослідження полягає в необхідності виявлення особливостей поповення лексичного складу європейських мов новими термінологічними одиницями, що виникають в результаті розвитку та діяльності Європейського Союзу.

© *Романченко В. І.*

За допомогою компаративного аналізу термінологічних одиниць мови права ЄС в німецькій, шведській мовах та (за потребою) інших офіційних мов ЄС було виявлено низку суттєвих особливостей формування цього пласту терміносистеми. Методом суцільної вибірки з джерел первинного та вторинного права ЄС було відібрано та проаналізовано 80 лексичних одиниць. Результати дослідження полягають у наступному:

По-перше, для побудови нових термінологічних одиниць ЄС широко використовується калькування. Це найбільша за чисельністю група, що складає приблизно 70% від загальної кількості проаналізованої термінологічної лексики:

- ***шв.*** *kandidatland –* ***нім.*** *Kandidatenland –* ***англ.*** *candidate country –* ***дат.*** *kandidatland;*
- ***шв.*** *ansökarland –* ***нім.*** *Bewerberland –* ***англ.*** *applicant country –* ***дат.*** *ansøgerland;*
- ***шв.*** *EU:s integrationsförmåga –* ***нім.*** *Integrationsfähigkeit der EU –* ***англ.*** *EU's integration capacity;*
- ***шв.*** *tredje land –* ***нім.*** *Drittland –* ***англ.*** *third country;*
- ***шв.*** *EU-blåkort –* ***нім.*** *Blaue Karte EU –* ***англ.*** *EU blue card;*
- ***шв.*** *fördjupat samarbete –* ***нім.*** *Värstärkte Zusammenarbeit –* ***англ.*** *enhanced cooperation;*
- ***шв.*** *gemensamma regler –* ***нім.*** *gemeinsame Regeln –* ***англ.*** *common rules;*
- ***шв.*** *gemensam marknad –* ***нім.*** *gemeinsamer Markt –* ***англ.*** *common market.*

Хоча в теорії рівність офіційних мов в межах ЄС означає, що терміни мають формуватись в усіх мовах паралельно, в реальності термінологічні одиниці створюються спочатку в робочих мовах (англійській, німецькій, французькій), а потім входять до словників інших мов шляхом перекладу. Для прозорості при такому перекладі перевага надається калькуванню [6:136].

М. Фішер описує процес формування термінології в межах ЄС як двоетапний і розрізняє (1) первинне мультилінгвальне термінотворення в мовах-домінантах *(англ. multilingual primary term-creation)* та (2) вторинне термінотворення – трансфер термінологічних одиниць до інших мов *(англ. secondary term formation, term transfer)* [7:26-29]. На прикладі наведених термінологічних одиниць бачимо, що шведськомовні варіанти є результатами калькування німецьких (або англійських) версій. Датські варіанти – *kandidatland, ansøgerland* є теж кальками, як і болгарські, італійські тощо.

Другим важливим спостереженням в цьому контексті є використання перекладачами ЄС компаративного підходу при створенні нових термінологічних одиниць. В результаті можуть утворитись декілька "термінологічних ланцюгів" зі схожими рішеннями. Серед проаналізованої нами лексики такі випадки становлять 25%.

Наприклад, назва особливого виду економічної допомоги, яку можуть отримати країни-члени Європейського Союзу, ***шв.*** *nationellt kuvert* походить від ***англ.*** *national envelope*. Подібно до шведської та англійської мов метафора "конверт" була використана у французькій, польській, нідерландській термінологічних одиницях тощо.

У фінській та іспанській мовах, на відміну від попередніх прикладів, з'являється термін асигнування, що в свою чергу тяжіє до ***нім.*** *nationaler Finanzrahmen*.

Третім висновком нашого досліження є доволі розповсюджене використання прямих запозичень в термінології ЄС (15% термінологічних одиниць). Джерелом в цілому може бути будь-яка з офіційних мов ЄС, проте найчастіше прямі запозичення надходять саме з англійської та французької мов.

Французька сполука *acquis communautaire (**укр.** acquis Спільноти; доробок Спільноти* [5:34]*),* увійшла до словникового складу більшості офіційних мов ЄС без перекладу або зі збереженням слова acquis, як, наприклад, **англ.** *community acquis.*

Дещо інший підхід до цього терміна спостерігаємо в німецькій та шведській мовах. Тут поряд з французьким терміном широкого вжитку набули також власні термінологічні відповідники – ***нім.*** *Gemeinsamer Besitzstand* та ***шв.*** *gemenskapens regelverk.*

С. Шарчевіч пояснює схожі випадки різним рівнем "супротиву адресатів" [6:137]. Це своєрідне "конкурування" запозичених термінів з власними в межах однієї мови. Якщо адресат відхиляє запозичення, його витісняє власний термін (і навпаки). Оскільки використання синонімів у правових перекладах є забороненим, одному з термінів зрештою має бути надана перевага [6:137]. Поява власне німецьких та шведських термінів поряд із запозиченими є беззазперечним свідченням активної термінологічної роботи в обох мовах в цьому напрямі.

Термін *"acquis"* є також частиною іншого **французького** словосполучення *acquis Schengen*, що увійшло до **англійської** мови у вигляді *Schengen acquis* / *Schengen "acquis"*. В німецькомовних та

шведськомовних версіях документів ЄС використовуються власні термінологічні відповідники – ***нім.*** *Schengen-Besitzstand* та ***шв.*** *Schengenregelverket.*

Як бачимо з наведеного вище аналізу, мови Європейського Союзу перебувають у тісній взаємодії одна з одною, що позначається на формуванні їх термінологій. Перелічені особливості утворення термінів можуть проявлятись в різній мірі, з більшою або меншою інтенсивністю в залежності від багатьох факторів, але в цілому вони присутні в кожній з офіційних мов Євросоюзу.

Важливо також відзначити, що серед термінологічних одиниць ЄС існують виключення, які не відповідають описаним класифікаціям. Наприклад, у випадках можливих конфліктів з національно-правовими термінами країн-членів ЄС, перекладачі та термінологи пропонують, на перший погляд, дещо незвичні перекладацькі рішення. При більш детальному аналізі таких термінологічних одиниць бачимо, що вони утворені з урахуванням особливостей цільових аудиторій, адже однією з головних вимог до перекладів Європейського Союзу є зрозумілість та прозорість.

Вибір найкращого для рідної мови термінологічного еквівалента залишається, головним чином, на розсуд термінологів та перекладачів [6:137].

Саме суперечливі, вийняткові термінологічні утворення складають перспективи наших подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Стрєльцова О. В.* Джерела права Європейського Союзу (теоретичні аспекти): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 “Теорія та історія держави і права; Історія політичних і правових учень” / Ольга Вікторівна Стрєльцова ; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – Київ, 2008. – 20 с. 2. *Право* Европейского Союза: [учеб. пособие] / [Сергей Юрьевич Кашкин и др.] ; отв. ред. С. Ю. Кашкин. – М. : ТК Велби, Изд-во Проспект, 2008. – 304 с. *3. Groot G.-R. de.* Das Übersetzen juristischer Terminologie / Gerard-Rene de Groot, Reiner Schulze // Recht und Übersetzen. – Baden-Baden : Nomos Verlag, 1999. – S. 11–46. 4. *Дементьева Т. М.* Особенности образования терминологической лексики права Европейского Союза (на материале немецкого языка): дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук: 10.02.04 “Германские языки” / Тамара Михайловна Дементьева; Моск. гос. ун-т им. М. В. Ломоносова. – М., 1999. – 271 с. *5. Словник* термінології Європейського Союзу (англійсько-французько-німецько-український) / [гол. ред. В. І. Єрмоленко] – Київ : К. І. С., Молодіжний гуманітарний центр, 2007. – 223 с. *6. Sarcevic S.* Die Übersetzung von mehrsprachigen EU-Rechtsvorschriften: Der Kampf gegen Sprachdivergenzen / M. Gotti, S. Sarcevic // Insights into Specialized Translation. – Peter Lang, 2006. – p. 121-152. *7. Fischer M.* Language (policy), translation and terminology in the European Union / Marta Fischer // Terminology in Everyday Life / M. Thelen, F. Steurs. – John Benjamins Publishing Company, 2010. – p. 21-34.

© Романченко В. І.

СИДЕЛЬНИКОВА Л. В.
Київський національний лінгвістичний університет

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ФОНЕТИЧНОЇ СИСТЕМИ СТАРОФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ

У статті встановлено характерні зміни у системі вокалізму та консонантизму старофранцузької мови, проаналізовано еволюційний розвиток голосних та приголосних звуків, виявлено походження основних звуків французької мови.
Ключові слова: фонетичні особливості, вокалізм, консонантизм, звук, старофранцузька мова.

В статье установлены характерные изменения в системе вокализма и консонантизма старофранцузского языка, проанализировано эволюционное развитие гласных и согласных звуков, выявлено происхождение основных звуков французского языка.
Ключевые слова: фонетические особенности, вокализм, консонантизм, звук, старофранцузский язык.

The article observes the characteristic changes in vocalism and consonantism of Ancient French, the analysis of evolutional development of vowel and consonant sounds, the origin of main sounds in French.
Key words: phonetic peculiarities, vocalism, consonantism, sound, Ancient French.

Актуальність дослідження. Фонографічна система сучасної французької мови представляє собою складну та багатошарову систему, яка своїм корінням уходить у середні віки. Саме у старофранцузький період (IX-XIII ст.) значною мірою відбувається закладення основних фонетичних та графічних явищ сучасної французької мови. Зауважимо, що мовні особливості старофранцузької мови постійно привертали увагу видатних вчених. Насамперед, це роботи А. Доза [1], Ф. Брюно [2], Ж. Пікош і К. Маркелло-Ніз [3], Н. О. Катагощиної [4], З. М. Волкової [5]. Таким чином, актуальність представленого дослідження зумовлена постійним інтересом сучасного романського мовознавства до поглиблення вивчення фонетичних та графічних особливостей французької мови.

Об'єктом роботи є старофранцузька мова, а **предметом** – фонетичні та графічні особливості старофранцузької мови.

Мета статті полягає у виявленні основних змін, які відбулися у фонетичній системі старофранцузької мови, встановленні еволюційного розвитку голосних та приголосних звуків французької мови IX-XIII ст.

Зміни у фонетичній системі, що відбулися у романську епоху (VI-VIII ст.) сформували значною мірою систему старофранцузької мови, яка представляла собою нову мову, а не певний етап еволюційного розвитку французької мови.

© Сидельникова Л. В.

Наголос залишався динамічним. Наголошена голосна була значно сильнішою, більш чіткою та довшою, ніж ненаголошена голосна. Проте, наголос у слові був іншим: старофранцузькій мові були, головним чином, властиві окситони (слова, наголос яких падав на останній склад) та певною мірою парокситони (слова, що мали наголос на передостанньому складі). Як правило, пропарокситони зберігалися виключно у літургійному мовленні, зокрема у молитовних віршах.

Слід зауважити, що згідно з аналізом фонетичних змін у вокалізмі французької мови, які відбулися у старофранцузький період (IX-XIII ст.), цей період потребує більш детальної періодизації, зокрема розподілу на 2 окремі етапи: раннє-старофранцузька мова (IX-XI ст.) і власне старофранцузька мова (XII-XIII ст.). Така періодизація знайшла своє відображення й у працях значного кола науковців, які присвятили свої дослідження вивченню старофранцузької мови (Н. А. Катагощина [4], М. В. Сергієвський [6], В. П. Данилова [7], Л. М. Скрелина і Л. О. Станова [8], Ж. Пікош і К. Маркелло-Ніз [3] та інші). Саме тому при встановленні особливостей фонографічної системи французької мови IX-XIII ст., ми зосередили свою увагу на систематизації отриманих прикладів згідно із запропонованої вище періодизацією.

Отже, у старофранцузькій мові IX-XI ст., або у раннє-старофранцузький період вокалізм був багатим на звуки. Проте, клас простих (чистих) монофтонгів був достатньо невеликим. Він складався із двох нерівномірних груп – двома рядами голосних:

- Голосні переднього ряду: **[i]**; **[e]**, яке походило від наголошеного латинського **[a]** у відкритому складі; **[ę]**, що виникло від латинських довгого **[ē]**, короткого **[ĭ]** та дифтонгу **[oe]**; **[ę]**, яке бере початок від латинських короткого **[ĕ]** та дифтонгу **[ae]**; **[a]**;
- Голосні заднього ряду: **[o]**, **[ọ]**.

Відповідності між голосними переднього та заднього ряду не було.

Переважання голосних переднього ряду стало характерною рисою фонетизму старофранцузької мови. Всі три звуки **[e]** виконували змісторозрізнювальну функцію та утворювали протиставлення. Наприклад:

*S**e**t* від *sapit* ≠ *s**ę**t* від *sĕptem*;
pert від *paret* ≠ *p**ę**rt* від *pĕrdit*;
ele від *ala* ≠ ***ę**le* від *fĭlla*;
*cl**e**rs* від *clarus* ≠ *cl**ę**rs* від *clēricus*;

© Сидельникова Л. В.

mẹs від *mĕssem* ≠ *mẹs* від *mĭssum*;

chevẹl від *chavel* + *el* ≠ *chevẹl* від *capillum*.

Функціональне навантаження **[o]** та **[ọ]** також було значним, оскільки зазначені звуки утворювали протиставлення:

Sort від *sŏrtit* ≠ *sọrt* від *sŭrgit*;

rote від *crott* ≠ *rọte* від *rŭpta*;

cors від *cĕrpus* ≠ *cọrs* від *cŭrsum*.

У серії голосних заднього ряду був ще відсутній крайній голосний нижнього піднесення – **[a]**, а також крайній голосний верхнього піднесення – **[u]**. Крім протиставлення "голосна переднього / голосна заднього ряду" у старофранцузькій мові існувало й протиставлення "відкрита / закрита голосна", яке виявлялося у голосних середнього ступеня відкритості: **[ę]** / **[ẹ]**, **[o]** / **[ọ]**.

Перед носовими приголосними **m**, **n** у будь-якій позиції голосні переднього ряду були представлені своїми варіантами – назалізованими голосними **[ĩ]**, **[ẽ]**, **[ã]**, **[ũ]**. Голосні заднього ряду **[o]** та **[ọ]** перед носовими приголосними співпадали в одному звуці – закритому назалізованому **[õ]**.

У цьому випадку необхідно вказати на те, що під назальною голосною у старофранцузькій мові слід розуміти голосну, яка промовлялася без поглинання носового приголосного звука. Пізніше, у середньофранцузький період назалізовані голосні поступово ставали носовими і наступний носовий приголосний звук перестав вимовлятися.

Ще однією з характерних рис раннього старофранцузького періоду було існування великої кількості дифтонгів, переважно низхідних. Це були дифтонги із другим ненаголошеним елементом **i** або **u**: **[ai]**, **[ei]**, **[oi]**, **[üi]**, **[ou]**, **[au]**, **[eu]**, **[ou]**, **[ọu]**. Однією з причин появи такої кількості дифтонгів є початок вокалізації ***l***, у результаті якої виникає низка дифтонгів з другим елементом **u**: **[au]**, **[ẹu]**, **[ou]**, **[ọu]**.

А також й трифтонги:

[eau], який виник у результаті розвитку *ẹ* + *l* + *приголосний*,

[ieu], який бере свій початок із еволюції *ie* + *l* + *приголосний,*

[ueu], який походить від *ue* + *l* + *приголосний.*

Серед дифтонгів особливе значення набувають висхідні дифтонги **[ie]**, **[ue]**, оскільки вони асонують самі із собою і це надало підстав вважати їх монофтонгами. Дифтонги на **i**, а також висхідні дифтонги перед носовими приголосними були представлені відповідними назалізованими дифтонгами.

© Сидельникова Л. В.

Крім того, у системі вокалізму ранньої старофранцузької мови існував особливий звук, який виник у результаті послаблення ненаголошених голосних, особливо **[a]**. Це було так зване редуковане **e**. Цей звук був ані закритим, ані відкритим, ймовірно він знаходився на шляху перетворення у **[ö]** та найчастіше зустрічався наприкінці слів, наприклад: *teste* > *teste*, *tševal* > *tševal*, *le* >*le*, *dže* > *dže (je)*.

Протягом XII-XIII ст. у власне старофранцузький період у системі вокалізму відбулися суттєві зміни. ***По-перше***, встановлюється темброва відповідність між голосними переднього та заднього рядів. Це пояснюється тим, що серія голосних заднього ряду поповнилася новим голосним верхнього піднесення – **[ü]**, який відповідав голосному **[i]** переднього ряду.

Слід пояснити, що латинський звук **[u]** зник у народній латині за рахунок розвитку короткого **[ŭ]** у закрите **[ọ]**, а у період гало-романської мови (XIII ст.) через палаталізацію довгого **[ū]** у палаталізовану голосну переднього ряду **[ü]**. Старофранцузький звук **[ü]** виник у результаті різних фонетичних змін, які відбулися у мові, зокрема, в наслідок розвитку закритої наголошеної **[ọ]**, що знаходилась у закритому складі. Наведемо декілька прикладів:

від лат. *di**u**rnum* > нар. лат. *dy**ọ**rnu* > *d'**ọ**rnu* > *džọrn*> ст. фр. *ž**o**r* >*ž**ü**r ;*

від лат. *c**u**rtum* > нар. лат. *kọrtu* > *kọrt* > ст. фр. *k**ü**r ;*

від лат. *d**u**bitare* > нар. лат. *dọptare* > *dọptere* > *dọter* > ст. фр. > *d**ü**ter ;*

від лат. *colorem* > нар. лат. *k**o**lọre* > *k**o**loure* > ст. фр. *k**ü**lọer.*

Разом із тим існували й певні вагання та нестійкість у промові **[ọ]** та **[ü]** до XVII ст. Аналіз старофранцузької графіки вивив групу слів, яка зберігала написання звука **[ọ]**, а також й таку групу, де використовувався **[ü]**.

По-друге, звук **[ü]** став результатом закриття відкритого **[o]** у зяянні. Спочатку відкрита голосна **[o]** у зяянні перед **e** та **i** розвинулася у закрите **[ọ]**, а згодом перетворилася у **[ü]**.

Наведемо декілька прикладів:

кл. лат. *l**o**care* > нар. лат. *logare* > *loare* > *lọere* > ст. фр. *l**ü**er* ;

кл. лат. ***au**dire* > нар. лат. *odire* > ***ọ**dir* > ст. фр.***o**ir* >***ü**ir* ;

кл. лат. *g**au**dire* > нар. лат. *g'**au**dire* > *d'odire* > *džodir* >ст. фр. *dž**o**dir* >*ž**ü**ir*.

© *Сидельникова Л. В.*

По-третє, звук **[ü]** розвинувся внаслідок злиття дифтонгів **[ou]** (лат. **a + u**), **[ou]** (лат. **o + l + приголосний**) та **[o̯u]** (лат. **o̯ + l + приголосний**) Зазначимо, що два останні дифтонги було утворено у період гало-романської мови, а наприкінці старофранцузького періоду завдяки вокалізації приголосного **l** вони перетворилися у лабіалізований звук **[ü]**. Представляємо кілька прикладів:

кл. лат. *clavu* > нар. лат. *kl**ou*** > ст. фр. *kl**ü*** ;

кл. лат. *tragu* > нар. лат. *tro**u*** > ст. фр. *tr**ü*** ;

кл. лат. *follis* > нар. лат. *fo**l**s* > ст. фр. *f**o̯u**s* > *f**ü***;

кл. лат. *multum* > нар. лат. *m**o̯l**tu* > ст. фр. *m**o̯u**t* > *m**ü*** *(beaucoup)*.

По-друге, у старофранцузькій мові з'являється новий лабіалізований голосний переднього ряду – **[ö]**, який виник на основі стягнення ряду старофранцузьких дифтонгів (**[uẹ]**, який бере свій початок від дифтонгізації відкритого наголошеного **[o]**; **[o̯u]** – результат дифтонгізації закритого **[o̯]**, який у свою чергу виник від наголошених **[ō]** та **[ū]**; і , нарешті **[eu]** – дифтонг, що виник унаслідок вокалізації приголосного **l**) та одного трифтонга – **[ueu]**, який з'явився за рахунок дифтонгізації відкритого **[o]** у відкритому складі та вокалізації **l**. Наведемо приклади зазначених змін:

кл. лат. *bŏve* > нар. лат. *b**o**ve* > гал.-ром. *b**uo̯f*** > ст. фр. *b**uẹf*** > *b**uö**f* > *bw**ö**f* > *b**ö**f* ;

кл. лат. *nep**ō**te* > нар. лат. *nepo̯te* > *neb**o̯**de* > гал.-ром. *nev**o̯u*** > ст. фр. *nev**o̯u*** > *nev**öe*** > *nev**ö*** ;

кл. лат. *capillos* > нар. лат. *kapellos* > *kabellos* > гал.-ром. *tšev**el**s* > ст. фр. *tšev**ẹu**s* > *tsev**öu**s* >*šev**ö*** ;

кл. лат. *volt, vult* > нар. лат. *volet* > *vuolet* > гал.-ром. *vu**o̯l**t* > ст. фр. ***v**ueu**(t)* >**v**uöu**(t)* >**vö**(t)*.

По-третє, ряд низхідних дифтонгів перетворюється у висхідні, а згодом розвиваються у сполучення "напівголосна + голосна". Наприклад, дифтонг **[ei]** перетворюється у **[we]**. В еволюції зазначеного старофранцузького дифтонгу виділяємо три етапи. *Перший етап* відбувся у першій половині XII ст., якій зафіксував такий розвиток голосних:

від лат. **ē, oe, i >** нар.лат. **ẹ >** ст. фр. **ei > oi**

від лат. *Hab**ē**re* >* нар.лат. *ab**ẹ**re* > av**ẹ**re* >ст. фр. *av**ei**r* > av**oi**r*

У представленій еволюції викликають складності у розумінні процесу трансформації закритого **[ẹ]** у відкрите **[o]**. Як пояснення цього

© Сидельникова Л. В.

феномену можна висунути гіпотезу, що перехід від **[ę]** у **[o]** спочатку здійснювався після білабіальних губних

У другій половині XII ст. розпочався *другий етап* розвитку дифтонга **[ei]**, який вплинув на подальший розвиток у взаємній асиміляції ступені відкритості двох елементів дифтонгу. Відкрите **[o]** закривається у **[u]**, а **[i]** перетворюється на закрите **[ę]**.

Таким чином, ***ei > uę;*** наприклад, *avoir > avuęr.*

І, нарешті, *третій етап* – у першій половині XIII ст., під час якого наголос у дифтонгу перемістився на **[ę]**. Це послабило **[u]**, що, у свою чергу, призвело до трансформування першого елементу дифтонга у фрикативний білабіальний звук **[w]**. Разом із тим, закрита голосна **[ę]** відкрилася. Отже:

uę > wę > wę наприклад *avuęr > avwęr > avwęr*

Розвиток ***wę*** тривав протягом XV-XVI ст. та у XVIIІ ст. мав два варіанти вимови.

По-четверте, у XIII ст. процес монофтонгізації охоплює значну кількість дифтонгів та трифтонгів старофранцузької мови. Наведемо декілька прикладів:

- [ie] > [ye] (ie) *piere >pyere*
- [ui] > [üi] > [wi] *fruit >früit > frwi*
- [ieu] > [iö] > [üö] *dieu >diö > dyö*
- [ueu] > [ö] *vueut > vö*
- [ãin] > [ẽin] > [ẽn] *mãin >mẽin > mẽn, pãin > pẽin > pẽn*
- [ẽin] > [ẽn] *plẽin > plẽn*

І, нарешті, **по-п'яте**, процес назалізації голосних триває та набуває стрімкого розвитку. Зазначимо, що першої назалізації зазнали відкриті голосні **[a]** та **[ę]**. Цей феномен пояснюється протиставленням піднесенням та послабленням завіси. Голосні у закритому складі назалізувалися раніше ніж голосні у відкритому, отже, назалізація відбувалася як у наголошених, так і у ненаголошених складах.

Наприклад, *annu > an, tantu > tant, vendicat > venget, ventum > vent, sanitate > santé, scintille > étincelle.*

Назалізація голосних у відкритому складі супроводжувалася дифтонгізацією: *manu > mãin, plēna > plẽine*.

Якщо перед назалізованою голосною стояв палатальний звук, який вокалізувався, дифтонг змінювався на *iẽn*.

Наприклад, *cane > chiẽn, paganu > payẽn*.

© Сидельникова Л. В.

Друга та третя назалізація (XII-XIII ст.) значно збагатила систему вокалізму старофранцузької мови новими звуками: **[õ]**, **[iẽ]**, **[oĩ]**, **[ĩ]**, **[ũ]**.

Голосна **[o]** закрита або відкрита зазнала назалізації у будь-якій позиції перед **n, m, n'**, наприклад: *pōma > pome, bŏnu > bon, rŭmpere > rompre, montanea > montagne, cumpanio > compagnon.*

Дифтонг **[oĩ]** походив від сполучення **[o]** з йот, який було утворено внаслідок помякшення **n**: *cotoneu > coing, cuneu > coin, pugnu > poing.*

Дифтонг **[iẽ]** можна було віднайти у таких словах як *bene > bien.*

Голосні **[ĩ]** та **[ũ]** були останніми, які піддалися процесу назалізації перед носовими приголосними, наприклад, *simin > singe, vinu > vin, vinti > vingt, une > un, imprumtare > emprunter.*

Зауважимо, що як і у ранньої старофранцузькій мові назалізовані монофтонги та дифтонги мали характерну особливість: носова приголосна, яка назалізувала попередню голосну вимовлялася.

П'ять назалізованих голосних – **[ĩ]**, **[ẽ]**, **[ã]**, **[õ]**, **[ũ]**, при цьому назалізований звук **[ẽ]** співпадав у звучанні з **[ã]**.

Дифтонги **[üi (wi)]**, **[üe (we)]**, **[ie]**, **[au]**, трифтонг **[eau]**, назалізовані дифтонги **[aĩ]**, **[eĩ]**, **[oĩ]**, **[üĩ]**, **[iẽ]**, **[uẽ]** та редуковане **[e]**.

Консонантизм старофранцузької мови відрізнявся від народної латини існуванням нових приголосних, які виникли внаслідок палаталізації та розвитку щілинних звуків. Палаталізація додала до відомих вже африкатів **[ts]** та **[dz]** ще два приголосних **[tš]** та **[dž]**, які були розподілені як й інші приголосні на дві серії – дзвінкі та глухі. Розвиток щілинних приголосних сприяв появі нових міжзубних звуків **[þ]** та **[đ]**. Ці нові приголосні виступали варіантами вже існуючих у латинській мові зубних проривних: **[þ]** – варіант приголосного **[t]**, а **[đ]** – як варіант **[d]** у інтервокальній позиції. Слід зазначити, що нові звуки зустрічаються лише у ранніх текстах та швидко зникли з використання.

Наведемо декілька прикладів: *vi**t**a > vi**d**a > vi**d**e > vie; ve**d**ere > ve**d**eir > veoir > voir; au**d**ire > o**d**ire > ouïr; canta**t** > tšante**t** > šante (chante)*.

Слід також вказати на існування у системі консонантизму старофранцузької мови двох пом'якшених звуків **[n']** та **[l']**.

Ще одним з характерних звуків ранньої старофранцузької мови був напівголосний **[w],** що виник у результаті вокалізації та перед приголосним був варіантом **[l]** та **[l']**.

З раннього періоду у старофранцузькій мові існувала так звана "еспірата" **[h]** германського походження, яка була запозичена у романську

епоху. Вона також була введена у деякі слова латинського походження, наприклад: *altu > alt > **h**aut*.

Протягом всього старофранцузького періоду у системі консонантизму за рахунок зменшення кількості проривних збільшилася серія щілинних звуків. З кінця XIII ст. африкати втратили свій зубний елемент та перетворилися у щілинні звуки: **[s]**, **[z],** **[š]** та **[ž]**. Наприклад: ***ts**yel > **s**yel (ciel); **tš**yen > **š**yen (chien); **dž**ant > **ž**ant (gent)*. Тенденція до скорочення груп приголосних також спостерігається у вокалізації протягом X-XI ст. велярної **l**. Отже, приголосні **[l]** та **[l’]** зазнавали вокалізації у тих випадках, коли вони знаходилися перед приголосним та після голосного, тобто утворювали напівголосний **[w]**. Наприклад: *co**l**aphum > co**l**pu > co**ł**p > co**u**p; e**l**los > e**u**s; ma**l**va > ma**u**ve; ma**l**edicere > ma**u**dire*. Зазнали делабіалізацію (втрату губних ознак) палатальні приголосні **kw** та **gw**. Спочатку у X ст. **kw** пройшла делабіалізацію, тобто скоротилася у **k**, наприклад: *quare > kwar > kar (car); quando > kwant > kant (quand)*. За аналогією зазнала скорочення й **gw**, наприклад, від германського *waryan > gwarir > garir (guérir); want > gwant > gant*.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Вищенаведені результати дослідження надають можливість стверджувати, що переважна кількість звуків французької мови зазнала свій еволюційний розвиток саме у IX-XIII ст. Таким чином, вивчення звукової еволюції сучасної французької мови в контексті фонографічних змін старофранцузької мови потребує більш детального розгляду.З огляду на це, у подальшому перспективним представляється аналіз графічного рівня старофранцузької мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Dauzat A.* Histoire de la langue française / Albert Dauzat. – P.: Payot, 1930. – 298 p. 2. *Brunot F*. Histoire de la langue française des origines à nos jours / Ferdinand Brunot. – P.: A. Colin, 1966. – 529 p. 3. *Picoche J., Marchello-Nizia Ch.* Histoire de la langue française / Jacqueline Picoche, Christiane Marchello-Nizia. – P. : Université NATHAN. 1998. – 399 p. 4. *Катагощина Н. А., Гурычева М. С. Аллендорф К. А. История французского языка / Нина Алексеевна Катагощина, Марина Сергеевна Гурычева, Кира* Александровна Аллендорф. – М.: Высш. шк., 1976. – 319 с. 5. *Волкова З. Н*. Истоки французского литературного языка / З. Н. Волкова. – М: Высш. шк., 1983. – 168 с. 6. *Сергиевский М. В.* История французского языка / Сергиевский. – М.: Изд-во лит-ры на иностр. языках, 1947. – 290 с. 7. *Данилова В.П*. История французского языка / Валентина Павловна Данилова. – Волгоград: Изд-во Волгоградского государственного университета, 2001. – 52 с. 8. *Скрелина Л.М., Становая Л.А.* История французского языка / Л. М. Скрелина, Л. А. Становая. –М: Высшая школа, 2001 – 463с.

© Сидельникова Л. В.

СИТДИКОВ П. Г.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ПРОБЛЕМА ФОРМУЛЮВАННЯ ДЕФІНІЦІЇ ТА ВИЗНАЧЕННЯ ОЗНАК ТЕРМІНУ

Статтю присвячено формулюванню дефініції та визначенню ознак терміну. В процесі аналізу наукового доробку вітчизняних та зарубіжних вчених було сформульовано визначення терміну і подано розширений перелік його ознак.
Ключові слова: термін, термінологія, дефініція, термінознавство, ознака, терміносистема.

Статья посвящена формулировке дефиниции и определению признаков термина. В процессе анализа научных работ отечественных и зарубежных ученых было сформулировано определение термина и представлен расширенный перечень его признаков.
Ключевые слова: термин, терминология, дефиниция, терминоведение, признак, терминосистема.

The article is devoted to formation of the definition and to determination of the term's marks. In the process of the analysis of the domestic and foreign scholar's works, it was formed the definition of the terms and was presented a list of its advanced marks.
Key words: term, terminology, definition, marks, termsystem.

Актуальність. Термінологія – наука, що постійно змінюється, доповнюється і розвивається. Саме тому виникають суперечності щодо дефініції поняття "термін", та його ознак. Компаративний аналіз існуючих наукових досліджень, зокрема китайських, надасть можливість сформулювати і поглибити розуміння цього поняття, а також визначити якомога більше ознак, властивих терміну.

Матеріал дослідження становить економічна терміносистема китайської мови.

Наукова новизна. Лінгвісти по-різному визначають, що таке термін і його ознаки. Наукова новизна дослідження полягає у доведенні існування спільних ознак для поняття термін незалежно від мовного середовища, формулювання власного визначення цього поняття та визначення ознак терміна.

У сучасному суспільстві наука про терміни стає предметом живого інтересу багатьох українських та іноземних учених-лінгвістів. Інтерес до спеціальної лексики в сучасному мовознавстві невипадковий і зумовлений як підвищенням ролі науки й техніки в розвитку суспільства, так і зростанням ролі термінології в сучасних мовах. Однак, варто відзначити, що термінологічні інтереси учених різняться. Це призвело до появи низки

© Ситдиков П. Г.

різноманітних підходів до вивчення понять "термін" та "терміносистема". Різні учені проводять дослідження термінів як у діахронічному, так і у синхронічному аспектах. У статті проаналізовано існуючі доробки аби виявити, які ж саме підходи у вивченні термінів доцільно обрати для застосування щодо китайської мови. Загальновідомо, що засновниками термінознавства як науки визнано Вюстера та Лотте. Згідно системного опису запропонованого Д. С. Лотте термінологія 1) повинна базуватись на класифікації понять; 2) необхідно виділяти ознаки і поняття термінів, базуючись на класифікаційних схемах; 3) слова повинні відображати спільність термінологізованого поняття з іншими поняттями, і його специфічність [6].

Відомими лінгвістичними школами, які працювали в галузі термінознавства є такі: московська, ленінградська, горьківська, вороніжська, українська та празька. Цікаво, що китайські лінгвісти повністю опираються у своїх дослідженнях на ці основні течії у дослідженні термінології. Це можна продемонструвати на прикладі наукового доробку відомої китайської лінгвістки, яку прийнято вважати засновницею термінознавства в китайській мові Су Убін (粟武宾): "Одним із засновників науки про терміни був австрійський професор Вюстер. Він же започаткував так звану віденську школу, яка займалася дослідженням термінології. Інші відомі дослідники термінології, як наприклад, радянські вчені Ахманова, Реформатський, Лоте, також розпочали свою діяльність на початку 30-х років 20-х століття. Теоретичною базою термінології, як науки, стала праця Лоте ‘‘Науково-технічні засади виникнення термінології". Об’єднавшись, Реформатський з Лоте стали засновниками московської школи. Ще одна школа представники якої присвятили себе дослідженню та розвитку термінознавства, виникла в Празі (Чехія)".

У тлумачному словнику китайської мови подається дефініція слова ‘‘термінологія’’, яка майже не відрізняється від запропонованої у російському тлумачному словнику (під редакцією С.І.Ожегова): "Термінологія – сукупність слів, які позначають поняття певної спеціальної області науки чи техніки. Сукупність мовних знаків, які через вимову або написання виражають науково-технічні поняття, інструмент обміну думками та знаннями". Не дивлячись на ізолятивний характер китайської мови, на велику граматичну і семантичну відмінність від європейських мов, в дослідженнях термінології китайської мови, більшість китайських вчених спирається на європейські лінгвістичні підходи.

Розгляньмо докладніше підходи до визначення терміну представників московської та української шкіл. Представниками московської школи були Г. О. Винокур, О. О. Реформатський, О. С. Ахманова. На сучасному етапі розвитку термінознавства окреслено два основні підходи у дослідженні термінів – нормативний та дескриптивний. Прибічниками нормативного підходу є О. С. Ахманова, В. П. Даниленко, Д. С. Лотте, О. О. Реформатський. Термін розглядається ними як слово (або словосполучення) спеціальної сфери вживання, яке є найменуванням спеціального поняття та вимагає дефініції. Іншими словами, термін, як особливе слово (чи словосполучення), за своєю граматичною структурою, за значенням протиставляється загальновживаному слову чи словосполученню.

Дескриптивний підхід підтримують В.М. Лейчик, В.Г. Костенко та інші. На їхню думку, у ролі терміна може виступати будь-яке слово, оскільки термін – це не особливе слово, а тільки слово у особливій функції. Специфіка терміна полягає у його високій інформативності, високому рівні вмотивованості та узагальнення, у особливому призначенні, функціях, насамперед, у функції називання, позначення спеціального поняття, функції знакової систематизації, гносеологічній та евристичній функціях.

Наукові роботи останнього десятиліття віддзеркалюють основні тенденції сучасних досліджень у термінології. Аналіз існуючих термінологічних досліджень довів, що найбільш поширеними підходами до вивчення термінології є: еволюційний підхід (який вивчає етапи формування певної терміносистеми); вузькоспеціальний підхід (наприклад, вивчення економічної, юридичної, журналістської термінології і т.д.); структурно-функціональний підхід (вивчення структурних особливостей певної терміносистеми та її функціонування у різних видах текстів) тощо.

Розгляньмо тепер найбільш повні і глибокі дослідження сучасних українських лінгвістів і визначимо спільні риси у трактуванні визначення поняття "термін". Вузькоспеціальний підхід до вивчення терміна обрали лінгвісти Л.М. Веклинець, Л.П. Бойко, С.В. Бібла та інші. Ці дослідники у своїх роботах звертають основну увагу на етапи виникнення термінології певної галузі знань, відштовхуючись від етимологічного аспекту, та тематичної класифікації термінів, опираючись на їхнє семантичне значення. Наприклад, Л.М. Веклинець досліджує психологічну

© Ситдиков П. Г.

термінологію, С.В. Бібла вивчає церковну термінологію. Обидві дослідниці виділяють певні етапи формування термінології, які пов'язані, на їхню думку, з зовнішніми екстралінгвістичними чинниками, тобто з конкретними змінами чи нововведеннями у певній галузі знань, котрі стимулювали появу нової термінології або сприяли адаптації відомих термінів до мовної норми. Л.П. Бойко обрала дещо відмінний підхід, вчена прослідковує етимологію козацької торгівельної лексики, однак основне завдання, яке вона ставить у своєму дослідженні – це згрупувати відібрані терміни за тематичним параметром, з огляду на що авторка виділяє чотири тематичні групи даних термінів.

Р. Стецюк вивчала історію становлення і розвиток кардіологічної термінології. Авторка вважає, що системну будову сучасної термінології в загальних рисах можна представити як ієрархічну. Ієрархія виявляється, насамперед, у тому, що термінологія є частиною загальнонаціональної мови (підсистемою цієї мови), частинами ж самої термінології виступають термінології окремих наук. Автор пропонує ознаки терміна: співвіднесеність з науковими поняттями фахової галузі; однозначність у межах певної термінологічної системи; точність, стислість, нейтральність; системність або її класифікаційна сутність, або системність словотвірна, або подвійна системність; функціональна фахова спрямованість; можливість існування у вигляді слова чи словосполучення; можливість утворення на ґрунті лексики своєї мови або запозичень з інших мов. А також критерії термінологічності одиниць, за якими слова або словосполучення відносять до складу термінологічної системи: значення терміна співвідносить його з професійним науковим поняттям, а не з побутовим поняттям чи загальним уявленням; у терміна актуалізований абсолютно або переважно його понятєвий, а не предметний зв'язок; термін має чітку наукову дефініцію, лексичне значення терміна збігається з семантичним складом цієї дефініції; термін функціонує у науковому фаховому контексті, значення терміна співвідноситься з певною фаховою діяльністю; значення терміна вільне від конотацій, іншої, ніж фахова, стилістичної забарвленості тощо [8].

Всі ці ознаки є універсальними у порівнянні з китайською термінологією. Але до вищевказаних ознак пропонуємо додати інтернаціональний характер термінів. Саме інтернаціональний характер термінів яскраво проявляється у китайській мові, не дивлячись на те, що остання є ізолятивною мовою і має ієрогліфічне письмо. Традиційно,

китайська мова майже не мала прямих запозичень, однак широко користувалася семантичними запозиченнями, формуючи кальки. У наші дні фонетичні запозичення стають більше звичними. Наприклад, 巴士'автобус' (у Гонконгу), 克隆 (kelong) 'клон'). Ґуандунське 的士, замість пекінського 出租车. Більшість же кальок – це технічні терміни. Наприклад, 坦克 – танк, 摩托车 – мотоцикл, 拖拉机 - трактор. Типовим для таких технічних запозичень є триморфемність, хоча більшість китайських слів є двоморфемними. Отже, процес інтернаціоналізації термінів не оминає навіть китайську мову, не дивлячись на її граматичну специфічність.

Структуру та семантичні характеристики термінології маркетингу вивчала О.І. Гутиряк [2]. У своїй роботі вчена досліджувала властивості терміна. Також О.І. Гутиряк долучилась до тлумачення поняття «термін». На її думку, у більшості робіт, що стосуються терміна, основна увага зосереджена на тих рисах, котрі відрізняють його від звичайного слова. Найчастіше мова йде про точність, виявами якої є моносемічність (або тяжіння до моносемічності), відносна незалежність значення від контексту, відсутність синонімів, систематичність, стислість та експресивна нейтральність, співвіднесеність з науковим поняттям та дефінітивність [2, 4]. Дослідниця вважає, що усі ці риси (крім дефінітивності), з одного боку не є виключно прерогативою терміна, а з іншого притаманні далеко не кожному терміну (наприклад, багато термінів є полісемічними тощо). Тому О.І. Гутиряк підтримує думку, що не потрібно наполягати на моносемічності терміна, а необхідно визнати, що термін в середньому менш багатозначний, ніж звичайне слово; а також те, що термін відрізняється від решти слів своєю "підвищеною смисловою точністю" [2:46-47]. Вчена зазначає, що оскільки існує полісемія терміна, його значення не може не бути незалежним від контексту.

Найважливішою ознакою терміна, на думку лінгвіста, є його дефініція, а отже значення є елементом специфічної понятєвої системи, яка обслуговує певну професійну ділянку. Дослідниця вважає, що характеристика терміна повинна враховувати як лінгвістичні (лексикологічні та комунікативно-прагматичні), так і екстралінгвістичні (загальнонаукові та галузеві, когнітивні та психологічні) аспекти тощо. Таким чином, основним результатом даного дослідження ми вважаємо

доведення автором належності терміна до специфічної поняттєвої системи, його системність.

На думку В. Л. Іщенко до ознак, що відрізняють термін від слів загальної літературної мови, відносяться: специфічність терміна, дефінітивність, системність термінів; до похідних ознак вчена відносить: однозначність, синонімію та омонімію термінів, стилістичну нейтральність, точність, стислість термінів, інтернаціональний характер терміна, зручність та легкість творення похідних термінів тощо [3].

Цікавими, на нашу думку, є вимоги до терміна, які було запропоновано Т. Кияком [4: 25-26]: термін повинен відповідати правилам та нормам відповідної мови; термін має бути систематичним; для терміна є характерною дефінітивність, тобто кожен термін співвідноситься з чітким окремим визначенням, що орієнтує на відповідне поняття; терміну притаманна незалежність від контексту; термін має бути точним; термін має бути коротким, хоча ця вимог вступає в протиріччя з вимогами точності, тобто повноти терміну; термін має бути однозначним; для термінології не характерна синонімічність, це заважає розумінню текстів; термін повинен бути експресивно нейтральним.

Розгляньмо дослідження А. Д. Олійника, який вивчав роль запозичень-англіцизмів в українській мікроекономічній термінології і також долучився до визначення поняття "термін" та суміжних понять. Кожна наука оперує певним корпусом понять, котрі знаходять словесний вияв у термінології. У свою чергу, термінологія кожної галузі складається з окремих слів і словосполучень – термінів. Особливістю терміна є його зв’язок зі спеціальним поняттям та закріпленість за конкретною термінологією. Отже, кожний термін – це елемент певної термінології – математичної, фізичної, лінгвістичної тощо. Досконально вивчивши визначення поняття "термін" запропоновані Б. М. Головіним, В. П. Даниленком, Г. Кониським, О. О. Реформатським, Т. Секундою, В. В. Кодуховим та визначеннями запропонованими тлумачними словниками, вчений дійшов висновку, що незважаючи на певні розбіжності в тлумаченні терміна, наведені визначення мають багато спільного. Однак для термінознавця термін – це, перш за все, одиниця номінації особливого поняття, пов’язаного з вузькопрофесійною сферою – терміни призначені служити засобом спілкування певної групи людей у виробничих умовах. А. Д. Олійник пропонує наступне визначення терміна: "термін" – це одиниця вузькоспецифічної підмови, що позначає певне

наукове або професійне поняття і не існує поза дефініцією. Узагальнивши всі спроби визначення терміна, А. Д. Олійник дійшов висновків, що: термін – це слово або словосполучення спеціальної сфери вживання, що виражає професійне поняття;термін має відповідати нормам і правилам певної мови; термін прагне до моносемії, а також до стислості вираження; термін (принаймні економічний) має бути позбавленим експресії, тобто будь-яких конотативних забарвлень; термін завжди належить до певної терміносистеми; поява нового терміна пояснюється переважно позамовними причинами; терміну завжди відповідає певна дефініція [7].

Таким чином, проаналізувавши існуючі підходи до визначення терміну, ми дійшли висновку, що більшість науковців погоджуються з тим, що терміни можна розглядати як номінанти системи понять науки і техніки. Певні заперечення, на нашу думку, викликає обмеження вжитку термінів лише науково-технічною сферою. Наше дослідження пов'язане з макроекономікою – це підрозділ загальної економіки, яка є наукою. Але матеріалом дослідження послугували лексичні одиниці, які широко використовуються, наприклад, в угодах та контрактах з міжнародної торгівлі. Торгівля, як і будь-який інший бізнес не відноситься ні до науки, ні до техніки, тому пропонується щонайменше розширити список сфер функціонування термінів, додавши до науково-технічної офіційно-ділову мову. Тож за робоче визначення терміна ми приймаємо таке: термін – це мовна одиниця, яка належить до науково-технічної або будь-якої іншої професійної сфери та репрезентує її спеціальні поняття, виявляючи певну сукупність ознак та утворюючи терміносистему. У визначенні основних ознак терміна повністю підтримуємо вищезгаданий підхід Стецюк Р.І. [8] та пропонуємо додати до нього ознаку щодо інтернаціонального характеру терміну.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Ахманова О.С.* Linguistic terminology / Ахманова Ольга Сергіївна. – М. : Изд-во Московского ун-та, 1977. – 188с. – (Першотвір). 2. *Гутиряк О.І.* Англійська термінологія маркетингу: структура та семантичні характеристики : дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.04. Львівський державний університет ім. І.Франка. / Гутиряк Оксана Ігорівна – Л., 1999. – 209 с. 3. *Іщенко В.Л.* Англійський багатокомпонентний економічний термін (парадигматичний та синтагматичний аспекти) : дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.04./ Іщенко Валентина Леонідівна. – Полтава, 2002. – 181 с. 4. *Кияк Т.Р.* Лингвистические аспекты терминоведения: Учеб. Пособие / Кияк Тарас Романович – К.: УМКВО, 1989. – 80 с. – (Першотвір). 5. *Лейчик В.М.* Предмет, методы и структура терминоведения / Лейчик Володимир Моїсейович – М., 1989. – 47 с. 6. *Лотте Д.С.* Основы построения научно-технической терминологии / Лотте Дмитро Сергійович – М., 1961. – 158 с. 7. *Олійник А.Д.* Роль запозичень-англіцизмів у розвитку сучасної української мікроекономічної термінології : дис... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 / Олійник Анатолій Дмитрович – К., 2002. – 205с.

© Ситдиков П. Г.

СИТДИКОВА І. В.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

РОЛЬ ГРАФОСТИЛІСТИКИ У ДОСЛІДЖЕННІ ТЕКСТІВ ДРУКОВАНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

При дослідженні сучасної друкованої комунікації, виникає необхідність детального вивчення особливостей використання графічних засобів, роль яких неухильно зростає. Це пов'язано із тим, що у сучасній лінгвістиці, з одного боку, формується новий специфічний стиль друкованого спілкування, з іншого, – графічні засоби змінюють свій статус з функціонального на стилеформуючий. Ці явища є досить новими для сучасної лінгвістики і потребують детального аналізу, який можна було б здійснювати в межах графостилістики.
Ключові слова: Графостилістика, друкована комунікація, графічні засоби.

При изучении особенностей свременной печатной коммуникации возникает необходимость детального исследования особенностей использования графических средств, чья роль неуклонно возрастает. Это связано с тем, что в современном языкознании, с одной стороны, формируется новый специфический стиль печатного общения, с другой, – графические средства изменяют свой статус с функционального на стилеформирующий. Для лингвистики это достаточно новое явление, требующее внимательного анализа, который целесообразно было бы проводить в рамках графостилистики.
Ключевые слова: Графостилистика, печатная комуникация, графические средства.

When researching modern published communication, there is a necessity to study in detail the use of graphic means which are becoming move and move important. Graphic means change their status from the functional one to that of style formation. This is a new branch in modern linguistics that requires detailed analysis when can be used in the stylistics of graphics.
Key words: stylistics of graphics, published communication, graphic means.

Лінгвістику XXI століття можна охарактеризувати як дослідження комунікативної взаємодії людей. Сьогодення вимагає вивчень нових аспектів та застосування нових підходів у дослідженні проблем тексту та комунікації. **Актуальність** даного дослідження визначається зростанням інтересу до графічної лінгвістики, а також необхідністю теоретичного осмислення нових відомостей про графічну систему французької мови в рамках графо- стилістики в контексті функціональних характеристик комунікації. **Метою** дослідження є вивчення особливостей графічного оформлення текстів друкованої комунікації. **Наукова новизна** дослідження полягає у спробі започаткувати новий напрям досліджень у графічній лінгвістиці: графостилістику.

Не ставлячи за мету проведення аналізу існуючих численних підходів до визначення комунікації, приймемо за аксіому те, що комунікація це фіксація інформації за допомогою вербальних та

© Ситдикова І. В.

невербальних засобів. Розподіл на вербальну та невербальну комунікації є традиційним, але важко не погодитись із думкою О.А.Селиванової, що крім вербальних та невербальних засобів існують паралінгвістичні (інтерпретаційні ключі комунікації), які тісно пов'язані з інтерпретаційним базисом мовця/слухача – фондом їх знань, ідей, почуттів [1:35]. У сучасній лінгвістиці зазвичай виділяють усну та писемну або писемно-друковану форми комунікації. Хоча сьогодні у зв'язку з розповсюдженням Інтернет-спілкування не варто, на нашу думку, поєднувати писемну і друковану комунікації, оскільки їх комунікативні властивості суттєво різняться і ці відмінності є такими, що сприятимуть подальшому виокремленню цих форм. Обмін інформацією у процесі спілкування відбувається за допомогою текстів, які являють собою форму організації мовлення. Підходів до визначення тексту чимало, зустрічається і застаріле розуміння тексту виключно як письмового, але все більше науковців визначають текст як цілісну семіотичну форму психомовленнєвої діяльності, яка є структурно організованою та може мати усну або писемну форми. Вибір та використання лексичних, граматичних, фонетичних і взагалі мовних засобів для передачі думок та емоцій досліджує стилістика. У межах функціональної стилістики одним з найважливіших завдань залишається аналіз стилістичних фігур. Якщо спиратись на класифікацію подану О.А. Селивановою, можна виокремити фонетико-змістовні, фонетико-графічні, графіко-змістовні, семантико-змістовні та структурно-змістовні [1:107]. Традиційно дослідження фонетико-змістовних та графіко-змістовних фігур проводились у межах фоностилістики або функціональної стилістики, не стаючи об'єктами досліджень у межах окремих наукових напрямів. І.В. Смущинська розглядає графічні засоби, як елементи передачі суб'єктивної модальності на фонографічному рівні. Вчена зазначає, що до фоностилістичних відносять усі явища звукової організації твору: ритм, риму, асонанс, дисонанс, графони, курсиви, подвоєння морфем, спеціальне графіко-виразне оформлення тексту. Авторка наголошує, що зміна фонетичної форми слова відбувається завдяки метаболізмам-метаплазмам, які власне змінюють звуковий і графічний образ слова (найбільш уживаними є аферезис, апокопа, синкопа, синерезис, протеза, епентеза, метатеза, котрі відносяться до риторичних фігур). Графічні засоби, непов'язані зі звуковою формою слова, віднесено нею до

© *Ситдикова І. В.*

параграфемних, першочерговим завданням яких є полегшення розуміння тексту. Дослідниця звертає увагу на ″візуалізацію″ літери, звукосимволізм, фонетичну орфографію тощо [2:226-232]. Слід констатувати, що даний підхід є цілком обґрунтованим, однак ми вважаємо за необхідне зосередити увагу на графічному образі написання, особливо коли звукова форма не відіграє ролі у декодуванні прихованих додаткових смислів. Зокрема, розглянути ті випадки функціонування графічних засобів, де вони відіграють первинну роль по відношенню до своїх звукових відповідників.

Сьогодні у світі суттєво змінюється сам тип комунікації, друкована комунікація все частіше виходить на перший план у сучасному комунікативному просторі, її роль постійно зростає. Практично зникло рукописне листування як канал обміну інформацією, поступившись місцем електронному листуванню. Але не тільки власне писемне спілкування втрачає свої позиції, все частіше і усну комунікацію підміняє друкована. Як приклад можна навести усне телефонне спілкування, яке все частіше замінюється спілкуванням за допомогою SMS-повідомлень. Друкована комунікація виходить на ключові позиції у сучасному світі завдяки поширенню Інтернет-спілкування у соціальних мережах, Інтернет-чатах, форумах, тощо. Зміна і виникнення нових видів комунікації є внутрішньою потребою людини і суспільства в цілому. Ця потреба формулюється під впливом зовнішніх факторів суспільного розвитку. Першим з таких факторів було виникнення письма. Усне (дописемне) спілкування було єдино можливим на різних етапах розвитку людства. На дописемному етапі переважала міжособистісна і групова комунікація. Комунікативний процес мав характер безпосереднього діалогічного міжособистісного спілкування або спілкування з малою групою чи групового спілкування. Розвиток писемної комунікації ускладнив комунікативний процес, зробив його опосередкованим, дискретним у просторі і часі, стимулював виникнення публічного спілкування; у той же час закладалися основи масової комунікації, яка на друкарському етапі набула особливого розвитку. Поява аудіовізуальних засобів комунікації активізувала процес масового обміну інформацією. З переходом до використання електронномедійних засобів, масова комунікація зазнала процесу глобалізації, що стало причиною виникнення віртуального спілкування, під час якого процес передачі і отримання інформації переплетено у просторі і часі. З появою Інтернету роль тексту істотно змінилася. Інтернет представляє реальне, живе людське

© Ситдикова І. В.

мислення, яке відтворене у вигляді тексту. У лінгвістичному аспекті йдеться про гіпертекст, за принципом якого організовано весь мовний простір мережі Інтернет.

Обмінюючись друкованими текстами комунікант і комунікат не озвучують повідомлень, оскільки сучасна друкована комунікація розрахована, майже завжди, виключно на зорове сприйняття. Більше 80 % інформації, що отримує людина є зоровою, тому роль графічного коду неухильно зростає. Новий віртуальний світ і новий стиль життя у цьому світі потребують нових засобів комунікації, зокрема мовних. Сленг користувачів переходить до загальновживаної лексики, відроджується епістолярний жанр у вигляді електронного листування з власною мовною специфікою, в ігрових умовах Інтернет-простору комунікація є наближеною до гри. На мовному рівні це проявляється в імітації усного розмовного мовлення, змінюється роль тексту у суспільстві. Віртуальний світ значно спрощує процес комунікації завдяки інтерактивним формам спілкування. У світовій мережі спілкування відбувається лише за допомогою друкованих текстів, які створюються в умовах реального часу і знаходяться під впливом спонтанного усного розмовного мовлення. Таким чином, значно зростає роль друкованого тексту: мова стає не тільки засобом спілкування, але і засобом створення віртуальної реальності.

В нових комунікативних умовах для забезпечення ефективного комунікативного процесу обираються відповідні засоби, зокрема графічні. У переважній більшості тексти, які належать до друкованої комунікації, мають яскраве стилістичне забарвлення, поєднання графемних та парафемних засобів відіграє в них важливу стилеформуючу роль. У друкованій комунікації поширюються ″фонетичні″ написання, коли орфографія є максимально наближеною до усного мовлення, для цього широко використовується весь графічний потенціал: літерні та нелітерні знаки, цифри, символи, тощо. Використання цифр у друкованій комунікації притаманне багатьом мовам, але в кожній мові є своя специфіка. Щодо французької мови, то всі цифри від 1 до 10 та 100 є широко уживаними. Вибір цифри заснований на фонетичному принципі: 1M – un moment, 7NUI – cette nuit, 100T- santé. Широке використання у друкованій комунікації символів призводить до появи варіантів написання, наприклад: à plus tard – A+ або @+. Все частіше у цих текстах зустрічаються візуальні тропи: метонімічне вживання $ у значенні ″гроші″, яке стало інтернаціональним; un 8.6 – пиво, тощо. Існують випадки, коли графічна форма тексту пов’язана

© Ситдикова І. В.

зі змістом: випадки транслітерації для передачі в внутрішнього стану, особливостей вимови, тощо. Графічні засоби все частіше стають стилістичними, надаючи широкий простір для експериментування та практично необмежену кількість графічних форм для реалізації власних творчих ідей.

Сьогодні вже не можна говорити про формування специфічного стилю друкованого спілкування, а доцільно говорити про новий стиль, що впливає на мовленнєву поведінку суспільства. Графічні засоби поступово змінюють свій статус з суто функціонального на стилеформуючий, адже саме завдяки графіці з'являється можливість передати екстралінгвістичні особливості усного мовлення на письмі, не вдаючись при цьому до їх словесного опису: ″la fiiiiiiin!″ замість ″la fin!″. Друкований текст відтворює або імітує усне мовлення, а графічні засоби компенсують логічно-інтонаційні та емфатичні наголоси, притаманні усному мовленню: ″Saluuuuuuuuu!!!!″. Передача на письмі усного мовлення виконує певне комунікативне завдання, а саме, збільшує експресивність висловлення. Відсутність невербальних засобів у текстах друкованої комунікації компенсується низкою спеціальних графічних засобів. Формула ″особистість = текст″ стає аксіомою, оскільки всі мовленнєві індивідуальні особливості стають очевидними у процесі спонтанного друкованого спілкування.

У сучасній комунікації збільшується роль графічних засобів, які з вторинного коду фіксації усного мовлення перетворюються на потужний інструмент здійснення впливу на адресата. З цією метою можуть використовуватись літерні знаки, діакритичні знаки, інтерлітери, знаки пунктуації, піктографічні та ідеографічні знаки, а також спеціальні наукові знаки. Зростаюча роль графічних засобів у текстах друкованої комунікації, створює передумови для дослідження ще одного аспекту графічної лінгвістики, а саме графостилістики, що дозволить проаналізувати весь стилістичний потенціал графічних засобів та виявити їх функції, особливості вживання, стилістичне навантаження, тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Селиванова Е. А.* Основы лингвистической теории текста и коммуникации: Монографическое учебное пособие / Е. А. Селиванова. – К.: Брама, Изд. Вовчок О.Ю., 2004. – 336 с. 2. *Смущинська І.В.* Суб'єктивна модальність французької прози / І.В. Смущинська. – К. : ВПЦ "Київський університет", 2001. – 253 с.

© Ситдикова І. В.

СКРИПНИК А. В.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ФУНКЦІОНУВАННЯ ЖАРГОНУ КОКІЯРІВ У ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВІ XV СТОЛІТТЯ

Статтю присвячено мовному аналізу кримінального жаргону кокіярів у французькій мові XV століття та історії його виникнення. В статті наводяться приклади вжитку жаргонізмів даної антисоціальної групи людей цього періоду, прослідковується історія розвитку кримінального жаргону у Франції. Також розглядається кримінальна метафора та інші елементи виразності цього виду мовного субстандарту.
Ключові слова: жаргон, арго, кримінальна субкультура, лексичний субстандарт, метамова, кримінальна метафора.

Статья посвящена языковому анализу криминального жаргона кокияров во французском языке XV столетия и истории его возникновения. В статье приводятся примеры употребления жаргонизмов данной антисоциальной группы людей этого периода, рассматривается история развития криминального жаргона во Франции. Также анализируется криминальная метафора и другие элементы выразительности этого вида языкового субстандарта.
Ключевые слова: жаргон, арго, криминальная субкультура, лексический субстандарт, метаязык, криминальная метафора.

The article is devoted to the linguistic analysis of the criminal jargon of coquillards in French language in XV century in its historical development. The article gives examples of the reflection in tongue of jargon of this antisocial group. There are touched also the criminal metaphor and other elements of this linguistic substandard.
Key words: jargon, criminal subculture, lexical substandard, metalanguage, criminal metaphor.

В останні десятиліття у сучасній лінгвістиці відновився інтерес до некодифікованої мови. В даному аспекті найбільш глибоко вивчена система розмовної мови і просторіччя. Жаргони, арго, сленг, незважаючи на безліч присвячених їм статей, представлені в науці менш системно. Тут спостерігаються значні розбіжності у термінології, у підходах і методах дослідження. Особливі прогалини є в теоретичному осмисленні і лексикографічному описі жаргону антисоціальних та асоціальних груп, зокрема у вивченні кримінального жаргону, який є дуже цікавим лінгвістичним феноменом.

Мета дослідження – проаналізувати та описати особливості жаргону кокіярів у XV столітті та його впливу на подальший розвиток кримінального жаргону французької мови.

Кримінальна субкультура – це явище комплексне, яке зачіпає практично всі сфери життя злочинця. Було б помилково виділяти в якості єдиного критерію будь-який домінуючий фактор у формуванні особистості

© Скрипник А. В.

злочинця, орієнтованого на дотримання звичаїв і традицій злочинного світу. Усі структурні елементи кримінальної субкультури взаємопов'язані і взаємообумовлені. Проте комунікаційна функція є одним із найважливіших елементів кримінальної діяльності. Одним із засобів кримінального спілкування є жаргон.

Кримінальний жаргон є езотеричною соціолектною формою існування лексичного субстандарту, яка обслуговує кримінальну субкультуру антисоціальних та асоціальних груп людей та виконує в ній функції конспіративного спілкування, паролю та емоційно-експресивного мовного засобу, чинить величезний вплив на літературний стандарт [1:3].

З одного боку, кримінальний жаргон виконує функцію своєрідної метамови, оскільки інформує не лише про позамовні обставини, але й маркує належність мовця до певної соціальної групи; з іншого боку, ця метамовна функція стає все менш виразною, оскільки в силу ряду причин, в тому числі екстралінгвістичних, кримінальна метафора та інші елементи виразності цього виду субстандарту широко використовуються масс-медійним та художнім дискурсом.

Отже, головна функція кримінального жаргону – приховати від навколишніх зміст інформації, що передається. Слід зауважити, що кримінальний жаргон харатеризуєтсья неоднозначністю та динамічністю розповсюдження, особливо на сучасному етапі розвитку мови.

В даному дослідженні ми проаналізуємо досить ранній період функціонування кримінального жаргону у французькій мові XV століття, який деякі дослідники приймають за період зародження даного лінгвістичного явища.

Після заключення договору в Аррасі (1435) між Карлом VII та Філіпом Добрим, велика частина війська, що була задіяна у війні між Арманьяком та Бургундією стала непотрібною. Ще однією причиною цього було те, що король Франції розпочав створення нової постійної армії. Після перемир'я в 1444, король відсилає приблизно 30 000 найманих солдат у Швейцарію та в Альзас. Розпорошившись по всьому королівстві, не в змозі пристосуватися до мирного життя, вони групуються у банди, які живуть із грабежів, шахрайства та крадіжок. Найвідомішою з них була банда кокіярів, яка лютувала у Бургундії.

Назва *coquillard* походить від найменування продавців морських гребінців (*coquille de Saint-Jaques*), які в більшості були прочанами (зупинялися на шляху до Сантьяго-Компостелла в Іспанії в церкві Святого

© Скрипник А. В.

Жака в Льєжі) і сама мушля гребінця була їх символом. Спочатку в арго XV століття слово *coquillard* позначало шахраїв та пройдисвітів взагалі, а потім було прийняте за назву великої організованої злочинної групи – банди кокіярів (*Coquillards*) [2:16].

Для надання дієздатності своєму угрупуванню, у банді дотримувались суворих умов прийому, чіткої організації – обирався «король» (*roi des coquillards*), який керував групою, де кожен виконував відведену для нього роль. Також банда мала власний жаргон для відмежування від оточуючого населення. До нашого часу надійшли деякі приклади вживання жаргонних слів та виразів кокіярів, які були зафіксовані в юридичних документах відомого Діжонського процесу (1455), де були засуджені 15 кокіярів.

Також завдяки поезії Франсуа Війона, який теж певний період був членом банди (був засуджений під час цього процесу) і створив декілька балад на жаргоні кокіярів, ми можемо ознайомитися із цією "*langue verte*", яка була водночас і грубою і піднесеною, наповненою іноземними словами, архаїзмами із старофранцузької мови, елементами студентських говірок та ін.

Деякі зі слів жаргону кокіярів збереглися і в сучасному нейтральному вжитку (*dupe*), багато перенесені у сучасний кримінальний жаргон французької мови: *quilles* (ноги), *lourdes* або *serres* (руки), *gaffes* (поліцейські), *feuillouze* (гаманець), *caire* або *auber* (гроші), *ruffle* (вогонь) та ін.

Жаргон кокіярів був своєрідним секретним кодом для членів банди, недоступним для розуміння сторонньою людиною. Розкрив значення жаргонних слів та виразів наймолодший ув'язнений у Діжоні кокіяр *Dimanche le Loup* (Вовк-Неділя), якому пообіцяли свободу в обмін на правдиві свідчення, проте все-таки повісили разом із іншими. Всі ці розкодовані елементи жаргону містяться у архівах процесу над кокіярами, які були знайдені у XIX столітті. Слід зауважити, що опис цього процесу нагадує справжній захоплюючий детективний роман, в якому є і господар готелю, завербований поліцією, і зрадник (арг. *mouton*), який "розколовся" (арг. *lâche le morceau*) в обмін на власну свободу та навіть пікантний опис відвідин борделю, де і впіймали кокіярів, які заховалися у скринях дівчат. Але найцікавішими є саме тлумачення жаргону кокіярів.

Сам жаргон має такі складові:

© Скрипник А. В.

1) "технічний" словник на позначення різного роду кримінальної діяльності: злодійства, проституції та сутенерства, шахрайства, "професійного" жебракування та ін.;

2) опис тюремного побуту (радше сказати побуту у ямі, адже засуджені кокіяри мали чекати на страту, сидячи в ямі): *barbane, beaumont, beauvoir, borsueil, boucherie, gloriette, gourdaine, griesche, oubliette.* Всі ці слова надалі починають вживатися у значенні в'язниці (*prison*) з різними конотаціями: *barbane* можливо походить від провансальского *barban* (наубундючений монах), *borsueil* чи *bersueil* – старофранцузька форма слова *berceau* (колиска), *gloriette* – маленький дзвоник, *griesche* – горе, біль.

3) лексичні засоби кодування мови, за допомогою яких кокіяри могли впізнати один одного та підтвердити належність до "своїх": особливий порядок слів та суфіксація.

Перш за все розглянемо ієрархію членів банди. Керував ними *roi de la coquille* (король мушлі), керівниками нижчого ступеня були *maîtres* (метри) та *biens subtils* (найспритніші), ще нижче – *maîtres longs* (довгі метри). Учні – *gascâtres* підрозділялися на убивець – *envoyeurs*, *rueurs*, відрізувачів гаманців – *vendangeurs*, шахраїв у загальному значенні – *flambeurs*, шахраїв у азартних іграх – *beffleurs*, злодіїв у готелях – *blancs coulons*, фальшивомонетчиків – *gaudissarts*, підроблювачів документів – *faussaires*, підставних поліцейських – *joncheurs*, та ін.

Багато слів із даної групи перейшло і до сучасної французької мови. Наприклад, словом *maquereau* кокіяри позначали дуже спритних шахраїв. У сучасній французькій мові це слово звузило свій вжиток і позначає виключно сутенера. *Grippe-sous* в той період позначало лихваря і з цим же значенням увійшло до літературної французької мови. Слово *gaffre* – на жаргоні кокіярів позначало будь-якого поліцейського. У сучасному кримінальному жаргоні корінь іменника втратив "*r*" і маючи форму "*gaffe*" може позначати як тюремного сторожа, так і злочинця, який *fait le guet* "стоїть на шухері".

Оскільки головним завданням кокіярів було здобування грошей та інших матеріальних благ нечесним шляхом, номінування грошей займає дуже значне місце у їхньому словнику: гроші як загальне поняття позначалися словами *grains, blé, aubert, caire*; фальшиві гроші (виготовлення фальшивих грошей виконувалося багатьма кокіярами, незважаючи на страшну кару, яка їм загрожувала за дану дільність): *droe,*

faux sous, mauvais grains, faux-fric, faux pognon, movargie (mauv. + argines), *frapper monnaie* – виготовляти фальшиві гроші, *vider d'argent* – пускати в обіг якнайдалі фальшиві гроші або ж, в залежності від контексту, позбавитися від украдених грошей, щоб замести сліди. Також до даної групи відносяться слова, що позначають справжні гроші *les vraies*, *du blanc*, а також *les poches* – гроші украдені з чужих кишень або ж випрошені фальшивим жебракуванням.

Важливу групу у кримінальному жаргоні займають вирази на позначення "роботи" (*butin*) кокіяра: *charriage* – шахрайство; *trichererie* – шахрайство в азартних іграх, *aller à Ruel* або *à Montpipeau* – убивство, *bazir* – убити ударом по голові, оглушити, *ourdir* (*la soie*) – дане дієслово позначало "плетіння" інтриг, плата інформаторам (для кокіярів цю роль відігравали дівчата з борделю). Існувала навіть секретна абревіація на позначення інформатора "*SU*" [3:87].

Після такої бурхливої діяльності наступав арешт. Кокіярів видавали – *moucher la marine*, під час слідства вони могли втекти – *blanchir la marine* або *blanchir la rouhe,* могли під час слідства спеціально заплутувати, говорити невпопад – *vider son sac* і зрештою признатися, усіх видати, "розколотися" – *lâcher le morceau*, як це і зробив *Dimanche le Loup.*

Велика синонімічна серія дієслів, що позначають визнання своєї вини вживаються у метафоричному значенні. Більшість із даних дієслів збереглися у сучасному кримінальному жаргоні: *lâcher cher*, *commérer*, *accoucher*, *s'affaler* (метафоричне вживання морського терміну "*s'effondrer*" на позначення *se laisser tomber*), *s'allonger* (сема повного підкорення при допиті), manger le morceau, se mettre à table, passer à table, casser le morceau (в цих виразах актуалізується сема арештантського хліба), та ін.

Отже, жаргон кокіярів мав величезне значення для становлення кримінального жаргону у французькій мові. Розмаїття його лексики протягом століть набувало різноманітних значень і навіть на сучасному етапі засвідчує про силу даного типу спілкування, яке постійно створює нові образи, нові синоніми та метафоричні вислови.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Кудинова Т. А.* Языковой субстандарт: социолингвистические, лингвокультурологические и лингвопрагматические аспекты интерпретации. Автореф. дис... д-ра філол. наук. / Таисия Анатольевна Кудинова; – Нальчик, 2011. – 44 с. 2. *Schwob M.* Études sur l'argot français / Marcel Schwob. – P.: éditions Allia, 1889. – 28 p. 3. *Sainéan L.* Les Sources de l'Argot ancien (1455-1850) / Lucien Sainéan) – P.: Slatkine, 1912. – 450 p. 4. *Елистратов В. С.* Арго и культура / Владимир Станиславович Елистратов; – М.: Изд-во Московского университета, 1995. – 231с.

© Скрипник А. В.

СМУЩИНСЬКА І. В.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ФРАНЦУЗЬКОГО СЛОВОТВОРЕННЯ: СЛОВОСКЛАДАННЯ ТА ТЕЛЕСКОПІЯ

У статті аналізуються проблеми сучасного французького словотворення та можливості формування нових слів через словоскладання та телескопію. Особлива увага приділяється різним підходам до аналізу та інтерпретації зазначеного мовного феномену.
Ключові слова: словоскладання, телескопія, складне слово, слово-валіза.

В статье анализируются проблемы современного французского словообразования и возможности формирования новых слов способом словосложения и телескопии. Особое внимание уделяется разным подходам к анализу и интерпретации данного языкового явления.
Ключевые слова: словосложение, телескопия, сложное слово, слово-чемодан.

The following article analyses the problems of word-formation in the French language and possibilities of formation of new words by means of compounding and telescopying. A special attention is paid to different approaches concerning the analysis and interpretation of the above-mentioned language phenomenon.
Key words: compounding, telescopying, compound word, portmanteau word.

Актуальність. Проблеми французького словотворення не раз привертали увагу як вітчизняних, так і зарубіжних мовознавців, можна назвати хоча б відому працю "Словообразование в современном французском языке" Е.А.Халіфман, Т.С.Макєєвої та О.В.Раєвської [1], однак для більшості з цих наукових розвідок характерними є два такі моменти: по-перше, постулюється значне переважання афіксального типу словотворення, а по-друге, має місце нерозрізнення словоскладання та телескопії. На основі вищесказаного, а також прикладів, що їх надає сучасний французький медійний дискурс, актуальним є переосмислення загальноприйнятих наукових положень.

Мета. Зважаючи на бурхливий розвиток французького медійного дискурсу у XXI столітті, а також спираючись на проведений аналіз засобів словотворення, яким він надає перевагу, основною метою нашої невеликої наукової розвідки є доведення того факту, що словоскладання та телескопія стають основними способами творення французьких неологізмів, оказіоналізмів та гапаксів.

Отже, **основний об'єкт** – сучасне французьке словотворення.

© Смущинська І. В.

Предмет аналізу – словоскладання та телескопія як основні способи французького словотворення.

Матеріал дослідження – мова сучасної французької преси.

Наукова новизна полягає перш за все в тому, що доводиться пріоритетний характер словоскладання при творенні нових слів у французькій мові, а також пропонується розмежування його видів та форм з аналізом відмінностей від телескопії як іншого способу словотворення.

Отже, перша теза нашої статті стосується того факту, що лексичний склад будь-якої мови, в тому числі французької та української, включає ***три основні типи слів – прості, похідні*** та ***складні***, що можна розглядати як певну ***мовну універсалію***. Останні і є результатом такого словотвірного процесу як словоскладання.

Друга теза повинна стосуватися визначення такої мовної одиниці як "***складне слово***", і тут французька, українська та російська лексикології демонструють досить широку неодностайність. Спільною тезою можна вважати розуміння складного слова як такого, що представляє собою певну єдність з точки зору смислу, форми, граматики та фонетики; це одне семантичне ціле, одна ритмічна група і один член речення, наприклад:

lexicologie, chemin de fer, pomme de terre, eau douce, poste de télévision, pince à linge, brosse à dents, fer à repasser, fer à cheval, sac à dos, chaise longue, choucroute, pot-au-feu, arc-en-ciel, gratte-ciel, heure bleue, porte-parole, brise-glace(s), chauve-souris, arrière-pensée, bon-marché, crayon-encre, produit brut, lieutenant-interprète, maître d'hôtel, chef-d'œuvre, garde du corps, fusil-mitrailleur, etc.

Той факт, що у складних словах виражається ***одне поняття***, доводиться простим порівнянням мовних одиниць різних мов, де часто те саме поняття виражається різними одиницями, чи простими, чи складними, наприклад:

tire-bouchon – штопор,
tire-ligne – рейсфедер,
chef d'œuvre – шедевр,
і навпаки:
tokay – токайське вино,
tôle – листове залізо,
toilerie – полотняна фабрика тощо.

© Смущинська І. В.

Однак стосовно того, наскільки "єдиною" повинна бути ***форма*** і як її можна інтерпретувати, думки науковців розходяться. Так, французькі вчені пропонують погляд на словоскладання як на синтетичний спосіб (!) творення нових слів через поєднання як двох (або декількох) самостійних слів типу *jupe-culotte, sang bleu, sèche-cheveux, chemin de fer*, так і декількох коренів типу *philosophie, hormonothérapie, autoradio, xénophobe* тощо.

Відповідно, ***з погляду орфографії*** форма складного слова може бути:

- спаяною, написаною як одне слово (певним чином таке слово нагадує просте, і тому визнається не всіма як слово "складне"): *portefeuille, eurovision, clairvoyant, autoradio, vraisemblance, entreprendre, monsieur, soucoupe, vinaigre, gentilhomme,*
- через риску (таку модель складного слова можна визнати як прототипову, оскільки визнається всіма лексикологами): *porte-plume, perce-neige, chou-fleur, chou-rave, porte-fenêtre, poisson-chat, timbre-poste, ville-dortoir, eau-de-vie, aigre-doux, petit fils, cache-nez, chauve-souris, bateau-phare,*
- через прийменник (що, відповідно, нагадує аналітичний, чи синтаксичний, спосіб словотвору): *brosse à dent, sac à dos, boîte à chapeaux, pot à lait, pomme de terre, moulin à vent, pomme de terre, tête de pont, fer à repasser,*
- нарешті, безсполучниковою, з відсутністю графічного з'єднання типу: *assurance vieillesse, impôt sécheresse, sac poubelle, cas type, kilos fast-food* тощо.

І саме остання модель є найузуальнішим типом творення нових слів у сучасній французькій пресі та рекламі, що, власне, пояснюється її можливістю поєднання найрізноманітніших форм слів та основ з метою створення нових концептів і понять, наприклад:

"Journaliste tout-terrain, aussi à l'aise avenue Montaigne pour une interview mode qu'en pleine montagne corse pour un reportage voyage, Sibylle Grandchamp est l'une des très jolies plumes d'Air France Madame" (Air France Madame, 2011).

"Au fil des pages de ce numéro spécial mode, nous voilà rhabillées pour l'hiver" (Air France Madame, 2011).

"Le pull chaussette est à la fête" (publicité 2011).

© Смущинська І. В.

"Perfection lumière. La perfection n'a jamais été aussi simple. Chanel" (publicité 2011).

Як наслідок, така модель пропонує два різні типи з синтаксичної точки зору:

- слова, що ввійшли до складу, є незалежними типу: *porte-fenêtre, oiseau-mouche, chien-loup, balai-brosse, chou-rave, chou-fleur, café-concert, abri-neige, wagon-lit, avion-radar, signal-bruit, français-russe,*
- одне слово підпорядковується іншому: *timbre-poste, brosse à dent, sac à dos, toit de chaume, cerf-volant, eau-de-vie, coffre fort, amour-propre, sans-froid, etc.*

Як вже зазначалося вище, французькі лексикологи схильні до широкого розуміння складного слова, яким вважається будь-який стійкий вираз, що виражає одне поняття. Російські лексикологи, спираючися на праці В.В.Виноградова, з цим не погоджуються, відносячи такі вирази чи до фразеологізмів чи до словосполучень. Проф. О.І.Смирницький зокрема наполягав на формальному критерії морфологічної цілісності складного слова і категоричній відсутності будь-яких синтаксичних відношень між його складовими. Відповідно, Н.М.Лопатнікова і Н.А.Мовшович, автори російського видання "Лексикології сучасної французької мови" [2:109-110], слова другого типу як-от *timbre-poste*, всупереч французьким підходам, розглядають як словосполучення, а не як складні слова.

З іншого боку, французькі дослідники і до сьогодні не є одностайними щодо розуміння таких слів як *avant-scène, avant-guerre* чи *arrière-pays, arrière-pensée, hypermarché* тощо, тобто слів з компонентами латинського чи грецького походження, відносячи їх то до складних слів, то до префіксоїдів [див., напр.: 3].

Якщо ж підтримати думку проф. З.Н.Левіта [4] про те, що словоскладання поєднує самостійні слова, а ***аналітичне словотворення*** понятійне слово із службовим, відповідно, *faire peur, avoir besoin, faire mal, avec fermeté* розуміються як аналітичні слова, оскільки дієслово тут виступає у значенні "дієслівного суфікса", тоді наступною тезою російських лексикологів буде та, що словоскладання утворює лише ***іменники та прикметники*** [4; 5]. Французькі ж науковці, підтримуючи більш широке розуміння проблеми, називають серед складних слів і дієслова типу *avoir lieu,*

© Смущинська І. В.

prendre froid, rendre gorge, tenir conseil, prendre note, і прислівники *petit-à-petit, tout à fait, peu ou prou, à toute allure, à gorge déployée, bientôt, quelquefois, dessous, là-bas, pourquoi, en revanche, de travers, par hasard, de gré ou de force, de temps en temps, au hasard, d'autre part*, і займенники *quelque chose, quelqu'un, n'importe qui*, і прийменники та сполучники типу *quant à, depuis, par-delà, hormis, au-dessus de, à même, grâce à, faute de, de manière à, en faveur de, dans le but de, bien que, parce que, afin que, alors que, pour que, sauf que, en sorte que, à condition que, à seule fin que, comme si, en effet, par conséquent, du coup* тощо [див.: 3], хоч і не відмовляючись від терміна "locution".

Повертаючись до сучасних складних новотворів, зазначимо, що більшість безсполучникових одиниць є:

- складними одиницями іменникового типу,
- часто це є одиниці термінологічного характеру,
- при цьому їх основою часто виступає метафора.

Наприклад:

sang-froid, poule mouillée, homme grenouille, poisson-chat, oiseau-lire, fauteuil-crapaud, papier-pelure, organisation-parapluie, (parler) petit-nègre, enfants de la promesse, lèche-bottes (= підлабузник), casse-pattes (= алкоголь, що валить з ніг), bec-de-cane, queue-de-cheval, femme-tigresse (стаття у журналі "Elle", присвячена Юлії Тимошенко, так і називається *"Ioulia la tigresse"*) тощо.

Певною частиною таких нових слів виступають назви професій, що стали актуальними у XX столітті:

garde-malade, garde du corps, garde-chasse, aide-comptable, porte-drapeau, porte-parole, attaché de presse, etc.

Часто така нова назва побудована через ***компресію***, що відповідає відомій "теорії еліпсису", запропонованій Арсеном Дарместетером щодо походження складних слів, хоч і розкритикованої пізніше Альбером Доза:

médecin-dentiste (= médecin qui est dentiste),

monteur-levageur (= monteur qui est à la fois levageur),

attaque-mitralleuse (= attaque qui s'accomplit avec des mitrailleuses),

voiture tous terrains (= voiture pour tous les terrains),

timbre-poste (= timbre de poste ou *par la poste),*

coin rangement (= un coin pour le rangement, un endroit qui permette le rangement), etc.

Треба відзначити, що найпродуктивнішою моделлю у XX столітті була модель ***Verbe + Nom***, через яку було створено значну кількість складних слів:

perce-neige, porte-clés, porte-drapeau, garde du corps, garde-robe, vide-ordures, épluche-légumes, tire-bouchon, brise-glace, gratte-ciel, chasse-neige, tourne-disques, essuie-main, coupe-papier, etc.

Назвемо хоча б слова, утворені із дієсловом ***porter*** і зафіксовані словником:

porte-affiche, porte-aigle, porte-aiguille, porte-allumettes, porte-autos, porte-avions, porte-bagages, porte-balais, porte-bouteille, porte-clés, etc.

Наведемо ще деякі неологізми XX століття, утворені на основі інших дієслів:

cache-radiateur, essuie-glace, couvre-lit, lance-bombes, lance-missiles, lave-vaisselle, lave-linge, lave-glace, porte-bébé, porte-aéronefs, remue-méninges, etc.

З семантичної точки зору така модель, як правило, показує певну дію спрямовану на об'єкт:

un porte-avions (= quelque chose qui porte des avions),
un couvre-lit (= quelque chose qui couvre le lit),
un cache-nez (= quelque chose qui cache le nez), etc.

Як вже зазначалося, було утворено:

- багато термінів: військових (*lance-torpilles, garde-frontière*), технічних (*porte-bagages, ouvre-boîte, brise-pierres, brise-béton, garde-boue*), медичних та біологічних (*compte-gouttes*, *garde-bœuf*) тощо,
- багато слів повсякденного життя (*garde-robe, garde-boutique, garde-nappe, lave-vaisselle, tire-bouchon, cure-dent, porte-cigare*),
- і навіть, слів розмовного стилю з яскраво вираженою експресивністю: *casse-pipe (= mort, guerre, danger), attrape-nigaud (= farce), pousse-café (= petit verre de liqueur qu'on prend après le café), trouble-fête, traîne-savate (= fainéant), etc.*

© Смущинська І. В.

Однак за численними свідченнями ця модель давно поступилася моделі ***Nom + Nom***, яка утворила у XX столітті в два рази більше слів, ніж модель попередня (зокрема слів термінологічного характеру) [див., напр.: 5:157]:

réunion-débat, table-buffet, montre-réveil, coin-bureau, roman-fleuve, wagon-bar, histoire-fiction, tissu-éponge, camion-citerne, jupe-paréo, tennis-bisiness, etc.

Численні приклади надає арго і розмовне мовлення:

chiendent (= difficulté), chien-chien (= petit chien), chiftire (= chiffon), chinetoc (= chinois), grippe-sous, cernes-valises, cuisse-dame, copin-cul, gros-cul, vif-argent, etc.

Моделі ж ***Préposition + Nom*** та ***Adjectif + Nom*** демонструють дуже рідкі випадки:

bas-relief, plate-forme, basse-cour, avant-garde, arrière-cour, à la garçonnet, etc.

Треба відзначити, що французька орфографія останнім часом рекомендує написання складних слів як одне слово, без риски, зокрема це стосується слів з дієсловом *porter* типу *portemonnaie,* вже зафіксованими є *portefeuille* та *portemanteau* [3:170], а також трансформація *sous-estimer* → *sousestimer*.

Багато злитих форм було утворено і продовжує утворюватися ***на основі грецьких та латинських слів із "голосною-зв'язкою"***:

- "o" у словах грецького походження (*lexicologie, sémiologie, photométrie, radiographie, agronomie, pseudonyme, bibliophile, aéromètre, hydroplane, phonographe, magnétophone, filmoscope, technocrate*),
- "i" у словах латинського походження (*multiforme, agriculture, capricorne, carnivore, herbivore, viticulture, tirannicide*).

У науковій термінології слова з грецькою основою переважають: так, за даними Ж.Дюбуа, "Малий Робер" зафіксував біля 1000 таких складних слів.

Іноді важко встановити модель і лексико-граматичний клас слів-компонентів, наприклад, "*graphe*" ("écrire, écriture"):

biographe ("vie" + "écrire", "celui qui écrit la vie" → N + V),

orthographe ("correcte" + "écriture" → Adj + N).

© Смущинська І. В.

Щоб такі слова увійшли до складу французької лексики, їхні компоненти повинні бути використаними більше ніж один раз, напр.:

magnétophone, ionophone, dictaphone, etc.

Для всіх носіїв мови вони стають справжніми французькими словами, зокрема коли починають утворювати нові складні форми з власне французьким словом:

hydrophile > cinéfile, francophile, etc.

Цілі серії слів було утворено з латинськими компонентами *-cide, -fère, -fuge* та грецькими *-crate, -phile, -phobe, -phone, -thèque*, які часто утворюють "змішані" складні форми, де першим компонентом виступає французьке слово:

cinéphile, discothèque, insecticide, etc.

Серед останніх новотворів можна назвати:

uniprix, unisexe, autoroute, aérogare, radioélément, radiodiffuseur, radiocanal, télécarte, télédistribution, téléspectateur, mondiovision, microsillon, hydroavion, électrochoc, électrothérapie, filmothèque, bureaucratie, etc.

Однак, що цікаво, це не стосується форм "*aristo*" та "*klepto*", які були використані лише для створення слів *aristocrate* та *kleptomane* [3:181].

Найтиповішою формою "книжного" словоскладання вважається модель N + V : *hydrophile* ("eau" + "aimer"), хоч і модель N + N теж зустрічається: *androgyne* ("homme" + "femme"), *toponyme* ("lieu" + "nom"), *anthropomorphe* ("homme" + "forme"), *métropole* ("mère" + "ville"), *pétrole* ("pierre" + "huile").

Присутність у таких термінологічних композитах латинського чи грецького компоненту часто надає новим словам ознаки "інтернаціональності" і включає їх до рангу слів-інтернаціоналізмів.

Закінчимо нашу невелику розвідку щодо проблеми сучасного словоскладання, навівши ще сліова, створені у XX-XXI столітті:

crayon-feutre, ville-dortoir, mot-valise, café-bar, homme-grenouille, hors-concours, hors-piste, après vente, après-shampoing, presse-légumes, tourne-disque, chauffe-eau, pop art, musique pop, pop-corn, jupe-paréo, bar-sandwicherie, flirto-couchouiller, libre-échange, cyber-clients, Net-art, Net-artiste, journaliste-hacker, gagne-petit, pause café, stylobille, assurance-vie, assurance-maladie, pneus neige, satellite espion, allocation-logement, école-pilote, effet choc, etc.

© Смущинська І. В.

Значне місце серед них, як зазначалося, належить назвам професій:

mathématicien-informaticien, ingénieur-informaticien, architecte-décorateur, médecin-dentiste, monteur-levageur, écrivain-poète, journaliste-littéraire, analyste-programmeur, actrice-mannequin, concepteur-rédacteur, etc.

Особливим елементом французької культури є французька кухня і, відповідно, численні назви страв теж часто утворюються через словоскладання:

pêches à l'impératrice, riz à la reine, artichauts à la diable, couronne d'œufs brouillés, boules de Berlin, perles chinoises, biftecks à la provençale, etc.

Безумовно, певна частка найвживаніших слів утворена на основі "*euro-*":

eurosceptique, eurochiens, europaque, euros, etc.

"France-Soir" так, наприклад, аналізує появу такого неологізму:

"Il est curieux de noter que le principal néologisme que cet événement a suscité soit le mot "eurosceptiques", servant à qualifier les personnes qui ne croient pas que cette union puisse être réellement sérieuse et efficace..."

Нарешті, сучасна лексикологія відмежовує слова-композити, утворені на основі повних слів чи коренів, як це зазначалося вище, від ***слів-телескопів***, чи ***слів-валіз***, коли поєднуються певні "уламки" слів типу:

université + olympiade > universiade,
motorcar + hôtel > motel,
français + anglais > franglais,
téléphone + carte > télécarte, etc.

При цьому часто відбувається накладання першого і другого елемента, тобто спостерігається наявність спільного елемента, наприклад:

midinette = midi + dinette,
motel = motor + hôtel,
écolection = écologique + collection, etc.

Упізнавання та розуміння таких слів є часто досить складним, оскільки такі "дикі" слова є результатом певної мовної гри, наприклад:

Adidas = Adi Dassler (le nom et le prénom du créateur),
nylon = New York + London (le nom est créé par les inventeurs),
Eurovision = euro(péen) + (télé)vision чи *Euro(pe) + vision*,
altiport = alti(tude) + port чи *alti(tude) + (aéro)port,* etc.
Серед слів створених останнім часом можна назвати:
courriel (courrier électronique), що замінило "*e-mail*" у 2003 році,
cybernation = cybern(étique) + (autom)ation,
restoroute = restau(rant) + route,
vertiport = verti(cal) + (airo)port (c.-à-d. le terrain destiné à l'atterrissage et au décollage des hélicoptères et des avions à décollage court),
bancatique = banque + (inform)atique (c.-à-d. l'ensemble des techniques, visant à automatiser le travail de banque),
claviardage (= bavardage avec le clavier),
publireportage (= publicité + reportage),
famillionnaires (= famille de millionnaires), etc.

Дуже часто слова-валізи мають експресивний чи гумористичний ефект. А те, що така модель передбачає можливість присутності одного повного (не усіченого) слова, ускладнює розмежування словоскладання/телескопія.

Перспективи дослідження. Таким чином, зроблений нами невеличкий огляд проблем французького словоскладання та телескопії показав, що вони потребують прискіпливого аналізу, зокрема перспективою можна вважати розробку моделей, типів, видів як способів словотворення, так і самих слів, отриманих у результаті, а також їхньої семантики, форми, функцій, конотацій тощо. Результати такої праці сприятимуть як глибшому розумінню мов та їх типології, так і перекладацькому аналізу.

ЛІТЕРАТУРА

1.*Халифман Э.А., Макеева Т.С., Раевская О.В.* Словообразование в современном французском языке / Халифман Э.А., Макеева Т.С., Раевская О.В. – М.: Высшая школа, 1983. – 128 с. 2.*Лопатникова Н.Н., Мовшович Н.А.* Лексикология современного французского языка / Лопатникова Н.Н., Мовшович Н.А. – 4-е изд. – М.: Высш. шк., 2001. – 247 с. 3.*Lehmann A., Martin-Berthet F.* Introduction à la lexicologie. Sémantique et morphologie / Lehmann Alise, Martin-Berthet Françoise. – P.: Nathan, 2002. – 201 p. 4.*Левит З.Н.* Лексикология французского языка / Левит Зигфрид Натанович. – М.:Высш. школа, 1979. – 160 с. 5. *Чекалина Е.М., Ушакова Т.М.* Лексикология французского языка / Чекалина Евгения Михайловна. – Спб: Изд-во С.-Петерб. ун-та, 1998. – 236 с.

© Смущинська І. В.

СТАСЮК О. С.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

МОВНІ ЗАСОБИ ДИСФЕМІЗАЦІЇ У ПАРЛАМЕНТСЬКІЙ КОМУНІКАЦІЇ ФРН ТА ШВЕЦІЇ

У статті розглядаються мовні засоби дисфемізації, які використовуються в парламентській комунікації ФРН та Швеції. Основна увага приділяється лексико-семантичним засобам дисфемізації, таким як метафоричне перенесення та генералізація значення, а також використання табуйованої лексики.
Ключові слова: дисфемізм, генералізація значення, оцінна метафора, парламентська комунікація, табуйована лексика.

В статье рассмотрены языковые средства дисфемизации, которые используются в парламентской коммуникации ФРГ и Швеции. Основное внимание сконцентрированно на лексико-семантических средствах дисфемизации, таких как метафорический перенос и генерализация значения, а также использование табуированной лексики.
Ключевые слова: дисфемизм, генерализация значения, оценочная метафора, парламентская коммуникация, табуированная лексика.

The article considers the linguistic means of dysphemization that are used in the parliamentary communication of Germany and Sweden. The attention is focused on lexically-semantical means of dysphemization, such as metaphorization and generalization of meaning as well as using taboo words.
Key words: dysphemism, generalization of meaning, evaluative metaphor, parliamentary communication, taboo words.

Актуальність. Дисфемія є поширеним мовним явищем у парламентській комунікації. Важливим аспектом, який допомагає розкрити сутність дисфемізмів, є з'ясування мовної природи цих одиниць.

На відміну від засобів вербалізації евфемізмів, дослідженню яких присвячено чимало наукових праць [1–4 та ін.], питання засобів вербалізації дисфемізмів залишається практично недослідженим. На сьогодні існують лише окремі спроби встановити перелік мовних засобів, за допомогою яких утворюються дисфемізми, або описати окремі з них [5; 6]. Взагалі відсутні праці, у яких розглядалася б специфіка мовної реалізації дисфемістичних позначень у парламентській комунікації. З огляду на це, з'ясування засобів вербалізації дисфемізмів, що використовуються в парламентській комунікації, є актуальним завданням.

Метою цієї статті є з'ясувати, за допомогою яких саме мовних засобів утворюються дисфемізми в парламентській комунікації ФРН та Швеції.

© Стасюк О. С.

Наукова новизна дослідження визначається тим, що вперше подано систематизований опис засобів вербалізації дисфемізмів, що використовуються у парламентській комунікації ФРН та Швеції.

Об'єктом дослідження є дисфемізми, що репрезентують парламентську комунікацію ФРН та Швеції.

Предметом дослідження є фонетичні, морфологічні, лексико-семантичні та синтаксичні способи та засоби вербалізації дисфемізмів у парламентській комунікації Німеччини та Швеції.

Матеріал дослідження складають дисфемізми, відібрані методом суцільної вибірки з текстів, що репрезентують парламентську комунікацію ФРН та Швеції 2008–2009 років, зокрема таких як промови депутатів на пленарних засіданнях, промови міністрів у парламенті, запитання до промовців на пленарних засіданнях парламентів та відповіді на них тощо.

Дослідження мовних засобів, за допомогою яких утворюються дисфемізми, передбачає їхній розподіл залежно від мовного рівня реалізації. З огляду на це, доцільно виокремити фонетичний, морфологічний, лексико-семантичний та синтаксичний рівні.

На фонетичному рівні в парламентській комунікації ФРН та Швеції спостерігається використання звукової аналогії під час утворення дисфемізмів. Так, замість *Wachstumsbeschleunigungsgesetz* використовується дисфемізм *Zukunftsverhinderungsgesetz* або *Wachstumsverhinderungsgesetz*. Дисфемістичні та недисфемістичне позначення мають таку саму кількість звуків та складів, однаковими є послідовність голосних та приголосних звуків, а також послідовність наголошених та ненаголошених складів. Прагнення зберегти фонетичну близькість дисфемізму до первинного позначення спостерігається і в заміні *Entwicklung* на *Abwicklung*, а також у вживанні замість *Entwicklungsminister* дисфемізму *Abwicklungsminister*. Найбільш ефективними такі дисфемізми є тоді, коли розвінчують відповідні евфемістичні позначення. Звичайно, звукова аналогія використовується в поєднанні з лексико-семантичними засобами дисфемізації, оскільки при збереженні фонетичної близькості відбувається зміна значення на протилежне.

На морфологічному рівні для утворення дисфемізмів у парламентській комунікації Німеччини використовуються суфікси з негативною семантикою, такі як *-ei*, *-sel* (у поєднанні з префіксом *ge-*),

© Стасюк О. С.

-itis: *Dampfplauderei; Deutschtümelei; die Hauerei der Koalitionäre; Liebedienerei an einer Lobby; Lohndrückerei; ökonomische Geisterfahrerei; Sauerei; Geschreibsel dieser Versicherungslobbyisten; Kommissionitis.*

У парламентській комунікації ФРН спостерігається також використання заперечувального префікса *un-* у поєднанні з прикметниками, що відзначаються позитивним оцінним значенням, для утворення дисфемізмів (нім. *unsoziale Kopfprämie* замість *soziale Kopfprämie*).

Для утворення дисфемізмів у парламентській комунікації Німеччини використовується також найвищий ступінь порівняння прикметників. Так, депутата з фракції СПН Губертуса Гайля позначають як *der erfolgloseste Generalsekretär der SPD* та *der zweitschlechteste Generalsekretär der Sozialdemokratie im vereinten Deutschland*. Найвищий ступінь порівняння прикметника, що не відзначається негативною семантикою, може бути використаний також для підсилення дисфемізму: *der größte Blödsinn, den es gibt* на позначення одного з заходів уряду та *der größte Schuldenmacher der Nation* на позначення політика з СПН Пера Штайнбрюка. У цих дисфемізмах негативна семантика міститься в словах *Blödsinn* та *Schuldenmacher*, а прикметник *der größte* підсилює негативний ефект.

Для утворення дисфемізмів у парламентській комунікації Німеччини використовуються іменники, що є поєднанням декількох слів, на зразок *Bis-hierhin-und-nicht-weiter-Liberalismus; das Katz-und-Maus-Spiel auf offener See; die oberen Zehntausend, die Wer-weiß-wie-viel-Tausende Euro verdienen; die Partei des Sowohl-als-auch; Drohne-Willi-Koalition; ein Weiter-so; harte Law-and-Order Politik; Nichts-mehr-darf-dazukommen; Schröder-Fischer-Falle; Zu-Ende-Leben des Lebens; Zu-Hause-bleib-Prämie.*

У парламентській комунікації Швеції такі іменники використовуються значно рідше: *uppifrån-och-ned-perspektiv* (укр. *перспектива-згори-донизу*).

На лексико-семантичному рівні продуктивним є утворення дисфемізмів шляхом використання генералізованих позначень з негативною семантикою. Такі дисфемізми зустрічаються як у парламентській комунікації ФРН (напр. нім. *blanker Dilletantismus* на позначення правлячої коаліції або *Aneinanderreihung von Allgemeinplätzen* на позначення промови одного з депутатів, так і в

парламентській комунікації Швеції (напр. шв. *bluff* – укр. *блеф* на позначеня зобов'язання Страхового фонду щодо рівня послуг або *kaos* – укр. *хаос* на позначення становища в міністерстві юстиції).

Поряд з генералізацією значення, одним із основних лексико-семантичних засобів, що використовується у парламентській комунікації ФРН та Швеції як для утворення евфемізмів, так і для утворення дисфемізмів, є метафоризація.

Так, у парламентській комунікації Німеччини присутні численні дисфемістичні позначення, до семантичного складу яких входить сема "тварина". Такі дисфемізми є метафоричними. Поширення дисфемістичних метафор, пов'язаних з тваринами, зумовлене негативними асоціаціями, що виникають при використанні назви тварини на позначення людини. Зважаючи на це, найбільш зручним є використання таких дисфемізмів безпосередньо для позначення політичних опонентів та їхньої діяльності. Так, політика Міхаеля Ґлоса дисфемістично називають *Problembär der Regierung.* На позначення економічної та фінансової кризи використовується дисфемізм *Habicht.* Вдалим дисфемістичним позначенням піратства є *Haifisch.* Опозиція використовує такі дисфемістичні позначення політиків з правлячої коаліції як *Ente* та *Tiger.* Зокрема, використовується дисфемістичне позначення того, що політики з коаліції мають великі плани, які вони не реалізовують *da sind welche als Tiger gestartet und als lahme Enten gelandet.* Коаліція християнських демократів з вільними лібералами позначається як *Tigerentenkoalition,* а самі політики з коаліції як *Tiger.* Захист банків державою під час кризи метафорично зображено за допомогою дисфемізму *die Küken unter die Henne*, а діяльність опозиції дисфемістично позначається як *Rattenrennen* та *sich suhlen.*

Багато таких дисфемізмів і в парламентській комунікації Швеції. Наприклад дисфемізм *ekonomins elefanter* – укр. *економічні слони* вжито на позначення великих промислових підприємств. Іншим метафоричним дисфемізмом, утворенням з використанням номінації виду тварин є *det är mycket skrik och lite ull, som bonden sade när han klippte grisen* – укр. *багато крику та мало вовни, як сказав селянин, коли стриг порося* на позначення того, що соціал-демократи багато розмовляють, але мало роблять. У ще одному дисфемізмі, вжитому в парламентській комунікації Швеції, використано образ миші для позначення політичних опонентів *Musen som röt och sade pip* – укр.

© Стасюк О. С.

миша, яка ричала, а лише пискнула. У такий спосіб здійснюється дисфемістичне вираження того, що ліва партія запропонувала лише незначні зміни до урядового законопроекту, хоча перед цим здійснювала його гучну критику.

Ще одним дисфемізмом, у якому використано назву тварин є *Man kan ersätta de dyra förvaltarna med fyra apor* — укр. *дорогих керівників можна замінити чотирма мавпами* на позначення неефективного управління страховими фондами.

Метафоричним дисфемізмом є вираз *nacka gåsen* (укр. *оголити гуску*), що використовується у зв'язку з підвищенням податків.

У парламентській комунікації ФРН та Швеції використовуються також метафоричні дисфемізми, семантика яких пов'язана з хворобами. Втім, такі дисфемізми є менш чисельними порівняно з тими, до семантичного складу яких входить компонент "тварина".

Так, у парламентській комунікації Німеччини було використано назву хвороби *Schweingrippe: Ihre Rede hat Schweingrippe,* за допомогою якої було здійснено негативну оцінку промови політичного опонента. До цієї групи можна віднести і вирази *Ausbluten der Kommunen* та *die Kommunen bluten aus* на позначення недофінансування місцевих бюджетів. Відмова від курсу на подальшу європейську інтеграцію позначається дисфемізмом *Eurosklerose.* Зі сферою хвороб пов'язаний і дисфемізм *das Gift Geldmangel wird in der Kultur epidemische Formen annehmen* на позначення постійної нестачі фінансування у сфері культури.

У парламентській комунікації Швеції вживається дисфемізм *Hela världsekonomin har nu tarmvred, hjärnblödning och hjärtinfarkt på samma gång* – укр. *У всієї світової економіки зараз заворіт кишок, інсульт та інфаркт одночасно* на позначення глибокої кризи світової економіки.

Типовим для парламентської комунікації ФРН та Швеції є метафоричне зображення політики як руху. Так, політика коаліції дисфемістично зображається як *finanzpolitischer Blindflug*, а продовження терміну експлуатації атомних електростанцій позначається метафоричним дисфемізмом *geschraubter Rückwärtssalto in der Energiepolitik.*

Ще одна метафора руху спостерігається в дисфемізмі *Wir stellen die Ernährung auf Chips um, behalten aber das Ziel, im Jahr 2020 einen Marathon zu gewinnen*, що вживається на позначення прагнення знизити

© Стасюк О. С.

викиди вуглекислого газу в атмосферу при одночасному субвенціонуванні теплових електростанцій.

В парламентській комунікації Швеції використовується метафоричний образ дороги та каменів як перешкод на ній: *Det är stora stenar som fortfarande ligger i vägen* (укр. *великі камені все ще лежать на дорозі*) або *det är stora stenar som ligger framför oss* (укр. *великі камені лежать перед нами*). У такий спосіб дисфемістично зображено перешкоди на шляху до досягнення заявлених кліматичних цілей.

Як у парламентській комунікації ФРН, так і в парламентській комунікації Швеції спостерігається використання метафоричного образу корабля в морі.

Ihre eigenen schwarzen Landeskapitäne kämpfen noch mit der hohen See der Krise. Dann kommen Sie mit Ihrer Klientelpolitik und schießen denen zusätzlich ein großes Leck ins Schiff. Jetzt glauben Sie, dass die mit Lobeshymnen auf Schwarz-Gelb tapfer untergehen. Aber kurz bevor sie absaufen, sollen sie Ihnen noch den letzten Bordproviant zuwerfen.

У цьому прикладі країна подається в образі корабля, який може затонути. Дії, шкідливі для економіки, зображені як створення пробоїн на кораблі.

В іншому прикладі також спостерігається образ пробоїн на кораблі, викликаних фінансовою та економічною кризою:

Manchmal hat man allerdings den Eindruck, dass der eine Teil der Mannschaft des deutschen Kreuzfahrtschiffes noch auf dem Sonnendeck die Stühle sortiert, während der andere Teil unten bereits schuftet, um die größten Lecks abzudichten.

У парламентській комунікації Швеції використовується дисфемізм з образом корабля-Швеції. При цьому економічна криза зображається як шторм, що загрожує затопити корабель.

Det har varit en stark storm som liksom skeppet Sverige surrat alla fast vid masten. Man har stängt luckorna, man har genomlidigt en rejäl storm på havet. Egentligen har man stängt allting. Tyvärr är det många som har blivit kvar på däck. Det är många som vi nu upptäcker spolats över bord. (Укр. *Надійшов сильний шторм, який накинувся на корабель Швецію. Були закриті люки, був пережитий справжній шторм на морі. Власне було закрито все. Нажаль, багато хто залишився на палубі. І тепер ми дізнаємося, що багато кого змило за борт.*).

© Стасюк О. С.

Подібний образ спостерігається й під час використання дисфемізму *Schiffbruch erleiden* (укр. *зазнати корабельної аварії*) на позначення поразки у виборчій боротьбі.

У парламентській комунікації Швеції вживається метафоричний дисфемізм *arbetslösa som alliansregeringen har glömt kvar på däck och som riskeras att spolas bort* (укр. *безробітні, яких правий уряд забув на палубі і які тепер ризикують бути змитими за борт* на позначення того, що безробітні ризикують залишитися без коштів на життя.

Іншою поширеною метафорою руху є метафора потяга. Так, розгорнута дисфемістична характеристика ситуації в Німеччині подається метафорою *Ihre Lok fährt mit Kohle- und Atomstrom, die hinteren Waggons werden abgekoppelt, in der zweiten Klasse fällt die Heizung aus, im Bistrowaggon steigen die Preise, aber dafür werden in der ersten Klasse Gratiscocktails serviert. Das ist Schwarz-Gelb auf einen Satz gebracht*. У такий спосіб здійснюється критика сприяння виробництву електроенергії на теплових та атомних електростанціях, недостатньої підтримки малозабезпечених верств населення і середнього класу, а також інфляції.

Іншим прикладом використання метафори потяга є *im Schlafwagen an die Macht kommen.*

Аналогічно в парламентській комунікації Швеції використовується метафоричний дисфемізм *Infrastrukturen spårar ur* (укр. *інфраструктура зійшла з рейок*) на позначення неправильного курсу розвитку інфраструктури.

Як у парламенті Німеччини, так і в парламенті Швеції спостерігається використання метафоричних образів таких погодніх явищ як дощ, буря, цунамі тощо.

Зокрема, у парламентській комунікації Німеччини вживається вираз *im Regen stehen lassen* замість *nicht weiter entwickeln,* а також *Die Bauern im Regen stehen lassen.* замість *Die Bauern nicht unterstützen.* У парламенті Швеції використовується дисфемістична метафора *Det regnar i Europa.* (укр. *У Європі йде дощ.*) на позначення домінування в Європі консервативних політичних сил.

Скорочення видатків у сфері культури дисфемістично позначається як *Spar-Tsunami.*

У ще одному метафоричному дисфемізмі в парламентській комунікації Німеччини використана метафора шторму: *Sie freuen sich*

© Стасюк О. С.

hier darüber, dass die See im Auge des Orkans so ruhig ist. Ihre Kolleginnen und Kollegen draußen im Lande, die Bildungspolitiker in Ländern und Gemeinden, aber kämpfen mit allerschwerstem Wetter. Und was machen Sie? Sie ziehen ihnen mit Ihrer Klientelpolitik den letzten Boden unter den Füßen weg.

У парламентській комунікації Швеції образ шторму та цунамі використовується також для позначення кризи: *Blåsa av i krisens storm* (укр. *дути в кризовий шторм*) на позначення заходів у сфері зайнятості та соціального страхування*; ekonomiska stormvindarna viner* (укр. *віють економічні штормові вітри*) на позначення економічної кризи та *tsunami* (укр. *цунамі*) на позначення фінансової кризи.

Ситуація з великими термінами розгляду питань у страховому фонді метафорично позначається як шторм: *För ett år sedan stormade det rejält runt Försäkringskassan* (укр. *рік тому навколо страхового фонду був справжній шторм*).

Для дисфемістичного зображення політики опонентів використовується метафора холоду: *verbraucherpolitische Kaltfront; Koalition der Kälte; soziale Kälte; soziale Kälte; sozialpolitische Eiszeit* тощо.

У парламентській комунікації Швеції використовується дисфемізм *Den kalla handelns politik* (укр. *політика холодної торгівлі*) на позначення політики уряду в сфері зайнятості та соціального страхування.

В той час як для утворення евфемізмів у парламентській комунікації використовується метафоричний образ моста, для утворення дисфемізмів використовується протилежний образ стіни: *eine Mauer zwischen Ost- und Westdeutschland aufbauen* (замість *Hartz-IV Satz regionalisieren*)*; Mauer* (*Atomkraft*); *neue Mauern aufbauen* (*Gesundheitsbereich reformieren*).

Для дисфемістичного зображення кризи у парламентській комунікації Швеції використовується метафоричний образ ями: *ekonomin har landat på fötter men problemet är att vi står i en djup grop* (укр. *економіка приземлилася на ноги, але проблема в тому, що ми стоїмо в глибокій ямі*) та *världen körde fram till en avgrund* (укр. *світ під'їхав до безодні*).

У парламентській комунікації ФРН вживаються також дисфемістичні метафори на позначення Німеччини: *der große Tanker, den man mitschleppen muss* та *der kranke Mann.*

© Стасюк О. С.

У парламентській комунікації Німеччини для дисфемістичного зображення фінансової допомоги використовується метафоричний образ краплі:

Der Stein ist so heiß, dass der Tropfen schon verdampft ist, bevor er aufkommt. (Das Grünland-Milch Programm kann nicht helfen.); Tropfen auf den heißen Stein (das Grünland-Milch Programm); Tropf des Staates (Sozialhilfe).

Для дисфемістичного позначення фінансової та економічної кризи в німецькому парламенті використовується метафоричний образ тунелю: *Die Opposition würde den Tunnel am liebsten verlängern. (Die Opposition will nicht, dass Krise zu Ende ist).*

Поряд з метафорами, у парламентській комунікації ФРН та Швеції досить численними є дисфемізми, у яких використовується табуйована лексика, зокрема позначення смерті, диявола тощо. Якщо під час евфемізації мовці замінюють такі табуйовані позначення на евфемістичні, то під час дисфемізації відбувається зворотній процес: для позначення нетабуйованих денотатів вживається табуйована лексика. Так, ситуація у сфері охорони здоров'я дисфемістично описується за допомогою виразу *Teufelkreis von Regulierung und Bürokratie.* Замість *Betreuungsgeld* використовується дисфемізм *Teufelszeug.* На позначення міністра закордонних справ Гідо Вестервелле, міністра економічної співпраці та розвитку Дірка Нібеля та міністра оборони Карла Теодора Фрайхерр цу Ґуттенберга використовується дисфемізм *Trio infernale.* Погіршення стану освітньої системи позначається за допомогою дисфемізму *neue Nägel in den Sarg des öffentlichen Bildungssystems schlagen.* Для позначення застосування військової сили в міжнродних операціях використовується дисфемізм *Totengräben der Entwicklungszusammenarbeit.*

У парламентській комунікації Швеції також спостерігається використання дисфемізмів з табуйованим компонентом *död* – укр. *смерть.*

Так, спад у будівельній сфері дисфемістично позначається як *Dödläge på byggarbetsmarknaden* (укр. *мертвий стан на будівельному ринку*), а згортання мережі автозаправок у рідкозаселених місцевостях як *mackdöden* (укр. *смерть автозаправок*).

На синтаксичному рівні спостерігається використання дисфемістичних словосполучень, що утворені шляхом використання замість іменника поєднання іменника з прикметником (напр.

© Стасюк О. С.

finanzpolitischer Blindflug замість *Finanzpolitik*) або з іменником у родовому відмінку (напр. *Dokument der Vertagung* замість *Koalitionsvertrag*). Такі словосполучення дають можливість одночасно виконати дві умови, що необхідні для утворення дисфемізму: змінити оцінне значення на протилежне і забезпечити зв'язок з первинним позначенням та денотатом. Наприклад, у словосполученні *finanzpolitischer Blindflug* негативна семантика зосереджена в іменнику, а прикметник дає змогу розпізнати, що йдеться саме про політику в фінансовій сфері.

Висновки та перспективи дослідження. Здійснене дослідження свідчить про те, що для утворення дисфемізмів використовуються мовні засоби різних рівнів, провідними серед яких є лексико-семантичні, зокрема метафоризація та використання табуйованої лексики. Цікавим напрямком подальших досліджень видається порівняння метафоричних дисфемізмів, що використовуються в різних культурах та в різних інституційних умовах.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Великорода В. Б.* Семантичні та функціонально-прагматичні характеристики евфемізмів в англійській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови" / Віра Богданівна Великорода ; Львівськ. нац. ун-т імені Івана Франка. − Львів, 2008. − 19 с. 2. *Крысин Л. П.* Эвфемизмы в современной русской речи / Леонид Петрович Крысин // Русский язык конца XX столетия (1985–1995). – М. : Школа "Языки русской культуры", 1996. – С. 384–408. 3. *Манютіна О. І.* Засоби евфемізації та дисфемізації експлетивів у сучасній англійській мові / О. І. Манютіна // Матеріали ІІ міжнар. наук.-практ. конф. ["Сучасні наукові дослідження – 2006"], (20–28 лютого 2006 р.). – Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2006. – Т. 39 : Філологічні науки / відп. ред. К. О. Біла. – С. 30–34. 4. *Luchtenberg S.* Euphemismen im heutigen Deutsch : mit einem Beitrag zu Deutsch als Fremdsprache / Sigrid Luchtenberg. − Frankfurt am Main [u.a.] : Lang, 1985. − 299 S. 5. *Мілєва І. В.* Евфемізація і дисфемізація у фразеотворенні говірок сходу України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 "Українська мова" / Ірина Володимирівна Мілєва ; Луганськ. нац. пед. ун-т імені Тараса Шевченка. − Луганськ, 2005. − 19 с. 6. *Яскевич. А. А.* Модификация формы слова как способ создания эвфемизма и дисфемизма // Труды III Междунар. конгресса исследоват. русс. яз. ["Русский язык: исторические судьбы и современность"], (20–23 марта 2007 г.). − М. : Изд-во Московск. гос. ун-та. – С. 160.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

7. *Plenarprotokolle des Deutschen Bundestags* [Електронний ресурс]. – 16/189, 16/196, 16/197, 17/001-17005.– Режим доступу : http://dip21.bundestag.de/dip21/ 8. *Kammarens protokoll*. Riksdagens protokoll [Електронний ресурс]. – 2008/09:36, 2008/09:53, 2008/09:54, 2009/10:21-2009/10:32.– Режим доступу : http://www.riksdagen.se

© Стасюк О. С.

СУСЛОВА М. О.
Запорізький національний університет

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КОНЦЕПТОСИМВОЛУ *МУХАММЕД* У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ КОНЦЕПТУАЛЬНОМУ ПРОСТОРІ
(на матеріалі іспанської та французької лінгвокультур)

У статті йдеться про структуру символьного концепту МУХАММЕД в іспанській та французькій лінгвокультурах та засоби мовної репрезентації його символьного значення. Аналізується відображення у двох мовах специфічного сприйняття іспанцями та французами постаті пророка Мухаммеда та ісламської релігії.
Ключові слова: концепт, концептосимвол, прецедентний феномен, іспанська лінгвокультура, французька лінгвокультура.

В статье речь идет о структуре символьного концепта МУХАММЕД в испанской и французской лингвокультурах и о средствах языковой репрезентации его символьного значения. Анализируется отображение в двух языках специфического восприятия испанцами и французами личности пророка Мухаммеда и исламской религии.
Ключевые слова: концепт, символьный концепт, прецедентный феномен, испанская лингвокультура, французская лингвокультура.

The article deals with the structure and ways of language representation of the symbolic concept MOHAMMED in the Spanish and French lingvocultures, Spanish and French language societies' specific vision of the Mohammed's personality and Islamic religion is analyzed.
Key words: concept, symbolic concept, precedent phenomenon, Spanish lingvoculture, French lingvoculture.

Сучасні лінгвоконцептологічні дослідження фокусуються на вивченні різних засобів мовної і мовленнєвої репрезентації змісту концептів як одиниць лінгвокультурного коду (роботи С.Г. Воркачова, В.І. Карасика, М.В. Піменової, А.М. Приходька, Г.Г. Слишкіна та ін.). Значна кількість сучасних наукових досліджень присвячена аналізу символьних концептів, або концептосимволів, що є валоративно значущими ментальними утвореннями, в яких має місце "злиття" власне концепту і символу, та до яких відносяться, з поміж інших, прецедентні тексти, прецедентні особистості тощо [1:94–96]. Безперечна культурна значущість концептосимволів, з одного боку, та специфіка їх вербального представлення у зв'язку із їхнім співвідношенням із прецедентними феноменами, з другого боку, потребує подальшого вивчення у контексті соціально-політичного життя сучасної Європи і становить **актуальність** пропонованого дослідження.

© Суслова М. О.

На **меті** стоїть аналіз змісту концептосимволу МУХАММЕД, що представлений прецедентним іменем *Mahoma / Mahomet* та виявлення засобів репрезентації в іспанській та французькій мовах специфічного сприйняття носіями мов постаті пророка Мухаммеда та ісламської релігії. Звернення до даної проблематики зумовлене, перш за все, будівництвом у сучасній Європі мультикультурних, багатоконфесіональних, а з недавнього часу і багатомовних спільнот всередині окремих держав Західної Європи. Присутність ісламської релігії на території Іспанії та Франції як історичного і соціально-культурологічного явища, а також сучасний контекст європейського мультикультуралізму як суто культурологічний принцип, який полягає в тому, що люди різної етнічності, релігії, раси повинні навчитися жити пліч-о-пліч один з одним, не відмовляючись від своєї культурної своєрідності, вмотивувало дане дослідження.

Об'єктом дослідження є зміст концептосимволу МУХАММЕД, а **предметом** дослідження виступають іспаномовні та франкомовні засоби його репрезентації у відповідних лінгвокультурах. Під лінгвокультурою розуміється невід'ємна частина будь-якої етнокультури, що представляє собою синергетично виниклу сукупність взаємопов'язаних явищ культури і мови, зафіксовану і засвоєну певною етномовною свідомістю [2:51]. **Матеріалом** для дослідження послугували мовні та мовленнєві одиниці, вибрані із лексикографічних джерел іспанської та французької мов [15–19], а також із сучасної іспанської та французької преси (електронні версії друкованих видань El Mundo [20], El País [21], Le Figaro [22], Le nouvel Observateur [23], Libération [24]).

Гіпотезою дослідження є припущення, згідно з яким концептосимвол МУХАММЕД з одного боку виступає як окремий концепт у концептосферах носіїв двох мов та є багатомірним ментальним утворенням з понятійною, образно-перцептивною та ціннісною складовими, а з іншого боку як прецедентне ім'я, що профілізує концепт ІСЛАМСЬКА РЕЛІГІЯ. Ми виходимо із положення про те, що прецедентні феномени слугують для профілізації концептуальних ознак ідеологічно значущих концептів [3:66]. Під профілізацією розуміється висунення концепту на передній план, його актуалізація [4:149], варіативна репрезентація концепту в асоціативному полі індивіда, який виявляє в концепті або приписує

© Суслова М. О.

йому додаткові чи нові властивості [1:110]. **Наукова новизна** полягає, по-перше, у розумінні концептосимволу як складного явища, по-друге, у розробленні дослідницької методики аналізу символьних концептів як таких, що профілізують інші концепти.

Концептосимволи створюють об'ємні семантичні узагальнення, оскільки здатні вміщати в себе систему релевантних для нього смислів у згорнутому вигляді. Згорнутість концептосимволу у фрейм або текст є узагальненою моделлю організації культурного знання [1:96-97]. Концептосимволи репрезентуються прецедентними феноменами, до яких відносяться феномени добре відомі усім представниками національно-лінгвокультурного співтовариства, актуальні в когнітивному плані (пізнавальному та емоційному), апеляція до яких постійно відновлюється у мовленні представників того чи іншого національно-лінгвокультурного співтовариства. Головною характеристикою прецедентних феноменів є їх здатність 1) виконувати роль еталону культури; 2) функціонувати як згорнута метафора; 3) виступати як символ якогось феномену чи ситуації [5:170-171].

Символ є одиницею лінгвокультури, основною функцією якої є формальне заміщення одного феномену іншим без серйозного значеннєвого зрушення [6], перебуваючи на ґрунті національно-культурної традиції він (символ) стає концептуально значущим і осмислюється в межах конкретної культури як образ [1:95], а також активно корелює з культурним контекстом, трансформується під його впливом і сам його трансформує, тобто його інваріантна сутність реалізується у варіантах [7:214]. Так, прецедентне ім'я МУХАММЕД виступає як символ ісламу і в межах чужих йому іспанської та французької лінгвокультур його семантика піддається смисловій трансформації. Для більш чіткого уявлення процедуру формування концептосимволу *Мухаммед* можна зобразити на основі дефініції символу, наданої В.В. Красних [6] наступним чином: феномен *А (іслам)* заміщається феноменом *Б (Мухаммед)* більш простим за формою і природою; при цьому зберігається сукупність всіх смислів і конотацій *А (іслам)* з можливим додаванням деяких смислів і конотацій *Б (Мухаммед)*, яке не веде до принципової зміни місця *А (іслам)* в культурі, що дозволяє *Б* (*Мухаммед)* усвідомлюватися і функціонувати як *А(іслам)*.

© *Суслова М. О.*

Мухаммед представляє собою важливу культурно-історичну постать як пророк ісламу, має велику цінність для мусульман і слугує еталоном в ісламській культурі. Для мусульман життя Мухаммеда та його вчинки постають взірцем для наслідування, він асоціюється із миром та моральним відновленням суспільства (*la propia vida del Profeta es un ejemplo claro y exitoso del esfuerzo por conseguir la paz y la regeneración moral en una sociedad* El País 13/03/2011), а для мусульманок прикладом постають дружини пророка, що виражається у їхньому виборі носити ісламську суцільну вуаль (*Nos dijo que quería vestirse como la mujer del profeta* El País 10/07/2011 / *J'ai découvert que le niqab était porté par les épouses du prophète et j'ai voulu ressembler à ces femmes les plus pieuses* Le nouvel Observateur, 08–04–11). В ісламі з постаттю Мухаммеда пов'язані деякі свята, зокрема, мусульмани святкують день народження пророка (*conmemorar el nacimiento del profeta Mahoma / une cérémonie d'hommage au prophète Mahomet, l'anniversaire de la naissance du prophète Mahomet*). Отже, концепт А (ІСЛАМ) репрезентується через концепт Б (МУХАММЕД), де зберігається сукупність всіх смислів А (ІСЛАМУ): бути гідним ісламу (Мухаммед – взірець для наслідування), поведінка і місце жінок-мусульманок (дружини Мухаммеда – взірець для наслідування), прославлення ісламу (з постаттю Мухаммеда пов'язані деякі свята).

Апеляція до прецедентного імені МУХАММЕД у мовленні носіїв іспанської та французької мов (що свідчить про його актуальність) відбувається у контексті міжкультурного діалогу ісламу та Європи. Цей міжкультурний діалог є взаємодією свідомостей комунікантів, що забезпечується перетином їхніх індивідуальних когнітивних просторів [8:23]. Історичний національно-детермінований, мінімізований інваріант сприйняття представниками європейських лінгвокультурних співтовариств прецедентного феномену МУХАММЕД базується на універсальній дихотомії "свій" – "чужий" і включає в себе уявлення про Мухаммеда як антихриста [9:103], лжепророка [10:150], що зображувався як єретик та маг в легендах, як символ фанатизму та тиранії в художніх творах (драма Вольтера "Магомет") [10:117].

Сучасний інваріант історично зумовленого сприйняття постаті Мухаммеда представниками іспанської та французької лінгвокультур доповнюється новими конотаціями, що є результатом трансформації

та переосмислення західноєвропейською свідомістю деяких канонів ісламу. Відомо, що іслам виключає зображення Бога, людей та тварин [11:163], тому зображувати пророка також є забороненим (*la prohibición de representar al profeta Mahoma* El País 13/11/2010; *Toute représentation de Mahomet est interdite par l'islam* Le nouvel Observateur 26–05–10; *L'Islam interdit la représentation du prophète Mahomet* Le nouvel Observateur 03–02–06). Проте після публікації в 2005 році у датській пресі карикатур на пророка Мухаммеда в іспанській та французькій мовах з'являються сполучення слова *Mahoma* / *Mahomet* зі словами, в яких актуалізується базова сема "зображати": *dibujo, dibujar, caricatura, viñetas* / *caricature, dessin* (*las caricaturas del profeta Mahoma, dibujar al profeta Mahoma, dibujos sobre el profeta Mahoma, viñetas de Mahoma, viñetas humorísticas sobre el profeta Mahoma / caricatures du prophète Mahomet, les caricatures controversées du prophète Mahomet, des dessins "blasphématoires" du prophète Mahomet, des images du prophète Mahomet*). Таким чином, на сучасному західноєвропейському ґрунті концептосимвол МУХАММЕД (Б), який виступає репрезентантом концепту ІСЛАМ (А), набуває деяких змін, а саме зникнення заборон щодо недоторканності особи пророка веде до можливості критики самого ісламу як релігійної доктрини.

У мовленні французів виникають нові дискурсивні сполучення, які додають "неісламського колориту" до розуміння прецедентного феномену МУХАММЕД на теренах іншої культури: "*Mahomet est un prophète terroriste*"; "*prophète avec une bombe sur la tête*". Карикатурне зображення Мухаммеда терористом з бомбою на голові викликає нерозуміння з боку мусульман та ображає їх: "…*les musulmans ne comprennent pas, c'est que l'on suggère dans ces dessins que Mahomet est un prophète terroriste. L'un des dessins représente en effet le prophète avec une bombe sur la tête*" Le nouvel Observateur 03–02–06; "*Les caricatures suggèrent que le prophète Mahomet est un terroriste, et il y a sur terre 1,3 milliard de musulmans que cela blesse*" Le nouvel Observateur 03–02–06. Зазначені дискурсивні словосполучення (*un prophète terroriste, le prophète avec une bombe sur la tête*) доповнюють і моделюють зміст концепту ІСЛАМ представниками західноєвропейської культури як небезпечного явища на території Європи, бо слово *terroriste* містить такі семи як *menace, violence,*

insécurité, haine: "*terrorisme nom masculin Ensemble d'actes de violence (attentats, prises d'otages, etc.) commis par une organisation pour créer un climat d'insécurité, pour exercer un chantage sur un gouvernement, pour satisfaire une haine à l'égard d'une communauté, d'un pays, d'un système*" [19].

Важливим додатком до змісту концепту ІСЛАМ у когнітивному просторі французів і іспанців є їхнє сприйняття концептосимволу МУХАММЕД як такого, що несе із собою смерть, вбивство. З запропонованого огляду деяких французьких та іспанських періодичних видань виходить, що непокора основному ісламському закону про повагу до імені пророка Мухаммеда призводить до смерті. Наявність в іспанській та французькій мовах сполучень імені пророка Мухаммеда зі словами *la pena de muerte / la peine de mort* пов'язано із тим, що у мусульманських країнах (наприклад, у Пакистані) передбачена смертна кара за образу, наклеп, обмовляння пророка Мухаммеда: *la pena de muerte por difamar al profeta Mahoma* El País 19/11/2010 / *la loi du pays sur le blasphème, qui prévoit la peine de mort pour toute personne jugée coupable d'insulte au prophète Mahomet* Le nouvel Observateur 14–01–11*; une chrétienne condamnée à la peine capitale pour avoir "insulté" le prophète Mahomet* Le Figaro, 02/03/2011. Намагання передивитися закон про смертну кару за образу ісламу (*Plus de 40.000 personnes manifestaient dimanche selon la police à Karachi, dans le sud du Pakistan, contre toute révision de la loi prévoyant la peine de mort en cas de blasphème contre l'islam.* Le nouvel Observateur 09–01–11) викликає гостру реакцію з боку пакистанських мусульман, які здатні пожертвувати життям заради захисту честі пророка Мухаммеда: "*Nous sommes prêts à sacrifier nos vies pour la dignité du prophète Mahomet*" Le nouvel Observateur 09–01–11. Отже, враховуючи, що смертна кара – це покарання за самий тяжкий злочин (пор.: "*la peine de mort* est la punition, une fin en soi, pour un crime capital considéré par la société comme particulièrement grave, n'a pas été appliquée dans toutes les civilisations" [12]), послідовники ісламської релігії вважають глузування над Мухаммедом саме таким. Але не всі суспільства приймають цей вирок, називаючи такий закон "драконівським" (*la draconiana ley sobre blasfemia que castiga con la muerte el insulto al islam o a Mahoma* El País 05/03/2011). Цей факт не може не додати до змісту концепту ІСЛАМ (А) через посередництво

концептосимволу *МУХАММЕД (Б)* таких складових, як *жорстокість*, *фанатична відданість* у когнітивному просторі європейців.

В сучасному європейському суспільстві спостерігається тенденція до негативного сприйняття пророка Мухаммеда, що сягає корінням у епоху перших зіткнень ісламу із європейцями, коли Мухаммеда вважали чаклуном або дияволом [9:98]. Середньовічне уявлення про іслам та Мухаммеда було пов'язано із Хрестовими походами та уявленням про мусульманство як релігію войовничого пророка: "*C'est au Moyen Age, peu avant les croisades, que se forgea en Occident cette représentation de la religion d'un Prophète guerrier*" Libération 23 septembre 2006. Сучасний французько-туніський письменник та поет Абдельвахаб Медеб проводить паралель між історичними подіями пов'язаними з політикою Мухаммеда та сьогоденням, відмічаючи, що саме мусульмани сприяли баченню пророка як войовничої і жорстокої людини: *Nous avons à faire à un Prophète qui a été violent, qui a tué et qui a appelé à tuer. La guerre avec les Mecquois fut une guerre de conversion. Il y a eu aussi la guerre avec les juifs et le massacre des juifs à Médine, décidée par le Prophète. Il y avait un jeu d'alliances, une opération politique qui se continue par le militaire* Libération 23 septembre 2006.

Стосовно історичної постаті Мухаммеда та його зображення в художній літературі як жорстокого фанатика, зокрема в творі Вольтера "Магомет" (1741), Абдельвахаб Медеб зазначає: *"Ce Mahomet de fiction ne correspond pas au personnage historique. Et je crois que Voltaire le savait. La vocation première de cette pièce est la dénonciation du fanatisme quel qu'il soit. Il y a ce vers :* "*Le glaive et l'Alcoran dans mes sanglantes mains imposeraient silence au reste des humains.*" *C'est le programme de l'intégrisme* "*ben-ladenien*". Так, фанатизм вольтерівського Магомета проеціюється на сучасну діяльність послідовників мусульманського інтегризму. Отже, войовничий, жорстокий характер Мухаммеда, а через нього й ісламу передається такими лексемами як *guerrier, la guerre, tuer, violent, le glaive, sanglante, imposer*, в яких згідно з лексикографічними джерелами [19] актуалізуються семи *lutte, violent, guerre, combats, des morts violentes, des massacres, se soumettant à un ordre*.

Сьогодні негативне ставлення до Мухаммеда виражається у наявності думки про демонізацію засновника ісламської релігії в

© Суслова М. О.

європейському, і зокрема в іспанському оточенні: "*Se ha demonizado al fundador del islam*" El País 28/12/2008. Лексема *demonizar* вживається у значенні наділити якостями демона, приписати кому-небудь якості демона (*demonizar. 1. tr. Atribuir a alguien o algo cualidades o intenciones en extremo perversas o diabólicas* [16]). Вислів "демонізація Мухаммеда" – це оксиморон, адже тут поєднуються протилежні за значенням поняття. Мухаммед – пророк і мусульмани вважають його посланником Бога, тоді як поняття "демон" в традиційному розумінні ототожнюється зі злим небезпечним духом, дияволом, який протиставляється Богу. Наслідком демонізації постаті пророка Мухаммеда є зростання ісламофобії серед західного населення: "*Demonización que refuerza la creciente islamofobia instalada en la población occidental*" El País 28/12/2008. Так, ісламу та його засновнику приписуються якості демона, злої, підступної людини, що в свою чергу підсилює негативне бачення ісламу європейцями.

Аналіз мовного матеріалу дозволяє упорядкувати змістові характеристики концептосимволу МУХАММЕД, застосовуючи універсальну для концептів тришарову лінгвокогнітивну модель, тобто представляючи параметричні ознаки концепту у термінах понятійного субстрату, перцептивно-образного адстрату та валоративного епістрату. При цьому понятійний субстрат концепту є відображенням його інформаційної сутності у вигляді певного набору дефініційних ознак, перцептивно-образний адстрат – це ті знання, образи та асоціації, що викликаються у свідомості у зв'язку з тим чи іншим денотатом, а валоративний епістрат – це ставлення до концепту, його оцінка [1:55-61].

Основні параметри концептосимволу МУХАММЕД репрезентованого в іспанській та французькій лінгвокультурах		
Понятійний субстрат	***Перцептивно-образний адстрат***	***Валоративний епістрат***
засновник ісламу; для мусульман – об'єкт почитання; об'єкт	Для мусульман – приклад для наслідування; смішний (зображують в карикатурах); злий (Мухаммед – демон) небезпечний (Мухаммед –	позитивна оцінка (з боку мусульман); негативна оцінка (з боку не мусульман)

правового захисту в мусульманських країнах.	терорист); войовничий (Мухаммед – воїн). жорстокий; фанатичний	

Прецедентне ім'я *Mahoma / Mahomet* в іспанській та французькій мовах послугувало твірною основою для цілого ряду слів різної частиномовної приналежності, що вербалізують концепт ІСЛАМСЬКА РЕЛІГІЯ і, що зафіксовані в лексикографічних джерелах обох мов [15–19]. Через ім'я пророка Мухаммеда позначають релігію, засновником якої він став – іслам (*mahometismo / mahométisme, mahomerie*), послідовників ісламу – мусульман (*mahometano, mahometista / mahométan*), явища та об'єкти, що можуть бути визначені як "ісламські, мусульманські" (*mahometano mahometista, mahomético / mahométan*), дії "сповідувати іслам" та "впроваджувати іслам" (*mahometizar / mahométiser*), ознаку дії "згідно з волею Мухаммеда" (*mahométiquement*).

Зазначені лексичні одиниці профілізують понятійні ознаки концепту ІСЛАМСЬКА РЕЛІГІЯ (засновник ісламу – Мухаммед; наявність феноменів, приналежних до ісламу; іслам має послідовників; іслам сповідують; іслам розповсюджують) поряд із синонімічними їм словами *islam, islamismo / islamisme, islámico, islamista / islamique, islamiste, islamista / islamiste, islamizar / islamiser*. Позначення релігії та пов'язаних з нею явищ через ім'я пророка Мухаммеда з'явилися в іспанській та французькій мовах раніше, ніж відповідні номінації з основою *islam* (вперше фіксується в словниках іспанської мови: *mahometismo* Diccionario de autoridades, 1734; *islamismo* DRAE 1843; *islam* DRAE 1884 / вперше вживається у французькій мові *mahumetisme* 1626 d'Aubigné; *islam*, *islamisme* 1697 d'Herbelot).

Зараз в лексикографічних джерелах французької мови слова, похідні від імені Мухаммеда відмічені як застарілі [17; 18; 19;] та вважається неточним називати мусульман "магометанами" (*mahométans*), а іслам "магометанством" (*mahométisme*), тому що вони були введені в європейські мови за зразком назв релігій "будизм" (*bouddhisme*) та "християнство" (*christianisme*), релігій чиї засновники почитались як божественні створіння [13:54]. В ісламі ж

заперечується ідолопоклоніння і передбачено віру тільки у єдиного Бога (Аллаха) [11:163]. Сьогодні назва мусульман "магометани" вважається пейоративною [14:19], хоча в іспанській мові слово *mahometano* продовжує вживатись як синонім слова *musulman* без негативної конотації (*En Reino Unido son ciudadanos británicos el 50% de los musulmanes; alrededor del 40% de los musulmanes alemanes y casi la mitad de los cinco millones de mahometanos franceses* El País 21/12/2009; *Esos nuevos musulmanes llegarán mayoritariamente vía inmigración, como hasta ahora. El Pew calcula que el año pasado los mahometanos supusieron un 13% de los que inmigraron a España* El País 28/01/2011). Отже, наявність в лексичному фонді іспанської та французької мов похідних від імені Мухаммеда слів-репрезентантів концепту ІСЛАМСЬКА РЕЛІГІЯ свідчить про присутність в когнітивному просторі двох лінгвокультурних співтовариств деякої області знань про чужу їм релігію. Еволюція цих знань протягом історико-культурного процесу відобразилася у виборі носіями іспанської та французької мов різних мовних засобів для вербалізації концепту ІСЛАМСЬКА РЕЛІГІЯ.

Таким чином, проведений аналіз дозволяє стверджувати, що концептосимвол МУХАММЕД являє собою трирівневе лінгвальне утворення із ціннісно насиченим перцептивним образом, що містить стереотипізовану інформацію про специфічне, історично зумовлене бачення носіями іспанської та французької мов постаті пророка Мухаммеда та ісламської релігії. Виступаючи символом мусульманської релігії прецедентне ім'я МУХАММЕД послугувало джерелом для появи нових смислів у розумінні ісламу на теренах Європи та репрезентації цих смислів в іспанській та французькій мовах. Зважаючи на тісний зв'язок концептосимволу МУХАММЕД із концептом ІСЛАМСЬКА РЕЛІГІЯ, прецедентне ім'я *Mahoma / Mahomet* виступає засобом профілізації останнього.

Перспективою дослідження є подальший аналіз прецедентних феноменів (КОРАН, СУННИ і т.і.) як вербалізаторів концепту ІСЛАМСЬКА РЕЛІГІЯ в іспанській та французькій лінгвокультурах з урахуванням їх чужерідної специфіки для європейської мовної свідомості.

© *Суслова М. О.*

ЛІТЕРАТУРА

1. *Приходько А. М.* Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / А. М. Приходько. – Запоріжжя : Прем'єр, 2008. – 332 с. 2. *Алефиренко Н. Ф.* Лингвокультурология: ценностно-смысловое пространство языка: учеб. пособие / Н. Ф. Алефиренко. – М. : ФЛИНТА : Наука, 2010. – 224 с. 3. *Застровська С. О.* Співвідношення понять "прецедентний феномен" та "концепт" / С. О. Застровська, О. В. Найдюк // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – №3. – Серія : Філологічні науки (мовознавство): У 2 ч. – Ч.1. – Луцьк : ВНУ ім. Лесі Українки, 2011. – С.63–67. 4. *Попова З. Д.* Когнитивная лингвистика / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – М. : Восток-Запад, 2007. – 320 с. 5. *Красных В. В.* "Свой" среди "чужих": миф или реальность? / В. В. Красных. – М. : ИТДГК "Гнозис", 2003. – 375 с. 6. *Красных В. В.* Культурное пространство: система координат (к вопросу о когнитивной науке) / В. В. Красных // Respectus philologicus, 2005. – № 7 (12). – С.10-24. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://filologija.vukhf.lt/7-12/2%20Krasnych%20Victoria%20red.doc. 7. *Лотман Ю. М.* Статьи по семиотике культуры и искусства / Ю. М. Лотман. – [(Серия "Мир искусств") Сост. Р. Г. Григорьева, Пред. С. М. Даниэля]. – СПб. : Академический проект, 2002. – 544 с. 8. *Гудков Д. Б.* Теория и практика межкультурной коммуникации / Д. Б. Гудков. – М. : ИТДГК "Гнозис", 2003. – 288 с. 9. *Монтгомери Уотт У.* Влияние ислама на средневековую Европу / Уильям Монтгомери Уотт. – [пер. с английского С. А. Шуйского]. – М. : Наука, Главная редакция восточной литературы, 1976. – 128 с. 10. *Кардини Ф.* Европа и ислам: история непонимания / Франко Кардини [пер. с итал. Е. Смагиной, А. Карловой, А. Митрофанова]. – СПб. : «Александрия», 2007. – 332 с. – (Серия «Становление Европы»). 11. *Новая философская энциклопедия*: В 4т. / Ин-т философии РАН, Нац. общ.-научн.фонд; научно-ред.совет : предс. В. С. Степин, заместители предс. : А. А. Гусейнов, Г. Ю. Семигин, уч. секр. А. П. Огурцов. – М. : Мысль, 2010 – . – Т.II. – 2010. – 634 с. 12. *Nouih Y.* Peine de mort / Younes Nouih. – L'Encyclopédie en ligne [Ressource électronique]. – Régime de l'accès : http://www.larousse.fr/encyclopedie/article/peine_de_mort/11017064. 13. *Histoire générale de L'Afrique* : L'Afrique du VII au XI siecle. – Volume 3 de Histoire générale de l'Afrique. – UNESCO, 1990. – 954 p. 14. *Brunin J. L.* L'islam / Jean-Luc Brunin. – Paris: Les Éditions de l'Atelier, 2003. – 191 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

15. *Moliner M.* Diccionario de uso del español. Edición electrónica / María Moliner [Recurso electrónico] : 3ra edición. – Editorial Gredos, S.A.U., 2008. – 1 disco óptico (CD-ROM) ; 12 sm. – Requisitos del sistema: Pentium de 150 Mhz o superior ; Windows 95, 98, NT, Me, 2000, XP ; 32 Mb de RAM; 10 o 75 Mb libres en disco duro; lector de CD-Rom. – El título del contenedor. 16. *Diccionario de la lengua española*. Real Academia española [Recurso electrónico]. – 22-a ed. – Régimen del acceso : http://buscon.rae.es/draeI. 17. *Le CD-ROM du Grand Robert* [Ressource électronique] : version électronique du GRAND ROBERT de la langue française. – version 2.0. – © Le Robert / Sejer, 2005, www.lerobert.com. – Bureau Van Dijk, www.bvdep.com. – 1 disque optique compact (CD-ROM) ; 12 sm. – Config. min. recom. : Pentium II ou supérieur ; Windows™ 98/2000/Me/NT4/XP/Vista/Windows 7 ; Internet Explorer version 5 ; 32 Mb RAM ; Résolution écran 800 x 600 ou supérieure ; Lecteur CD-ROM 4X. – Le titre du containeur. 18. *Le Trésor de la Langue Française Informatisé* [Ressource électronique]. – Régime de l' accès : http://atilf.atilf.fr/tlf.htm. 19. *Larousse 2009*: Dictionnaire de français [Ressource électronique]. – Régime de l' accès : http://www.larousse.fr/dictionnaires/francais-monolingue. 20. El Mundo [Recurso electrónico]. – Régimen del acceso : http://www.elmundo.es/. 21. El País [Recurso electrónico]. – Régimen del acceso : http://www.elpais.com/. 22. Le Figaro [Ressource électronique]. – Régime de l' accès : http://www.lefigaro.fr/. 23. Le nouvel Observateur [Ressource électronique]. – Régime de l' accès : http://tempsreel.nouvelobs.com/. 24. Libération [Ressource électronique]. – Régime de l' accès : http://www.liberation.fr/.

© Суслова М. О.

ТАРАСОВА В. В.
Національний університет біоресурсів і природокористування України

ЕТНОСПЕЦИФІКА СОЦІАЛЬНОЇ ПЕРЦЕПЦІЇ У СФЕРІ ЗАСОБІВ ПЕРЕСУВАННЯ В АНГЛІЙСЬКІЙ, НІМЕЦЬКІЙ, РОСІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРАХ

Статтю присвячено вивченню етнічних особливостей концептуалізації дійсності, об'єктивованих у культурно маркованих лексичних одиницях на позначення засобів пересування, що утворюють відповідні фрагменти української, російської, англійської національно-мовних картин світу. У статті здійснений аналіз поняття етнічних стереотипів, їх місця та впливу на етнічну культуру. Розгляд системи номінацій засобів пересування крізь призму дихотомії СВІЙ / ЧУЖИЙ дозволив виявити аломорфізм мовних інтерпретацій реальності.

Ключові слова: стереотип, національно маркована лексика, засоби пересування, дихотомія СВІЙ / ЧУЖИЙ.

Статья посвящена изучению этнических особенностей концептуализации действительности, объективированных в культурно маркированных лексических единицах, обозначающих средства передвижения, которые представляют соответствующие фрагменты украинской, русской, английской национально-языковых картин мира. В данной работе проведен анализ сущности этнических стереотипов, их места и роли в культуре этноса. Рассмотрение номинаций средств передвижения через призму дихотомии СВОЙ / ЧУЖОЙ позволило выявить алломорфизм языковых интерпретаций действительности.

Ключевые слова: стереотип, национально маркированная лексика, средства передвижения, дихотомия СВОЙ / ЧУЖОЙ.

The article is devoted to the research of ethnic peculiarities of conceptualization of reality, objectified with the help of culturally marked words, which form the corresponding parts of the Ukrainian, Russian, English language world models. The essence of ethnic stereotypes, their influence and role in the culture of ethnic groups are analyzed in the article. The analyses of vehicle nominations via application of semantic opposition SELF / OTHER showed the allomorphism of national peculiarities of conceptualization of reality.

Key words: stereotype, culturally marked words, vehicle, opposition SELF / OTHER.

Мова, за Е. Сепіром, є вказівкою на розуміння культури, а лексика – надзвичайно чутливим показником культури народу. Тим самим мова так чи інакше відбиває етнокультурні, народно-психологічні й міфологічні уявлення та переживання, тобто менталітет етносу як національну специфіку людського світосприйняття [1:240].

У свідомості мовної особистості, яка належить до певної культури, існує базове стереотипне ядро знань, яке набувається у процесі соціалізації особистості і передбачає закріплення

© Тарасова В. В.

відповідної когнітивної бази та найважливіших елементів національно-культурного простору, тобто системи ментефактів [2:41]. Узагальнюючи досвід сучасної лінгвістики, можливо окреслити такі елементи системи ментефактів [3:157]: знання, концепти та уявлення, серед яких доцільно виділити так звані індивідуальні та стереотипні.

Дослідження психолінгвістичних аспектів семантики мовного знака "підтверджують зведення мови сприйняття й вербальної мови до деякої "глибинної" семантики" [2:44], тобто до деякого образного корелята. У свідомості соціуму існують так звані колективні образи, які транслюються від покоління до покоління та не залежать від буття окремої людини. Ці знання виступають як еталони, що акумулюють емпіричні знання етносу [2:43]. Пор., наприклад, стереотип автомобіля марки *"Запорожець"* як певний образ дешевого, кумедного та технічно недосконалого засобу пересування; образи автомобілів марки *"Maseratti"* чи *"Maybach"* як втілення розкоші, технічної досконалості та високого соціального статусу їх власників. Наприклад: *Многие автомобилисты помнят видеоролик, в котором крошечная развалюха, напоминающая горбатый "Запорожец", на несколько корпусов обгоняет сияющий Porsche*. У цьому прикладі експлікується негативно-конотоване сприйняття автомобіля марки "Запорожець" та його стереотипне бачення як символу бідності та технічної недосконалості.

Актуальність дослідження визначається спрямованістю сучасної лінгвістики на інтеграцію зіставно-типологічного та лінгвокультурологічного підходів. **Мета** дослідження – відстежити етнолінгвістичні особливості соціальної перцепції засобів пересування англійською, німецькою, російською та українською мовними спільнотами.

Виходячи з того, що засоби пересування є артефактами матеріальної культури і є об'єктами споживання, ми вважаємо, що джерела аломорфізму концептуалізації цього фрагменту дійсності необхідно шукати в особливостях господарського менталітету англійського, німецького, російського та українського етносів. Господарський менталітет ми розуміємо як форму етнічної ментальності, що відтворює певні стереотипи та настанови, які визначають особливості ставлення до праці, власності, а також

підприємництва. Характерні риси господарського менталітету формуються на підставі культурних архетипів під впливом географічних, соціально-історичних, релігійних та ідеологічних чинників [4:5].

На нашу думку, ідіоетнічність стереотипізації понять транспортної сфери зумовлена специфікою ставлення до власності та характерними рисами представника певного етносу як *Homo consumens* (споживача). З цієї точки зору відмінності у концептуалізації реалій транспортної сфери значною мірою обумовлені типом соціально-економічної моделі країн, мови яких виступають об'єктом нашого дослідження. Ставлення до власності є ключовим поняттям, що відрізняє ідеологію капіталізму та соціалізму. Беручи до уваги той факт, що Росія та Україна 75 років перебували у складі СРСР, країні "розвиненого соціалізму", а Англія та США розвивалися за капіталістичним "сценарієм", ставлення до речей, концептуалізація світу речей, стереотипізація понять транспортної сфери в англійській, російській та українській лінгвоспільнотах мають певні відмінності.

О. Гурова зауважує, що у житті радянського суспільства були характерні періоди, які істотно відрізняються ідеологічними "акцентами", пануючими цінностями, настановами та практикою відношення до речей [5:21]. У першому періоді, котрий припадає на 20-ті роки XX століття, панувала ідеологія "побутового аскетизму", заснована на теорії фетишизму К. Маркса, який стверджував, що у капіталістичному суспільстві існує культ речей, і речі як показник соціального статусу нівелюють особистісні риси людини, роблячи її саму річчю. З приходом до влади Сталіна розпочався другий період, під час якого відбулася певна легітимація присутності речей у побуті радянської людини та переоцінка "антиспоживчого" підходу до матеріальних благ. У другій половині XX століття почалася поступова "фетишизація" радянського суспільства, зміна його споживчої ідеології на західний зразок. Тобто відбулася своєрідна еволюція "споживчої" свідомості радянської людини – від граничного побутового аскетизму до культу речей у житті людини. Але радянська ідеологія не змогла протидіяти реалізації символістської функції речей – річ як символ достатку та показник соціального статусу [4:45].

© Тарасова В. В.

У повсякденному житті радянського суспільства стійко закріпилося поняття “товари розкошу” [5]. Згадаймо, наприклад, таку популярну фразу з твору І. Ільфа та Є. Петрова *“Автомобиль – не роскошь, а средство передвижения”*. Для німця чи англійця, наприклад, цей вислів є аксіомою, у той час як для представників радянської та пострадянської спільноти цей вислів акумулює в собі значний сміховий потенціал, який зрозумілий лише за умов володіння певними фоновими знаннями, тобто інформацією про особливості життя та побуту радянського суспільства.

Звичайно, у кінці XIX – на початку XX століття, коли людство тільки мріяло про “самохідний апарат”, а Карл Бенц та Готліб Даймлер тільки робили перші кроки на шляху до народження автомобільної промисловості, автомобіль дійсно був предметом розкошу. Так, у дисертаційному дослідженні Астріда Клота “Auto” – Stereotypen? Deutsche, britische und franzosische Fahrzeugwerbung im Vergleich” один із розділів має назву “Automobilwerbung im Ersten Weltkrieg – vom *Luxusobjekt* zum patriotischen Industrieprodukt”. Проте, якщо для німця автомобіль сприймався як *“Luxusobjekt”* (предмет розкошу) лише на початку XX століття, то для пересічного громадянина Радянського Союзу особисте авто ще довгі роки було тільки заповітною мрією.

Згідно з результатами АіФ-опитування мрія кожного автолюбителя – придбання “іномарки”, що буквально означає “іноземна марка”, тобто автомобіль іноземного виробництва. Це машина високого класу, престижна у порівнянні до будь якої іншої вітчизняного виробництва. Як зауважує А. В. Сергєєва, “тут як у випадку зі словом “євроремонт” росіяни не приховують свого шанобливого відношення до матеріальної культури Заходу” [6:58]. Ще декілька років тому слово “іномарка” лунало для росіянина чи українця як урочиста музика навіть без питання “А яка саме іномарка?”. Це було не так важливо тому, що не було досвіду. Головне, щоб машина була іноземного виробництва. Наразі люди вже звикли до іномарок та почали диференціювати, який саме автомобіль мається на увазі, які марки краще за своїми якісними показниками.

Іномарки, міцно укоренившись у шкалі цінностей росіян та українців, самі, у свою чергу, породили своєрідну „шкалу

© Тарасова В. В.

престижності". Так, на першому місці стоїть "Мерседес", за ним за рівнем престижності слідує "БМВ", далі "Вольво", і вже потім всі інші марки іноземного виробництва.

Соціальна стратифікація суспільства знаходить своє безпосереднє відображення у мовних культурних стереотипах. Так, обов'язковим атрибутом так званих *"новых русских"* (кліше на позначення представників соціального класу Росії, що стрімко розбагатіли після розпаду СРСР) є автомобіль *"Mercedes-Benz" S600* зразка 1991 року з кузовом W140 (*"600-й мерс", "600-й мерин", "мерсюк", "мерин"*). Відповідно до стереотипних уявлень представників української та російської лінгвоспільнот охорона "нового росіянина" або "нового українця" їздить на *"Jeep Grand Cherokee" ("джип", "жып", "джипяра"*) або "Hummer" (*"хамло", "чирик", "джип"*).

У свідомості американця типовим засобом пересування для яппі (англ. *Yuppie, Young Urban Professional*) є дорогий престижний автомобіль марки "Volvo". У Росії та Україні поняття "яппі" переродилося у "Молоді та успішні": люди, які до 23-25 років намагаються добитися певного кар'єрного зросту, хочуть носити дорогий якісний одяг, спілкуватися з найгарнішими представниками протилежної статі та, звичайно, їздити на дорогих престижних автомобілях (*"Mersedes", "BMW", "Mazda", "Honda", "Peugeot"* та ін.). Вони близькі до "мажорів", але намагаються добитися всього своїми власними силами. Щодо мажорів, вони володіють найбільш престижними та дуже дорогими автомобілями, які виробляються в обмеженій кількості (*"Maybach", "Bentley"*). "Молоді та успішні" найбільш зневажають так званих "гопників" (приблизно з 1970 – 1980-х років гопниками називають примітивних, інтелектуально нерозвинених молодих людей; самі гопники себе називають "пацанами", "реальними (рос. чёткими) пацанами" [7]). Якщо у гопника є автомобіль, то це найчастіше *"вісімка"* або *"дев'ятка"* з родини *"Лада Самара"* (одні з найдешевших автомобілів на пострадянському просторі).

У свідомості американця "народний автомобіль" *"Ford T"* завжди був "машиною для невдахи". Відповідно до уявлень американців, той, хто насправді є успішним, заробляє мільони

© Тарасова В. В.

доларів, – такий не купить собі *“Бляшанку Ліззі”*, такий зупиниться на *“Паккарді”* або купить собі *“Каділлак”*. Усі інші – невдахи.

Як засіб проникнення в ментальний світ досліджуваних мовних спільнот плідним є дослідження зразків національної сміхової культури, у котрих опосередковано віддзеркалюються концептуальні метонімічні транспозиції, що мають етнокультурний характер. Наприклад:

Якщо на ***Range Rover*** *інтелектуальна система повного приводу..... то на* ***“копійці”*** *взагалі система штучного інтелекту, кожне колесо своїм життям живе* [9].

В новинах: Сьогодні в центрі міста стикнулись 10 ***мерседесів****. Водій* ***“Запорожця”****, який проїжджав поряд, вмер на місці події від радості та сміху* [9].

Мерседесів *боятися –* ***Запорожець*** *не купувати!* [9].

У вищенаведених прикладах лексеми *“копійка”* (автомобіль “Жигулі” першої моделі), *“Запорожець”* є певними аксіологічними знаками, які існують в семіотичному просторі культури Росії та України. Вони реалізують функції прецедентних лексичних одиниць, тобто вони є своєрідним культурнім тезаурусом мовної спільноти; мають відносно стійку систему асоціацій; є ефективним засобом атракції уваги адресата до повідомлення, установлення кооперативного зв’язку між адресатом і адресантом шляхом апеляції до єдиного комплексу фонових знань, передачі емоційної оцінки [8:48].

Необхідно зауважити, що важливою характерною рисою лексики автомобільної тематики є її велика прагматична релевантність, тому що автомобіль – обов’язковий атрибут майже кожної сім’ї, і певна марка автомобіля є показником соціального та матеріального статусу її власника. Словосполучення *Ford family* (сім’я безробітного, що переїжджає з місця на місце у пошуках роботи) у американця викликає асоціацію з автомобілем *“Ford T”*, дешевим, доступним за ціною навіть не дуже забезпеченим людям, моделлю, що користувалася масовим попитом в Америці. Таким чином, повідомлення про „сім’ю на форді” американцю дозолить зробити висновок про невисокий майновий та соціальний статус сім’ї (пор. *“Запорожець”, “Москвич”* в Росії та Україні).

© Тарасова В. В.

Розгляд системи номінацій засобів пересування крізь призму дихотомії СВІЙ / ЧУЖИЙ дозволяє визначити особливості етнічного світобачення й виявити відмінності в способах і характері вербалізації СВОГО й ЧУЖОГО транспортного засобу, що укорінені в свідомості носіїв англійської, німецької, російської та української мов.

Бінарна опозиція СВІЙ / ЧУЖИЙ, відображаючи ставлення представників певного етносу до засобів пересування як артефактів СВОЄЇ або ЧУЖОЇ, ІНОЗЕМНОЇ культури, виражається за допомогою номінацій транспортних засобів з негативною або ж позитивною конотації (напр., рос.: *“Запор”, “Мерин”, корито, развалюха*; укр.: *скотобус, їжак, копійка*; нім.: *die Blechkiste, die Bruchkiste, der Karren, die Schleuderei*; англ.: *blitz buggy, zoom buggy, conobox* (small, inexpensive), *pussy-wagon* (large, gaudy), *hay burner, one-lunger, kemp, Jimmic*), а також реалізується контекстуально у побутовому дискурсі (напр., *Пересев с “Волги” на “Вольво”, чувствуешь себя как по команде “вольно”* [9]).

У процесі дослідження семантичних особливостей репрезентації дихотомії СВІЙ / ЧУЖИЙ на матеріалі німецької, англійської, української та російської лексики транспортної семантики ми дійшли висновку, що у картині світу російського та українського етносів поняття *“іномарка”* займає важливе місце, у той час як у німецькій та англійській культурах та відповідно й мовах це поняття не об’єктивоване, тобто представлене лакуною.

У стереотипному баченні українського та російського етносів *іномарка* асоціюється з поняттями *“класовість”, “богатий асортимент”, “високий соціальний статус”, “відмінна комплектація та ергономіка”, “легка експлуатація”, “естетичний дизайн”, “комфортабельність”*, у той час як вітчизняні засоби пересування викликають стереотипні уявлення на кшталт *“поганий в експлуатації”, “низька керованість”, “неестетичний дизайн”* тощо.

Стереотипне уявлення представників східнослов’янських мовних колективів про *“іномарку”* майже завжди є позитивним (напр., *Chana Benni явно лучше всяких “Калин” – вместительный, юркий, в аппетитах скромный…такой себе сити-кар* [10:73]), у той час як до засобів пересування вітчизняного виробництва превалює негативне відношення. У свідомості української лінгвоспільноти

вітчизняний автопром ототожнюються із неякісними, непрестижними, неестетичними засобами пересування; вітчизняні автомобілі є об'єктами жартів, а ЗАЗ-596, легендарний "Запорожець", та "Москвич" вже давно стали візітівкою української та російської національної "транспортної" сміхової культури. Наприклад:

укр.: – *Чому в **Запорожців** не ставлять радіоприймачі?*

– А користі? Однаково нічого не чути – коліна вуха закривають.

У свідомості представників української та російської лінгвоспільнот опозиція СВІЙ / ЧУЖИЙ реалізується наступним чином: СВІЙ – поганий, ЧУЖИЙ – добрий.

У свідомості представників німецької лінгвоспільноти опозиція СВІЙ / ЧУЖИЙ реалізується протилежним чином: СВІЙ – добрий, ЧУЖИЙ – поганий. Німці люблять свої машини та пишаються ними. Можна сказати, що все населення Німеччини (особливо, молодь) поділене на фанатів "Opel", "VW", "BMW" та "AUDI". У країні тисячи автоклубів для прихильників певної марки вітчизняних автомобілів.

У свідомості англійського етносу поняття "ЧУЖИЙ" реалізується у варіанті "ІНШИЙ", без протиставлення "добрий / поганий, тобто просто "іноземного виробництва". Поняття *"транспортний засіб іноземного виробництва"* має у представників англомовної спільноти позитивний або нейтральний аксіологічний статус.

Отже, номінації засобів пересування дозволяють нам зробити висновок про стереотипність їх сприйняття відповідними лінгвосоціумами. Мовні стереотипи кожної окремої лінгвокультурної спільноти містять ідіоетнічний елемент мовних моделей концептуалізації світу. Ідіоетнічність виявляється через аломорфізм та ізоморфізм мовних інтерпретацій реальності.

Як показало наше дослідження, лексичні одиниці на позначення засобів пересування української та російської мов, що належать до східнослов'янської групи, та німецької й англійської, представниць мов західногерманської групи, мають більше ізоморфних рис ніж, наприклад, англійської та російської. Чим ближчі контакти між групами, тим більш спорідненими будуть їх

© Тарасова В. В.

категорії і тим більше співпадатимуть їхні картини світу, оскільки систематичні контакти між групами ведуть до уніфікації семантичних категорій.

Взаємна наближеність культур відображається у подібності їх категоріального поділу та класифікаційних практик. Чим більша культурологічна дистанція між культурами, тим менше співпадінь між їхніми семантичними категоріями у мові і тим вище ступінь лакунізації.

Риси ізоморфізму зумовлені наступними етнотворчими факторами англійської, російської, української та німецькомовних культур:

- тісним історично-культурним зв'язком між відповідними етносами;
- спільністю генезису багатьох лексичних одиниць української, російської, англійської та німецької мов, що з'явились на індоєвропейському субстраті та мають спільне індоєвропейське коріння.

Специфіка етнічної ментальності носіїв англійської, німецької, російської та української мов є головним джерелом аломорфізму досліджуваної лексики.

ЛІТЕРАТУРА

1.*Сепир Э.* Избранные труды по языкознанию и культурологии / Э. Сепир.— М. : Наука, 1993. – 567 с. 2.*Снітко О. С.* Стереотипи у мовній свідомості особистості / О. С. Снітко // Мовні та концептуальні картини світу : [зб. наук. пр.]. — К. : ВПЦ "Київський університет", 2007. – Вип. 23. – Ч. 3.– С. 41–45. 3.*Красных В. П.* "Свой" среди "чужих": миф или реальность? / В. П. Красных. – М. : ИТДК "Гнозис", 2003. – 375 с. 4.*Попова З. Д.* Язык и национальная картина мира / З. Д. Попова. – Воронеж : Изд-во "Истоки", 2002. – 59 с. 5.*Гурова О.* Люди и вещи в советской и постсоветской культуре / О. Гурова, О. Вейс, О. Дейхина. – Новосибирск : Изд-во НГУ, 2005. – 345 с. 6. *Сергеева А. В.* Русские: стереотипы поведения, традиции, ментальность / А. В. Сергеева. – [5-е изд.] – М. : Флінта : Наука, 2007. – 320 с. 7.*Ханипов Р. Р.* "Гопники" – значение понятия, и элементы репрезентации субкультуры "гопников" в России / Р. Р. Ханипов // "Social Identities in Transforming Societies". – Новосибирск, 2007. – № 2. – С. 14–19. 8.*Слышкин Г. Г.* От текста к символу: лингвокультурные концепты прецедентных текстов в сознании и дискурсе / Г. Г. Слышкин. – М. : Academia, 2000. – 128 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

9.Avtohumor : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.afinka.ru/humor-19-41.html. 10.Driver. Журнал для тех, кто рулит! – Июль-август. – 2008. – 103 с.

© *Тарасова В. В.*

ТЕСЛЮК Г. С.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

РІВЕНЬ ВМОТИВОВАНОСТІ НОМІНАЦІЙ ДІЙОВИХ ОСІБ У ФРАНЦУЗЬКИХ АВТОРСЬКИХ КАЗКАХ

У статті здійснено аналіз вмотивованості номінацій персонажів французьких авторських казок та зроблено їх класифікацію за семантичним критерієм.
Ключові слова: художня номінація, рівень вмотивованості, мотивація.

В статье сделан анализ мотивации номинаций действующих лиц французских авторских сказок и проведена их классификация за семантическим критерием.
Ключевые слова: художественная номинация, уровень мотивирования, мотивация.

The analysis of the characters' nominations motivation in the French author's tales is made and the classification of the personages' names by the semantic criterion is carried out as well.
Key words: artistic nomination, motivation level, motivation.

Актуальність статті визначається загальною спрямованістю сучасних мовознавчих досліджень на вивчення різножанрових текстів та структурно-семантичних особливостей їхніх компонентів. **Метою** дослідження є аналіз імен персонажів французьких авторських казок, визначення рівня вмотивованості їхньої внутрішньої форми, а також виділення груп номінацій персонажів за семантичними критеріями. **Об'єктом** нашого аналізу виступили номінації дійових осіб французьких авторських казок XVII-XX ст. **Предметом** дослідження стали їхні структурно-семантичні особливості. **Матеріалом** для статті виступили тексти французьких авторських казок XVII-XX ст. **Наукова новизна** дослідження полягає у визначенні семантичних та структурних особливостей внутрішньої форми номінацій персонажів французьких авторських казок та у розробці їхньої класифікації за семантичним критерієм.

Номінації героїв у французьких авторських казках відіграють важливу роль у формуванні специфіки цих творів та, водночас, мають свої структурно-семантичні особливості. Тому доцільно було б проаналізувати рівень вмотивованості цих імен персонажів.

Це питання викликало зацікавлення як іноземних так і вітчизняних науковців. Наприклад, дослідження французького науковця Поля ван Тігема [1;2;3], який цікавився тим, як саме

© Теслюк Г. С.

зображали (і, відповідно, називали) у своїх творах різні письменники представників “de certaines catégories humaines et sociales”, і виділяв такі типи героїв, як “des types de nations ou de races: le Français, le Juif; – des professions, emplois ou situations: le prêtre, le professeur, le médecin, le pharmacien, le bourreau; le détective, la laitière...; – des positions sociales ou morales: le gentleman, la vieille fille; – des infirmités ou les vices: l’aveugle, le joueur” [2:93].

Дослідниця Т. Шиппан ввела поняття “мотив номінації” – “сукупність характеристик денотата” [4:96]. Вона виділяє три фактори, що детермінують вибір мотиву:

- характеристики денотата, тобто об’єктивна сторона номінації;
- наміри автора, що, в свою чергу, детерміновані соціальними, ідеологічними, професійними чинниками, віковими особливостями тощо;
- словотворчі моделі, що визначаються структурно-семантичним типом мови, її системою, її нормами [4:97].

Ми проаналізували номінації персонажів авторських казок та змогли визначити декілька груп за семантичними критеріями. Це дає нам підстави констатувати вмотивованість більшості з них:

1)імена персонажів можуть вказувати на особливості зовнішності та одягу, виділяючи таким чином деякі притаманні їм риси; наприклад, такі імена як *L’Aveugle, Le Boiteux, Le Petit Poucet, La Barbe-Bleue, Le Petit Chaperon Rouge, La Peau d’âne, La Dame Voilée, La Toute-Belle* тощо підкреслюють найхарактерніші особливості зовнішності героїв. Отже, можемо виділити такі підгрупи:

- фізичні вади (негативні риси типу *L’Aveugle*),
- вроду (позитивні риси типу *La Toute-Belle*),
- нейтральні характеристики (елементи їхнього одягу, вказівка на ріст типу *La Dame Voilée*).

Слід зазначити, що введення імені може супроводжуватись авторським коментарем, хоча зустрічаються й номінації без нього. Це дозволяє нам говорити про два види номінації героїв:

а)***з експлікацією риси*** (як ми це проілюстрували вище),

б)***без експлікації***.

© Теслюк Г. С.

Наприклад, у своїй казці “La Princesse Rosette” (кінець XVII ст.) графиня д’Онуа просто пише: “*C’est ainsi que l’on appelait la petite princesse*” [7]. Речення подається в дужках без жодного іншого пояснення на мотивацію імені принцеси. Бачимо, що таким чином авторка прагне привернути увагу до імені, пояснення якого не має експліцитного вираження, а, навпаки, залишається імпліцитним.

Функціонально, як правило, така номінація супроводжується авторськими поясненнями: “*Il était fort petit et, quand il vint au monde, il n’était guère plus gros que le pouce, ce qui fit qu’on l’appela le Petit Poucet*”, або ж “*(elle) lui fit faire un petit chaperon rouge qui lui seyait si bien, que partout on l’appelait le petit Chaperon rouge*” [8].

Отже, ми можемо говорити про високий рівень вмотивованості імен, що входять до цієї групи. Для утворення номінацій героїв часто використовуються метафоричні вирази, які є близькими до традиційного прийому метафори в текстах інших жанрів, окрім казкового.

2)Досить красномовними є також ті номінації героїв, які виділяють деякі риси характеру чи особливі здібності. Наприклад, *La petite Voleuse, Le passe-muraille.* Ця мотивація також може супроводжуватись авторськими експлікаціями: “*un excellent homme... qui possédait le don singulier de passer à travers les murs sans en être incommodé*” [9:21].

3)Очевидною є вмотивованість імен у тих випадках, коли вони демонструють приналежність героя до світу “зла” чи “добра” – два основні концепти у казці. Оскільки останні викликають у читача певні позитивно чи негативно забарвлені емоції, можемо говорити про тип номінацій за асоціаціями.

Наприклад, злу фею, яка зачарувала Принца Аквамарина у однойменному творі Луїзи Левек (XVIII ст.), звали *la fée Noirjabarbe*. Сема “noir” відразу “відсилає” нас до світу темних сил, а, отже, вербалізує символ “зла”.

Імена персонажів із казки графині д’Онуа “Oiseau Bleu” (кінець XVII ст.) *Prince Charmant* та *Princesse Florine* містять відповідно семи “charme” та “fleur” і, викликаючи позитивні конотації, підтверджують, що герої уособлюють у казці добро, діють благородно. Проаналізуємо на противагу їм ім’я другої дочки

© Теслюк Г. С.

королівської сім'ї – *Truitonne.* Воно містить сему «truite», що викликає швидше негативну конотацію, адже нагадує про маленьку рибину, покриту червоними та чорними цятками. А отже, характеризує персонажа як такого, що відноситься до світу "зла" та керується темними силами.

До того ж, така номінація яскраво характеризує і риси зовнішності героїні, що описує сам автор, коли вводить її в дію казки: "*On l'appelait Truitonne, car son visage avait autant de taches de rousseur qu'une truite; ses cheveux noirs étaient si gras et si crasseux que l'on n'y pouvait toucher, sa peau jaune distillait de l'huile*" [7]. Слід зазначити, що зовнішність теж відповідає характеру та поведінці персонажа. Те ж можемо сказати і про Флоріну, адже "*on la nommait Florine, parce qu'elle ressemblait à Flore, tant elle était fraîche, jeune et belle*" [7]. Можемо помітити, що вмотивованість цієї групи номінацій героїв досить часто пояснюється коментарями автора.

В імені Rosette, головної героїні однойменної казки графині д'Онуа легко відчутною є сема "*rose*", яка сприймається із позитивною конотацією. Оскільки ця сема належить одразу до двох семантичних полів, то може викликати асоціацію із рожевим кольором оптимізму та жіночності, або ж із трояндою, королевою квітів, що є втіленням краси та величності.

4)Ще однією категорією імен, виділеною за семантичною ознакою, є такі, що показують походження героя чи деякі моменти його біографії. Сюди ми відносимо, наприклад, *La Princesse de l'île de la Nuit, Le Prince des Aigues-Marines, Blanche de Pictordu, La Princesse de Babylone, Toué́no-Bouéno* тощо. Можемо побачити, що семантична ознака "походження" найчастіше вербалізована в іменах дійових осіб за допомогою конструкції *de + nomination du lieu.*

Так, аналіз номінацій персонажів французьких авторських казок дозволяє нам зробити висновок, що найчастіше їхня мотивація можлива завдяки таким прийомам:

1)епонімії (*La Bête, Le Passe-Muraille*),

2)вживання номінативних конструкцій (*La Princesse de l'île de la Nuit*),

© Теслюк Г. С.

3)використання іменників з постійними епітетами (*La Dame Voilée, Le Petit Chaperon Rouge*),

4)субстантивації прикметників (*L'Aveugle, Le Boiteux, La Belle*).

У контексті аналізу рівня вмотивованості імен казкових героїв доречним буде згадати російського науковця О.М. Фрейденберг [5] та її дослідження сюжетних мотивів як "дієвої форми персонажа". Розглядаючи героя у єдності з іншими структурно-композиційними елементами твору, вона зазначала: «Основний закон … сюжетоскладання полягає в тому, що значимість, виражена в імені персонажа, і, відповідно, в його метафоричній сутності, розгортається в дію, що є складовою мотиву; герой робить лише те, що семантично сам означає» [5:223].

До вмотивованих імен персонажів ми віднесли також ім'я героя Поля Себійо (Paul Sébillot) *Toué́no-Boué́no* із однойменної казки (XVIII ст.). На перший погляд, читачу незрозуміла ця номінація, проте автор вже в перших рядках доводить її вмотивованість: "*Le fils qui s'appelait Antoine (Toué́no) était un garçon de quinze ans, qui s'en allait constamment par les rues, la tête baissée comme un mouton goitreux. Il ne disait jamais rien à personne; il était si peu avenant qu'on aurait dit qu'il payait pour tout le monde. Les commères du village l'avaient surnommé Toué́no-Boué́no*" [10:17].

Цей літературний твір є переробкою автором відомої народної казки регіону Овернь, мовою якого *Toué́no-Boué́no* означає *Le bon Antoine*, відтак для читача очевидною стає вмотивованість цього імені.

Отже, як ми переконались на вищезгаданих прикладах, вмотивованість більшості номінацій героїв французьких авторських казок є беззаперечним та важливим фактором.

5)У французьких авторських казках зустрічаються також імена, внутрішня форма яких не є вмотивованою, якщо говорити про якісь особливі риси, що притаманні герою. Йдеться найчастіше про два випадки:

А)загальні назви, що використовуються для номінації. Наприклад, *Le Pêcheur, Le Prince, Le Roi, La Reine*, тобто номінація за роллю/ функцією або професією в тексті. В цій групі номінацій герої характеризуються безпосередньо через свої вчинки, думки, стосунки з іншими, що ніяк не виражено в імені.

© Теслюк Г. С.

Наведемо приклад із казки "Oiseau Bleu" графині д'Онуа (кінець XVII ст.): "*C'était un Roi fort riche en terres et en argent; sa femme mourut et il en fut inconsolable*" [7]. Або ще один приклад із казки «Histoire du Pêcheur» Арно Беркена: "*... il y avait autrefois un pêcheur fort âgé, et si pauvre, qu'à peine pouvait-il gagner de quoi faire subsister sa femme et trois enfants, dont sa famille etait composée. Il allait tous les jours à la pêche de grand matin, et chaque jour il s'était fait une loi de ne jeter ses filets que quatre fois seulement*" [11].

У цій підгрупі номінацій ми спостерігаємо у казкових текстах процес переходу загальних імен до власних (вони, хоча і зберігають артикль, пишуться разом із ним з великої літери).

Б)власні імена, що можуть бути вигаданими або реальними. Наприклад, загальновживані імена *Diane, Antonia,* відоме італійське ім'я *Mme Lucrèce*, і, швидше за все, вигадані – *M. Flochardet, les époux Sorbier* тощо. До цієї підгрупи вважаємо доцільним віднести такі номінації, де автор не дає власного імені герою, а, навпаки, приховує його.

Схожий прийом при номінації героя зустрічаємо у казці Вольтера "La Princesse de Babylone" (XVIII ст.), який вводить одного зі своїх персонажів словами: "*il se nommait milord What-then, ce qui signifie à peu près milord Qu'importe en la langue dans laquelle je traduis ces mémoires*" [12:423]. Проте, тут автор не бере на себе відповідальності за таку "неточність", наголошуючи, що є лише перекладачем реальної історії.

Так, Теофіль Готьє у своїй казці "Omphale, histoire rococo" (XIX ст.) вже у першому реченні твору вводить персонажа, вказуючи лише, що він є дядьком наратора та шевальє та залишаючи неназваним його прізвище чи ім'я. Цікаво, що інші деталі, що стосуються місця проживання, життєвих подій шевальє подаються досить розгорнуто. Таким чином, Теофіль Готьє ніби прагне викликати відчуття реальності та вагомості героя казки:

"*Mon oncle, le chevalier de ***, habitait une petite maisondonnant d'un côté sur la triste rue des Tournelles et de l'autre sur le triste boulevard Saint Antoine*" [13:67].

Так, у казці Жорж Санд "Le Château du Pictordu" персонажі представляються наступними словами: "*M. Flochardet, peintre renommé, revenait à la maison avec sa fille unique, Diane, âgée de huit*

ans" [14:16]. У Марселя Еме (XX ст.), наприклад, персонажів названо такими вигаданими власними іменами як *M. Mouron, Gen Paul, M. Dutilleul*. Останнього, автор вводить у текст, як пересічного жителя Парижа: "*Il y avait à Montmartre, au troisième étage du 75 bis de la rue d'Orchampt, un excellent homme nommé Dutilleul*" [9:21]. Отже, можемо зробити висновок, що в їхні імена не вкладається якогось особливого семантичного навантаження.

Такий прийом номінації імен за допомогою вигаданих імен зустрічається і в творах наступних періодів.

Характеристикою цієї групи номінацій є те, що автор може не відразу називати свого персонажа. Часто герой вводиться в оповідь описом вчинків, особливостями характеру та зовнішності, а вже потім, ніби розкриваючи таємницю, зустрічаємо його ім'я. Для прикладу сказаного, процитуємо уривок із "Thélème et Macare" Вольтера (XVIII ст.):

"*... un gros réjoui*
D'une humeur toute différente;
Sur son visage épanoui
Est la sérénité touchante;
Il écarte à la fois l'ennui,
Et la vivacité bruyante;
Rien n'est plus doux que son sommeil,
Rien n'est plus doux que son réveil;
Le long du jour il vous enchante.
Macare est le nom qu'il portait" [12:532–533].

У казці Вольтера "La Princesse de Babylone" (XVIII ст.) один із головних персонажів також називається не відразу. Принцеса закохується у сильного незнайомця, який вражає її своїми подвигами. Чарівний птах фенікс розкриває таємницю походження юнака і його ім'я лише на 18-ій сторінці тексту:

"*Son pays, madame, est celui des Gangarides, peuple vertueux et invincible qui habite la rive orientale du Gange. Le nom de mon ami est Amazan. Il n'est pas roi, et je ne sais même...*" [12:398].

6)Можемо виділити окремою групою паралельні номінації героїв, які у казці їх отримують відразу декілька (здебільшого дві). Проаналізуємо вже названий нами приклад персонажа казки "Le Passe-muraille" (XX ст.) *M. Dutilleul*, якому М. Еме вже після

експозиції вустами інших героїв, що з нього глузують, надає ще одну номінацію – прізвисько *Garou-Garou:*

"*– Garou! garou! Un poil de loup! (rire) Il rôde un frisson à decorner tous les hiboux (rire)*" [9:25].

Зазначимо, що це ім'я, на відміну від першого, несе в собі відчутне семантичне навантаження, оскільки сема "*garou*" відразу викликає асоціацію з "*loup-garou*". Останнє поняття так пояснюється у словнику Dictionnaire de la langue française (2000 р.): "Personnage légendaire, malfaisant qui se métamorphose la nuit en loup" [6:323]. Можемо констатувати пряму аналогію із характеристиками героя Марселя Еме, адже той так само вночі проявляв свої особливі здібності – проходити крізь стіни, що його оточення вважало негативними, звідки і така конотація для номінації героя з їхньої сторони. Потрібно звернути також увагу на третю номінацію цього героя – *Le Passe-Muraille*, яка використовується лише у назві твору, та є важливою для правильного сприйняття персонажа.

Наведемо ще один приклад із казки Луїзи Левек "Prince des Aigues-Marines". Головний персонаж, зазначений у назві, коли представляється принцесі, перед читачем з'являється також і як *Prince de l'île Brillante.* Цікаво, що обидві номінації принца є такими, що свідчать про його походження (як ми це визначаємо у групі номінацій № 4), адже, хоча він і народився на Сіяючому острові, та досить довгий період своєї юності прожив у Царстві Аквамарину.

7)Зустрічаються також випадки, де героєм виступає сам наратор. Тому, цей герой ніяк не номінується і використовуються займенники *je*, *moi*. Наведемо приклад із казки Проспера Меріме "Il viccolo di madama Lucrezia» (з італ. «Провулок мадам Лукреції") (XVIII ст.), яка починається так: "*J'avais vingt-trois ans quand je partis pour Rome. Mon père me donna plusieurs lettres de recommendation*" [14:47]. Бачимо, що герої вводяться без конкретизації імен, що певною мірою наближає текст до оповідання. Проте, слід зазначити, що використовується дієслівний час *passe simple*, і це дещо нівелює таке віддалення від жанру казки.

У великій кількості казок Теофіля Готьє також зустрічаємо наратора в ролі головного героя: "*La Cafétière*", "*La Morte*

Amoureuse", "*Le pied de Momie*"(XIX ст.). Персонаж зазвичай знаходиться у центрі твору, розповідає казкову історію і спостерігає, або безпосередньо бере участь у подіях. Наведемо приклад із останнього серед названих вище творів: "*J'étais entré par désoeuvrement chez un de ces marchands de curiosités dits marchands de bric-à-brac dans l'argot parisien...*" [12:135]. Герой-наратор розповідає про події, зазначаючи, що вони із його власного досвіду.

Отже, проаналізувавши імена персонажів французьких авторських казок, констатуємо, що більшість з них є вмотивованою. У ході аналізу ми також змогли виділити сім груп номінацій персонажів за семантичними критеріями. Ми прийшли до висновку, що високий рівень мотивації імен персонажів можливий завдяки таким мовним прийомам як перетворення у власні назви загальних, використання номінативних конструкцій, іменників з епітетами та субстантивація прикметників.

ЛІТЕРАТУРА

1.*Tieghem P. van.* La littérature comparée / Paul van Tieghem.– P.: Librairie Armand Colin, 1931. – 222 p. 2.*Tieghem P. van*. Le mouvement romantique (Angleterre – Allemagne – Italie – France) / Paul van Tieghem.– P.: Librairie Vuibert, 1923. – 194 p. – (Textes choisis, commentés et annotés). 3.*Tieghem P. van*. Dictionnaire des littératures / Paul van Tieghem.– P.: Quadrige, 1984. – 1009 p. – (A-C). 4.*Шиппан Т.* К вопросу о мотиве номинации / Т. Шиппан // Типы языковых значений: Межвузовский сборник научных трудов / отв. ред. Л. В. Шевелева. – Рязань, 1986. – С. 96 – 102. 5.*Фрейденберг О. М.* Поэтика сюжета и жанра / Ольга Михайловна Фрейденберг. – М.: Лабиринт, 1997. – 448 с.

ДОВІДНИКИ

6.Dictionnaire de la langue française [édité sous la direction d'Emmanuel Fouquet]. – P.: Hachette, 2000. – 630 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

7.*Marie-Catherine Le Jumel de Barneville, La comtesse d'Aulnoy*. Contes. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http:// www.shanaweb.net/auteurs/aulnoy/madame-d-aulnoy.html. 8.*Perrault Charles*. Contes. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.shanaweb.net/ auteurs/perrault.html. 9.*Aymé Marcel.* Contes et nouvelles / Aymé Marcel. – M, 1967. – 232 p. 10.Contes et légendes des provinces de France: Auvergne, Provence, Gascogne / [cueillies par Frédéric Mistral]. – Berlin: Weidmannsche buchhandlug, 1934. – 43 p. 11.*Berquin Arnaud*. Contes Arabes. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www. shanaweb.net/contes/berquin/l-aveugle-et-le-boiteux.html. 12.*Voltaire*. Romans et contes [сборник / сост. В. Я. Бахмутский]. – М.: Радуга, 1985. – 584 с. 13.*Gautier Théophile*. Contes fantastiques / Théophile Gautier ; [choix de contes / texte intégral]. – P.: Hachette, 1992. – 256 p. 14.Contes et nouvelles fantastiques / [Коммент., словарь Р. В. Гликман]. – М., 1958. – 72 р.

© *Теслюк Г. С.*

ТОЛСТОВА О. Л.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ФРАЗЕОЛОГІЧНІ РЕПРЕЗЕНТАНТИ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ІСПАНСЬКІЙ МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ

У статті досліджуються іспанські фразелогізми на позначення мовленнєвої діяльності, звертається особлива увага на мотивацію таких фразем та когнітивні асоціації, пов'язані з мовленнєвим процесом.
Ключові слова: фразеологізм, мовленнєва діяльність, мотивація, когнітивна модель, концептуальна метафора, концептуальна метонімія.

В статье исследуются испанские фразеологизмы на обозначение речевой деятельности, обращается особое внимание на мотивацию таким фразем и когнитивные ассоциации, связанные с речевым процессом.
Ключевые слова: фразеологизм, речевая деятельность, мотивация, когнитивная модель, концептуальная метафора, концептуальная метонимия.

The article deals with the interpretation of Spanish phraseological units refered to speaking activity, taking into account their motivation and cognitive assosiations with speaking process.
Key words: phraseological unit**,** speking activity**,** motivation, cognitive model, conceptual metaphor, conceptual metonymy.

Актуальною проблемою сучасної лінгвістики стали дослідження відображення дійсності у свідомості людей та форм цього відображення. Однією з таких форм виступає фразеологічна одиниця (ФО). Неоднорідність інтерпретацій у наукових розвідках щодо вивчення фразеологізму свідчить про складність об'єкта та **актуальність** його дослідження. Загальновизнаною є думка про те, що дослідження всієї фразеологічної системи може бути успішним лише при ретельному аналізі окремих мікросистем. Об'єктом дослідження цієї статті є фраземи на позначення мовленнєвої діяльності. Вони складають суттєвий (за кількістю одиниць) шар у фразеологічній системі, і є важливою складовою іспанської мовної картини світу. Але на матеріалі іспанської мови фразеологічні репрезентативи мовленнєвої сфери вивчені недостатньо.

Мета статті – проаналізувати фразеологізми, що позначають, описують та характеризують сферу усного мовлення, з огляду на теорію мотивації, та виявити когнітивні асоціації, пов'язані з мовленнєвим процесом в іспанській мовній картині світу. Оскільки мовленнєва діяльність представляє досить значне семантичне поле, у статті ми зосереджуємося лише на двох найбільших групах

© Толстова О. Л.

фразеологізмів: ФО з компонентом *palabra* та ФО з соматизмами. Ці групи є репрезентативними, оскільки представляють як ядерні так і периферійні значення, пов'язані зі сферою мовлення.

Варто зазначити, що ФО в мовленні не ізольована, її значення тісно пов'язано з контекстом, тому матеріалом дослідження, крім лексикографічних джерел, стали твори іспаномовної художньої літератури XX століття.

Комунікація виступає одним із найважливіших фрагментів суперконцепта ЛЮДИНА. Фразеологічними репрезентантами цієї сфери є фраземи, що описують мовленнєву діяльність та характеризують людину через мовлення. На думку О. О. Селіванової, такі фразеологізми "втілюють влучні, емотивно й аксіологічно заряджені, функціонально забарвлені характеристики, які надає народ власним мовним діям" [1: 125]. Вони заповнюють лакуни у лексиці і за рахунок своєї образності та конотації, виступають виразниками культурно-національної специфіки [2: 9-10]. І. Ольса Морено називає такі одиниці металінгвістичною фразеологією [3], що, на нашу думку, є цілком доречним.

Найбільш багаточисельною серед репрезентативів мовленнєвої діяльності є група фразеологізмів з компонентом *palabra.* Звороти з цією лексемою позначають найрізноманітніші аспекти усного мовлення. Також структурними елементами фразем виступають соматизми, що позначають органи, які безпосередньо беруть участь у мовленнєвому процесі або пов'язані з ним, так звані артикулятори [4: 68]. Основними з яких є *boca, labios, lengua, dientes.* Артикуляторами також здатні виступати соматизми *mano, corazón*, що характеризуються високою продуктивністю при творенні фразем усіх типів. Соматизм *oído* позначає сферу сприйняття. Інші соматизми, як правило, пов'язані з мовленнєвою діяльністю опосередковано, і тому залишаються поза увагою у нашому дослідженні.

Фразеологізми на позначення мовленнєвої сфери можна розподілити на окремі тематичні групи. Варто зазначити, що такий розподіл є досить умовний, оскільки мовленнєва діяльність становить складне лексико-семантичне поле, яке тісно взаємодіє з іншими полями.

Перша група позначає фонаційні ознаки людського мовлення – гучність (*a media boca, a toda boca, no decir una palabras más alta que*

© Толстова О. Л.

otra), темп (*decir a boca de jarro, no caberle una cosa a uno en la boca),* особливості артикуляції (*comerse uno las palabras, mascar uno las palabras)*, наприклад: *– ¿Disparates? – añadió el médico entre dientes y cual hablando consigo mismo –, ¿quién sabe si existía o no, y menos él mismo...?* [6: 222]. Ця група тісно пов'язана зі сферою емоцій, психологічних особливостей людини. Фраземи не лише описують фонаційні особливості а й характеризують та оцінюють особу певним чином.

Другу групу складають фразеологізми на позначення кількісної характеристики змісту мовлення. Тут переважають звороти зі значенням "багато говорити, здебільшого про щось незначне": *El estribillo de la patrona aguijoneaba al visitante. Era una fórmula mágica para hacerle mover la lengua sin descanso* [7: 46] – процес говоріння концептуалізується метонімічно, за допомогою дій, що його супроводжують. Значення "не вміти тримати язик за зубами" або "сказати зайве": *Se escapó de mis labios otro gruñido, como una involuntaria protesta* [7: 157]. Як бачимо, говоріння концептуалізується за допомогою дієслів на позначення руху *(escaparse, correr, mover, salir*, тощо), мотивуюча концептуальна модель EL HABLA ES UN MOVIMIENTO, де *boca, labios* виступають відправними пунктами – LA BOCA (LOS LABIOS) ES UN CANAL ABIERTO: *Alfredo me correspondía, si cabe, con mayor efusión. Sus palabras siempre alegres parecían nuevas al salir de sus labios* [7: 24].

Інший приклад: *Subimos en fila india, corriendo la conversación de boca en boca, de delante atrás, y de atrás hacia delante, de la misma manera que si nos pasásemos un pelotón* [7: 172]. Тут *boca* не лише переосмислюється як канал інформації, а й позначає людину загалом (модель BOCA POR PERSONA).

У той же час, припинення мовлення асоціюється із зупиненням переміщення: *– Esto te pasa por no frenar la lengua – dijo –. Siempre te he dicho que Dios es mi copartidario* [8: 30].

До цієї групи також відносимо фразеологізми з характеристиками особи „балакучий / небагатослівний": *Ese hombre de pocas palabras, tan controlado que parecía invulnerable a la emoción humana, explotó por primera vez...* [9: 127].

ФО містять оцінні та образні характеристики явищ. Так, емотивне навантаження компонентів фразем другої підгрупи свідчить про

© Толстова О. Л.

негативне ставлення іспанського народу до надмірної балакучості, пліткарства. Водночас відсутність, неможливість або припинення мовленнєвої діяльності теж має негативну оцінність, що зумовлено "відношенням мовчання до його причин, переважно негативним психоемоційним станом людини (хвилюванням, злістю, роздратуванням) а також примусовим характером дії" [1: 141]: *En todas partes me trataron con amabilidad, pero nadie quiso comprometer una respuesta, supongo que la dictadura había enseñado a la gente a cerrar la boca, nunca se sabe hasta una chiquilla con delantal de sirvienta y un trapo de lustrar colgado del cinturón puede ser sospechosa* [10: 41].

Такі ФО також часто створюються шляхом сприймання ситуації як "можливих світів": *Pero le vi tan gastado, tan decrépito, tan entregado a su dolor, que no osé despegar los labios en aquel sentido* [7: 146].

Для зворотів з компонентом *palabra* цієї підгрупи характерна літота*: Me sentía capaz de sopesar, ponderar y decidir; en una palabra, de valerme por mí mismo* [7: 43].

Бажання поговорити асоціюється з підвищенням температури, відчуттям жару, що пов'язано з особливостями концептуалізації емоцій: *El doctor Urbino se quemó la lengua con la brasa del secreto, pero logró soportarlo sin delatar a la heredera clandestina de los archivos* [11: 58].

Третя тематична група фразеологізмів відображає модальні характеристики мовлення, зокрема його правдивість/неправдивість. До неї можемо віднести фраземи з такими значеннями:

- Лихослів'я: *Era de los buenos, más liviano de lo que parecía, y con la cabeza amarilla y la lengua negra, único modo de distinguirlo de los loros mangleros que no aprendían a hablar ni con supositorios de trementina* [11: 38].
- Пліткування: *De su vida política se murmuraba poco, porque había sido fugaz, pero sus historias de faldas corrían en lenguas por la ciudad, rumoreándose que algunos encumbrados esposos tenían sobrados motivos para exigirle satisfacción; que se decidieran o no, eso era ya otro asunto* [12: 10].
- Грубість мовлення: *Varias filas por delante veíamos el sombrero del capitán García, buen tipo, un chusquero valiente, pequeñajo y duro como la madre que lo parió, de Soria, con aquellas patillas enormes, de boca de hacha, que casi le tapaban la cara* [12: 8].

© Толстова О. Л.

- Щирість, правдивість: *Era el señor Ignacio de un liberalismo templado, hombre a quien entusiasmaban esas palabras de la soberanía nacional y que hablaba a boca llena de la Gloriosa* [13: 40].

"Локалізація" серця й душі назовні (у руках, очах, роті) також сприймається як прояв щирості, відвертості, іноді мимовільної: *"Hablaba con el alma en la mano", me dijo el doctor Dionisio Iguarán, que estaba jugando con ellos. "Yo estaba seguro que prefería morirse antes que vender una casa donde había sido feliz durante más de 30 años."*[11: 50].

La ansiedad se hizo más intensa en el curso de la semana, y el sábado era tan apremiante que tuvo que hacer un grande esfuerzo para que Mauricio Babilonia no notara al saludarla en el cine que se le estaba saliendo el corazón por la boca [11: 117].

У фразеологізмах цієї підгрупи з лексемою *palabra,* цей компонент вживається у прямому значенні та супроводжується метафоричним атрибутивом: *palabras feas (malsonantes), palabras fuertes, palabras libres, palabras mayores.*

Описуючи мовленнєву діяльність, фразеологізми часто характеризують людину, її якості, здібності та виражають оцінку цих якостей та особистості в цілому. Зокрема, у таких концептуальних моделях: BOCA (LENGUA) POR PERSONA.

Концептуальна метонімія LENGUA POR PERSONA використовується, здебільшого, для надання негативної оцінки й реалізується у фразеологізмах зі значенням "пліткар, балакун", "лихослов": *Algunas bromas tenía que sufrir el estudiante, sobre todo de la Celia, que, según malas lenguas, trataba de arrancarle de su habitual frialdad; pero Roberto no se ocupaba de ella* [12: 29].

Метонімічна модель BOCA POR PERSONA у поєднанні з метафорою BOCA ES UN CANAL ABIERTO актуалізується також на позначення людини як джерела певної інформації*: En el café Progreso se proclamaban por boca de Agapito Cárceles las excelencias de la república federal, mientras Antonio Carreño, más templado, hacía signos masónicos y se tiraba a fondo por la unitaria, aunque sin descartar una monarquía constitucional como Dios manda* [12: 25].

Інша метонімічна когнітивна модель BOCA (LENGUA) POR HABILIDADES актуалізується переважно на позначення здібностей, пов'язаних із мовленнєвою діяльністю, зокрема красномовність, соматизм супроводжується метафоричним атрибутивом, наприклад:

© Толстова О. Л.

Bastaba decir aquello que la gente deseaba oír y para eso él contaba con su lengua de oro [9: 18].

Так само, здатність говорити позначає лексема *palabra*; концептуальна модель PALABRA POR HABILIDAD DE HABLAR: *perder la palabra.*

Значною є кількість фразеологізмів, у яких лексема *palabra* суттєво звужує значення і позначає, зокрема, обіцянки: *Le doy mi palabra de honor que lo ayudaré, mi hermano es el director de la „Compañía Británica" y hará lo que yo le pida* [9: 126].

Водночас в інших ФО спостерігаємо розширення значення цієї лексеми: PALABRAS POR CONVERSACIONES: *No le extrañe que hablemos poco. En el campo sirven los brazos y sobran las palabras* [7: 172].

PALABRAS POR PENSAMIENTOS: *Pero ¿por qué me miras así, Orfeo? ¡Si parece que lloras sin lágrimas...! ¿Es que me quieres decir algo?, te veo sufrir por no tener palabras* [6: 176].

У цьому та інших ФО з вищезазначеним компонентом концептуальна метонімія поєднується з метафорою LAS PALABRAS SON OBJETOS (SUSTANCIAS MATERIALES). Як демонструє кількісний аналіз, цей тип мотивації у зазначеній групі – найпоширеніший (виявлено 47 одиниць). Лексема *palabra* поєднується з предикатами матеріальних об'єктів *dar, ahorrar, alzar, medir, tener, tomar, traer, volver,* тощо: *Se paseaba insomne por los ostentosos salones de su mansión, entre sacos de provisiones, cajas de herramientas, barriles de pólvora y pilas de armas para el viaje, midiendo y pesando las palabras de Paulina* [9: 59].

Досить розповсюдженою для соматизмів є модель вмістилища, вона наявна і у групі фразем, пов'язаних з мовленнєвою сферою: BOCA ES RECIPIENTE.

Найчастіше *boca* метонімічно виступає вмістилищем певної інформації, слів. Тобто наявний різновид метафоричної моделі BOCA ES RECIPIENTE DE PALABRAS: *Fumamos Gauloises, nos dejamos ir hacia el río, y frente a una de las cajas de latón de los libreros del Quai de Conti un recuerdo cualquiera o un silbido de algún estudiante nos trae a la boca un tema de Viváldi y los dos nos ponemos a cantarlo con mucho sentimiento y entusiasmo...* [14: 57].

Отже, фразеологізми концептосфери „мовленнєва діяльність" на рівні мови виступають складним лексико-семантичним полем.

© Толстова О. Л.

Численність семантичних розрядів цієї групи відповідає місцю, яке мова займає в наївній картині світу. Ця концептосфера тісно пов'язана з іншими – сприйняття, поведінки, мислення, емоцій, тощо. Виявлено, що металінгвістичні фраземи не лише описують, а й оцінюють явище та вказують на його причини.

Для фразеологізмів цієї групи характерна змішана мотивація, у якій метафорична та метонімічна моделі перетинаються та взаємодіють. Лексема *palabra* у метамовній фразеології розширює свою семантику і позначає різні аспекти усного мовлення: здатність та можливість говорити, обіцянки, докори, словесні залякування тощо.

Оскільки нами розглянуто лише фразеологізми з лексемою *palabra* та соматизмами, що не вичерпує фразеологічних репрезентативів комунікативної діяльності, перспективним вважаємо аналіз інших фразем на позначення цього фрагменту мовної картини світу, зокрема, фразеологізми з анімальним компонентом, рідинами, тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1.Селіванова О. О. Нариси з української фразеології (психокогнітивний та етнокультурний аспекти): Монографія. – К. –Черкаси: Брама, 2004. – 276 с. 2. *Ушакова Е. А.* Лексические и фразеологические репрезентанты речевой сферы в русской и немецкой языковых картинах мира: автореф. дис. ... канд. филол. Наук: 10.02.20 / Новосибирск, 2008. – 23 с. 3. *Olza Moreno I.* Metáfora y conocimiento del lenguaje: fraseología somática metalingüística en español y francés actuales // Discurso, lengua y metalenguaje. Balance y perspectívas. – Hamburg, Buske, 2006. – P.155-174. 4. Pauwels P., Simon Vandenbergen A. M. Body Parts in Linguistic Action. Underlying Schemata and Value Judgements // Goossens, Louis *et al.*, 1995. – P. 35-69. 5. *Демьянков В. З.* Семантические роли и образы языка // Язык о языке. – М.: Языки русской культуры, 2000. – С.193-271.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

6. Unamuno M. de Niebla / Miguel de Unamuno. – М.: Цитадель, 2001. – 240 с. 7. *Delibes M.* La sombra del ciprés es alargada [Електронний ресурс] / Miguel Delibes – 192 p. – Режим доступу: http://www.franklang.ru/Delibes,%20Miguel%20%20La%20sombra%20del%20cipres%20es%20alargada.zip 8. *Márquez G. G.* Cien años de soledad [Електронний ресурс] / Gabriel García Márquez – 173 p. – Режим доступу: http://www.espanol.net.ru/download/marquez-cien_anos_de_soledad.pdf.zip 9. *Allende I.* Hija de la fortuna [Електронний ресурс] / Isabel Allende – 198 с. – Режим доступу: http://www.franklang.ru/allende_Hija%20de%20la%20fortuna.zip 10. *Allende I.* Eva Luna [Електронний ресурс] / Isabel Allende – 110 p. – Режим доступу: http://www.espanol.net.ru/download/isabel_allende-eva_luna.doc.zip 11. *Márquez G. G.* El amor en los tiempos de cólera / Gabriel García Márquez – Bogotá: Editorial La Oveja Negra Ltda, 1985. – 473 p. 12. *Pérez Reverte A.* El maestro de esgrima [Електронний ресурс] / Arturo Pérez Reverte – 136 p. – Режим доступу: http://www.franklang.ru/Perez-Reverte%20%20El%20maestro%20de%20esgrima.zip *13. Pío Baroja* La lucha por la vida [Електронний ресурс] / Pío Baroja – 170 p. – Режим доступу: http://www.franklang.ru/Baroja%20-%20La%20lucha%20por%20la%20vida%20I%20_La%20busca_.zip 14. *Cortázar J.* Las armas secretas [Електронний ресурс] / Julio Cortázar – 79 p. – Режим доступу: http://bibliotecairc.no-ip.org

© Толстова О. Л.

ТРЕТЯК Ю. Ю.
Запорізький національний університет

СТРАТЕГІЇ ЛЕГІТИМАЦІЇ РЕСПОНДЕНТА В ЖАНРІ ФРАНЦУЗЬКОГО ГАЗЕТНО-ЖУРНАЛЬНОГО ІНТЕРВ'Ю

У статті йдеться про способи реалізації глобальної стратегії легітимації респондента в жанрі французького газетно-журнального інтерв'ю.
Ключові слова: стратегія легітимації, стратегії презентації/самопрезентації, комунікативні/дискурсивні.

В статье идет речь о способах реализации глобальной стратегии легитимации респондента в жанре французского газетно-журнального интервью.
Ключевые слова: стратегия легитимации, стратегии презентации/самопрезентации, коммуникативные/дискурсивные.

The article deals with the methods of realization of legitimation strategy of respondent in French media interview.
Key words: legitimation strategy, presentation/self-presentation strategies, communicative/ discursive strategies.

Звернення сучасної лінгвістичної теорії до теми "людського чинника" є свідченням важливого методологічного зсуву в науці про мову, переходу до дослідження мови з урахуванням тісного її зв'язку з особистістю, мисленням, практичною діяльністю. З огляду на це, **актуальним** є пропоноване дослідження, в якому **за мету поставлено** дослідження можливостей реалізації глобальної стратегії легітимації респондента в жанрі французького друкованого Адже легітимність і переконливість респондента, як джерела інформації, є найбільш суттєвими і очікуваними його характеристиками.

Предметом дослідження є глобальна стратегія легітимації респондента в жанрі французького газетно-журнального інтерв'ю.

Об'єкт дослідження – суб'єкти та можливості реалізації стратегії легітимації респондента.

Матеріалом дослідження для цієї статті стали фрагменти інтерв'ю, опублікованих за період з 2001 по 2010 роки в періодичних виданнях "Le Français dans le monde", "L'Express", "Le Nouvel Observateur".

Наукова новизна полягає у дослідженні реалізації стратегії легітимації у медійному жанрі інтерв'ю та виявленні допоміжних стратегій легітимації респондента, як на комунікативному, так і на дискурсивному рівнях.

© Третяк Ю. Ю.

У межах глобальної стратегії легітимації, яка становить адекватну акту мовлення і ситуації (само)ідентифікацію (у широкому сенсі) суб'єктів комунікації [1], розрізняємо: а) стратегії презентації респондента організаторами і керівниками інтерв'ю, а також іншими інстанціями, що можуть бути задіяні, і б) стратегії самопрезентації респондента як головного учасника комунікативної події інтерв'ю. Йдеться про актуалізацію авторитетних позицій респондента, що гарантують його повноваження бути суб'єктом мовлення у конкретній взаємодії, у відповідності до ролі/функції. Останні (роль/функція) зумовлюються а) зовнішніми (додискурсивними) даними, б) жанром медійного (інституційного) дискурсу – інтерв'ю, типом інтерв'ю (портретне, інтерв'ю-подія, інтерв'ю-ситуація тощо), в) конкретною дискурсивною реалізацією на локальному рівні взаємодії.

З урахуванням "способу бачення" журналіста (*mode de vision* за-Шародо [2: 326]), розрізняємо об'єктивні та суб'єктивні презентації респондента.

Об'єктивне бачення відповідає сприйняттю фізичних параметрів (форма, колір, розташування у просторі), а також антропологічним та інституційним знанням (стать, вік, ознаки суспільної ідентичності). Суб'єктивне бачення відповідає судженню, яке мовець має про те, що сприймає, і яке виражає за допомогою оцінки, метафори, порівняння тощо [2: 326; 3: 102].

Відзначимо, що будь-яка презентація респондента є релевантною темі або мікротемі інтерв'ю і є ситуативно зумовленою:

- *Vous êtes directeur d'études à l'Ecole pratique des hautes études en sciences sociales à Paris depuis 1968. Raconter-nous un peu de cette école.* [5].

Журналіст одночасно об'єктивує посаду респондента, називає заклад, яким респондент керує та уточнює період перебування на посаді (усі ці дані мають об'єктивний характер) і тим самим, актуалізує, з одного боку, релевантні запланованій темі розмови аспекти його особистості, що орієнтує міркування як респондента, так і читача інтерв'ю, а з іншого – авторитетні позиції (рівень відповідальності і досвід), що гарантують право респондента на "слово" у пропонованому тематичному полі. Респонденту "пропонується" роль носія об'єктивної інформації.

Розглянемо ще один приклад:

- *Vous avez été le médecin traitant de Louis Poirier, alias Julien Gracq. Quels souvenirs gardez-vous de ce grand écrivain ?* [6]

Для інтерв'ю, присвяченому пам'яті видатного письменника, у якості респондента був запрошений його лікар. Ключове значення у номінації має відношення залежності (а не фахова приналежність). Саме цей аспект особистості респондента, що передбачає "наближеність", "перебування поруч", тобто певний досвід спілкування, і був актуалізований журналістом у звертанні, яке становить мотивуючу частину запитання. Отже, журналіст об'єктивує такий релевантний темі розмови аспект особистості респондента, що відбиває загальні уявлення про світ і існуючі у ньому зв'язки, має об'єктивний характер. Актуалізований статус "наближеної особи" є цілком адекватним пропонованій респонденту комунікативній ролі "носія/виразника спогадів".

У наступному фрагменті інтерв'ю наводиться приклад суб'єктивної презентації респондента:

- *Un Sarkozy dont, par ailleurs, vous vous appliquez à décrire par le détail la désarmante vulgarité. Il flashe dans les journaux – dont il ne lit pas les articles politiques – sur les pubs pour les montres Rolex, se vante d'avoir troqué les costumes Dior pour ceux de Lanvin, fume le cigare, aime Chimène Badi "à la folie", demande un autographe à Marc Lévy, dont il jalouse les tirages pharaoniques, et à l'approche de la victoire a ce mot de parvenu qu'on ne pourrait inventer: "Je vais me retrouver avec un palais à Paris, un château à Rambouillet et un fort à Brégançon !" Vous qui êtes l'élégance par excellence, ça vous émeut, ça vous fait sourire ou ça vous exaspère ?* [7]

Відтворюючи не надто утішний портрет Ніколя Саркозі, журналіст у звертанні до письменниці, якій ми зобов'язані таким баченням президента Франції, називає її "істинною елегантністю" (*l'élégance par excellence*) і запитує її ставлення до "обеззброювальної, кричущій вульгарності" (*la désarmante vulgarité*) її "персонажа". Здається, журналіст іронізує – надто красномовною є антитеза (*la désarmante vulgarité – l'élégance par excellence*), до того ж, в інших репліках журналіста можна почути легку роздратованість самовпевненою манерою респондентки, він постійно намагається її спровокувати. Отже, оцінна номінація "*l'élégance par excellence"* набуває у наведеному контексті дещо іронічного звучання і втілює намір журналіста –

приспавши пильність респондентки, а можливо й провокуючи її, розділити власні враження щодо її особистості з читачем. З іншого боку, актуалізація саме цього аспекту особистості – володіння гарним смаком (навіть якщо це іронія) – є адекватною підтемі "реакція, ставлення, оцінка респондента" і пропонованій ролі – виразника власного ставлення.

Номінації респондента у заголовках інтерв'ю та у передтекстовій інформації мають дещо окремий статус, адже адресовані безпосередньо читачеві, виконують частіше інтродуктивну або ідентифікуючу (на відміну від предикативної) функції за-Арутюновою [3:96-115], відбивають ставлення журналіста і цілого ЗМІ, у своїй більшості мають аттрактивний та/або проблематизуючий характер, окреслюючи загальну тональність і напрямок тематичного розвитку розмови:

- *Le président de l'Agence du Service civique a publié, fin septembre, un livre, "Pour en finir avec les conflits d'intérêts" (Stock), qui continue de susciter la polémique. Quelles étaient ses véritables intentions ? Regrette-t-il d'avoir tapé si fort en mettant en cause deux leaders de la droite, Jean-François Copé et Gérard Longuet ? A-t-il craché dans la soupe ? Interview vérité d'un électron libre et qui entend le rester(.) Hirsch s'explique et réplique.*[8]

Для номінацій, що є результатом суб'єктивного бачення журналіста (а метафоричні номінації ми відносимо саме до цієї категорії), особливого значення набуває попередній контекст. Ідентифікуючі номінації, на думку Н.Д. Арутюнової, взагалі є "ретроспективними, повторними" [3: 102]. У наведеному прикладі перша номінація респондента *le président de l'Agence du Service civique* є об'єктивною, інтродуктивною, функціональною. Вона визначає респондента за його приналежністю до світу політики та за досить високою посадою, що він займає. Семантика суб'єктно-об'єктних предикатів *a publié un livre, qui continue de susciter la polémique,* а також предикатів питальних речень *Regrette-t-il d'avoir tapé si fort en mettant en cause deux leaders de la droite? A-t-il craché dans la soupe ?* з одного боку, відтворює подію, що стала приводом для інтерв'ю, а з іншого – певним чином характеризує респондента, як особу, яка лихословить та дискредитує, піддає сумніву моральні якості найближчого оточення. Оборотний бік такої поведінки – прагнення порядку і справедливості (витікає з назви опублікованої книги - *"Pour en finir avec les conflits d'intérêts"*) та незалежність думки, позиції,

неангажованість. Саме так позиціонує себе респондент, що імплікується відносною конструкцією *qui entend le rester*, де анафоричний займенник *le* відповідає ідентифікуючій метафоричній номінації журналіста *un électron libre.* Остання контрастує з семантикою предикатів попереднього контексту, що, на нашу думку, по-перше, створює іронічний ефект, по-друге, "проблематизує" ситуацію, виправдовуючи появу на сторінках ЗМІ інтерв'ю з конкретним респондентом.

Інтерв'ю – жанр медійного дискурсу, що дозволяє й респонденту створювати власний образ, але у динамічних умовах взаємодії з домінуючою інстанцією, яка цю взаємодію контролює. Отже, створення респондентом власного образу буде постійно обговорюватись з контролюючою та регулюючою інстанцією – журналістом – і ризикує у будь-який момент уникнути контролю. Ми розрізняємо власну самопрезентацію респондента та його самопрезентацію з посиланням на джерело.

- *... Pour moi, et je le dis en tant que gay et peut-être à cause de mon sens de l'humour britannique et cynique, je soutiens qu'Eminem n'est pas un sac de haine. J'ai écouté attentivement cet album ... Eminem commente des situations ; il n'incite pas à l'homophobie...* [9]

У наведеному прикладі відомий співак відстоює власну позицію (він пояснює, чому захищав виконавця Емінема, звинуваченого асоціацією гомосексуалістів у гомофобії), посилаючись на 1) власну сексуальну орієнтацію, яка передбачає упереджене ставлення до будь-якого гомофобського вияву; 2) специфічне – британське, цинічне – почуття гумору (атрибуція психологічних ознак), та 3) певний досвід – уважне прослуховування альбому (номінація перцепції, посилена прислівником *attentivement*). Комбінація таких різнопланових (як у семантичному сенсі, так і з точки зору морфології) характеристик утворює цільний образ неупередженого та такого, що заслуговує на довіру, носія думки. Отже, усі відомості, що надає респондент про себе, покликані забезпечити авторитетність, а отже – легітимність його позиції/думки.

- *Je n'y mets pas de sentiments. Je peins comme un peintre son modèle. Je raconte. Je montre. Je dessine le mieux possible. Quand mon modèle est raffiné, je le décris. Quand il l'est moins, je le décris de la même manière. Lui* (N. Sarkozy – Ю.Т.)*, en revanche, m'a souvent accusée d'être snob parce que, par exemple, je ne connais rien au Tour de*

France ou que je ne juge pas un écrivain à son nombre d'exemplaires vendus .[7]

Відповідаючи на запитання журналіста про ставлення до кричущій вульгарності персонажа її книги та відомого політика – Ніколя Саркозі, яку вона так барвисто відтворила, респондентка методично створює власний образ неупередженого митця, який лише відображає дійсність, і, як потвердження власної об'єктивності (а можливо й спробу виправдатись), наводить негативну характеристику, надану їй Саркозі (негативна оцінна номінація (*snob*)). Втім, аргументи на користь такої характеристики (*ne rien connaître au Tour de France, ne pas juger un écrivain à son nombre d'exemplaires vendus*) не здаються релевантними і дискредитують скоріше носія оцінної думки, ніж її об'єкт. Отже, вправне маніпулювання навіть негативною оцінкою себе іншим може сприяти створенню власного позитивного іміджу.

Реалізація виділених стратегій (презентації і самопрезентації респондента) здійснюється у двох паралельних площинах, у відповідності до обґрунтованої у "стратегічній" концепції П. Шародо відмінності між психосоціальним суб'єктом, що має безліч ідентичностей (антропологічних, соціальних, психологічних), належить до зовнішнього відносно процесу вербалізації простору, але має певний комунікативний намір, характеризується комунікативною цілеспрямованістю, і суб'єктом дискурсивним, що належить до "внутрішнього" простору і характеризується орієнтацією на створення певного дискурсивного ефекту. Дискурсивний суб'єкт також має низку ідентичностей, але дискурсивних, які залежать від способу його участі у побудові смислу, зумовленого вибором лінгвальних форм [1: 167].

На "зовнішньому", тобто комунікативному рівні (само)презентації виділяємо допоміжні стратегії персоналізації, соціалізації, комунікативної об'єктивації респондента. Саме ці стратегії дозволяють респонденту вирішувати проблеми, які постають перед ним в момент його включення до сфери локуції – як виправдати/потвердити своє "право на слово"?

Стратегії персоналізації полягають в актуалізації (активації/реактивації) і валоризації релевантних жанру/типу/фрагменту інтерв'ю особистісних (індивідуальних) позицій і характеристик респондента. Йдеться про (само)визначення у психо-когіто-біологічних категоріях. Стратегії соціалізації передбачають інтеграцію, або навпаки,

дистанціювання від певної соціальної групи, спільноти і полягають у (само)визначенні у суспільно значущих чи інституційних категоріях або в апеляціях до загальновідомого. Стратегії комунікативної об'єктивації націлені на актуалізацію комунікативного статусу респондента.

На "внутрішньому", власне дискурсивному рівні реалізуються стратегії (само)ідентифікації, (само)кваліфікації і (само)утвердження у певній ролі, що, у відповідності до комунікативного наміру виправдати/потвердити право респондента на участь в інтерв'ю, утворюють за допомогою ідентифікаційного (опис, оповідь) та аргументативного (агрументація) засобів організації дискурсу соціо-дискурсивні уявлення про нього як про особистість, соціального актора, суб'єкта комунікації.

Названі стратегії (комунікативні та дискурсивні) відображують структуру вербальної діяльності (її комунікативний і дискурсивний/мовленнєвий аспекти) та відбивають загальні принципи/напрямки об'єктивації мовців у дискурсі.

Проведене дослідження дозволило виявити допоміжні стратегії легітимації респондента, як на комунікативному, так і на дискурсивному рівнях та констатувати, що суб'єктами (само)презентації можуть бути як безпосередні учасники інтерв'ю, так і треті особи, я самі презентації мають об'єктивний або суб'єктивний характер.

Отже, окреслюючи перспективи наших подальших досліджень, зазначимо, що свого вирішення потребують проблеми систематизації засобів реалізації глобальної стратегії легітимації респондента (експліцитних та імплікованих) в партіях журналіста і самого респондента.

ЛІТЕРАТУРА

1.*Charaudeau P.* Le dialoque dans un modèle de discours / Charaudeau Patrick // Cahiers de linguistique française. – 1995. – № 17. – P. 141-178. 2.*Charaudeau P.* Grammaire du sens et de l'expression / Charaudeau Patrick – P: Hachette, 1992. 3.*Арутюнова Н.Д.* Язык и мир человека / Нина Давидовна Арутюнова. – [2-е изд., испр.] – М.: Языки русской культуры, 1999. – I-XV, 896 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

4."Monsieur Argumentation".Entretien avec Oswald Ducrot. Propos recueillis par Susanna Tuomi et Auri Paajanen. LNM – Режим доступу до журн. : http://www.helsinki.fi/jarj/Inm/395ducrot.html. 5.Un homme "solitaire et contemplatif". Entretien avec Jean-Daniel Page. Propos recueillis par Solène Cordier. - Режим доступу до журн. : http://tempsreel.nouvelobs.com/actualites/opinions/interviews/200] 6.Sarkozy par Reza : "Il voulait séduire la France". Entretien avec Yasmina Reza. Propos recueillis par Jérôme Garcin. Le Nouvel Observateur. – 2008. 7."Hirsch s'explique et réplique". Entretien avec Martin Hirsch, président de l'Agence du Service civique. Propos recueillis par François Bazin. Le Nouvel Observateur. – 2010. – № 2401. 8."J'ai créé ce monstre qui est devenu Elton John". Entretien avec Elton John. Propos recueillis par Gilles Médioni. L'Express. – 2001.18.10.

© *Третяк Ю. Ю.*

ФАХУРДІНОВА М. А.
Житомирський державний університет імені Івана Франка

СТРУКТУРА ТА СЕМАНТИКА АНАЛІТИЧНОЇ КОНСТРУКЦІЇ TUN+ІНФІНІТИВ

В статті досліджуються структурні особливості та семантичне наповнення конструкції tun+інфінітив, виокремлюються функції основних компонентів – допоміжного дієслова tun та інфінітиву; розглядається приналежність даного біному до аналітичних конструкцій.
Ключові слова: аналітична форма, аналітична конструкція, допоміжне дієслово, інфінітив, широкозначне дієслово.

В статье исследуются структурные особенности и семантическое наполнение конструкции tun+инфинитив, очерчиваются функции основних компонентов – вспомогательного глагола tun и инфинитива; рассматривается принадлежность данного бинома к аналитическим конструкциям.
Ключевые слова: аналитическая форма, аналитическая конструкция, вспомогательный глагол, инфинитив, широкозначный глагол.

The article deals with the problem of structural features and semantic filling of construction tun+infinitive, the functions of basic components – an auxiliary verb tun and an infinitive – are outlined; the belonging of this binomial to analytical constructions is examined.
Keywords: analytical form, analytical construction, auxiliary verb, infinitive, word with a general value.

Центральне місце в працях, присвячених аналітизму, займають аналітичні конструкції, вивчення яких має досить давню традицію. При визначенні структури аналітичної одиниці, суті й функції службового слова та повнозначного дієслова виникають багаточисельні розбіжності. Проте погляди лінгвістів збігаються в тому, що характерною ознакою аналітичного утворення є десемантизоване службове слово, значення і функції якого кардинально відрізняються від його ролі у вільному вживанні. У роботах 50-60-х рр. минулого століття аналітичні одиниці розглядалися відносно синтетичних форм і не мали внутрішньої диференціації. Аналітичні одиниці ототожнювалися і іменувалися часто як "*аналітична форма*" і "*аналітична конструкція*" (наприклад, В.Г. Адмоні), В.М. Жирмунський, О.П. Сунік, Н.В. Солнцева, В.М. Солнцев, та ін.), "*аналітичний комплекс*" (П.Я. Скорик). Проблематика аналітичних конструкцій широко дискутується і сьогодні (О.А. Дубова, В.Б. Кашкін, В.О. Бітнер,

© Фахурдінова М. А.

Ю.В. Шаламов та ін.), що обумовлює **актуальність** *теми дослідження*.

На сучасному етапі існують різні підходи щодо класифікації аналітичних одиниць. Проте найбільш поширеним є виділення аналітичної форми (далі АФ) (що виражає морфологічну категорію, наприклад, час) і аналітичної конструкції (далі АК) (маргінального утворення яке співвідноситься з синтаксичним і морфологічним рівнями). Остання, у свою чергу, може бути поділена на:

- лексичну АК (складну лексему);
- синтаксичну АК (розчленоване вираження одного члена речення).

Головною відмінністю АК від АФ є, на наш погляд, утворення граматичної категорії. При цьому як АФ, так і АК мають схожість з цільнооформленим словом, що складається з декількох морфем, де першим компонентом-модифікатором є афікс, який виражає граматичне значення, а другий компонент символізує корінь, тобто є носієм лексичного значення. В той же час, сумарне значення компонентів АК ширше, ніж значення відповідної синтетичної одиниці.

Об'єкт даної статті – бівербальний комплекс *tun*+інфінітив, використання якого в стандартній мові вважається некоректним, але в розмовному мовленні, в дитячому мовленні та в німецьких діалектах це явище знаходить широке застосування. Описова конструкція *tun*+інфінітив вважається неправильною вже з 18 ст. Вона виключається з нормованої мови як зайва, завдяки зусиллям німецьких граматистів-пуристів. До цього часу конструкція *tun*+інфінітив активно вживалась носіями мови. Граматики ранньонововерхньонімецького періоду вже не рекомендували використовувати ауксилярний *tun*. Поясненням цьому слугувало те, що так розмовляли лише простолюдини. У сучасних наукових граматиках негативне ставлення до перифрази *tun*+інфінітив зберігається. Невідповідність широкого вжитку конструкції в розмовному мовленні і "вигнання" її з нормативних словників і граматик, викликає необхідність визначити реальний статус даного комплексу.

Мета дослідження – визначити сутність, структуру і семантику даної конструкції.

© Фахурдінова М. А.

На нашу думку, досліджуваний біном *tun*+інфінітив є аналітичною конструкцією, тому що він:

- складається з двох компонентів:десемантизованого"широкого" дієслова *tun* і інфінітива повнозначного дієслова, яке є носієм лексичного значення всього сполучення в цілому, "це свого роду підстановочна таблиця з одним […] постійним і одним змінним елементом" [1:52], тобто даний дієслівний комплекс є незамкнутим, відкритим сполученням з одним лише постійним елементом – ауксиляром *tun*;
- має семантичну цілісність і синтаксичну несамостійність компонентів;
- граматикалізувався в процесі еволюції;
- є одним членом речення – складеним дієслівним присудком;
- є граматично ідеоматичним поєднанням слів, тобто має якісно нове граматичне значення, яке не виводиться з суми граматичних значень компонентів. Наприклад, *Er tut schreiben*., де *tut* – 3 особа однини, теперішній час, актив, індикатив, *schreiben* – інфінітив (невизначена форма дієслова). З суми цих значень не виводиться, наприклад, дуративна, хабітуальна семантика та інші значення, які можуть задаватися даною конструкцією;
- другим компонентом конструкції може бути інфінітив будь-якого повнозначного дієслова, тобто наповнення даної моделі відбувається в процесі мовлення і, таким чином, відбувається актуалізація дієслова;
- має дискурсивні обмеження (обмеження на використання в певних дискурсивних структурах – наприклад, в нормованій мові);
- є складною по структурі лексемою, що виражає єдине сумарне номінативне значення. Під терміном "лексема" ми розуміємо услід за І.В. Шапошниковою "базову одиницю лексико-семантичного рівня, як носія загальнограматично оформленого лексичного значення" [2:209]. Подібно цільнооформленому слову дана лексема має власне лексичне і загальнограматичне значення і має при цьому властивості розчленованої номінативності.

© *Фахурдінова М. А.*

Дана конструкція не може бути аналітичною формою, тому що. по-перше, *tun*+інфінітив не складає регулярне категоріальне протиставлення з граматичною формою дієслова, утворюючи тим самим граматичну категорію. По-друге, значення окремих складових вносять певний вклад до семантики всієї конструкції, хоча значення бівербального комплексу не є сумою значень його компонентів.

Аналітичні дієслівно-дієслівні конструкції складаються, як правило, з допоміжного дієслова й інфінітива повнозначного дієслова. При цьому кореневою вершиною речення є допоміжне дієслово – як носій граматичних функцій. Він є також маркером фінітних категорій, які характеризують не лише його словоформу, але і все речення в цілому. Розглядаючи передумови переходу повнозначного дієслова в допоміжне, можна виділити, згідно Б. Хайне, наступне: семантичну розмитість, високу частотність і здатність заміщати інші дієслова [3:29]. Таки характеристики мають дієслівні лексеми широкої семантики (так звані широкозначні дієслова).

Другим компонентом АК є інфінітив. Інфінітив дієслівної лексеми узагальнює дію, абстрагуючись від конкретних просторово-часових відносин певної ситуації. У інфінітива "вказівка на чуттєву сприйманність процесу певним спостерігачем відсутня, а дія з'являється поза просторовими координатами окремої конкретної ситуації" [4:155]. Цю думку підтверджує значення самого терміну *Infinitiv* – від *infinite* що "не має меж, те, що не можна виміряти". [5:13]. Дану тезу маніфестує характеристика інфінітива як невизначеної або неособистої форми дієслова, що підкреслює його вживання поза зв'язком з особою, числом, часом. Існує й інша думка, що фінітна і нефінітна форма протиставляються синтаксично: дієслова в нефінітній формі задають в реченні функції, характерні в першу чергу для іменників, прикметників і прислівників, але які вторинні для дієслова. Про це сигналізують правостороння і початкова позиції інфінітива в конструкції *tun*+інфінітив, характерні для імен-об'єктів (у функції прямого доповнення).

Аналітична лексема *tun*+інфінітив має бівербальну структуру, вона складається з допоміжного дієслова *tun* і інфінітива повнозначного дієслова. Дієслово *tun* відноситься до широкозначних слів або еврисемантів (від старогрецького ευρεία, ευρύς – широкий).

© *Фахурдінова М. А.*

Останні мають найбільш узагальнене значення, яке існує в мові, а актуалізується в контексті. На думку В.К. Колобаєва "в основі значення слова широкої семантики лежить максимально узагальнена й абстрагована ознака, на підставі якої дане слово виявляється семантично сумісним з усіма предметами або явищами, що володіють цією ознакою" [6:12]. Широкозначним лексемам властива висока частотність вжитку, результатом якої є генералізація семантики і десемантизація.

Оригінальне трактування широкозначних іменників пропонує Х. Шмід. Він називає дані лексеми "*shell nouns*" – іменники-раковини. Така метафорична назва вибрана невипадково. *Shell* (раковина) асоціюється з контейнером, що має певну порожнечу, яка може бути чимось заповнена. *Shell nouns*, у свою чергу, мають певну семантичну порожнечу, яка заповнюється інформацією, що задається контекстом [7:30]. При цьому *shell nouns* виконують інкапсулюючу функцію (створення концептуальної рамки поняття); змістовну функцію (зберігання інформації); сигнальну функцію (вже сам вигляд "раковини" дає уявлення про те, що у неї усередині). Остання функція характерна не для всіх широкозначних слів (в даному випадку іменників), їх значення настільки широке, що необхідні певні умови (контекст) для розкриття "раковин". Слід зауважити, що все вищеперелічене правомірно не лише по відношенню до іменників, але також і до дієслів широкої семантики. Визначальну роль контексту підкреслює Г.Б. Давидова: "Без контексту, де відбувається конкретизація їх значення, широкозначні слова абсолютно немислимі" [8:164].

Широке слово-еврісемант конкретизує або втрачає своє вихідне значення, поєднуючись з семантично повнозначною лексемою. Тому Дж. Байбі та її співавтори стверджують, що "саме конструкція цілком, а не просто лексичне значення основи є попередником і, отже, джерелом граматичного значення" [9:11]. Унаслідок граматикалізації словосполуки ("еволюції, в ході якої мовні одиниці втрачають семантичну складність, прагматичну значущість, синтаксичну свободу і фонетичний матеріал, відповідно" [10:15]) відбувається зрушення семантичного значення у бік єдиної цілісної семантики, а також єдиної синтаксичної функції словосполуки. Досліджуючи джерела граматикалізації, таким чином, потрібно

© *Фахурдінова М. А.*

враховувати морфологічні і синтаксичні особливості всієї конструкції, вершина якої – певна лексична одиниця. У нашому дослідженні такою одиницею є дієслово *tun*.

Дієслово *tun* "робити" - виражає абстрактне значення в найбільш узагальненому вигляді і є, відповідно, гіперонімом до ряду інших дієслів, що мають конкретне, специфічне значення. За допомогою *tun* мовець описує дію, не конкретизуючи її, тобто поняття, що позначаються, з'являються при функціонуванні даної лексеми в конкретних контекстах і співвідносяться з узагальненим широким значенням.

(1) *Ich muss noch etwas für die Uni tun*.

Абстрактна семантика дієслова *tun* є наслідком розширення його прототипічної конкретної семантики. Етимологічно *tun* походить від індоєвропейського корня **dhē* (садити, ставити, класти). В результаті історичного розвитку відбувається перехід до нових більш абстрактних значень. Так в давньоверхньонімецькій мові з'являються значення "робити, створювати, діяти", які спочатку асоціюються з конкретними об'єктами та їх створенням. Далі слідує розширення контекстів вживання і відповідно сполучуваність з більш абстрактними поняттями й ознаками. Результат дії вже не осмислюється як творча діяльність, а позначає активну діяльність будь-якого роду. Тобто відбувається гіперонімізація *tun* "перехід лексеми від позначення прототипічного представника категорії до позначення категорії в цілому" [11:34].

Другим обов'язковим компонентом перифрази з *tun* є інфінітив смислового дієслова. Виступаючи констітуентом досліджуваної аналітичної конструкції, інфінітив уживається без *zu*, тобто є немаркованим або "чистим" інфінітивом. При цьому він може бути як поширеним, так і непоширеним:

(2) *Ich tu ja von Beeren am liebsten Gelee machen* [16:66].

(3) *Ich tät helfen*! [16:66].

Відсутність форманта *zu* сигналізує про те, що інфінітив може стояти як у постпозиції (у рамковій конструкції справа), так і в початковій позиції в реченні, де *tun* виступає як підсилювач динамічного характеру процесуального значення (в разі певної комунікативної потреби, наприклад, з метою особливого виділення повнозначного дієслова).

(4) *Rauchen tu ich schon lange nicht mehr* [16:66].

Іменний характер інфінітива задає дієслівну структуру аналітичної конструкції з *tun*, що "дозволяє йому функціонувати у вигляді внутрішнього аргументу (пряме доповнення) дієслівної лексеми *tun*:

(5) *falken thun singen* – дослівно: сокіли роблять спів" [12:330].

Семантичний аналіз інфінітивів-компонентів даної конструкції, здійснений Л.А. Долгополовою на матеріалі текстів XV-XVI вв., показує, що найбільш частотними є дієслова *дії*, а кількість дієслів *процесу* і *стану* незначна. Очевидним стає "переважання дієслів дії з динамічним характером вираження процессуальності і семантичним суб'єктом-агенсом, що виключає вживання безособових дієслів, які виражають дію або стан, що протікає сама по собі, без виконавця" [12:331]. Слід відмітити, що на сучасному етапі ознака агентівності втрачається, і в ролі підмета може виступати не лише діяльний учасник ситуації, але і предмет.

(6) *Das Radio tut nicht*.

Таким чином, допоміжне дієслово *tun*, володіючи всіма необхідними ознаками ауксилярності: широкою семантикою, високою частотністю і здатністю заміщати інші дієслова, є граматичним центром аналітичної конструкції, а немаркований інфінітив, у свою чергу, задає лексичне значення. Немаркованість допускає початкову позицію інфінітиву для акцентування уваги на повнозначному дієслові і здійснення топікально-фокусної функції. Тобто даний бівербальний комплекс дозволяє виразити додаткові значення на відміну від синтетичної форми дієслівної лексеми.

Досліджуваний біном може бути замінений синтетичною формою повнозначного дієслова, але зворотна заміна не завжди можлива, оскільки аналітична конструкція і корелююче дієслово не дублюють одне одного, семантика конструкції багатша і ширша. Одна з основних функцій конструкції *tun*+інфінітив – вираження аспектуальності. "Легкість, з якою утворюються аспектні варіанти аналітичних конструкцій, […] дозволяє носієві мови виражати за допомогою дієслівних сполучень цього типа будь-які відтінки значення, необхідні для даного мовного акту" [13:32]. Дієслівний комплекс *tun*+інфінітив уживається для вираження: дуративної

семантики (6), прогресивної семантики (7), хабітуального значення (8), дезіративного значення (9).

(7) Der tut Holz hacken [17:39].

(8) *mei frau duad bigln*. (Моя дружина (зараз) прасує)[17: 125].

(9) Andere Männer tun Briefmarken sammeln oder Münzen [17:39].

(10) *I han hunga, i dääd gern*. (Я голодний, я б поїв) [11:85].

Лексема *tun*, маючи максимально узагальнену абстрактну семантику, може виступати як формальний засіб для заміни складних фонетичних поєднань. В цьому випадку особисті закінчення приєднуються безпосередньо до формального *tun*, а повнозначне дієслово залишається незмінним. А. Фішер називає все вищеперелічене "економічним засобом утворення" [14:147]. Тому перифрастична конструкції з *tun* є пріоритетною в порівнянні з іншими варіантами. Дане твердження вірне, якщо "економією" вважати не витрату мускульних зусиль або потраченого часу, а економічну витрату психічних зусиль в процесі мовлення. Те ж саме притаманне розмовному та дитячому мовленню, коли мовець не замислюючись вживає відмінювану форму дієслова *tun* (як у презенсі, так і в претеріті) та економить при цьому розумові зусилля. Наприклад, сумніваючись у формі претериту дієслова *backen*: *buk* або *backte*, мовець може вирішити цю "проблему", вживши *tun*:

(11) *Der Bäcker tat das Brot backen* [16:66].

Феномен дієслівного комплексу *tun*+інфінітив полягає в тому, що, з одного боку, вживання його пов’язане з прагненням до економії, з іншого боку, дана перифраза є багатократним і плеонастичним вираженням граматичних значень. Тобто дана мовна одиниця поєднує в собі по суті антагоністичні явища: виражаючи тенденцію до економії, вона є в той же час 100% надлишковою.

Крім того таке широке вживання бінома *tun*+інфінітив в розмовному мовленні є причиною "інфляції" даної конструкції. В результаті широкого вживання дієслівна перифраза втрачає свою експресивність, семантичні значення і функції, а також стилістичну маркованість. Таким чином, вживання конструкції не лише не задає певну аспектуальну семантику, але і має все меншу інформативну значущість, стає надлишковою.

Перспектива подальших досліджень полягає у вивченні семантичних і синтаксичних особливостей конструкції *tun*+інфінітив на різних етапах розвитку німецької мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Лапоногова Н. А.* Глагольное аналитическое слово в современном английском языке / Нинель Аркадиевна Лапоногова // Проблемы аналитизма в лексике. Минск, 1967. – Вып.1. – С.49-59. 2. *Шапошникова И. В*. Глагольная аналитическая номинация как теоретическая и методологическая проблема в современном английском языке / Ирина Владимировна Шапошникова //Теория, история, типология языков: Материалы чтений памяти чл.-корр. В.Н. Ярцевой. М:, 2003. – Вып.1. – С.202-211. 3. *Heine B*. Auxiliaries. Cognitive Forces and Grammaticalization / Bernd Heine. – New York; Oxford. – 1993, 235 p. 4. *Кравченко А. В*. К когнитивной теории времени и вида (на материале английского языка) / Александр Владимирович Кравченко // Филологические науки. – 1990. - №6. – с. 81-90. 5. *Английский глагол: Новая грамматика для всех.* [Учеб. Под ред. А. В. Кравченко]. Иркутск: Изд-во ИГЛУ. – 1999. – 276 с. 6. *Колобаев В. К*. О некоторых смежных явлениях в области лексики (К вопросу о соотношении полисемии и широкозначности слова) / Владимир Константинович Колобаев // Иностранные языки в школе. – 1983. – №1. – С.11-13. 7. *Schmid* H.-G. English Nouns as Conceptual Shells. From Corpus to Cognitions. Berlin: Mouton de Gruyter. – 2002. – 457 p. 8. *Давыдова Г. Б*. Функциональный анализ конструкций с широкозначными словами в современном английском языке / Г.Б. Давыдова // Вопросы системной организации речи. – М:, 1987. – с.154-171. 9. *Bybee J. L*. The evolution of grammar: Tense, aspect and modality in the languages of the world / Joan L. Bybee, Revere Dale Perkins, WWilliam Pagliuca . – Chicago: University of Chicago Press, 1994. – 435 p. 10. *Heine B*. Grammaticalization and reanalysis in African languages / Bernd Heine, Mechthild Reh. Hamburg: Helmut Buske, 1984. – 245 p. 11. *Резникова Т. И.* Грамматикализация конструкций с глаголом «делать»: типология и семантика: дисс… канд.филол.наук: 10.02.20 / Татьяна Исидоровна Резникова. – М., 2003. – 143 с. 12. *Долгополова Л. А*. Становление и развитие инфинитива в немецком языке (VIII-XX ст.) дисс…доктор фил.наук: 10.02.04 / Лилия Анатольевна Долгополова. – Киев, 2010. – 415 с. 13. *Чернышева И. И*. Лингвистическая сущность аналитических конструкций и проблема их глагольных синонимов / Ирина Ивановна Чернышева // Проблемы аналитизма в лексике. Минск, 1967. – Вып.1. – С.20-35. 14. *Fischer A*. Diachronie und Synchronie von auxsliarem tun im Deutschen. / Anette Fischer, H.Solms,S.Watts,J.West// The germanik verb. – Tübingen, 2000. – 137 – 154 S.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРИАЛУ

15. Sick B. Der Dativ ist dem Genitiv sein Tod / Bastian Sick. Folge 3, [5. Auflage]. – 2007. – 262 S. 16. Abraham W. Das grammatische Optimalisierungsszenario von TUN als Hilfsverb / Werner Abraham, Anette Fischer // Donhausen K., Eichinger L. Deutsche Grammatik.– Thema in Variationen. Festschrift für Hans Werner Eroms zum 60. Geburtstag. – Heidelberg: Winter, 1998. – 35-47 S. 17. Eroms H.-W. Indikativische periphrastische Formen mit DOA im Bairischen als Beispiel für latente und virulente syntaktische Regeln / Hans Werner Eroms // Wiesinger P. Beiträge zur Bairischen und Ostfränkischen Dialektologie. – Göppingen: Kümmerle, 1984. – 123-135 S.

© Фахурдінова М. А.

ФОМЕНКО О. С.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ВІДОБРАЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В КОДАХ КУЛЬТУРИ
(на матеріалі прізвиськ англійських футбольних клубів)

У статті визначаються коди культури, відображені в прізвиськах англійських футбольних клубів, розглядається зв'язок кодів культури з національною ідентичністю англійців, аналізуються особливості словотвору прізвиськ.
Ключові слова: національна ідентичність, прізвисько, код культури.

В статье описываются коды культуры, отображенные в прозвищах английских футбольных клубов, рассматривается связь кодов культуры с национальной идентичностью англичан, анализируются особенности словообразования прозвищ.
Ключевые слова: национальная идентичность, прозвище, код культуры.

The paper studies the codes of culture in the nicknames of English football clubs, examines the codes' link to English national identity, analyses the language structure of nicknames.
Key words: national identity, nickname, the code of culture.

Поява нової антропоцентричної наукової парадигми дозволила включити до кола лінгвістичних досліджень такі феномени як національна ідентичність, культурний символ, код культури, вивчення яких дозволяє краще зрозуміти взаємозв'язок мови, культури й свідомості, виявити особливості кодування образів національної свідомості в мові. Тому дослідження мовного відображення національної ідентичності англійців крізь призму кодів культури є **актуальним.**

Мета роботи – визначити коди культури в прізвиськах англійських футбольних клубів, розглянути зв'язок кодів культури з національною ідентичністю англійців, проаналізувати особливості словотвору прізвиськ.

Об'єкт дослідження – прізвиська англійських футбольних клубів, а його **предмет** – коди культури, відображені в прізвиськах, та їхній зв'язок з національною ідентичністю англійців.

Матеріалом роботи були прізвиська англійських футбольних клубів загальною кількістю 175 лексичних одиниць.

Англію уважають батьківщиною сучасного футболу [1 : 3], а найкращі англійські футбольні клуби не лише добре відомі за межами Великої Британії, а вже давно стали брендами країни, так само як

© Фоменко О. С.

Вільям Шекспір, Біг Бен, Оксфорд, Робін Гуд, паб та інші [2; 3; 4]. Бренд розуміємо як один з культурних символів країни, що містить уявлення про неї, є "візитною карткою" цієї країни, і який може позначати типову для країни реалію, типове явище чи типову ознаку життя громадян. Культурний символ може бути виражений ключовим словом, стереотипом, прецедентним феноменом.

Футбольні клуби Англії відомі у Великій Британії і за межами країни не тільки за їхніми назвами, а й за прізвиськами, більшість з яких давно закріпилися за командами і вважаються офіційними. Прізвисько – це додаткове ім'я, що дається людині оточуючими у відповідності з її характерною рисою, обставинами, що супроводжують її життя або за іншими аналогіями" [5 : 115]. Прізвиська футбольних клубів можуть повідомляти додаткову інформацію про клуби, а також про місцевість, де вони знаходяться: про географічне положення міста, місцеву промисловість, важливі пам'ятки, особливості фауни тощо. Все це – компоненти територіальної (регіональної) і культурної ідентичності, що є складовими національної ідентичності [6 : 14].

Близько половини (47 %) прізвищ англійських футбольних клубів, що досліджувалися, пов'язані з національною ідентичністю англійців. Зокрема, ці прізвища повідомляють інформацію про місцевість, де знаходиться футбольний клуб. 25% прізвищ утворені на основі кольорів і малюнків футбольної форми команди та її поля (23%) або від логотипу команди (2%). 22% прізвищ походять від назви футбольного клубу.

З-поміж 47 % прізвищ, так чи інакше пов'язаних з місцевістю, де розташований футбольний клуб, 33 % можуть повідомляти назву міста (але відмінну від ужитої в офіційній назві клубу), району, де розташований стадіон клубу, вулиці або навіть окремої будівлі. Наприклад, прізвисько *The Owls* клубу 'Sheffield Wednesday' походить від топоніму 'Owlerton', прізвисько клубу 'Reading', *The Royals*, утворене від назви міста 'The Royal County of Berksire', а прізвисько клубу 'Leicester City', *Fosse*, походить від колишньої назви клубу 'Leicester Fosse', що в свою чергу утворився від макротопоніма *The Fosse Way*), Інше, менш уживане прізвисько цього клубу, *Filberts*, походить від назви вулиці Filbert Street, де раніше розташовувався клуб.

© *Фоменко О. С.*

Частина прізвиськ указує на географічне місцезнаходження футбольних клубів, наприклад, *The Seasiders* (вказівка на розташування клубу на морському узбережжі). Прізвиська клубів ‘Torquay United’, *The Gulls* та ‘Scarborough Athletic’, *The Seadogs*, також указують на близькість до моря, прізвисько клубу ‘Blackburn Rovers’, *The Riversiders*, – на розташування клубу поряд з річкою, а прізвисько клубу ‘Bournemouth’, *The Cherries*, вказує на те, що стадіон клубу знаходиться на місці, де раніше був вишневий сад. Неофіційне прізвисько команди ‘Bristol Rovers’, *Gas*, вказує на колишнє розташування спортивного майданчику клубу біля газового заводу.

Деякі прізвиська утворилися від назв відомих споруд. Наприклад, прізвисько клубу ‘York City’, *The Minstermen*, походить від назви відомого собору ‘York Minster’, а прізвисько клубу ‘Chesterfield’ отримало назву *The Spireites* через відомий зігнутий шпиль на одній з міських будівель.

Прізвисько команди ‘Everton’, *The Toffees* або *The Toffeemen* утворилося від назв відразу двох магазинів, що в 1950-1960х роках знаходилися неподалік стадіону клубу, і де перед початком матчу вболівальники купували іриски. Цукерки одного виробника були чорно-білими, як колишня футбольна форма клубу, тому користувалися особливою популярністю. Оскільки крамниця конкуруючої фірми знаходилася досить далеко від стадіону, обсяги продажів цукерок падали. Тоді власниця магазину зуміла отримати від керівництва клубу дозвіл продавати цукерки вболівальникам на стадіоні перед початком матчу. Цю місію було покладено на красуню-онуку власниці крамниці, яка, одягнена в свій найкращий одяг, продавала загорнуті в обгортки цукерки, які носила в кошику. Так було започатковано традицію продавати цукерки на футбольному полі Евертону перед початком матчу, а жінку, яка це робить, з тих пір називають*The Everton Toffee Lady* [7].

В основі деяких прізвиськ знаходяться офіційні й неофіційні етноніми, наприклад: *The Tykes* (прізвисько клубу ‘Barnsley’, неофіційне прізвисько чоловіків графства Йоркшир), *The Yids* (образливе прізвисько клубу ‘Tottenham Hotspur’, розташованого в північному Лондоні, де мешкає багато євреїв). Серед прізвиськ, утворених на базі етнонімів, також *The Cumbrians* (прізвисько

команди ‘Carlisle United’, утворене від топоніма – назви графства Cumbria), а прізвисько клубу ‘Exeter City’, *The Grecians*, походить від прізвиська місцевих жителів, яких так називають вже упродовж декількох століть.

Слід згадати про існування ендонімів і екзонімів серед прізвиськ. Наприклад, гравців клубу ‘Chelsea’ називають “аристократами” лише за межами Британії. У країни команда відома як *Pensioneers*. Прізвисько закріпилося за командою через емблему, на якій був зображений герб Королівського госпіталю Челсі – герб району, де розташовувався клуб, і в якому мешкало багато ветеранів – пенсіонерів. Незважаючи на те, що 1952 року новий тренер команди змінив емблему клубу, помістивши туди символ Англії, лева, прізвисько “пенсіонери” й досі залишається популярним. Інше образливе прізвисько команди, *The Cabbies*, вживають уболівальники команд – суперників через те, що під час матчів уболівальникам ‘Chelsea’ роздають прапорці шахової розкраски синьо-білого кольору (кольорів клубу), які нагадують шашечки таксі [7].

Окремі прізвиська містять інформацію про місцеві породи собак, крупного рогатого скоту. Наприклад, клуб ‘Hereford United’ отримав прізвисько *The Bulls* завдяки місцевій породі биків, а клуб ‘Huddersfield Town’ називають *The Terriers* через породу собак “йоркширський тер’єр”. Команда ‘Formby’ отримала прізвисько *The Squirrels* через те, що футбольний клуб знаходиться у місцевості, де розташований заповідник з найбільшою популяцією червоних білок в Англії.

Прізвиська можуть містити інформацію про екологічну ситуацію у місті. Зокрема, футбольний клуб ‘Middlesbrough’ отримав прізвисько *The Smoggies* через забруднене повітря унаслідок діяльності металургійного та хімічного заводів, розташованих у місті.

Прізвиська футбольних клубів можуть бути утворені на основі місцевого фольклору. Наприклад, команда ‘Hartlepool United’ отримала прізвисько *The Monkey hangers* начебто через те, що під час наполеонівських війн жителі міста Гартпул повісили мавпу, яку вважали французьким шпигуном. Згідно легенди, місцеві жителі, які боялися нападу з моря, спостерігали за тим, як французьке судно намагалося дістатися берегу. Коли судно затонуло, на берег викинуло його уламки, за один яких учепилася мокра і перелякана мавпа –

© *Фоменко О. С.*

улюбленець моряків, які її задля сміху одягнули у військову форму. Але жителі міста, не знаючи як насправді виглядають французи, вирішили, що мавпа – це французький шпигун, якого потрібно стратити [8].

Частина прізвиськ (14%) містить інформацію про особливості промисловості, що колись існувала або й досі існує у місцевості, наприклад: *The Brewers*, *The Chairboys* (виробництво меблів), *The Cobblers* (пошиття взуття), *The Ciderheads/The Zyderheads* (виробництво сидру), *The Blades* (виробництво сталі та ножових виробів), *The Marines* (місцевість раніше славилася виробництвом рибних продуктів), *The Glovers* (пошиття рукавиць), *The Hatters* (пошиття головних уборів), *The Gunners* (виробництво зброї), *The Iron* (виробництво заліза), *The Saddlers* (виробництво збруї), *The Shrimps* (виробництво рибних виробів і морепродуктів), *The Tractor boys* (місцеве сільське господарство), *The Knitters* (трикотажна та панчішна промисловість).

Майже чверть прізвищ футбольних клубів утворені від кольорів футбольної форми, від оформлення і кольорів футбольного поля (e.g. *The Reds*, *The Blues*, *The Bees*, *The Hoops*, *The Stripes, The Hornets*, *The Reds*, *The Lillywhites*, *The Skyblues*, *The Tigers*). Серед прізвиськ трапляються випадки використання культурно-маркованих номінацій кольорів, відсутніх в інших мовах, наприклад, *cardinal red* (*The Cardinals* – колір форми), *claret* (*The Clarets* – колір футбольного поля), *dolly blue* (*The Dolly blues* – команда грала у формі того самого кольору, що й відомі таблетки для прання ‘Dolly tablets’).

Лише декілька прізвиськ (2%) утворено від назви тварини або птаха – талісману команди, який у деяких випадках також використано в логотипі футбольного клубу, наприклад: *The Rams, The Badgers, The Canaries, The Lions*. Частіше клуби отримують прізвиська, утворені від назв тварин або птахів, через асоціацію з їхньою розкраскою.

Майже чверть прізвиськ (22 %) утворені від назви футбольного клубу. Такі прізвиська – це переважно скорочення назв клубів, що є випадками трансформації онімів без привнесення якоїсь додаткової фактуальної інформації. Вважають, що такі прізвиська мають суто оціночну конотацію – зневажливо-іронічну або відверто-негативну і найчастіше будуються на етимологізації (хибній або дійсній),

© *Фоменко О. С.*

скороченні, звуковій субституції [9 : 119]. Утім, серед прізвиськ клубів, утворених від офіційних назв, таких, що мають негативну конотацію, виявлено не було.

До групи прізвиськ, що не пов'язані ні з назвою клубу, ні з кольорами футбольної форми або логотипом, ані з місцевістю, де знаходиться клуб (6 %), ми віднесли запозичені назви (назви інших команд, у деяких випадках з інших видів спорту), назви, що утворилися від пісень, висловів тренерів, від речівок уболівальників під час матчів, а також такі, чиє походження з'ясувати важко. Деякі з цих прізвищ можуть містити додаткову культурну інформацію про футбольний клуб. Прикладами запозичених прізвиськ є *Eagle* (прізвисько клубу 'Crystal Palas', запозичене у футбольної команди 'Benfica') та *The Red Devils* (прізвисько команди 'Manchester United', запозичене її тренером в команди з регбі). Прізвисько *The Red Devils* замінило старе прізвисько команди *The Busby Babes*. Це прізвисько команда отримала завдяки своєму тренеру Серу Мету Басбі, якому вдалося створити молоду й талановиту команду. Після того, як під час авіакатастрофи 1958 року загинула більша частина команди, тренер попросив журналістів більше не використовувати прізвисько *The Busby Babes.* А коли під час поїздки до Франції М. Басбі сподобалася назва команди з регбі, що жила поруч з його командою в готелі, він зібрав представників преси й буквально наказав їм називати свою команду *The Red Devils* [10].

Прізвиська декількох інших клубів також були вперше вжиті людьми, що мали безпосереднє відношення до команд. Зокрема, клуб 'Bury' почали називати *The Shakers* завдяки вислову президента клубу Дж. Т. Інгхема, який в 1892 році вперше так назвав гравців своєї команди. Коли його запитали перед початком матчу на Кубок Ланкашира, чи зможе команда перемогти значно сильнішого за себе суперника, Дж. Т. Інгхем відповів: "We will shake them. In fact, we are the Shakers" [11]. Прізвисько футбольного клубу 'Peterborough United', *The Posh,* виникло внаслідок відомого вислову тренера іншої команди, частина якої пізніше увійшла до складу клубу, Пета Тіррела, який говорив про те, що шукає "Posh players for a posh team" [12]. Ще одна команда 'Everton' отримала своє прізвисько *The School of Science* завдяки тому, що в одному з коментарів стиль команди назвали "scientific" та "the school of science" [7].

© *Фоменко О. С.*

Надання прізвиськ пов'язане з категоризацією дійсності – когнітивним процесом створення і виділення рубрик досвіду (категорій), членування зовнішнього та внутрішнього світу людини відповідно сутнісним характеристикам їхнього функціонування і буття, обумовленим матеріальною і духовною культурою етносу; упорядкування різноманітних явищ шляхом зведення їх до меншого числа розрядів або об'єднань тощо, підпорядковане дії чинників рідної мови та культури" [13].

Одним з проявів категоризації дійсності є код культури – макросистема характеристик об'єктів картини світу, об'єднаних спільною категоріальною властивістю; певна понятійна сітка, використання якої дозволяє носієві мови категоризувати, структурувати й оцінювати навколишній і власний світи <…> таксономія елементів картини світу, у якій об'єднані природні та створені руками людини об'єкти (біофакти й артефакти), об'єкти зовнішнього й внутрішнього світів (фізичні та психічні явища) [14 : 79]. Серед кодів, що відносяться до сфери природи: просторовий, часовий, орологічний, геологічний (мінеральний), гідрологічний, метеорологічний, космологічний, солярний, теоморфний, вегетативний (рослинний і харчовий), антропоморфний, перцептивний (візуальний, акустичний, одористичий, тактильний), соматичний, зооморфний/ анімалістичний і колоративний. До кодів культури, що стосуються сфери діяльності людини, належать: артефактний, гастрономічний, архітектурний, акціональний, спортивно-ігровий, музичний, транспортний, культово-сакральний, медичний, освітній, технологічний /технократичний, етнографічний і числовий [15 : 306].

Серед кодів, що відносяться до сфери природи, в прізвиськах футбольних клубів відображені такі:

- Зооморфний (анімалістичний): *The Foxes, The Bulls, The Black cats, The Wolves, The Squirrels, The Tigers, The Stags, The Seadogs, The Tykes, The Badgers, The Rams, The Seals, The Terriers*, *The Lambs*;
- Колористичний: *The Blues, The Yellows, The Lillywhites, Sky Blues, Mighty Whites, The Reds, The Terras, The Clarets*;

© *Фоменко О. С.*

- Орнітологічний: *The Eagles, The Gulls, The Peacocks, The Seagulls, The Canaries, The Robins*, *The Owls, The Swans, The Magpies;*
- Рослинний: *The Ash trees, The Tricky trees, The Poppies*;
- Ентомічний: *The Bees, The Hornets*, *The Wasps, The Spiders;*
- Соматичний: *The Ciderheads/The Zyderheads*, *The Heed*;
- Просторовий: *The Seasiders*, *The Sandgrounders*;
- Геометричний (різновид просторового): *The Hoops, The Stripes, The Super hoops;*
- Харчовий: *The Cherries, The Tangerines*;
- Геологічний: *The Terras*, *The Diamonds;*
- Іхтіологічний: *The Shrimps*.

З кодів, що відносяться до сфери діяльності людини, у прізвиськах футбольних клубів представлені такі:

- Професійний: *The Brewers, The Glaziers, The Glovers, The Gunners, The Hammers, The Hatters, The Knitters, The Mariners, The Millers, The Pirates, The Potters, The Rovers, The Shrimpers, The Silkmen;*
- Культово-сакральний: *The Saints, The Red Devils, The Red Imps, The Cardinals, The Pilgrims, The Quakers*;
- Артефактний: *The Spurs, The Blades, The Daggers*, *The Chairboys;*
- Гастрономічний: *The Tofees, The Chicken Orientals*;
- Антропоморфний: *The Sons*;
- Характерологічний (різновид антропоморфного): *The Bantams, The Rebels, The Valiants*;
- Акціональний: *The Monkey hangers, The Shakers*;
- Транспортний: *The Railwaymen, The Shaymen*;
- Етнографічний: *The Grecians, The Cumbrians, The Yids*;
- Технологічний / технократичний: *The Smoggies*;
- Спортивно-ігровий: *The Sports*;
- Освітній: *The School of science.*

Переважна кількість прізвищ однослівні, виражені простими (e.g. *The Rams, The Seals, The Blues, The Stripes, The Pilgrims*) або, рідше, складеними словами, утвореними поєднанням основ двох іменників (e.g. *The Seasiders, The Chairboys*). Деякі прізвиська є складними словами (e.g. *The Red Devils, The School of Science, The Tricky Trees The Monkey hangers*).

Як вже зазначалося, приблизно чверть прізвиськ утворені від назв футбольних клубів. Найпоширенішим способом словотвору таких прізвиськ є випускання першого слова назви клубу: e.g. *Rushden and Diamonds → The Diamonds*, *Milton Keynes Dons → The Dons, Leeds United → The United*, *Northampton Town → The Tayn*, *Liverpool → The Pool, Blackburn Rovers → The Rovers*. Також зустрічаються випадки прізвиськ, утворених усіченням початкової частини назви клубу (аферези) (e.g. *Gateshead → The Heed, Rochdale → The Dale, Liverpool → The Pool*) або кінцевої частини слова (апокопи) з додаванням суфіксу множини *-s*: e.g. *Gillingham → Gills*, *St. Albans City → Saints.* Декілька прізвиськ утворено способом усічення одного слова назви та випускання іншого. У випадку апокопи другого слова назви також додається суфікс *-s:* e.g. *Ebbsfleet United → The Fleet, Northwich Victoria → The Vics*.

Декілька прізвиськ є ініціальними абревіатурами повної назви клубу або її частини: e.g. *QPR* (‘Queens Park Rangers’), *FC* (‘FC United of Manchester’). Прізвиська можуть бути скороченням назви клубу до однієї (першої) літери одного зі слів назви. Серед прізвиськ цього типу зустрічаються омоніми: e.g. *The O’s* (‘Leyton Orient’), *The U’s* (‘Cambridge United’, ‘Colchester United’, ‘Oxford United’).

Омонімія також спостерігається серед прізвиськ, утворених суфіксальним способом від основи – номінації кольору, зокрема, вісім клубів мають прізвиська *The Blues*, три – *The Lillywhites*, по два – *The Reds*, і *The Yellows.* П’ять англійських футбольних клубів мають прізвиська *The Robins* через те, що один з кольорів їхньої форми нагадує колір цього птаха. Омоніми зустрічаються серед деяких прізвиськ, утворених способом скорочення: e.g. *The Rovers* (‘Blackburn Rovers’, ‘Tranmere Rovers’, ‘Bristol Rovers’), *The Dons* (‘Milton Keynes Dons’, ‘AFC Wimbledon’), *The Latics* (‘Oldham Athletic’, ‘Wigan Athletic’).

Прізвища футбольних клубів можуть базуватися на синонімах або гіпонімах, e.g. *Bolton Wanderers → The Trotters*, *Nottingham Forrest → The Tricky Trees*. Прізвище клубу ‘Brentford’, *The Bees*, базується на неправильному тлумаченні слова *Bs* з речівки вболівальників “Buck up Bs”. Деякі прізвиська відображають особливості місцевих діалектів, e.g. *Tayn* [town], *Heed* [head], *Toon* [town].

© *Фоменко О. С.*

Можемо зробити **висновки** про те, що вивчення відображення національної ідентичності в кодах культури дозволяє глибше зрозуміти взаємозв'язок мови, культури й свідомості, глибше розкрити особливості мовного кодування образів національної свідомості. Зокрема, розгляд прізвиськ англійських футбольних клубів крізь призму кодів культури свідчить про тісний зв'язок прізвиськ з національною (регіональною, культурною) ідентичністю англійців. Найширше в назвах англійських футбольних клубів представлені професійний, анімалістичний, колористичний, орнітологічний, культово-сакральний та артефактний коди культури.

Подальші дослідження відображення національної ідентичності в кодах культури можуть здійснюватися у порівняльному аспекті, наприклад, це може бути вивчення співвідношення кодів культури в прізвиськах англійських і американських футбольних клубів.

ЛІТЕРАТУРА

1.Бабарика С. Бей-беги. История английского футбола: публицистические очерки / С. Бабарика, И. Бойко, Д. Джулай, А. Иванов, К. Крыжановский. К.: ООО «Издательский Дом Украинский Медиа Холдинг», 2010. – 384 с. 2. *Barnes, J.* England, England / Julian Barnes. – Vintage Books, 2008. – 266 p. 3. *ICONS. A portrait of England* [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту.: // http://www.icons.org.uk/ 4. *Fomenko, O.* Names in Nation Branding: A Case Study of England / Olena Fomenko // ICOS International Congress of Onomastic Sciences. Abstract Guide. – Barcelona, 2011. – P. 76-77. 5. *Подольская Н. В.* Словарь русской ономастической терминологии / Н. В. Подольская. – М., 1978. – 231 с. 6. *Smith A. D.* National Identity /Anthony D. Smith. – Penguin books, 1991. – 227 p. 7. *Everton's Origins* [Електронний ресурс]. Режим доступу до сайту: http://web.archive.org/web/20060809052249/http://www.toffeeweb.com/club/folklore/origins.asp# School 8. *The Hartlepool Monkey Legend* [Електронний ресурс]. Режим доступу до сайту: http://www.hartlepoolunited.co.uk/page/ MonkeyLegend 9. *Слышкин Г.Г.* Лингвокультурные концепты и метаконцепты: дис. на соискание учен. степени докт. філол. наук: спец. 10.02.19 "Теория языка" / Геннадий Геннадиевич Слышкин; Волгоградский госуд. пед. ун-т. – Волгоград, 2004. – 332 с. 10. *Прозвища футбольных клубов* // [Електронний ресурс]. Режим доступа к сайту: http://www.chelsea.com.ua/forum/ viewtopic. php?f=3&t=958 11. *Why Shakers!!!* // Bury Football Club official website [Електронний ресурс]. Режим доступу до сайту: http://www.buryfc.co.uk /page/WhyShakers/0,,10422,00.html 12. *Why Posh?* // Peterborough United football club [Електронний ресурс]. Режим доступу до сайту: http://www.theposh.com/page/WhyPosh/ 0,,10427,00.html 13. *Бацевич Ф. С.* Словник термінів міжкультурної комунікації / Ф. С. Бацевич. – К.: Видавництво "ДОВІРА", 2007 [Електронний ресурс]. Режим доступу до словника: http://terminy-mizhkult-komunikacii.wikidot.com/k. 14. *Пименова М. В.* Коды культуры и проблема классификации концептов / М. В. Пименова // Язык. Текст. Дискурс: научный альманах Ставропольского отделения РАЛК. – Ставрополь: Изд-во ПГЛУ, 2007. – Вып. 5. – С. 79-86. 15. *Фоменко О.С.* Мовне відображення американської національної ідентичності в кодах культури (на матеріалі прізвиськ американських штатів і міст) / Олена Степанівна Фоменко // Мовні і концептуальні картини світу: Збірник наук. праць Київськ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. Вип. 34 – Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2011. – С. 303-316.

© Фоменко О. С.

ЧЕРНИШОВА Ю. О.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ХРИСТИЯНСЬКІ КОНЦЕПТИ В ІТАЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ: ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТ

У статті досліджено особливості вербалізації католицьких концептів в італійському та українському релігійних дискурсах з метою встановлення спільних і відмінних рис у вербалізації релігійної картини світу у двох мовах, що дає змогу краще зрозуміти природу перекладацьких рішень і трансформацій.
Ключові слова: релігійний дискурс, релігійна картина світу, релігійний концепт, переклад релігійних текстів.

В статье исследуются особенности вербализации католически концептов в итальянском и украинском религиозных дискурсах с целью выявления общих и отличительных черт в вербализации религиозной картины мира в двух языках, что позволяет лучше понять природу переводческих решений и трансформаций.
Ключевые слова: религиозный дискурс, религиозная картина мира, религиозный концепт, перевод религиозных текстов.

The Article provides research on the peculiarities of Catholic concepts' verbalization in Italian and Ukrainian religious discourses in order to reveal common and different characteristics in the religious world picture's verbalization and to comprehend the causes of translation decisions and transformations.
Key words: religious discourse, religious world picture, religious concept, translation of religious texts.

Матеріалом для дослідження стали сучасні італійські католицькі тексти та їх українські переклади, оскільки говорячи про християнські концепти в італійській мові і досліджуючи особливості перекладу таких текстів українською мовою, ми найчастіше звертаємося до концептів католицизму – найбільш впливової та поширеної в Італії релігії.

Проблема розуміння, необхідного для результативного перекладу сучасних італійських католицьких текстів, ускладнюється відсутністю універсальної концептуальної картини світу автора, перекладача та реципієнта перекладу. Якщо всі три учасники релігійної комунікації – автор тексту, перекладач та реципієнт – є представниками однієї конфесії та обізнані з релігійною традицією, можна припустити, що між ними створюється єдине концептуальне поле, в якому всі оперують однаковими смислами.

Адже проблема відмінності культур виникає для етнічних культур, наприклад, для італійської та української, або для сприйняття

© Чернишова Ю. О.

стародавньої культури сучасною. Якщо ж християнські тексти перекладаються у межах конфесії, наприклад, перекладачем, який є віруючим тієї ж конфесії, що й автор тексту, можна очікувати на повну тотожність смислів, що стоять за релігійними концептами, якими автор і перекладач оперують.

Дійсно, оскільки кожна церква намагається створити спільну сферу невербалізованих і вербалізованих асоціацій, колективний комунікативний простір віруючих, то логічно було б припустити наявність такого колективного комунікативного простору та відсутність серйозних концептуальних проблем перекладу текстів всередині однієї конфесії. Натомість, релігійна свідомість носіїв різних культур зумовлена не тільки доктринальними та біблійними (у випадку християнства) факторами, єдиними для всієї конфесії, але й культурними, а, отже, і мовними, особливостями. Більше того, як зазначає Л. О. Кузьменко, найскладнішими є саме ті випадки, коли взаємодія відбувається між культурами, в яких розповсюджена одна й та сама світова релігія, оскільки незважаючи на "універсальний характер", наприклад, християнства, воно по-різному сприймається залежно від сутнісних характеристик культурної спільноти [1]. Це означає, що за нібито спільними формами, релігійними прецедентами, у носіїв різних культур може бути різний зміст. На думку Л. О. Кузьменко, соціумно-прецедентні феномени не є повними аналогами в різних національних культурах, і мовні знаки, які виражають ці феномени в різних культурах, вчена називає "формально еквівалентними релігійними стимулами" [1].

Уже перекладачі Біблії усвідомлювали необхідність адаптації тексту на мовно-поняттєвому рівні, викликану культурними розбіжностями. Саме проблема мов стала однією з найсерйозніших проблем, з якою християнство зустрілося в самих своїх початках у зв'язку з експансією: "Перехід християнського послання з одного мовного середовища до іншого означав набагато більше, ніж тільки формальну зміну. Він ніс із собою неминучу зміну змісту послання, "в результаті чого поставив під знак питання єдність Церкви у світі" [цит. за 2:18]. Правдивість цього підтверджують мовно-доктринальні непорозуміння, що постали між східним і західним християнством, а також "доктринальні розбіжності, які виникли між греко-візантійською Церквою та східними Церквами, і які є нічим іншим, як тільки

© Чернишова Ю. О.

природним розвитком різниць, від самого початку визначених мовними відмінностями" [цит. за 2:22]. Стосовно цієї проблеми В. Шнеемельхер зауважує, що сепарацію західних і східних Церков можна зрозуміти, тільки взявши до уваги мовні різниці, різниці думки та образного світу, адже сепарація починається в 342 р., коли дві частини імперії починають ділитися також і в мовному відношенні [цит. за 2:163].

У перекладах ілюструються уявлення про світ, які відображають національну свідомість, оскільки в ході вербалізації думка набуває етнокультурної вираженості. Отже, знаки мови як продукти культури несуть на собі властивості мови і не можуть виражати абсолютно однакові значення у двох різних культурах. Тому ілюзія розуміння існує навіть в тому випадку, коли міжкультурне спілкування відбувається між представниками християнського соціуму, які належать до однієї конфесії. Релігійний концепт, який нібито має бути тотожний для всіх християнських культур, закодований у словах різних мов по-різному. В окремій культурі концепт не може бути зовсім незалежним від мови цієї культури, він – частина спадщини певної мови. Отже, цілком слушною є думка, що переклад з однієї мови іншою є також і перекладом з однієї "мови культури" іншою [3].

Існують концептуальні розвідки, які встановлюють та описують особливості мовної концептуалізації, тобто лінгвістичні (наприклад, семантичні, синтагматичні, етимологічні) й екстралінгвістичні фактори, що впливають на формування, закріплення та розвиток концептів, аналізують зміст дефініцій та особливостей інтерпретації концептів, здійснюють порівняльний аналіз лексичних і фразеологічних одиниць у мовних картинах світу тощо. Такі дослідження нерідко виявляють семантичні зсуви у змісті концептуальних структур в одній мові та їхніх концептуальних варіантів в іншій мові.

Так, Л. Г. Панова, досліджуючи особливості російського концепту *ГРЕХ* та італійського *PECCATO*, відзначає їх як два окремі релігійні концепти, причому зазначає, що в полі зору потрібно тримати не дві мови, а дві культури. Дослідниця доводить, що оскільки православ'я та католицтво є найбільш давніми та найбільш послідовними християнськими конфесіями, в семантиці слів *грех* та *peccato* є багато спільного, але, враховуючи майже тисячорічний період з часу розділення цих двох церков, наявні і значні семантичні розбіжності між

© *Чернишова Ю. О.*

лексемами, що вербалізують єдиний для Католицької Церкви концепт *ГРІХА* [4].

На наш погляд, своєрідність католицької культури в Україні (феномен УГКЦ – вплив західної ідентичності на межі східноєвропейської ідентичності) та вплив православної культури на світогляд і мовну традицію народу неминуче позначаються на особливостях мови, яка обслуговує релігійну комунікацію Католицької церкви. Католицька церква в Україні застосовує наявну термінологію та дискурсивні стратегії, випрацювані в межах східної християнської традиції.

Наприклад, лише на перший погляд додавання слів *святий, Божий* в українських перекладах там, де в італійських оригіналах їх не було, не є чимось надзвичайно прикметним: *l'obbedienza apostolica e il sentire cum Ecclesia di Ignazio di Loyola* [10] – *апостольський послух та відчування разом із Церквою (sentire cum Ecclesia) святого Ігнатія Лойоли* [11:64]; *sotto l'azione dello Spirito* [10] – *за дією Святого Духа* [11:104], *a lode della Trinità* [10] – *во славу Пресвятої Трійці* [11:22]. Але ця тенденція у відтворенні церковно-релігійних назв виявляється постійно, віддзеркалює різницю східної та західної християнських традицій і є, на наш погляд, проявом ***більш консервативного характеру східної християнської традиції в порівнянні з італійською християнською культурою***. Тому, *Spirito* завжди відтворюється словосполученням *Святий Дух*, при відтворенні імен біблійних персонажів чи святих українською мовою додається *святий*, хоча цієї лексеми немає в тексті оригіналу: *Quella parola che Giovanni pone all'inizio di tutto* [12] – *Те слово, яке св. Йоан Богослов ставить на початок усього* [13:17].

Показовим є застосування великої літери в українських перекладах у зверненнях на *Ти* до Бога, Діви Марії, а також у займенниках *Який, Яка, Яке, Котрий, Котра* стосовно них, що виразно контрастує з італійською традицією написання: *E tu, Maria, Vergine dell'attesa e del compimento, che custodisci il segreto di Natale, rendici capaci di riconoscere nel Bambino, che stringi fra le braccia, il Salvatore annunciato, che reca a tutti la speranza e la pace* [14] – *А Ти, Маріє, Діво чекання і сповнення, Яка бережеш таємницю Народження, вчини так, щоб ми вміли розпізнати в Дитяті, Яке Ти пригортаєш до своїх грудей, обіцяного Спасителя, Який несе всім надію і мир* [15].

© Чернишова Ю. О.

Італійська культура дозволяє називати Богородицю *Марією* без додавання будь-яких означень, натомість, в українських перекладах цього уникають в переважній більшості випадків: *Maria* [16] – *Пречиста Діва Марія* [17:22, 23]. Подібно до цього в українському релігійному дискурсі не використовується *Трійця* без додавання означення: *preghiera alla Trinità* [10] – *молитва до Пресвятої Трійці* [11:162]. *Immacolata Maternità della Vergine* [12:78] не відтворюється *Непорочне Материнство Діви*, але *Пренепорочне Материнство Пресвятої Діви* [13:71], *Santo Padre* – не *Святий Отець*, але *Святіший Отець*; *beata* [10] – не *благословенна*, а *преблагословенна* [11:162].

Не використовується відповідник *Мадонна*, оскільки він апелює до світських реалій: *intercessione della Madonna* [16] – *заступництво Пресвятої Богородиці* [17:21]. Натомість, примітно, що українська вербалізація концепту *БОЖОЇ МАТЕРІ – Богородиця* – не співвідноситься з жодним із варіантів, що використовуються в італійському релігійному дискурсі (*Maria, Vergine, Vergine Maria, Madre di Dio, Madonna*).

У молитві до Діви Марії *E tu, Maria, Vergine dell'attesa e del compimento, che custodisci il segreto di Natale, rendici capaci di riconoscere nel Bambino, che stringi fra le braccia, il Salvatore annunciato, che reca a tutti la speranza e la pace* [14] Богородиця *обіймає Спасителя*. В перекладі Вона *пригортає Його до своїх грудей: А Ти, Маріє, Діво чекання і сповнення, Яка бережеш таємницю Народження, вчини так, щоб ми вміли розпізнати в Дитяті, Яке Ти пригортаєш до своїх грудей, обіцяного Спасителя, Який несе всім надію і мир* [15]. Культ Діви Марії існує як в західному католицькому християнстві, так і в східному християнстві. Але він має відмінності. Для православної свідомості Діва Марія – це, перш за все, Богородиця, вона захисниця від усякого зла і захисниця від патріархального Бога-Отця: "Наповненість етнокультурними конотаціями демонструють уявлення про Богородицю як Матір-заступницю, Матір-жалібницю, поширені передусім у східнослов'янському православ'ї" [5:18]. Натомість у католицькій духовності, для якої характерний менший ступінь патріархальності, немає потреби протиставляти люблячу Матір Божу суворому Богу-Отцеві, і, як зазначають дослідники, на відміну від материнської ролі Богородиці, що підкреслюється на Сході, на Заході

© Чернишова Ю. О.

культ Діви Марії частково зливається з відношенням до Прекрасної Дами [6; 7:171, 226].

Українські перекладачі частіше використовують велику літеру для називання релігійних свят, реалій релігійного життя, подій. Існує традиція написання в українській мові деяких релігійних назв з великої літери, яка може не відповідати правилам чинного правопису: *regno dei cieli* [12:22] – *Небесне Царство* [13:16], *la pasqua* [12:33] – *Пасха* [13:28], *il venerdì santo* [12:34] – *Страсна П'ятниця* [13:29].

Відмінність ментальностей проявляється саме в перекладацькому процесі, у виборі тих перекладацьких відповідників, які вимушений використовувати перекладач, оскільки саме так українська культура концептуалізувала події. Наприклад, у реченні *Dal sepolcro tu ergi vittorioso* [18] дієслово *ergi* означає *підійматися, возноситися.* Католицькі ікони зображують Ісуса Христа, який саме возноситься, підіймається над землею. Але єдина можливість виразити цю подію українською мовою – це дієслово *виходити: виходиш нині з гробу звитяжцем* [19]. Формальна обмеженість релігійної підсистеми, що зумовлює необхідність використання в перекладі відповідника *виходиш*, унеможливлює відтворення концептуального наповнення італійського дієслова.

Замінюється й *Люцифер* на *диявола* внаслідок того, що, на наш погляд, відповідник *Люцифер* нечасто зустрічається в українському релігійному дискурсі*: Liberò molte anime dalle mani di Lucifero* [16] – *Звільнила багато душ із диявольських кайданів* [17:39]. Щодо концепту *ДИЯВОЛ*, примітно, що Т. П. Вільчинська, досліджуючи ядерні концепти сакрального, відносить до їхнього числа поряд із концептами *БОГ* та *БОГОРОДИЦЯ* концепт *ЧОРТ* [7]. Оскільки в числі ядерних дослідниця виділяє високочастотні та значущі для релігійних текстів концепти, і вербалізація цих концептів досліджується в українській поетичні мові XVII–XX ст., то той факт, що в якості головного вербалізатора ядерного концепту обраний не *ДИЯВОЛ*, але *ЧОРТ* (хоча в дужках й додаються варіанти *САТАНА, ДИЯВОЛ, ЛЮЦИФЕР*) з усіма його етнокультурними конотаціями, віддзеркалює специфіку осмислення сакрального в українській культурі.

Характерним прикладом відмінностей концептуального наповнення є відповідники *timore di Dio – страх Божий,* які покликані вербалізувати один і той самий релігійний концепт*: questo timore è*

© Чернишова Ю. О.

salutare [10] – *цей страх спасенний* [11:48]. В італійській мові вербалізувалися концепти *PAURA* та *TIMORE,* де перший відповідає українському *СТРАХ,* а другий означає *ПОШАНУ, ТРЕПЕТ*. *Страх Божий* – складне релігійне поняття, в якому тісно пов'язані складові поклоніння в глибокій пошані, благоговійного трепету перед Богом, від якого все залежить, і, звідси, – смирення перед Реальністю, яка безмірно переростає людину. *Страх* у словосполученні *страх божий*, отже, зовсім не означає страху перед чимось загрозливим для людини. В італійській мові є можливість по-різному виразити ці два поняття, розвести *СТРАХ* і *ПОШАНУ*, а в українській мові конотації лексеми *страх* впливають на концептуалізацію *СТРАХУ БОЖОГО*, формуючи концептуальну картину пересічного віруючого. Таким чином, мовна картина світу впливає на релігійну свідомість.

Отже, мова в певному сенсі нав'язує перекладачу способи передачі думки, що, у свою чергу, впливає на формування думки у читача, адже, як зазначає Л. І. Шевченко, "менталітетна аура передається генетично, через форми традиції, первісного пізнання світу, а головне – мову" [8:182]. Оскільки в словах – тобто в описі матеріального та духовного світу – наші предки заклали мовну "культурну пам'ять" [9], можна припустити, що особливості релігії, віри конкретного етносу певною мірою навіть можуть зумовлюватися його мовою, а віра окремої людини зумовлюється також і впливом її рідної мови. Для розповіді про Бога люди вимушені використовувати людську мову – тобто певну традицію, а, отже, межі, всередині яких відбувається їхня життєдіяльність, є досить формалізованими. Звичайно, люди пізнають Бога не через мову, але мова впливає на їхнє пізнання.

Таким чином, мова перекладу – українська мова, яка увібрала в себе певні особливості східнохристиянської ментальності, – впливає на мовне перевираження релігійних текстів, що вербалізують релігійну свідомість іншого, західнохристиянського типу. У таких випадках у перекладача не залишається іншого вибору, як вживати ті відповідники, які Католицька Церква прийняла у своїй комунікації на теренах України, усвідомлюючи чи ні наявність певних семантичних зсувів при перевираженні західнохристиянських релігійних понять мовою, яка довгий час обслуговувала східнохристиянську конфесію.

За відсутності фундаментальних праць, присвячених дослідженню відмінностей вербалізації релігійної картини світу в українській та

© Чернишова Ю. О.

італійській мовах, наші спостереження відкривають нові перспективи їх поглибленого перекладознавчого студіювання. Перспективним видається, зокрема, подальше проведення дослідження особливостей вербалізації ядерних релігійних концептів у перекладознавчому аспекті.

ЛІТЕРАТУРА

1.*Кузьменко Л. А.* Национально-культурная специфика функционирования религиозного знания в языковом сознании русских и американцев (экспериментальное исследование) [Электронный ресурс] : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 / Лариса Александровна Кузьменко. – Тверь, 2003. – Режим доступа : http://psycholing.narod.ru/auto/kuzmenko-a.html. 2.*Падовезе Л.* Вступ до патристичного богослов'я / Луїджі Падовезе : Пер. Галини Теодорович. – Львів : Свічадо, 2001. – 184 с. 3.*Автономова Н. С.* О философском переводе / Наталия Сергеевна Автономова // Вопросы философии. – 2006. – № 2. – С. 89–101. 4.*Панова Л. Г.* Грех как религиозный концепт (на примере русского слова "грех" и итальянского "peccato" / Л. Г. Панова // Логический анализ языка : Языки этики. – М. : Языки русской культуры, 2000. – С. 167–177. 5.*Вільчинська Т. П.* Розвиток концептосфери сакрального в українській поетичній мові 17–20 ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філолог. наук : спец. 10.02.01 / Тетяна Пилипівна Вільчинська. – К., 2009. – 40 с. 6.*Ладыкина Т. А.* Гендерный аспект российского самосознания: женские образы в культуре от Матери Сырой Земли до "Вечной Женственности" / Т. А. Ладыкина // Философский век : Альманах. – Вып. 16 : Европейская идентичность и российская ментальность / отв. ред. Т. В. Артемьева, М. И. Микешин. – СПб. : Центр истории идей, 2001. – С.129–138. 7.*Вільчинська Т. П.* Концептуалізація сакрального в українській поетичній мові 17–18 ст. : Монографія / Тетяна Пилипівна Вільчинська. – Тернопіль : Джура, 2008. – 424 с. 8.*Шевченко Л. І.* Інтелектуальна еволюція української літературної мови: теорія аналізу : Монографія / Лариса Іванівна Шевченко. – К. : ВПЦ "Київ. ун-т", 2001. – 478 с. 9.*Маковский М. М.* Символы жизни и жизнь символов [Электронный ресурс] / Марк Михайлович Маковський // Язык – миф – культура. – Режим доступа : http://nounivers.narod.ru/bibl/makk1.htm.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

10. *Giovanni Paolo II.* Vita Consecrata : Esortazione apostolica post-sinodale [Електронний ресурс] / Giovanni Paolo II. – 7-a edizione. – Paoline Editoriale Libri, 2002. – 160 p. – Режим доступу :http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/apost_exhortations/documents/hf_jpii_exh_25031996_vita-consecrata_it.html. 11.*Іван Павло II.* Богопосвячене життя : Апостольське післясинодальне повчання / Іван Павло II : Пер. о. Порфірія Підручного. – Львів : Місіонер 1997. – 168 с. 12.*Rupnik M. I.* Adamo e il suo costato / Marko Ivan Rupnik, Sergej Averincev. – Roma, 1996. – 81 p. 13.*Рупнік М. І.* Адам та його ребро. Духовність подружньої любові / Марко Іван Рупнік, Сергій Аверінцев : Пер. Мар'яни Прокопович. – Львів : Свічадо, 1998. – 76 с. 14.*Giovanni Paolo II.* Messaggio Urbi et Orbi Natale 2003 [Електронний ресурс] / Giovanni Paolo II. – Режим доступу : http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/messages/urbi/documents/hf_jpii_mes_20031225_urbi_it.html. 15.*Іван Павло II.* Різдвяне послання Святішого отця Urbi et Orbi 2003 / Іван Павло II // Парафіяльна газета. – 2004, січень. – № 1. – С. 1. 16.*De Liguori A.* Del gran mezzo della preghiera [Електронний ресурс] / Alfonso De Liguori. – Режим доступу : http://www.floscarmeli.org/modules.php?name=News&file=article&sid=49. 17.*Ліґуорі А.* Молитва – могутній засіб спасіння / св. Альфонс Ліґуорі : Пер. о. Михайла Щудла. – Львів : Добра книжка, 2007. – 96 с. 18.*Giovanni Paolo II.* Messaggio Urbi et Orbi di Sua Santità per Pasqua 2004 [Електронний ресурс] / Giovanni Paolo II. – 2004, 11 aprile. – Режим доступу : http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/messages/urbi/documents/hf_jpii_mes_20040411_easter-urbi_it.html. 19.*Іван Павло II.* Пасхальне послання Святішого отця Urbi et Orbi 2004 / Іван Павло II // Парафіяльна газета. – 2004, квітень. – № 9. – С. 1.

© Чернишова Ю. О.

ЧЕТОВА Н. Й.
Карпатський інститут підприємництва

ОСОБЛИВОСТІ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ КАТЕГОРІЇ ІРРЕАЛЬНОСТІ В ТВОРАХ АНГЛОМОВНОГО КЛАСИЧНОГО ФЕНТЕЗІ
(на матеріалі творів Дж. Р. Р. Толкіна)

В статті проаналізовані способи маркування категорії ірреальності у поетиці англомовного класичного фентезі на матеріалі творів «Гобіт» та «Володар перстенів» Дж.Р.Р. Толкіна; подається детальна класифікація маркерів ірреальності та пояснюється авторська перевага при виборі засобів маркування ірреальності.
Ключові слова: нереальність, маркер, класифікація, лексика, граматика, частота вживання функціональне навантаження.

В статье проанализированы способы маркирования категории ирреального в поэтике англоязычного классического фэнтези на материале произведений «Хоббит» и «Властелин Колец» Дж.Р.Р. Толкина; подана детальная классификация маркеров ирреальности и описаны предпочтения писателя при выборе средств маркирования ирреальности.
Ключевые слова: нереальность, маркер, классификация, лексика, грамматика, частота употребления, функциональная нагрузка.

The article presents the analysis and the detailed classification of the ways of expression of unreality marking in J.R.R. Tolkien's "Hobbit" and "The Lord of the Rings". The author's preferences in the choice of means for marking unreality are also observed.
Key words: unreality, marker, classification, lexics, grammar, frequency of usage, functional load.

Дослідження текстового простору з погляду теорії "можливих світів" набули особливої популярності в другій половині XX століття завдяки науковим розвідкам С. Кангера, С. Крипке, Я. Хінтікки, що поклали в основу своїх теоретичних пошуків ідею Г. Лейбніца, а також роботам Ю. Степанова, В. Целіщєва, А. Шмельова. Питання мовних засобів побудови і презентації можливих світів у художньому творі й зараз залишаються об'єктами пильної уваги вітчизняних і зарубіжних лінгвістів. Дане дослідження є **актуальним** з огляду на те, що вивчення способів представлення світу або множинності світів в мові є цікавим не тільки для індивідуально-художньої, але й для з'ясування особливостей національної картини світу.

Поняття "можливий світ" визначається, за Я. Хінтіккою, як можливий стан речей або як можливий напрямок розвитку подій по відношенню до суб'єкта, що знаходиться в реальному світі і

© Четова Н. Й.

проеціює своє "я" в інші розумові простори [1: 7]. Оскільки між реальним, а в тексті художнього твору – квазі-реальним, – та можливим світом є певна межа, "вхід" до цього світу маркований спеціальними мовними засобами або знаками, які вербалізують категорію ірреальності. Ментальний світ, матеріалізований у такому мовному знаку, названо семантикою можливих світів [1: 7]. Феномен можливих світів нерозривно пов'язаний з поняттям текстового простору, зокрема, у запропонованій розвідці, художнього простору літературного твору.

Отже, **метою** дослідження в даній статті є комплексний аналіз та систематизація усього різноманіття засобів вираження ірреальності. **Об'єктом** дослідження є простір художнього твору, **предметом** – можливі світи, зокрема мовні прояви їх ірреальності.

Новизна наукової розвідки полягає у комплексному дослідження маркерів ірреальності та визначенні їх функціонального навантаження у творах англомовного класичного фентезі.

Матеріалом для дослідження шляхів вербалізації можливих світів ми вибрали трилогію «Володар перстенів» та її преамбулу «Гобіт» Дж.Р.Р. Толкіна.

Перш, ніж досліджувати мовну актуалізацію можливих світів, слід відмітити, що поняття «ірреальний» розуміється як «нереальний, уявний, той, що існує не в дійсності, а тільки в мисленні; вживається як синонім уявного, фантастичного, а також неможливого» [3] і пов'язане головним чином із запереченням, модальністю, часом і способом. Таке розуміння цього терміну не покриває всього спектру компонентів, які, на нашу думку, утворюють категорію ірреального, а зачіпає лише рівень граматики.

В наше завдання входить виявлення, по можливості, всіх мовних засобів, які реєструють те, що виходить за рамки нашої логіки і не узгоджується з нашими уявленнями про навколишню дійсність. В даній статті для класифікації маркерів ірреальності використаний рівневий критерій, запропонований А. Кретовим [2]. Відповідно до цього критерію маркери діляться на три великі групи згідно їх приналежності до того або іншого рівня мовної системи: лексичні, граматичні і текстові (слід відмітити, що в даному дослідженні текст розуміється як рівень мови (за І.Р. Гальперіним)).

© Четова Н. Й.

Сфери прояву ірреального – уява, описи «можливих світів» з їх «уявною логікою», надприродні, змінені стани свідомості, неіснуючі предмети й можливості, дива – послужили основою для вичленення маркерів ірреальності в розглянутих творах.

При аналізі твору було виявлено 22 887 випадків маркування ірреальності: лексичні – 13 429 випадків (58,7%), граматичні – 8 902 випадків (38,9%) та маркери рівня тексту (жанрові) – 556 випадків (2,4%).

Розглянемо більш детально кожну з цих груп. Найбільш яскраво як в кількісному, так і в якісному плані представлена група лексичних маркерів. Згрупувавши їх за семантичною та морфологічною приналежністю, ми отримали наступні підгрупи (табл. 1):

Таблиця 1

Шляхи лексичної вербалізації маркерів ірреальності

Семантична підгрупа	**Частини мови**		
	Іменники	**Дієслова**	**Прикметники**
Magic	*magic, sorcery, wizardry, charm, spell, incantation, bewitchment, wizard, witch, enchantment, incantation, sorcerer, necromancer, mirror, magic ring, wand, glass stone / palantir / crystal globe*	*charm, cast a spell, enchant, protect (by or as if by spells, charms), foreshadow, foresee, fore-know, bewitch, foretell, fascinate, spellbind, portend, cause distress, (fore)bode, possess with or as if with*	*magic, secret, bewitched, charmed, holy, enchanted, magical, sacred, ghostly, charming, enchanting, haunted*

© Четова Н. Й.

		a devil	
Mystery	*mystery, puzzle, riddle, secrecy, bewilderment*	*fool, confound, mix up, confuse, bewilder, puzzle, flummox, baffle*	*puzzled, hidden, puzzling, bewildering, veiled, furtive, unclear, curious, unknown, concealed, unrevealed, confusing, mysterious, bewildered, allegorical, strange, uncanny*
Unreal place	*Fortresses & Towers: Angband, Barad-dûr, Carn Dûm, Causeway Forts, Citadel, Dol Guldur, Dome of Stars, Cities & Towns: Archet, Bree, Bucklebury, Budgeford, Bywater, Calembel, Caras Galadhon, Lands & Regions: Anfalas, The Angle, Angmar, Arnor, Arthedain, Belfalas, Bree-land, Buckland, Cardolan, Forests: Dimholt, Doriath, Chetwood, etc.* (всього близько 500 наймен.)		*horrible, eerie, awful, terrible, grim, terrifying, appalling, sad, shaded, dark, frightening, frightful, ghastly, murky, dreadful, loathsome, shady,hideous, gloomy, sickening, dull, dim, shadowy, dusky, cloudy, overcast, obscure, black, depressed, dismal, melancholy, dejected, glum, unhappy, sullen, cheerless, desolate, dreary, sorrowful, abominable, miserable,*

© Четова Н. Й.

Unreal creature	*creature, ogre, fairy, elf, dwarf, balrog, troll, hobbit, halfling, ent, ringwraith, nazgûl, dragon, morgoth, werewolf, watcher, goblin, vampire, spider*	*horrify, terrify, frighten, scare, alarm, panic, shock, startle, upset, put off, outrage, dismay, appal, distress, disconcert, whimper*	*downhearted, despairing, forlorn, scared, dispirited, distressed, strange*
Whim	*whim, beast, devil, monster, shadow, spirit, ghost, shade, wraith, phantom, manes, impression, disgust, dismay*		
Imagination	*imagination, dream, fancy, fantasy, mirage, vision*	*imagine, dream, picture, forsee*	*imagined, odd, dreamlike, fancied, unreal,extravagant, fabulous, unusual, curious, mythical, peculiar*

Для того, щоб зрозуміти у якому співвідношенні перебувають лексичні засоби маркування ірреальності в даному творі, необхідно вирахувати частоту їх вживання в тексті. Нижче, у таблиці 2 подано наступні кількісні результати:

Таблиця 2

Частота вживання лексичних маркерів ірреальності по семантичних підгрупах

Семантична підгрупа	**Частини мови**			**Разом по підгрупі**
	Іменники	**Дієслова**	**Прикметники**	
Magic	530	97	140	767
Mystery	67	40	538	645
Unreal place	4993			4993
Unreal	2969			2969

© Четова Н. Й.

creature				
Whim	857	185	2604	3646
Imagination	212	93	104	409
Всього	***9628***	***415***	***3386***	***13429***

Далі вирахуємо сукупну частоту вживання лексичних маркерів ірреального або їх абстрактне функціональне навантаження (АФН) (співвідношення кількості випадків маркування певного типу до довжини досліджуваного тексту в словах – метод кількісного аналізу аналогічний методу, використаному В.Т. Тітовим в праці «Общая квантитативная лексикология романских языков» [4]) в тексті за формулою: $АФН_{лмі} = К\text{-}сть\ Л_{мі} / \Sigma ЛО_т * 100\%,$
де $АФН_{лмі}$ – абстрактне функціональне навантаження лексичних маркерів ірреального, $Л_{мі}$ – лексичні одиниці-маркери ірреального, $\Sigma ЛО_т$ – загальна довжина текстів (у нашому випадку двох творів), яка складає 591 762 слова.

Отримані дані заносимо до таблиці 3.

Таблиця 3

Абстрактне функціональне навантаження маркерів ірреальності по семантичних підгрупах

Семантична підгрупа	**Частини мови**			**Разом по підгрупі, %**
	Іменники, %	**Дієслова, %**	**Прикметники, %**	
Magic	0,09	0,02	0,02	0,13
Mystery	0,01	0,01	0,09	0,11
Unreal place	0,84			0,84
Unreal creature	0,5			0,5
Whim	0,14	0,03	0,44	0,61
Imagination	0,04	0,02	0,02	0,08
Всього	***1,62***	***0,08***	***0,57***	***2,27***

Таким чином, абстрактне функціональне навантаження лексичних маркерів ірреальності становить близько 2,3%.

© Четова Н. Й.

Для дослідження випадків граматичного маркування ми скористалися дослідженням А.П. Бабушкіна щодо семантики модально-орієнтованих висловлювань [1].

Граматичне маркування було зафіксовано у 8 902 рази в таких випадках (табл.4):

Таблиця 4

Способи та обсяг реалізації граматичних маркерів ірреальності

Способи граматичного маркування	**Приклад**	**«Гобіт»**	**«Володар Перстенів»**			**Всього**
			«Братство перстня»	«Дві вежі»	«Повернення короля»	
Способи і часи дієслова та випадки складених речень з певними сполучниками	*should*	*62*	*193*	*138*	*148*	***541***
	would	*246*	*443*	*364*	*369*	***1422***
	wish	*48*	*112*	*98*	*62*	***320***
	if	*281*	*619*	*514*	*446*	***1860***
	whether	*31*	*31*	*36*	*19*	***117***
	as if	*35*	*155*	*128*	*80*	***398***
	lest	*4*	*4*	*6*	*8*	***22***
	if only	*4*	*3*	*6*	*10*	***23***
	even though	*7*	*5*	*6*	*2*	***20***
	so that	*20*	*32*	*34*	*40*	***126***
	in order	*1*	*8*	*3*	*6*	***18***
	but for	*4*	*15*	*13*	*17*	***49***
Всього по підгрупі		***743***	***1620***	***1346***	***1207***	*4916*
Модальні дієслова	*may*	*87*	*268*	*223*	*193*	***771***
	might	*49*	*135*	*84*	*99*	***367***
	can	*143*	*316*	*294*	*219*	***972***
	could	*381*	*455*	*393*	*354*	***1583***
Всього по підгрупі		***660***	***1174***	***994***	***865***	*3693*
Конструкції	*it is time*	*2*	*4*	*2*	*2*	***10***
	had better	*10*	*23*	*4*	*6*	***43***
	would rather	*2*	*5*	*2*	*0*	***9***
Всього по підгрупі		***14***	***32***	***8***	***8***	*62*
Прислівники	*doubtfully*	*1*	*6*	*6*	*0*	***13***
	perhaps	*34*	*63*	*92*	*29*	***218***
Всього по підгрупі		***35***	***69***	***98***	***29***	*231*
Всього		***1452***	***2895***	***2446***	***2109***	**8902**

© Четова Н. Й.

Розрахунок АФН на маркери даного типу розраховується аналогічно розрахунку АФН лексичних маркерів ірреального і виглядає наступним чином: $АФН_{гмі} = К\text{-}сть\ Г_{мі} / \Sigma\ ЛО_т * 100\%$,

де $АФН_{гмі}$ – абстрактне функціональне навантаження граматичних маркерів ірреального, $Г_{мі}$ – граматичні маркери ірреального, $\Sigma ЛО_т$ – загальна довжина текстів (591 762 слова). Результати розрахунків заносимо до таблиці 5:

Таблиця 5

Абстрактне функціональне навантаження граматичних маркерів ірреальності

	Способи граматичного маркування				**Разом**
	способи і часи дієслова	**модальні дієслова**	**прислівники**	**конструкції**	
Кількісні дані	4916	3693	231	62	**8902**
У відсотках	0,83%	0,62%	0,04%	0,01%	1,5%

Отже, абстрактне функціональне навантаження граматичних маркерів ірреальності становить 1,5%.

Маркування за допомогою жанру, тобто текстове маркування, здійснене за допомогою стилістичних прийомів персоніфікації / уособлення, оксюморону, теж представлене в даних творах. Кількість випадків текстових маркування
становить 556 (табл. 6):

Таблиця 6

Частота вживання текстових маркерів ірреальності

Стилістичний прийом			
Персоніфікація		**Оксюморон**	
Evil	5	invisible + *noun*	9
Ring	368		
Forest	97		
Fate	1		
Shadow	74		

Good	2		
Всього	**547**	**Всього**	**9**
Разом: 556			

АФН на текстові маркери ірреального вираховуємо за формулою:

$$АФН_{тмі} = К\text{-}сть\ Т_{мі} / \Sigma ЛО_т * 100\%,$$

де $АФН_{тмі}$ – абстрактне функціональне навантаження текстових маркерів ірреального, $Т_{мі}$ – текстові маркери ірреального, $\Sigma ЛО_т$ – загальна довжина
текстів (591 762 слова). Отримані дані заносимо до таблиці 7:

Таблиця 7

Абстрактне функціональне навантаження текстових маркерів ірреальності

Семантична підгрупа	**Стилістичний прийом**		**Разом по підгрупі**
	Персоніфікація	**Оксюморон**	
Evil	0,001	–	0,001
Ring	0,1	–	0,1
Forest	0,02	–	0,02
Fate	0,00	–	0,00
Shadow	0,01	–	0,01
Good	0,001	–	0,001
invisible + noun	–	0,002	0,002
Всього	**0,132%**	**0,002%**	**0,134%**

Таким чином, абстрактне функціональне навантаження текстових маркерів ірреальності становить близько 0,13%.

Загальне абстрактне функціональне навантаження на маркери ірреальності в досліджуваних творах становить 3,9%.

Для визначення конкретного функціонального навантаження (КФН) (співвідношення кількості випадків маркування певного типу до загальної кількості випадків маркування ірреальності в досліджуваних текстах [4]) кожного способу маркування ірреальності ми розрахували їхнє співвідношення, яке представлене в таблиці 8:

© Четова Н. Й.

Таблиця 8

Конкретне функціональне навантаження маркерів ірреальності

	Способи маркування			Разом
	лексичний	граматичний	текстовий	
Кількісні дані	13429	8902	556	**22887**
У відсотках	58,7%	38,9%	2,4%	100%

Таким чином, категорія ірреального знаходиться в співвідношенні діалектичної єдності з категорією реального та базується на ній. На основі проведеного дослідження можна зробити наступні висновки: по-перше, при різнорівневому арсеналі засобів маркування категорії ірреального авторська перевага все ж була віддана лексичним маркерам для вербалізації того, що носії мови вважають неможливим в рамках оточуючої їх дійсності; по-друге, аналіз граматичних маркувань ірреальності, представлених в досліджуваних текстах часами та способами дієслів, формами модальних дієслів, прислівниками та різноманітними конструкціями, свідчить про те, що, на противагу лексичним маркерам, які констатують факти ірреальності, граматичні маркери тільки гіпотезують, припускають ірреальність. Слід також відмітити той факт, що способи маркування досить часто поєднуються один з одним, що свідчить про різноманіття мовних засобів та літературних прийомів, які письменник використав для створення «іншої реальності» в рамках своїх творів.

Перспективним в подальших дослідженнях вважається аналіз імпліцитно виражених маркерів ірреальності.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Бабушкин А.П.* “Возможные миры” в семантическом пространстве языка: [монография] / А.П. Бабушкин. – Воронеж: Воронежск. гос. ун-т, 2001. – 86 с. 2. *Кретов А.А.* Стилистика русского языка и культура речи / А.А. Кретов, И.А. Меркулова. – Воронеж: Воронеж, гос. ун-т, 2005. – 67 с. 3. *Кусайкіна Н.Д.* Сучасний тлумачний словник української мови / *Н.Д. Кусайкіна, Ю.С. Цибульник*. – Харків: ВД «Школа», 2009. 4. *Титов В.Т.* Общая квантитативная лексикология романских языков / В.Т. Титов. – Воронеж : Изд-во Воронеж, гос. ун-та, 2002. – 240 с. 5. *Ronen Ruth.* Possible worlds in literary theory. – Cambridge: CUP, 1994. – 245 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

6. *Tolkien J.R.R.* The Hobbit. / J.R.R. Tolkien. – London: Harper Collins Publishers, 2006. – 390 p. 7. *Tolkien J.R.R.* The Fellowship of the Ring. / J.R.R. Tolkien. – Boston – New York: Houghton Mifflin Co., 2001. – 424 p. 8. *Tolkien J.R.R.* The Two Towers. / J.R.R. Tolkien. – Boston – New York: Houghton Mifflin Co., 2001. – 352 p. 9. *Tolkien J.R.R.* The Return of the King. / J.R.R. Tolkien. – Boston – New York: Houghton Mifflin Co., 2001. – 440 p.

© Четова Н. Й.

ЧОРНА Н. В.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ТЕКСТОВІ КОНЦЕПТИ ЗАГОЛОВКА ТА ЕПІГРАФА ЯК ПРОЯВ ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНИХ ЗВ'ЯЗКІВ

Статтю присвячено лінгвостилістичному аналізу текстових концептів епіграфа та заголовка, що виступають виразниками певного смислу, підтримують основний зміст тексту та несуть у собі згорнуту концептуальну інформацію про текст. Інтертекстуальна функція епіграфа та заголовка полягає у розширенні концептуальних меж іспаномовного художнього дискурсу постмодерну, що в імпліцитній формі сприяє окресленню типових текстових концептів.

Ключові слова: постмодерний художній дискурс, текстовий концепт, епіграф, заголовок, концептуальна інформація.

Статья посвящена лингвостилистическому анализу текстовых концептов эпиграфа и заглавия, которые выступают показателями определенного смысла, поддерживают основное содержание текста и несут в себе свернутую концептуальную информацию про текст. Интертекстуальная функция эпиграфа и заглавия проявляется в расширении концептуальных границ испаноязычного художественного дискурса постмодерна, что в имплицитной форме способствует выделению типовых текстовых концептов.

Ключевые слова: постмодерный художественный дискурс, текстовой концепт, эпиграф, заглавие, концептуальная информация.

The article focuses on the stylistic and language analysis of the epigraph and title textual concepts, which are acted as indicators of certain sense, support the basic maintenance of the text and bear in itself the curtailed conceptual information about the text. The intertextual function of epigraph and title is shown in expansion of conceptual borders of the Spanish-speaking literary postmodern discourse that in the implicity form promotes the typical text concepts allocation.

Key words: postmodern literary discourse, textual concept, epigraph, title, conceptual information.

Процес інтерпретації іспаномовного художнього дискурсу постмодерну постійно відшукує нові об'єкти семантизації, які проходячи інтерпретаційний фільтр читача набувають нового значення. **Актуальність** обраної теми дослідження зумовлена необхідністю розкриття інтенцій та мотивацій письменників постмодерного періоду, аналізу індивідуально-авторської картини світу, що уможливлюється завдяки застосуванню когнітивних механізмів інтерпретації художнього дискурсу на основі його жанрової ідентифікації, концептуального аналізу когнітивних схем.

Мета нашого дослідження полягає у лінгвостилістичному аналізі епіграфа та заголовка, як основних проявів категорії інтертекстуальності постмодерного художнього дискурсу.

© Чорна Н. В.

Об'єктом дослідження в даній статті обрані текстові концепти епіграфа та заголовка, як форми художньої інтертекстуальності у постмодерному дискурсі сучасних латиноамериканських письменників.

Найсуттєвіша частина інформації, яку несе будь-який текст, підкріплюється у його сильних позиціях, що формально виражені на конкретних відрізках лінійного простору тексту: у заголовку, епіграфі, зав'язці та розв'язці [1; 2; 3; 4; 5]. Сильні позиції є виразниками певного смислу, який слугує для підтримання основного змісту тексту. Термінологічно сильна позиція асоціюється з "ключовими словами" у працях [6; 7], поряд з якими в подібному значенні вживаються такі, як "ключовий елемент" [8:107], "смислові опорні пункти" [6:127], "смислові ядра" [7:48]. Спільною для всіх цих термінів є їхня властивість виступати виразниками певного смислу, що слугує для підтримання основного змісту тексту. Сильні текстові позиції слугують для згортання інформації, яку несе текст, через що їх слід відносити до метатекстових. Серед фундаментальних характеристик сильних позицій основною якістю є фіксованість їхнього положення, що руйнується у постмодерному письмі. Згортання текстової інформації в іспаномовному художньому дискурсі постмодерну у сильних позиціях – заголовку, епіграфі – може впливати на цілісність художнього тексту завдяки неформальному композиційному застосуванню, наприклад, епіграфів у середині оповідання, паратекстуального використання заголовка, відсутності традиційної зав'язки та розв'язки. Наприклад, оповідання Х. Кортасара "El otro cielo" – використання епіграфа всередині тексту [13].

Сильні позиції слугують безпосередньо для розуміння художнього тексту, який починається з заголовка. У дослідженні семантико-стилістичної структури художнього тексту заголовок розглядається як однофразовий текст, що подає інший, розгорнутий текст як зазначається у працях [9:35; 10:9]. Іншими словами, у "згорнутості заголовка" вбачається неодмінна умова подальшого розгортання тексту у праці [2:26], а з другого боку, це сприяє перспективному викладу думки і ставить рамки такому викладу [3:134]. Водночас це сигнал концептуальної інформації тексту, фокус, який номінативно інтегрує смисл всього макрознака [3:76].

© *Чорна Н. В.*

Посідаючи місце перед і над текстом, заголовок містить у собі інформацію про його зміст [10]. Зближуючись з іменем власним, заголовок є знаком, що містить як "пам'ять" про мовне значення слова, так і вказівку на текст, з яким заголовок перебуває у відношенні просторової суміжності, тобто він поєднує в собі якості умовного та індексального знаків [11:59].

Крім вищеназваних функцій, заголовок художнього твору також виконує одну, найважливішу, функцію ідентифікації "найвищого" текстового концепту, реалізація якого визначає переважне положення певного концептуального плану, що згодом розгортається в текстовий концепт [9:152].

Заголовок – це текстовий знак у сильній позиції тексту, він є обов'язковою частиною тексту та має формально фіксоване положення. Інтертекстуальна функція заголовка реалізується в його формально-семантичній автономності, це крок автора назустріч читачеві для орієнтації останнього у великій кількості текстів. Заголовок є структурним компонентом постмодерного художнього тексту, що сприяє прагматичній настанові останнього. Прагматичність заголовка зумовлена декількома факторами: його орієнтацією на наступний текст (проспекцією), автоцентричністю (реалізацією авторських інтенцій) і антропоцентричністю (орієнтацією на адресата).

Лінгвістичні теорії пояснюють внутрішньо-текстову функцію заголовка. Заголовок до прочитання – це індексальний знак, який при читанні трансформується в умовний знак, а після прочитання тексту наближається до вмотивовано-умовного знаку. Якщо до ознайомлення з текстом заголовок не стільки повідомляє про інформацію, закладену у текст, скільки вказує на неї, то після прочитання заголовок не стільки вказує на текст, скільки у концентрованому вигляді інформує про зміст тексту, виявляє семантичні зв'язки з текстом. Знаковий статус заголовка можна визначити тільки після прочитання тексту, після сприйняття його цілісності. Книга – це розгорнутий до кінця заголовок, заголовок – це згорнена до об'єму двох-трьох слів книга як зазначається у праці [9:67].

Прагматична функція заголовка реалізується через декодування адресатом семантичного зв'язку заголовка з цілим текстом – його

© *Чорна Н. В.*

темою, сюжетом, ідеєю. При аналізі іспаномовної художньої новели адресат повинен здійснити подвійне декодування – спочатку встановити зв'язок заголовка і змісту художньої оповіді, а потім визначити, що об'єднує та що відрізняє його від інтертексту. В нашому дослідженні ми аналізуємо заголовок як текстовий концепт, тому що він слугує сигналом концептуальної інформації тексту, слугує згортанню інформації, яку несе текст: "... у вираженні концептуальної сутності макрознака заголовок виступає його фокусом, а не просто маркером, який номінативно інтегрує смисл всього макрознака" [10:107]. Займаючи позицію перед і над текстом, заголовок повідомляє у сконцентрованому вигляді інформацію про зміст тексту у праці [11:59].

Дослідження сильних позицій (заголовка, епіграфа) та ключових слів, що утворюють композиційний та мовний рівень іспаномовного постмодерного тексту, що виступають виразниками певного смислу, що слугує для підтримання основного змісту тексту, тобто елементів, які несуть у собі згорнуту, концентровану інформацію, дозволили нам виділити дані текстові концепти. У процесі проведення концептуального аналізу заголовків збірки оповідань Х. Л. Борхеса "El jardín de senderos que se bifurcan" простежуються інтертекстуальні зв'язки, які виділяють два головних текстових концепта – БІБЛІОТЕКА і ЛАБІРИНТ: "Tlon,Uqbar,Orbis Tertius", "Las ruinas circulares", "La lotería en Babilonia", "La biblioteca de Babel", "El jardín de senderos que bifurcan", "Examen de la obra de Herbert Quain" [12].

Назва оповідання "El jardín de senderos que se bifurcan" є концептуальною метафорою, яка розкриває семантику слова „лабіринт", який розгортається в часі і в просторі художньої оповіді: *"Casi en el acto comprendí; el jardín de senderos que se bifurcan era la novela caótica ", "Un laberinto de símbolos. Un invisible laberinto de tiempo"* [12:113]. Людина блукає лабіринтом: *"El consejo de siempre doblar a la izquierda me recordó que tal era el procedimiento común para descubrir el patio central de ciertos laberintos. Algo entiendo de laberintos; no en vano soy bisnieto de aquel Ts´ui Pen, que fue gobernador de Yunnan y que renunció al poder temporal para escribir una novela que fuera todavía más populosa que el Hung Lu Meng y para edificar un laberinto en el que se perdieran todos los hombres"* [12:115], шукаючи відповіді на філософські питання, шукаючи одну єдину

книгу, яка втілює в собі тисячі книг – бібліотеку: *"Al cabo de más de cien años, los pormenores son irrecuperables, pero no es difícil conjeturar lo que sucedió. Ts´ui Pen una vez: Me retiro a escribir un libro.Y otra: Me retiro a construir un laberinto. Todos imaginaron dos obras; nadie pensó que libro y laberinto eran un solo objeto"* [12:116].

Назви оповідань Х.Л. Борхеса "Pierre Menard, autor del Quijote" та "Examen de la obra de Herbert Quain" інтертекстуально відсилають думку адресата до світової БІБЛІОТЕКИ, що знаходить підтвердження у тексті завдяки семантиці лексичних маркерів – *multiplicar, desgarrar, miles de páginas manuscritas, novela, libro*: *"Multiplicó los borradores; corrigió tenazmente y desgarró miles de páginas manuscritas", "*He declarado que se trata de una novela policial*", "The God of the Labyrinth", "...* equipara el primer libro de Quain – *The God of the Labyrinth* – a uno de Mrs. Agatha Christie y otros a los de Gertrude Stein *..."* [12:41,77]. До текстових концептів ЛАБІРИНТ-БІБЛІОТЕКА-ВСЕСВІТ, які є концептуально взаємопов'язаними та утворюють своєрідну метафоричну парадигму іспаномовного художнього дискурсу постмодерну, належать також заголовок оповідання "Las ruinas circulares", який текстуально розгортається завдяки семантиці таких мовних одиниць, як *infinita, circular, redondel, inhabitado, despedazado* та лексичним маркерам, які виступають виразниками певного смислу: *"... su patria era infinitas aldeas ...", "... se arrastró, mareado y ensangrentado, hasta el recinto circular que corona un tigre o caballo de piedra", "Ese redondel es un templo", "Lo despertó el soplo alto", "... las ruínas de otro templo propicio", "Le convenía el templo inhabitado y despedazado"* [12:56].

Аналіз заголовків оповідань дає можливість стверджувати, що концепти ЛАБІРИНТ та БІБЛІОТЕКА є метафорично та концептуально пов'язаними завдяки інтратекстуальності заголовків.

Відповідними текстового концепту ВІЧНІСТЬ є заголовки оповідань збірки Х. Л. Борхеса "Historia de la eternidad" – "Historia de la eternidad", "La metáfora", "La doctrina de los ciclos", "El tiempo circular" [12]. Концепт ВІЧНІСТЬ ідентифікується як нескінченний час, рух по колу, циклічний час, метафора часу, що простежується з парадигматики самих назв: eternidad, ciclos, circular. Наприклад, оповідання "Historia de la eternidad": *"Eternidad es el tiempo circular de que está escrita la doctrina de los ciclos que en su parte se compone a la*

© Чорна Н. В.

historia de la eternidad", "El tiempo es un problema para nosotros, ...; la eternidad, un juego o una fatigada esperanza" [12:11–15]. Оповідання "La doctrina de los ciclos": *"el universo es consumido cíclicamente por el fuego que lo engendró, y resurge de la aniquilación para repetir una idéntica historia. De nuevo se combinan las diversas partículas seminales, de nuevo informan piedras, árboles y hombres – y aun virtudes y días, ya que para los griegos era imposible un nombre sustantivo sin alguna coporeidad"* [12:87]. Оповідання "El tiempo circular": *"Afirma que cualquier lapso – un siglo, un año, una sola noche, tal vez el inasible presente – contiene íntegramente la historia", "... lo que ha sido, será; pero todo ello en general, no en particular"; "De esta serie perpetua de historias universales idénticas ..."* [12:105]. Концептуальна інформація, яка віддзеркалює загальні тенденції оповіді, розгортається концентрацією іменників: *eternidad, tiempo, simultaneidad, insomnio, individuo, destino, historia, ciclo* та прикметників: *circular, cíclico, universal, mágica, imposible.*

Концепт СМЕРТЬ розгортається через аналіз заголовків збірки оповідань Х. Л. Борхеса "Aleph" – "El inmortal", "El muerto", "Los Teólogos", "Historia del guerrero y de la cautiva", "Otra muerte", "La escritura del dios", "Abenjacán el Bojarí, muerto en su laberinto", "Los dos reyes y los dos laberintos", "La espera", "El hombre en el umbral" [12]. Цей концепт підсилює своє значення через відповідні лексеми: *inmortal, muerto, otra muerte, guerrero, cautiva, laberinto.* Усі одиниці тексту взаємопов'язані та об'єднуються семантичними й формальними повторами. Іменник "смерть" денотується у плані негативного подання, через те, що смерть людини часто пов'язана з війною, що інтратекстуально відсилає до оповідання Х. Л. Борхеса "Historia del guerrero y de la cautiva", головною сюжетною лінією якого є тема смерті. Якщо припустити, що смерть не пов'язана з війною, то вона є незворотньою, очікуваною з погляду будь-якої релігії, навіть якщо смерть є переходом в інший світ, в іншу реальність. Таким чином, оповідання "El hombre en el umbral", "La espera","La escritura del dios", "Otra muerte" є інтратекстуально пов'язаними одне з одним. Якщо смерть – це перехід в інший вимір, іншу реальність, то життя і смерть – це половинки одного цілого, постійна циклічна зміна реальностей, заміна реальності смерті на реальність життя. Таким шляхом окреслюється можливий світ

© Чорна Н. В.

ВІЧНОСТІ, а вічність розгортається у концептуальну метафору "лабіринт часу", про що свідчать назви оповідань: "Abenjacán el Bojarí, muerto en su laberinto", "Los dos reyes y los dos laberintos", "Aleph", "Casa de Asterión" [12].

Проаналізуємо кілька заголовків оповідань Х. Кортасара, що найяскравіше відтворюють інтратекстуальну парадигму розгортання досліджуваних текстових концептів. Заголовки оповідань "El otro cielo", "Lejana", "Las caras de la medalla", "Las puertas del cielo" інтратекстуально пов'язані з заголовками частин роману "Rayuela" – "Tablero de dirección" "Del lado de allá", "Del lado de acá", "De otros lados". Аналіз заголовків дозволяє виділити текстовий концепт ГРА як центральну концептуальну метафору, яка створює цілу низку образів-концептів. За словниковим визначенням поняття "juego" це – del latín *iocus* (broma, diversión). Se usa más con los verbos *andar, entrar, estar, poner.* 1) Acción que se realiza como diversión o entretenimiento. 2) Actividad recreativa que se realiza bajo determinadas reglas. 3) Práctica de actividades recreativas en las que se realiza apuestas. 4) Participación en una diversión, en un entretenimiento". У романі "Rayuela" ГРА ідентифікується з дитячою грою в класики – камінець і класики на асфальті. Дитина, яка грає, повинна стати на квадрат під назвою "Tierra", закинути камінець до певної цифри та дострибати до квадрата з цією цифрою. Так, до фінального квадратика, який має символічну назву "Cielo": *"... deteniéndose en las placitas confidenciales para besarse en los blancos o mirar las rayuelas, los ritos infantiles del guijarro y el salto sobre un pie para entrar en el Cielo"* [13:145]. ГРА як досягнення певної мети, яка найчастіше стає іншою альтернативною реальністю, що дозволяє залучати стратегії семантики можливих світів. Світ є одночасно двома світами, балансування між якими складає семантичну сутність текстового концепту ГРА: *"... ser cada vez más Janet en, ser Janet en el tiempo, ser eso que no era Janet pero que pasaba del estado cubo al estado fiebre o volvía al estado oruga, porque cada vez más los estados se fijaban y establecían y de algún modo se delimitaban no solamente en tiempo sino en espacio, se pasaba de uno a otro ...", "Todo empezaba a aglomerarse en el estado cubo"* [13: 56-58]. ГРА – це стан (*estado*), який визначається категоріями часу (*tiempo*) та простору (*espacio*).

© Чорна Н. В.

Заголовок оповідання Х. Кортасара “Anillo de Moebius” має інтратекстуальні зв’язки з оповіданням “Las Babas del Diablo”. “Las Babas del Diablo” – це павутиння, яке безладно літає в повітрі: *“... los hilos de la Virgen se llaman también babas del diablo” – “... perdiéndose como un hilo de la Virgen en el aire de la mañana”* [13:38, 224]. В оповіданні “Anillo de Moebius” головна героїня, яку вбивають, після смерті перебуває на межі двох можливих світів, рухаючись по колу, вона переходить з одного фізичного стану в інший: “... por una apesantez de baba del diablo, ...” [13: 42]. Павутиння–коло–лабіринт–гра: „*de haber podido pensar, en Janet se hubiera abierto paso la imagen de la oruga recorriendo una hoja suspendida en el aire, pasando por sus caras y volviendo a pasar sin la menor visión ni tacto no límite, anillo de Moebius infinito, reptación hasta el borde de una cara para ingresar o ya estar en la opuesta y volver sin cesación de cara a cara, ...”* [13:224].

Отже, природна властивість заголовків володіти концептуальною інформацією, призначеною віддзеркалювати загальні тенденції оповіді, показує можливість їхніх значних трансформацій через те, що у функції “ментального контейнера” [9:147], вони містять у собі майже всю комунікативно-когнітивну інформацію. На концептуальному рівні окреслюється тенденція композиційно незалежного положення заголовків в іспаномовному художньому дискурсі постмодерну, які в імпліцитній формі відповідають подальшому спрямуванню текстових концептів.

Епіграф є своєрідним “текстом у тексті” завдяки своїй автономності та графічній відчуженості щодо текстової будови. Через своє проміжне положення він є одночасно текстовою й надтекстовою структурою. Епіграф може розглядатися як друга назва твору, допоміжний текст, комунікативним призначенням якого стає збільшення інформаційного потенціалу художнього мегатексту [7:82–83].

З одного боку, *епіграф* інтегрується в авторський текст, з другого, він виступає окремим елементом, експлікованою цитатою, маркується як “ своє” та “чуже” слово. Епіграф тяжіє до статусу мінітексту, тексту в тексті, і цим визначається його особливе інтертекстуальне положення. Інтертекстуальність епіграфа визначена тим, що він реалізується у вигляді цитати з класичного твору або тексту, відомого широкій аудиторії, та займає особливу графічно-визначену позицію (зверху, справа, курсив, інша мова). Нерідко

© Чорна Н. В.

епіграфами до художніх творів слугують загальновідомі сентенції, цитації з творів інших авторів, які, будучи вилученими зі своєї "денотативної дійсності", починають "виступати універсальною істиною, що застосовною до цілого ряду різноманітних ситуацій". Концепто-ідентифікуюча роль епіграфа полягає у розширенні концептуальних меж художнього твору [1; 4; 7; 9].

Епіграф – це закінчений фрагмент тексту, який характеризується цілісністю, самостійністю. Так, головна та універсальна функція епіграфа у художньому дискурсі – це діалогічна, інтертекстуальна функція, яка реалізується у процесі функціонування, де епіграф – це один із способів діалогу неавторської думки та задуму автора. Зв'язок із текстом, як правило, є чисто семантичний. Епіграф може слугувати для спрощення тлумачення тексту, але частіше сам потребує пояснення. Епіграф – найбільш специфічний вид цитатного включення, його можна тлумачити як метатекстове включення, як гіперцитату, оскільки він не належить до самого тексту, але впливає на його осмислення.

Аналіз композиції іспаномовних художніх текстів постмодерну дозволяє простежити такі наративні тенденції. *По-перше*, епіграф зі стилістичного погляду виступає як графіко-смислова фігура та використовується як стилістичний засіб для створення особливої художньої оповіді постмодерну на рівні композиції. В оповіданні Х. Кортасара "El otro cielo" епіграф розташований усередині тексту, виконуючи функцію відокремлення однієї частини оповіді від іншої. Використовуються й кілька епіграфів в одному оповіданні. Наприклад, оповідання Х. Кортасара "Ahí pero donde, como":

A Paco, que gustaba de mis relatos.
(Dedicatoria de *Bestiario*, 1951)
Un cuadro de René Magritte representa una pipa que ocupa el centro de la tela. Al pie de la pintura su título:*Esto no es una pipa* [13:213]

чи в оповіданні Х. Л. Борхеса "Aleph":

"O God, I could be bounded in a nutshell and count myself a King of infinite space" *Hamlet, II, 2*

But they will teach us that Eternity in the Standing still of the Present Time, a *Nunc-stans* (at the Schools call it); which neither they, nor any

© Чорна Н. В.

else understand, no more than they would a *Hic-stans* for an Infinite greatnesse of Place. *Leviathan, IV, 46"* [12].

По-друге, значний інтерес становлять епіграфи-гіперцитати, своєрідні метатекстові включення, в основу яких покладені висловлювання нереальних осіб, висловлювання без авторства. Цей тип епіграфа подається в оповіданні Х. Кортасара "Las caras de una medalla": *"A la que un día leerá, ya tarde como siempre"* [13:184]. Це спонукає адресата звернутися до визначення його джерела та з'ясування авторства наведеного епіграфа. Той факт, що вислів належить не класику, а є результатом роздумів самого автора чи головного персонажа, від імені якого ведеться оповідь, свідчить про її нефіксований, відкритий характер. Відкрита композиційна структура є найвиразнішою та невід'ємною рисою іспаномовного художнього дискурсу постмодерну.

Отже, концепто-ідентифікуюча функція епіграфа та заголовка полягає у розширенні концептуальних меж іспаномовного художнього дискурсу постмодерну, що в імпліцитній формі сприяє окресленню типових текстових концептів.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Сулейманова О. А.* Лингвистика на рубеже эпох. Идеи и топосы / О. А. Сулейманова. – М. : Издат. группа URSS, 2001. – 394 с. 2. *Тураева З. Я.* Лингвистика текста (Текст: структура и семантика) / Зинаида Яковлевна Тураева. – М. : Просвещение, 1986. – 126 с. 3. *Cascón Martín E.* Lengua española y comentario de texto / E. Cascón Martín. – Madrid : Edinumen, 2000. – 306 p. 4. *Hernando Cuadrado L. A.* Aspectos gramaticales del español hablado / L. A. Hernando Cuadrado. –Madrid : Ediciones pedagógicas, D.L., 1999. – 251 p. 5. *Арнольд И. В.* Семантика. Стилистика. Интертекстуальность : сб. статей / Ирина Владимировна Арнольд ; науч. ред. Л. Е. Бухаркин. – СПб. : Изд-во Санкт-Петербургск. ун-та, 1999. – 444 с. 6. *Арутюнова Н. Д.* Диалогическая цитация / Нина Давидовна Арутюнова // Вопросы языкознания. – М., 1986. – № 1. – С. 50–64. 7. *Болотнова Н. С.* Филологический аналіз текста / Н. С. Болотнова. – М. : Издат. группа URSS, 2007. – 520 с. 8. *Варченко В. В.* Цитатная речь в медиа тексте / В. В. Варченко. – М. : Издат. группа URSS, 2007. – 240 с. 9. *Кагановська О. М.* Текстові концепти художньої прози : [монографія] / Олена Марківна Кагановська. – К. : Вид. центр Київськ. нац. лінгв. ун-ту, 2002. – 292 с. 10. *Кагановская О. М.* Метаобразна функція сильних позицій в ідентифікації текстових концептів / Олена Марківна Кагановська // Мовні і концептуальні картини світу : зб. наук. праць /відп. ред. Олександр Іванович Чередниченко. – К. : Видав. Дім Дмитра Бураго, 2003. – С. 239–243. 11. *Кузьмина Н. А.* Интертекст и его роль в процессах эволюции / Н. А. Кузьмина. – М. : Издат. группа URSS, 2007. – 272 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

12. *Borges J. L.* El Aleph / Jorge Luis Borges. – Madrid : Biblioteca Borges Alianza Editorial, 2004. – 201 p. 13. *Cortázar Julio.* Los relatos, 3 pasajes / Julio Cortázar – Madrid : Alianza Editorial, 2000. – 298 p.

© *Чорна Н. В.*

ШАМШУР М. А.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНА ОБУМОВЛЕНІСТЬ МОВНОГО МЕНТАЛІТЕТУ КИТАЙСЬКОГО ЕТНОСУ

У даній статті досліджується мовний менталітет китайського етносу та його національно-культурна обумовленість, зв'язок культури зі світосприйняттям та свідомістю нації.

Ключові слова: нація, етнос, менталітет, світобачення, культура, світосприйняття, китайська мова.

В данной статье исследуется языковой менталитет китайского этноса и его национально-культурная обусловленность, связь культуры с мировосприятием и сознанием нации.

Ключевые слова: нация, этнос, менталитет, мировоззрение, культура, мировосприятие, китайский язык.

The language mentality of Chinese ethnos and its national cultural dependency are considered in this article, as well as the connection of the culture with the world-view.

Key words: nation, ethnos, mentality, world-view, culture, Chinese.

Актуальність даної статті полягає у її відповідності антропоцентричній парадигмі сучасної лінгвістичної науки, що спрямовує дослідження, серед іншого, на вивчення процесів людської когніції у межах міжкультурної комунікації.

Метою написання даної статті є виявлення проявів національно-культурної специфічності мовного менталітету китайського етносу.

Предметом є китайська мова, **об'єктом** – специфічні прояви національної мовної картини світу.

Наукова новизна полягає у спробі теоретичного обґрунтування специфічності проявів національного менталітету китайського етносу у мовній картині світу.

Культура як прояв колективної пам'яті та колективної свідомості створює певні механізми, що допомагають людині орієнтуватися у світі, а також зберігати всі ціннісні знання накопичені етносом за всю історію розвитку народу. Китай має надзвичайно багату та давню історію розвитку культури. Безліч культурних та соціально-побутових факторів впливали на формування особливостей національної свідомості китайського етносу.

© Шамшур М. А.

В. фон Гумбольдт зазначав, що ми насамперед бачимо світ таким, яким нам його показує наша мова. Те, чого немає в мові не потрапляє у межі нашої свідомості, а несвідоме не існує для нас [1:112].

З самої своєї появи людина була істотою не тільки соціальною, мислячою та говорючою – вона була істотою національною: людина завжди відчувала свою приналежність до плем'я, до роду, до родини як щось сутнісно важливе для людського типу буття в світі. І саме ця приналежність диктувала людині особливості погляду на світ, ціннісної орієнтації та практичної поведінки. Ця приналежність, творчо перетворена свідомістю та пропущена крізь призму ціннісної та емоційно-чуттєвої сфери, втілена у знакових формах рідної мови, – і є мовний менталітет.

Кожний народ виробляє особливі принципи ставлення людини до Світу, до Людини і робить це на своїй рідній мові і багато в чому завдяки мові. Тому, на нашу думку, саме лінгвістика повинна стати основою для вивчення національного менталітету. Однак, це має бути особлива лінгвістика, що займається не стільки описом системно-структурних закономірностей мови, скільки роллю та місцем в мові її носія – людини: так звана антропоцентрична лінгвістика. Очевидним також є те, що таке вивчення має бути міждисциплінарним, тобто враховувати данні філософії, психології, культурології, етнографії, історії, літературознавства та ін. : адже таке об'єднання є цілком природнім з точки зору об'єкта вивчення всіх цих наук – людини.

Мова – це безкінечний філософський трактат на будь-яку тему та бездонний художній твір про все. О. А. Корнілов стверджував, що "окрім всього іншого мова – це вмістилище душі, духу народу, це колективний продукт національної творчості, яким можна користуватися не тільки для конкретних потреб спілкування, повідомлення та зберігання інформації, оформлення логічних операцій, але і для того, щоб просто насолоджуватися нею, милуватися її багатством та неповторністю. Кожна етнічна мова – це унікальний колективний витвір мистецтва, невід'ємна частина культури народу, орган саморефлексії, самопізнання та самовираження національної культури" [2:133].

Ми живемо в культурному середовищі, у культурній оболонці нашої мови. Не випадково видатний філософ М. Гайдеггер назвав мову "домом буття". Відомим є той факт, що наша свідомість здатна

© Шамшур М. А.

оперувати мовними сутностями, що не мають прямих відповідників в світі речей та предметів, однак саме ці сутності ментального, аксіологічного, соціокультурного, етичного, естетичного плану є визначальними для специфічно людського способу жити, мислити, розмовляти. В оточуючому нас світі не існує об'єктів, що позначаються словами віра, свобода, думка та ін., але світ, у якому існують такі сутності (разом із матеріальними речами), – це якісно інший світ порівняно із "долюдським". І саме цей інший світ являється єдиною реальністю для соціалізованої людини.

Мова має свою логіку, що базується на тисячолітньому досвіді спілкування із зовнішнім світом колективу її носіїв. Сепір зазначав, що "Зміст кожної культури може бути виражений за допомогою її мови, і не існує таких елементів мовного матеріалу, ні змістових, ні формальних, що не символізували б жодного реального значення, незалежно від того, як до цього ставляться представники інших культур" [3:226].

Таким чином, у мові все має сенс. Цей сенс пов'язаний з тою визначальною роллю, яку відіграє мова з моменту її виникнення у національно-специфічних способах пізнання світу етносом, його ціннісних орієнтацій в світі та практичної діяльності. Варто додати, що В. фон Гумбольдт зазначав: "Кожна мова має … свої способи формування думки, відповідно до яких перетворюються зміст та результати мисленнєвої діяльності людини, що вивчає мову як рідну, весь запас її вражень, включаючи набуті, її досвід та знання світу" [1:35]. Не випадково основні філософські поняття давніх вчень – дао в Китаї, дхарма в індуїзмі, логос у давніх греків – в основі свого полісемантичного змісту мають значення "слово".

"Мислення не тільки залежить від мови … до певної міри воно визначається кожною окремою мовою …. Світ, в якому ми живемо, є … саме тим світом, до якого нас відносить мова, якою ми спілкуємося" [1:90]. Різні слова – не різні позначення одної думки, а різні її бачення. Слово – відбиток у свідомості не речі, а її чуттєвого образу, що створений цією річчю шляхом мовотворчості. Слово еквівалентно не самій речі, а її розумінню в акті мовного творення. Мова не позначає світ, а створює особливу картину світу.

В. фон Гумбольдт відстоює думку про єдність мови та "духу народу": "Мова народу являється його духом, і дух народу є його мова,

© Шамшур М. А.

і важко уявити щось більш рівнозначне" [1:115]. Саме на цьому ґрунтується ідея В. фон Гумбольдта про те, що уявлення людини про світ залежить від того, на якій мові вона мислить. З цим пов'язана відома гносеологічна метафора "кола": "Кожна мова описує навколо народу, якому вона належить, коло, звідки людині дано вийти лише тоді, коли вона вступить до кола іншої мови" [1:115].

Вайсгербер сформулював своєрідний закон рідної мови, відповідно до якого "рідна мова створює основу для спілкування у вигляді появи схожого для всіх її носіїв образу мислення. До того ж, і уявлення про світ, і образ мислення – результати безперервного процесу створення світу, його пізнання специфічними засобами у даній мовній спільноті".

Для людини будь-який досвід, чи-то реальний, чи-то потенційний, насичений вербалізмом. Мова із самого дитинства входить в нашу свідомість і являється єдиним провідником свідомої інформації. Людина здатна осягнути всю різноманітність оточуючого світу тільки через призму словесних позначень. На рівні підсвідомих поведінкових стереотипів мова структурує для нас оточуючий світ, і ми несвідомо разом із мовою засвоюємо ці стереотипи.

А. Вежбицька зазначає, що змістом того, що говориться тільки у невеликому ступені є те, що існує у "об'єктивній" дійсності. При цьому в мові відображаються не тільки особливості природних умов або культури, але і своєрідність національного характеру її носіїв [4:55].

Володіння мовою передбачає володіння концептуалізацією світу, що відображена в цій мові. Оскільки конфігурації ідей, що вміщуються у значенні слів рідної мови, сприймаються мовцем як щось само собою зрозуміле, в нього створюється ілюзія, що так взагалі влаштоване життя. Але при співставленні різних мовних картин світу можливо знайти різноманітні розбіжності між ними.

На рівні буденної свідомості те, що прийнято вважати менталітетом, здавна відчувається як безумовна реальність нашого екзистенційного досвіду. Це виразно втілюється на тлі фольклору, а саме анекдотів на національну тематику, мовного матеріалу фразеологізмів, прислів'їв, приказок, а також філософської, культурної та літературної традиції.

Однак, прямого зв'язку між менталітетом, культурою та мовою немає. Загальновідомо, що етноси, які розмовляють на різних мовах,

© Шамшур М. А.

можуть мати схожі культури, і, навпаки, одномовні етнічні групи можуть різнитися за культурою.

Отже, можна сказати, що у суспільній свідомості етносу існує два рівні: 1)менталітет – більш глибинний, несвідомий та 2)культура – більш поверховий, оформлений у продуктах матеріальної та духовної діяльності. Ці два рівні об'єднують те, що прийнято називати "концептосфера культури" або "культурний код" нації.

Якщо послідовно дотримуватися ідей Гумбольдта – ідеї мовної обумовленості бачення світу, то менталітет можливий тільки як мовний менталітет. Тобто, національний менталітет можна визначити, тільки як менталітет мовний, адже саме мова нам дана в якості об'єктивно існуючого середовища існування менталітету.

Таким чином, мовний менталітет визначають як національно-специфічний спосіб семіотичного представлення знань про світ, системи цінностей і моделей поведінки, втілений в семантичній системі національної мови [5:66].

Мовний менталітет являє собою феномен етнічної свідомості, яка, трохи змінюючись із плином часу, у своїх глибинних основах залишається в цілому незмінним. Ця відносна стабільність підтримується національною мовою як основою мовного менталітету, особливостями її функціонування у мінливому соціокультурному середовищі етносу. Саме національна мова втілює в собі діалектику стабільності та мінливості, що забезпечує, з одної сторони, передачу від покоління до покоління досвіду без істотних інформаційних втрат, а з іншої – адаптацію до умов зовнішнього середовища, що постійно змінюється.

Мовна картина світу як лінгвокогнітивний компонент національного мовного менталітету виступає результатом мовної концептуалізації світу етносом.

Концептуалізація – один із процесів діяльності людини, що полягає в осмисленні й упорядкуванні результатів внутрішнього рефлексивного досвіду людини й уявлень про об'єкти, явища дійсності та їхні ознаки [6:403]. Вона є головним поняттям лінгвоконцептології, "одним із найважливіших процесів пізнавальної діяльності людини, що полягає в осмисленні отримуваної нею інформації, яка надходить із різних каналів і приводить до творення концептів, концептуальних структур і всієї концептуальної системи в психіці людини" [40:93].

© Шамшур М. А.

Антропоцентричність мовної концептуалізації світу виражається в її метафоричному характері: пізнання світу в мові завжди спирається на щось, вже відоме в нашому досвіді, і ми немов робимо асоціативний перенос за подібністю від старого уявлення до нового. Звісно, самі лише слова не змінюють реальність, однак, зміни в нашій понятійній системі змінюють те, що для нас є реальним, і впливають на наші уявлення про світ та вчинки. Звідси з'являється національна та культурна обумовленість концептуальних систем, що побудовані на метафоричних основах.

Концептуальна система є результатом концептуалізації. Це система концептів у свідомості людини або колективній свідомості етносу, що відтворює у вигляді структурованих й упорядкованих знань уявлення про світ, дійсність і результати внутрішнього рефлексивного досвіду.

Інформація, що фіксується у концептуальній системі, може поступати різними шляхами: від органів чуття, в результаті мислення, на підставі інтуїції, позасвідомих процесів або у функціональному континуумі взаємодії різних пізнавальних механізмів.

Концептуальна картина світу є фрагментом концептосистеми, який представляє інтеріоризований людиною або етносом світ. За межами концептуальної картини світу концептосистема містить результати внутрішньої обробки інформації, яка безпосередньо не проектується на навколишню дійсність, хоч вважається що у свідомості людини немає нічого, не пов'язаного зі світом тією чи іншою мірою.

Через неможливість відокремлення процесів когніції від вербалізації межа між концептуальною й мовною картинами світу є нечіткою. Залежно від визнання концептуально не співвідносних мовних категорій вони розглядаються здебільшого на підставі логічних відношень перетину або включення концептуальної картини світу до мовної.

При розгляді питання про взаємний вплив мовної та концептуальної картин світу треба розмежовувати процеси формування цих картин у філогенезі й онтогенезі, а також ураховувати специфіку становлення та збагачення національної й індивідуальної картини світу.

Оволодіння мовою оточення й поступова інкультурація як "засвоєння людьми культурних форм відповідного суспільства, що є стійкими сукупностями технологій мислення, поведінки, взаємодії, послідовності дій, побудови суджень, різних культурних формул й

© Шамшур М. А.

символів” [8:70–71], сприяють формуванню на базі індивідуальних уявлень етнічно узгоджених механізмів концептуалізації. На створення концептуальної системи особистості також впливає її рідна мова, стереотипи якої дають змогу людині упорядкувати та структурувати власний досвід і поєднати його з колективним досвідом народу.

Культуру, до якої занурена особистість, також опосередкує процеси концептуалізації, формуючи символьну мережу матеріального й духовного рівнів і визначаючи оцінки, норми, цінності, життєдіяльність людини в певному соціокультурному середовищі.

“Об’єктивний єдиний світ для кожного етносу свій, адже він контактує з ним тільки в певній його частині. Світ немов повернутий до певного народу лишень своєю незначною частиною, яка і отримує в мові найбільшу диференціацію, адже тільки вона дається йому у безпосередніх відчуттях, інша ж частина замальовується тільки в загальних рисах. Цим поясняються значні відмінності в словарному покритті зовнішнього світу різними етнічними мовами. При цьому мають місце не тільки лексичні лакуни та розбіжності об’ємів значень окремих слів-корелятів, але і різниця конотацій, що закріпилися за позначеннями одних і тих самих об’єктів оточуючої дійсності в різних мовах” [3:146].

Таким чином, можна дійти висновків, що китайська мова також відображає специфіку світосприйняття навколишнього світу та самих себе китайським етносом. Оскільки у мовній картині світу відображається національний менталітет, то можна скласти узагальнене уявлення про світ представників китайського народу.

По-перше, китайцям властивий антропоцентризм, однак особистість тісно пов’язана зі всім людським родом, а в першу чергу із своїм власним. Адже в китайській мові існує окремий номен на позначення кожного члену родини, включаючи всіх дальніх родичів. Така номінація є наслідком культу поваги до старших.

Домінуюче положення людини по відношенню до “десяти тисяч речей” відображає бажання відділити людину від решти світу. В китайській мові існує багато слів, що мають синоніми, які використовуються по відношенню до людини та решти світу.

Історична модель часу у китайців повернута в іншому напрямку. Попереду знаходиться пройдений шлях пращурів, на який звернутий погляд китайців. Майбутнє, відповідно, лежить поза межею його

© Шамшур М. А.

бачення. Навіть поняття відстані у китайській мові орієнтовано виключно на людину та її шлях. Слово yuan описується виключно словами попереду (qianmian) та позаду (houmian).

Китайці раціональні у своєму мисленні завдяки аморфності та дискретності знакової системи по відношенню як до форми, так і до звучання. Тому їх семантична система відрізняється великим ступенем прагматизму, що виражається у виборності маркування. В умовах відсутності словозміни статичність або динамічність іпостасі явища передається двома формами заперечення, одна з них походить з концепції існування (you / meiyou), інша – істинності (shi / bushi).

Китайська мова містить багато елементів абстрагування та впорядкування форм. Прикладом цього можна назвати рахівні слова, що використовуються при вживанні числівників. Рахівне слово завжди певним чином вказує на форму предмету, з яким воно використовується.

З іншого боку в китайській мові може ігноруватися протиставлення однини та множини. Наприклад, на множину людських істот вказує суфікс men, а множину інших істот та предметів можна побачити завдяки вказівці на кількість або позначки “багато”, “кілька”.

Отже, можна прийти до висновків, що мовний менталітет китайського етносу визначається його національно-культурною обумовленістю. Кожен представник китайського народу бачить світ крізь призму рідної мови, сприймаючи її з дитинства, він несвідомо сприймає і культурний досвід своїх пращурів, що актуалізується у специфіці концептуалізації світу.

Однією з **перспектив** подальшого дослідження є вивчення специфіки вербалізації культурних концептів, як втілення констант культури у руслі сучасної антропоцентричної парадигми.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Гумбольдт В.* Язык и философия культуры / В. Гумбольдт. – М. : Наука, 1985. – 475 с. 2. *Корнилов О. А.* Языковые картины мира как производные национального менталитета / О. А. Корнилов. – М. : ЧеРо, 2003. – 530 с. 3. *Сепир Э.* Избранные труды по языкознанию и культурологии / Э. Сепир. – М. : Прогресс, 1993. – 450 с. 4. *Вежбицкая Анна* Язык. Культура. Познание / А. Вежбицкая. – М. : Русские словари, 1997. – 327с. 5. *Радбиль Т. Б.* Основы изучения языкового менталитета : [учеб. пособие] / Т. Б. Радбиль. – М. : Флинта : Наука, 2010. – 328 с. 6. *Селіванова О. О.* Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: [підручник] / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава : Довкілля – К., 2008. – 712 с. 7. *Кубрякова Е. С.* Язык и знание / Елена Самойловна Кубрякова. – М., 2004. – 380 с. 8. *Грушевицкая Т. Г.* Основы межкультурной коммуникации / [Т. Г. Грушевицкая, В. Д. Попков, А. П. Садохин]. – М., 2003. – 352 с.

© Шамшур М. А.

ШЕВЧЕНКО Л. О.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

КОЛЬОРОВА КАРТИНА СВІТУ В ІСПАНСЬКІЙ ПОЕЗІЇ

У статті йдеться про лексико-семантичні способи втілення категорії кольору в іспанській поезії, який виступає в ролі національно-культурного символу іспаномовного суспільства.
Ключові слова: колір, національно-культурний символ, концепт, метонімія.

В статье идет речь о лексико-семантических способах воплощения категории цвета в испанской поэзии, который выступает в роли национально-культурного символа испаноязычного общества.
Ключевые слова: цвет, национально-культурный символ, концепт, метонимия.

The article deals with lexical and semantic methods of embodiment of the category of colour in the Spanish poetry where colour designation is a national and cultural symbolic structure in the poetic text.
Key words: colour, national and cultural symbol, concept, metonymy.

Актуальність. Останнім часом у лінгвістиці активізуються дослідження національно-культурної специфіки мови у межах різних наукових дисциплін: лінгвокультурології, лінгвокраїнознавства, психолінгвістики, соціолінгвістики. Проблема позначення кольору постійно знаходиться під пильною увагою багатьох вітчизняних та іноземних лінгвістів, які використовували різні підходи в її вивченні. Найменування кольору досліджувалося з точки зору їхньої етимології та історичного розвитку, системного підходу, символіки, семантичної структури, за допомогою психо- та етнопсихолінгвістичного підходів. Ряд дослідників займалися розглядом імен зі значенням кольору в плані співставлення, вивчались особливості їхнього функціонування в художніх та фольклорних творах, а також в складі фразеологічних одиниць. Можна зазначити, що з плином часу питання позначення кольору не втратило своєї актуальності.

Метою нашого дослідження є розгляд позначення кольору в аспекті локалізації національно-культурної специфіки в структурних компонентах значення прикметників кольору в іспанській мові.

Об'єктом дослідження є концепт бінарного позначення кольору, що виступає в ролі національно-культурного символу

© Шевченко Л. О.

іспаномовного суспільства в контексті поетичної творчості яскравого представника символізму А. Мачадо.

Предметом дослідження є лексико-семантичні способи втілення категорії кольору.

Поетичні тексти, маючи багато спільних рис з текстами взагалі і з художніми текстами зокрема, є дуже специфічними об'єктами. "Поетичний текст – це не просто один зі способів мовного мислення, номінації та діяльності людини. Поетичний текст – це одиниця духа, знак духа; це явище не стільки мовне, скільки – у глибокому його сприйнятті – щось дуже дорогоцінне, як мова, час і життя" [1:19].

Лінгвістичний аналіз поетичного тексту можна проводити з різних позицій. Однак нас у більшій мірі цікавить розкриття індивідуально-авторських новоутворень у сфері семантики словотворення, поєднання слів зі значенням кольору в іспанській поезії. Своєрідність поетичного тексту обумовлено специфікою самого поетичного мовлення, де слово, виділено віршованою структурою, розкриває всю свою багатопланову "біографію" аж до значень, набутих в оточуючому контексті. Незвичайне поєднання лексичних одиниць породжує асоціативні зв'язки багатозначності кожного окремого слова поетичного тексту.

В поетичному тексті відбувається найбільш повна реалізація потенційних можливостей, що закладені в системі мови. Комунікативно-прагматичні особливості поетичного тексту визначають його мовний рівень таким чином, що він значною мірою відрізняється і від всіх інших сфер комунікації, де арсенал мовних засобів досить обмежений. Для вирішення проблеми кольорової образності це зауваження має принципове значення, оскільки воно дозволяє на основі вивчення творчої манери деяких поетів, їхньої особливої схильності до кольору робити досить загальні висновки про структуру сенсорної образності в поетичному тексті та про її власне мовну природу.

Відомий дослідник вірша М. М. Гиршман знайшов дуже вірне наукове визначення "перетворення" слова в поетичному контексті – поетичне словотворення, оскільки в поетичній мові дійсно "формуються у певному смислі нові слова, образні значення яких не просто надбудовуються над прямими значеннями, а присвоюють і

© Шевченко Л. О.

прямі, й інші можливі значення для створення нового індивідуального смислу" [2:23].

Поети, використовуючи загальнолітературні словотвірні засоби, яскравіше та наочніше розкривають виразні можливості, закладені в слові. Характерною особливістю цього використання є більш вільне, в порівнянні із загальнолітературною мовою, поводження із словотвірними засобами мови. В поезії спостерігається цілий ряд прийомів використання елементів словотвірної системи мови у якості художньої виразності.

Позначення кольору в художньому тексті не тільки описують фізично реальний колір, але й має різноманітне символічне навантаження, що відображає релігійні, міфологічні та соціокультурні особливості явищ дійсності у свідомості адресантів, будучи тим самим частиною мовної картини світу іспаномовного соціуму.

Національно-культурний компонент значення розглядався як внутрішня форма мови (В. Гумбольдт), як специфічна категоризація світу засобами певної мови (гіпотеза лінгвістичної відносності Е. Сепіра та Б. Уорфа), як специфічна характеристика психіки окремих народів (згідно психолінгвістів Ю. А. Сорокіна, Н. В. Уфімцевої), як концентрований вираз культурного контексту (в розумінні Є. М. Верещагіна та В. Г. Костомарова), як спосіб збереження та втілення культурних цінностей (Ю. М. Лотман).

Тезис В. Гумбольдта про те, що мова є вираженням духу народу, в тій чи іншій формі розвивається у всіх культурологічно орієнтованих лінгвістичних теоріях. Мовна форма, будова мови, система категорій та домінантні категорії великою мірою визначають менталітет народу, який говорить певною мовою.

Лінгвокраїнознавчий підхід до мови є розгорнутий коментар лакун, алюзій, різного роду конотацій, які зрозумілі тільки тим, хто говорить рідною мовою. Концептуальний підхід до мови (Ю. С. Степанов) спрямований на моделювання мовної особистості і включає не тільки етноспецифічні, але й соціально-групові, а також індивідуальні характеристики мови конкретної людини. Психолінгвісти вважають, що значення слова відображає національно-культурну специфіку свідомості, й унікальність

© Шевченко Л. О.

національного характеру проявляється в різних типах мислення або різниці ціннісних орієнтацій різних народів.

За О. П. Воробйовою, в семантичній структурі номінативних одиниць мови присутній екстралінгвістичний смисл, що прямо і безпосередньо відображає національну культуру, яку обслуговує мова. Ця частина значення слова, що бере початок в історії, географії, традиціях, фольклорі – іншими словами, в культурі країни, називається національно-культурним компонентом, а номінативні одиниці мови, що містять такий компонент, називаються лексикою з національно-культурним компонентом семантики [3].

На основі праць Г. О. Винокура, М. М. Гиршмана, Г. А. Ніколаєва та інших вчених описується явище "поетичного словотворення". З точки зору поетичного словотворення аналіз мовної структури полів позначення кольору ті їхньої взаємодії в художньому тексті доводить, що вони дуже перевищують за своїми образними можливостями номінативну лексичну одиницю, яка відноситься до позначення кольору, перетворюючись таким чином в символ.

Іспанські позначення кольору є значними інформаційними структурами з багатим асоціативним фоном, який реалізується в літературному тексті і робить позначення кольору важливим елементом смислової структури тексту. Назви кольорів, виконуючи функцію авторського задуму на рівні всього твору, по-різному інкорпоруються в образний та інформаційний простір тексту.

Символічне значення назв кольору, які є актуальними для всього твору в цілому, виражаються чистим кольором, рідше – його відтінками. Кольорові відтінки використовуються авторами для передачі асоціативної інформації, яка необхідна безпосередньо для розуміння особистих контекстів. У такому випадку відтінки використовуються для передачі найтонших нюансів ситуації, що призводить до висновку про більш складну структуру символіки змішаних кольорів і, як наслідок, більш розсіяного емоційного впливу на сприйняття твору читачем.

Як правило, позначення кольору є за зовнішньою структурою символами, що співпадають з "лексемами", які включають в себе не стільки слова у власному розумінні, скільки "фразові" об'єднання.

© Шевченко Л. О.

Колористична мова відображає кольорові асоціації тієї чи іншої культури, яка формується в різних історичних та географічних умовах. Сприйняття кольору та найменування кольорів включають всі основні області життєдіяльності етносу.

А. П. Василевич зазначає, що у деяких спеціалізованих словниках міститься до п'яти тисяч найменувань кольору, але насправді ця цифра не є остаточною, оскільки нові слова і словосполучення, які постійно з'являються, не встигають фіксуватися словниками. Поява нових найменувань кольору запрограмована в першу чергу тим, що число відтінків кольору, які розрізняються оком, наближується до семи тисяч, тобто набагато перебільшують кількість слів, що позначають кольори, існуючі в мовах. З цієї причини А. П. Василевич називає найменування кольорів відкритою множиною. На фоні подібної безмежності поля найменувань кольорів особливо вражає те, що вони досить нерівномірно вживаються [4:10].

Разом з тим, іншу частину найменувань кольору не можна назвати рідкісним оказіоналізмом. Статус тієї чи іншої лексеми зі значенням кольору, безумовно, визначається її жанровим та стильовим використанням, а точніше, приналежністю до певної області людської діяльності, яка відображена в професійній літературі. Саме в цій сфері функціонує широкий масив лексики для позначення кольору, оскільки ця сфера потребує гнучкої системи кольорової термінології.

Що стосується лексико-семантичного поля позначення кольорів, то воно складається головним чином з прикметників, серед яких також є немало похідних, і їхня поява, без сумніву, пов'язана передусім із бажанням передати певний тонкий кольоровий відтінок або нюанс. Найбільш складні з кольорів передаються навіть словосполученням.

Кольорова картина світу іспанського народу володіє своєю специфікою. Аналіз системи засобів для позначення кольору дозволив встановити наступні структурно-морфологічні типи: прості назви (споконвічні: *rojo, amarillo, verde, castaño, negro* та запозичені: *blanco, gris, azul, anaranjado, violeto*); складні назви (*verdiazul, verdimoreno*); похідні назви від основних кольорів за допомогою суфіксів (*rojizo, amarillento, verdozo*); назви, які

© Шевченко Л. О.

утворилися шляхом зрощування (*amarillo canario, rojo cereza*). Кожен з цих типів володіє специфічними особливостями та різним ступенем розповсюдженості в мові.

Поетичне словотворення має багато спільного з семантичним словотворенням у загальнонародній мові. Численність значень, яка виникає у зв'язку з одночасним ствердженням буквальних, переносних і оказіональних значень в поетичному повідомленні, які вказують на внутрішнє та зовнішнє існування слова, призводить до метонімічного характеру поезії. А метонімія, як відомо, лежить в основі поетичного символу.

Не дивлячись на високий ступінь інтенсивності і глибини освоєння мовних опозицій, мабуть, з причини їхньої високої частотності, бінарні опозиції, які є мовною універсалією, продовжують викликати зацікавленість у лінгвістів, що прагнуть визначити форму вираження того індивідуального смислу, який є результатом складного процесу сприйняття, аналізу і відображення світу автором.

Використання кольору в художньому тексті, наскільки б індивідуально-авторським воно не було, повинно підпорядковуватися власне мовним закономірностям. Ці закономірності, що визначаються, зокрема, текстовою номінацією, проявляються по-різному, в залежності від типу тексту.

Поетичний текст є лише однією з форм текстотворення, де певна комбінація образотворчих засобів формує індивідуальний стиль поета [5:9–11]. При найближчому розгляді цю заяву можна розцінювати як відображення в поетичному тексті загальних законів текстотворення, які повинні бути віднесені до мовного рівня і які, будучи використаними окремими поетами у тому чи іншому наборі, створюють специфічний авторський стиль.

Так, на прикладі поетичної творчості А. Мачадо, можна зробити висновок, що білий колір є найбільш розповсюдженим кольором в творчості цього іспанського символіста. Білий колір пов'язаний як з традиційними образами (*flor ha nacido azul o blanca; las sierras blancas; un blanco remolino; la blanca luna*), так і з неочікуваними символами (*la blanca juventud; miles de blancas estrellas; las blancas sombras; la tierra blanca; una centella blanca*).

© Шевченко Л. О.

А. Мачадо наділяє образ *las blancas sombras* принципово новим смислом в поєднанні з білим кольором.

Більш того, поезія характеризується метонімічними переносами: "назва білого кольору – яскравий, осліплюючий": *miles de blancas estrellas, la blanca luna, como una centella blanca en mi noche oscura*; "назва білого кольору – чистий, пов'язаний з добром": *la blanca juventud; blanca hospedería, // celda de viajero, // con la sombra mía*.

Різноманітністю та частотністю використання метонімічних переносів А. Мачадо доводить багатозначність позначення кольору в іспанській мові: "назва білого кольору – таємничий": *las blancas sombras; la blanca quimera de la primavera*.

Таким чином, до традиційних переносних значень *білого*, найбільш розповсюдженим в творчості поета, відносяться такі, як чистота, цнотливість, таємничість, осяйність, шляхетність.

В ліричному контексті А. Мачадо використання чорного кольору, за виключенням *la negra ola*, набуває тільки індивідуально-авторські смисли: *todo es negra vanidad; un negro abaco; las negras testas doblegadas*.

Характерними для лірики поета є переноси за суміжністю: "назва чорного кольору – вартий осуду": *todo es negra vanidad; la negra estampa;* "назва чорного кольору – похмурий, безрадісний": *las negras testas doblegadas; con negra llave el aposento frío*.

В цілому прикметник *чорний* внаслідок свого негативного переносного, а також традиційного символічного значення наділений в ліриці А. Мачадо негативним оціночним компонентом, а прикметник *білий* – позитивним, хоча об'єктивно білий колір нічим не кращий і не гірший за чорний.

Аналіз мовної структури *білого* та *чорного* в мові поезії А. Мачадо і взаємодії слів зі значенням кольору в художньому тексті доводять, що вони реалізуються в поезії іспанського символіста як серії взаємопов'язаних вживань, як цілі системи, які представляють образні ряди, в широкому розумінні – варіанти компонентів.

Назви зі значенням кольору в поезії А. Мачадо позначають оцінку предмета з точки зору його відношення до естетичного ідеалу, характеризують високий ступінь прояву певної якості,

© Шевченко Л. О.

наближуючись таким чином до мистецтва, використовуються поетами у характеристиці ірреального об'єкту, в естетичній оцінці різних явищ.

Матеріали проведеного дослідження підтверджують значимість іспанських найменувань кольору як символічних структур в художньому поетичному тексті. В подальшому можна приступити до вивчення таких аспектів, як розкриття символічних потенціалів окремих найменувань кольорів, способів їх реалізації в різних літературних жанрах і взаємодії символічних структур кольору зі стилістичними механізмами організації художнього тексту.

Крім того, очевидний зв'язок символіки найменувань кольору з культурою соціуму робить цікавим вивчення діахронічних аспектів розвитку найменувань кольору в іспаномовній літературі. Проведений аналіз може стати основою для співставлення функціонування позначень кольору як в національних літературах іспаномовних країн, так і в різних літературних жанрах, наприклад, в мові прози і драми.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Казарин Ю. В.* Филологический анализ поэтического текста / Юрий Владимирович Казарин. – М. : Наука, 2004. – 403 с. 2. *Гиршман М. М.* Слово в поэтическом контексте / Михаил Михайлович Гиршман // Вопросы теории и истории русского словообразования. – Казань, 1972. – С. 35–41. 3. *Воробьева О. П.* Текстовые категории и фактор адресата / Ольга Павловна Воробьева. – К. : Вища школа, 1993. – 199 с. 4. *Василевич А. П.* Исследование лексики в психолингвистическом эксперименте / Анатолий Петрович Василевич. – М. : Наука, 1987. – 186 с. 5. *Соколова Н. К.* О специфике поэтического текста / Надежда Константиновна Соколова // Коммуникативная и поэтическая функции художественного текста. – Воронеж, 1982. – С. 6–12.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

6. *Мачадо А.* Избранное / Антонио Мачадо. – М. : Наука, 1975. – 364 с.

© Шевченко Л. О.

ЗМІСТ

Андрійченко Ю. В. Ґендерна маркованість одиниць мови ….. 3

Асмукович І. В. Гіперо-гіпонімія в авіаційній терміносистемі англійської мови ……. 10

Афанасьєва О. М. Стратегії наукового дискурсу *(на матеріалі французької політології)* …… 18

Багратіон-Мухранська К. В. До питання про антиномію казкової та реальної топонімії у баладах про Томаса Римача та Тема Ліна *(на матеріалі творчості В. Скотта)* ……... 29

Барташева Г .І. Лексико-семантична група номінацій невербального комунікативного компоненту “погляд” ……. 34

Болотна Т. М. До проблеми лінгвокраїнознавчої компетенції викладача іноземної мови ……. 42

Бондар Л. А. Прислівники як особлива лексико-семантична група в англійській мові …… 50

Боцман А. В. Тригональна апроксимаційно-асимптотична модель порівняння германських мов …… 57

Бублик Т. Є. Вербалізація концепту SOCIETY у медитативних притчах Е. де Мелло …….. 74

Буць Ж. В. Невербальні засоби реалізації текстового концепту *ЖІНОЧНІСТЬ* у комунікативному просторі французьких соціально-побутових романів XIX – XX століть …… 81

Венгренівська М. А. Щоб не розминутися з дивом *(спроба визначення ще однієї одиниці перекладу)* ……. 91

Вишневська С. В. Стрижневий флористичний компонент у фразеологічних одиницях …….. 103

Волосенко І. В. Мовні особливості молодіжних блогів у німецькомовному Інтернет-дискурсі ……..... 109

Гейко Т. М. Мовно-культурні трансформації в контексті глобалізації …….. 116

Гончарук Д. Д. Оцінні назви осіб в італійській та українській мовах: словотвірна та семантична характеристика ……. 123

Даниліна С. Ю. Складові пародійності дискурсу мас-медіа у перекладі *(на матеріалі перекладів роману Чака Паланіка “Рент: Усна біографія Бастера Кейсі” українською і російською мовами)* ……... 129

© Зміст

Дель Ґаудіо С. Слов'янізми в італійській мові …….. 140
Дмитрук О. В. Комплексне застосування маніпулятивних стратегій і тактик в англомовних ЗМІ, що освітлюють події в Лівії ……... 152
Довгун І. М. Історія розвитку морфонологічної теорії …… 162
Євчук А. М., Задорожна І. П. Дослідження зв'язку між довжиною полісемантичних фразеологічних одиниць та кількістю їх значень *(на матеріалі німецької мови)* …… 169
Єсипенко Н. Г. Концепт "приватність" та шляхи його вербалізації в тексті …… 177
Жовта Н. М. Давньоукраїнське язичництво в мові української народної казки …… 186
Залєснова О. В. Особливості граматичного явища стану дієслів сучасної іспанської мови …… 191
Іванченко В. О. Лінгвокогнітивний аспект представлення вина в інформаційних повідомленнях рекламного змісту *(на матеріалі французької мови)* …… 198
Коваль О. П. Метафора як продуктивний засіб вторинної номінації: на матеріалі настільного тенісу ……... 206
Котлярова Н. К. Відтворення італійських фразеологічних каламбурів українською мовою …… 214
Крючков Г. Г. Символізація фонографічного письма ……... 220
Курченко О. О. Проблеми узгодження за граматичною категорією роду у світлі ґендерних інновацій у сучасній іспанській мові ……... 226
Кушнір О. П. Структурно-граманичні моделі іспанських прислів'їв і приказок …….. 236
Лемішка О. Я. Джерела та способи утворення неологізмів у англомовному медичному дискурсі …… 243
Лесько Х. С. Категорія демінутивності в іспанській мові: концептуальна та семантична природа …… 249
Лисенко Н. Є. Способи реалізації множинності світів у художній оповіді *(на матеріалі творів сучасних французьких письменників)* …….. 256
Лисенко К. В., Нестеренко Н. М. Формування фонетичних компетенцій на першому курсі мовного вишу: методичні прийоми і рекомендації …….. 269

© Зміст

Любчук Н. В. Німецькі неокомпозити як проблема перекладу українською мовою ……. 278

Малікова О. В. Пояснення як стратегія дискурсу християнського богослов'я *(на матеріалі англійської мови)* …… 288

Миронова Т. Ю. Про випадок дослідження англійського тексту з причини загубленого авторського смислу у його перекладі та ілюстрації …… 294

Михасів Т. С. Образ Америки у поезії збірки Уолта Уїтмена "Листя трави" ……. 310

Мірошник С. О. Основні етапи використання компаративних фразеологізмів зоонімів в іспанський мові …….. 320

Мойсей Л. Т. Контрастивне дослідження концептосфер жіночого та чоловічого родів у давньоанглійській мові …… 328

Настенко С. В., Голіневич-Куліш Ю. Б. Дослідження поняття "ідіостилю автора" крізь призму сучасних лінгвістичних парадигм ……. 336

Орличенко О. В. Монолексемні та полілексемні топоніми Латинської Америки …….. 342

Переверзєв Д. І. Фонетичний вимір проблеми субстрату корейської мови …….. 352

Пилипенко Р. Є. Медійна роль німецьких діалектів ……. 358

Пімонова Т. Г. Міфологеми субконцепта *WEALTH* …….. 364

Пойнар Л. М. Лінгвоаксіологічний аспект дослідження морально-етичних концептів китайської мовної картини світу *(на матеріалі фразеологізмів китайської мови чен'юй)* …….. 372

Покровська І. Л. Лексичні засоби вираження ввічливості та поваги у текстах епістолярного стилю сучасної турецької мови ……. 381

Попова Н. М., Новодворська К. В. Лексичні засоби актуалізації подій з погляду когнітивного підходу *(на матеріалі іспанських періодичних видань)* …….. 388

Пригодій С. М. Нові тенденції полікритики художнього тексту ……... 396

Раєвська І. В. Історичні передумови формування та членування субдіалекту міста Перуджі ……..... 405

Рижикова М .Д. Лінгвістичні особливості лаудації в англомовних панегіриках ……. 412

© Зміст

Романова Н. В. Семантичні особливості емотивних прикметникових дериватів давньоверхньонімецького періоду ……. 419

Романченко В. І. Особливості утворення термінологічних одиниць правової системи Європейського Союзу …….. 428

Сидельникова Л. В. Особливості розвитку фонетичної системи старофранцузької мови …….. 433

Ситдиков П. Г. Проблема формулювання дефініції та визначення ознак терміну …….. 441

Ситдикова І. В. Роль графостилістики у дослідженні текстів друкованої комунікації …….. 448

Скрипник А. В. Функціонування жаргону кокіярів у французькій мові xv століття …… 453

Смущинська І. В. Сучасні проблеми французького словотворення: словоскладання та телескопія ……..... 458

Стасюк О. С. Мовні засоби дисфемізації у парламентській комунікації ФРН та Швеції ……... 468

Суслова М. О. Репрезентація концептосимволу *МУХАММЕД* у європейському концептуальному просторі *(на матеріалі іспанської та французької лінгвокультур)* …….. 478

Тарасова В. В. Етноспецифіка соціальної перцепції у сфері засобів пересування в англійській, німецькій, російській та українській лінгвокультурах ……. 489

Теслюк Г. С. Рівень вмотивованості номінацій дійових осіб у французьких авторських казках …… 498

Толстова О. Л. Фразеологічні репрезентанти мовленнєвої діяльності в іспанській мовній картині світу …….. 507

Третяк Ю. Ю. Стратегії легітимації респондента в жанрі французького газетно-журнального інтерв'ю ……. 514

Фахурдінова М. А. Структура та семантика аналітичної конструкції tun+інфінітив ……. 521

Фоменко О. С. Відображення національної ідентичності в кодах культури *(на матеріалі прізвиськ англійських футбольних клубів)* …….. 530

Чернишова Ю. О. Християнські концепти в італійській та українській мовах: перекладацький аспект ……. 540

© Зміст

Четова Н. Й. Особливості вербалізації категорії ірреальності в творах англомовного класичного фентезі *(на матеріалі творів Дж. Р. Р. Толкіна)* ……. 548

Чорна Н. В. Текстові концепти заголовка та епіграфа як прояв інтертекстуальних зв'язків ……. 558

Шамшур М. А. Національно-культурна обумовленість мовного менталітету китайського етносу …….. 568

Шевченко Л. О. Кольорова картина світу в іспанській поезії ……... 576

Зміст ……. 584

Contents ……... 589

© Зміст

CONTENTS

Andriychenko Y. V. Gender's markers of Language …….. 3
Asmukovich I. V. Hyperonymy-hyponymy in the English Aviation Terminological System …….. 10
Afansyeva O. M. Strategies of scientific discourse *(of French political science material)* ……... 18
Bagration-Muhrans'ka K. V. Historical and fictional toponimics in "Thomas the Rhymer" and "Tem Lyn" balladry (based on literary heritage of Walter Scott) ……... 29
Bartasheva G. I. Lexico-semantic nominative group of the nonverbal communicative component "gaze" …….. 34
Bolotna T. M. Problem of linguistic and local history competence of foreign language lecturer …….. 42
Bondar L. A. Adverbs as a distinct lexico-semantic group in English …….. 50
Botsman A. V. Trigon approximational assimptotic model of Germanic language comparison …… 57
Bublyk T. Y. Verbalization of the Concept SOCIETY in Meditative Stories by A. de Mello …… 74
Buts Z. V. Nonverbal means of the textual concept FEMININITY's realization through the communicative space of French social and life novels of the XIX – XX centuries ……..... 81
Vengrenivska M. A. In order not to miss a miracle *(an attempt to define one more unit of translation)* …….. 91
Vyshnevska S. V. The principal floristic component in idioms ….. 103
Volosenko I. V. The linguistic characteristics of blogs for youth on the German Internet discourse ……. 109
Geiko T. M. Language-cultural transformations in the context of globalization …….. 116
Goncharuk D. D. Evaluative names of persons in the Italian and Ukrainian languages: the word building and semantic characteristics …. 123
Danilina S. Y. Means of mass media discourse parodying in translation …….. 129
Del Gaudio S. Slavisms in Italian …… 140

© Contents

Dmytruk O. V. Complex Use of Manipulative Strategies and Tactics in the English Language Mass Media, Covering Events in Libya …… 152

Dovgun I. M. The History of the Development of Morphonological Theory ……... 162

Evchuk A. M., Zadorozgna I. P. Investigation of relation between the length of polysemantic phraseological units and the number of their meining ……. 169

Esypenko N. G. Concept "Privacy" and the ways of its verbalization in the text …… 177

Zhovta N. M. Slavic pre-Christian mythology in the language of Ukrainian fairy tales …….. 186

Zalesnova O. V. Peculiarities of grammatical category of voice in the modern Spanish …….. 191

Ivanchenko V. O. Linguocognitive Aspect of Presentation of Wine in Information Messages of Advertising Content (on the basis of French language) ……... 198

Koval O. P. Metaphor as an efficient method of secondary nomination: based on table tennis terminology …… 206

Kotlyarova N. K. Translation of the Italian phraseological word-play into Ukrainian ……... 214

Kriuchkov G. G. Symbolization of photographical writing …… 220

Kurchenko O. O. Problems of concordance with nouns by the grammatical category of gender in the Spanish administrative documents language …….. 226

Kushnir O. P. Structural-grammar models of Spanish proverbs and sayings …… 236

Lemishka O. Y. Ways and source of word formation in English medical discourse …….. 243

Lesko K. S. Category of deminutivity in the Spanish language: Conceptual and Semantic nature ……... 249

Lysenko N. V. The ways of realization of plurality of worlds in artistic narrative *(on the material of works of modern French writers)* ... 256

Lysenko K. V, Nesterenko N. M. The formation of phonetic competition on the first course higher educational establishments …… 269

Lyubchuk N. V. German new composite words as a problem of translation into Ukrainian ……. 278

© Contents

Malikova O. V. Explanation as a strategy of theological discourse ……... 288

Mironova T. Y. About analysis of an excerpt from an author's creative writing in English translation and a figure from the translating counterpart have lead to the idea that the translation and illustration …… 294

Mykhasiv T. S. The Image of America in the Poetry of Walt Whitman "Leaves of Grass" ……. 310

Miroshnyk S. O. The main steps of using zoonym idiomatic expressions in Spanish language ……... 320

Moysey L. T. Contrastive Analysis of the Conceptual Spheres of Feminine and Masculine Genders in Old English …… 328

Nastenko S. V., Golinevych-Kulish Y. B. Concept research "author's idiostyle" through a prism of modern linguistic paradigms ….. 336

Orlytchenko O. V. Monolexemic and polylexemic toponims of Latin America ……... 342

Pereverziev D. I. Phonetic reflection of the substrata in Korean …. 352

Pylypenko R. E. The media's role of German dialects ……. 358

Pimonova T. G. Mythologems of subconcept *WEALTH* …… 364

Poynar L. M. Linguoaxiological aspect of the research of mental and ethic concepts of Chinese ethnos` picture of the world *(on the basis of phraseological units of Chinese language chengyu)* …….. 372

Pokrovska I. L. The lexical means of the polıteness and respect expression ın the epıstolary texts of modern turkısh language ……. 381

Popova N. M., Novodvorska K. V. Lexical means of event actualization from the cognitive point of view *(on materials of Spanish periodicals)* ……... 388

Pryhodiy S. M. New Trends in Polycriticism of Fiction ……. 396

Rayevska I. V. Historical background of formation and linguistic segmentation of the Perugian subdialect ……... 405

Ryzgikova M. D. Linguistic pecualiarities of laudation in English panegirics …… 412

Romanova N. V. Semantics features of emotional adjectival derivatives Old High German period …… 419

Romanchenko V. I. Peculiarities of Terminology Creation in EU Legal Language ……. 428

© Contents

Sydelnykova L. V. The development of phonetic system in Ancient French …….. 433
Sytsikov P. G. Problem of definition formation and term peculiarity distinguishing …….. 441
Sytdikova I. V. Grafostylistic funcions in the investigation of texts of printing communication …… 448
Skripnik A. V. Functioning kokiar's gargon in French of XV century …… 453
Smuschinska I. V. The problems of word-formation in the modern French language: compounding and telescopying ……... 458
Stasiuk O. S. Language means of dysphemization in the parliamentary communication of Germany and Sweden …….. 468
Souslova M. O. Representation of the symbolic concept MOHAMED in the European conceptual space *(on the material of Spanish and French linguistic cultures)* …….. 478
Tarasova V. V. The ethnic peculiarities of the corresponding parts of the Ukrainian, Russian, German, English language world models …….. 489
Tesliuk G. S. Level of the personages' nominations in the French author's tales ……. 498
Tolstova O. L. Phraseological representatives of speaking activity in Spanish language …….. 507
Tretyak Y. Y. Legitimation strategy of respondent in French media interview ……... 514
Fakhurdinova M. A. Structure and semantics of the analytic construction tun+infinitive …… 521
Fomenko O. S. Representation of national identity through the codes of culture *(on the data of English football clubs nicknames)* ……. 530
Chernyshova Y. O. Christian Concepts in Italian and Ukrainian Languages: Aspects of Translation ……... 540
Chetova N. Y. The Peculiarities of the Unreality Category in the English Classic Fantasy Works *(based on the works of J. R. R. Tolkien)* …… 548
Chorna N. V. The textual concepts of epigraph and title as a display of the intertextual connections ……. 558
Shamshur M. A. National Cultural Dependency of the Language Mentality of Chinese Ethnos ……. 568

© Contents

Shevchenko L. O. The Colourful Picture of the World in the Spanish Poetry …….. 576
Zmist …… 584
Contents ……... 589

© Contents